تفسير روح البيان

Rûhu'l Beyân

– Kur'an Meâli ve Tefsiri –

İsmail Hakkı BURSEVÎ

ERKAM YAYINLARI

CİLT 7

بسم الله الرحمن الرحيم

İSTANBUL 1434 / 2013

RÛHU'L-BEYÂN

- Kur'an Meâli ve Tefsiri -

İsmail Hakkı BURSEVÎ

7. CİLT

ERKAM
YAYINLARI

Erkam Yayın No: 259

Redaksiyon:
Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz
Abdullah Sert
Mustafa Eriş
Dr. Ali Namlı

Tercüme (7. Cilt):
Doç. Dr. Ömer Çelik
Dr. Adem Ergül
Doç. Dr. Mustafa Altındağ

Mizanpaj & Kapak:
Altınolukgrafik / Halil Ermiş

ISBN No:
978-605-302-335-7

Yayın ve Matbaa Sertifika No: 19891
Baskı Tarihi: İstanbul / 2013

Kitaplar'dan "Kitab'a" ulaşın yolunuz...

İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C
Başakşehir / İstanbul Tel: 0212 671 07 00 - Faks: 0212 671 07 48
www.erkamyayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

Bu eserin e-kitap çevrimi **SaveAs Bilişim** tarafından yapılmıştır.

سُورَةُ الْأَنْفَالِ

8- el-ENFÂL SÛRESİ

Enfâl sûresi, 75 âyettir. 30 ilâ 36. âyetler Mekke'de, diğerleri Medine'de inmiştir.

Enfâl, ziyade manasına gelen "nefl" kelimesinin çoğuludur. İslâm dinini savunmak için yapılan savaşlarda elde edilen sevaba ek olarak alınan ganimet malına da "nefl" denilmiştir.

Sûrenin birinci âyetinde savaştan elde edilen ganimetlerin Allah ve Rasûlüne ait olduğu ifade edildiği için sûreye bu ad verilmiştir.

GANÎMETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِۜ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْۖ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُٓ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla.

1. Sana ganimetlerden soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah’a ve Rasûlü’ne aittir. O halde siz *(gerçek)* müminler iseniz Allah’tan korkun, aranızı düzeltin, Allah ve Rasûlü’ne itaat edin.

“Sana ganimetlerden” yani ganîmetlerin hükmünden *“soruyorlar.”* Ganimetleri sormaları, ondan bir pay istemek için değil onun hükmünün ne olduğunu öğrenmek içindi. “Sormak”, sorulan şeyin mânâsını öğrenmek için olduğu gibi mal vesair istemek mânâsına da gelir.

“ النَّفْلُ ”, ziyade/fazla demektir. Ganîmet, cihadın ahirette verilecek ecrine ilâve olarak Allah’ın fazladan bir ihsânıdır. Hem de Allah onu diğer ümmetlere helâl kılmayıp sadece bu ümmete vermiştir. Onun için ganîmete, “en-nefl” adı verilmiştir. Geçmiş zamanlarda ganimet elde edildiğinde gökten bir ateş iner ve onu yakıp yok ederdi. Nâfile namazlar da farzlara ilâveten kılınan namazlardır. Aynı şekilde toruna da nafile denilmiştir. Çünkü torun, çocuk üzerine bir ziyadeliktir. Devlet reisinin, korkusuzca zor işleri omuzlayan kimselere, paylarına düşen ganimetten fazla olarak verdiği bahşişlere de “nafile” denir.

Rivayet edildiğine göre müslümanlar Bedir ganimetlerinin taksimi konusunda ihtilâf edip Rasûlullah (s.a.v.)’e ganimetlerin nasıl paylaştırılacağını, nerelere sarfedileceğini, taksimi muhacirlerin mi, ensarın mı, yoksa hepsinin birlikte mi yapacağını sordular. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Âyet, Bedir’e katılanlar hakkında indiğinden ganimetin hükmü hakkında soranların da onlar olduğu kesindir. Bu bakımdan soran kimselerin zikredilmesine ihtiyaç duyulmamıştır.

Mânâ: “Sana ganimetlerin hükmünü soruyorlar, senden fetvâ istiyorlar.” şeklindedir.

“De ki: Ganimetler Allah’a ve Rasûlü’ne aittir.” Ganimetlerin durumu ve hükmü Allah Teâlâ’ya aittir. Rasûlllah (s.a.v.) de ganîmeti kendisine emredilen şekilde taksim eder. Başka bir kimsenin bu konuda görüşü geçerli değildir.

Haddâdî demiştir ki: Ganimetlerin Allah’a nisbet edilmesi, ganimetlere şeref kazandırmak maksadıyladır. Hz. Peygamber’e (a.s.) nisbet edilmesi ise ganimetlerin

hüküm ve idaresinin O’na (a.s.) ait olması sebebiyledir.

“O halde siz (gerçek) müminler iseniz” yani “Zikredilecek şu üç emre gerçekten inanan kimseler iseniz” demektir. Buradaki imandan maksat kâmil imandır. Çünkü imanın aslı, âyette sayılan hususlara riâyet etmeye bağlı değildir. Bilakis iman, sadece Allah ve Rasûlü’nün hükmünü kabul edip itâat ederek ve onun hak olduğuna inanarak gerçekleşir.

Ganimetlerin durumu Allah ve Rasûlüne ait olunca “*Allah’dan korkun*” ve bu konuda O’nun gazabını gerektirecek yaptığınız tartışmalardan ve ihtilaftan sakının. “*Aranızı düzeltin*.” “ ذَاتَ الْبَيْنِ ”, insanlar arasında meydana gelen durumlardır. Nitekim “ ذَاتَ الصُّدُورِ ” sadırlarda gizli duran his ve düşüncelerdir. “ ذَتُ الْاِنَاءِ ” ise bir kabın içine konan yiyecek veya içecek şeydir. Bir şey içinde bulunan, o şeyle iç içe olduğundan onun sahibi olmuş olur.

Yani, Allah’ın size rızık olarak verdiği ve ihsan ettiği şeyleri paylaşarak ve yardımda bulunarak aranızda meydana gelen durumları ıslâh ediniz. Böyle buyurulmasının sebebi şudur: Bedir’de bizzat savaşanlar, ganimetlerin kendilerine ait olduğunu söylemişler, sancakların yanında kalan yaşlı ve zayıflarla eşit tutulmamalarını istemişlerdi.

Ubâde b. Sâmit der ki: Bu âyet, biz Bedir ashabı ganimet konusunda ihtilâf ettiğimiz zaman indi. Bu konudaki ihtilâfımız pek kötü oldu. Allah bu sebeple ganimeti elimizden alıp Rasûlü’ne tahsis etti. Rasûlullah da onu müslümanlar arasında eşit olarak paylaştırdı.

Emirlerine uymak, nehiylerinden kaçınmak suretiyle “*Allah ve Rasûlüne itaat edin*.” Eğer kâmil iman sahibi kimselerseniz bu üç hususa dikkat edin. Çünkü imanın kemali bu üç özellik etrafında döner.

Bilesin ki çok soru sormak bıkkınlık verir. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v.): “*Allah Teâlâ size annelere itaatsizlik etmeyi, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi, verilmesi gerekeni vermeyip almaya hakkı olmayan şeyi istemeyi haram kılmış; dedi kodu yapmayı, çok soru sormayı ve malı israf etmeyi de çirkin görmüştür*.”[1] buyurmuştur.

Bu hadis-i şerifte şu hususlar dile getirilmiştir:

1. Anne babaya karşı gelmek yasaklanmıştır. Çünkü anne-babaya karşı gelmek büyük günahlardandır. Hadiste sadece annenin zikredilmesi, anne babadan birinin anılması yeterli görüldüğü içindir. Tıpkı bir âyette “***Allah ve Resulü, kendisini hoşnud etmeleri için daha uygundu.***” (et-Tevbe, 9/62) buyurulup “*kendilerini*” denilmemesi gibi. Ya da hakkı daha çok ve hizmeti daha fazla olduğu için sadece anne zikredilmiştir.

2. Kız çocuklarını diri diri toprağa gömmek yasaklanmıştır. Bu cahiliyye döneminde yapılan bir işti. O zaman birinin oğlu olduğunda ona dokunmaz, yaşatırdı. Kızı olduğunda ise diri diri toprağa gömerdi. Fakirlik korkusu ile kendilerinden utancı ve izzet-i nefse dokunacak şeyleri uzaklaştırma arzusu onları böyle yapmaya sevketmiştir.

3. “*Verilmesi gerekeni vermemek*”, yapılması gerekli (vâcib) ve güzel olan

(müstehab) şeyleri yapmaktan geri durmaktır. "*Almaya hakkı olmayan şeyi istemek*", yapılması mekruh ve haram olan şeylere atılmaktır.

4. Bir zarûret olmadan ve sevab kastedilmeden konuşmak yasaklanmıştır. Çünkü bu tür konuşmalar kalblere kasvet verir.

5. Çok soru sormak/istemek yasaklanmıştır. **İbn Melek** der ki: Bununla hem insanların mallarından istemenin, hem de kendisini ilgilendirmeyen şeyler hakkında insanlara soru sormanın kastedilmiş olması mümkündür.

6. Malı israf etmek de yasaklanmıştır. Malı israf etmek, onu günahlarda harcamak ve haram olmayan geçim, bina, giyim, döşeme, kapları ve kılıçları altınla kaplama gibi hususlarda israf etmekle olur.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmiştir: Ashab-ı Kiram Hz. Peygambere (s.a.v.)'e çok soru sorduklarında: *"Herhangi bir konuyu size emredip yasaklamadığım sürece, siz de beni kendi halime bırakınız. Sizden önceki ümmetleri çok soru sormaları ve peygamberlerine karşı münakaşaya dalmaları helâk etti."*[2] ikazında bulunmuşlardır.

Ganimetlerden sormaları da "*Sana ganimetlerden soruyorlar.*" buyurularak fazla ve gereksiz soru sormalarından sayılmıştır. Onlar ganimetlerin sadece kendilerine ait olması için bu soruyu sordular. Hak Teâlâ ise onların arzularının hilâfına şöyle buyurdu: "*De ki: Ganimetler Allah'a ve Rasûlü'ne aittir.*" Onlar, sizin istediğiniz gibi değil kendileri diledikleri gibi onda tasarrufta bulunurlar. Bunun da sebebi ise sizin İslâm âdâbıyla edeplenmeniz, soru sorarak Allah ve Rasûlüne itiraz etmemeniz, din ve dünyanızla ilgili konularda Allah ve Rasûlü'nün hükümlerine teslim olmanız, dînî amellerinizi dünyevî maksatlarla karıştırmamanız ve dünyaya karşı harîs olmamanız içindir.

"O halde siz (gerçek) müminler iseniz" Eğer taklîdî değil de hakiki müminler iseniz muhakkak şu hususları yerine getirin. Çünkü hakiki mümin kalbine Allah'ın inâyet kalemiyle imanı yazdığı, katından bir ruh ile kendisini desteklediği ve Rabb'inden bir nur üzere bulunan kimsedir.

"Allah'tan korkun, aranızı düzeltin," Yani Allah sebebiyle Allah'tan başkasından sakınınız. Dünya hırsı, mümin kardeşlerine karşı haset, iman nurunun kalblere girmesine mânî olan diğer yerilmiş sıfat ve düşük huylarınızı düzeltin. Hükümlerine teslim olup emirlerini yapmak ve nehiylerinden kaçınmak suretiyle "*Allah ve Rasûlü'ne itaat edin."*

Mesnevi'de şöyle anlatılır:

Bâyezid zamanında bir kâfir vardı
Bir kutlu müslüman ona şöyle dedi:
Ne olur, sen müslüman olsan

Yüzlerce kurtuluşa erip, ululuk bulsan
Kâfir dedi ki: Ey mürit, müslümanlık
Alemin şeyhi Bâyezidıin müslümanlığı ise
Ben ona güç yetiremem
O, benim çalışmalarımdan çok üstün
Dine, imana inanmasam da
Onun imanına tam olarak iman etmişim
Ağzım adamakıllı mühürlü, iman edemem
Ancak gizliden gizliye onun imanına inanan bir müminim
Yok eğer sizin imanınızsa iman
Ona ne meylim var, ne de iştiham
İmana yüzlerce meyli olan
Sizi görünce, soğur, vazgeçer bundan
Çünkü sizin imanınızda insan yalnız bir ad görür, mânâsı yok
O halde nasıl olur da çöle kurtuluş yeri denir?

Allah'ım, bizi imanın hakikatlerine erenlerden kıl ve bize irfan ve ihsan derecelerine ulaştır.

---

[1]. *Buhârî*, Istikraz 19; *Müslim,* Akdiye 12
[2]. *Buhârî,* Itisam, 2; *Müslim,* Fedail, 130; *Müsned,* II, 482

GERÇEK MÜ'MİNLERİN ÖZELLİKLERİ

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ
اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ
الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ أُولٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

2. Müminler ancak o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir, O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman imanlarını artırır ve sadece Rab'lerine tevekkül ederler.
3. Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden *(Allah yolunda)* harcayan kimselerdir.
4. İşte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için Rab'leri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.

İmanda kemale ermiş onda samîmî olan *"Müminler ancak o kimselerdir ki,"* yanlarında *"Allah anıldığı zaman"* O'nun celâlinin heybetinden ve ebedî olan Mevlânın büyüklüğünü düşünerek *"yürekleri ürperir."* Bu korku, kâmil iman sahibi kimselerin vazgeçilmez vasıflarından biridir. Bu kâmil iman sahibi kimsenin, Cenab-ı Hakk'a yakın bir melek veya bir peygamber yahut muttaki bir mümin olması arasında fark yoktur. Fakat azabdan korkmak böyle değildir. Çünkü azabdan korkmak, sadece Allah'ın zikriyle hasıl olmaz. Bilakis bu korku, işlenen günahı düşünmekle ve intikam almak üzere Allah'ın âsîlere nasıl azab ettiğini hatırlamakla da meydana gelir.

Kimisi vardır günah işlemeye niyetlenip kendisine 'Allah'dan kork.' denilince Allah'ın azabı korkusuyla ondan vazgeçer. Kimisi de vadır ki kendisini günahtan sakındıracak, Allah'ın fiil ve sıfatlarından bir şey hatırlatılmadan sırf O'nu zikredip anarak, O'nun celâl ve azametini düşünerek günahtan yüz çevirir. İşte bununla önceki kimse bir değildir.

Bilesin ki îmanın nuru kalbi inceltir, onu nefsin kir ve karanlıklarından temizler. Böylece kalbin kasveti azalır ve Allah'ı zikre yumuşar. İçinde Allah'a karşı bir şevk uyanır. Bu, yolun başında; bidâyet hâlinde olanların halidir. Yolun sonuna; nihâyete ulaşanların hali ise zikirle sürekli bir sükûnet ve huzur kıvamında bulunmaktır. Nitekim İslâm'a henüz yeni girmiş bir grup insan geldi. Kur'an'ı dinledikleri zaman ağlıyorlar, ah vah ediyorlardı. **Ebû Bekir** (r.a.) onlara: "Biz de İslâm'a ilk girdiğimizde böyleydik, sonra kalblerimiz katılaştı." demiştir. O, bu sözüyle huzur ve itmînan halinin son mertebesinde olduğuna işaret etmektedir.

“O’nun âyetleri”; yâni Allah’ın âyetleri, yani emir, nehiy ve diğer konularla ilgili Kur’an âyetleri *“kendilerine okunduğu”* tilâvet edildiği *“zaman”* bu âyetler onların *“imanlarını”* yakînlerini ve nefislerinin itmînânını *“artırır.”* Çünkü Allah’ın varlığı ve birliği konusunda birbirini destekler mahiyette pek çok delil ve bürhanın ileri sürülmesi, itmînanın ve yakîn kuvvetinin artmasına sebep olur.

İmam Taftâzânî der ki: “Tasdik, artıp eksilebilen şeylerdendir. Çünkü peygamberler ve mükâşefe sahibi kimselerin yakîni ile ümmetin yakîni arasında büyük fark vardır. Bu sebeple müminlerin emiri **Hz. Ali** (r.a.): “Aradan perde kaldırılacak olsa yakînim artmaz.” buyurmuştur. Aynı şekilde tasdik edilmesi gereken şeylerden hakkında tek delil bulunan ile hakkında bir çok delil bulunan arasında kabule şayan oluş bakımından fark vardır.” Ebüssuûd Efendi de tefsirinde Taftâzânî’nin bu görüşüne katılır.

Kâşifî şöyle der: “**Sülemî**’nin *Hakâik*’ında zikrolunmuştur ki: Kur’an tilâvetinin berekâtıyla onların bâtınlarında yakîn nûru zâhir olur. Tâat ve ibadet fazlalığı onların zâhirlerinde âşikâr olur. *Bahru’l-hakâik*’de şöyle buyurulmuştur: Hakîkî îman bir nurdur ki gayret ve himmet miktarı o, sâhibinin gönül penceresinden parlar. Kur’ân, erbâb-ı kulûb/gönül ehlinin üzerine okununca onların gönül penceresi kırâat berekâtıyla ziyâdesiyle açılır ve îmânlarının nuru ziyâdeleşir, alışılandan fazla olur. Böylece onlar cemâl-i ilâhînin nûrunda müstağrak olurlar.”

“ve sadece Rab”lerine” sahiplerine ve özel olarak işlerini çekip çeviren Allah’a *“tevekkül ederler.”* İşlerini yalnızca O’na havale ederler. Sadece O’ndan korkar ve O’ndan iyilik umarlar.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilmiştir: “*Sadece Rab’lerine tevekkül ederler*.” Dünya ve dünya ehline dayanıp güvenmezler. Çünkü iman nuruyla Hakk’ın cemal ve celâlini müşahede eden kimse Hakk’ı müşâhedenin engin deryasına dalar. Böyle olunca Hak’tan başkasını görmeye ve onunla meşgul olmaya fırsatı kalmaz. Bütün eşyayı Cenab-ı Hakk’ın celâl tecellîleri altında yokluğa mahkûm olarak görür. Dolayısıyla tevekkül ve güveni başka şeye değil sadece Rabb’ine olur.

Kim ki denizde boğulmuştur
Gemiden sandaldan âzâdedir
Boğulan adam denizden başkasını görmez
Başka deryâ vardır, fakat ona zâhir değildir.

ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾

3. Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden *(Allah yolunda)* harcayan kimselerdir.

Allah Teâlâ önceki âyette ilk olarak haşyet, Allah’ın azamet ve celâlini düşününce

ürperme, ihlas ve tevekkül gibi kalbe ait güzel amelleri zikretmiştir. Ardından kalbî amellerin mihengi olan namaz ve sadaka gibi âzâlar ile yapılan amellere geçerek şöyle buyurmuştur:

“Onlar namazlarını” abdestiyle, rükûsuyla ve secdesiyle kendi vakitlerinde *“dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden”* onlara verdiğimiz mallardan Allah’a itaat yolunda *“harcayan kimselerdir.”* Burada Allah Teâlâ’nın namaz ve zekâtı özellikle zikretmesi, onların büyük bir ehemmiyete sahip olduğunu göstermek ve durumlarını pekiştirmek içindir.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ
وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

4. İşte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için Rab’leri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.

“İşte onlar” kalb ve kalıpla ilgili amelleri tam olarak yerine getirenler “*gerçek müminlerdir.”* Hakiki iman sahibidirler. Çünkü onlar imanlarını salih amelle birleştirerek tahkikî hale getirmişlerdir.

“*Onlar için Rab’leri katında nice dereceler*” ikramlar, O’na yakınlık, mertebelerinin yüksek olması veya amellerine göre cennette yüksek dereceler vardır.

Envârü’l-meşârik adlı eserde denilmiştir ki: “ دَرَجَةٌ ” kelimesi basamak mânâsında olursa çoğulu “ دَرَجٌ ” olarak; mertebe ve tabaka mânâsında olunca da “ دَرَجَاتٌ ” olarak gelir.

Günahları için “*bağışlanma ve tükenmez bir rızık”* kazanıp elde etme zahmetinden uzak, hesap korkusu olmayan büyük, dünya nimetlerinin aksine hiç bitmeyip arkası kesilmeyen bir rızık *“vardır.”*

el-Kâmûs’da şöyle denilmiştir: “ رِزْقًا كَرِيمًا ” çok rızık, “ قَوْلًا كَرِيمًا ” ise yumuşak ve güzel söz demektir. İkram ve kerem de bir şeyi tazim etmek ve onu noksanlıklardan tenzih etmek anlamlarına gelir.

İmam Kuşeyrî (k.s.) buyurmuştur ki: “Rızk-ı Kerîm”, kendisine rızık vereni “Râzık’ı” görmekten alıkoymayan rızıktır.”

Sen rızık sebebiyle rızık verenden geri kalma
Sebepten geç müsebbibi âşikâre gör
Her hayır ve şer, sebebini yaratandan gelir
Sebeb ve vâsıtalardan değil, babacığım
Göz sağlam oldu mu aslı görür
İnsan şaşı olursa aslı değil fer‘i görür

el-Mecâlisü'l-Mahmûdiyye isimli eserde şöyle denilmiştir: Namaz bedenî ibadetlerin en büyüğü, zekât da malî ibadetlerin en hayırlısıdır.

Rivayete göre sevgili Fâtıma validemiz, oğlu Hasan'ın arzuladığı bazı şeyleri satın alması için gömleğini Hz. Ali (r.a.)'a verdi. Hz. Ali (r.a.) gömleği altı dirheme sattı. Sonra bu dirhemleri kendisinden bir şeyler isteyen bir dilenciye verdi. Derken beraberinde bir deve bulunan bir adamla karşılaştı. Parasını belli bir müddet zarfında ödemek üzere adamın devesini altmış dinara satın aldı. Oradan ayrılıp biraz ilerleyince başka bir adamla daha karşılaştı. O da aynı deveyi altmış dinar ve altı dirheme Hz. Ali'den satın aldı. Hz. Ali hemen deveyi kendisine satan adamı bulup parasını ödemek istedi, fakat bulamadı. Durumu Hz. Peygamber (s.a.v.)'e anlatınca Efendimiz (a.s.): "*Senden altı dirhemi isteyen Rıdvân'dı. Deveyi sana satan Mikâil, onu senden satın alan ise Cebrail'di.*" buyurdu.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"*Kıyamet günü dört kişi hesaba çekilmeden cennetin kapısına gelir. Bunlar: Haccını noksansız olarak tamamlayan hacı, savaşta öldürülen şehit, riyakâr olmayan cömert ve ilmiyle amel eden âlimdir.*

Cennete önce kimin gireceği hususunda münakaşa etmeğe başlayınca Cenab-ı Hak aralarında adaletle hükmetmek üzere Cebrâil (a.s.)'ı gönderir. Cebrâil (a.s.) ilk olarak şehide yönelip:

"Dünyada ne amel yaptın ki cennete önce girmek istiyorsun?" diye sorar. Şehid:

"Allah'ın rızasını kazanmak için savaşta öldürüldüm." diye cevap verir. Bu kez Cebrâil:

"Peki Allah yolunda öldürülenin cennete gireceğini kimden duydun?" der. Şehid:

"Âlimlerden" diye cevap verir . Bunun üzerine Cebrâil (a.s.):

"Edebini koru ve mualliminin önüne geçme!" ikazında bulunur.

Sonra hacıya ve cömerde de aynı soruları sorar. Onlar da şehidin verdiği cevabı verirler. Onlara da:

"Edebinizi koruyun ve mualliminizin önüne geçmeyin." buyurur. Sonra âlim söz alarak der ki:

"İlâhî! Sen de bilirsin ki ben bu ilmi cömerdin yardımlarıyla elde ettim. Sen iyilik yapanların ecrini asla zâyi etmezsin."

Bunun üzerine Allah Teâlâ: "Âlim doğru konuştu. Ey Rıdvan, cennetin kapısını aç ve ilk olarak cömerdi içeri al!" buyurur."

Hadiste âlimden; ilmi ile amel eden kimsenin kastedildiği anlaşılmaktadır. Çünkü insaf ve adâlet, nefsin salahı ile, nefsin salahı ise ancak amelle mümkün olur. Zâhir âlimlerinden nefsinin arzularına uyanlar buna aldanmasınlar. Çünkü amelsiz kuru ilmin kendilerini kurtaracağını söylemek, yanlış bir yoldur. Ayrıca günahkar âlimin azabı, câhilinkinden daha şiddetli olacaktır.

Aslında hakîkî âlim, ilmiyle amel eden ve kalbini tasfiye ederek irfan mertebesine ulaşandır. Şüphesiz âyette zikredilenlerin hakiki mümin olmaları, canlarıyla ve mallarıyla Allah için hizmet etmeleri, bedenî ve malî alâkalardan uzaklaşmaları, Allah ile bakî kalmaları ve kendi benlikleri dahil her şeyi bir kenara bırakıp Allah'ı tercih etmeleri sebebiyledir. Hakk'ı onun dışındakilere (mâsivâya) tercih eden, isteklerinin en yücesine ulaşmış olur. Artık onun işlerini Allah çekip çevirir ve ihtiyaçlarını giderir.

BEDİR GAZVESİNE ÇIKIŞ

كَمَا اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّ فَرِيقاً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
لَكَارِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَادِلُونَكَ فِى الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُونَ
اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾ وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّٓائِفَتَيْنِ
اَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللّٰهُ
اَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ
وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

5. *(Onların bu hali,)* müminlerden bir grup kesinlikle istemediği halde, Rabb'inin seni evinden hak uğruna çıkardığı *(zamanki halleri)* gibidir.

6. Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi *(cihad hususunda)* seninle tartışıyorlardı.

7. Hatırlayın ki, Allah size iki topluluktan *(kervan veya Kureyş ordusundan)* birinin sizin olduğunu va'dediyordu; siz de kuvvetsiz olanın *(kervanın)* sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve *(Kureyş ordusunu yok ederek)* kâfirlerin ardını kesmek istiyordu.

8. *(Bunlar,)* günahkarlar istemese de hakkı gerçekleştirmek ve bâtılı ortadan kaldırmak içindi.

"(Onların bu hali,) *müminlerden bir grup kesinlikle istemediği halde,"* yani onlardan bir grup ya savaştan nefret ettiklerinden veya savaşmaya kabiliyetleri olmadığı için savaşa çıkmayı istemedikleri halde *"Rabb'inin seni"* Medîne'deki *"evinden hak uğruna"* Allah'ın dînini üstün kılma ve düşmanlarını kahr u perişan etmek üzere *"çıkardığı"* zamanki halleri *"gibidir."* Allah Teâlâ'nın Peygamberimiz (s.a.v.)'i çıkarmasından maksat, ona çıkmayı emreden ve çıkmaya davet eden o olduğu içindir. Çünkü Cebrâil (a.s.), kendisine gelmiş ve çıkması gerektiğini bildirmiştir.

Bedir ganîmetlerinin savaşan gençlerle sancakların altında bekleyen yaşlılar birbirinden ayrılmaksızın gaziler arasında eşit olarak taksim edilmesinden savaşanların hoşlanmaması, senin çıkarılmandaki durum gibidir. Yani onların senin görüşünden hoşlanmadıkları zamanki durumları gibidir. Çünkü hak olduğu halde bu taksim hakkında savaşanların içinde olan hoşnutsuzluk, onların hak olduğu halde senin savaşa çıkmanı hoş görmeme hallerine benzer.

Şeyhülislam Sa'dî Çelebi şöyle der: Görünen o ki buradaki hoş görmemekten maksat, insanın kudret ve irâdesi dışında olan tabîî isteksizliktir. Dolayısıyle bunu sahabilik

makamına yakıştıramama gibi bir durum söz konusu olamaz.

Rivayete göre hicretin ikinci yılında bir Kureyş kervanı elde ettiği büyük bir ticârî malla Şam'dan Mekke'ye doğru yola koyuldu. Kervanda kırk kişi vardı. Ebû Süfyan, Amr b. As ve Mahrame b. Nevfel onlardan birkaçı idi.

Cebrâil (a.s.), Peygamberimiz (s.a.v.)'e kervanın geldiğini haber verdi. O da müslümanlara durumu bildirdi. Adamlarının az, malının çokluğu sebebiyle kervanı karşılayıp ele geçirmek müslümanların pek hoşuna gitti. Onlar harekete geçince Ebû Süfyan durumu haber aldı. Damdam b. Amr Gıfârî'yi belli bir ücret karşılığı Mekke'ye gönderdi. Ona Kureyş'e varmasını, Hz. Muhammed (a.s.)'in kervanı ele geçirmek için karşıladığını bildirmesini ve onları kışkırtmasını emretti.

Bu haber Mekke ehline ulaşınca Ebû Cehil Kâbe'nin üzerine çıkarak:

"Ey Mekke halkı, güçlü zayıf demeden kervanınızı ve mallarınızı kurtarmaya koşun. Eğer kervan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in eline geçerse bir daha ebediyyen iflah olmazsınız." diye bağırdı.[3]

Bu arada Damdam'ın Mekke'ye gelmesinden üç gün önce Abbas b. Abdulmuttalib'in kız kardeşi Âtike bir rüya gördü ve rüyasını kardeşi Abbas'a anlattı:

Şaşılacak bir şey gördüm. Sanki bir melek gökten indi. Dağdan büyük bir taşı dağın tepesinden aşağı yuvarladı. Taş yuvarlandıkça parçalanıyor ve parçalardan her biri bir eve isabet ediyordu. Öyle ki Mekke'de o taşın değmediği hiçbir ev kalmadı.

Abbas, hadiseyi arkadaşı Utbe b. Rebîa'ya, o da kız kardeşine söyledi. Derken iş büyüdü ve meseleyi duymayan kalmadı. Bunun üzerine Ebû Cehil, Abbâs'ın yanına gelerek:

"Ey Ebû Fadl, erkeklerinizin nübüvvet davasında bulunmaları yetmedi, şimdi de kadınlarınız mı başladı?!" diye çıkıştı.[4]

Ebû Cehil, kervanı kurtarmak üzere savaşmak için seferber olan Mekke halkı ile yola çıktı. Kendisine kervanın sahil yolunu tutup müslümanların hücumundan kurtulduğu, beraberindekilerle birlikte Mekke'ye dönmesi söylendiği halde o buna itiraz edip: "Hayır, vallahi! Bu asla olamaz. Bedir'e varıp develeri kesip şarapları içmeden, çalgılar çalıp cariyeleri oynatmadan geri dönmek yok. Ta ki bütün Araplar bizim Bedir'e çıktığımızı, Muhammed'in de kervanı yakalayamadığını ve bizim onu küçük düşürdüğümüzü duysun." dedi. Sonra taraftarlarıyle Bedir'e vardı. Bedir, arapların yılda bir kez panayır kurmak için toplandıkları, su kuyusu bulunan bir yerdi.[5]

Bu sırada Cebrâil (a.s.) inerek: "Ey Muhammed! Allah size iki topluluktan birini va'dediyor, ya kervan ya da Kureyş ordusu." dedi. Peygamberimiz (a.s.) durumu ashabıyle istişâre ederek:

"*Ne dersiniz? Kureyşliler yola çıktılar, her türlü zorluğa ve sıkıntıya rağmen bize doğru geliyorlar. Şimdi siz kervanı mı ele geçirmek istersiniz, yoksa orduyla savaşmak mı?*" diye sordu. Ashab:

"Bize göre kervanı tâkip etmek, düşmanla savaşmaktan daha iyidir." dediler. Rasûlullah (s.a.v.)'in yüzünün rengi değişti. Sonra tekrar ashabına dönüp:

"*Kervan sahil yolundan geçti gitti, Ebû Cehil ise bize doğru geliyor*." buyurdu.

Rasûlullah (s.a.v.) bu sözleriyle müşrikleri karşılayıp onlarla cihad etmenin kendisinin tercihi olduğunu ve bunun müminler için kervanı ele geçirmekten daha faydalı olunacağını kastediyordu. Çünkü orduyu karşılamak onların güç ve kuvvetini kıracak, hak olan İslâm dini diğer bütün dinlere üstün gelecekti. Ashab yine:

"Ya Rasûlallah, sen düşmanı bırak, kervana bak." dediler. Rasûlullah (s.a.v.) bunu hoş karşılamayınca **Ebû Bekir** ve **Ömer** (r.anhümâ) kalkarak Rasûlullah (s.a.v.)'in arzusuna uyulması lazım geldiği konusunda güzel birer hitabede bulundular.

Sonra Hazrec kabîlesinin ulusu **Sa'd b. Ubâde** kalkıp: "Ey Allah'ın Rasûlü, sen işine bak ve bildiğin gibi yap. Allah'a yemin olsun ki Aden körfezine de yürüsen Ensar'dan bir kimse dahi senden geri kalmaz." dedi.

Sonra **Mikdâd b. Amr** şöyle konuştu: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın sana emrettiğini yap. Hangi tarafa istersen o tarafa git, biz seninle beraberiz. Biz sana İsrâil oğullarının Mûsâ (a.s.)'a dedikleri gibi: "***Sen ve Rabb'in gidin, savaşın; biz burada oturuyoruz."*** (el-Mâide, 5/24) diyecek değiliz. Bilakis biz "Sen ve Rabbin gidin savaşın. Gören bir gözümüz olduğu sürece biz de sizinle beraberiz." diyoruz."

Bunun üzerine Allah Rasûlü'nün yüzü güldü. Sonra Ensar'ı kastederek: "Bu savaşta bana yardım hakkında içinizden geçenleri söyleyin." buyurdu. Çünkü Ensar Akabe gecesinde Rasûlullah (s.a.v.)'e Medîne'de kaldığı sürece yardım edeceklerini vadetmişlerdi. Medîne haricinde yardımcı olmak için söz vermemişlerdi. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v.), Medîne dışında cereyan edecek olan bu savaşta da yardım hususunda Ensar'dan söz almak istedi.

Bunun üzerine **Sa'd b. Muaz** ayağa kalkarak: "Sanki bizi kastediyorsun, ey Allah'ın Rasûlü.", dedi. Rasûlullah (s.a.v.): "Evet" buyurdu. Sa'd:

"Şüphesiz biz sana inandık, seni tasdik ettik. Getirdiğin her şeyin hak olduğuna şahitlik ettik. Seni dinleyip itaat etmeye söz verdik. O halde ey Allah'ın Rasûlü, sen istediğini yap. Seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki bize şu denizi gösterip denizin içine dalsan biz de hiçbirimiz geri kalmadan seninle birlikte dalarız. Bizi düşmanla karşılaştırıp çarpıştırmandan da çekinmeyiz. Biz harp esnasında sabreder ve düşmanla karşılaşınca sadâkat gösteririz. Umulur ki Allah bizden sana seni memnun edecek şeyler gösterir. Şu halde Allah'ın bereketiyle bizi yürüt." dedi.

Rasûlullah (s.a.v.), Sa'd'ın sözlerine pek sevindi ve memnun oldu. Sonra da: "*Allah'ın bereketiyle yürüyün. Size müjdeler olsun. Allah bana iki topluluktan birini va'detti. Vallahi, sanki ben şimdi Mekke müşriklerinin vurulup düştükleri yerleri görür gibi oluyorum.*" buyurdu.[6]

Âyetin mânâsı şöyledir: "Ashabından bir grup düşmanla savaşı tercih etmeni hoş görmedikleri halde kervana yönelmeyi terk edip düşman ordusuyla savaşmayı ona tercih etmen için Rabb'in seni evinden çıkardı."

يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾

6. Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi *(cihad hususunda)* seninle tartışıyorlardı.

Düşman ordusunu karşılamanın *"hak"* olduğu *"ortaya çıktıktan sonra"* kervanı karşılamayı düşmanla karşılaşmaya tercih ettikleri için *"sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi"* yani, ölüm için gerekli sebeplere baka baka ve ayan beyan göre göre zorla ve tahkir edilerek ölüme götürülen kimselere benzer vaziyette cihad hususunda *"seninle tartışıyorlardı."* yani hangi tarafa yönelirlerse muhakkak Allah'ın yardımına nail olacaklarını bildirdiğin için kendilerine hak âşikar olduktan ve ayan beyan ortaya çıktıktan sonra seninle tartışıyorlardı. "Biz ancak kervanı yakalamak için çıktık. Eğer düşmanla savaşmak üzere çıktığımızı söylemiş olsaydın hazırlıklı çıkardık." diyorlardı.

Bunu söyleyenler, Hz. Peygamber (a.s.)'ın kendilerini Medîne'den çıkarmasından hoşlanmadıkları ve savaşmak istemedikleri için böyle konuşuyorlardı. Bu kadar çok korku ve endişe duymalarının sebebi; sayılarının azlığı, hazırlıklarının olmayışı ve piyade oluşları idi.

Rivayete göre Bedir harbinde müslümanların sayısı 313 idi. İçlerinde sadece Zübeyr ve Mikdad atlıydı. 70 develeri, 6 zırhları ve 8 de kılıçları vardı. Müşrikler ise sayı ve hazırlık bakımdan müslümanlardan kat kat fazlaydı.

Bu âyetlerin işârî yorumu şöyledir: Allah Teâlâ hakiki müminleri inâyet cezbeleriyle beşeriyet vatanından indiyyet (Allah'la beraber olma) makamına çıkardı. "Onların bu hali, *"müminlerden bir grup"* yani kalb ve ruh, her mevcud bakâyı sevdiği ve fenadan hoşlanmadığı için tecellî sırasında fenâ bulmayı *"kesinlikle istemediği halde, Rabb'inin seni evinden"* varlığının vatanından *"hak uğruna"* cemâl ve celâl sıfatlarının tecellîsinden hakkın doğmasıyla *"çıkardığı"* zamanki halleri *"gibidir. Hak ortaya çıktıktan"* hakkın geldiği belli olduktan *"sonra"* fenâdan hoşlanmadıkları için *"sanki gözleri göre göre"*; fenâya bakarak *"ölüme sürükleniyorlarmış gibi"* hakkın gelmesi hususunda kalb ve ruh *"seninle tartışıyorlardı."* Halbuki ölüme sürüklenen kimse gibi fenâdan sonra bakâ, zeval bulmaz. (*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de böyle geçmektedir.)

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Dünya aslanı av ve rızık arar
Allah aslanı ise hürlük ve ölüm

Çünkü ölümde yüzlerce hayat görür
Varlığını pervane gibi yakıp yandırır
Allahıtan başka her şey fânîdir
Mademki onun zâtında fânî değilsin, varlık arama
Bizim hakîkatimizde fânî olana
«Her şey fânîdir» cezası yoktur
Çünkü o «lâ»dan geçmiş, «illâ»dadır
«İllâ»da olan kimse nasıl fânî olur?

Bilesin ki peygamberlere vahyedilenlere ve onların sözlerine itiraz olmadığı gibi evliyanın da ilham ve işaretlerine de itiraz edilmez. Saadete ulaşmak ancak onların sözlerini anlayıp yaşamakla mümkündür. Varlık ehli için varlık sevimli olsa da müşâhede ehli için fenâ daha sevimlidir.

Sâlik bütün dünyevî lezzetlerden kesilmeli, nefsini değersiz garazlardan temizlemelidir. Allah Rasûlü (a.s.) ve O'nun emri, ömrünün sonuna kadar nefsinden ve şahsî arzularından daha sevimli olmalıdır.

Buhârî, **Abdullah b. Hişam**'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir kere Nebî (s.a.v.) ile beraber bulunuyorduk. O (a.s.) ise Ömer (r.a.)'ın elini tutmuştu. Ömer (r.a.):

"Yâ Rasûlallah, canım hariç sen bana her şeyden daha sevgilisin." dedi. Rasûlullah (s.a.v.):

"Hayır, Muhammed'in nefsi kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki ben sana canından daha sevgili olmadıkça olmaz." yani helakin söz konusu olsa bile benim rızamı kendi rızana tercih etmediğin sürece imanın kemâle ermez buyurdu.

Bunun üzerine Ömer (r.a.): "Şimdi vallahi sen bana canımdan daha sevgilisin" deyince: "Şimdi oldu, ey Ömer!" yani şimdi imanın kemâle erdi. "buyurdu."[7]

İbn Melek der ki: "Burada bahsedilen muhabbetten maksat tabîî bir muhabbet değil ihtiyarî/irâdî bir muhabbettir. Çünkü her insan, kendisini başkalarından daha çok sevecek bir fitratta yaratılmıştır."

İhtiyarî muhabbet, kişinin Peygamber (a.s.)'ın rızasını kendi memnuniyetine tercih etmesi demektir. Öyleyse kastedilen îsar, yani onu kendisine tercihtir. Nitekim Allah Teâlâ: **"*Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler.*"** (el-Haşr, 59/9) buyurmuştur.

Âyette ifade edilen bu îsar, başkasını kendisine tercih eden kimsenin ihtiyacı olmadığı anlamına gelmez. Aynı şekilde başkasının razı olmasını kendi rızasına tercih de ona olan sevginin her bakımdan en önde olmasını gerektirmez. Bu böyledir. Fakat bunun ötesinde söylenecek söz de vardır:

Tabiat ve nefsinden, hatta kalıbından ve kalbinden fânî olan kimse onların sevgisinden de fânî olur. İkilikten kurtulur. Artık ötesinde hiçbir gaye olmayan mahbûbiyet (Allah tarafından sevilme) makamına ulaşır.

Allah, lütuf ve keremiyle bu makama ermeyi bize de size de nasip eylesin!

وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ
ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ
دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾

7. Hatırlayın ki, Allah size iki topluluktan *(kervan veya Kureyş ordusundan)* birinin sizin olduğunu va'dediyordu; siz de kuvvetsiz olanın *(kervanın)* sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve *(Kureyş ordusunu yok ederek)* kâfirlerin ardını kesmek istiyordu.

Ey müminler! "*Hatırlayın"* o vakti *"ki, Allah size iki topluluktan"* kervanla birlikte Ebû Süfyan'ı veya Kureyş ordusuyla birlikte Ebû Cehil'den "*birinin sizin olduğunu"* size tahsis edildiğini, âmâde kılındığını, mal sahiplerinin mallarını çekip çevirdiği gibi ona sahip olacağınızı ve onda dilediğiniz gibi tasarrufta bulunacağınızı *"vâdediyordu; Siz de"* iki topluluktan *"kuvvetsiz olanın sizin olmasını istiyordunuz."* Kuvvetli olan Kureyş ordusu idi. Başlarında Ebû Cehil bulunuyordu ve bin savaşçıdan müteşekkildi. Kuvvetsiz olan ise kervandı. Kervanda ise sadece kırk atlı vardı. Reisleri Ebû Süfyan'dı. İşte bu sebeple onlar kervanı istiyordu.

" اَلشَّوْكَةُ ", keskinlik mânâsına gelir. Burada mızrak, kılıç ve ok gibi keskin yönleri olan silahlar kastedilmiştir. İğne ucu gibi keskin ucu bulunan diken (eş-şevk) bitkisinden hareketle sivri uçları olan silahları ifade için bu kelime kullanılmıştır.

Allah Teâlâ'nın size iki topluluktan birini vâdetmesini, sizin onlardan daha zayıf olanı arzu ettiğiniz vakti ve Allah Teâlâ'nın şu sözünü hatırlayın: *"Oysa Allah, sözleriyle"* size savaş emrini vererek *"hakkı gerçekleştirmek"* sabit kılmak, yüceltmek *"ve kâfirlerin ardını kesmek"* onlara son vermek ve tamamen ortadan kaldırmak *"istiyordu."*

Yâni "Siz mal elde etmek ve bir zorlukla karşılaşmamak istiyordunuz. Allah ise dînini yüceltmeyi, hakkı ızhâr etmeyi ve sizin iki cihan saadetini elde etmenizi te'min edecek şeyleri istiyordu.

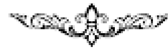
لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

8. *(Bunlar,)* günahkarlar istemese de hakkı gerçekleştirmek ve bâtılı ortadan kaldırmak içindi.

Bunlar “*günahkarlar”* yani müşrikler *“istemese de hakkı gerçekleştirmek ve bâtılı ortadan kaldırmak içindi.”* İşte Allah Teâlâ ne yaptıysa bu büyük gaye için, yani hak dini ızhar ve küfrü iptal için yapmıştır; başka bir gaye için değil.

Bu âyette “*hakkı gerçekleştirmek”* ifadesinde tekrar yoktur. Çünkü önceki âyette iki irâde, yani Allah’ın irâdesi ile müminlerin irâdesi arasındaki fark ortaya konmak için zikredilmiştir. İkincisi ise Rasûlullah (s.a.v.)’in kuvvetli olana (müşrik ordusuna) yönelmeye sevkedilmesinin, bu konuda Allah’ın O’na yardımının ve kâfirlerin ardının kesilmesinin sebebini açıklamak üzere zikredilmiştir.

“*Hakkı gerçekleştirme*”nin mânâsı, hak olduğunun ortaya konmasıdır. Yoksa başlangıçta hak değilken sonradan onu hak yapmak değildir. Bâtılın ortadan kaldırılması da bunun gibidir.

---

[3]. *Beyhakî, Delâil*, III, 32-33
[4]. *İbn Sa’d,* Tabakat, VIII, 43-44; *Beyhakî,* Delâil, III, 29
[5]. *Beyhakî,* Delâil, III, 30-33
[6]. *Beyhakî,* Delâil, III, 32, 34
[7]. *Buhârî,* Eymân, 3.

BEDİR GAZVESİNDE GÖRÜLEN İLÂHÎ LÜTUFLAR

اِذْ تَسْتَغ۪يثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنّ۪ي مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ
مُرْدِف۪ينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ بِه۪ قُلُوبُكُمْۚ وَمَا النَّصْرُ
اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿١٠﴾ اِذْ يُغَشّ۪يكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً
مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِه۪ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ
الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَۜ ﴿١١﴾ اِذْ يُوح۪ي رَبُّكَ
اِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ اَنّ۪ي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذ۪ينَ اٰمَنُواۜ سَاُلْق۪ي ف۪ي قُلُوبِ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْاَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍۜ ﴿١٢﴾
ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَٓاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُۚ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ
الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَاَنَّ لِلْكَافِر۪ينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

9. Hatırlayın ki, siz Rabb'inizden yardım istiyordunuz. O da: "Ben peşpeşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim." diyerek duanızı kabul buyurdu.

10. Allah bunu *(meleklerle yardımı)* sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Zaten yardım yalnız Allah tarafındandır. Çünkü Allah mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.

11. O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu; sizi temizlemek, şeytanın pisliğini *(verdiği vesveseyi)* sizden gidermek, kalblerinizi takviye etmek ve ayaklarınızı sabit kılmak için üzerinize gökten bir su *(yağmur)* indiriyordu.

12. Hani Rabb'in meleklere: "Muhakkak ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun. Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına!" diye vahyediyordu.

13. Bu, onların Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah ve Rasûlü'ne karşı gelirse, bilsin ki Allah azabı şiddetli olandır.

14. İşte siz şimdi onu tadın. Kâfirlere cehennem azabı da vardır.

"Hatırlayın" o vakti *"ki, siz Rabb'inizden yardım istiyordunuz."*

" اِسْتِغَاثٌ ", kurtuluş ve yardım dilemek demektir. Bedir'de savaşın kesin olarak vuku bulacağını anlayan müminler, Allah Teâlâ'ya yalvarıp: "Ey Rabbimiz, düşmana karşı bize yardım et. Ey yardım isteyenlerin yardımına koşan, bize yardım et!" diye duâ

etmeye başladılar.

Hz. Ömer (r.a.)'dan rivayete göre Rasûlullah (s.a.v.) bin kişi olan müşriklere bir baktı, bir de üç yüz on küsür kişi olan ashabına baktı. İki ordu arasındaki büyük farkı görünce hemen kıbleye yönelip ellerini kaldırarak:

"*Allah'ım, bana olan va'dini yerine getir. Allah'ım, eğer şu topluluğu helak edersen artık yeryüzünde sana ibadet edilmez.*" diye dua etti.

Ellerini o kadar kaldırdı ki ridâsı omuzlarından sıyrılıp yere düştü. **Ebû Bekir** (r.a.) derhal onu alıp Peygamberimizin omuzuna koydu. Tekrar düşmesin diye arkasından onu tuttu ve:

"Ey Allah'ın Rasûlü artık Rabb'ine yalvardığın yeter. Şüphesiz O, sana olan va'dini gerçekleştirecektir." dedi.[8]

Hem Peygamber (a.s.) hem de müminler, Allah'tan yardım dilemişlerdir. Âyette yardım dilemenin cemaate isnad edilmesi, Peygamberimizin (a.s.)'ın da yardım dilemiş olmasına mânî değildir. Zira Rasûlullah (s.a.v.) tazarru ve niyazda bulunmuş, müminler de amin demişlerdir.

"*O da: "Ben peşpeşe gelen"* kendilerinden olan diğer melekleri onların peşinden göndererek *"bin melek ile size yardım edeceğim." diyerek duanızı kabul buyurdu."*

Burada diğer meleklerin peşinden gelenler, meleklerin ileri gelenleridir. Nihâyet melekler, üç bin, sonra da beş bin oldular.

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ بِه۪ قُلُوبُكُمْۚ وَمَا النَّصْرُ
اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ۟ ﴿١٠﴾

10. Allah bunu *(meleklerle yardımı)* sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Zaten yardım yalnız Allah tarafındandır. Çünkü Allah mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.

Allah, açıktan açığa melekleri indirerek size yardım etti. *"Allah bunu sadece"* Allah'ın yardımına mazhar olup zafer elde edeceğiniz hususunda "*müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın"* azlık ve zayıflığınızdan dolayı kalblerinizde beliren korku gitsin *"diye yapmıştı."*

Yardımın sadece müjdelemeye ve kalblerini yatıştırmaya bağlanması, meleklerin bilfiil savaşa iştirak etmediklerini hissettirmektedir. Onların yardımı, sadece savaşanların kalblerini takviye etmek ve cesaretlerini artırmaktır. Eğer Allah onları savaşmak üzere göndermiş olsaydı bu kadar kalabalığa gerek kalmaz ve bir tek melek yeterdi. Çünkü Cebrâil (a.s.) bir kanat vuruşla Lut kavminin oturduğu şehirlerden yedisini birden helak etmiş; bir tek sayha ile Semûd kavminin beldelerini hâk ile yeksan kılmıştır. **Haddâdî**'ye göre bu görüş, âyetin zahirine daha uygundur.

Başka bir görüşe göre Cebrâil (a.s.) beş yüz melekle ordunun **Ebu Bekir** (r.a.)'ın da içinde bulunduğu sağ cenahına, Mîkail (a.s.) da yine beş yüz melekle **Hz. Ali** (r.a.)'ın içinde bulunduğu sol cenahına inmiş ve savaşmıştır. Bir diğer rivayete göre yardım için inen melekler Bedir günü savaşmışlar, fakat Hendek ve Huneyn günleri savaşmamışlardır.

Rivayete göre Bedir'de hazır bulunan ashaptan biri şöyle demiştir: "Bedir günü boynunu vurmak üzere müşriklerden birinin peşine düştüm. Daha kılıcım ona ulaşmadan kellesi önüme düştü."

"Zaten" mutlak olarak gerçek *"yardım yalnız Allah tarafındandır"* hiçbir sebebin onda payı yoktur. Çünkü, meleklerin yardımı, sayının ve hazırlıkların çokluğu gibi hususlar sadece vasıtadır. Sakın yardımın bunlardan geldiği zannına kapılmayın ve bunlar olmayınca da ümitsizliğe düşmeyin. Bu mânâda güzel bir beyit vardır:

Şüphesiz yardım, donatılmış ordularla değil,
Saâdetler ve Allah'ın muvaffak kılması iledir.

"Çünkü Allah mutlak galiptir" Azîz'dir; hükmüne karşı çıkılamaz ve koyduğu kurallar tartışılamaz. "*yegâne hüküm ve hikmet sahibidir*" Hakîm'dir; yaptığı her şeyi hikmet ve maslahata uygun olarak yapar.

Bil ki gözlerimizle görülmese de melekler, hak üzere olan her müslüman orduya yardım ederler. Hakikat bakımından onlar, galib olan rûhânî kuvvetlere işaret etmektedir. Bu mânevî güçler, büyük cihadla (cihad-ı ekberle) uğraşan birinin vücûdunda zuhur edince şerli ve mağlup olan enfüsî güçlerin hiçbiri onlara karşı koyamaz. Zahirdeki kâfirler üzerindeki tesirleri de bunun gibidir. Bu konuda en mühim esas, yakîn ve itmînandır.

Rivayete göre İsrâiloğulları'na "sekînet" verilmişti. Sekînet, iki ordu karşılaşınca çıkardığı sesin korkusuyla düşmanın kalbini yerinden söken sakin bir rüzgardı. Bu, onların peygamberlerinin bir mucizesi, meliklerinin de kerameti idi.

"Sekinet"in iki mânâsı daha vardır: *Birincisi*, meleğin peygamberlerin kalblerine vahyi ilka ettiği gibi hikmetli söz söyleyen kimsenin diline, ilka edilen latîf şeydir. Onunla birlikte sırlar için rahatlama ve sırrın keşfi meydana gelir. *İkincisi,* Peygamberimiz (a.s.)'ın ve müminlerin gönüllerine inen bir nûr, bir kuvvet ve bir ruhtur. Korkan onunla sükûnete erer, hüzünlü onunla teselli bulur. Onlardan sonra kıyamete kadar bu sekînete Allah yolunda cihad ve mücâhede edenler vâris olur. Bazı zaman ve durumlarda bu sekinetin görülmemesi, ancak Allah'ın gafillerden gizlediği bir hikmet sebebiyle olur.

Amelde gördüğün bozukluk, gönül noksanlığındandır
Köşkte gördüğün yarık, Kayserıin kusurundandır

Her asırda önceki asra nisbetle sürekli ruh ve mânâdan uzaklaşma (tenezzül) söz konusudur. Bu sebeple bir kısım savaşlarda yardım gelmez. Hatta: ***"Eyyühe'l-kefere***

uktülü'l-fecere" Ey kâfirler, facir ve günahkarları öldürün." denilir.

Hz. Ali (r.a.)'a, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (r.a.)'in halifelik yıllarındaki huzur ve sükûnetin aksine Hz. Osman (r.a.) ve kendi zamanındaki karışıklıkların sebebi sorulunca şöyle cevap vermiştir: "Ben ve Osman onların yardımcılarıydık. Bizim yardımcılarımız ise sen ve senin gibilerdir."

Mücahidlerin, ashab-ı kiram (r.anhüm) ve onlardan sonra gelenlerin yaptığı gibi Rab'lerinden yardım dilemeleri, O'na tazarru ve niyazda bulunmaları gerekir. İnşallah bu şekilde Allah Teâlâ'nın yardım ve inâyetine nail olurlar.

Sâdi

Sana ümit bağlayan zayıfların duası
Yiğitlerin pazusundan daha çok iş görür

Ey zor durumda kalan kişi, dikkat et,
İş zorlaşınca İnşirah suresini unutma.

Bil ki sözlerin en doğrusu Allah ve Rasûlü'nün sözüdür. Allah yardım edeceğini vadetmiş, yardımda da bulunmuştur. Sana lazım olan kuvvetli bir iman ve yakîndir.

Şeyh Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*'ın Vasâyâ bölümünde şöyle der:

"Bulunduğumuz yerde halkın önde gelenlerinden bir adam -Allah korusun- cüzzâm hastalığına tutuldu. Onu gören bütün doktorlar, hastalığın tamamen kendisini kapladığını ve artık bu hastalığın çaresi kalmadığını söylediler. Onu bir de hadis âlimlerinden **Sa'du's-Suûd** adlı bir şeyh gördü. Peygamber Efendimiz'in hadislerine inancı çok güçlüydü. Adama:

"Neden kendinin tedavisine bakmıyorsun?" diye sordu. Hasta adam:

"Doktorlar bu hastalığın tedavisinin olmadığını söylediler." diye dert yandı. Sa'du's-Suûd sözüne şöyle devam etti:

"Doktorlar yalan söylemişler. Nebi (a.s.) onlardan daha hazıkdır. O, çörek otu hakkında: "*Şüphesiz o bütün hastalıklara şifadır*."[9] buyurmuştur. Senin tutulduğun hastalık da buna dâhildir."

Sonra "Bana çörek otu ve bal getirin." dedi. Onları birbirine karıştırıp tepeden tırnağa kadar hastanın vücudunun her bir tarafına sürdü. Birazını da yalattı ve bir müddet o halde bıraktı. Sonra adam yıkandı. Eski hastalıklı derisinden sıyrılıp yeni ve sağlıklı bir deriye kavuştu. Dökülen saçları yeniden gelmeye başladı. Adam iyileşip eski sıhhatli haline döndü.

Bu durumu gören doktorlar ve insanlar, şeyhin Allah Rasûlü'nün (a.s.) hadisine imanının kuvvetine hayran oldular. Sa'du's-Suûd (r.h.), hangi hastalığa yakalanırsa yakalansın ondan kurtulmak için muhakkak çörek otunu kullanırdı. Hatta gözü ağrısa onu

çörek otuyla sürmeler ve o anda iyileşirdi.”

Görülüyor ki kuvvetli bir iman ve itmînan, Melik ve Mennân olan Allah’ın inâyetiyle kişinin arzu ettiklerini kendisine celb eder. Fakat özellikle bu zamanda böyle kuvvetli bir iman ve itmînana sahip kimseler gâyet azdır. Yardımcı olan, yalnız Allah’tır.

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ
وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ﴿١١﴾

11. O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu; sizi temizlemek, şeytanın pisliğini *(verdiği vesveseyi)* sizden gidermek, kalblerinizi takviye etmek ve ayaklarınızı sabit kılmak için üzerinize gökten bir su *(yağmur)* indiriyordu.

Bir gurup müfessirin bildirdiğine göre Allah Teâlâ, Nebî (a.s.)’a kâfirlerin üzerine yürümesini emredince o da beraberindekilerle birlikte yürüdü. Bedir mevkiine yaklaşınca yolda iki adama rastladı. Bunlara Kureyş kervanıyla karşılaşıp karşılaşmadıklarını sordu. Onlar da geceleyin onu gördüklerini söylediler.

Allah Rasûlü’nün huzurunda ashab-ı kiramdan on kişi bulunuyordu. Bunlar derhal o iki adamı yakaladılar. Bu adamlardan biri Abbas b. Abdülmuttalib’in kölesi Ebû Râfi‘, diğeri ise Ukbe b. Ebû Muayt’ın kölesi Eslem’di. Bedir kuyusuna su almak için gelmişlerdi.

Peygamberimiz (a.s.), sorguya çekmeleri için Eslem’i ashabına bıraktı. Kendisi de Ebû Râfi‘e Mekke’den savaşmak üzere kimlerin yola çıktığı hakkında sormaya başladı. Ebû Râfi‘, Mekke’de kimsenin kalmayıp hepsinin çıktığını belirtti. Bunun üzerine Peygamberimiz: “*Mekke, bugün ciğerparelerini getiriyor*.” buyurdu.

Sonra da onlardan geri dönenlerin olup olmadığını sordu. O da Zühre oğullarından üç yüz kişiyle Übey b. Serîk’in geri döndüğünü söyledi. Übey, kervanı kurtarmak için çıkmıştı. Kervan kurtulunca o da döndü. Kavminden ayrılıp geride kaldığı için Nebî (a.s.) onu “Ahnes” diye isimlendirdi.

Sonra Rasûlullah (a.s.), ashabına yöneldi. Onlar Eslem’e soruyorlar, o da onlara “Falan, falan çıktı.” diyordu. Ebû Bekir (r.a.) ise asasıyla ona vurup: “Yalan söylüyorsun. İnsanları korkutmak mı istiyorsun?” diyordu. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz: “*Size doğru söylediğinde onu dövüyorsunuz. Yalan söylediğinde ise bırakıyorsunuz*.” buyurdu. Ashab, bu ifadeden Rasûlullah (s.a.v.)’in müşriklerin durumu hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu anladılar.

Hemen yürüyüşe geçip vâdinin Medîne’ye yakın tarafında suyu olmayan, ayakların batıp kaybolduğu kırmızı renkli kumdan bir tepenin üzerine indiler. Müşrikler ise

vâdinin Medîne'ye uzak Mekke'ye yakın tarafına yerleştiler. Böylece vâdi iki gurup arasında kalmış oldu. Müslümanlar o gece orada kalıp uyudular. Sabahleyin uyandıklarında pek çoğu cünüp olmuştu. Yanlarında hiç su yoktu. Bedir kuyusunu da müşrikler ele geçirmişti. Fırsatı ganimet bilen şeytan ortaya çıkıp Müslümanlara şöyle vesvese vermeye başladı:

"Ey Muhammed ashabı, siz kendinizin hak üzere bulunduğunuzu, Allah'ın dostları olduğunuzu ve aranızda O'nun Rasûlü'nün bulunduğunu iddiâ ediyorsunuz. Şimdi de abdestsiz, hatta cünüp olarak namaz kılıyorsunuz. Pek de susadınız. Eğer siz hak üzere olsaydınız müşrikler sizi geçip kuyuya sahip olamazlardı. Şimdi onlar susuzluğun sizi zayıflatıp perişan hale getirmesini bekliyorlar. Susuzluktan boyunlarınız aşağı düşünce üzerinize yürüyecekler, istediklerini öldürüp geriye kalanlarınızı esir edip Mekke'ye götürecekler..."

Müslümanlar bu durumdan fenâ halde endişeye düşüp korktuklarından Allah Teâlâ geceleyin üzerlerine yağmur yağdırdı. Vâdi su ile dolup taştı. Müslümanlar gusledip abdest aldılar. Hem kendileri içip hem de hayvanlarına içirerek susuzluklarını giderdiler. Ayrıca vâdinin kenarlarında göletler oluşturup ileride kullanmak üzere suyun buralarda birikmesini sağladılar. Yağmur, müslümanların bulunduğu kumluk bölgeyi pekiştirip yürümeyi kolay hale getirirken düşmanların bulunduğu kısmı ise cıvık çamur içinde bıraktı. Böylece ehl-i imanın ayakları yere sağlam bastı, şeytanın vesvesesi silindi, nefisler huzura kavuşup kalbler kuvvetlenerek sabahleyin düşmanla savaşa hazır hâle geldiler.

İşte bu durum âyette şöyle anlatılmaktadır: *"O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu."* yani ey müminler, Allah Teâlâ'nın sizi uykunun başlangıcı olan henüz derinleşmemiş hafif bir uykuya daldırdığı zamanı hatırlayın. Sizi bu hafif uyku bürüyor, yorgunluk ve bitkinlikten değil Allah'tan bir emniyet ve güven olmak üzere hafif bir uykuya dalıyordunuz.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmiştir: "Savaşta düşmanla yüzyüze gelmişken meydana gelen bu hafif uyku ve korku yerine Allah'dan gelen güven, "ol" emriyle bir hâlin zıddına dönüşmesine işaret etmektedir. Nitekim Allah Teâlâ ateşe: ***"Ey ateş, İbrahim için serinlik ve esenlik ol!"*** (el-Enbiyâ, 21/69) buyurmuş, o da öyle olmuştur. Aynı şekilde Allah Teâlâ, korkuya: "Muhammed ve ashabı için emniyet ol!" buyurmuş, o da derhal öyle olmuştur."

İbn Mes'ûd (r.a.)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Savaş zamanında gelen hafif uyku Allah'dan bir emniyet, namaz kılarken gelen uyuklama ise şeytandan bir meskenettir."

Hasan-ı Basrî demiştir ki: "Şeytanın bir kaşığı, bir de sürme kalemi vardır. Kaşığı yalan, sürme kalemi ise zikir anında uykudur."

"Sizi" abdestsizlik ve cünüplükten *"temizlemek, şeytanın pisliğini"* vesvesesini ve sizi susuzlukla korkutmasını *"sizden gidermek, kalblerinizi takviye etmek"* Allah Teâlâ'nın lütuf ve keremine güvenir hale getirerek sağlamlaştırıp güçlendirmek *"ve*

ayaklarınızı sabit kılmak” kumda kaymasını önlemek veya kalbleri Allah’a bağlayıp takviye etmek suretiyle savaş esnasında ayakların yere sağlam basmasını gerçekleştirmek -Çünkü savaşta ayaklar ancak kalb kuvvetiyle, kalbde sabır ve cesaret bulunduğu zaman sabit olur- *“için üzerinize gökten bir su (yağmur) indiriyordu.”*

“ رِجْزَ الشَّيْطَانِ ” yani şeytanın pisliği ile onların başına gelen ihtilamın kastedildiği de söylenir. Çünkü ihtilam, şeytanın verdiği hayal ve vesveseden kaynaklanır.

“ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ ”de “ عَلٰى ” kelimesinin getirilmesi, müminlerin kalblerinin artık bu güçlendirme ve takviye ile dolup taştığını bildirmek içindir.

Ey gönül! Aşıklıkta sâbit kadem ol
Çünkü bu yolda yapılan iş, ecirsiz kalmaz

Sahabe-i kiram, doğruluk, sabır, kalbin metâneti ve sabit kadem olmak bakımından kıyamete kadar herkesten öne geçmişlerdir. Kimsenin başkasından diyanet ve takvadan başka üstünlüğü yoktur.

İmam Zührî anlatıyor: Abdülmelik b. Mervan’ın yanına vardım. Bana:
“–Nereden geliyorsun, ey Zührî?” dedi.
“–Mekke’den.” dedim.
“–Mekke ahalisine öncülük etmesi için yerine kimi bıraktın?” diye sordu.
“–Ata b. Ebû Rebâh’ı.” dedim.
“–O Araplar’dan mı, mevâlîden mi?” diye sordu. Ben:
“–Mevâlîden.”[10] dedim.
“–Peki hangi özelliği ile onlara önder oldu?” diye sordu.
“–Diyânet ve rivayeti ile.” dedim.
“–Evet, ben de aynı kanaatteyim. Diyânet ve rivayet sâhibi olanlar insanlara öncülük etmelidir. Peki, Yemen ahalisine kim öncülük ediyor?” diye sordu. Ben:
“–Tâvus b. Keysan.” dedim.
“–O, Araplar’dan mı mevâlîden mi?” diye sordu.
“–Mevâlîden.” dedim.
“–Hangi özelliği ile insanlara önder oldu?” diye sordu. Ben:
“–Ata’nın sahip olduğu özelliklerle.” dedim.
“–Böyle olanların insanlara öncülük etmesi gerekir. Peki Mısır ahalisine kim öncülük ediyor?” diye sordu.
“–Yezid b. Ebû Habib.” dedim.
“–O, Araplar’dan mı mevâlîden mi?” dedi.
“–Mevâlîden.” dedim. Onun hakkında da öncekiler hakkında söylediklerini söyledi. Sonra
“–Peki Şam ahalisine kim öncülük ediyor?” dedi.

“–Dımaşklı Mekhûl.” dedim.
“–O, Araplar’dan mı mevâlîden mi?” diye sordu.
“–Abdünûbî mevâlîsindendir. Hüzeyl kabilesinden bir kadın onu azad etti.” dedim. Onun hakkında da önceki söylediklerinin benzerini söyledi. Sonra:
“–Cezire ahalisine kim öncülük ediyor?” diye sordu.
“–Meymun b. Mehran.” dedim.
“–O, Araplar’dan mı mevâlîden mi?” diye sordu.
“–Mevâlîden.” dedim.
“–Peki bizim haremimizin halkına kim öncülük ediyor?” diye sordu.
“–Dahhak b. Müzâhim.” dedim.
“–O, Araplar’dan mı, mevâlîden mi?” dedi.
“–Mevâlîden.” dedim.
“–Basra ahalisine kim öncülük ediyor?” dedi.
“–Hasen b. Ebü’l-Hasen.” dedim.
“–O, Araplar’dan mı mevâlîden mi?” dedi.
“–Mevâlîden.” dedim.
“–Vah sana! Peki Kûfe ahalisinin öncüsü kim?” diye sordu.
“–İbrahim en-Nehâî.” dedim.
“–O, Araplar’dan mı mevâlîden mi?” dedi.
“–Araplar’dan.” dedim.
“–Vah sana ey Zührî, beni rahatlattın. Vallahi (böyle giderse) mevâlî, ekabire öncülük edecekler. Hatta Araplar yerde otururken onlara minberler üzerinden hitapta bulunacaklar. Buna karşılık olarak Zührî:
“–Ey müminlerin emiri, bu ancak Allah’ın emri ve dînidir. Onu hıfzedip koruyan önder olur, zâyi eden ise geride kalır.” cevabını verdi.

Âyette suyun ne kadar büyük bir nimet olduğu, susuzluk ve açlık korkusunun şeytandan ve onun vesvesesinden ileri geldiği beyan edilmektedir. Çünkü bir kimsenin Allah’a tevekkülü sağlam olduğu zaman ona göre yokluk ve varlık eşit olur. Çünkü Allah Teâlâ’nın isimlerinden biri “ ٱلْخَالِقُ ” (yaratıcı), diğer bir ismi ise “ ٱلرَّزَّاقُ ” (rızık veren)tır.

Denildiğine göre aslanda, açlık ve susuzluğa karşı diğer yırtıcı hayvanlarda benzeri bulunmayan bir sabır vardır. Başka bir hayvanın yakaladığı avdan asla yemez. Kendi yakaladığından yiyip doyunca onu bırakır, bir daha da ona dönmez. Köpeğin ağzının değdiği sudan içmez. Bu sıfatlarda bir müminin aslandan daha aşağı olmaması gerekir.

Kişi halini güzelleştirmeye çalışmalı
Artık zamandan ne yardım ne de meded ummalı

Allah Teâlâ, müminlere yardım ederek başkalarına yardımcı olmayı teşvik etmiştir. O halde kâmil mümin, gücü yettiğince mümin kardeşine yardımcı olur.

Hikaye edilir ki Sâsânîlerden **Fîrûz b. Yezdücerd b. Behram** melik olunca halkına adalet ve insafla muamele etti. Krallığının yedinci yılında hiç yağmur yağmadı. Bunun üzerine bütün beldelere elçiler gönderip oralardaki yiyeceklerin zenginler ile fakirler arasında eşit olarak paylaştırılmasını emretti. Hatta zenginlerin fakirleri daha yakından koruyup kollamaları için açlıktan bir fakirin öldüğü vakit onun yerine zenginlerden birinin öldürüleceğini bildirdi.

Hâfız der ki:

Ey zengin adam! Yoksulun gönlünü kazan
Çünkü altın mahzeni ile gümüş hazinesi kalmayacak

Allah'ım, ecel gelip çatana kadar bizi cimrilik ve tembellikten koru!

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ اَنّ۪ي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذ۪ينَ اٰمَنُواۜ سَاُلْق۪ي
ف۪ي قُلُوبِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْاَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا
مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍۜ ﴿١٢﴾

12. Hani Rabb'in meleklere: "Muhakkak ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun. Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına!" diye vahyediyordu.

"Hani Rabb'in meleklere:" yani ey Muhammed, Rabb'inin meleklere şöyle vahyettiği vakti hatırla: *"Muhakkak ben sizinle beraberim"* yani, sabit kılmak husûsunda yardım etmek ve muvaffak kılmak sûretiyle sizinle berâberim demektir. Yoksa **"*Üzülme, Allah bizimle beraberdir.*"** (et-Tevbe, 9/40) âyetinde olduğu gibi burada korkunun giderilmesi kastedilmemiştir. Çünkü meleklerin kâfirlerden korkusu yoktur ki onlara: "Ben sizinle beraberim, sakın onlardan korkmayın." buyurulsun.

Ayetteki (مَعَ) "berâber" kelimesinden anlaşılan meleklerin Allah tarafından izlendiğinin hissettirilmesi (metbû' olması), müminleri bizzat sebat ettirenlerin onlar olması bakımındandır. Dolayısıyla bu yönden asalet onlara aittir. Nitekim **"*Allah sabredenlerle beraberdir.*"** (el-Bakara, 2/253) ve benzeri âyetlerde de aynı durum söz konusudur.

"Haydi iman edenlere" onları müjdelemek ve sayılarını çoğaltmak gibi kalblerini takviye eden şeylerle *"destek olun."* Destek olup sabit kılmak (et-tesbît), harp

meydanlarında sebata ve savaşın zorluklarına karşı ciddiyeti muhafazaya teşvik etmekten ibarettir.

“Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım.” yani Ben kâfirlerin kalbine müminlerin korkusunu atacağım. Bu söz, meleklere müminleri nasıl sebat ettireceklerine dair bir telkindir. Yani müminlere benim bu sözümü söyleyin, demektir.

Ey müminler siz de *“vurun boyunlarına!”* kâfirlerin boyunlarına veya kafalarına vurun. Çünkü bu âyette meleklerin savaştığına dair bir işaret yoktur. **Haddâdî** der ki: “Allah Teâlâ onların boyunlarının vurulmasını emretmiştir. Çünkü boynun üst kısmı öldürmek için vurulan yerdir.”

“Vurun onların bütün parmaklarına!” “ الْبَنَانَ ” lugatte parmaklar ile insanın ayakta durmasını ve hayatını sağlayan diğer uzuvlar mânâsına gelir. Buna göre: “Onların tepeden tırnağa bütün âzâlarına vurun!” demektir. Denilmişdir ki: Doğru olan, bununla müdafaa ve savaşın kasdedilmiş olmasıdır. Nitekim **Taftâzânî** de böyle demiştir. *“diye vahyediyordu.”* Vahiy; gizli bir yolla nefse mânâyı ilka etmektir.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾

13. Bu, onların Allah’a ve Rasûlü’ne karşı gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah ve Rasûlü’ne karşı gelirse, bilsin ki Allah azabı şiddetli olandır.

“Bu,” boyunlarının vurulması, öldürülmeleri ve cezalandırılmaları *“onların”* mağlup edilmeleri asla mümkün olmayan *“Allah’a ve Rasûlü’ne karşı gelmelerinden ötürüdür.”* muhalefet etmeleri ve üstün gelmeye çalışmaları sebebiyledir.

Şeyhzâde, Allah’a karşı gelmekten maksadın Allah’ın dostlarına karşı gelmek olduğunu söyler.

Âyette kişinin dünyada ve ahirette elde ettiği her türlü saadet ve şekavete kendi kesbinin, gayretinin etkisi olduğuna işaret vardır.

“Kim Allah ve Rasûlü’ne karşı gelirse,” Allah ve Rasûlü’nün dostlarına muhâlefet ederse *“bilsin ki”* onun için *“Allah azabı şiddetli olandır*.”

ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

14. İşte siz şimdi onu tadın. Kâfirlere cehennem azabı da vardır.

“*İşte”* Allah’ın hükmü budur. Yani, sizin hemen bu azabı tatmanıza, ahirette de cehennem azâbına mâruz kalmanıza hükmetmiştir.

“siz şimdi onu tadın. Kâfirlere cehennem azabı da vardır.” Dünya azabı hakkında

“onu tadın” buyurulmuştur. Çünkü zevk/tatmak, bir şeyin çok az bir kısmını içine alır. Kâfirlerin dünyada maruz kaldıkları vurma, öldürme, esir etme gibi eziyetler onlar için ahirette hazırlanan azabın yanında bir yemeği yemeye nisbetle ondan biraz tatmak gibidir.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilmiştir: *“Siz şimdi onu tadın”* Yani sûrî ve mânevî azabın acele olanını tadın. Sûrî olan azab, ölüm, esâret, musîbetler ve hoşa gitmeyen şeylerle meydana gelir. mânevî azab ise Hak’tan uzak olmak, huzurdan kovulmak, aradaki perdelerin yığılıp çoğalması, kalbin ölmesi, basîretin körelmesi, rûhun zayıflayıp nefsin kuvvetlenmesi, böylece nefsin sıfat ve arzularının galip gelerek insanı haktan uzaklaştırıp bâtıla yaklaştırması ile olur.

İbn Abbas (r.anhümâ)’nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bedir günü ashâb saflarını düzeltti. Sancaklarını öne çıkarıp yerlerine yerleştirdiler. Rasûlullah (s.a.v.) devesinin üzerinde Allah’a yalvarıyor ve yardım istiyordu. Bunun üzerine Cebrâil (a.s.) beş yüz melekle ordunun sağ tarafına, Mîkail (a.s.) da beş yüz melekle ordunun sol tarafına indi. Melek, adam sûretine bürünerek müslümanlardan birinin yanına geliyor ve: “Müşriklerin askerlerine yaklaştım ve onların ‘Vallahi müslümanlar üzerimize saldırırlarsa karşılarında asla duramayız.’ dediklerini duydum.” diyordu.

Kâfirler savaşmak üzere saf tutunca Allah kalblerine korku saldı. İçlerinden Utbe b. Rebîa öne atılıp: “Ey Muhammed! Karşımıza Kureyş’ten bize denk adamlar çıkar, onlarla vuruşalım.” dedi. Ensar’dan Afrâ hatun ile Hâris’in oğulları Avf ve Muavviz ortaya atılıp onlara doğru yürüdüler. Müşrikler onları kabul etmeyip “Siz geri dönün ve bize Haşimoğulları’ndan dengimiz olan adamlar gönderin.” dediler. Bunun üzerine **Hamza**, **Ali** ve **Ubeyde b. Hâris** meydana çıktı.

Hz. Ali (r.a.) der ki: “Ben Velid b. Utbe’nin üzerine yürüdüm. O da bana doğru yürüdü. Kılıçla bir darbe vurup tek kolunu uçurdum. Sonra üzerine çökerek onu öldürdüm. Şeybe b. Rebîa, Ubeyde b. Haris’in karşısına çıktı. Karşılıklı vuruştular. Sonra Ubeyde bir darbe daha vurarak Şeybe’nin bacağını kopardı. Sonra Hamza Utbe’ye yaklaşıp: “Ben Allah’ın aslanı ve Resulü’nün aslanıyım.” diye haykırdı. Sonra bir vuruşta canını cehenneme yolladı. Bunun üzerine Ebû Cehil, teşvik etmek üzere arkadaşlarının arasında ayağa kalktı. Onlara: “Sakın şu adamların başına gelen sizi korkutmasın. Zira onlar acele ettiler ve öldürülmeyi hak ettiler.” diyordu. Sonra bizzat kendisi hamle etti. Müslümanların hepsi de müşriklerin üzerine yürüdüler. Allah Teâlâ’nın izniyle onları hezimete uğrattılar.”

Bedir gazvesine iştirak eden sahabiler hakkında bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Allah Bedir ehlinin haline muttali oldu*.” yani onlara rahmet ve mağfiret nazarıyla baktı. “*Onlara: İstediğinizi yapın. Ben sizi affettim.” buyurdu.*”[11] Bu sözden maksat, onlara olan Allah’ın yardımını ortaya koymak ve mertebelerini yükseltmektir. Yoksa her istedikleri fiili yapmalarına ruhsat vermek anlamında değildir. Tıpkı sevgiliye: “İstediğini yap.” denildiği gibi.

Aklı olana lazım gelen mutlak olarak mücahede konusunda onların izlerini takip

etmektir.

Hâfız der ki:

Nefis yolunda onun yüzünden gönlümüz puthane oldu
Bir ah oku atalım, bir gazaya çıkalım

Sabırsız kimseler hakkında ise şunları söyler:

Korkarım bu gül bahçesinden bir gül dermeyeceksin
Sevgilinin bağındaki bir dikene tahammül etmeyeceksin

Allahım bizi sabredenlerden eyle!

---

[8]. *Beyhakî,* Delâil, III, 51
[9]. *Buhârî,* Tıb, 7; *Müslim,* Selam, 88; *Tirmizî,* Tıb, 5; *İbn Mâce,* Tib, 6
[10]. Aslen arap olmayan sonradan müslüman olmuş, genellikle azatlı kölelerden olan âlimlere verilen isim, Tâbiun dönemi ve sonrasında kullanılan bir terim.
[11]. *Buhârî,* Megâzî 9, 46; *Müslim,* Fedâilü’s-sahâbe, 161; *Ebû Dâvûd,* Cihad, 98; *Müsned,* I, 80, 105

SAVAŞTAN KAÇMAMAK

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اِذَا لَقٖيتُمُ الَّذٖينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ
الْاَدْبَارَۚ ﴿١٥﴾ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُٓ اِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزًا
اِلٰى فِئَةٍ فَقَدْ بَٓاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ الْمَصٖيرُ ﴿١٦﴾

15. Ey müminler! Toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin *(korkup kaçmayın)*.

16. Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası varılacak ne kötü yerdir!

"Ey müminler! Toplu halde" onlar çok büyük bir kalabalık siz ise az olduğunuz halde *"kâfirlerle karşılaştığınız"* onların size doğru kayarak geldiğini gördüğünüz *"zaman onlara arkanızı dönmeyin"* kaçmak bir tarafa onlara arkanızı bile dönmeyin. Bırakın sayıca onlara yakın veya onlarla aynı seviyede olmayı, daha az olduğunuz zaman bile onların karşısına çıkın ve savaşın.

" زَحْفًا ", akma/depreşme demektir. Bebeğin yavaş yavaş sürünmesi için de bu kelime kullanılır. Burada düşmanına yönelmiş büyük bir ordu hakkında kullanılmıştır. Çünkü bu ordu, çokluğu ve kalabalık oluşu sebebiyle son derece yavaş hareket eden toplu tek bir cisim gibi görünür.

Âyette " ظُهُورٌ " (arkalar) mânâsında olmak üzere kelimesi yerine " اَدْبَارٌ " kelimesinin kullanılması, savaştan kaçan kimsenin yaptığı işi kötülemek ve düşman karşısında bozguna uğramasının ne kadar alçakça bir davranış olduğunu vurgulamak içindir.

وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُٓ اِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزًا اِلٰى فِئَةٍ فَقَدْ
بَٓاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ الْمَصٖيرُ ﴿١٦﴾

16. Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası varılacak ne kötü yerdir!

"Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme" ya savaşmakta olduğu gruptan daha

mühim diğer bir grupla savaşmak için veya düşmana kaçıyor hissini verip aldatarak onlardan belli bir grubu kendisine doğru çekmek sonra da tek başına veya pusudaki arkadaşlarıyla birlikte tekrar saldırmak için düşmana sırt dönülebilir.

Bu tür bir davranış harp hilelerinden biridir. *"veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma"* yakında ya da uzakta bulunan diğer bir mümin topluluğa katılarak onlarla birlikte düşmana karşı savaşmak *"durumu dışında"* İşte bu iki durum dışında düşmana sırt dönüp kaçmak haramdır.

Bu iki durumda sırt çevirmek ise gerçekte bir bozgun ve kaçış değil, bilakis daha etkili savaşabilmek için bir hazırlık mahiyetindedir. Bu iki maksat dışında *"kim öyle bir günde onlara arka çevirirse"* yani düşmanla karşılaşma ve savaş sırasında firar etmek bir yana sırtını onlara çevirirse, demektir. Burada " يَوْمَئِذٍ " (öyle bir günde" ifadesi, "o vakit" mânâsınadır. Çünkü " اَلْيَوْمُ " kelimesi, mutlak olarak kullanıldığında "gündüz" mânâsına olsa da uzun zamana yayılmayan bir fiille kullanıldığında "vakit" anlamına gelir. *"muhakkak ki, o Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun"* savaştan kurtulmak için kaçıp sığınmak istediği yere karşılık olarak âhiretteki *"yeri de cehennemdir."* Me'vâ, insanın varıp sığındığı yerdir. *"Orası"* cehennem *"varılacak"* dönülecek *"ne kötü yerdir!"*

Bu tehdit (vaîd), zâhir bakımından kesinlik ifade etse de savaş anında düşmana arkasını dönen herkese şâmil olmayıp kâfirlerin müslümanların iki katından fazla olmadığı durumlara mahsustur. Çünkü bu sûrenin son tarafında olan bir âyette: ***"Şimdi Allah yükünüzü hafifletti; sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa*** *(onlardan)* ***iki yüz kişiye galip gelir. Ve eğer sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle*** *(onlardan)* ***iki bin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir."*** (el-Enfâl, 8/66) buyurularak bir müslümanın en fazla iki kâfirle savaşma durumunda olduğu bildirilmiştir.

İbn Abbas (r.a.) der ki: "Üç kişiden kaçan, kaçmamış sayılır. İki kişiden kaçan ise savaştan kaçmış olur." yani, büyük günahlardan olan savaştan kaçma günahını işlemiş olur.

Mesnevî'de der ki:

Sen, bir fareden ürküp uçan bu akılla
O savaş safına karışıp nasıl kılıç çekeceksin?
Savaş bu, bulgur aşı değil ki
Yenlerini sıvayıp yemeye girişesin
Bulgur aşını kaşıklamaya benzemez burası, kılıcı gör
Bu safta demirden bir Hamza gerek
Savaş, öyle hayal gibi bir hayalden
Ürküp kaçan her yüreksizin işi değil
Savaş Türklerin işidir, nazenîn kadınların değil

Nazlı kadınların yeri evdir, eve git sen

Bazı âlimler büyük günahları yetmişe kadar çıkarmışlardır. Düşman sayıca denk veya iki katı olduğunda savaşta ordudan kaçmak da bunlardandır. Müslümanlar arasında iğrenç sayılan, Allah'ın ve dinin hürmetini zedeleyen her şey büyük günahtır. Onu işleyenin şahitlikteki adaleti düşer. O halde akıl sahibine düşen cesur ve metanetli bir kalble savaşa dalmak; korkunun ömrü uzatmayacağını, düşmana saldırmanın da ölümü çabuklaştırmayacağını bilmektir.

Savaşa katılan kimse savaş sırasında bazı mahlûkâta benzemelidir. Mesela aslan gibi hiç korkmamalı ve kaçmamalıdır. Nitekim aslan korkmadan ileri atılır, kaçmadan peşpeşe hamle yapar. Kaplan gibi kibir göstererek düşmana asla tevazu göstermemelidir. Ayıdaki cesâret gibi bütün âzâlarıyla savaşmalıdır. Yöneldiği cihetten asla yüzünü çevirmemelidir. Kurdun yaptığı gibi baskın sırasında bir taraftan netice alamayınca başka bir taraftan saldırıp baskında bulunmalıdır.

Ağır silahları taşımada kendisinden kat kat fazla yükleri taşıyan karınca gibi olmalıdır. Sebatta yerinden oynamayan kayalar gibi olmalıdır. Sabırda merkep, vefâkarlıkta sahibi ateşe girse dahi peşini bırakmayan köpek gibi olmalıdır. Fırsat bulup zafer elde etmede horoz gibi olmalıdır.

Huşû ile namaz kılan kimse gibi safta sakin durmalı, cemaatin imama uyup asla ondan farklı hareket etmediği gibi komutanına tâbi olmalıdır. Kocasına götürülmek üzere yola çıkan gelinin elbiselerle örtünüp süslendiği gibi silahları kuşanmalı, az olan silahını ve malını çok göstermesini bilmelidir.

Düşman karşısında bozguna uğradığında hile ve tuzak kurmada köpek tarafından bir kenara sıkıştırılmış tilki gibi kurnaz olmalıdır. Çünkü hile kurma, savaşın esâsıdır.

Saflar arasında caka satarak yürümek ve kibirli görünmek husûsunda dâmad gibi olmalıdır.

Savaşta bir yerde bir yere rüzgar gibi yetişme konusunda çocuk gibi olmalıdır. Düşmana haykırdığı zaman şimşek gibi ses çıkarmalıdır.

Her durumda tehlikeli şeylerden sakınmak için kötü zan beslemede alaca karga gibi olmalıdır. Hoşa gitmeyecek hallerden korunmak bakımından şekil itibariyle leyleğe benzeyen açık mavi renkli bir kuş olan kürkî gibi olmalıdır.

Kürkînin yaratılışında nöbetleşe görüp gözetme ve koruyup kollama özelliği vardır. Nöbet tutan, sanki nöbet tuttuğunu bildirir gibi hafif bir sesle öter. Nöbeti bitince uykuda olanı uyandırır. Korunma için ne gerekirse hepsini yerine getirir.

Kazvînî der ki: Kürkî, yerde ayağının tekiyle yürür, diğer ayağını ise yukarıda tutar. Yere batma korkusuyla ayağının birini hiç bir yere basmaz; bassa da çok hafif basar. (*Hayâtü'l-hayevân*'da böyle geçmektedir.)

Bu âyetlerin işârî yorumu şöyledir: Ey mümin kalbler, kalbleri ve sıfatlarını yok

etmek gayesiyle toplanan kâfir nefislerle ve sıfatlarıyla karşılaştığınız zaman onların saldırıları karşısında bozguna uğramayın. Bilakis bunlara karşı sabırla sebat gösterin. Çünkü sabır, musibetin ilk gelip çattığı zamandır. Nitekim rivayet edildiğine göre Nebî (a.s.) ölen çocuğu için ağlamakta olan bir kadına rastlamıştı:

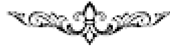
"*–Allah'tan kork ve sabret!*" buyurdu: Kadın:

"–Benim başıma gelenden senin haberin var mı?" dedi.

Rasûlullah (a.s.) oradan uzaklaşıp gidince, kadına onun Rasûlullah (s.a.v.) olduğu söylendi. Bunun üzerine kadın çocuğun ölümü kadar da söylediği sözden dolayı (utanıp) üzüldü. Özür dilemek ve: "Ey Allah'ın Rasûlü, sizi tanıyamadım (bağışlayın!)" demek için doğru kapısına koştu. Efendimiz: *"Sabır, musîbetin geldiği ilk andadır."* buyurdu."[12]

" صَدَمَ " sert bir cismi, kendisi gibi sert bir cisme çarpmak demektir. " اَلصَّدْمَةُ " de tek bir çarpma demektir. Hadis-i şerifin belirttiğine göre sâhibinin ecir alacağı sabır, musîbetin ilk anında olan sabırdır. Çünkü gün geçtikçe artık ona sabretmek kolaylaşır.

"Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma" yani nefisle savaşmak için gerekli hazırlıkları yapma veya ruh ve sıfatlarının yardımına başvurma, Rabbâniyet makamına ulaşmak için mücâhede ve riyâzat yoluyla nefsi ortadan kaldırmak ve kahretmek hususunda yardımını istemek için bir şeyhin velâyetine mürâcaat etme *"durumu dışında kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki, o Allah'ın gazabını"* O'ndan kovulup uzaklaştırılmayı *"hak etmiş olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası varılacak ne kötü yerdir!"* yani onun dönüp varacağı yer, Hazret'ten uzaklık ve ayrılık ateşidir. İşte o ne kötü dönülecek ve varacak yerdir!

---

[12]. *Buhârî,* Cenâiz, 32, 43; *Müslim,* Cenâiz, 14-15; *Ebû Dâvûd,* Cenâiz, 23; *Tirmizî,* Cenâiz, 13; *Nesâî,* Cenâiz, 22

ATTIĞIN ZAMAN
SEN ATMADIN

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْۖ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
رَمٰىۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَٓاءً حَسَناًۜ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾
ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ اِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَٓاءَكُمُ
الْفَتْحُۚ وَاِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْۚ وَاِنْ تَعُودُوا نَعُدْۚ وَلَنْ تُغْنِيَ
عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَۚ ﴿١٩﴾

17. ***(Savaşta)*** **onları siz öldürmediniz, fakat onları Allah öldürdü; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Ve bunu, müminleri güzel bir imtihanla denemek için** ***(yaptı)*****. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.**

18. Bu böyledir. Şüphesiz Allah kâfirlerin tuzaklarını bozar.

19. ***(Ey kâfirler!)*** **Zafer istiyorsanız, işte size zafer geldi!** ***(Yenelim derken yenildiniz)*****. Ve eğer** ***(inkardan)*** **vazgeçerseniz bu sizin için daha iyidir. Eğer tekrar savaşa dönerseniz, biz de** ***(ona)*** **yardıma döneriz. Topluluğunuz çok bile olsa, sizden hiçbir şeyi savamaz. Çünkü Allah müminlerle beraberdir.**

Bedir günü kâfirleri öldürmekle övünürseniz bilin ki *“onları siz”* kendi kuvvet ve kudretinizle *“öldürmediniz, fakat onları”* size yardım etmek, sizi onların üzerine musallat etmek ve kalblerine korku salmak suretiyle *“Allah öldürdü.”*

Rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.), Bedir vâdisine inen Kureyş ordusunu görünce Allah’a yönelip “*İşte şu Kureyş senin rasûlünü yalanlayarak kibir ve gururuyla karşımıza geldi. Allah’ım! Bana vâdettiğin şeyi tahakkuk ettirmeni diliyorum.*” diye dua etti.

Cebrail (a.s.) gelerek: “Yerden bir avuç toprak al ve onlara doğru at.” buyurdu. İki ordu karşılaşınca Peygamberimiz (s.a.v.) Hz. Ali (r.a.)’ye “*Bana vâdinin çakıllarından ver*.” buyurdu. Onları müşriklerin yüzlerine fırlattı ve “*Yüzleriniz çirkin olsun*.” buyurdu.

Müşriklerden gözlerine ve burun deliklerine toprak isabet etmeyen kimse kalmadı. Böylece yenildiler. Müminler de peşinden onların bir kısmını öldürdüler, bir kısmını da esir ettiler.

Müminler savaştan galip gelerek ve ganimet elde etmiş olarak döndükten sonra: “Şunu öldürdüm, şunu esir ettim, şöyle yaptım, böyle yapdım... ” diyerek övünmeye başladılar. Bunun üzerine bu âyet indi.

Ebüssuûd Efendi’nin tefsîrinde tercih ettiği görüşe göre *“Onları siz öldürmediniz”* âyetiyle Bedir kıssasının geri kalan kısmının açıklamasına geçilmektedir. Âyetin başında “fâ” harfi, önceki âyetlerde geçen Allah’ın yardım etmesi, meleklere îman edenleri desteklemelerini emretmesi gibi durumların gerektirdiği mukadder şartın cevabını ifade etmektedir. Sanki şöyle denilmektedir: “Durum böyle olunca onları siz öldürmediniz…”

Ey Muhammed, sûreten *“attığın zaman da”* hakîki mânâda *“sen atmadın.”* Eğer hakîki mânâda atan sen olsaydın o atışın beşerî fiiller gibi tesir göstermesi gerekirdi. *“Fakat Allah attı.”* Atışın gayesini tam olarak yerine getirip bir avuç toprağı müşriklerin tamâmının gözlerine ulaştırdı ve böylece bozguna uğradılar. Siz de onların kökünü kesme imkanı buldunuz.

Şu halde atmak sûreten Rasûlullah (s.a.v.)’den, tesiri ise ancak Allah’dan sâdır oldu. Çünkü bir ordudaki askerlerin yüzüne bir avuç toprak atıp onu her askerin gözüne ulaştırmaya beşer tâkati yetmez.

Bir şeye isim verilirken kemâl üzere olan hâline ve onunla kasdolunan mânâya göre verilir. Meselâ “mümin” denildiğinde bundan “kâmil mümin” kastedilir.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilmiştir: Allah Teâlâ öldürmeyi sahabeden tamamen nefyetmiş ve kendine ait kılmıştır. Çünkü o, melekleri yardıma göndermek, kâfirlerin kalbine korku salmak, müminlerin gönüllerini takviye etmek ve diğer hususlarla öldürme sebeplerinin müsebbibi olmuştur. “Kalem güzel yazıyor.” denildiği gibi fiil sebebe havâle edilebilir. Halbuki güzel yazan kâtiptir. Yazma işinin müsebbibi odur.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Sebebi yaratan Allah, ne dilerse onu yapar
Mutlak olan kudret, sebepleri yırtar, ortadan kaldırır
Her hayır ve şer, sebebi yaratandan meydana gelir
Sebep ve vasıtalardan eser yoktur
Bu sebepler, görüşlere perdedir
Çünkü her göz, onun sanatını görmeye lâyık değildir
Sebebi yırtacak bir göz gerek,
Perdeleri kökünden çekip çıkarsın
Bu suretle de mekansızlık yurdunda yaratanı görsün
Çalışmayı, kazancı ve dükkanı, saçma ve beyhude saysın

Âyete göre Rasûlullah (a.s.) ile sahâbe (r.anhum) arasındaki fark şudur: Allah Teâlâ öldürme fiilini sahabeden tamamen nefyetmiş kendisine havale etmiştir. Onları öldürme fiilinin sebebi kılmıştır. Kendisi ise onun müsebbibidir. Fakat atma fiilini Nebî (a.s.)’dan tamamen nefyetmemiş, hattâ atma işini ona isnad etmiştir. Fakat atma konusunda O’nun (s.a.v.) varlığını tamamen ortadan kaldırmış, kendi yüce zâtı için

geçerli olduğunu belirtmiştir. Buna göre mânâ: *“Attığın zaman sen kendin ile atmadın, fakat Allah ile attın.”* olur. Bu durum tecellî makamında tahakkuk eder.

Allah, kuluna bir sıfatla tecelli edince kulda o sıfata uygun fiiller ortaya çıkar. Nitekim Allah Teâlâ, İsâ (a.s.)’a ölüleri diriltme sıfatıyla tecelli ettiğinden O’nun izniyle yani O’nunla ölüleri diriltirdi. Bu durum, “*Ben onun kulağı ve gözü olurum.*”[13] kudsî hadîsinde buyurulduğu gibidir. Allah Teâlâ Peygamberimiz (s.a.v.)’e de kudret sıfatıyla tecelli etmiş, attığı zaman O’nunla atmıştır. O hususta onun eli Allah’ın eliydi. Nitekim şu âyette bu hakikatin üzerindeki perde kaldırılmış ve şöyle buyurulmuştur: **“*Muhakkak sana bey‘at edenler Allah’a bey‘at etmektedirler. Allah’ın eli onların elleri üzerindedir...*”** (el-Fetih, 48/10)

Allah Teâlâ **“*Dâvud, Câlût’u öldürdü.*”** (el-Bakara, 2/251) âyetinde öldürme fiilini Dâvud (a.s.)’a isnad etmiştir. Fiili kendisine izâfe edilen bir kul ile fiili Allah Teâlâ’ya izâfe edilen kul arasında çok fark vardır. Çünkü kul, âfetlerin ve musîbetlerin mahallidir. Allah ise âfetlerden ve sonradan kendisine bir şey ârız olmasından münezzehtir.

Hak, «Mâ rameyte iz rameyte» buyurdu
Hakkın işi, bütün işlere örnektir
Biz bir ok atarsak, atış bizden değildir
Biz yayız, o yayla ok atan Allahıtır
Bir kimse yenilmeyince, bu sırrı anlamaz
Sen o tarafı istersen, koşman gerekir

“Ve bunu müminleri güzel bir imtihanla denemek için” yaptı**.** Yani zorluklara ve sıkıntılara göğüs germeden zafer, ganimet ve Hakk’ın âyetlerini müşahede gibi güzel ihsanları ve büyük nimetleri, Allah Teâlâ kendi katından müminlere bahşetmek için böyle yaptı.

Yani ne yaptıysa onlara zafer, ganîmet ve büyük ecir ihsân etmek için yaptı. Yoksa onlara faydası dokunmayacak başka herhangi bir gaye için değil. Ya da âyetin bu kısmı önceki ifadelerle irtibatlıdır. Yani “*...fakat Allah attı.*” ve bunu kâfirleri ortadan kaldırmak ve müminleri denemek için yaptı.

“ اَلْبَلَاءُ ” kelimesi, hem nimet hem de sıkıntılar için kullanılır. Çünkü onun aslı ihtibar, yani denemek mânâsına gelir. Deneme ise sabrı ortaya çıkarmak için mihnetle, şükrü ortaya çıkarmak için de nimetle olur. Allah’ın denemesi ise bildiğini bildiği gibi ortaya koymak mânâsınadır. Yoksa bilmediği bir şeyi öğrenmek değil. Çünkü Allah Teâlâ böyle şeylerden münezzehtir.

Kâşifî der ki: *Hakâyik-ı Sülemî*’de İmam Câfer-i Sâdık (r.a.)’tan şöyle nakledilir: Güzel belâ, onları nefislerinden fânî kılıp fenâdan sonra kendi hüviyetleriyle ebedî yapan belâdır.

İmam Kuşeyrî şöyle der: Güzel belâ, belâya dûçar olanın belâda maksûdunu

müşâhede etmesidir.

Derdin kimden olduğunu bilince, benlik derdinden kurtul
O sana zehir verirse, bu şekerden daha iyidir
Sıkıntı verirse eğer, bu da merhemden daha hoştur

“Şüphesiz Allah” dua ve yardım taleplerini *“işitendir,”* bunlara icabeti gerekli kılan hal ve niyetlerini *“bilendir.”*

ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾

18. Bu böyledir. Şüphesiz Allah kâfirlerin tuzaklarını bozar.

“Bu” Allah’ın güzel imtihanı *“böyledir. Şüphesiz Allah kâfirlerin tuzaklarını bozar.”* yani, maksad müminleri denemek, kâfirlerin tuzaklarını zayıflatmak ve hilelerini boşa çıkarmaktır. İşte müminlere in’am ve ihsanı böyle olmuştur.

Âyette tesirin sadece Allah’tan olduğuna, kulun ise arada bir aletten ibaret bulunduğuna işaret edilmiştir. Dolayısıyla kişi nefsine mağrur olmamalı ve ameliyle övünmemelidir. Bu yüzden Allah Teâlâ: *“Onları siz öldürmediniz.”* buyurmuş ve onlara olan nimetini ortaya koymuştur.

Ucüb, Allah’ın verdiği başarıyı anmadan yapılan iyi işi büyük görmektir.

Mesih (a.s.) havârilerine: “Ey havâriler! Rüzgarın söndürdüğü nice kandiller; ucbün (kendini beğenme) ifsad ettiği nice âbidler vardır” diye nasihat etmiştir.

Ucüb bakımından insanlar üç sınıftır:

1- Her halleriyle ucüb içinde olanlar. Bunlar, fiillerinde Allah’ın bir nimeti ve tesiri olmadığını savunan, O’nun hususi yardımını, lütuf ve tevfîkini inkâr eden ve bu şüpheli anlayışın mahkûmu olan Mu’tezile ve Kaderiyye mezhebi taraftarlarıdır.

2- Her durumda Allah’ın bir nimeti ile yüzyüze olduklarını bilip istikamet üzere hareket eden ve yaptıkları hiç bir amelle övünmeyenler. Onlar da ancak kendilerine ikram edilen bir basiret ve özel olarak mazhar oldukları ilâhî bir teyid ile bu anlayışa sahip olmuşlardır.

3- Bu hususta doğru ile yanlışı karıştıran kimseler. Bunlar Ehl-i sünnetin avâmıdır. Bazen uyanık davranıp Allah’ın minnet ve ihsanını hatırlarlar. Bazen de gaflete dalıp bir kısım amelleriyle ucbe düşerler. Bu ise gaflet ârız olmasından gayret hususunda gevşeklikten ve basiretteki noksanlıktan ileri gelir.

Akıl sahibi kimseye düşen amelinin kıymetsizliğini ve miktarının az olduğunu, Allah’ın verdiği nimetlerin yaptığı amellerden daha değerli ve daha büyük olduğunu görmektir. Aynı şekilde Allah’a yaraşmayan ve O’nun rızasına uygun düşmeyen

amellerden sakınmaktır. Yoksa yaptıkları ameller kıymetsiz hâle gelip kazandıkları sevaplar heba olur. Meselâ bir salkım üzüm veya bir demet fesleğen pazarda bir dirhem etmez. Fakat bunu biri satın alıp padişaha hediye ettiğinde eğer padişahın hoşuna giderse karşılık olarak ona bin dinar verir. Böylece bir dirhemlik şey, bin dînar kıymetinde olmuş olur. Eğer hoşuna gitmezse onu geri çevirir. O da eski düşük fiyatında kalmış olur. İşte bizim durumumuz da bunun gibidir.

Vehb demiştir ki: “Geçmiş ümmetler içinde bir adam vardı. Yetmiş sene Allah’a kulluk etti. Günlerini oruçlu geçirir cumartesiden cumartesiye iftar ederdi. Allah’tan bir dilekte bulundu, fakat yerine getirilmedi. Bunun üzerine nefsine dönerek: “Eğer sende bir hayır olsaydı şüphesiz dileğin yerine getirilirdi.” dedi. Allah Teâlâ da ona bir melek gönderip: “Ey Âdemoğlu, bir an nefsini ayıplaman, yaptığın bütün ibadetlerden daha hayırlıdır.” buyurdu.”

Hâfız Şirâzî ne güzel söylemiştir:

Bizim gittiğimiz yolda sadece kırık bir gönül satın alırlar,
Kendini beğenmişlerin pazarı bir başka yerdedir

Allah’ım, bizi tevfik ehlinden ve tahkik yoluna sülûk edenlerden eyle!

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ ۚ وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۚ وَإِنْ
تَعُودُوا نَعُدْ ۚ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ ۙ وَأَنَّ اللّٰهَ
مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

19. ***(Ey kâfirler!)*** **Zafer istiyorsanız, işte size zafer geldi!** ***(Yenelim derken yenildiniz)*****. Ve eğer** ***(inkardan)*** **vazgeçerseniz bu sizin için daha iyidir. Eğer tekrar savaşa dönerseniz, biz de** ***(ona)*** **yardıma döneriz. Topluluğunuz çok bile olsa, sizden hiçbir şeyi savamaz. Çünkü Allah müminlerle beraberdir.**

“Zafer istiyorsanız, işte size zafer geldi!” Hitap, alay yoluyla Mekke ehlinedir. Çünkü onlar Bedir’e sefere çıkmak istediklerinde Kâbe’nin örtüsüne sarılıp: “Allah’ım, iki ordudan daha üstün olanına, iki topluluktan daha doğru yolda bulunanına, iki gruptan daha iyisine ve din bakımından daha fazîletli olanına yardım et!” diye dua etmişlerdi.

Rivayete göre Ebû Cehil, Bedir günü şöyle demişti: “Allah’ım, iki fırkadan daha faziletli ve zafere daha lâyık olanını muzaffer kıl. Hangimiz sıla-i rahmi kesiyor ve topluluğu bozup dağıtıyorsa onu da helak et.”

Ebû Cehil, son derece ahmak olduğu için kendi aleyhine dua etmiş, Allah Teâlâ da onun duasını kabul etmiştir. Nitekim aynı gün Afrâ Hatunun iki oğlu Avf ile Muavviz ona

kılıçla vurup yere düşürmüşlerdir. İbn Mes'ûd (r.a.) da üzerine çıkıp kellesini kesmiş ve böylece işini bitirmiştir.

"Ey Mekke ehli! İki ordudan daha üstün olanı için zafer istiyorsanız *"işte size zafer geldi."* Onlardan üstün olanına yardım edildi. Onlar muzaffer kılındı. Halbuki siz, üstün olanın kendiniz olduğunu iddiâ ediyordunuz." Bu mânâya göre alay, zaferin gelmesindedir.

Âyete şöyle mânâ vermek de mümkündür: "…işte size hezimet, mağlubiyet ve zillet geldi." Buna göre alay konusu, zaferin bizzat kendisidir. Çünkü bu durumda zafer, zıddının yerine kullanılmış olmaktadır.

"Ve eğer" küfürden ve Rasûl (a.s.)'a düşmanlıktan *"vazgeçerseniz, bu"* vazgeçme *"sizin için*" acısını tattığınız savaşın işkencelerinden *"daha iyidir."* Çünkü vazgeçmekte öldürülmekten ve esir olmaktan kurtuluş vardır. Burada vazgeçmenin daha iyi olması, alay edilecek bir durumda olmaya göredir.

"Eğer tekrar" onunla *"savaşa dönerseniz, biz de*" ona *"yardıma döneriz."* Topladığınız ve kendilerinden yardım umduğunuz *"topluluğunuz*" sayı bakımından *"çok bile olsa sizden hiçbir şeyi savamaz."* size hiçbir faydası olmaz. *"Çünkü Allah müminlerle beraberdir."* Allah yardım ve zaferiyle müminlerle berâber olarak böyle yapar.

Âyette kurtuluşun îman ve İslâm ile Melik ve Allâm olan Allah'ın emrine teslimde olduğuna; her ne kadar mühlet verilse de bâtılın sonunun zevâl ve izmihlâl olduğuna işaret vardır.

Hafız şöyle der:

Ey gönül, hoş ol! İsm-i aızam işini işler durur
Hile ile şeytan Süleyman olmaz, cin de müslüman

Bilesin ki evliyâ ile savaşmak, peygamberlerle savaşmak gibidir. Onlar düşmanlarına karşı yardıma mazhar olmuşlardır. Çünkü Allah onlarla beraberdir. Onları asla unutmaz ve hiçbir durumda terk etmez.

Hikâye edilir ki Danyal (a.s.) kuyuya atılıp yırtıcı hayvanlar üzerine salıverilince bu vahşî yaratıklar onu yalamaya ve ona yaltaklanmaya başladı. Derken ona bir melek gelip:

"–Ey Danyal!" diye seslendi.

Danyal (a.s.):

"–Kimsin sen?" dedi.

Melek:

"–Ben Rabb'inin sana gönderdiği elçisiyim. Benimle sana yemek gönderdi." dedi.

Bunun üzerine Danyal (a.s.): "Kendisini zikredeni unutmayan Allah'a hamdolsun."

dedi.

Mutluluk sana göz kırpınca uyu,
O zaman bütün korkular güvene dönüşür.
Tuzağına düşünce onunla ankayı avla
Kendini gösterince onunla ikizler burcunu tâkip et!

Mâverdî'nin *Edebü'd-dünya ve'd-dîn* adlı eserinde anlattığına göre Yezîd b. Abdülmelik'in oğlu Velid bir gün mushafla tefe'ül etti. Karşısına: **"*(Peygamberler) fetih istediler ve her inatçı zorba da hüsrana uğradı.*"** (İbrâhim, 14/15) âyeti çıktı. Buna son derece kızan Velid mushafı parçaladı ve şu beyitleri söylemeye başladı:

Sen her inatçı zorbayı hüsranla mı korkutuyorsun.
İşte ben de bir inatçı zorbayım.
Mahşer günü Rabb'ine geldiğin zaman
"Ey Rabbim! Beni Velid parça parça etti" diye söyle!

Velid bu olaydan sonra fazla yaşamayıp feci bir şekilde öldürüldü. Başı önce sarayına sonra da şehrin surlarına asıldı.

Kadı Ebû Bekir (İbnü'l-Arabî), *Ahkâmü'l-Kur'an* adlı tefsirinin Mâide sûresinde Mushafla tefe'ül etmenin kesinlikle haram olduğunu söylemiştir. Bu görüşü **Karâfî**, **Tartûşî**'den nakledip tasdik etmiştir. Hanbelîler'den **İbn Batta**, bunu mubâh görmüştür. Bazıları ise bunun mekruh olduğunu söylemiştir. (**İmam Demirî**'nin, *Hayâtü'l-hayevân* adlı eserinde böyle geçmektedir.)

Âyetin işârî yorumu şöyledir: Allah'ın tecellisine mazhar olma talebinde mâsivâyı terkle beraber sıdk ve ihlas anahtarlariyle kalplerinizin kapılarının *"açılmasını istiyorsanız, işte size"*, tecelli ile *"fetih geldi."* Çünkü Allah ezelî ve ebedî olarak zâtında tecelli edendir. Onun için değişme yoktur. Değişiklik ancak yaratılanların hallerinde söz konusudur. Onların kalb kapıları Allah'a kapalı olunca tecellîden mahrum olurlar. Kalb kapıları Allah'a açık olduğunda ise tecellîden nasîb alırlar.

"Ve eğer" Allah'ı talepte Allah'ın gayrisinden *"vazgeçerseniz bu sizin için"* mâsivâdan *"daha iyidir. Eğer tekrar"* dünyaya, onun lezzetlerine, şehvetlerine, süslerine ve Allah'tan başka şeylere (mâsivâya) *"dönerseniz, biz de"* sizi nefislerinizin arzularına, isteklerine ve sıfatlarının eline teslim ederek sizi yardımsız bırakmaya *"döneriz. Topluluğunuz çok bile olsa, sizden hiçbir şeyi savamaz."* yani çok bile olsa dünya, âhiret ve bunlarda bulunan her şey, sizin için Allah'ın lütuf ve mevhibelerinin yanında hiç yerindedir. Yani Allah'ın dünyevî ve uhrevî nimetleri çok olsa da bunlar,

O’nun kendi ehli saydığı özel kullarına ikram ettiği ruhânî nimetlerle ölçülemez.

“Çünkü Allah” türlü lütuflarıyla bu makamlara inanıp onlara ulaşmak isteyen *“müminlerle beraberdir.”* Onları kendi güç ve kuvvetleriyle değil fazlıyla ve rahmetiyle o makamlara ulaştırır. *et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’de böyle geçmektedir.

---

[13]. *Buhârî,* Rikâk, 28

ALLAH’A VE RASÛLÜ’NE İTAAT VE İCÂBET

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَط۪يعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ
تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذ۪ينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ
﴿٢١﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَٓابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذ۪ينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾
وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ ف۪يهِمْ خَيْرًا لَاَسْمَعَهُمْ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ
مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اسْتَج۪يبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ اِذَا
دَعَاكُمْ لِمَا يُحْي۪يكُمْ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِه۪ وَاَنَّهُٓ
اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُص۪يبَنَّ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ
خَٓاصَّةً وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

20. Ey iman edenler! Allah’a ve Rasûlü’ne itaat edin, işittiğiniz halde O’ndan yüz çevirmeyin.

21. İşitmedikleri halde “İşittik” diyenler gibi olmayın.

22. Şüphesiz Allah katında canlıların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.

23. Allah onlarda bir hayır görseydi, elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.

24. Ey îman edenler! Size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Rasûlü’ne icâbet edin. Ve bilin ki, Allah kişi ile kalbi arasına girer ve siz mutlaka O’nun huzurunda toplanacaksınız.

25. Öyle bir fitneden sakının ki, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz. Bilin ki Allah’ın azabı şiddetlidir.

“Ey iman edenler! Allah’a ve Rasûlüne itaat edin, işittiğiniz halde” itaatin gerekli olduğunu söyleyen Kur’an’ı ve ona muhalefetin yasak olduğunu bildiren öğütleri anlayıp tasdik etmek niyetiyle dinlediğiniz halde *“O’ndan”* yani Rasûl’den *“yüz çevirmeyin.”* buyurulmuş, O ikisinden, yani Allah ve Rasûlü’nden yüz çevirmeyin buyurulmamıştır. Çünkü, Allah’a itâat da ancak Rasûlüne itaatla mümkün olur.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذ۪ينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾

21. İşitmedikleri halde “İşittik” diyenler gibi olmayın.

Siz emir ve nehiylere muhalefet ederek, *“işitmedikleri halde”* yani kabûl etmek için değil de reddetmek ve yüz çevirmek için dinledikleri halde **“**Biz kabul etmek üzere *“işittik” diyenler gibi olmayın.”* “***İşittik ve isyan ettik.”*** (el-Bakara, 2/93) diyen kâfirler ve dinleyip kabul ettiklerini dilleriyle iddia eden fakat içlerinde inkar ve yalanlamayı gizleyen münafıklar gibi olmaktan sakının.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Otu ha çağırmışsın, ha çağırmamışsın
Ayağı toprağa çakılıp kalmıştır.
Rüzgarın tesiriyle başını sallasa da
Aldanma sen onun baş sallamasına
Ey seher yeli! Başı «duyduk» der ama
Ayağı «isyan ediyoruz, bırak bizi» der

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾

22. Şüphesiz Allah katında canlıların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.

“Şüphesiz Allah katında” Allah’ın hükmüne göre yeryüzünde yürüyen *“canlıların”* veya kara ve denizde yaşayan dört ayaklı hayvanların *“en kötüsü,”* hakkı *“düşünmeyen”* hakkı işitmeyen *“sağırlar ve”* hakkı söylemeyen “*dilsizlerdir.”*

“ دَابَّة ” kelimesi, lügat mânâsı dikkate alındığında “yeryüzünde yürüyen canlılar”, örfî mânâsı dikkate alındığında “kara ve denizde yaşayan dört ayaklı hayvanlar” demek olur.

Allah, onları hayvanlardan saymış, sonra da kendilerini onların en kötüsü kılmıştır. Çünkü bu kimseler, hayvanlardan farklı olarak kendilerine verilen ve onlardan üstün kılınmalarına sebep olan özelliklerini kaybetmiştir. Onları akılsızlıkla vasfetmesi ise sağır ve dilsiz olan akıllı olduğu zaman bazı şeyleri anlayabilir ve işaretle de başkasına anlatabilir. Böylece bazı isteklerine ulaşabilir. Fakat sağırlık ve dilsizlikle birlikte akılsız da olursa kötülük ve şerlilik bakımından had safhaya varmış olur.

Sa‘dî der ki:

Hayvanlar suskun, insanlar konuşurlar
Ama saçma sapan söyleyen kimse, hayvandan da beter
İnsanoğlu konuşması ve aklı ile bilinir
Sen de papağan gibi konuş, ancak cahil olma

وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْراً لَاَسْمَعَهُمْ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ
مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

23. Allah onlarda bir hayır görseydi, elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.

"Allah onlarda" hayır cinsinden herhangi *"bir hayır görseydi"* ifâdesindeki bu hayırlardan birisi de güçlerini hakkı araştırmaya hidâyete tâbi olmaya sarfetmeleridir. *"elbette onlara"* düşünüp anlayacak şekilde *"işittirirdi."* Böylece Peygamber'in hakikatine vâkıf olup ona itâat eder ve inanırlardı. Fakat bu yönden tamamen boş olmaları sebebiyle Allah onlarda hiçbir şey olmadığını bildiğinden, faydası olmayacağı ve hikmete de uygun düşmeyeceği için onlara işittirmedi.

Şeyhzâde demiştir ki: "Onlarda hayrın olmaması, Allah'ın onlarda hayrın mevcudiyetini bilmemesiyle ifade olunmuştur. Çünkü olan her şeyi Allah'ın bilmesi gerekir. Allah'ın bir şeyin mevcudiyetini bilmemesi o şeyin bizzat yok olmasını gerektirir. Onun için burada "Onlarda hayır olsaydı, Allah onlara işittirirdi." denilmek yerine *"Allah onlarda bir hayır görseydi, elbette onlara işittirirdi."* buyurulmuştur. Çünkü bu ifade, onlarda hayır olmadığına daha açık olarak delalet eder. Zira bir şeyin kendisine dayandığı şeyi nefyetmek, neticede o şeyin bizzat kendisini nefyetmek demektir. Bu, o şeyin bizzat kendisini nefyetmekten daha tesirlidir.

"Fakat" onlar hayırdan tamamıyla uzak iken Allah onlara anlayacak şekilde *"işittirseydi bile yine onlar"* duydukları haktan *"yüz çevirerek dönerlerdi."* ve asla ondan istifade edemezlerdi. Ya da onu tasdik ettikten sonra irtidad ederler, böylece sanki hiç işitmemiş gibi olurlardı. İnatları sebebiyle duydukları hakikatleri kabule yanaşmaz, ondan yüz çevirirlerdi.

Burada şakî olacağı mukadder olan kimsenin durumuna da işaret vardır: Böyle bir kimse, sülûk esnasında mürşide uymaktan vazgeçer, Allah'ı talebden yüz çevirir, dünyaya ve onun süsüne yönelir.

Bilesin ki insan en güzel bir biçimde yaratılmıştır. Terbiye edilmek suretiyle mukarreb meleklerin bile ulaşamayacağı bir olgunluğa erişebilecek kabiliyyettedir. O yaratılışının başlangıcı itibariyle melekten aşağı, hayvandan yüksek bir mertebededir. Şerîatın terbiyesiyle melekten üstün hâle gelerek bütün canlıların en hayırlısı olur. Şerîata muhalefet edip nefsin arzularına uymakla ise hayvandan da alçak bir seviyeye düşerek bütün canlıların en kötüsü olur. Dolayısıyla meleklerden bile hayırlı olması gereken bir varlık hayvanların en kötüsü olur.

Akıllıya gereken Rasûlullah (s.a.v.)'in emrine ve şerîatına muhalefet etmemektir. Hayvanlar bile O'nun emrine teslim olurken insanın teslim olmaması nasıl olur?

Bir seferinde Rasûlullah (s.a.v.)'e bir adam gelerek:

"Yâ Rasûlallah! Benim bir bahçem var. Kendimin ve ailemin geçimini oradan

sağlıyorum. Bahçeyi sulama işinde kullandığım iki de devem var. Bu develer (huysuzluk edip) kendilerinden, bahçeden ve içindeki mahsullerden istifade etmemize mâni oldular. Bir türlü yanlarına yaklaşamıyoruz.” dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) arkadaşlarıyla birlikte kalkıp bahçeye geldi. Bahçe sahibine:

“Bahçenin kapısını aç.” buyurdu. Adam:

“Bunlara yaklaşmak gerçekten zor.” dedi. Rasûlullah (s.a.v.) tekrar:

“Kapıyı aç.” buyurdu.

Adam açmak üzere kapıyı hareket ettirince iki deve gürültü kopararak geldiler. Kapı tamamen açılınca Rasûlullah (s.a.v.)’i gördüler, derhal yere çöküp boyun eğdiler. Rasûlullah (s.a.v.) de yularlarını tutup onları sahiplerine teslim etti. Sonra da:

“Onları çalıştır ve kendilerine iyi davran.” buyurdu. Orada bulunanlar:

“Ey Allah’ın Rasûlü! Hayvanlar dahi size secde ediyor. Müsaade etmez misiniz, biz de size secde etsek?” dediklerinde Peygamberimiz (s.a.v.):

“Secde, ancak Hayy ve Kayyûm olan Allah’a yapılır. Birinin birine secde etmesini emredecek olsaydım kadının kocasına secde etmesini emrederdim.” buyurdu.[14]

Rasûlullah (s.a.v.)’ın emrettiği ve yasakladığı her şeyde bir hikmet ve bir maslahat vardır. Sen onu araştırmaya memur değilsin. Sana gereken yalnız itâat etmek ve boyun eğmektir. Neden filozoflardan **İbn Baytar**’ın *el-Akâkîr ve’l-ahcâr* adlı eserinde zikrettiğini tasdik edip söylediklerini yerine getirmeye koşuyorsun da beşerin efendisi Hz. Muhammed (s.a.v.)’in haber verdiği şeyleri kabûle yanaşmıyorsun? Emrettiği veya yaptığı şeyleri yapmakta tembellik gösteriyorsun?

Halbuki O’nun, kâinatın bütün sır ve hikmetlerine vâkıf olduğunu kesin olarak biliyorsun. Nitekim O, kendisi hakkında: “*Ben, öncekilerin ve sonrakilerin ilmini bildim*.” buyurmuştur.

Allah, seni “elest” makamında Âdem’in sulbünden çıkarınca aşağıların aşağısına indirildin. Sonra çalışma ve gayretinle kabiliyetine göre sana takdir edilen yücelerin yücesine yükselmek için oradan çağrıldın. Bu ise ancak şu iki şeyle mümkündür:

Birincisi, Rasûlullah (s.a.v.)’in muhabbetiyle. Bu muhabbetin sana, ehline ve malına tesir etmesiyle.

İkincisi, bütün emir ve yasaklarında Rasûlullah (s.a.v.)’e uymakla. Böylelikle O’nunla münasebetin kuvvetlenir. O’na tâbi olmanın kemâline göre kemâlin zirvesine yükselirsin.

Kur’an’ı sevmek ve onu okumaktan hoşlanmak, muhabbetin alâmetlerindendir. Aksine hareket eden kimse Rasûlullah (s.a.v.)’in yoluna sülûkten yüz çevirmiş olur. Dünyada fakr ve zühdü tercih de ona muhabbetin tamlığından ileri gelir.

Bu dünya cîfedir, murdardır ve değersiz
Böyle murdar olan bir şeyi nasıl arzulayayım?

Allah’ım, bizi helâke götüren şeylerden koru! Bizi yolların en güzeline sülûk

edenlerden eyle!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۚ
وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾

24. Ey îman edenler! Size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Rasûlü'ne icâbet edin. Ve bilin ki, Allah kişi ile kalbi arasına girer ve siz mutlaka O'nun huzurunda toplanacaksınız.

"Ey îman edenler! Size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Rasûlü'ne icâbet edin." kendilerine itaat etmek suretiyle çağrılarına koşun.

Çağıran, Rasûlullah (s.a.v.)'dir. Allah Teâlâ'nın çağrısını doğrudan O yaptığı ve çağırması da Allah'ın emriyle olduğu için O'nun çağrısı Allah'ın çağrısıdır. Bunun için *"çağırdığı"* fiili tekil olarak kullanılmıştır.

Allah Rasûlü'nün davet ettiği hayat verici şeyler çeşit çeşittir. Dini ilimler, bunlardandır. Çünkü bunlar, kalbin hayâtıdır. Cehalet ise ölümüdür.

Şâir şöyle der:

Cahilin elbisesi seni imrendirmesin.
Çünkü kendisi ölü, elbisesi de kefenidir.

Yine şöyle denilmiştir:

İlimle hayat bulmamış cahili
Ölü bil sen, yerini de mezar
Onun cenazesinin nişanı devesidir
Elbiseleri de onun kefeni

Haberde gelir ki: "Allah ölü toprağı yağmur damlalarıyla dirilttiği gibi, ölü kalbi de ilimle diriltir." Dinî ilimler şunlardır: Tefsir, hadis, usûl, fıkıh ve ferâiz. Nitekim bir beyitte şöyle denilmiştir:

Dînî ilimler: Fıkıh, tefsir ve hadistir
Din adına başkasını okumak hiçtir.

Akâid ve ameller de hayat veren şeylerdendir. Çünkü bunlar insana dâimî nimetler içinde ebedî bir hayat bahşederler.

Cihad da hayat verir. Çünkü hayatta kalmaya sebeptir. Cihadı terk ederlerse düşman galebe çalar ve onları öldürür. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Kısasta sizin için hayat vardır."***

(el-Bakara, 2/179) buyurmuştur.

Şehâdet de hayat verir. Çünkü ister küffar kılıcıyla, isterse ağır riyâzat ve kuvvetli mücâhede kılıcıyla öldürülmüş olsun, şehidler Rableri katında diridirler.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Ölüm bana tatlıdır, «Onlar diridirler» ayeti benim içindir
Ey inandığım, güvendiğim kişiler, kınayın beni, öldürün
Şüphe yok ki benim ebedî hayatım öldürülmemdedir

Diğer bir beyit ise şöyledir:

Ey dostlarım beni kınayarak öldürünüz.
Çünkü benim ebedî hayatım ölümümde gizlidir,

Buradaki ölüm, her şeyden fânî olmaktır. Hayat ise Allah Teâlâ'nın nûruyla bâkî olmaktır.

"Ve bilin ki, Allah kişi ile kalbi arasına girer." Âyet Allah'ın kula ne kadar yakın olduğunu temsîlî olarak anlatmaktadır. Allah kulun kalbine kendisinden daha yakındır. Çünkü seninle bir şey arasında bulunan, o şeye senden daha yakındır. Yine âyet, sahipleri gâfil olsa da Allah'ın kalblerin gizliliklerine müttali olduğuna dikkat çekmektedir. **Hz. Ali** (r.a.): "Allah'ım, hakkımda bildiklerine göre beni bağışla!" diye duâ etmiştir.

Ayrıca âyet, Allah'ın ölüm ve diğer âfetlerle kişi ile kalbi arasına girmeden önce kalblerin kötü duygulardan arındırılıp temizlenmesi için gayretli olmaya teşvik etmektedir. Sanki şöyle buyurulmaktadır: "Fırsat elden gitmeden gaybı bilen Allah tarafından gönderilmiş Peygamber'e icabetle kalblerin tasfiyesine ve nefisleri kemâle erdirmeye çalışın. Çünkü Allah bir takım sebepler yaratır da bunlar yüzünden kul arzu ettiği gibi durumunu düzeltme konusunda kalbini yönlendirme imkanı bulamaz. Allah ve Rasûlü'ne icabet edemeden ölür gider.

Allah'ın kişi ile kalbi arasına girmesinden O'nun, kulun kalbine sahip olup azmini kırması, niyet ve maksatlarını değiştirmesi ve ona düşüncelerini istediği şekilde yerine getirmesine imkan vermemesinin kastedilmiş olması da muhtemeldir. Dolayısıyla Allah kulun saadetini isterse onunla küfür arasına; şakavetine hükmetmişse onunla îman arasına girer. Bu sebeple Rasûlullah (a.s.) çokça: "*Ey kalbleri ve basîretleri evirip çeviren Allah'ım, benim kalbimi dinin üzere sabit kıl.*" diye dua ederdi.[15] Yine Allah emniyeti korkuyla, zikri unutmayla ve buna benzer fırsatı kaçırabilecek iyi durumları zıddı olan kötü durumlarla değiştirir.

Keşfü'l-esrâr'da buyurulmuştur ki: "Âlimlerin gönlü sabittir ve ***"…kalbi olan kimse için…"*** (Kaf, 50/37) âyeti onlara işarettir. Âriflerin ise (fenâ ehli olduklarından) gönlü yoktur. *"Allah kişi ile kalbi arasına girer."* âyeti bu mânâya gelir. Bidâyette kişi gönül

konusunda nâçârdır/çâresizdir. Nihâyette ise Hakk'ın dîdârını müşâhedeye hicâbdır (yani arada ne kalb ne gönül kalmalı cümleden fânî olmalıdır, demektir)."

Önceden onu hep gönlümde görürdüm
Gönül de perde idi, kaldırdı önümden

Şüphesiz Allah, sıfatlarının tecellîsiyle kişi ile kalbi arasına girer. Yani Allah kişinin kalbine tecellî ettiği zaman şiddetle parlayan cemal ve celâl sıfatlarının nurlarıyla kişinin kalb aynası ile diğer bir kısım vasıflarının zulmeti arasına girer.

"Ve" yine biliniz ki *"siz"* kıyamet günü diriltilip başkasının değil "*mutlaka O'nun huzurunda toplanacaksınız."* diriltilip bir araya getirileceksiniz. O da size amellerinize göre karşılık verecek. Hayırsa hayır, şerse şer... O halde Allah ve Rasûlü'ne itaate koşun ve onlara icâbette mübalağa edin.

Bilesin ki Allah'a icâbet sırlarla, Rasûlü'ne icabet ise zâhirî organlarla olur. Aynı şekilde Allah'a icabet ruhların şuhûda, kalblerin şevâhide, sırların müşâhedeye ve hafînin fenâ fillâha icabeti demektir. Rasûlü'ne icabet ise söz, hal ve fiilde ona uymakla olur.

Rivayete göre Rasûlullah (s.a.v.) **Übey b. Ka'b**'a uğradı. O anda Übey namaz kılıyordu. Rasûlullah (s.a.v.) namaz kılmasına bakmadan onu çağırdı. Übey namazını çarçabuk bitirip sonra geldi. Rasûlullah (s.a.v.) ona:

"*–Bana hemen icabet etmene ne mânî oldu?*" diye sorunca:

"–Namaz kılıyordum." diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):

"*–Bana vahyolunan **"Allah ve Rasûlü'ne icabet edin."** âyeti sana haber verilmedi mi?*" buyurdu.[16]

Çağırana icabet için namazı kesme konusunda âlimler ihtilaf etmiştir. Bazısı bunun sadece Rasûlullah (s.a.v.)'e icabete mahsus bir durum olduğunu, başkasına icabet için namazı kesmenin caiz olmayacağını söylemiştir. Çünkü namazı kesmek, onu geçersiz kılmak demektir. Başlanılan ameli geçersiz kılmak ise haramdır. Bir kısmı ise namaz kılan herkesin, farz namazda bile olsa, düşmekte olan, ateşte yanan veya suda boğulan insanı kurtarmak gibi gecikmeye gelmez durumlar için namazını bozmasının vacib olduğu görüşündedir. (*Gunyetü'l-fetâvâ*'da böyle geçmektedir.)

Nafile namaz kılarken babasının değil de annesinin çağrısına icabet etmek gerekir. Yani namazını bırakıp meselâ "Buyur anneciğim." demelidir. Çünkü annenin çocuğu için çektiği meşakkat ve katlandığı zorluklar cidden çoktur. Bu sebeple bir hadiste: "*Cennet annelerin ayakları altındadır.*"[17] buyurulmuştur. Hadîsin mânâsı: 'Annelere alçak gönüllü davranmak cennete girmeye sebep olur.' demektir.

Meşayihten biri demiştir ki: İhtiramda baba anneye, hizmette ise anne babaya takdim edilir. Mesela anne-baba birlikte çocuklarının yanına varsalar çocuk babaya hürmeten kalkar. Çağırdıkları zaman anne-babaya icabet, çoğunlukla hizmet kabilindendir.

Tahâvî demiştir ki: Nafile namaz kılan kimseyi anne-babasından biri çağırdığında,

eğer namazda olduğunu bildiği halde çağırmışsa ona icabet etmemesinde bir beis yoktur. Fakat namazda olduğunu bilmeden çağırmışsa ona icabet eder. Farz bir namazı eda eden kimseyi anne-babasından biri çağırsa, namazını bitirmedikçe ona icabet etmez. Ancak bir şey için acele olarak yardım isterse icâbet eder. Çünkü zarûret olmadan namazı kesmek caiz değildir. Nâfile orucu bozmak da böyledir. Nâfile oruç tutan kimseye orucunu bozması için ısrar edilirse zevalden önce bozması câizdir. Daha sonra ise bozması caiz değildir. Ancak orucu bozmadığında anne-babaya veya sadece birine karşı gelme durumu müstesnâ. (*Şerhu't-Tuhfe* ve *el-Vikâye*'de böyle geçmektedir.)

Herhangi bir sebeple kaza orucunu bozmak ise mekruh görülmüştür. (*ez-Zâhidî*'de böyle denilmektedir.)

Sonra yine bilesin ki ilim, edeb ve emniyet sıfatlarına sahip evliyâya icabet, işaret yoluyla peygambere icabete dâhildir. Çünkü onlar peygamber vârisleridir ve yolları Nebî (a.s.)'ın yoludur. Allah'a vâsıl olmak isteyen kimsenin mutlaka makam ve mertebeleri bilen kâmil bir mürşidin sohbetine katılması, hoşuna gitsin veya gitmesin davet ettiği şeyleri kabul etmesi gerekir. Çünkü bu yol akıl yolu değil, keşf ve ilham yoludur.

Ey Hâfız! Başında vuslat arzusu varsa
Hüner ehlinin kapısına toprak olman gerek

Tarîkat ehli üç sınıftır: Âbidler, müridler ve ârifler. Âbidlerin yolu, çok amel etmek, zinâdan ve sapıklıktan kaçınmaktır. Müridlerin yolu, bâtını kirlerden temizlemek ve boş meşgalelerden uzak durmaktır. Âriflerin yolu ise kalbi Allah için tertemiz hale getirmek ve O'nun rızasını talep yolunda dünya ve âhireti bezletmektir.

Allah'ım, bizi hak dâvete icâbet edenlerden eyle! Bize tahakkuku kesin sırların tadını tattır!

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

25. Öyle bir fitneden sakının ki, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz. Bilin ki Allah'ın azabı şiddetlidir.

"Öyle bir fitneden sakının ki, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz."

Haddâdî tefsirinde der ki: "Bu âyet Hz. Osman ve Hz. Ali (r.anhümâ) hakkında nâzil olmuştur. Allah Teâlâ, Nebî (s.a.v.)'e bu ikisi sebebiyle çıkacak fitneyi haber vererek "Senden sonra ashabın başına bir fitne gelecek ve hem zâlime hem de mazlûma isabet edecek. Sadece onlardan zulmedenlere değil, hepsine zarar verecek." diye bildirdi. Hz. Peygamber (a.s.) da bunu ashabına haber verdi. Nebî (s.a.v.)'in vefatından sonra Hz.

Osman ve Hz. Ali (r.anhümâ) sebebiyle bilinen fitneler zuhur etmiştir.”

Bu fitne sadece zulme iştirak edenlere değil, bilakis hem onlara hem de diğerlerine isâbet eder. Nitekim aralarında bulunan münkiri ikrar, iyiliği emir ve kötülükten sakındırmada gevşeklik, birliğin bozulması, bid’atlerin zuhuru, cihadda tembellik gibi durumlar zikredilen fitneye örnek teşkil eder.

“Bilin ki Allah’ın azabı şiddetlidir.” Bu yüzden azâba sebep olacak davranışta bulunmayana dahi azap ulaşır. Burada fitneyi körükleyenlere cezânın şiddetli olduğu uyarısı yapılmaktadır. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Fitne (öyle bir hayvana benzer ki) Allah’ın beldelerinde otlamaktadır ve burnunu yere koymuştur. Onu harekete geçirene yazıklar olsun*.”[18] Bir haberde ise: “*Fitne uykudadır, onu uyandırana Allah lanet etsin*.”[19] şeklinde gelmiştir.

Sa‘dî der ki:

Böyle arkadaştan kaç, kaçabildiğin kadar
Çünkü o, uyuyan fitneye «kalk» diyor

Kurtubî tefsirinde şöyle der: “Allah Teâlâ ***“Hiçbir günahkar başkasının günahını çekmez”*** (Fâtır, 35/18), ***“Her nefis kazandığına karşılık bir rehindir.”*** (el-Müddessir, 74/38) ve ***“Herkesin kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır.”*** (el-Bakara, 2/286) buyurmaktadır. Bu âyetlere göre bir kimsenin başkasının günahından dolayı hesaba çekilmemesini ve cezanın sadece günahı işleyene ait olmasını gerektirmez mi?” diye sorulursa cevaben deriz ki:

İnsanlar açıkça kötülük işledikleri zaman görenlerin ona mânî olmaları farzdır. Sükût ederlerse hepsi günahkar olur. Bir kısmı o günahı işlediği için, diğerleri ise ona rıza gösterdiği için günahkar olur. Allah Teâlâ hüküm ve hikmetine binaen günaha rıza göstereni işleyenin yerine koymuş, ona da aynı cezayı vermiştir. Bunu bu şekilde **İbnü’l-Arabî** söylemiştir.”

Hz. Şeyh Sadreddîn Konevî (k.s.), *Şerhu’l-Erbaîne hadîsen* adlı eserinde şöyle der: “Bazan kötü amelin gücü ortaya çıkar. Her ne kadar amellerine zarar vermese de o kötü amelin hükmü, sâlih amel sahibinin hâline sirâyet eder ve bundan zarar görür. Cenab-ı Hakk’ın: *“Öyle bir fitneden sakının ki, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz.”* âyeti buna işarettir. Bu, ***“Hiçbir günahkar başkasının günahını çekmez.”*** (Fatır, 35/18) âyetiyle ifade edilen esasa ters değildir. Çünkü bu tesir, sâlih amelin kötü amelden ayrılmasında esas olan hükme göre meydana gelmez ve sirâyet etmez. Bilakis ikisinin birleştiği ve müşterek olduğu hüküm gereğince olur. ***“Hiçbir günahkar başkasının günahını çekmez.”*** (Fatır, 35/18) âyeti ise iyi amelin kötüsünden ayrılmasında esas olan hükmün galib olduğunu beyan etmek içindir.

Aynı şekilde kendi katından gelmesi yönünden Hakk’ın fiili, vahdânî (tek, eşi ve benzeri olmayan), küllî herkese ve her şeye şâmildir. Onda tahsis yoktur. Ancak tahsis,

bu fiilin tesiri altında kalanlar bakımındandır. Bu ise hem hayırda hem de şerde geçerlidir.

"Öyle bir fitneden sakının ki, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz." âyetinde zikredilen hususlar şer ile ilgilidir. Allah'ı zikir için toplanan kimseler hakkında vârid olan hadiste işaret edilen hususlar ise hayır hakkındadır. O hadiste Cenâb-ı Hak, o kimselerle meleklere övünür ve: "*Sizi şâhid tutuyorum ki Ben onları bağışladım.*" buyurur. Meleklerden biri: "İçlerinde onlardan olmayan falan kimse var. Sadece bir ihtiyacından dolayı onlara katıldı." der. Hak Sübhânehû ve Teâlâ: "*Onu da affettim. Onlar öyle bir topluluktur ki onlarla oturup kalkan şakî olmaz*." buyurur.[20] İşte bu, Hak Teâlâ yönünden hükmün umûmî ve küllî oluşunun netîcesidir. Yine güzel hal ve sâlih amel sahibi kimselerle birlikte bulunmanın kötü halin ıslahına tesirini göstermektedir. Bu konuyu iyice düşünüp anla!" (**Konevî**'nin sözü burada bitti)

Mesnevî'de der ki:

Ne mutlu nefsinden kurtulup, diriye ulaşana
Yazık, ölü ile oturup, ölen, hayatını yitiren diriye
Herkesin kendisine muhtaç olduğu, kendisi ihtiyaçsız
Allah'a and olsun ki, kötü yılan bile, kötü arkadaştan yeğdir
Kötü yılan, insanın yalnız canını alır
Kötü arkadaş ise, insanı cehenneme sürer, orasını durak eder

Âyetin işârî yorumu şöyledir: Ey Allah'a vasıl olanlar, *"öyle bir fitneden"* dünyevî ve uhrevî bir takım hazlarla nefislerin ibtilasından "*sakının ki, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz."* yani bu fitne sadece zulmeden nefislere erişmekle kalmaz. Bilakis onun zulmeti, nûrânî ruhlara ve rabbânî kalblere de erişerek onları ünsiyet ve kudsiyet bahçelerinden koparıp insanlık sıfatları mertebesine indirir. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Oları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helake götüreceğiz"*** (el-A'râf, 7/182) buyurmuştur.

"Bilin ki, Allah'ın azabı şiddetlidir." vuslata erenleri, mâsivaya iltifat etmeleri halinde ayrılıkla ve yavaş yavaş helâke götürmekle (istidrâc) cezâlandırır. (*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de böyle geçmektedir.)

---

[14]. *Ebû Dâvud,* Nikah, 40; *Tirmizî,* Radâ', 10; *İbn Mâce,* Nikah, 4; *Müsned,* IV, 381; VI, 76

[15]. *Tirmizî,* Kader 7; *Müsned,* III, 112

[16]. *Buhârî,* Tefsîr (8), 1; *Ebû Dâvud,* Vitr 15

[17]. *Münâvî,* III, 361

[18]. *Aclûnî,* II, 108
[19]. *Aclûnî,* II, 108
[20]. *Buhârî,* Deavât, 66; *Müslim,* Zikr, 25; *Tirmizî,* Deavât, 140

HİYÂNET ETMEMEK

وَاذْكُرُوا اِذْ اَنْتُمْ قَليلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُونَ اَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ
النَّاسُ فَاٰوٰيكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِه۪ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
﴿٢٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُٓوا اَمَانَاتِكُمْ
وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾ وَاعْلَمُٓوا اَنَّمَٓا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌۙ وَاَنَّ اللّٰهَ
عِنْدَهُٓ اَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿٢٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَكُمْ
فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ
﴿٢٩﴾ وَاِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ اَوْ يَقْتُلُوكَ اَوْ يُخْرِجُوكَۜ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُۜ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِر۪ينَ ﴿٣٠﴾

26. Yeryüzünde az sayıda olduğunuz ve zayıf sayıldığınız için insanların sizi alıp götürmesinden korktuğunuz zamanları hatırlayın. Şükredersiniz diye Allah size yer yurt verdi; sizi yardımıyla destekledi ve size temizinden rızıklar verdi.

27. Ey îman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hâinlik etmeyin; *(sonra)* bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz.

28. Bilin ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihandır ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır.

29. Ey îman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış verir, günahlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.

30. Hani kâfirler seni tutup bağlamak, öldürmek veya yurdundan çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar *(sana)* tuzak kurarlarken Allah da *(onlara)* tuzak kuruyordu. Çünkü Allah tuzak kuranların en iyisidir.

Ey muhâcirler! "*Yeryüzünde*" Mekke'de *"az sayıda olduğunuz ve zayıf sayıldığınız"* Kureyş'in elinde baskı altında olduğunuz *"için insanların sizi alıp götürmesinden"* Kureyş kâfirlerinin sizi kıskıvrak yakalayıp Mekke'den çıkarmalarından ve götürmelerinden *"korktuğunuz zamanları hatırlayın."* Verdiği nimetlere *"şükredersiniz diye Allah size yer yurt verdi;"* varıp konaklayabileceğiniz bir yer hazırladı -ki o hicret yurdu olan Medîne'dir-; kâfirlere karşı *"sizi yardımıyla destekledi ve size"* önceki ümmetlere helal olmayan ganimet gibi *"temizinden rızıklar verdi."*

Cüneyd (k.s.) der ki: "Yedi yaşında bir çocukken bir gün **Seriy Sakatî**'nin yanındaydım. Yanında bir topluluk şükür hakkında konuşuyorlardı. Seriy bana:

“–Ey çocuk, şükür nedir?” diye sordu. Ben de:
“–Şükür, Allah’ın nimetiyle ona isyan etmemendir.” dedim. Bunun üzerine:
“–Öyle anlaşılıyor ki Allah’ın sana en büyük nimeti lisânın olacak.” dedi. Onun bu sözünü hatırladıkça hâlâ ağlarım.”

İslâm devletlerinin sonuncusu olan Osmanlı Devleti ilk zamanlarda zayıf idi. Halkı gâyet az olup Rumlar’ın ve Farslar’ın tahakkümü altında idi. Sonra Allah onları sayıca çoğaltıp kuvvetlendirdi ve düşmanlarına karşı yardım etti. Bundan böyle onlar yeryüzünün doğusunu ve batısını fetheder, dünyanın her tarafına yerleşir oldular. Nihâyet iş şimdiki hâle kadar geldi. Bütün bunlar büyük nimetlerdir. Fakat bu durum, başlangıçtaki haline dönecektir. Çünkü “*İslâm garib olarak başladı, tekrar başladığı gibi garib hâle dönecektir*.”[21]Bunun sebebi ise gurur, nankörlük ve delilsiz hak iddiâsında bulunmaktır.

Sa‘dî (k.s.) der ki:

Sana göz, ağız ve kulak vermiş Allah
Akıllı isen onun emrinden dışarı çıkma
Nimet veren Hakıtan yüz çevirme
Yoksa kıyamet günü eline hiç bir şey geçmez

Ruh, kalb ve sıfatları, yaratıldıkları ve beden kalıbına bağlandıkları ilk zaman nefsin tasallutunda hor ve hakir durumdadırlar. Çünkü büluğ çağına kadar tarikat adabı sütüyle terbiye edilmeye muhtaçtırlar ve şeriat ahkamının icrasıyla mükellef değildirler. Bu müddet zarfında nefsin ve sıfatlarının terbiyesi, kalıbı şeriatın mükellef tutacağı yükleri taşıyabilecek bir kıvama getirmek içindir. Ruh ve kalb, nefsin ve sıfatlarının kendilerini alıp kapmasından, şeytan ve âvânesinin kendilerini tutup öldürmesinden korkarlar. Allah ise onları kuds bahçelerine yerleştirir, Rabbânî vâridâtıyla destekler ve hudûs pisliğinden temiz olan mevhibeleriyle rızıklandırır. Bundan maksadı, şükretmelerini ve dolayısıyla daha fazlasını hak etmelerini sağlamaktır.

Nimete şükür, nimeti artırır
Nimete küfür, elindekini çıkartır

Az yemek, çok şükür ve taatte bulunmak temel prensiplerden biridir.

Yemekte dört şeyin farz olduğu söylenmiştir:

1. Sadece helalinden yemek,
2. Yenen şeyin Allah’tan olduğunu bilmek,
3. Ona razı olmak,
4. Bu yemeğin verdiği kuvvetle Allah’a âsî olmamak.

Şu dört şey de sünnettir:

1. Başlarken besmele çekmek,

2. Sonunda Allah’a hamd etmek,
3. Yemekten önce ve sonra ellerini yıkamak,
4. Sol ayağını büküp sağını dikerek oturmak.

Şu dört şey de âdâbdandır:
1. Önünden yemek,
2. Lokmaları küçük küçük almak,
3. Ağza konan lokmayı güzelce çiğnemek,
4. Başkasının lokmasına bakmamak.

Şu iki şey şifadır:
1. Dökülen ekmek ve yemek kırıntılarını yemek,
2. Yemek kabını sıyırmak.

Şu iki şey mekruhtur:
1. Yemeği koklamak,
2. Yemeğe üflemek. Yemeğin soğumasını beklemeden sıcak sıcak yememelidir. Çünkü lezzet yemeğin sıcağında, bereket ise soğuğundadır.

Allah’ın rızasını kazanmak için çalışan akıllı kişi, helâl rızık kazanmalı ve bu nimetleri bahşeden Allah’a çok şükretmelidir. Allah’ın kulu üzerinde açık ve gizli pek çok nimet ve lütfu vardır.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا اَمَانَاتِكُمْ
وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾

27. Ey îman edenler! Allah’a ve Peygamber’e hâinlik etmeyin; *(sonra)* bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz.

“Ey îman edenler! Allah’a ve Peygamber’e hâinlik etmeyin.” Hıyanetin asıl mânâsı noksanlık, vefânın ise tamam olmadır. Hıyanetin emânetin zıddı olarak kullanılması, noksanlık mânâsı taşıdığı içindir. Çünkü bir adamın emanetine hıyanet ettiğin zaman ondan bir şey eksiltmiş olursun.

Rivayete göre Rasûlullah (a.s.), Medîne’deki yahudi kabîlelerinden biri olan Kureyzaoğulları’nı yirmi bir gece süreyle kuşatma altına aldı. Onlar, kardeşleri Nadiroğulları gibi Şam taraflarında Ezreât ve Erîha’da oturan kardeşlerinin yanına gitmek üzere Rasûlullah ile anlaşmak istediler. Rasûlullah bu teklifi reddedip **Sa‘d b. Muâz**’ın haklarında vereceği karara göre hareket etmelerine müsaade edeceğini bildirdi. Onlar Sa‘d’in hakemliğini kabul etmeyip kendilerine **Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir**’in gönderilmesini talep ettiler.

Ebû Lübâbe’nin Kurayza oğullarıyla arası iyiydi. Çünkü çocukları ve malları onların

elindeydi. Peygamberimiz Ebû Lübâbe’yi onlara gönderince onlar:
“Ne dersin, Sa‘d’ın hükmüne razı olalım mı?” diye sordular.

Ebû Lübâbe (r.a.) da; Sa’d’ın onlar hakkındaki kararının kesilerek öldürülmeleri olduğuna işaret etmek üzere boğazını gösterip onun hakemliğine razı olmamalarını îmâ etti.

Ebu Lübâbe der ki: “Henüz ayaklarımı yerinden kıpırdatmadan Allah ve Rasûlü’ne ihânet ettiğimi anladım.” Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) onlardan Sa‘d’ın haklarında vereceği hükme razı olmalarını istemiş, o ise onları bundan vazgeçirmişti. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Ebû Lübâbe, kendisini mescidin direğine bağlayıp ölünceye ya da Allah tarafından affedilinceye kadar yiyip içmeyeceğine yemin etti. Yedi gün sonra bayılıp düştü. Sonra Allah tevbesini kabul etti. Kendisine tevbesinin kabul edildiği, artık bağlarını çözüp evine gidebileceği söylenince:

“Hayır vallahi, Rasûlullah (s.a.v.) gelip bağlarımı çözmedikçe buradan ayrılmam.” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) gelip bağlarını çözdü.

Ebû Lübâbe: “Tevbemin tamam olması için böyle bir günaha giriftar olduğum kavmimin bulunduğu bu memleketi terk edeceğim ve malımın tamâmını tasadduk edeceğim.” deyince Rasûlullah (s.a.v.): “*Malının üçte birini tasadduk etmen yeter*.” buyurdu.[22]

Sonra hiyânet ettiğinizi *“bile bile kendi”* aranızda olan *“emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz.”* yani, hiyânetiniz sehven değil kasden olur.

وَاعْلَمُوا اَنَّمَا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾

28. Bilin ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihandır ve büyük mükâfat Allah’ın katındadır.

Önceki âyette hıyaneti yasaklayan Allah Teâlâ, insanı buna iten sebebin o mal ve evlat sevgisi olduğuna dikkat çekmektedir. Görmez misin ki Ebû Lübâbe’yi Kurayzaoğulları arasında bulunan malı, âilesi ve çocukları, bu şeye sevketmişti. Bunlar sebebiyle Kurayzaoğulları’na sır verip müslümanlara ihanet etmişti. İşte bu konuda ikaz mahiyetinde şöyle buyurulmaktadır:

“Bilin ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihandır.” Fitne, bazen âfet ve belâ bazen de ibtilâ ve imtihan anlamında kullanılır. Birincisine göre âyetin mânâsı şöyledir: “Mallarınız ve çocuklarınız, dünyada günah işlemek ve âhirette de azaba maruz kalmak demek olan bir âfete düşmenize sebeb olacak unsurlardır.” İkincisine göre ise mânâsı şöyledir: “Mal ve çocuklar, Allah’ın kullarını imtihan ettiği ve denediği sebeplerdir. Bunlar vasıtasıyle Allah, hevasına uyanla Mevlâ’sının rızasını tercih edeni birbirinden ayırır.”

“Ve” Allah’ın rızasını tercih edip O’nun koyduğu hudûda riâyet edenler için *“büyük mükâfat Allah’ın katındadır.”* O halde himmetlerinizi, sizi o büyük mükâfâta ulaştıracak işlere bağlayın. Mal ve çocuklarınızın sevgisi, sizi hâinliğe sevketmesin.

Ahmed Antâkî şöyle der: Hak sübhânehû ve teâlâ mal ve çocuklardan sakınalım diye fitne olarak isimlendirdi. Halbuki biz sürekli Allah’ın emrinin aksine o fitneyi çoğaltmak istiyoruz.

Mal ve çoluk çocuk tuzağına düşen genç ve ihtiyar
Akıllı değildir, bilâkis akılsız çocuklar gibidir

Seleften bazıları demişlerdir ki: Seni Allah’tan alıkoyan mal ve çocuk gibi her şey, senin için hayırsızdır. Dünyadan olup seni Allah’a yaklaştıran ve O’na ibadete yardımcı olan şeyler ise herkesin diliyle övülmüş ve her insan tarafından sevilmiştir.

Mesnevî de denir ki:

Nedir dünya? Hakıtan gâfil olmaktır
Kumaş, para, ölçüp tartarak ticaret etmek ve kadın değildir
Din yolunda harcamak için kazandığın mala
Peygamber, «Ne güzel mal» demiştir
Geminin su alması, helâkine sebeptir
Gemi altındaki su ise, gemiye yardımcıdır
Mal ve mülk sevgisini gönülden çıkardığı için
Kendine yoksul adını taktı Süleyman

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Kul: “Allah dünyaya lânet etsin.” dediğinde dünya: “Allah, Rabb’ine âsî olana lânet etsin.” diye karşılık verir*.”[23] Akıllıya gereken dünyaya sövmek ve ona lânet etmekle meşgul olmayıp kendi nefsini kınamak ve dünya sevgisine düştüğü için ona lânet etmektir.

Bâyezîd (k.s.) der ki:

“Düşüncemi toplayıp iç âlemimi hazırlayarak kendimi Rabb’imin huzurunda duruyor kabul ettim. Bana:

“–Ey Bâyezîd, huzûruma ne ile geldin?” diye sordu.

“–Dünyadan zühd ile.” dedim.

“–Ey Bâyezîd, dünyanın benim yanımdaki kıymeti sivrisineğin kanadı kadardır. O halde onun nesinden zâhidlik yaptın?” buyurdu. Ben:

“–İlâhî, senden bu hâlimi mağfiret etmeni isterim. Sana tevekkül ile huzûruna geldim.” dedim.

“–Ey Bâyezîd, (rızık konusunda) sana verdiğim teminat konusunda Ben güvenilir değil miyim ki bana tevekkül etme ihtiyacı duydun.” buyurdu. Ben:

“–İlâhî, bu iki halden dolayı senden mağfiret diliyorum. Ben sana iftikâr (muhtaç

olduğum şuuru) ile huzuruna geldim.” dedim. İşte o zaman: “Şimdi seni kabul ettik.” buyurdu.

İşte Allah Teâlâ’yı tanıyan âriflerin durumu böyledir. O’nu taleb konusunda verdikleri sözü yerine getirdiler. Allah da onları sırlarının emini kıldı.

Bilesin ki hıyânet çeşit çeşittir. Meselâ farzlar ve sünnetler, şartlarına riâyetle vakitlerinde edâsına devam etmeleri için Allah’ın kullarına emânet ettiği amellerdir. Bunları gerektiği gibi yerine getirmeyen, bu konuda Allah’a hainlik etmiş olur.

Vücud ve ona âid uzuvlar ve kuvvetler emânettir.

Âile, çocuklar ve mallar birer emânettir. Câriyeler, köleler ve diğer hizmetçiler emânettir.

Sultanlık, vezirlik, emirlik, hâkimlik, müftülük ve onlara bağlı diğer vazifeler, birer emanettir.

Hadiste şöyle buyurulmuştur:

“*Tebeasında daha lâyık birisi dururken başka bir insana görev veren kimse, Allah’a, Rasûlüne ve müminler topluluğuna hainlik etmiş olur.*”[24] buyurulmuştur.

Sa’dî (k.s.) der ki:

Efendinle kavgalı olanın eline, niçin taş ve sopa verirsin?
Köpek kim ki sofra kurulsun; emret, ona kemik verilsin

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*İki ortaktan biri diğerine ihanet etmediği sürece ben onların üçüncüsüyüm. İhânet ettiklerinde ben aradan çekilirim ve şeytan gelir*.”[25] Bu gibi işlerde kişinin hâin değil emin olması gerekir. Yoksa Allah’ın gazabına uğrar. Bundan ise Allah’a sığınırız.

İbn Abbas der ki: “Emin köpek, hâin sahipten daha hayırlıdır.”

Hâris b. Sa‘saa’nın çok sevdiği ve hiçbir zaman ayrılmak istemediği bazı arkadaşları vardı. Bir gün arkadaşlarıyla gezintiye çıktı. Fakat içlerinden biri geride kalıp Hâris’in hanımının yanına girdi. Birlikte yiyip, içip yattılar. Evin köpeği üzerlerine atılıp onları öldürdü. Hâris eve dönünce arkadaşı ile hanımını ölü olarak buldu. İşin farkına varıp şu şiiri söyledi:

Şu köpeğe bakın! Sürekli beni, ehlimi ve malımı koruyor,
Dost bildiklerim ise hainlik ediyor.
Dostun mahremimi helal görmesine şaştığım gibi
Köpeğin de onu korumadaki gayretine şaşarım.

Bu âyetlerin işârî yorumu şöyledir: *“Ey îman edenler,”* Ey îman nûruyla nurlanmış ve

irfan mutluluğuna ulaşmaya ehil hale gelmiş kalbler ve ruhlar, size bahşettiği nimetleri dünyanın ağı ve dünya ehlinin bir silahı haline getirerek onlar hususunda *“Allah’a ve”* sünneti terkedip bid‘atları ayağa kaldırarak *“Peygamber’e hâinlik etmeyin;”* Sonra dünya karşılığında dîni ve Mevlâ’yı sattığınızı *“bile bile kendi emanetlerinize hâinlik etmiş olursunuz.”*

Emânetten maksad, Allah sevgisi; ona hâinlik etmek ise onu mahlukatın sevgisiyle değişmektir.

Burada işaret ediliyor ki kalb erbabı ve seyr ü sülûk ashabı, taat ve yakınlığın (kurbet) en üst mertebelerine ulaşıp sonra da dünyadan ve süslerinden bir şeye iltifat eder, yapmacık davranışlarla Allah’a, bid’ate sarılıp yolundan gitmeyi terk ederek Rasûlü’ne hainlik yaparsa bu hiyâneti ve onun âfetleri, muhabbetten ibaret olan emânete de sirâyet eder. Dolayısıyla muhabbet kendilerinden tedrîcî olarak sökülüp alınır. Yerini dünyaya meyil ve çocukları için hırsa kapılarak mal biriktirme sevgisi alır.

“Bilin ki,” kendileri için Allah’dan yüz çevirdiğiniz *“mallarınız ve çocuklarınız”* Allah’ın muvâfıkı (Allah’ın emrine uyanı) münâfıktan ve sıddîkı zındıktan ayırmak üzere sizi denemeye tâbi tuttuğu *“birer imtihandır”*

Dünyadan ve içindekilerden yüzçeviren kimse Mevlâ’yı talebinde sâdıktır *“ve büyük mükâfat Allah’ın katındadır”* Allah katında olanı istediği için kendi yanında bulunanları terk eden kimse, istediğini O’nun katında bulur.

Diğer bir mânâya göre Allah katındaki büyük mükâfâttan maksad, O’na vâsıl olmaktır. Çünkü hakîkî mânâda büyük olan (el-Azîm), Allah’tır. O halde o kimse Allah Teâlâ’yı bulur. (*et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’de böyle geçmektedir.)

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَاناً وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿٢٩﴾

29. Ey îman edenler! Eğer Allah’tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış verir, günahlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.

“Ey îman edenler! Eğer” yaptığınız ve terk ettiğiniz her hususta *“Allah’tan korkarsanız”* takvâ üzere olursanız bu sebeple “*O, size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış verir”* kalblerinizde hak ile bâtılı ayırdetmenize yarayacak bir hidâyet nuru veya müminleri yüceltip kâfirleri alçaltarak haklı ile haksızı ayırdedecek bir zafer verir. Nitekim Allah Teâlâ “…***ayrılma gününde, o iki topluluğun karşılaştığı*** *(Bedir)* ***gün(ün)de…”*** (el-Enfâl, 8/41) buyurarak müminlerin yücelip kâfirlerin perişan olduğu günü kasdetmiştir.

“Günahlarınızı örter.” İkisi de günah anlamına gelen “ سَيِّئَةٌ ” ile “ خَطِيئَةٌ ” arasında fark vardır. Seyyie, bizzat kastedilerek işlenen günahlara, hatîe ise “hata” kelimesinden

türemiş olup dolaylı olarak işlenen günahlara denilir. *“ve”* affederek ve cezâlandırmaktan vazgeçerek *“sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.*” Allah, kullarına fazl ve ihsanı büyük olandır. Bu fazl ve ihsan takvânın bir gereği değil, efendinin bir amel karşılığı kölesine vaadettiği nimetler gibi takvâya binâen vaadolunan nimetlerdir.

Âyette dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır:

Birincisi, takvâ. Şeriat mertebesinde olan takvâ: ***“gücünüz yettiği kadar Allah’tan korkun”*** (et-Teğâbün, 64/16) âyetiyle işaret edilen takvâdır. Hakikat mertebesinde olan takvâ ise ***“Allah’tan, ona yaraşır şekilde korkun.”*** (Al-i İmran, 3/102) âyetiyle işaret edilen takvâdır.

Muttakî, Hak sübhânehû ve teâlâ’yı zât, sıfât ve fiillerde kendi koruyucusu seçmiş, fiili Hakk’ın fiillerinde fânî olmuş, sıfatı, Hakk’ın sıfatlarında yok olmuş kimsedir.

Güneşin nûrunun gölge gibi kaybolması
Ya da gülyağının cüzlerindeki gül kokusu gibi

İbnü’l-Mübârek, der ki: Sevrî’ye:
“–İnsanlar kimlerdir?” diye sordum.
“–Alimlerdir.” dedi.
“–Şerefliler kimlerdir?” dedim.
“–Müttakîlerdir.” dedi.
“–Peki melikler kimlerdir?” dedim.
“–Zâhidlerdir.” dedi.
“–Boş yaygara koparanlar kimlerdir?” diye sordum.
“–Nutuk atarak insanların mallarını yemek isteyen kıssacılardır.” dedi.
“–Sefiller kimlerdir?” dedim.
“–Zâlimlerdir.” diye cevap verdi.

İkincisi, âyette takvâ sahibi olma fiili, yani Allah’tan korkma muhataplara, iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış (fürkan) verme Allah’a nisbet edilmiştir. Çünkü Allah, kulu için bir hayır murad ettiği zaman onu kendisi için seçer ve kalbine kudsiyet nurundan bir kandil koyar. Kul bu kandilin ışığıyla hakkı bâtıldan, varı yoktan, gelip geçici olanı kadîmden ayırır ve nefsinin ayıplarını görür.

Nitekim **Ahmed b. Abdullah el-Makdîsî**’den hikaye olunduğuna göre şöyle demiştir: **İbrahim b. Edhem** ile arkadaş oldum. Kendisine ilk zamanlardaki durumunu ve fânî mülkü bırakıp bâkî olana intikalinin sebebini sorunca şöyle anlattı:

Ey kardeşim! Bir gün sarayımın en yüksek katında oturuyordum. İleri gelen adamlarım, başımda ayakta durmakta idiler. Birden gözümü aşağıya çevirip sarayın avlusunda elindeki kuru ekmeği ıslatıp tuza bandırarak yiyen fakir bir adam gördüm. Yemeğini bitirinceye kadar onu gözledim. Sonra birazcık su içti. Allah'a hamd ü senadan sonra sarayın avlusunda uykuya daldı. O anda Allah Teâlâ bana o adamın hâli hakkında tefekkür etmemi ilhâm etti.

Hizmetçilerimden birine uyanınca fakiri bana getirmesini söyledim. Fakir uyanınca hizmetçim ona sarayın sahibinin kendisiyle konuşmak arzusunda olduğunu bildirdi. Adam, ***"Bismillâh, yâ Allah, tevekkeltü alellah, La havle ve lâ kuvvete illâ billahil-aliyyi'l-azîm"*** *(Allah'ın adıyla, yâ Allah, Allah'a güvenip dayandım, güç ve kuvvet yalnız yüce ve azamet sâhibi Allah'ındır.)* diyerek yerinden doğruldu ve gelip huzuruma girdi. Beni görünce selâm verdi, ben de selâmını aldım. Sonra oturmasını emrettim. Bir kenara oturdu. Rahatlayıp kendine gelince:

–"Ey fakir, aç iken o kuru ekmeği yedin. Peki doydun mu?" dedim.

"–Evet." dedi.

"–İstekli bir şekilde suyu içtin. Peki kandın mı?" diye sordum.

"–Evet." dedi.

"–Sonra gamsız ve kedersiz bir halde uyudun. Peki dinlenebildin mi?" diye sordum.

"–Evet." diye cevap verdi.

Bunun üzerine ben kendi kendimi kınayarak: "Ey nefis! Bir kimse gördüğün ve duyduğun şu şeylere kanâat edebildikten sonra artık ben dünyayı ne yapayım?" dedim ve tevbe edip Allah'a döndüm. Gün bitip gece olunca yünden bir elbise giydim, başıma da yünden bir başlık geçirerek yalınayak saraydan çıktım ve Allah Teâlâ'ya yöneldim.

İbrahim b. Edhem'in seyr ü sülûke başlangıcı hakkındaki iki rivayetten biri budur.

Üçüncüsü, şüphesiz mağfiret, Allah tarafından gelen büyük bir ihsandır. Onun için kişinin mutlaka Allah hakkında hüsn-i zan sahibi olması gereklidir. Çünkü mağfiret, kesin değildir.

Allah Teâlâ'nın Mûsâ (a.s.)'a şöyle vahyettiği söylenmiştir: Sana beş şey öğreteceğim ki bunlar dinin direğidir:

1. Mülkümün yok olduğunu görmedikçe bana tâati terk etme!

Ebedî olan Allahıın mülkünden başka
Bütün taht ve mülk yok olacaktır

2. Hazinelerimin bittiğini görmedikçe rızkın için endişelenme!

Kısmet dairesinde biz teslim noktasıyız
Lütuf senin düşündüğün; hüküm senin buyurduğundur

3. Düşmanının, yani İblis'in öldüğünü bilmedikçe ansızın seni aldatmasından emin

olma ve onunla savaşı elden bırakma!
Bu utancın içinden başımızı nasıl kaldıracağız
Şeytanla barışık, Hak'la savaş yapmaktayız

4. Seni affettiğimi bilmedikçe günahkarları ayıplama!
Amel defterim kara diye ben sarhoşu kınama
Kaza ve kader kalemi başına ne yazdı, kim bilebilir?

5. Cennetime girmedikçe mekrimden emin olma.
Zâhid, sakın Hakkıın mekrinden emin olma!
Çünkü kilise ile manastır arasındaki yol o kadar uzak değil

O halde akıllıya gereken, fânî vücûdunun günahlarını Allah'ın affetmesi, onu cemal ve celâl nurlarıyla örtmesi için ömrünün sonuna kadar çalışmaktır: Allah katında olana rağbet ederek kendi elindekilerden vazgeçenler için Allah büyük lütuf sâhibidir. Bu büyük lütuf ise Allah'ta fânî (fenâ fillah) olduktan sonra yine O'nunla bakâya (bakâ billah) ermektir. (*et-Te'vîlâtü'n- Necmiyye*'de böyle geçmektedir)

وَاِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ اَوْ يَقْتُلُوكَ اَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾

30. Hani kâfirler seni tutup bağlamak, öldürmek veya yurdundan çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar *(sana)* tuzak kurarlarken Allah da *(onlara)* tuzak kuruyordu. Çünkü Allah tuzak kuranların en iyisidir.

Bu âyet Kureyş'in Mekke'deyken Peygamberimiz (s.a.v.)'e kurdukları tuzakları hatırlatmakta ve kendisini müşriklerin tuzağından kurtaran ve onlara galip kılan Allah'a şükretmeye çağırmaktadır.

İbn İshâk şöyle anlatır: "Peygamberimiz (s.a.v.)'in kendilerinin ve beldelerinin dışında taraftarları ve ashâbı olduğunu, ashabının Mekke'den çıkarak onlara katıldıklarını görünce müşrikler, müslümanların sığınacak bir yer bulup genişliğe kavuştuklarını anlayarak Peygamber (s.a.v.)'in Mekke'den çıkmasından ve Medîne'ye varıp oradaki inananları kendileriyle savaşmak üzere bir araya getirmesinden endişe duymaya başladılar. Derhal Dâru'n-nedve'de toplandılar.

Dâru'n-nedve, Kusay b. Kilâb'ın Mekke'de yaptırdığı ve Kureyşlilerin işlerini karara bağladıkları evin ismidir. Kureyşlilerin meselelerini müşavere için burada toplanmaları sebebiyle bu adı almıştır. İşte Kureyşliler bu evde toplanıp Peygamberimiz (a.s.)'ın durumu hakkında istişare ettiler. İçlerinde Ebû Rebîa'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebû Cehil, Ebû Süfyan, Nadr b. Hâris, Ebu'l-Buhterî b. Halef, Zem'a b. Esved gibi Kureyş'in önde gelenleri vardı.

Bu arada eski elbiseler giymiş ihtiyar bir adam suretinde İblis içeri girip yanlarına oturdu. Geleni garipseyen ve tanımayan oradakiler: “Ey ihtiyar sana ne oldu ki iznimizi almadan yanımıza geldin?” dediler. Bunun üzerine İblis: “Ben Necid halkından biriyim. Mekke’ye geldim. Sizi güzel yüzlü hoş kokulu gördüğümden yanınıza gelip konuşmalarınızı dinlemek, böylece sizden bir güzellik kapmak istedim. Aranızda bulunmamdan hoşlanmazsanız çıkar giderim. Mekke’ye gelince burada toplandığınızı haber aldım ve istişârenizde sizinle birlikte bulunmak istedim. Hiçbir görüş ve düşüncenizi benden saklayamazsınız.” dedi. Adamın zararsız olduğu kanaatine varıp aralarında konuşmaya başladılar.

Önce sözü **Amr b. Hişam** alıp: “Bana göre siz Muhammed (s.a.v.)’i yakalayıp bir eve hapsederek iple bağlamalı ve kapısını kapamalısınız. Duvardan bir delik açıp yiyecek ve içeceğini oradan vermelisiniz. Böylece ölünceye kadar orada kalır, siz de zararından kurtulursunuz.” dedi. İblis: “Bu ne kötü görüş! O takdirde onun kavminden adamlar gelerek sizinle savaşır ve onu elinizden kurtarır.” dedi. Oradakiler de: “Adam doğru söylüyor.” diyerek İblis’i desteklediler.

Sonra **Ebu’l-Buhterî** söz alarak: “Bana göre siz onu bir deveye bindirip iple bağlamalı, toprağınızdan çıkarıp ölmesi veya dilediği yere gitmesi için serbest bırakmalısınız.” dedi. İblis tekrar: “Bu da ne kötü bir görüş! Birliğinizi dağıtan ve sizden bir grub kimseyi de kendi safına çeken bir adamı yurdunuzdan çıkarıp başka toplulukları ifsad etmesine müsaade mi ediyorsunuz? Bu adam tatlı dili ve güzel konuşmasıyla Arapları biraraya getirerek onlara sözünü dinletir sonra da başınıza toplayıp sizi yurdunuzdan çıkarır ve önde gelenlerinizi kılıçtan geçirir.” diye itiraz etti. Oradakiler de: “Vallahi, ihtiyar doğru söylüyor.” dediler.

Son olarak **Ebû Cehil** söz alarak şöyle dedi: “Bana göre Kureyş kabilesinin her boyundan birer adam seçmelisiniz. Bunlar kılıçlarını alıp bir araya gelmeli ve hepsi birlikte tek adam gibi kılıçlarını Muhammed’in üzerine birden indirip onu öldürmeliler. Böylece Muhammed’in kanı kabilelere dağılmış olur. Kavmi de onu kimin öldürdüğünü bilemeyeceğinden bütün Kureyş’le savaşa kalkışamaz. Şâyet diyet talep ederlerse biz de diyetini öder, rahat ederiz.” Bunun üzerine İblis: “Vallahi bu genç doğru konuştu. En güzel görüş ileri süren bu oldu. Yapılacak şey onun dediğidir, başkası değil.” dedi. Ebû Cehil’in görüşünde karar kılıp dağıldılar.

Hemen Cebrail (a.s.) indi ve durumu Rasûlullah (s.a.v.)’e haber verdi. Daha önce gecelediği yatakta artık yatmamasını emredip Medîne’ye hicret etmesi gerektiğini bildirdi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) Hz. Ali (r.a.)’ı yatağına yatırıp Ebû Bekir Sıddîk (r.a.) ile birlikte hicret etmek üzere Sevr mağarasına doğru yola koyuldu.”

Ey Muhammed! Hatırla o zamanı ki *“hani kâfirler seni”* Amr b. Hişam’ın teklifine göre *“tutup bağlamak,”* bir yere bağlamak ve hapsetmek, Ebû Cehil’in teklifine göre her kabîleden bir kişinin kılıçlarıyla *“öldürmek veya”* Ebu’l-Buhterî’nin teklifine göre *“yurdundan”* Mekke’den kendi aralarından başka bir yere sürüp *“çıkarmak için tuzak kuruyorlardı.”*

“ اَلْمَكْرُ ”, birini helâk etmek ve işini bozmak için gizlice plan hazırlamak demektir. Öyle ki kişi bu tuzağı ancak meydana çıktığı zaman bilebilir.

“Onlar” sana *“tuzak kurarlarken Allah da”* onlara *“tuzak kuruyordu.”* Yani onların tuzaklarını kendi aleyhlerine çeviriyordu.

Tuzak kurmak, hile yapmak ve benzeri şeyler, Allah Teâlâ’ya ancak yapılana karşılık ve misilleme yoluyla isnad edilebilir. (Yani “Allah onların tuzaklarını boşa çıkarır, hilelerini aleyhlerine döndürür.” anlamındadır.) Bu gibi şeyleri ilk olarak Allah’ın yaptığını söylemek, güzel düşmez. Çünkü hile ve tuzak kurmak, Allah Teâlâ’nın azametine yakışmaz.

“Çünkü Allah tuzak kuranların en iyisidir.” Onun tuzağı yanında onların tuzaklarının hiçbir kıymeti yoktur. **Haddâdî** der ki: Çünkü Allah, ancak haklı olarak ve doğruca tuzak kurar. Kâfirlerin tuzakları ise bâtıldır ve zulümdür.

Bilesin ki halkın kendine göre bir tuzağı, Hakk’ın da kendine göre bir tuzağı vardır. Halkın tuzağı onların hilekârlık ve acziyetlerinden kaynaklanır. Yaradan’ın tuzağı ise hikmet ve kudretten ileri gelir. Hakk’ın tuzağı yanında halkın tuzağı bâtıldır, yok olup gider. Hakk’ın tuzağı ise doğru ve kalıcıdır.

Hâfız der ki:

Sihir mucizeyle boy ölçüşemez, emin ol
Sâmirî kim oluyor ki, yed-i beyzâıya galip gelsin

Başkası da şöyle demiştir:

Kartalla kavgaya tutuşan, kanıyla kanadını boyar

Ebü’l-Aynâ şöyle anlatır: Benim, zâlim hasımlarım vardı. Onları Ahmed b. Dâvud’a şikâyet edip: “Onlar birleşerek tek bir el gibi oldular.” dedim. ***“Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir.”*** (el-Feth, 48/10) diye cevap verdi. “Onlar tuzak kuruyorlar.” dedim. ***“Kötü tuzak, ancak sâhibine dolanır.”*** (Fâtır, 35/43) dedi. “Onlar sayıca da çok.” dedim. Buna ise: ***“Nice az topluluk, Allah’ın izniyle çok topluluğa gâlib gelmiştir.”*** (el-Bakara, 2/249) âyetiyle karşılık verdi.

İkbal kime yol gösterirse,
Düşmanı hemen tepetaklak olur

İskender’in tutanakları arasında altınla yazılmış bir mektup bulundu. Onda şöyle yazıyordu:

“Allah Teâlâ gayelerin gayesi olduğuna göre O’nu tanımak ibadetlerin en büyüğüdür. Ölüm hak olduğuna göre dünyaya meyletmek aldanmadır. Kader hak olduğuna göre

dünyaya hırsla sarılmak boş bir iştir. Aldatmak nefislerin fıtratında varken herkese güvenmek acziyettir. Allah koyduğu hükümlerde âdil olduğuna göre insanların cezası kendi elleriyle kazandıkları sebebiyledir.”

Daru’n-nedvedeki istişarede Ebû Cehil, Peygamberimiz (a.s.)’ın öldürülmesi gerektiği fikrini ileri sürdüğünden Allah, onu Bedir’de öldürdü ve müslümanları onu şerrinden kurtardı. İşte Allah Teâlâ’nın adâleti böyledir. Şu Kureyş’e bir bakın; Nebî (a.s.)’ın gösterdiği en büyük mûcizelere şahid oldular fakat sadece küfür, inat ve düşmanlıkları arttı. Hatta bu bakımdan insanların en şiddetlileri oldular.

Kâfirlerden biri, bir velinin bir kerametini görse ona eziyet etmekten geri durur. Hatta ona saygı duyar. Nitekim hikaye edildiğine göre kâfir bir hükümdar bir kısım müslümanlara gâlip gelerek kanlarını dökmek ve mallarını almak suretiyle onlara işkence eder. Bu arada orada meskûn bulunan meşâyihden birinin müridlerini de öldürmek ister. Şeyh hükümdara gelerek ona bu işten vazgeçmesini söyler. O da:

“–Eğer dâvânızda sâdıksanız bana bir keramet gösterin.” der.

Şeyh derhal orada bulunan deve pisliğine işaret edince bir anda ışık saçan mücevherler haline dönüşür.

Sonra topraktan yapılmış boş su kaplarına işaret edince kaplar havaya kalkıp suyla dolar ve kendiliğinden baş aşağı döner. Fakat bunlardan bir damla su bile dökülmez.

Bunu gören hükümdar dehşete düşse de arkadaşları: “Sakın bunları gözünde büyütme, bunlar sihirden ibarettir.” diyerek onu teskin ederler.

Hükümdar başka bir keramet daha ister. Bu kez şeyh ateş yakılmasını emreder, müridlerine de semâ yapmalarını söyler. Müridler vecd haline gelince onları yakılan ateşin içine sokar. Ateş büyükçedir. Sonra şeyh onları izlemekte olan hükümdarın çocuğunu kapıp yanına alır. Onu bir müddet ateşin içinde döndürdükten sonra çocukla birlikte gözden kaybolur. Kimse onların nereye gittiğini bilmez. Hükümdar ise korkulu bir şekilde çocuğunun âkıbetini merak etmektedir. Bir müddet sonra ortaya çıkarlar. Çocuğun bir elinde elma diğer elinde nar vardır. Hükümdar çocuğuna nereye gittiklerini sorar. O da bir bahçeye vardıklarını ve oradan bu meyveleri aldığını söyler. Bunun üzerine hükümdar hayretlere düşer. Yine hükümdarın kötü arkadaşları, bunun da uydurma olduğunu söylerler.

Son olarak hükümdar: “Bu kâseden içmediğin takdirde gösterdiklerinin hiçbirini tasdik etmeyeceğim.” Bir damlası bile insanı hemen öldürecek kadar keskin zehirle dolu bir kâse çıkardı. Şeyh, müridlerine tekrar semâ yapmalarını emreder. Belli bir vecd hâline ulaşınca kâseyi alıp içindeki zehri tamamiyle içer. Zehirin tesiriyle üzerindeki elbise paramparça olur. Başka bir elbise giydirirler, o da parçalanır. Sonra bir kaç kez bu şekilde elbise giydirilir, fakat parçalanır. Sonunda şeyhden müthiş bir ter boşanır ve

ondan sonra giydirilen elbise yırtılmadan üzerinde kalır. Bütün bunlardan sonra hükümdar şeyhi serbest bırakır, ona saygı duyar ve müridlerini öldürmekten vazgeçer. Allah bilir belki de müslüman olur.

---

[21]. *Müslim,* Îman, 232, (145) *Tirmizî,* Îman, 13
[22]. *Beyhakî,* Delâil, IV, 18; Ayrıca bk. *Muvatta,* Nüzûr, 16
[23]. *Feyzü'l-kadîr,* hadis no: 1967
[24]. Nasbu'r-râye, IV, 62
[25]. *Ebû Dâvûd,* Büyû', 27

MÜŞRİKLERİN YANLIŞ DAVRANIŞLARI

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَٓاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَٓا لا
اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ
الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَٓاءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ
اَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ ۜ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ
وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُٓوا اَوْلِيَٓاءَهُ ۜ اِنْ اَوْلِيَٓاؤُهُٓ اِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَٓاءً
وَتَصْدِيَةً ۜ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۜ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ
حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۜ وَالَّذِينَ كَفَرُٓوا اِلٰى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ۙ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ
اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلٰى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ
جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۜ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ لِلَّذِينَ
كَفَرُٓوا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ۚ وَاِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ
سُنَّتُ الْاَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ
لِلّٰهِ ۚ فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰيكُمْ ۜ نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

31. Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman: “İşittik, istesek biz de bunun benzerini söyleriz. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.” dediler.

32. Yine: “Ey Allah’ım, eğer bu senin katından gelmiş gerçekse üzerimize gökten taş yağdır yahut bize elem verici bir azap getir!” dediler.

33. Halbuki sen onların içinde iken Allah onlara azab edecek değildi. Ve onlar istiğfar ederlerken de Allah onlara azab edecek değildir.

34. Onlar Mescid-i Haram’dan menederlerken ve onun velîsi *(bakıcısı, koruyucusu)* olmadıkları halde neden Allah onlara azâb etmesin? Onun velîleri sadece *(şirkten)* sakınanlardır. Fakat onların çoğu bilmez.

35. Onların Beyt yanındaki duaları da ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. İnkar ettiğinizden ötürü şimdi azabı tadın!

36. Şüphesiz inkâr edenler mallarını, Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harcayacaklar. Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlup olacaklardır. Kâfirler ise cehennemde toplanacaklardır.

37. Bu, Allah'ın murdarı temizden ayırması ve murdarları üst üste koyup hepsini yığarak cehenneme atması içindir. İşte onlar ziyana uğrayanların tâ kendileridir.

38. İnkâr edenlere: "Eğer vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını' söyle. Yok geri dönerlerse kendilerinden öncekilerin hali gözlerinin önündedir!

39. Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! *(İnkara)* son verirlerse şüphesiz Allah onların yaptıklarını çok iyi görür.

40. Eğer yüz çevirirlerse, bilin ki Allah sizin sâhibinizdir. O ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır!

Rivayete göre Abdüddâroğulları'ndan Nadr b. Hâris ticaret maksadıyle İran, Roma ve Hire taraflarına seyahat eder, oralarda Rüstem ve İsfendiyar'ın hikayelerini, Acem kıssalarını işitir, Kelîle ve Dimne masallarını hafizasına yerleştirirdi. Yahûdi ve hristiyanlara uğrar onların Tevrat ve İncil okuduklarını, rükû' ve secde ettiklerini görürdü.

Mekke'ye döndüğünde Rasûlullah (s.a.v.)'in namaz kılıp Kur'an okuduğunu gördü. Bunun üzerine O'nu alaya alanlarla düşüp kalkmaya başladı ve onlara katıldı. Onlara geçmiş ümmetlerin efsanelerini anlatırdı. Bu efsaneler, geçmiş ümmetlerin isimleri ve haberleri ile ilgili onların kitaplarında yazılanlardan ibaretti. Nadr, anlattığı bu şeylerin Rasûlullah (s.a.v.)'in önceki ümmetler hakkında zikrettiği kıssaların benzeri olduğunu iddiâ ediyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

"Onlara" Nadr ve onun peşine takılanlara *"âyetlerimiz"* Kur'an âyetleri *"okunduğu zaman:"* "Biz bu kelâmı *"işittik, istesek biz de bunun benzerini söyleriz."* Görüldüğü üzere bu söz, kibrin ve inadın nihâî noktasını ifade etmektedir. Nasıl böyle olmasın ki, eğer onlar az da olsa Kur'an'a benzer bir söz söylemeye güç yetirselerdi bunu dileyip yapmaktan onları hangi şey alıkoyabilirdi? Kur'an onlara on yıl meydan okudu, fakat ona gâlib gelmeye aşırı derecede düşkün oldukları halde karşısına çıkmaya güç yetiremediler. Özellikle de fesahat ve beyan konusunda. Kur'an karşısında söz söylemekten âciz oldukları kinleşince şiddetli inat ve kibirleri onları Kur'an'ın karşısına çıkıp benzerini söylemeyi kendi istek ve irâdelerine bağlamaya sevketti.

"Bu öncekilerin masallarından" öncekilerin yazdığı hikâye ve efsanelerden *"başka bir şey değildir." dediler."*

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmektedir: *"İşittik" dediler."* Halbuki onlar hakîkî mânâda işitmediler. Çünkü o, cinlerin dinlediği gibi (bk. el-Cin, 72/1-2) kendini hakîkî mânâda dinleyeni en doğru yola ileten Kur'andır. Cinler de öncekilerin masallarını dinlemişlerdi ve âyette belirtildiği gibi söylediklerini söylemişlerdir. Onlar öncekilerin masallarını söyleyebilirler. Fakat Kur'an'ın benzeri bir söz söylemeye güç

yetiremezler. Çünkü, Kur’an Allah kelamı ve O’nun kadîm sıfatıdır. Onların söyledikleri ise sonradan olan ve yaratılanın sözüdür. Bunun ise sûret, mânâ, hakikat, esrâr ve envâr bakımından Kur’an gibi olması mümkün değildir. Bütün yaratılmışlar bir araya gelseler Kur’an gibi bir kitap yazmaya güç yetiremezler. Nitekim Allah Teâlâ: ***“De ki: “Andolsun eğer insanlar ve cinler bu Kur’ân’ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine yardım da etseler yine onun benzerini getiremezler.”*** (el-İsrâ, 17/88) buyurmuştur.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Allahıın kitabı onlara geldiğinde
O kâfirler bu şekilde kınadılar, şöyle dediler:
«Bu esâtîrden, eski masallardan ibarettir
Derin bahisler, yüce hakîkatleri tahkik yoktur
Bunu küçük çocuklar bile anlar
Kabul edilecek yahut edilmeyecek emirlerden ibaret
Yusuf, Yusufıun büklüm büklüm zülüfleri
Yakubıun, Zelîhaının ve gamının hikâyeleri
İşte ortada açık seçik, herkes anlar
Nerde bir söz ki akıl onu anlamayıp hayrete düşsün»
Allah buyurdu: Eğer bu sana kolay görünüyorsa
Suratsız, böyle bir sûre söyleyiver
Cinlerinize, insanlarınıza ve sanat sahiplerine söyleyin
Bu kolay gördüğünüz âyetler gibi bir âyet getirin

وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا
حِجَارَةً مِنَ السَّمَاۤءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٣٢﴾

32. Yine: “Ey Allah’ım, eğer bu senin katından gelmiş gerçekse üzerimize gökten taş yağdır yahut bize elem verici bir azap getir!” dediler.

“Yine” Nadr b. Haris ve peşinden gidenlerin şöyle dedikleri vakti hatırla: rivayete göre Nadr: **“*Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.*”** deyince Nebî (s.a.v.): “*Yazıklar olsun sana! O Allah’ın kelâmıdır*.” buyurdu. Bunun üzerine Nadr şöyle dedi: *“Ey Allah’ım, eğer bu”* Kur’an *“senin katından gelmiş”* indirilmiş bir *“gerçekse”* hakikatse, doğruysa cezâ olmak üzere Lût kavminin ve fil ashabının başına yağdırdığın gibi *“üzerimize gökten taş yağdır yahut”* bunun dışında diğer ümmetlere azab ettiğin şeylerle *“bize elem verici bir azap getir!” dediler.”* Bu sözden maksadları, Kur’an’la alay edip -hâşâ- onun bâtıl olduğunu kesin olarak ortaya koymaktı.

Nadr b. Hâris hakkında ondan fazla âyet indiği söylenir. İstediği azabı Bedir günü

tatmıştır. Rasûlûllah (s.a.v.), Bedir günü Kureyş'ten esir edilenlerden üç kişiyi öldürtmüştür. Bunlar Tuayme b. Adiy, Utbe b. Ebû Muayt ve Nadr b. Hâris'tir. Nadr'ı, Mikdâd b. Esved esir almıştı.

Nadr'ın son derece sapık ve câhil olması yüzünden şu söylediğine bir bakın. Bu sözlerinin yerine şöyle dememiştir: "Allah'ım, eğer bu senin katından gelmiş bir gerçekse bizi ona ulaştır, ondan bizi faydalandır, onu kalblerimizin şifası, göğüslerimizin nuru kıl." Hali bu olan kimsenin sözü, nasıl Kur'an gibi olur?

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ
وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

33. Halbuki sen onların içinde iken Allah onlara azab edecek değildi. Ve onlar istiğfar ederlerken de Allah onlara azab edecek değildir.

"Halbuki sen onların içinde iken Allah onlara azab" etmeyi murâd *"edecek değildi."* Çünkü azab geldiğinde herkesi kaplar. Hiçbir ümmete içlerinden peygamberleri ve müminler çıkarılmadan azab edilmemiştir. Âyette Nebî (a.s)'ı tazim ve hürmetini muhafaza vardır. Allah onu âlemlere rahmet olarak göndermiştir. Rahmet ile azab birbirine zıttır. İki zıt ise bir arada bulunmaz.

Rasûl (a.s.)'ın yaşadığı ve sünneti yaşandığı müddetçe en büyük eman/te'minat olduğu söylenmiştir. Âyet onun Allah katındaki şeref ve kıymetine delildir. Çünkü onu kullarının güvende olmasına ve azabın inmemesine sebeb kılmıştır. Burada salâh ve takvâ sahibi kimselere yakın olan toplumlardan Allah Teâlâ'nın azabı kaldıracağına da işaret vardır.

Şeyh Üftâde Efendi (k.s) der ki: Kâinattaki bütün intizam Rasûlullah (s.a.v.)'in şerefli vücûdu iledir. O, Hakk'ın zâtının mazharı ve âlemlerin tılsımıdır. Hatta İsâ (a.s.) cesediyle birlikte göğe yükseldiği halde O'nun temiz cisminin dünyada kalmasının cesedler âleminin ıslah ve intizamı için olduğu söylenmiştir.

Şeyh Attâr (k.s.) der ki:

Kendisini arasâtın efendisi olarak isimlendirdi
Ben hediye edilmiş bir rahmet olarak gönderildim dedi

"Ve onlar istiğfar ederlerken de Allah onlara azab edecek değildir." Burada kastedilen, hicrete güç yetiremeyip müşrikler arasında kalan çaresiz müminlerin istiğfârıdır. Âyetin mânâsının "onların sulblerinde istiğfar edecek kimseler bulunduğu müddetçe" veya "onların arasında küfrü bırakıp günahından istiğfar edecek kimseler

oldukça” demek olduğu da söylenmiştir.

Müminlerin emirî **Hz. Ali** (r.a.) şöyle demiştir: “Yeryüzünde iki eman vardı. Biri gitti, diğeri kaldı. Giden Rasûlullah (s.a.v.), kalan ise istiğfardır.” Sonra da bu âyeti okudu.

Nefâisü’l-mecâlis adlı eserde denilmiştir ki: “Allah, îmanında sâdık olan mümine âhirette azâb etmez. Çünkü kıyamet günü Peygamber’i onların arasında olacaktır. Allah Teâlâ Peygamber (a.s.) aralarında olduğu sürece onun ümmetine azab etmeyeceğine yemin etmiştir.”

Tevbede sadâkat, kurtuluşa götürür. Tevbe ise sadece dil ile değil günahtan vazgeçerek pişmanlık duymaktır. Avamın istiğfarı günahlardan, havâssın istiğfârı Allah’ın lütfunu değil yaptığı amelleri görmekten, mânevî büyüklerin istiğfârı ise Allah’tan başka bir şey görmektendir.

Hak dedi: Bağışlanmayı benden dile
O dilek bağışlanmaya sebep olur
Günah zehirinin ardından, eğer işitebilirsen
Keskin tiryak/panzehir olarak istiğfar vardır

وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوٓا
اَوْلِيَٓاءَهُۜ اِنْ اَوْلِيَٓاؤُ۬هُٓ اِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

34. Onlar Mescid-i Haram’dan menederlerken ve onun velîsi *(bakıcısı, koruyucusu)* olmadıkları halde neden Allah onlara azâbetmesin? Onun velîleri sadece *(şirkten)* sakınanlardır. Fakat onların çoğu bilmez.

“Onlar” Rasûl ile müminleri Hudeybiye yılında olduğu gibi *“Mescid-i Haram’dan”* -Allah şerefini artırsın- Kâbe’yi tavaftan *“menederlerken”*

Onları menedenler, Rasûlullah (s.a.v.)’i hicrete mecbur edenlerdi. Müşrikler, “Biz Beyt’in ve Harem’in velîleriyiz. Dilediğimizi ondan geri çevirir, dilediğimizin girmesine izin veririz.” diyorlardı. Allah Teâlâ şöyle buyurarak onları reddetmiştir: *“ve onun velîsi”* yani şirkleriyle birlikte Mescid-i Harâm’ın işlerini üstlenmeye müstehak *“olmadıkları halde neden Allah onlara azâb etmesin?”* yani azâbı kendilerinden uzaklaştırmak için onların elinde ne var? Bu konuda yapacakları hiçbir şey yok. Aradan mâni ve mühlet verilmesini gerektiren durum kalktıktan sonra muhakkak azaba uğrayacaklardır. Bunlar ise önceki âyette zikredilen iki husustur.

“Onun velîleri sadece” şirkten *“sakınanlardır.”* orada Allah’tan başkasına kulluk etmeyenlerdir. *“Fakat onların çoğu”* orada kendilerinin velâyet hakkı olmadığını *“bilmez.”* Burada onların bir kısmının bunu bildiği, fakat inat ettiğine îmâ vardır. Azlık

ifadesiyle yokluk kastedilebildiği gibi “o*nların çoğu*” ifadesiyle de hepsinin kastedildiği de söylenmiştir.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilmiştir: *“Onun velîleri sadece sakınanlardır.”* Burada velînin Allah ile olup mâsivâdan sakınan kimse olduğuna işaret vardır. *“Fakat onların çoğu bilmez”*. Yani evliyanın çoğu kendilerinin ehl-i velâyet olduğunu bilmez. Yine burada bir kısım velîlerin kendilerinin veli olduklarını bilmelerinin mümkün olduğuna işaret etmektedir. Fakat velîlerden çokları, kendilerinin evliyâullah olduklarını bilmez.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَاۤءً وَتَصْدِيَةًۜ فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

35. Onların Beyt yanındaki duaları da ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. İnkar ettiğinizden ötürü şimdi azabı tadın!

“Onların” müşriklerin *“Beyt”* Beytullah/Allah’ın evi olan Kâbe *“yanındaki duaları da ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir.”*

Haddâdî der ki: “ اَلْمُكَاۤءُ ”, Hicaz bölgesinde bulunan ve ıslık çalar gibi öten beyaz bir kuştur. Çıkardığı sese göre ona bu isim verilmiştir.

“ اَلتَّصْدِيَةُ ” ise iki eli birbirine vurunca çıkan sestir. Tasdiyenin aslı sadâ yani ses çıkarmak demektir. Sadâ ise boş ve dağlık bir yerde kayalara çarpan sesin aksine verilen isimdir. Müşrikler Beytullah’ın yanında dua ve tesbih etmek yerine ıslık çalarak ve el çırparak Allah’a yaklaşmak istiyorlar ve bunları bir çeşit ibadet kabul ediyorlardı.

İbn Abbas (r.anhümâ)’nın şöyle dediği rivayet edilir: “Kureyşliler, erkek ve kadın çıplak halde ıslık çalıp el çırparak Kâbe’yi tavaf ediyordu.”

Burada bu hususun zikredilmesi, müşriklerin azabı hak ettiklerini ve Mescid-i Haram’ın velâyetine lâyık olmadıklarını teyid içindir. Çünkü Mescid-i Haram’ın velâyeti, bu şekilde dua edip ibadet yapanlara lâyık olmaz.

Mukâtil demiştir ki: “Rasûlullah (s.a.v.), Mescid-i Haram’da namaz kıldığı zaman Abdüddâroğulları’ndan iki adam sağından, iki adam da solundan kalkar mükâ’ kuşu gibi ıslık çalar, el çırpar, böylece Nebî (a.s.)’ın namazını ve kırâetini karıştırmak isterlerdi. Aynı şeyi Peygamberimiz’e inanan müminlere de yaparlardı. Kendilerinin de böylelikle namaz kıldıklarını sanırlardı. Bu takdire göre âyette geçen namazdan maksad, Allah tarafından emredilen namazdır.

Î’tikad ve amel bakımından *“inkar ettiğinizden ötürü şimdi azabı”* Bedir günü öldürülme ve esir edilme azaplarını *“tadın!”* Bu ifadeyle kıyamet günü onlara: “Şimdi azâbı tadın.” denilmesinin kastedildiği de söylenmiştir.

Şu halde küfür ve masiyet, azaba uğramaya sebeptir. Tevbe ve istiğfar ise Vehhâb olan Allah’ın rahmetine kavuşmaya vesiledir. Tevbe, günahların sabunudur. Tevbe ve

temizlik olmadan her Müslüman, kalb mescidinin işini üstlenemez. Oranın velâyetine boş meşgûliyetlerden arınan, lüzumsuz bağlılıkları bırakan ve ayıplarından temiz kimseler lâyıktır. Allah Teâlâ, yüce tecellîlerin, zevklerin ve birbirini takip eden mânevî hallerin cennetine soktuktan sonra dostlarına azab etmez. Çünkü onlar odunla tutuşturulan ateşe lâyık olan varlıktan kurtulmuşlardır. Onlarda hakkânî kalb evini aydınlatan ilâhî nurdan başka bir şey kalmamıştır. Allah, ancak adâletinin gereği olarak rahmete lâyık olmayanlara veya sâlih amelle kötü ameli birbirine karıştıranları bu pislikten temizlemek için azâb eder.

Nebî (a.s.)'a uymak ve getirdiği hükümleri kabul etmek, kurtuluşa götürür ve tasfiyeye sebep olur. Şu halde sana düşen iyi işleri seçmek ve kötülüklerden uzak durmaktır. Çünkü bunlar iki mühim farzdır. Takvânın hakikati, bu iki şeyi yapmaktan ibarettir. Hasta ancak zararlı şeylerden korunmak suretiyle sıhhat bulur. Aklı başında olan kul için hasta kalbleri tedavi etmek her şeyden mühimdir. Bu ise takvâ ile yaratılmışların en hayırlısının sünnetini ihyâ etmekle olur.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"*Sünnetimi dirilten beni diriltmiş, beni dirilten de beni sevmiş olur. Kim beni severse kıyamet günü cennette benimle beraberdir*."[26]

Başka bir hadiste de:

"*Kim sünnetimi muhâfaza ederse Allah ona şu dört hususiyeti ikram eder: İyilerin kalbinde muhabbet, kötülerin kalbinde heybet, rızıkta genişlik ve dinde kavîliktir.*" buyurulmuştur.

Rasûlullah (s.a.v.)'in sohbetinde bulunma fırsatı elden gittiyse de onun sünnetiyle ve onun sünnetini sevenlerle sohbet mümkündür. Bu, kıyâmete kadar devam edecektir. Büyüklerin sohbetinde bulunmanın ve müttakî kimselere yakın olmanın tesiri büyüktür. Hakk'ın ve Rasûlü'nün kelâmını dinlemenin faydası tamdır. Fakat esas olan Allah'ın tevfîk ve hidâyetidir.

Allah Teâlâ'dan niyetlerimizi düzeltmesini, salih amellerimizi çoğaltmasını, kitap ve sünnetin nûruyla teyid edip cennette yüce makamlarla şereflendirmesini niyaz ederiz.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا
ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا اِلٰى جَهَنَّمَ
يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾

36. Şüphesiz inkâr edenler mallarını, Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harcayacaklar. Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlup olacaklardır. Kâfirler ise cehennemde toplanacaklardır.

Bu âyet Bedir günü müşriklere yemek yedirenler hakkında inmiştir. Bunlar Kureyş

ileri gelenlerinden on iki kişi olup her biri her gün askere onar deve kesip yediriyordu.

“Şüphesiz inkâr edenler” Rasûlullah (s.a.v.)’e düşmanlıklarından *“mallarını, Allah yolundan”* Allah’ın dîninden ve Rasûlü’ne uymaktan *“alıkoymak”* insanları menetmek *“için harcıyorlar.”* Çünkü bu yol, Allah Teâlâ’nın mükâfatına ulaşmanın yoludur. O’nun cennetinde ebedî kalmak, ancak O’nun emrettiği şekilde yaşayanlar içindir. Mallarının tamâmını *“daha da harcayacaklar.”*

Belki de âyette ilk olarak harcadıkları bildirilen mallar, Bedir’de harcadıkları malları haber vermektedir. Daha sonra harcayacakları ise gelecekte, yani Uhud’da harcayacakları malları bildirmektedir. Onlar bu uğurda devamlı olarak tekrar tekrar mallarını harcadıklarından bu iki harcama ile tek şeyin kastedilmiş olması da muhtemeldir. Buna göre onların daha da harcayacaklarının bildirilmesi, gelecekle ilgili olmaktan ziyâde te’kid için olur. Böylece bu iki harcama bir olmuş olur. Şu kadar var ki ilki onların harcamaktan maksadının ne olduğunu açıklamak, ikincisi ise bunun sonunun olduğunu beyan etmek için sevk olunmuştur.

“Ama sonunda bu” mallar, maksadlarına erişemeden ellerinden çıktığı için *“onlara yürek acısı”* pişmanlık ve gam *“olacak ve”* her ne kadar bundan önce müminlerle kâfirler arasındaki harp bir lehde bir aleyhde olagelse de *“en sonunda mağlup olacaklardır.”*

Mallarını harcamaları sonunda onlar için yürek acısı olduğundan mübalağa için mallar, hasretin bizzat kendisi gibi tavsif edilmiştir.

Haddâdî der ki: “ الْحَسْرَةُ ”, açmak mânâsına gelen “keşf” kelimesinden alınmıştır. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: “Sonra bu infakın neticesinde onlara hasret ve pişmanlık verecek bir durum ortaya çıkar.”

“Kâfirler” küfürlerinde ısrar edenler *“ise cehennemde toplanacaklardır.”* başka yere değil, oraya sevk olunacaklardır.

لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلٰى بَعْضٍ
فَيَرْكُمَهُ جَمِيعاً فَيَجْعَلَهُ فٖى جَهَنَّمَ اُو۬لٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾

37. Bu, Allah’ın murdarı temizden ayırması ve murdarları üst üste koyup hepsini yığarak cehenneme atması içindir. İşte onlar ziyana uğrayanların tâ kendileridir.

“Bu, Allah’ın murdarı” kâfirler topluluğunu *“temizden”* müminler topluluğundan *“ayırması ve murdarları üst üste koyup hepsini yığarak”* yani onları yığıp kalabalık hâline gelene kadar toplayarak, bazısını bazısının üzerine yığarak/istifleyerek hepsini *“cehenneme atması içindir.”*

“İşte onlar” murdar olan topluluk, tamamıyla *“ziyana uğrayanların tâ kendileridir.”* Çünkü hem mallarını hem de canlarını kaybetmişlerdir.

Âyetin işârî yorumu şöyledir: Şüphesiz Allah rûhu nûrânî ve yüce, nefsi de zulmânî ve süflî yarattı. Sonra da onları ortak yaptı. Fıtrî istîdâdı ise onların sermayesi kıldı. Fıtrî istîdâdın Allah'a yaklaşma (kurbet) ve O'nu tanıma (mârifet) konusunda hem terakkî ve kemâle erme hem de zarara uğrayıp kaybetme kabiliyeti vardır. Kim (mânevî) ticarete atılıp îman eder, canıyla ve malıyla Allah yolunda ve O'nu talep uğrunda mücâhede ederek büyük Allah dostlarının vardığı makama ulaşırsa rûhunu ve nefsini birlikte kazanmış olur. Kim Allah ve Rasûlü'ne inanır fakat şerî hükümleri yerine getirmezse, yani ameli olmazsa îmanı dolayısıyla rûhunu kazanır, onu tasfiye edip Allah'ın râzı olacağı bir duruma getirmiş olur, ama ameli olmadığı için nefsini kaybeder, şehvetlerinin ve haramların eline teslim etmiş olur. Her kim de Allah ve Rasûlü'ne inanmayıp onları inkâr ederse hem rûhunu hem nefsini kaybetmiş olur.

Anlatılır ki vefatına yakın **Şiblî**'nin huzuruna vardılar. "Câizdir, câizdir." diyordu. Ona: "Caizdir." sözüyle neyi kastediyorsun?" diye sorulduğunda şöyle cevap verdi:

"Allah ruhla nefsi yaratıp birbirine ortak yaptı. Bunlar senelerce çalışıp ticaret yaptılar. Sonunda hesaba çekildiklerinde ikisi de kaybetti, hiçbir kâr elde edemediler. Bunun üzerine ayrılmaya karar verdiler. İşte ben: "Kâr edemeyen bir şirketin ortaklarının birbirinden ayrılıp şirketi feshetmeleri câizdir." diyorum.

Sa'dî şöyle der:

Ecel eli rihlet çanını çaldı
Ey başım, gözüm, iş vedaya kaldı
Ellerim! Kollarım! Ayağım! dizle
Siz de vedâlaşın birbirinizle
Bana ölüm geldi düşman keyfince
Dostlar! Unutmayın beni gidince
Gafletle geçmiştir benim zamanım
Siz bari uyanın, aziz yârânım!

Akıllıya gereken, fırsatlar kaçmadan önce çalışıp gayret etmek, nefsini ve malını fedâ ederek ticaretinde kârlı çıkmaktır. Malın iyisi Allah'ı talep yolunda, Allah'ı talep edenlere harcanandır. Malın kötüsü ise zarurî bir ihtiyaç olmaksızın Allah'ı talep eden birinin iltifat ettiği maldır. Çünkü bu mal onu Allah'tan, O'nu taleb etmekten alıkor ve yolunu keser.

Rivayete göre Allah, kötü malları üst üste yığıp cehenneme atar. Sonra da sahiplerine azâb eder. Nitekim Allah Teâlâ: ***"O gün cehennem ateşinde bunların*** (altın ve gümüşün) ***üzeri kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır."*** (et-Tevbe, 9/35) buyurmuştur.

Rivayete göre Ebû Süfyan Uhud savaşında Rasûlullah'a karşı savaşmak üzere gönüllü

orduya katılanların dışında araplardan iki bin kişi kiralamış ve onlara kırk ukiyye, yani 1600 miskal altın harcamıştır. Kâfirlerin bozuk bir gaye uğruna, insanları Allah yolundan saptırmak için nasıl cesâretle mallarını harcadıklarına bir bakın! Halbuki müslümanlardan, kalbleri Allah'ın muhabbet ve rızasına çekmek uğruna malını harcayanlar gâyet azdır. O halde nefsi ülfet ettiği şeyden, yani mal sevgisinden koparmak lazımdır.

Cüneyd (k.s.) buyurur ki: "Biz tasavvufu boş sözlerle elde etmedik. Fakat açlık, dünyayı terk, nefsin ülfet ettiği ve güzel gördüğü şeylerden uzaklaşmakla elde ettik."

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)'den rivayete göre bir adam:

"–Yâ Rasûlallah, insanların en faziletlîsi kimdir?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.):

"*–Canıyla ve malıyla Allah yolunda cihad eden mümindir.*" buyurdu. Adam:

"–Ondan sonra kim faziletlidir?" diye sordu. Peygamberimiz (s.a.v.) bu kez:

"*–Bir köşeye çekilip Rabbine kulluk eden ve şerrinden insanları kurtaran kimsedir.*" buyurdu.[27]

Bu hadiste uzletin fazîletine delil vardır. Zaman bozulup fitne zuhur edince ve sıkıntılar üst üste binip insanlar değişince uzlete çekilmek güzel görülmüştür. Nitekim sahabeden bazıları böyle yapmıştır. Rasûlullah (s.a.v.) durumlar değişip insanlar ihtilafa düştüklerinde ve dedikodu çoğaldığında uzlete çekilip evlerin köşelerinde kalmayı, kılıçları kırmayı, onların yerine hurma ağaçlarından ve değnekler edinmeyi emrederdi.

İmam Gazzâlî demiştir ki: "Selef-i sâlihîn kendi zamanlarında ortalıktan kaybolup uzlete çekilmenin gerekliliği üzerinde icmâ etmişlerdir. Kendileri de bunu tercih edip başkalarına da bu tavsiyede bulunmuşlardır. Şüphesiz onlar nasihat vermeye ehil kimselerdi. Onlardan sonra gelen zaman da onlarınkinden daha hayırlı olmamış, bilakis daha belâlı ve acılı olmuştur."

Hâfız der ki:

Sen ömür ve sabır dile, çünkü oyuncu felek
Bundan daha şaşılacak binlerce oyun oynar

Nitekim başka bir beyitte şöyle denilir:

Eğer bu böyle devam eder başka bir şey zuhur etmezse
Ne ölene ağlansın ne de doğana sevinilsin,

Allah'ım, bizi sabredenlerden kıl!

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ۚ وَإِنْ يَعُودُوا

فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْاَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

38. İnkâr edenlere: “Eğer vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını’ söyle. Yok geri dönerlerse kendilerinden öncekilerin hali gözlerinin önündedir!

“İnkâr edenlere:” ifâdesiyle Ebû Süfyan ve arkadaşları kastedilmektedir. *“Eğer”* İslâm’a girip Rasûlullah (s.a.v.)’e düşmanlıktan *“vazgeçerlerse, geçmiş”* İslâm’dan önceki *“günahlarının bağışlanacağını’ söyle. Yok”* Rasûlullah (s.a.v.) ile savaşa *“geri dönerlerse”* onlardan intikam alır ve helâk ederiz *“kendilerinden öncekilerin hali gözlerinin önündedir!”* Peygamberlere karşı birleşenler yok edilmiştir. Nitekim Bedir’de de müşriklerin başına da aynısı gelmiştir. O halde onlar, bunların benzerini beklesinler!

Şair şöyle demiştir:

Günahını itiraf eden affı hak eder,
Yapıp ettiğine son verirse eğer.
Allah: “İnkâr edenlere söyle:” der.
“Günahları bağışlanır, vazgeçerlerse eğer.”

وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدّ۪ينُ كُلُّهُ لِلّٰهِۚ فَاِنِ انْتَهَوْا
فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٣٩﴾

39. Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın! *(İnkara)* son verirlerse şüphesiz Allah onların yaptıklarını çok iyi görür.

Ey müminler, onlar tarafından *“fitne”* yani şirk *“ortadan kalkıncaya”* putperestlerden ve ehl-i kitabdan müşrik kalmayana *“ve din tamamen Allah’ın oluncaya”* ya taraftarlarının bütünüyle helâk edilmesi veya öldürülme korkusuyla bu bâtıl dinlerden dönüp bu dinler yok olana *“kadar onlarla”* küfür ehliyle *“savaşın!”* İnkara *“son verirlerse şüphesiz Allah onların yaptıklarını çok iyi görür.”* Bâtıl dinlerden dönmelerine ve müslüman olmalarına karşılık olarak onları mükâfâtlandırır.

وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰيكُمْۜ نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّص۪يرُ ﴿٤٠﴾

40. Eğer yüz çevirirlerse, bilin ki Allah sizin sâhibinizdir. O ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır!

“Eğer” hakkı kabulden *“yüz çevirirlerse, bilin ki Allah sizin sâhibinizdir.”* mevlânız, dostunuz ve yardımcınızdır. Şu halde O’na güvenin ve onların

düşmanlıklarına aldırmayın. *"O ne güzel sahip"*tir. O, sahip olduklarını/kendini dost edinenleri asla zâyî etmez. *"ve ne güzel yardımcıdır!"* O'nun yardımda bulunduğu kimselere kimse galib olamaz.

Âyette cihada teşvik vardır. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Allah yolunda bir saat durmak (nöbet tutmak), kadir gecesini Hacer-i Esved yanında ibadetle geçirmekten daha hayırlıdır*."[28] buyurulmuştur.

Muaz b. Cebel (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v.) beş konuda bizimle ahidleşti: Bunlardan birini yapan Allah'ın garantisine girmiş olacaktı. Bunlar: Hasta ziyaret eden, cenaze teşyiinde bulunan, Allah yolunda gazaya çıkan, desteklemek ve hürmet göstermek üzere müslüman ve âdil devlet başkanının yanına varan veya insanların kendisinden, kendisinin de insanlardan selâmette olması niyetiyle evinde oturan."[29]

Ebû Hüreyre (r.a.)'dan rivayete göre Rasûlullah (s.a.v.): "*Kim hac için yola çıkar da hac yapmadan ölürse Allah ona kıyâmete kadar hac sevabı yazar. Kim umre için yola koyulur da ölürse Allah kıyamete kadar umre sevabı yazar. Kim de gazâ için yola çıkıp ölürse Allah ona da kıyamete kadar gazâ sevabı yazar.*"[30] buyurmuştur.

Akıllıya gereken mümkün olan sebeplerden istifade ederek dînini ihya etmeye çalışmak, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın vaadettiği yardımı beklemek ve kendi gibi bir mahlûka iltifat etmemektir. Çünkü acziyet bakımından ikisi de eşittir. Özellikle fâsıklardan yardım dilemek ne kadar vahimdir. Nitekim zamâne idarecileri böyle yapmaktadırlar. Halbuki hayırlı kimselere şer ve düşmanlık sahibi kimselerden hayır gelmez.

Ne güzel söylenmiştir:

Din işinde dinsiz insanlardan medet umma
Sabah vaktinin aydınlığını tutulmuş aydan dileme

Hakîkî yardım, en azılı düşmanın olan nefsinin arzu ve isteklerini yok etmek suretiyle Allah'ın sana yardımcı olmasıdır. Çünkü enfüsde (insanın iç âleminde) mülk kapısının açılması, âfâkda (dış âlemde) mülk kapısının açılmasının sebebi ve yoludur. Melekût kapısının açılması da böyledir.

Nefisle dost olmayı bırak, geç hevesten
Nefsin peşinden koşmayan Hak talipleri gibi ol

39. ve 40. âyetlerin işârî yorumu şöyledir: *"Fitne ortadan kalkıncaya"* nefis ve hevânın fitnesi sizin hakikat âlemine ulaşmanıza mânî bir âfet olmaktan çıkıncaya *"ve"* hakiki cömertliği elde etmek üzere varlığı bezletmek ve mevcûdu yok etmek sûretiyle *"din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla"* nefis ve hevâ kâfirleriyle sıdk

kılıcıyla *“savaşın!”* Eğer nefisler *“son verirlerse”* öteden beri yapageldiklerinden vazgeçip huylarını değiştirir, kalb ve ruhların emrine girerek gönüllü olarak ahkâmı îfâya razı gelirlerse *“şüphesiz Allah”* kendisine kulluk ve kendisini sadâkatle taleb hususunda *“onların yaptıklarını çok iyi görür.”* O’ndan en küçük bir şey bile gizli kalmaz. Onlara gayretlerine göre karşılık verir.

“Eğer yüz çevirirlerse,” hukuka riâyet etmeyip kendi arzu ve isteklerine yönelirlerse o zaman ey kalbler ve ruhlar *“bilin ki Allah”* hidâyet konusunda *“sizin sâhibinizdir”,* nefisleri kahredip hevâya mâni olmak hususunda sizin yardımcınızdır. O’nunla O’na ulaşmanız için *“O ne güzel sahip ve”* sizi O’ndan alıkoyan şeyleri ortadan kaldırma ve O’na vasıl olma konusunda *“ne güzel yardımcıdır!”*

Bilesin ki Allah’ın isimlerinden ve sıfatlarının mânâlarından istifade edilen hakikatlerden ibaret olan nûr, kalbin ordusudur. O nur ile nefs, hevâ, şeytan ve benzerlerine karşı koyar. Nitekim hevâ ve kötü alışkanlıklardan istifade edilen mânâlardan ibaret olan zulmet ise nefsin ordusudur. Nefis onların tesiriyle güçlenir. Bu iki ordu arasında sürekli savaş vardır. Allah, kuluna ondan taleb ettiği şeyler hakkında yardım etmek isterse nur ordularıyle onu teyid eder. Bir zulmet/karanlık zuhur ettikçe bir nur gelir ve onu ortadan kaldırır. Ondan zulmet ve ağyar maddelerini çeker alır. Dolayısıyle onda hevaya bir yer, şehvet ve kötü ahlâka hakkında söylenecek bir söz ve hal kalmaz. (*et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’de ve *Şerhu’l-Hikemi’l-Atâiyye*’de böyle geçmektedir.)

Noksanlardan münezzeh olan yüce Allah’dan seçilmiş kullarına yardım ettiği gibi bize de yardım etmesini, feyiz ve nûrunu üzerimize yağdırmasını niyaz ederiz.

---

[26]. *Münâvî,* VI, 40
[27]. *Buhârî,* Cihad, 2; *Nesâî,* Cihad 7; *İbn Mâce,* Fiten, 13
[28]. *Deylemî,* hadis no 6524
[29]. *Müsned,* V, 241; *Münzirî,* Tergîb, V, 279
[30]. *Mecmeu‘z-zevâid,* III, 208

GANİMET

وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي
الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ
وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ
وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

41. Eğer Allah'a ve *(hak ile bâtılın)* ayrılma gününde, o iki topluluğun karşılaştığı günde kulumuza indirdiğimize inanmışsanız bilin ki, aldığınız ganimetlerin beşte biri, Allah'a, Rasûlü'ne ve akrabalığı bulunanlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Allah her şeye kadirdir.

Ey müminler! *"Eğer Allah'a ve ayrılma gününde,"* yani Bedir gününde. Çünkü Allah o günde müminlere yardım ederek ve kâfirleri de yenilgiye uğratarak hak ile bâtılı birbirinden ayırmıştır. *"o iki topluluğun"* müslümanların ve kâfirlerin *"karşılaştığı günde"* ki o gün, hicretin ikinci yılı, Ramazan'ın onyedisi Cuma günü idi. Bedir, Rasûlullah (s.a.v.)'in hak dîni yüceltmek için müşriklerle yaptığı ilk savaştır. *"kulumuza indirdiğimize"* Muhammed (s.a.v.)'e indirdiğimiz âyetlere ve yardıma *"inanmışsanız bilin ki,"* kâfirlerden zorla ve galebe yoluyla *"aldığınız ganîmetlerin beşte biri, Allah'a, Rasûlü'ne ve akrabalığı bulunanlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir."* Yani bilin ki O ganîmetin beşte birini bunlara tahsis etmiştir. Beşte birini onlara teslim edin. Ona tamah etmeyi bırakın. Geri kalan beşte dörde kanaat edin. Allah Teâlâ, *"bilin ki"* buyurarak amel edilmesi için bu hükmün bilinmesini emretmiştir. Çünkü böyle bir konuyu bilmek, esas gaye değildir. Bilakis maksad onunla ameldir. *"Allah her şeye kadirdir."* Çoğa karşı aza zafer nasib eder. Dilerse zayıfı güçlüye üstün kılar. Nitekim Bedir gününde size lütfettiği de bundan ibârettir.

" اَلْغُنْمُ " kelimesi, bir şeyi elde etmek, ele geçirmek demektir. "Ganîmet" aslında düşmandan ele geçen koyunlara denilirken daha sonra onlardan elde edilen her şeye bu isim verilmiştir. Bazı âlimler demişlerdir ki: Bir ya da iki kişi, devlet başkanından izinsiz olarak dâru'l-harbe akın yaparak bir şeyler alsalar aldıkları şeylerden beşte bir alınmaz. Çünkü ganîmet kahr ve galebe yoluyla alınan şeylere denir. Kapkaç yaparak ya da hırsızlık yoluyla elde edilen küffar malına ganîmet denilmez. **Ebû Hanîfe** (r.h.) bu görüştedir. **İmâm Şâfiî** ise ondan da beşte bir alınması gerektiği görüşündedir.

Âyette geçen "şey" kelimesi, iğneden ipliğe varıncaya kadar elde edilenlerin bütününün ganimete dâhil olduğunu gösterir. Fakat öldürdüğü düşmanın üzerinde bulunanları alan kimseye devlet başkanı onları bağışlarsa onun olur. Esirler ve ganîmet olarak alınan araziler konusunda tasarruf yetkisi devlet başkanına aittir.

Bu âyet, Bedir'de nâzil olmuştur. **Vâkıdî**, beşte birin (humus) ganîmetten ayrılmasını emreden âyetin, Bedir savaşından bir ay üç gün sonra Şevval ayının ortasında hicretin yirminci ayının başlarında meydana gelen Benî Kaynuka gazvesinde nâzil olduğunu söyler.

Âyette beşte birin aid olduğu sınıflar sayılırken Allah ve Rasûlü'nden sonra sahiplik ve mülk ifade eden "li" harf-i cerrinin diğer üç sınıf zikredilirken değil de sadece "akrabalığı bulunanlar" için tekrarlanması, 'Hz. Peygamber (s.a.v.)'e çok yakın olmaları sebebiyle akrabasının O'nun hissesine ortak oldukları' şeklinde bir vehme düşmelerini ortadan kaldırmak içindir. Bu akrabalardan kasdedilenler ise Hâşimoğulları ve Abdülmuttaliboğulları'dır. Abdüşems ve Nevfeloğulları buna dahil değildir.

Bilesin ki Nebî (a.s.)'ın soyu şu şekildedir: "O, Muhammed oğlu Abdullah oğlu Abdülmuttalib oğlu Hâşim oğlu Abdümenâf.

Abdümenâf'ın dört oğlu vardır: Hâşim, Muttalib, Abdüşems ve Nevfel.

Haşim'in de iki oğlu vardır: Abdülmuttalib ve Esed.

Abdülmuttalib'in ise on oğlu vardır: Abdullah, Ebû Tâlib, Hamza, Abbas, Ebû Leheb, Hâris ve Zübeyr onlardandır.

İşte onlar ve onların çocukları, Hâşim'in soyundan olmaları sebebiyle Hâşimoğulları diye adlandırılır.

Hâşim'in babası Abdülmenaf'tan yukarıya doğru soy şöyle devam eder: Abdülmenaf oğlu Kusayy oğlu Kilab oğlu Mürre oğlu Ka'b oğlu Lüey oğlu Gâlib oğlu Fihr oğlu Malik oğlu Nadr oğlu Kinâne.

Nadr'ın soyundan gelenler de Kureyş kabilesini oluştururlar. Kinane ve daha yukarısı Kureyş kabilesine dahil değildir. Böyle olunca Kureyş, ataları Nadr olan bir kabîledir.

Rasûlullah (s.a.v.)'in akrabalarından sadece Muttalib ve Hâşimoğulları'nın tahsis edilmesinin sebebi, Câhiliyye devrinde de İslâm devrinde de bir an O'ndan ayrılmamalarıdır. Onların yakınlığı tam bir yakınlıktır. Bu yakınlık hem neseb bakımından hem de zorlukta ve kolaylıkta, bollukta ve darlıkta beraberliktir. Onun için de ganîmetin beşte birinden kendilerine hisse ayrılmıştır.

Abdüşems ve Nevfeloğulları ise neseb cihetinden aynı yakınlığa sahip olmalarına rağmen sıla-i rahim ve yardımcı olma konusundaki ihmalleri sebebiyle beşte birden mahrum bırakılmışlardır.

Beşte birden kendisine hisse ayrılan bir grup da yetimlerdir ki küçük yaşta babasız kalmış müslüman çocuklarıdır. Şâyet fakir durumda iseler kendilerine beşte birden hisse ayrılır.

Bir diğer grup da "mesâkîn" miskinlerdir. İhtiyaçlarını giderecek güç ve kuvveti olmayan, fakr u zarûret içinde bulunan müslümanlardır. Bunlara da beşte birden hisse ayrılır.

Diğer bir sınıf da "İbnü's-sebil" yani yolda malından uzakta kalmış yolculardır.

Kâşifî der ki: Yolculardan maksad, Müslümanların misafirleri veya Müslümanlara

misafir olan topluluk, demektir.

Bilesin ki âyetin zâhirine göre ganîmetin taksim edileceği yerlerin altı olması gerekir. Fakat ulemânın cumhûrunun görüşüne göre sarf yerleri arasında Allah Teâlâ'nın zikredilmesi ta'zim için ve teberrüken söze Allah ismiyle başlamak maksadıyladır. Yoksa beşte birden Allah'ın payı olduğunu bildirmek için değildir. Çünkü, dünya ve âhiretin tamâmı O'nundur. Bu yüzden -her ne kadar akla yakın görünse de- ganîmetin beşte biri altıya ayırılarak bir hissesi Kâbe'nin imarına sarf edilmek sûretiyle Allah Teâlâ için harcanmaz. Aksi halde her beldenin mescidine beşte birden pay verilmesi gerekir. Nitekim bazıları bu görüştedir. Ya da bazı âlimlerin görüşüne göre bu pay, Rasûlullah (s.a.v.)'in hissesine ilâve edilir. Rasûlullah (s.a.v.)'in hissesi ise vefatıyla sona ermiştir. Çünkü peygamberler mîras bırakmazlar.

Şeyhzâde der ki: Hz. Peygamber (a.s.)'e peygamberlik konusunda kimse halef olamayacağı için ganîmetteki hissesinde de kimse halef olamaz. **İmam-ı A'zam**'ın görüşü, bu şekildedir. **İmam Şafiî**'ye göre ise Nebî (a.s.)'ın sehmi, müslümanların ihtiyaçlarına ve İslâm'ın kuvvet bulması için gerekli yerlere sarf edilir.

Yine ganîmetin beşte birinden Hz. Peygamber (a.s.)'ın yakınlarına ayrılan pay da O'nun vefâtıyle son bulmuştur. Artık onlara bu akrabalık sebebiyle değil, fakirlikleri sebebiyle verilebilir. Nebî (a.s.), ganîmetin beşte birinden akrabalık sebebiyle onların fakîrine de zenginine de verirdi. Hatta oldukça zengin olan amcası **Abbas** (r.a.)'a bile verirdi. Hâsılı akrabalığı bulunanlar, diğer fakirlere dâhil edilirler. Ancak böyle bir durumda diğerlerine takdim edilirler. Zenginlerine ise beşte birden bir şey verilmez.

Şerhu'l-âsâr adlı eserde **Ebû Hanife**'nin şu görüşü nakledilmiştir: Nafile olsun, farz olsun sadakanın her çeşidi artık Hâşimoğulları'na verilebilir. Nebî (a.s.)'ın zamanında kendilerine ganimetin beşte biri verildiği için sadaka almak onlar için haramdı. Efendimiz'in vefatıyla bu hak onlardan düştüğü için artık onlara sadaka helaldir.

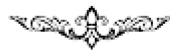
Tahâvî de bunun câiz olduğunu kabul eder.

Ganîmetin beşte birinden iki hisse düşmüştür. Bunlardan Rasûlullah (s.a.v.)'in hissesi ile akrabalarının hissesidir.

Bugün ganîmetin beşte biri üç gruba dağıtılır. Onlar da yetimler, miskinler ve yolculardır. Ganimetin geri kalan beşte dördü ise mücâhidler arasında taksim edilir. Süvariye iki, yaya olana ise tek hisse verilir.

Hayâtü'l-hayevân adlı eserde şöyle denilmektedir: "Fil ile savaşa katılana katır ile katılandan daha fazla ganîmet verilir."

et-Tuhfe adlı kitapta ise şöyle denilmektedir: Biz (Hanefîlere) göre ganîmetin beşte birinin bu üç sınıfa verilmesi, bir hak olması (istihkâk) sebebiyle değildir. Bu sınıflardan yalnız birine verilmesi de caizdir.

BEDİR'DE İKİ ORDU KARŞI KARŞIYA

اِذْ اَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ اَسْفَلَ مِنْكُمْۜ
وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِى الْمِيعَادِۙ وَلٰكِنْ لِيَقْضِىَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ
مَفْعُولًاۙ لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَىَّ عَنْ بَيِّنَةٍۜ وَاِنَّ اللّٰهَ
لَسَمِيعٌ عَلِيمٌۙ ﴿٤٢﴾ اِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِى مَنَامِكَ قَلِيلًاۜ وَلَوْ اَرٰيكَهُمْ كَثِيرًا
لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ سَلَّمَۜ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
﴿٤٣﴾ وَاِذْ يُرِيكُمُوهُمْ اِذِ الْتَقَيْتُمْ فِى اَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِى اَعْيُنِهِمْ
لِيَقْضِىَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًاۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٤٤﴾

42. O gün siz vâdinin yakın kenarındaydınız, onlar da uzak kenarındaydılar. Kervan ise sizden daha aşağıdaydı. Eğer sözleşmiş olsaydınız, sözleştiğiniz vakit hususunda ihtilafa düşerdiniz. Fakat Allah, yapılması gereken bir işi yerine getirmek için *(böyle yaptı ki)*, helak olan açık bir delille helak olsun ve yaşayan da açık bir delille yaşasın. Çünkü Allah hakkıyla işitici ve bilicidir.

43. Hani Allah uykunda sana onları az gösterdi. Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette çekinecek ve iş hakkında çekişecektiniz. Fakat Allah *(sizi bundan)* kurtardı. Çünkü O, kalblerin özünü bilir.

44. Allah yapılması gereken bir işi yerine getirmek için karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler dönüp Allah'a varır.

"O gün siz vâdinin yakın kenarındaydınız," vâdinin Medîne'ye yakın tarafında konaklamıştınız, *"onlar da"* yani düşmanlarınız da *"uzak kenarındaydılar."* vâdinin Medîne'ye uzak olan ve Mekke yönüne düşen yakasına konaklamışlardı.

Âyette vâdinin kıyısı *"udve"* diye isimlendirilmiştir. Çünkü vâdinin kenarları suyunun taşmasına mâni olur.

"Kervan ise sizden daha aşağıdaydı." yani sizin bulunduğunuz mekandan daha aşağıda deniz sahiline yakın bir yerde bulunuyordu. Onlarla müslümanlar arasında üç millik bir mesafe vardı.

Aslında " اَلرَّكْبُ " kelimesi, " رَكِيبٌ " süvari kelimesinin çoğuludur. Özellikle deve binicisi için kullanılır. Burada ise Şam'dan Mekke'ye gelmekte olan kafile ya da kafileyi sevkeden Ebû Süfyan ve arkadaşları kastedilmişlerdir. Kafiledekilerin hepsi

develerin üstünde yolculuk yapıyorlardı.

Âyetin bu kısmının lafzî işâretinden, düşmanın kuvvetinin fazla olduğu ve müslümanların zayıf bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu sebepledir ki, iki fırkanın bulunduğu mekanlar zikredilmiştir. Çünkü vâdinin Medîne'ye yakın kenarı arazi olarak daha gevşek olduğundan ayaklar gömülüyordu. Zorlukla yürünüyordu. Hem bu yakada su da yoktu. Halbuki düşmanın bulunduğu yaka böyle değildi.

Âyetin nazmının iki tarafın kuvvet ve zaafiyetine delâlet eder şekilde gelmesi, Müslümanların zaferinin ancak Allah'ın lütfuyla ve harikulade olarak gerçekleştiğini Müslümanların yakînen bilmesi, îman ve şükürlerinin artıp kuvvetlenmesi içindir.

"Eğer" savaşmak için siz ve onlar karşılıklı olarak *"sözleşmiş olsaydınız,"* sonra da kendi durumunuzu ve onların durumunu bilseydiniz onlardan korktuğunuzdan ve zafere ümidiniz olmadığından *"sözleştiğiniz vakit hususunda ihtilafa düşerdiniz."*

"Fakat" ihtilafa düşmediğiniz gibi savaştan geri kalmadınız. Bilakis Allah herhangi bir sözleşme olmaksızın sizinle onları biraraya getirdi. *"Allah, yapılması gereken"* yapılmaya lâyık ve müstehak olan *"bir işi yerine getirmek"* tamamlamak *"için"* böyle yaptı. Dostları olan müminlere zafer nasib etti ve düşmanlarını da kahretti.

Hak Teâlâ, hikmetin gereği olarak yapılması gerekeni yaptı. Çünkü böyle bir karşılaşmanın oluşu zarûrî idi. Ki, *"helak olan açık bir delille helak olsun"* yani helâk ile yüzyüze gelen kimsenin helâki, şüpheyle değil Allah Teâlâ katında râzı olunan dînin İslâm olduğuna dâir apaçık delîli gördükten sonra olsun. Dolayısıyla Hak katında İslâm dînini kabul etmeyenin hiçbir mazereti kalmasın. *"ve yaşayan da açık bir delille yaşasın."* yani, yaşayan da gördüğü delil üzere yaşasın. Böylece yakîni kuvvetlensin ve îmanı tamam olsun. Çünkü Bedir savaşı, İslâm'ın gerçek ve hak din olduğuna delâlet eden açık işaretlerden biridir. Kim onları gördükten sonra hâlâ inkarında devam ederse başka değil ancak kibrinden, inadından ve hak olduğu açıklanan gerçekten sapmış olur.

Âyette "helak olan ve yaşayan"dan murad, helâk ile ve hayatın eşiğinde, onlarla yüzyüze olan kimselerdir. **Sa'dî Çelebî** "yaşayan" ile Bedir vak'asından sonra yaşamaya devam eden kimselerin kastedildiğini söylemiştir. Buna göre "hayatın eşiğinde" olma mânâsının da doğruluğu ortaya çıkmış olur.

"Çünkü Allah hakkıyle işitici ve" kâfirin küfrünü ve cezâsının ne olduğunu, îman edenin îmanını ve sevâbını *"bilicidir."* Burada Hakk'ın *es-Semî'* (işitici) ve *el-Alîm* (bilici) vasıflarının beraberce zikredilmesi, herhalde iman ve küfrün her ikisinin söz ve îtikada şâmil olması sebebiyledir.

إِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِى مَنَامِكَ قَلِيلًا ۚ وَلَوْ اَرٰيكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ
وَلَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ سَلَّمَ ۗ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

43. Hani Allah uykunda sana onları az gösterdi. Eğer onları sana çok gösterseydi,

elbette çekinecek ve iş hakkında çekişecektiniz. Fakat Allah *(sizi bundan)* kurtardı. Çünkü O, kalblerin özünü bilir.

Nakledilir ki: Hz. Peygamber Bedir savaşı gecesinde rüyasında Kureyş ordusunun son derece az ve zelîl olduğunu gördü. Dostlar galip, düşmanlar mağlup olacaktır, diye tevil etti. Bu rüyayı ve tabiri işiten müslümanlar gayet sevindi ve mutlu oldular. Hak sübhânehu ve teâlâ o nimeti hatırlatarak şöyle buyurur:

Ey Muhammed! Hatırla o zamanı ki, *"hani Allah uykunda sana onları"* müşrikleri *"az gösterdi."* **Mücahid'**in şöyle dediği nakledilmiştir: Allah Teâlâ Nebîsi'ne (s.a.v.) rüyasında Kureyş kâfirlerini az gösterdi. O da bunu ashabına bildirince şöyle dediler: "Peygamberin rüyası mutlaka doğrudur, müşrikler topluluğu azdır." Böylece bu rüya onların kalblerine güç verdi."

"Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette çekinecek" korkacak ve harp saflarında geride duracaktınız *"ve iş"* savaş *"hakkında çekişecektiniz."* düşman karşısında sebat etmek ve kaçmak arasında görüş farklılıkları ortaya çıkacaktı.

Haddadî der ki: " اَلْفَشَلُ " korkuyla beraber olan güçsüzlük halidir.

" اَلتَّنَازُعُ " (çekişme), iki kişiden her birinin diğerini sahip olduğu görüşten çekip çıkarmaya çalışmasıdır.

"Fakat Allah" sizi bundan *"kurtardı."* çekinme ve çekişmeden kurtulma nimetini bahşetti. *"Çünkü O, kalblerin özünü bilir."* kalblerde meydana gelecek cesareti, korkuyu, sabrı ve ürpertiyi bilir. Ne yapacaksa da ona göre yapar.

وَاِذْ يُرِيكُمُوهُمْ اِذِ الْتَقَيْتُمْ فٖٓي اَعْيُنِكُمْ قَلٖيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فٖٓي اَعْيُنِهِمْ
لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًاۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٤٤﴾

44. Allah yapılması gereken bir işi yerine getirmek için karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler dönüp Allah'a varır.

"Allah yapılması gereken bir işi yerine getirmek için" Bu ifade, kendisiyle illetlenen fiil değiştiği için tekrar edilmiştir. Önceki âyette, zikredilen durumda iki topluluğun bir araya getirilmesi; bu âyette ise her iki tarafın karşısındakini gözünde az görmesi ifade edilmiştir.

"karşılaştığınız zaman" Allah Teâlâ *"onları sizin gözlerinizde az gösteriyor,"* Yâni; Ey sahabe! Allah Teâlâ'nın düşmanları size göstermesini hatırlayınız.

Müşrikleri, müslümanların gözünde o kadar az göstermiştir ki **İbn Mes'ûd** (r.a.) yanındakine: "Ne dersin, onlar yetmiş kişiler mi?" diye sormuş, o da: "Gördüğüm kadarıyla yüz kişiler." diye cevap vermiştir. Bu az gösterme müminlere sebat verip kalblerine metanet vermek ve Hz. Peygamberin rüyasını doğrulamak içindir. Zira ona

gösterilen, bir vahiydir ki bunun aksi asla söz konusu olamaz.

"sizi de onların gözlerinde azaltıyordu." Hatta Ebû Cehil: "Muhammed ve ashabı bir deve kesilerek doyurulacak kadar az bir topluluktan oluşuyor." diyordu. Allah Teâlâ savaştan önce müminleri onlara az gösteriyordu ki savaşa cür'et etsinler, çalışma ve hazırlanma konusunda ileri gitmesinler. Sonra savaş başladığında ise müminlerin çokluğu onları şaşkına çevirip afallamaları ve morallerinin bozulması için onların gözüne çok gösterdi. Hattâ onları kendilerinin iki katı zannettiler.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmektedir: "*Allah sizi onların gözlerinde azaltıyordu"* Çünkü onlar size baş gözüyle bakıyorlardı. Maneviyatınızın çokluğunu, gönüllerinizdeki güç ve kuvveti ile meleklerin imdadınıza yetişmesini göremiyorlardı. Zira onlar basîretleri kapalı kimselerdi. Gönül gözleri kördü. Az gösterilmenizin bir sebebi de kâfirlerin savaştan kaçmamasını temindi. Nitekim şeytan meleklerin imdada geldiğini görünce dönüp kaçmıştı. O da kâfirlerle birlikte oraya Sürâka sûretinde gelmişti. Ona: "Nereye kaçıyorsun?" diye sorduklarında onlara: "Ben sizin göremediğinizi görüyorum," diye cevap verdi.

"Bütün işler dönüp Allah'a varır." Onlar hakkında nasıl isterse öyle tasarrufda bulunur. O'nun işini geri çevirecek ve hükmünü değiştirecek kimse yoktur.

Burada dünyevî işlerin esas maksad olmadığına dikkat çekilmektedir. Onlarla ancak Rahmân'ın rızasına ve ukbâ saâdetine vesile olacak hususlar kastedilebilir.

Yukarıdaki âyetlerde şu işaretler vardır:

1. İslâm'ın rükünleri beştir. Bunlar dinî ganîmetlerdir. Onların en yücesi de tevhiddir. Bunun için beşte bir olarak Allah'a âiddir. Geri kalanı ise âzâların nasîbidir. Böyle olunca akıllıya gereken, ibadetlerden, büyüklerin ulaştığı mârifetlerden ve kemâlâttan olan ganîmetleri çoğaltmaktır. Bu sayede ruh ve âzâlar, mahrum olanlardan değil, mahfuz olanlardan olabilirler.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de der ki: Mânevî hicablar kalktığı zaman müşâhede nurlarından ve mükâşefe sırlarından ganîmet olarak elde ettiklerinizden beşte dördü sizindir. Onlarla Allah'ın beraberliğinde (maiyyet) yaşarsınız ve onları ağyardan gizlersiniz.

Onlar bildiler ve Celâl sahibi Mevlâının emri ile örtüp gizlediler.
Zîra Hakk'ın sırrını açıklamak helal değildir.

İhlâs üzere, Rasûl'e uyarak, Allah için kardeşleriniz demek olan akrabalığı olanlara sıla-i rahimde bulunarak, yetimlere, yani kemâle ermeden meşâyihını kaybeden tâliblere; miskinlere, yani irşad eteğinizden irade elleriyle yapışan sâdık taliblere ve yolculara, yani sıdk ve irâde ehlinden gelip gidenlere; o nur ve sırların beşte birinden fazlasını infak etmeyin. Onlara sıdk, samimiyet, irâde ve istidadlarına göre sarfedin.

Allah için, Allah hakkında ve Allah ile, Rasûlullah'a mütâbaata dâir, O'nun sîret ve sünnetine uygun olarak haklarını da yerine getirin.

2. İslâm'ın izzeti, küfrün de zilleti ortaya çıksın diye iki topluluğu bir araya getirdiği gibi -ki kendi hallerine bıraksaydı onlar bir araya gelemezlerdi- cesedlerle ruhları da bu beden heykelinde birleştirdi.

Şâyet ruhlar ve cesetler kendi hallerine bırakılmış olsalardı tabiatlarındaki zıtlıklar sebebiyle bir araya gelmezlerdi. Bu bir araya getirmenin gayesi, ruhları sıdk makamına ulaştırmaktır. Nefisleri dünya zindanında hapis olduktan sonra ***"kullarım arasına gir."*** (el-Fecr, 89/29) âyetinde buyurulduğu gibi mukarreb meleklerle beraberliğe erdirmektir. Cesedleri ise naîm (nimetler) cennetlerine; aşağıların aşağısında bulunduktan sonra yücelerin yücesine eriştirmektir. Bu, cennet ve Hakk'a yakınlık için yaratılan hoşbaht kimselere göredir. Cehennem için yaratılan bedbahtların durumu ise bunun aksinedir. Allah, istîdadı terakkî ve tenezzül (mânen yükselme ve alçalma) için yaratmıştır. Allah'ın delili karşısında insanların yapabileceği bir şey yoktur.

Kâşifî şöyle der: *Şifâ* tercümesinde şöyle zikredilmiştir: Her gece akıl parlaklığını dostların sîne hokkasına koydukları gibi, günahkâr düşmanların yenine de bırakırlar. "***ki, helak olan açık bir delille helak olsun ve yaşayan da açık bir delille yaşasın.***" (el-Enfâl, 8/42) Yani akıl nurunun parıltısı eğer inâyet ve tevfik tarafından parlayacak olursa, dostlar onunla hidayet bulur. Şayet kahr ve zelillik tarafından aydınlanacak olursa, düşmanların gözlerinin nurlarının sönmesine sebep olur. ***"Onunla çoğunu hidayete erdirir, çoğunu da saptırır."*** (el-Bakara, 2/26)

Senin durumun iyi olsa da kötü olsa da
Oınun takdir elinin yazmasıdır

3. Hak Teâlâ sünnetullahı gereği Nebî (a.s.)'a eşyanın hakikatını hak ve doğru olarak gösterir. O da onu öylece bildirir. Hakikatten bîhaber ehl-i sûret ise zâhirde haber verilenin aksini görür. Halbuki bu mümin ve münâfığı deneyip ortaya çıkarmak içindir. Mümin, Nebî (a.s.)'ı tasdik ederek, sözlerinde, işlerinde ve hallerinde îtiraz etmeden O'na teslim olarak îmanında sebat eder. Allah da onun îmanına iman katar. Münafık ise itiraz yolunu tuttuğu için ayağı kayar, hali değişir. Böylece nifakı artmış olur. Körleştikçe körleşir. "*Bütün işler dönüp Allah'a varır.*" Müminin hali ve durumu, O'nun rızasına, münafığın hali ve durumu ise gazabına dönüp varır. Rıza ve gadab, O'nun lütuf ve kahrının eseridir. ***"Allah dilediğini yapar."*** (İbrâhim, 14/27) ve ***"istediği hükmü verir."*** (el-Mâide, 5/1)

Velilerin ilhamlarını ve hallerini kabul eden ve etmeyenleri de buna kıyas et. Zira imtihan ve sınama ezelî bir kanundur. Sûfîlerden falanı sevip kabul ettiğini, yolunun hak olduğuna inandığını söyleyen nicelerini görürsün. Fakat ne zaman ki kahr tecellîsi ona tabiatına uymayan bir durum gösterse, başına getirse, ökçesi üzere geri döner. Beğendiğini söylediği şahsa demediğini bırakmaz ve yapmadığı kalmaz. Onu kendisine

hedef tahtası yapar. Muhabbet nerede bu kişi nerede?!

Muhabbet, yüksek bir makamdır. Lütuf ve kahrı, cemali ve celâli kendinde toplar. Tenezzül ve tedellî sûretinde görünen geçici haller muhabbet ehlini teşvişe düşürmez. Bu yüzden şekilperestler çok, mânâ erbâbı ise azdır. Her mürşid-i kâmile, yoluna sımsıkı sarılan ve gösterdiği istikamette gidenlerden bir kişi kâfidir.

SAVAŞTA BAŞARININ SEBEPLERİ

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا لَق۪يتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَث۪يرًا لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَۚ ﴿٤٥﴾ وَاَط۪يعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
ر۪يحُكُمْ وَاصْبِرُواۜ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِر۪ينَۚ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذ۪ينَ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَٓاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِۜ
وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُح۪يطٌ ﴿٤٧﴾ وَاِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ
وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَاِنّ۪ي جَارٌ لَكُمْۚ فَلَمَّا
تَرَٓاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلٰى عَقِبَيْهِ وَقَالَ اِنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِنْكُمْ اِنّ۪ٓي اَرٰى
مَا لَا تَرَوْنَ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اللّٰهَۜ وَاللّٰهُ شَد۪يدُ الْعِقَابِۚ ﴿٤٨﴾ اِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذ۪ينَ ف۪ي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ د۪ينُهُمْۜ وَمَنْ
يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٤٩﴾

45. Ey îman edenler, *(savaşmak için)* bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz.

46. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin. Sonra korkuya kapılırsınız da devletiniz *(gücünüz)* gider. Bir de sabredin. Çünkü, Allah sabredenlerle beraberdir."

47. Çalım satarak, insanlara gösteriş yaparak ve Allah yolundan alıkoymak üzere yurtlarından çıkanlar gibi olmayın. Allah, onların yaptıklarını kuşatmıştır.

48. O zaman şeytan onlara yaptıkları işi süsledi *(güzel gösterdi)* de, "Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yanınızdayım." dedi. Fakat iki topluluk birbirini görünce ardına döndü ve "Ben sizden uzağım, ben sizin görmediklerinizi görüyorum, ben Allah'tan korkarım, çünkü Allah'ın cezâsı şiddetlidir." dedi.

49. O zaman münafıklar ve kalblerinde hastalık bulunanlar, "Bunları dinleri aldatmış." diyorlardı. Halbuki kim Allah'a dayanırsa, şüphesiz Allah dâimâ galib, hüküm ve hikmet sâhibidir.

"Ey îman edenler," kâfir *"bir toplulukla karşılaştığınız"* yüz yüze gelip savaştığınız *"zaman sebat edin"* bozulup dağılmayın. Çünkü onlarla karşılaşma çoğunlukla savaşta olur. Onlar ancak kâfirlerle savaşıyorlardı.

Bir hadiste söyle buyurulmuştur: "*Düşmanla karşılaşmayı temennî etmeyin. Onlarla*

karşılaşırsanız o zaman da sabredin.”[31] Düşmanla karşılaşmayı temennî etmenin yasaklanması, kendini beğenme ve kuvvetine güvenme mânâsı taşıdığı içindir. Hem de bu düşmana az ehemmiyet vermenin ve onları küçük görmenin bir belirtisidir. Böyle bir durum ise ihtiyata ters düşer. Nitekim münazara ilminde derler ki: “Münâzaracının hasmını küçük görmemesi gerekir. Çünkü hasmı küçük görmek, münâzaracının ağzından zayıf söz çıkmasına sebep olabilir. Bu da zayıf hasmın galip gelmesine sebep olur. Böylelikle zayıf güçlü, güçlü ise zayıf durumuna düşer. Şer umulmayan bir yönden gelirse daha geniş yara açar. Akıllıya gereken her an Allah’tan af ve âfiyet niyazında bulunmaktır. Çünkü O’nun kendisi hakkında ne yapacağını bilmemektedir.

Önce gönlü kırık ol, çünkü Yusuf, mülk tahtını
Kuyunun dibindeki komşuluktan elde etti

“ve” savaşın şiddetlendiği ve zorlukların meydana geldiği zamanlarda tekbir, tehlil ve diğer zikirlerle *“Allah’ı çok anın”*, müminlerin muzaffer olması ve kâfirlerin hezimete uğraması için O’na duâ edin. Tıpkı ***“Rabbimiz üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı kaydırma ve kâfirler gürûhuna karşı bize zafer nasib et.”*** (el-Bakara, 2/250) diyerek dua edenler gibi.

“ki başarıya erişesiniz.” yani merâmınıza ererek ve murâdınıza nâil olarak zafere ve sevaba ulaşasınız.

Âyette hiçbir şeyin kulu zikrullahtan alıkoymaması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Yine şiddetli zamanlarda O’na iltica etmeli ve tamamen O’na yönelmelidir. Kul gönlünü her türlü meşgaleden uzak tutmalı, O’nun lütfunun hiçbir durumda kendinden uzak olmadığına, Allah Teâlâ’yı zikretmesinin kendisi için zararları def’ ve faydaları celb hususunda tesirinin büyük olduğuna güvenmelidir.

Ne halde olursan ol, gece ve gündüz
Rabbi zikirden bir an bile gâfil olma
Rahatlıkta ettiğin zikir, nimete şükürdür
Belâlar karşısında Hakkıa sığınmaktır

Hikmet ehlinden birisi şöyle der: Allah Teâlâ’nın bu dünyada da bir cenneti vardır. Oraya giren hoşça hayat sürer. O cennet, zikir meclisleridir.

Bir hadis-i şerifte söyle buyurulmuştur:

“*Allah Teâlâ’nın zikir halkalarını arayan gezici melekleri vardır. Zikir halkasını bulunca onların etrafını kuşatırlar. Sonra da kılavuzlarını semaya Rab Teâlâ’nın katına gönderirler ve derler ki:*

“Rabb’imiz biz senin kullarından öylelerine rastladık ki onlar nimetlerini anıp yüceltiyor, kitabını tilâvet ediyor ve peygamberin Muhammed’e (s.a.v.) salavât getiriyorlar, dünya ve âhiretleri için yardımını istiyorlar.”

Bunun üzerine Allah Tebâreke ve Teâlâ şöyle buyurur: "Rahmetim onları bürümüştür. Onlar öyle bir topluluktur ki onların sâyesinde berâberlerindekiler bedbaht olmaz."[32]

Envârü'l-meşârık adlı eserde der ki: Zikir nasıl müstehabsa, zikir ehliyle beraber zikir halkasında oturmak da aynı şekilde müstehabdır. Zikir halkalarında devam ede gelen âdet zikrin alenî/cehrî olarak yapılmasıdır. Çünkü asırlardır zikir halkasında bir araya gelip de hafî zikir yapan bir topluluk duyulmamıştır. Yüksek sesle zikretmenin mübtedî sâlikin gönlündeki havâtırı söküp atmada çok tesiri vardır. Dînin ızhar edilmesinden insanlar da faydalanır. Zikrin bereketi, meskenlerde ve evlerde bulunup da zikri işitenlere ulaşır. Zâkirin sesini duyan kuru ve yaş ne varsa kıyamet gününde onun lehine şâhidlikte bulunur. Özellikle avamdan gâfil kimselerin çok bulundukları yerlerde sesli zikrin ecri büyüktür. Zira böyle bir davranış gâfillerin uyanmasına ve fâsıkların yola gelmesine sebep olur.

Şöyle bir fetvâ vardır: Bir kimse "Onlar fâsıklıkla meşgul oluyorlar, ben de zikirle meşgul olayım." diye niyet ederek fisk meclisinde Allah'ı zikretse bu efdal olur. Nitekim çarşıda yapılan zikir, başka yerlerde yapılan zikirden efdaldir.

Bir zikir meclisinde bulunmak, yetmiş kötü mecliste bulunmanın günahına keffaret olur.

Kişinin Allah adı anılmayan ve nebîsi Muhammed (s.a.v.)'e salavât getirilmeyen meclisde oturması yasaklanmıştır. Böyle bir meclis kişiye kıyamet gününde hasret ve nedâmet olur. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Kim bir mecliste oturur, lüzumsuz söz ve lakırdısı çoğalır da oradan kalkmadan önce:*

سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ اَشْهَدُ اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ اَسْتَغْفِرُكَ
وَ اَتُوبُ اِلَيْكَ.

"Allah'ım, seni hamdinle tesbih ederim. Şehadet ederim ki senden başka ilâh yoktur. Senden beni bağışlamanı diler, sana tevbe ederim." derse, o mecliste işlediği günahlar bağışlanır."[33]

Akıllı kimseye gereken, dilini daima zikir, dua ve istiğfar ile ıslak bulundurmaktır. Özellikle de mübârek vakitlerde.

Rivayete göre Peygamber Efendimiz (a.s.), Necid bölgesine bir seriyye gönderdi. Onlar da bir çok ganimet alıp çabucak dönüp geldiler. Bir adam: "Böyle üstün bir ganimetle ve çabucak dönüp gelen başka bir seriyye görmedik." dedi. Bunun üzerine Nebî (a.s.): "*Size daha üstün ganîmet elde eden ve daha çabuk dönen bir topluluğu haber vereyim mi? Sabah namazında (cemaatte) hazır bulunurlar, güneş doğana (yükselene) kadar da oturup Allah'ı zikrederler, sonra iki rekat namaz kılarlar ve ailelerinin yanına dönerler*."[34] buyurdu. Bu namaz işrak namazıdır. İşrak vakti kuşluk vaktinin baş tarafıdır ki güneşin bir mızrak boyu yükselmesinden sonradır.

Yine bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Kim sabah namazını cemaatle kılar, sonra da*

güneş doğana kadar oturup Allah Teâlâ'yı zikreder, sonra da iki rekat namaz kılarsa tam bir hac ve umre sevabı gibi ecir almış olur."[35]

Şerhu'l-mesâbîh'de şöyle denilmektedir: Hadisteki "*oturup Allah Teâlâ'yı zikreder*" ifadesinde sabah namazından sonra müstehab olanın Kur'an kırâati değil, Allah Teâlâ'yı zikretmek olduğuna delâlet vardır. Çünkü bu vakit oldukça kıymetli bir vakittir. Bu vakitte zikre devam etmek, nefse daha çok tesir eder.

Rasûl-i Ekrem (s.a.v.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "*Size cennet vakitlerinden gölgelerin uzadığı, rızkın taksim edildiği, rahmetin her tarafı kapladığı ve duâların kabul olunduğu bir vakte delâlet edeyim mi?*" Ashab:

"–Evet, haber ver yâ Rasûlallah" dediler.

"*–Tan yerinin ağarmasından güneş doğana kadar olan vakittir.*" buyurdu.[36]

Aliyyü'l-Murtazâ (r.a.) der ki: "Hz. Peygamber (a.s.) güneş doğmadan önce Hz Aişe'ye uğradı. O uyuyordu. Efendimiz ona dokunup: "*Kalk da Rabb'inin rızkını gör. Gafillerden olma. Muhakkak ki Allah kullarının rızkını tan yerinin ağarması ile güneşin doğuşu arasında taksim eder*." buyurdu.[37]

Tehlil, tesbih gibi zikirlerin sadece kalble mi, yoksa uyanık bir kalb ile birlikte lisanla mı zikredilmesinin efdal olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. İlkini tercih edenler, delil olarak gizli yapılan amelin daha efdal olduğunu delil getirmiştir. İkincisini tercih edenler, bu durumda amelin çok olduğunu, çok amelin de fazla sevaba vesile olacağını delil getirmiştir. Doğru olan bu ikincisidir. **Nevevî**, *Müslim Şerhi*'nde konuyu bu şekilde beyan etmiştir.

Çok zikir, temiz (safâ) bir kalble yapılan zikirdir. Kalb temizliği ârifin dünyadaki cennetidir. Çünkü ârif, zikrullah ile nefs-i emmârenin yakıcı ateşinden korunur ve huzurun nimetlerine yükselir.

Ebûbekir el-Fergânî şöyle anlatır: Bir gün yolculuk yaptığım kafileden geride kaldım. Kendi kendime: "Rabbim! Keşke bana İsm-i Â'zamını öğretsen." diye dua etmeye başladım. Derken yanıma iki adam geldi. Biri diğerine şöyle dedi: "İsm-i Â'zam *"Yâ Allah"* demendir." Bunu duyunca sevindim. Sözlerine şöyle devam etti: "Fakat senin dediğin gibi değil. Denizde dalgalar arasında Allah'dan başka sığınacak yeri olmayan kimsenin yalvardığı gibi tam bir iltica ve tazarru halinde sıdk ile söylemek gerekir."

Bilesin ki Allah yolunda cihad en büyük taatlerden biridir. İşte bu yüzden mücâhidin (yerden kaldırdığı) toz ile cehennemin dumanı bir araya gelmez. Mücâhidin attığı bir adıma karşı bir günahı bağışlanır, attığı diğer adıma karşı ise bir hasene yazılır. Şu kadar var ki mücâhid niyetini düzeltmeli ve harp sırasında sebat etmelidir. Çünkü kalblerin ve ayakların sebâtı sâyesinde kişilerin değerinin ne olduğu ortaya çıkar. Nitekim **Ebûbekir Sıddîk** (r.a.), Rasûlullah'ın vefatını bildiren acı haber kendisine ulaştığında sarsılmamış ve şöyle demiştir:

"Kim Muhammed'e tapıyor idiyse bilsin ki Muhammed ölmüştür. Kim de

Muhammed'in Rabb'ine tapıyor idiyse O diridir, ölmez."

Mücâhid, zulümden ve günahlardan uzak durmalıdır. Çünkü düşmana galip gelmek mânevî (kudsî) kuvvet ve ilâhî teyid iledir, maddî (cismânî) kuvvetle, sayının ve harp hazırlıklarının çokluğu ile değildir. Görmez misin ki Allah Teâlâ Bedir Gazvesi'nde müminlerin sayısı az, müşriklerin ise çok olduğu halde nasıl müminleri teyid etti. Allah yolunda takvâ, sabır ve sebatla cihad edenler mutlaka düşmanlarına galip gelirler ve yüksek derecelere ulaşırlar.

Bazan fırtına gibi süratli, bazan sâbit dağ gibi
Bazan güvercin gibi süzülür, bazan kartal gibi yükselir

İskender, ordusunu teftiş ediyordu. Topal bir at üstünde bir adam öne çıktı. İskender onun ordudan çıkarılmasını emretti. Bunun üzerine adam güldü. Böyle bir durumda adamın gülmesini yadırgayan İskender ona:

"–Seni ordudan çıkardığım halde neden gülüyorsun?" diye sordu. Adam:

"–Sana hayretimden." dedi. İskender:

"–Hayret edilecek ne var ki?" deyince, adam:

"–Senin altında harpten kaçma vasıtası var. Bende ise sebat vasıtası. Hal böyleyken beni ordudan atıyorsun." dedi. Bu söz İskender'in hoşuna gitti ve adamı orduda bıraktı.

Sonra bilesin ki zâhirdeki azgın topluluk, kâfirler ve fâcirler gürûhudur. Bâtında ise nefsânî kuvvetler ve nefs-i emmârenin topluluğu gibileridir. Mümin zâhirde azgın bir topluluk karşısına çıktığında sebât etmekle emrolunduğu gibi bâtında azgın bir topluluk zuhûr ettiğinde onların karşısında mücâhedelerle sebat etmekle emrolunmuştur.

Kâfirlerle yapılan cihad küçük cihaddır. Nefis ile yapılan ise büyük cihaddır. Büyük olan ise küçük olandan efdaldir. Bu sebepledir ki büyük cihadda öldürülen sıddîk, küçük cihadda öldürülen şehîd olur. Sıddîk, şehidden üstündür. Nitekim âyette sıddîklar şehidlerden önce zikredilmiştir: "***Kim Allah'a ve Rasûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddîklar, şehidler ve sâlih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!***" (en-Nisâ, 4/69)

Tabiat karanlığından kurtulmak ve kurtuluşa ermek, zikrin nurlarıyla olur. Zikir ile meşgul olmak, cihad türlerinin en büyüklerindendir. Kulların Rabbi'ne vuslatı için en hızlı vasıtalardan da biridir. Allah Teâlâ'dan bizi zikir ve tevhîdin hakikatlerine erdirmesini niyaz ederiz.

وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ

وَاصْبِرُوا ۜ إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَۚ ﴿٤٦﴾

46. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin. Sonra korkuya kapılırsınız da devletiniz *(gücünüz)* gider. Bir de sabredin. Çünkü, Allah sabredenlerle beraberdir."

Yaptığınız ve terk ettiğiniz her hususta özellikle cihad ve savaşta sabit kadem olmak konusunda *"Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin,"* Bedir ve Uhud'da yaptığınız gibi fikir ayrılığına düşerek *"birbirinizle çekişmeyin. Sonra korkuya kapılırsınız"* yani tembel, zayıf, gevşek ve korkak olursunuz *"da devletiniz"* yani gücünüz, şevketiniz *"gider."*

Âyetteki " الرِّيحُ " kelimesi, istiâre olarak devlet anlamında kullanılmıştır. Çünkü devlet ve kuvvet, işini yürütme ve yerine getirme konusunda esen ve cereyan eden rüzgara benzer. Bu kelimenin hakîkî mânâsının kastedildiği de söylenmiştir. Çünkü zafer ancak Allah Teâlâ'nın gönderdiği bir rüzgarla olur ki ona zafer rüzgarı denir.

Rivayete göre Hendek Gazvesi günü Kureyş, Gatafan, Kurayzaoğulları ve Nadîroğulları Medîne'yi muhasara ettiklerinde şiddetli bir sabâ rüzgarı esmiş, düşmanın çadırlarını söküp tencerelerini devirmiş, onlar da kaçıp gitmiştir. Bunun üzerine Efendimiz (a.s.): "*Ben sabâ rüzgarı ile yardım gördüm, Âd kavmi de batı rüzgarı ile helâk edildi*."[38] buyurmuştur. Sabâ rüzgarı doğudan esen bir rüzgardır. " الدَّبُورُ " ise sabâ rüzgarının tam aksi istikametten esen rüzgardır. Kasdedilen şudur: Rüzgar emr-i ilâhîye âmâdedir. Bazen yardım için gelir, bazen de helâk için.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Yerdeki ve gökteki tüm zerreler
İmtihan ânında Hakkın askerleridir
Rüzgarı gördün, ne yaptı Âd kavmini
Suyu gördün, tûfanda neler etti!

"Bir de" harbin zorlukları ve müşriklerle savaş konusunda *"sabredin."* Onlara arkanızı dönüp kaçmayın. *"Çünkü, Allah"* yardım ve himâyesiyle *"sabredenlerle beraberdir.*" " مَعَ " (beraberdir) kelimesinden bizzat sabretmeleri bakımından onların bu konuda asîl oldukları anlaşılmaktadır. Bu bakımdan ise onlar kendilerine uyulan metbû kimselerdir. Allah Teâlâ'nın beraberliği, yardım ve imdad etmesi bakımındandır.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ
وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۜ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾

47. Çalım satarak, insanlara gösteriş yaparak ve Allah yolundan alıkoymak üzere yurtlarından çıkanlar gibi olmayın. Allah, onların yaptıklarını kuşatmıştır.

Ey müminler! "*Çalım satarak,"* atalarının yaptıklarıyla övünen, nimetle büyüklenen ve kendini beğenerek, cesâret ve cömertlikle kendilerini methetsinler diye *"insanlara gösteriş yapan ve Allah yolundan alıkoymak"* üzere cennete ve sevaba götüren Allah'ın dîninden insanları çevirmek ve men etmek *"üzere yurtlarından çıkanlar"* yani Şam'dan gelen kervanı korumak için Mekke'den çıkan Mekkeliler *"gibi olmayın."*

Onlar bu halleriyle Cuhfe'ye vardıklarında yanlarına Ebû Süfyan'ın elçisi geldi. "Artık geri dönün. Kervanınız Muhammed'in ashabından ve onu ele geçirmelerinden kurtuldu." dedi. Bunun üzerine Ebû Cehil: "Hayır vallahi, Bedir'e varıp orada içkiler içmeden, cariyeler bize çalgılar çalmadan ve yanımıza gelen arapları yedirip içirmeden olmaz." dedi. Böylece Bedir'e geldiler. Fakat içki yerine ölüm kâsesinden ecel şerbetini içtiler. Câriyelerin şarkı söyleyeceği yerde, ağıtçılar onlara ağıtlar yaktı.

İşte Allah, müminlere onlar gibi çalım satmayı ve gösteriş yapmayı yasaklamış ve takvâ ve ihlâsı emretmiştir. Çünkü bir şeyi yasaklamak zıddını emretmek demektir.

"Allah, onların yaptıklarını kuşatmıştır." Buna göre de yaptıklarının karşılığını verecektir.

Burada çirkin amel işleyenlere ve özellikle de âyette belirtilen kibir ve riya gibi vasıflar kendilerinde bulunanlara bir tehdid vardır. Riyâ, güzeli ortaya çıkarıp çirkini gizlemektir ki nefsin yerilen sıfatlarından biridir.

Rivâyete göre sâlihlerden birisi şöyle anlatır: Bir gece yol kenarında bulunan evimin odasında Tâhâ sûresini okuyordum. Sûreyi bitirince biraz istirahat edeyim diye uyudum. Rüyamda elinde bir sahife ile gökten inen bir şahıs gördüm. Sahifeyi önüme açtı. Sahifede Tâhâ sûresi yazılıydı. Biri hâriç her kelimenin altına on hasene yazılmıştı. O kelimenin yerinin silinmiş olduğunu ve altında da bir şey yazılmadığını gördüm. "Vallahi, ben bu kelimeyi okudum, fakat onun sevabını göremiyorum. Onun altına hiç bir şey yazılmamış." dedim.

O şahıs şöyle cevap verdi: "Doğru söylüyorsun. Sen onu okumuştun, biz de sevabını yazmıştık. Fakat Arş tarafından bir münâdînin bize: "Onu silin ve sevabını düşün." diye seslendiğini işittik. Biz de onu sildik.

Bunun üzerine rüyamda ağladım ve: "Neden böyle yaptınız?" diye sordum. O da: "Yoldan bir adam geçmişti. Sen de ona gösteriş için sesini yükseltmiştin. İşte bu hareketin onun sevabını aldı götürdü." diye cevap verdi.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Cehennem ve içindekiler riyâkârlardan dolayı rahatsız olup sayha ederler*."[39] "Yâ Rasûlallah, cehennem nasıl sayha eder?" diye sorulunca şöyle buyurmuştur: "*İçinde azab edilen insanların zararları sebebiyle sayha eder*."

İşlediği amelle gösteriş yapan kimseye yazıklar olsun. Sûfîlerden olmadığı halde yapmacık olarak onların libasını giymek de riya sayılır. Aynı şekilde kardeşlerine övünmek için gezmek maksadıyla beldeler dolaşmak da böyledir. Nitekim bu zamanda

kendilerine sûfî adını veren kimselerin çoğu böyle yapmaktadır. Onların maksadı, sûfîlerin libasında olan mânâların hakikatine ererek teberrük etmek değildir. Onlar mârifet nurlarından ve hakikat sırlarından mahrum oldukları gibi tarikat dairesinden de çıkmışlardır.

Hâfız der ki:

Müddaî/akıl, sırları seyretmek istedi
Gayb eli geldi, nâmahrem olan sîneye vurdu

Durum böyle olunca akıllıya düşen, amellerinde ihlas üzere olmaktır. Bu da ancak, Allah'a yakın olmayı istemekle, O'nun emir ve yasaklarına tazim göstermekle ve bedenî olsun malî olsun her türlü ibadet davetine icâbet etmekle olur.

Tatarhâniye adlı eserde şöyle denilmektedir: Kişi namaza başlarken ihlasla/sırf Allah Teâlâ için başlar, sonra da kalbine riyâ girerse, onun durumu başladığı hâle göre değerlendirilir. Riyâ, insanların olmadığı yerde namaz kılmayıp insanlarla beraber olduğunda kılmaktır. İnsanlarla beraber olduğunda namazını güzelce kılan, yalnız başına kıldığında alelâde bir şekilde kılan kimse için namazı güzel kılmanın değil namazın asıl sevabı vardır.

Oruçta riya olmaz. Ancak kişinin niyetinde, insanlar kendisini sâlih, takvâ ehli ve âhiret eri olarak bilip tanısınlar diye riyâzat yapıp yüzünü sarartmak, bedenini zayıflatmak var ise durum başkadır. İnsanlar için kendini bu denli yoran insanın hâline ibret nazarıyle bak. Şâyet akl-ı selim sahibi ve doğru düşünen birisi olsaydı böyle yapmazdı. Böylelerine "kuş beyinli" denilir. Ensar'dan **Hassân b. Sâbit** bir beyitinde şöyle demiştir:

İnsanların uzun ve iri olmalarının önemi yoktur.
Tıpkı katırların cüsseleri, serçelerin beyinleri gibi.

Dünya dediğin nedir ki akıllı kimse yaptığı amelle onu taleb etsin ve eceli gelip çatana kadar onun uğrunda ömrünü zâyi etsin? **Ebü'd-Derdâ** (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Nebî (a.s.) bir topluluğun çöplüğünün yakınından geçiyordu. Çöplükte bir kuzunun leşi vardı. Efendimiz: "*Sahiplerinin bu kuzuya ihtiyacı yok mu?*" buyurdu. Orada bulunanlar: "Ey Allah'ın nebîsi, ihtiyaçları olsaydı atmazlardı." dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: "*Vallahi, dünyanın Allah katındaki değeri bu murdar kuzunun sahipleri yanındaki değerinden daha düşüktür*."[40]

Sa'dî (k.s.) der ki:

Gümüşle kaplanmış bakırı, ancak anlamayanlara yutturursun
Mangıra altın suyu sürme, sarraf onu bir pula bile almaz
Huri yüzlü cariyenin, teni alaca renkli ise kaça satılır?

Allah Teâlâ’dan bizi din yolunda ayaklarımızın kaymasından muhafaza etmesini, her söz ve amelde rızâsına erdirmesini niyaz ederiz. Yardımcı O’dur. Allah’ım Nebiyy-i Emîn hürmetine duamızı kabul buyur!

وَاِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ
وَاِنّ۪ي جَارٌ لَكُمْۚ فَلَمَّا تَرَاۤءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلٰى عَقِبَيْهِ وَقَالَ اِنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ
مِنْكُمْ اِنّ۪ٓي اَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اللّٰهَۜ وَاللّٰهُ شَد۪يدُ الْعِقَابِۚ ﴿٤٨﴾

48. O zaman şeytan onlara yaptıkları işi süsledi *(güzel gösterdi)* de, “Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yanınızdayım.” dedi. Fakat iki topluluk birbirini görünce ardına döndü ve “Ben sizden uzağım, ben sizin görmediklerinizi görüyorum, ben Allah’tan korkarım, çünkü Allah’ın cezâsı şiddetlidir.” dedi.

“O zaman şeytan onlara yaptıkları işi süsledi de,”

Rivayet edilmiştir ki, Kureyş Mekke’den çıkıp Benî Kinâne menzili civarına ulaştıklarında, aralarında var olan eski durumdan dolayı endişeye kapıldılar ve geri dönmek istediler. İblis, Kinâne’nin önderi Sürâha b. Mâlik sûretinde onlara geldi ve şöyle dedi: Siz iyi koruyucularsınız, gidiniz, Kinâne oğullarından size zarar gelmeyeceğini taahhüt ederim. Ayrıca ben Rufâka yolunu gözetlerim. İblis şeytanlardan bir gurupla onlarla beraber Bedir’e yöneldi. Hak Teâlâ bu kıssayı haber veriyor.

Ey Muhammed, şeytanın müminlere düşmanlık ve diğer hususlarda Mekke kâfirlerine yaptıkları davranışları süsleyip güzel gösterdiği zamanı hatırla. **Sülemî**, *Hakâiku’t-tefsir* adlı eserinde buyurdu ki: Onların gücünü onların gözleri önüne getirdi, ona güvendiler.

“Bugün insanlardan” müminlerden *“size galip gelecek kimse yoktur,”* Çünkü siz çoksunuz onlar ise azdır. “*şüphesiz ben de sizin yanınızdayım.” dedi.”* yani: “Ben sizi Kinâneoğulları’ndan korur ve size yardım ederim.” dedi. Burada “ جَارٌ ” kelimesi, komşunun komşuya yaptığı gibi arkadaşından her türlü kötülüğü uzaklaştıran, koruyucu ve muhafız demektir.

“Fakat iki topluluk” Bedir günü *“birbirini görünce”* birbiriyle karşılaşınca. **Kâşifî** der ki: Her iki grup birbirlerinin askerlerini gördükten sonra *“ardına döndü”* gerisin geri dönüverdi. Çünkü savaş alanından kaçan kimse, düşman korkusu sebebiyle gerisin geri gider. Bu ise ancak topuklara basarak olur. Bu mekr ve hile ile hezimete uğramaktan ibarettir. Şöyle anlatılır: Bedir günü melekler inince, İblis onları gördü ve kaçmaya başladı. O sırada eli **Hâris b. Hişâm**’ın eli üzerinde idi. Hâris: Ey Sürâka böyle bir durumda bizi bırakıyor musun? dedi. İblis onun göğsüne dokundu *ve “Ben sizden uzağım, ben sizin görmediklerinizi”* meleklerin müminlere yardım için indiğini

“görüyorum,” dedi.

Hâris ise şöyle söyledi: “Bizim Medîneli kısa boylu adamlardan başkasını gördüğümüz yok.” Şeytan devamla: *“ben Allah’tan”* melekler vâsıtasıyla başıma bir felaket getirmesinden ya da bana tanınan sürenin bu vakitte son bulup beni helâk etmesinden *“korkarım, çünkü Allah’ın”* kendisinden korkmayan kimse için *“cezâsı şiddetlidir.” dedi.”* Çok yalancı olan şeytan Allah’ın şiddetli azabından korktuğu hususunda doğru söylemiştir. Çünkü Hak Teâlâ’nın azabına uğramış olsa, ondan eser bile kalmaz, yok olur giderdi. Yine bu sebeptendir ki şeytan Hz. Ömer’in gölgesinden bile kaçardı. Onunla karşılaşmamak için yolunu değiştirirdi. Ömer (r.a.)’ın velâyet nurunun aksinin üzerine düşüp kendisini yakıp kül etmesinden korkardı.

Şeytan kendisinin kesinlikle azaba ve cezâya çarptırılacağını bilir. Onun korkusu, Allah tarafından şiddetli azaba uğramaktır. Çünkü o Allah’ın azabının şiddetine sınır olmadığını bilir. Allah, onu biri diğerinden şiddetli cezâlarla cezâlandırmaya kâdirdir.

Şeytanın Allah’tan korkmasından, Allah’tan ümidini kesmediğine işaret vardır. (*et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’de böyle geçmektedir.)

Şöyle anlatılır: Bedir’de hezimete uğrayanlar Mekke’ye döndükten sonra Sürâka’ya haber gönderip askerlerini kendisinin hezimete uğrattığını bildirdiler. Sürâka onların hezimetini işitmediğine, gittiklerinden haberdar olmadığına dair yemin etti. Hepsi onun şeytan olduğunu, kendisini Sürâka şeklinde gösterdiğini anladılar.

“İblis’in kendi aslî sûretinden çıkıp, insan şekline girmesi nasıl mümkün olabilir? Eğer böyleyse şeytan başkasını da insan suretine sokmaya kadir olmaz mı?” diye sorulursa şöyle cevap verilebilir: Eğer bu rivayet sahih ise cevabı şudur: Allah, İblis’i Sürâka sûretinde yaratmıştır. Allah Teâlâ, hiç yoktan Sürâka sûretinde bir insan yaratmaya kadir olduğu gibi İblis’i Sürâka sûretine girdirmeye de kâdirdir. (**Haddâdî**’nin tefsîrinde böyle geçmektedir.)

Kadı Ebû Ya‘lâ ise şöyle demiştir: Şeytanların kendi yaratılışlarını değiştirmeye ve şekilden şekile geçmeye güç ve kudretleri yoktur. Ancak bu, şu şekilde mümkün olur. Allah Teâlâ onlara bir takım kelimeler ve işler öğretir. Onlar da o kelimeleri söyleyip o işleri yapınca Allah onları bir şekilden diğer şekle sokar. “Şeytan hayal ve sûret göstermeye kadirdir” denilir. Bu söz, onun kendisine öğretilen sözü söyleyip işi yapınca sünnetullahın gereği olarak Allah Teâlâ’nın onu bir şekilden diğer bir şekle sokması anlamındadır. Fakat şeytanın kendi kendini diğer bir şekle sokması ise muhaldir. Çünkü bir şekilden diğerine geçmek, ancak bünyenin bozulup âzâların dağılmasıyle mümkündür. Bünye dağılınca da hayat son bulur. Bu durumda herhangi bir fiilin meydana gelmesi tamamen imkansızdır. Nerde kaldı kendisini başka bir şekle nakletmek.

Kadı Ebû Ya’lâ yine şöyle der: Meleklerin şekilden şekile girmesi de böyledir. İblis’in, Sürâka b. Mâlik sûretine, Cebrail’in, Dıhyetü’l-Kelbî (r.a.)’ın sûretine girmesi ve âyet-i kerimede “***Biz de rûhumuzu** (Cebrail’i) **ona** (Meryem’e) **gönderdik.** (O) **ona düzgün bir insan şeklinde göründü.***” (Meryem, 19/17) buyurulması da zikrettiğimiz

mânâda anlaşılmalıdır. Yani bütün bunlar Hakk'ın kudretiyle gerçekleşmiş hadiselerdir. Söyledikleri söz, okudukları dua sebebiyle Allah onları kendi sûretlerinden başka bir sûrete çevirmiştir. (*Âkâmü'l-mercân* isimli eserde böyle geçmektedir.)

Bu konuda görüş belirten **Üsküplü Vâlihî** şöyle der: "Cibril şu şekle girdi.", yahud "İblis (Allah müstehak olduğu cezâyı versin) şu sûrette göründü." gibi ifadelerden maksat onların kendiliklerinden böyle bir iş yaptıkları değil, Allah'ın güç ve kudretiyle böyle bir şeye muktedir olduklarıdır.

Kadı Ebû Ya'lâ ile Üsküplü Vâlihî'nin sözleri arasında çelişki yoktur.

Fakir (**Bursevî**) derim ki: Melekler ve şeytanlar, lâtîf rûhânî varlıklar nevindendir. Ruhlar ise çeşitli şekillere girebilirler. Cisimler çeşit çeşit renkte giysilerle nasıl renk değiştirebiliyorlarsa, ruhlar da çeşitli sûretlerde görülebilirler. Bütün bunlar hakikatte Allah'ın kudretiyle meydana gelen şeylerdir. Fakat bu mânânın anlaşılması zordur. Bunun gerçek mahiyetini ancak peygamberler ve mükâşefe ehli veliler anlayabilirler. En iyisini Allah Teâlâ bilir.

Şeytanın âdetlerinden birisi de kendisine itaat edeni helâk çukuruna yuvarlayıp sonra da ondan uzak olduğunu belirtmektir.

Akıllıya gereken, şeytanın hilelerinden sakınmaktır.

Mesnevî'de şöyle denilmektedir:

İnsanoğlunun gizli düşmanı çoktur
İhtiyata riâyet eden kimse akıllıdır

Bilesin ki şeytan bir sâlike galip gelmek istedi mi ona: "Sen kemal ehli, rical mertebesine erişmiş güçlü kuvvetli birisisin." diyerek aldatır.

Ehl-i hakikatten birisi demiştir ki: "Nefsinin bâtıl dâvâsını ortadan kaldırıp, ucüb illetini tedavi etmek için çirkin görülen mübahları ya da mekruh bir işi yapmak caizdir. Fakat haram işlemek ittifakla caiz değildir." Bunu hatırında tut. Çünkü zamane sûfîleri helâli aşıp harama daldılar. Kendi aralarında ve mürşidleriyle olan ahidlerine riâyet etmediler. Melik ve Allâm olan Allah'ın haremine girmek isteyen kimse için selâmetin Kitab'a ve Nebî (a.s.)'ın sünnetine sımsıkı sarılmakta, Allah'ın seçkin kullarının koyduğu âdâb ile edeblenmekte olduğunu bilemediler.

Hâfız der ki:

Aşk yolunda şeytanın vesvesesi çoktur
Aklını topla, gönül kulağını meleğin mesajına ver

إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَٰؤُلَاءِ دِينُهُمْ ۗ
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾

49. O zaman münafıklar ve kalblerinde hastalık bulunanlar, "Bunları dinleri aldatmış." diyorlardı. Halbuki kim Allah'a dayanırsa, şüphesiz Allah dâimâ galib, hüküm ve hikmet sâhibidir.

Habibim hatırla "*o zaman*"ı ki, hani Medîneli Evs ve Hazrec kabîlelerinden olan *"münafıklar ve kalblerinde hastalık bulunanlar"* yani, Kureyş'ten olup Mekke'de müslüman olan, fakat müslümanlıkları zayıf olduğundan ve yakınlarının engellemeleri sebebiyle hicret etmeyen kimseleri Kureyşliler Bedir'e çıkarken zorlayarak kendileri ile beraber çıkarmıştı. Onlar müslümanların sayısının azlığını görünce şüpheye düştüler ve dinden döndüler. Mekkeliler'e müminleri kastederek: *"Bunları dinleri aldatmış." diyorlardı."* Çünkü onlar sayılarının azlığına, mühimmatlarının yetersizliğine bakmadan, Kureyş gibi sayıca ve kuvvetçe kendilerinden üstün bir topluluğa karşı çıkmışlardı.

Bu sözü söyleyenler, Kureyş'in galip geleceğinden hiç şüphe etmiyorlar, kesin gözüyle bakıyorlardı. Çünkü kendileri bin kişi civarında, müminler ise üç yüz on küsûr kişiydi.

Allah Teâlâ onlara cevaben şöyle buyurmuştur: *"Halbuki kim Allah'a dayanırsa,"* yani işini Allah'a teslim eder, O'na ve hükmüne güvenirse *"şüphesiz Allah dâimâ gâlib*" kendisine dayanıp güveneni ve kendisine sığınanı, az da olsalar zelil etmeyip galip getiren Azîz, *"hüküm ve hikmet sâhibidir."* Eşsiz hikmeti gereği akılların anlayıp kavrayamayacağı, dâhîlerin bile anlamakta şaşkınlığa düşeceği şekilde işleri en güzel ve sağlam bir şekilde yapan Hakîm'dir.

Anlatılır ki **Haccac b. Yûsuf** Mekke'de bulunduğu sırada bir kimsenin yüksek sesle telbiye getirerek Kâbe'yi tavaf ettiğini işitir ve o adamın kendisine getirilmesini ister. Adam getirilince:

"Bu adam kimlerdenmiş?" diye sorar.

Adam: "Müslümanlardan." diye cevap verir.

Haccâc: "Müslüman olup olmadığını sormadım."

Adam: "O halde neyi sordun?"

Haccâc: "Hangi beldeden olduğunu sordum."

Adam: "Yemen halkındanım."

Haccâc kardeşini kasdederek: "Muhammed b. Yusuf ne haldedir?"

Adam: "Ben ayrılırken cüssesi, boyu posu, kıyâfeti yerinde, çok ata binen ve hareketli bir durumda idi."

Haccâc: "Bunları sormuyorum."

Adam: "Ya neyi soruyorsun."

Haccâc: "Hal ve gidişatından soruyorum."

Adam: "Zulümler yapıyor, halkı aldatıyor, Yaradan'a âsî olup yaratılana itaat ediyor."

Haccâc: "Onun bana yakınlığını bildiğin halde nasıl oluyor da böyle cür'etli cür'etli

konuşabiliyorsun?”

Adam: “Onun sana yakınlığının, benim Allah’a yakınlığımdan daha üstün olduğunu mu zannediyorsun? Ben ki O’nun evine gelmiş, Nebisinin ziyaretçisi olmuşum. Dinine tâbi olup onunla hükmediyorum.”

Bu cevap üzerine Haccac sustu, cevap vermedi. Adam da ondan izin almadan ayrılıp doğruca gitti ve Kâbe’nin örtüsüne yapışarak şöyle dua etmeye başladı:

“Allah’ım! Ancak sana sığınır ve ancak sana ilticâ ederim. Allah’ım! Çok yakın olan lütfunu, ezelî ihsânını, güzel olan kânûnunu tahakkuk ettirmeni dilerim.”

Haccâc gibi devrinin en zâlimi olan birisinden korkmadan hakkı söyleyen şu adamdaki tevekküle bir bak. O Haccâc ki, karşısındakinin şerefini ayaklar altına alan, kanlar döken ve lisana gelmez cürümler işleyen bir zâlimdi. Buna rağmen bu cesur adam, Allah’a dayanıp güvendiği, yalnız O’na sığındığı ve O’nun yardımını taleb ettiği için tek başına avenesiyle beraber olan Haccac’a korkmadan nasıl cevaplar vermiştir! Doğru ve sağlam olan mümin, hastalıklı olan münâfığa galip gelir.

Bilmiş ol ki kalb hastalıkları iki çeşittir:

1- İmanda, dinde ve onların hakikat olduğu konusunda şüphe. Bu, kâfir ve münafıkların kalblerinin hastalığıdır.

2- Kalbin dünyaya, şehvetlere ve nefsî hazlara meylidir. Bu da müslümanların kalblerinin hastalığıdır.

Burada şuna işaret edilmiştir: Kâfirlerin ve münâfıkların kalblerindeki hastalıkların tedavisi ancak îman, tasdik ve yakîn iledir. Bu hastalıklarıyla ölecek olurlarsa helâk olanlardan olurlar. Müminlerin kalbî hastalıklarının tedavisi ise tevbe, istiğfar, dünyaya gönlü kaptırmamak (zühd), tâat, verâ ve takva ile mümkün olur. Müminler bu hastalıklarla ölecek olurlarsa cehennem ateşiyle cezalandırıldıktan sonra şefâat-i enbiya ile necât ehlinden olurlar. Fakat bazen öyle olur ki, tedaviyi ve perhizi terk etmeleri kendilerini helâke, yani küfre götürür.

Âyette bahsedilen “Mekkeli bir kısım müslümanların hallerini görmez misin?” tedaviyi terk ettiler. Tabîb-i mânevî olan Nebî (a.s.)’dan ayrıldılar. “*Bunları dinleri aldatmış*.” demek sûretiyle hastalıklarına uygun gelmeyen gıdâdan perhiz etmediler. Bu yüzden de hem zâhiren hem de bâtınen helâk olanlarla birlikte helâk oldular.

Şu halde akıllıya gereken, ecel gelip kapıyı çalmadan hüsn-i hal sâhibi olmaya bakmaktır. Bu da ancak Azîz ve Celîl olan Allah’a vâsıl olmuş bir kimsenin sohbet ve beraberliğiyle mümkün olur. Allah Teâlâ, mahlûkâtın geneline cömerdlikte bulunur. Akıl sahiplerine ve âşıklara da lütfetmez olur mu?

Hâfız der ki:

Kim âşık oldu da sevgili onun hâline bakmadı?
Ey efendi! Aşk derdi yok, yoksa doktor ve yol gösterici vardır

Başka bir şâir de şöyle demiştir:

Gönül dostları gitti, aşk şehri boş kaldı, deme
Cihan Şems-i Tebrîzıle dolu, Mevlâna gibi bir adam nerede?

Allah'ım, bizi sevip razı olduğun şeylerde muvaffak kıl. Şu hasta kalblerimizin tedavisini bizlere kolaylaştır.

---

[31]. *Buhârî,* Cihad, 112; *Müslim,* Cihad, 20
[32]. *Buhârî,* Deavât, 66; *Müslim,* Zikr, 12
[33]. *Ebû Dâvûd,* Edeb 32; *Tirmizî,* Deavât 39; *Müsned,* II, 494
[34]. *Kenzü'l-ummâl,* II, 652
[35]. *Kenzü'l-ummâl,* hadis no: 21508
[36]. Bk. *Kenzü'l-ummâl,* IV, 21
[37]. *Münzirî,* Tergîb, II, 190
[38]. *Buhârî,* İstiska, 26; *Müslim,* İstiska, 17
[39]. Bk. *Kenzü'l-ummâl,* III, 473
[40]. *Müslim,* Zühd, 2; *Tirmizî,* Zühd, 13; *İbn Mâce,* Zühd, 3; *Darimî,* Rikak, 27; Müsned, II, 388

BİR MİLLET KENDİSİNİ DEĞİŞTİRMEDİKÇE

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَاَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ
وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾ كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى
قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾ كَدَاْبِ
اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾

50. Melekler kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vurarak ve "Tadın yakıcı azabı!" *(diyerek)* canlarını alırken bir görseydin!

51. İşte bu, ellerinizin yapıp ileri sunduğu işler yüzündendir, yoksa Allah kullara zulmedici değildir.

52. *(Bunlar da)* Firavun âilesi ve onlardan evvelkilerin âdeti üzere *(davrandılar)*. Onlar da Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler. Allah da onları günahları sebebiyle yakaladı. Şüphesiz Allah güçlüdür, cezâsı çetindir.

53. Bu böyledir, çünkü bir millet kendilerinde bulunan *(güzel meziyet)*i değiştirmedikçe Allah onlara verdiği nimeti değiştirmez ve bir de Allah işitendir, bilendir.

54. Firavun âilesi ve onlardan öncekilerin âdeti üzere *(davrandılar)*. Onlar Rablerinin âyetlerini yalanladılar da onları günahlarından ötürü helâk ettik ve Firavun ailesini *(denizde)* boğduk. Hepsi zâlimlerdi.

Ey Muhammed! Bedir günü ölüm meleğine yardımcı "*melekler kâfirlerin yüzlerine"* uzuvlarına ön taraflarından *"ve arkalarına"* uzuvlarına arka taraflarından demir kamçılarla *"vurarak ve"* dünyada kılıcın tadına baktıktan sonra *"Tadın yakıcı azabı!"* diyerek *canlarını alırken"* kâfirlerin durumunu *"bir görseydin!"*

" اَلْحَرِيقُ " yakıcı azab demektir. Âhiret azabının başlangıcıdır. Âyette şartın cevâbı yani anlatılanlar görüldüğünde ne olacağı, ifadenin hududlarından dışarıda olduğu için belirtilmemiştir. Yani, neredeyse anlatılamayacak feci bir şey görmüş olurdun, demektir.

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدٖيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبٖيدِۙ ﴿٥١﴾

51. İşte bu, ellerinizin yapıp ileri sunduğu işler yüzündendir, yoksa Allah kullara zulmedici değildir.

"İşte bu," meleklerin vurması ve olacak olan azab *"ellerinizin yapıp ileri sunduğu işler"* yani yapıp ettiğiniz küfür ve isyanlar *"yüzündendir."* " اَلْيَدُ " yani el, idrak sâhibi kişiyi temsil eder. En çok iş yapan uzuv dikkate alınarak kişinin yerine eli zikredilmiştir.

"yoksa Allah kullara zulmedici değildir." Bu cümle, kendinden önceki cümleyi doğrulayan açıklayıcı ara cümledir. Yani, işin aslı şu ki kulları tarafından bir günah işlenmeden Allah onlara azab edecek değildir. Ehl-i îmânı cehennemle ve azabıyla cezalandırmaz. Ancak kendi nefislerine zulmettiklerinden dolayı kâfirleri, münafıkları ve mürtedleri cezalandırır.

Ehl-i sünnete göre günahları olmasa da onlara azâb etmesi, aşırı bir zulüm olmak bir yana asla zulüm değildir. Bununla birlikte Allah'ın haksız yere azâb edici olmadığının belirtilmesinin sırrı, Âl-i İmran sûresinde geçmişti.

Eğer *"Zallâm"*, yani çok zulmeden kelimesi, mübalağa sıygası olması açısından "zalim"den daha özeldir. Mübalağa sıygasında o işi çokça yapma anlamı vardır. Bu da umûmî mânâda hiç zulüm olmadığı anlamına gelmez." dersen, buna şöyle cevap veririm: Zulmün çokluğu ile erişeceği fertlere göre çokluğu kastedilir. Çünkü *"el-abîd"*, yani kullar kelimesi çokluğa delâlet eder. Onların çok olmasına nazaran kendilerine erişecek zulüm de çok olmuş olur. Burada onlardan her biri hakkında hiç zulüm olmadığı belirtilmektedir.

Mânâ şöyledir: "Allah kullarından hiçbirine zulmetmez." Aynı şekilde zulmün çoğu olmadığına göre azı da yoktur. Çünkü zâlim ancak zulmünden faydalanmak için zulmeder. Kendisi hakkında fayda ve zarar görmenin câiz olduğu kimse, faydası fazla olduğu halde çok zulmü terk ederse, daha az fayda sağlayacak az zulmü zaten terk eder.

Yine "Zallâm" kelimesi, bezzâz (kumaşçı) ve attâr (kokucu) kelimeleri gibi meslek ve mensûbiyet bildirmek içindir. Yani, her halükârda Allah'a zulüm nisbet edilemez.

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَۙ وَالَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ
اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدٖيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

52. *(Bunlar da)* Firavun âilesi ve onlardan evvelkilerin âdeti üzere *(davrandılar)*. Onlar da Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler. Allah da onları günahları sebebiyle yakaladı. Şüphesiz Allah güçlüdür, cezâsı çetindir.

Bunlar da "*Firavun âilesi ve onlardan evvelkilerin"* yani Firavun âilesinden önceki Nuh, Semûd ve Âd kavimleri inkar ve inat ehli olanların *"âdeti üzere"* davrandılar. Bu

âyet Rasûlullah (s.a.v.)’i tesellî etmek içindir. Yani, küfür ve inat konusunda Kureyş kâfirlerinin âdeti, çirkin davranışlarıyla meşhur olan Firavun âilesinin âdeti gibidir.

“ اَلدَّأْبُ ” lugatte bir işe devam etmek anlamındadır. Bir kimsenin bir işi devamlı yapageldiğini ve o işte kendisini yorduğunu ifade eder. Âdete de “de’b” denilmesi, insanın âdeti üzere devam etmesindendir.

Kişinin “âli”, yani âilesi de kendisine dönüp gelen, müracaat eden ve en güçlü bağlarla bağlı olan kimselerdir. Bu sebeple kişinin akrabaları ve arkadaşları hakkında “âl” kelimesi kullanılmaz. Âyette kastedilen ise Firavun ve âilesi, yani ona tâbi olanların âdeti, gidişâtıdır.

“Onlar da Allah’ın âyetlerini inkâr ettiler.” “Âyetler”, nefislerde (enfüs) ve kâinatta (âfâk) konulup yerleştirilen tevhîdin delilleridir. Ya da mutlak olarak peygamberlerin mu‘cizeleridir.

“*Allah da onları günahları sebebiyle yakaladı.”* Yani Allah Teâlâ, küfürleri ve diğer isyanları sebebiyle onları cezâlandırdı.

“Şüphesiz Allah güçlüdür, cezâsı çetindir.” Azabına kimse engel olamaz.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا
مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾

53. Bu böyledir, çünkü bir millet kendilerinde bulunan *(güzel meziyet)*i değiştirmedikçe Allah onlara verdiği nimeti değiştirmez ve bir de Allah işitendir, bilendir.

“Bu böyledir,” yani Allah Teâlâ baştan onları cezâlandırmaya muktedirken onları cezâlandırmayı kötü amellerine bağlaması şu sebeptendir: *“çünkü”* herhangi *“bir millet kendilerinde bulunanı değiştirmedikçe”* yani onlar ister büyük ister küçük olsun nimete nail oldukları zamandaki amellerini ve hallerini değiştirip de istenmeyen vasıfları kazanmadıkları müddetçe *“Allah onlara verdiği nimeti değiştirmez.”* yani böyle yapmak yüce Allah’a yaraşmaz ve onların içinde oldukları nimeti değiştirmek hikmetine göre doğru olmaz.

Onların önceki hallerinin hoşnut olunan sâlih haller olması veya şimdiki hallerine göre sâlih olmaya daha yakın olması fark etmez. Tıpkı o kâfirlerin gidişâtı gibi. Onlar, kendilerine peygamber gönderilmeden önce putlara tapan kâfir bir toplumdu. Kendilerine bahşedilen mühlet nimetiyle ve diğer dünyevî nimetlerle varlıklarını sürdürdüler. Kendilerine apaçık mucizelerle Nebî (a.s.) peygamber gönderilince önceki hallerini daha da kötüsüyle değiştirdiler. Peygamber Efendimiz (a.s.)’ı yalanladılar. O’na ve kendisine tâbi olan müminlere düşmanlık ettiler. Felâkete uğramaları için onlara harp açtılar. Allah da onlara olan mühlet nimetini kaldırıp üzerlerine azab ve cezâ gönderdi.

Haddâdî der ki: Allah onları açken doyurdu. Korkudan emin eyledi. Onlara kendi içlerinden bir peygamber gönderdi. Konuştukları dilden bir kitap indirdi. Buna karşılık onlar bütün bu nimetlere şükretmeyip nankörlük ettiler. Bu nimetleri Allah'tan gelen nimetler olarak bilmediler. Allah da içinde bulundukları nimetleri değiştirip Bedir'de cezalarını verdi.

"ve bir de Allah işitendir, bilendir." Yani onların söz ve fiillerinden yaptıklarını ve terk ettiklerini, önceki ve sonraki hallerini bilip işitmesi sebebiyle bu böyledir. Ona göre de her millete nimetin kalması ya da gitmesi hususunda lâyık olan muâmeleyi yapar.

كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾

54. Firavun âilesi ve onlardan öncekilerin âdeti üzere *(davrandılar)*. Onlar Rablerinin âyetlerini yalanladılar da onları günahlarından ötürü helâk ettik ve Firavun ailesini *(denizde)* boğduk. Hepsi zâlimlerdi.

"Firavun âilesi ve onlardan öncekilerin âdeti üzere (davrandılar)*."* Bu ifade, tekid için tekrarlanmıştır. *"Onlar Rablerinin âyetlerini yalanladılar da onları günahlarından ötürü helâk ettik ve Firavun ailesini* (denizde) *boğduk."* Âyette Firavun ve ailesinin helâk edildiği belirtildikten sonra tekrar onların boğulmalarının zikredilmesi, boğulma olayının ne feci bir hadise olduğunu bildirmek içindir.

Denizde boğulan Kıptîler'in ve öldürülen Kureyş müşriklerinin *"hepsi"* küfür ve masiyetlerle kendilerini helâke maruz bırakan veya îman ve tasdikin yerine inkârı ve yalanlamayı koyan *"zâlimlerdi."*

Âyetin işârî yorumu şöyledir: Diğer kavimlerden ayrı olarak sadece Firavun ve kavmi helâk denizinde boğulmuştur. Buna sebep Firavun'un rab olduğu iddiasında bulunması ve kavminin de bunu ikrar edip gönülden tasdik etmeleridir. Bu ise rûhaniyet cevherinin nefsânî sıfatların istilâsıyla bozulmasının nihâî noktasıdır. Zulüm ve küfürde Firavun ve kavminin seviyesine ulaşmamış olsalar da Allah'ı inkâr eden ve âyetlerini yalanlayanların hepsi, fıtrî istidadlarını ifsâd etmeleri sebebiyle kendilerine zulmetmiş kimselerdir.

Sen sen ol fıtrî istidadını muhafaza et. İstidadının gereğini de yerine getirerek O'na çok şükret. Seni fesada ve helâke sürükleyecek kötü muâmelelerden uzak dur. Kuru bir inad, hakka cephe almana ve onu kabûl etmemene sebep olmasın. İnad hiç kimseye, özellikle de sâlike yaraşmaz.

Başında şüphe bulunan kimse
Zannetme ki Hakkı sözü/doğruyu işitir

İmam Gazâlî (r.h.) şöyle der: Nimet, kadrini bilmeyenin elinden alınır. Bu konuda şu misal ile yetin:

Kralın birisi kölelerinden birine özel ikram ve itina gösterir. Kendi özel elbisesini çıkarıp ona giydirir. Onu kendine yakın eder. Diğer kapıcı ve hâdimlerinin üstünde tutar. Kapısından ayrılmamasını ister. Sonra onun için başka bir yerde köşkler yaptırılmasını, oraya koltuklar konulup sofralar kurulmasını, köşkün iç ve dışının süslenmesini, genç hizmetçilerin ayakta onu karşılamalarını emreder.

Hizmetten dönünce onu kendi köşkünde kendisine hizmet eden ve ağırlanan bir kral yerine koyar. Onun kendi kralına hizmeti ve yaptığı işler ancak gündüzün kısa bir zamanındadır. İşte bu köle, kralın kapısında kuru ekmek parçası yiyen bir seyisi ya da kemik kemiren bir köpeği görür, onlara iltifat eder. Bu yüzden kralın hizmetinden kalır. Kralın kendisine giydirdiği kaftanlara ve yaptığı ikramlara iltifat etmez. O seyisin yanına koşar, elini uzatır ve bir ekmek kırıntısı ister ya da bir kemik parçası için köpeğe yalvarır. Seyisi, köpeği ve içinde bulundukları halleri gözünde büyütür.

Kral onun bu durumunu görünce: "Bu adam beyinsizin biri. Kendisine yaptığımız izzet ve ikramın kadrini bilemedi. Kendisine kaftanımızı giydirdik, yakınımıza aldık, saraylar, köşkler bahşettik. Bunları hiçe sayan birisi, olsa olsa zır cahilin biridir. İyi ile kötüyü ayıramayacak kadar âcizdir. Soyun şunun üzerindeki kaftanı ve kapımızdan kovun." demez mi?

İşte dünyaya meyleden âlim ile hevasına uyan âbidin durumu da bundan farklı değildir.

Ey insan, bütün gücünü sarf ederek Allah Teâlâ'nın senin üzerindeki nimetlerini tanımaya çalış. Nimetin nikmete (cezâya), dostluğun belâya, izzetin zillete, iltifâtın sırt dönmeye, sağın (iyiliğin) sola (kötülüğe) çevirilmesinden sakın. Çünkü Allah Teâlâ pek gayyûr (kıskanç)dur.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Padişahın esvapçısı olan kişi
Padişah adına ticaret yaparsa ziyan eder
Padişahla düşüp kalkan kişi
Sarayın kapısında oturursa, yazıktır, aldanmaktır
Padişahın elini öpmeye imkan varken
Tutar da ayağını öperse suçtur
Ayağa baş koymak da tazimdir ama
Fakat el öpmeye nisbetle hatadır, zillettir
Birisi padişahın yüzünü gördükten sonra
Tutar bir başkasını seçerse , kıskanır, gücenir padişah

Burada anlatılmak istenen şudur: Allah'ı tanıyıp üzerindeki nimetin kadrini bilen kişi,

dünyaya ve hatta ukbâya iltifâtı bırakır. Çünkü Allah her şeyden yücedir. O'nun zikri her zikirden ve sözden üstündür.

Hikaye edilir ki Davud oğlu Süleyman (aleyhime's-selâm), kuşların gölgesinde, vahşî, evcil hayvanlar, insanlar, cinler ve diğer hayvanlar sağında ve solunda ihtişam içerisinde ordusuyla gidiyordu. Bu haliyle İsrâiloğulları'ndan bir âbidin yanına uğradı. Âbid ona:

"Vallahi ey Davud'un oğlu, Allah sana pek büyük bir saltanat bahşetti." dedi. Süleyman (a.s.) bunu işitince:

"Mümin bir kulun amel defterinde bulunan bir tek tesbih (Sübhânellah sözü) Davud'un oğluna verilenden daha hayırlıdır. Çünkü Davud'un oğluna verilen fânîdir, halbuki tesbih bâkî kalır." diye cevap verdi.

Bu, âhireti arzulayan, onun için çalışan ve dünyevî meşgaleleri gönlünden çıkarıp yüce divana talib olanlar için büyük bir irşaddır.

SAVAŞ VE BARIŞ

إِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾ اَلَّذِينَ
عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ
﴿٥٦﴾ فَاِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ
يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى سَوَآءٍ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَآئِنِينَ ﴿٥٨﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا
اِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾ وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ
رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ
لَا تَعْلَمُونَهُمْ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا
وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾

55. Allah'a göre canlıların en kötüsü kâfirlerdir, artık onlar inanmazlar.

56. Sen kendileriyle anlaşma yaptığın halde onlar hiç çekinmeden, her defa anlaşmalarını bozarlar.

57. Savaşta onları yakalarsan, darmadağın et ki arkalarındakiler de ibret alsınlar.

58. Bir topluluğun anlaşmaya hıyânet etmesinden korkarsan, sen de onlara karşı anlaşmayı bozarak aynı şekilde davran. Çünkü Allah hâinleri sevmez.

59. İnkar edenler, *(elimizden kurtulup)* geçtiklerini sanmasınlar. Onlar bizi âciz bırakamazlar.

60. Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. Bununla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği *(düşman)* kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız tam olarak size ödenir, hiç haksızlığa uğratılmazsınız.

61. Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a dayan, çünkü O, işitendir, bilendir.

"Allah'a" O'nun hükmüne *"göre"* yeryüzünde hareket eden *"canlıların en kötüsü kâfirlerdir,"* küfürde ısrar eden ve onda kök salan kimselerdir *"artık onlar inanmazlar."* Kalbleri mühürlendiği için artık onların îman etmesi beklenmez. İnsanlıktan uzak olduklarını îmâ etmek üzere onlar, insanların en kötüsü değil canlıların en kötüsü olarak vasfedilmiştir. Onlar canlılar sınıfına dâhil edilmiştir. Bunun yanında

canlılar sınıfının tüm fertlerinin de en kötüleridir. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Hayır, onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar daha sapıktır.”*** (el-Furkan, 25/44) buyurmuştur.

Yazık! Değerli olarak yaratılmış insanoğlu
Nasıl hayvanlar gibi, hatta daha da sapık olabilir?

اَلَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِى كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ
لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾

56. Sen kendileriyle anlaşma yaptığın halde onlar hiç çekinmeden, her defa anlaşmalarını bozarlar.

“Sen kendileriyle anlaşma yaptığın” kendilerinden söz aldığın *“halde onlar” “hiç çekinmeden,”* andlaşma yapılan *“her defa anlaşmalarını”* sana verdikleri sözü *“bozarlar.”* yani sürekli sözlerinden dönerler. Böyle yaparken de ahdinde durmamanın günahından korkup çekinmezler. Yüzleri kızarmadığı gibi cehennem ateşine de aldırış etmezler. Bunlar Kurayza Yahudileridir. Rasûlullah (s.a.v.) ile O’nun aleyhine hiçbir düşmana yardım etmemeleri konusunda andlaşmışlardı. Fakat Bedir günü sözlerinde durmayıp Mekkelilere silah yardımında bulundular. Daha sonra: “Biz verdiğimiz sözü unuttuk. Hata ettik.” dediler ve tekrar ahidlerini yenilediler. Fakat Hendek Gazvesinde yine müslümanların düşmanlarına arka çıktılar.

Bedir’de müslümanların müşriklere karşı zaferini gördüklerinde “Muhakkak ki Muhammed, âhir zamanda gönderileceği va’dedilen peygamberdir. O, davasını sonuna kadar götürecek ve hiç kimse de ona karşı direnemeyecektir.” diyorlardı. Sonra Uhud’da müslümanların bir tür zayıf duruma düştüklerini görünce de şüpheye düşerek önceki düşüncelerinden vazgeçtiler. Zaten Hz. Peygamberin dininin yücelmesi, hakimiyetinin artması sebebiyle hased ateşi içlerini yiyip bitirmekteydi.

İşte bu yüzden Kurayzaoğulları’nın reisi Ka‘b b. Esed bir kısım arkadaşlarıyla Mekke’ye giderek müşriklerle Rasûlullah’a karşı beraberce savaşmak üzere anlaştılar. Bunun sonunda Hendek Savaşı meydana geldi.

Âyette işaret yoluyla Allah’a günahları ve kötülükleri terk edeceğine dair söz veren, sonra da ardarda ahdini bozanlar yerilmektedir.

Sa’di

Vefâkar olmaya yokmuydu ahdin?
Neden nakzeyledin, oldun cefâkâr?
Barışmak istiyorsan, müsterih ol
Gönülde mevkiin bâkîdir ey yâr

فَاِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِى الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

57. Savaşta onları yakalarsan, darmadağın et ki arkalarındakiler de ibret alsınlar.

Onların durumu bu olunca *"savaşta"* savaşın çeşitli merhalelerinde *"onları yakalarsan,"* onlara rastgelir, onları yakalar ve kendilerine karşı zafer elde edersen *"darmadağın et!"*

Kâşifî'nin söylediğine göre onları korkut/ürküt ve dağıt *"ki arkalarındakiler"* onların gerisindeki düşmanın olan kâfirler *"de"* onların öldürülmesinden *"ibret alsınlar."* münafıkların başına gelenleri gören kötü niyetliler de bu sayede ibret alsınlar ve ahidlerini bozmaktan ya da inkardan vazgeçsinler.

" اَلتَّشْرِيدُ ", kovmak ve topluluğu dağıtmak demektir. Buna göre: Bu ahdini bozanlarla savaşta karşılaşırsan onlara öyle bir ceza ver ki düzenleri bozulsun ve onlar gibi olanlar senden korksun. Sana düşmanlık etmek ve seninle savaşmakla ilgili hatırlarından geçirdikleri tamamen gitsin.

Bir kuş yeme doğru gitmez
Bir başka kuşu yakalanmış görünce
Başkalarının düştüğü musibetlerden öğüt al
Başkaları senin durumundan öğüt almadan önce

وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى سَوَٓاءٍ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَٓائِن۪ينَ ﴿٥٨﴾

58. Bir topluluğun anlaşmaya hıyânet etmesinden korkarsan, sen de onlara karşı anlaşmayı bozarak aynı şekilde davran. Çünkü Allah hâinleri sevmez.

Anlaşma yaptığınız *"bir topluluğun anlaşmaya hıyânet etmesinden"* yani anlaşma yaptığın bir kavmin verdiği sözden döneceğini hisseder, çeşitli emârelerden kesin olarak onların böyle bir hıyanette bulunacağından "*korkarsan,*" yani bilirsen *"sen de onlara karşı"* seninle yaptıkları *"anlaşmayı bozarak aynı şekilde davran."* yani aranızdaki anlaşmanın son bulduğunu açık bir şekilde onlara ilan etmek sûretiyle düşmanlıkta eşit yolu izleyerek ahidlerini kendilerine at, bildir. Böylelikle onlara karşı açtığınız harpte hiyanet şaibesi sizin tarafınızdan olmuş olmasın. Onlar anlaşma devam ediyor zannında iken harp açmanız uygun olmaz.

"Çünkü Allah hâinleri sevmez." Bu ifade, anlaşmayı bozma emrinin illetini bildirmektedir. Sanki: "Neden bunu bize emrettin ve ahdi bozmadan muharebe yapmayı yasakladın?" diye sorulmuş ve yukarıdaki cümle ile buna cevap verilmiştir.

Bu cümlenin Rasûl (a.s.) ile anlaşma yapıp da sonra da ahidlerini bozan hainlere bir

tehdit mahiyetinde olması da muhtemeldir. Bu takdirde sanki şöyle buyurulmuştur: “Anlaşmalı olduğunuz bir kavmin hıyanet edeceğini bilirsen ahidlerini yüzlerine çal ve sonra da onlarla savaş. Çünkü Allah hâinleri sevmez. Madem ki onların hallerinin ve tavırlarının hiyanet olduğunu biliyorsun öyleyse onlar da bu hainler grubuna dahildir.

Bilesin ki bir takım zannî emarelerle anlaşmalı bir toplumun hıyanet edeceği ortaya çıkarsa devlet başkanının ahdi bozduğunu apaçık karşı tarafa bildirmesi gerekir. Şâyet karşı tarafın ahdi bozduğu kesin ve açıksa o takdirde anlaşmanın bozulduğunun karşı tarafa bildirilmesine gerek kalmaz. Nitekim Mekkeliler Nebî (a.s.)’ın zimmeti/koruması altında olan Huzâa kabîlesine saldırarak ahidlerini bozunca Rasûlullah (s.a.v.) onlara böyle yapmıştır. Artık müslümanların da anlaşmayı bozduklarını onlara açıkça söylemelerinin bir anlamı kalmadığı için haber verilmeden Mekke fethine çıkılmıştır.

Muharebe öncesinde ahdi bozmanın karşı tarafa açıkça ilan edilmesi emri hatıra şöyle bir soru getirebilir: “Ahdi bozduğumuzu kendilerine bildirince onların bütün güçleri ile bize karşı koymak için hazırlanacakları ya da kaçacakları ve her iki durumda da elimizden kurtulacakları, dolayısıyla onlardan intikam alma maksadının mümkün olmayacağı âşikar iken nasıl olur da ahdin bozulduğu kendilerine açıkça bildirilir? Onların ahdi bozduklarının emârelerinin görülmesi ahdi bozduğumuzu bildirmeden muharebe açmadaki haklılığımız için kâfi değil midir?”

İşte Allah Teâlâ bu mahzûru şöyle buyurarak gidermiştir:

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

59. İnkar edenler, *(elimizden kurtulup)* geçtiklerini sanmasınlar. Onlar bizi âciz bırakamazlar.

“İnkar edenler,” kaçarak elimizden kurtulup “*geçtiklerini”* geçip gittiklerini ve yakalanmayacaklarını *“sanmasınlar.”* Bedir’de ve diğer savaşlarda ele geçirilemeyen, Hz. Peygamber (a.s.)’a eziyet eden ve ona isyanda ileri gidenlerin hepsi bu âyetin hükmüne dâhildir. “*Onlar bizi âciz bırakamazlar.”* yani onlar kaçıp kurtulamazlar, onları arayanı kendilerini yakalama konusunda âciz bulmayacaklardır.

Âyette masiyetlere cüretle atılan nefislere tehdit vardır. Hakikatte böyle birisi, Allah’a karşı cürette bulunmaktadır.

Seriy Sakatî (k.s.)’un şöyle dediği nakledilmiştir: Bir gün şehrin merkez camiinde va’z u nasihat ediyordum. Yanıma gâyet güzel giyimli yakışıklı bir delikanlı gelip durdu. Yanında arkadaşları da vardı. Sohbetimi dinledi. Vaazımda “Kuvvetliye karşı gelen zayıfa şaşılır.” dediğimi duydu. Gencin beti benzi değişti, sonra da oradan ayrıldı. Ertesi gün aynı yerde yine vaaz ediyordum. Çok geçmeden o delikanlı çıka geldi. Selam verip iki rekat namaz kıldı. Sonra da bana:

“–Ey Seriy, dün sen “Kuvvetliye karşı gelen zayıfa şaşılır.” demiştin. Bu sözün

mânâsı nedir?” diye sordu. Ben de:

“–Allah’tan daha güçlü ve kuvvetli biri olmadığı gibi O’na âsî olan kuldan da daha zayıfı yoktur.” dedim.

Horoz kavgada çeviktir, ama
Çevik pençeli doğanın önünde ne yapabilir?

Benim bu cevabımdan sonra kalkıp gitti. Ertesi gün tek başına üzerinde beyaz bir elbise ile yine geldi ve:

“–Ey Seriy, Hakk’a nasıl ulaşabilirim?” diye sordu. Ben de:

“–İbadet etmek istiyorsan, gündüz oruç tutar, gece de namaz kılarsın. Allah’ı istiyorsan O’nun dışında her şeyi terk et, O’na vâsıl olursun. Bu da ancak mescidlerde, kabirlerde ve harab diyarlarda bulunmakla olur.” dedim. Genç:

“–Vallahi beni çok zor bir yola soktun.” diyerek kalktı ve çıkıp gitti.

Günler sonra çok sayıda hizmetçisi yanıma gelip “Katip Ahmet b. Yezid’e ne oldu?” diye sordular. Ben de: “Ben bir şey bilmiyorum. Bana şöyle şöyle bir adam geldi. Aramızda şöyle şöyle konuşmalar geçti. Durumunu bilmiyorum.” dedim. Onlar da: “Allah aşkına, durumundan haberdar olursan bize bildir ve yerini haber ver.” dediler. Bir yıl geçmesine rağmen durumunu bilemedim ve ondan bir haber alamadım.

Bir gece yatsı namazından sonra evimde oturuyordum. Derken birisi kapıyı çaldı. İçeri girmesine izin verdim. Bir de ne göreyim o genç karşımda. Üzerinde iki parça beze bürünmüş, elinde bir sepet ve içinde azığı var. Gelip alnımdan öptü ve:

“–Ey Seriy, beni dünya köleliğinden kurtardığın gibi Allah da seni cehennem ateşinden kurtarsın.” dedi.

Yanımda bulunan arkadaşıma, bu gencin ailesine gidip haber vermesini işaret ettim. Gencin zevcesi, çocuğu ve hizmetçileri beraber oraya geldi. İçeri girdi ve üzerinde süslü güzel elbiseler bulunan çocuğu gencin kucağına bıraktı ve şöyle dedi:

“–Efendim, hayatta olduğun halde beni dul, çocuğunu yetim bıraktın.” Genç bana bakıp:

“–Ey Seriy, bu yaptığın vefakarlık değil.” dedi. Sonra da kadına dönüp:

“–Vallahi, sen benim gönlümün meyvesi ve sevgilisisin. Bu oğlum da bana herkesten üstün ve değerlidir. Fakat Seriy bana:

“–Allah’ı isteyen kimse, O’nun dışında her şeyden alakayı kesmelidir.” dedi. Sonra da çocuğun üzerindeki elbiseleri çıkardı ve hanımına:

“–Bunu aç-çıplak kimseler için harca.” dedi. Kendi üzerindeki kumaştan bir parça kesip çocuğu onun içine sardı. Bunun üzerine kadın: “Ben çocuğuma bu halde bakamam.” dedi ve bezi çocuğun üzerinden çıkardı. Genç, hanımının çocukla uğraştığını görünce kalktı ve: “Gecemi ziyan ettiniz. Benimle sizin aranızda Allah hükmünü versin.” dedi ve çıkıp gitti. Kadın feryad ü figan içinde ağlamaya başladı ve: “Ey Seriy, eğer geri gelirse, ya da ondan bir haber alırsan bana haber ver.” dedi. Ben de:

"İnşaallah" dedim.

Günler sonra yanıma bir ihtiyar kadın geldi ve: "Ey Seriy, Şünuziyye'de bir delikanlı seninle görüşmek istiyor." dedi. Ben de delikanlının yanına vardım. Baktım ki yere serilmiş, başının altına da bir kerpici yastık yapmış. Ona selam verdim. Gözlerini açtı ve:

"–Ey Seriy, Bu kadar cürüm affolunur mu dersin?" diye sordu. Ben: "Evet." dedim. Tekrar: "Ya benim gibi birisi affolunur mu?" dedi. Ben yine: "Elbette." dedim. "Ben günaha batmışım." dedi. Bunun üzerine: "Boğulanları O kurtarır." dedim. "Üzerimde çok kimsenin hakkı var, ben ne yapacağım?" dedi. Şöyle cevap verdim:

"Haberde gelmiştir ki: Kıyamet gününde günahlarına tevbe eden bir adam huzura getirilir. Beraberinde hasımları da vardır. Onlara: "Onun yakasını bırakın. Allah, size ondan alacağınızın yerine başka mükafatlar bahşedecektir." denilir." Sonra genç bana şöyle dedi:

"–Ey Seriy, birkaç dirhemim var. Ben ölünce onlarla ihtiyaçlarımı al ve beni kefenle. Aileme durumu bildirme ki, bu kefeni haram bir kefenle değiştirmesinler."

Yanında oturup biraz bekledim. Bir ara gözlerini açtı ve: ***"Çalışanlar bunun için çalışsınlar."*** (es-Sâffât, 37/61) âyetini okudu ve vefat etti. Dirhemleri alıp gerekli şeyleri satın aldım. Sonra da onun yanına döndüm. Bir de baktım ki, insanlar koşarak oraya geliyorlar. "Hayrola, ne var?" dedim. "Allah dostlarından biri vefat etmiş. Biz de cenaze namazında bulunmak için buraya geldik." dediler. Cenazenin yanına gelip onu yıkadım, sonra da defnettik. Bir müddet sonra ailesi geldi. Ondan bir haber almaya çalışıyorlardı. Onlara öldüğünü haber verdim. Hanımı da ağlayarak geldi. Gencin ölmeden önceki halini anlattım. Benden kabrini göstermemi istedi. Ben de kefenini değiştirmelerinden endişe ettiğimi söyleyince: "Hayır, vallahi öyle bir şey yapmam." dedi. Ben de kabri gösterdim. Kabri görünce ağladı ve iki şahid getirilmesini istedi. Şahitler gelince bütün cariyelerini azad etti, gayr-ı menkullerini vakfetti ve diğer mallarını da tasadduk etti. Ölene kadar oralardan ayrılmadı. (Allah her ikisine de rahmet etsin).

Hâfız şöyle der:

Ömrü ve malı dost yolunda feda etmedik, yazık!
Çünkü aşk yolunda bu kadarcık bir fedakarlık bizden çıkmıyor

وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِه۪ عَدُوَّ
اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَر۪ينَ مِنْ دُونِهِمْۚ لَا تَعْلَمُونَهُمْۚ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْۜ وَمَا
تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾

60. Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. Bununla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği *(düşman)* kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız tam olarak size ödenir, hiç haksızlığa uğratılmazsınız.

Ey müminler, *"onlara karşı"* kâfirlerle savaşmak için *"gücünüz yettiği kadar kuvvet"* savaşta sizi güçlü kılacak at, silah, yay ve diğerleri gibi her türlü harp alet ve edevâtını hazırlayın. Peygamberimiz (a.s.): "*Dikkat edin, kuvvet atmaktır*."[41] buyurmuştur. Çünkü savaşta güçlü olmayı sağlayacak en önemli husus atmaktır.

Rivayete göre Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) Uhud Gazvesinde bin kadar ok atmış, her atışında Rasûlullah (s.a.v.): "*Anam babam sana feda olsun, ey Sa'd*."[42] buyurmuştur.

Nevevi şöyle der: Doğrusu böyle söylemek mutlak olarak câizdir. Çünkü burada gerçek mânâda bir feda etme söz konusu değildir. Bu söz iltifatta bulunmaktan ve muhabbetini ızhar etmekten ibarettir.

Hadiste ok atmanın fazîletine ve hayırlı bir iş yapana dua etmeye işaret vardır. Başka bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Allah Teâlâ bir tek ok sebebiyle üç kişiyi cennete koyar: Onu hayır bekleyerek yapanı, atana vereni ve onu atanı*."[43]

Diğer bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Müslümanlıkta saçı ağaran kişinin, bu saçı kıyamet gününde kendisi için nur olur. Allah yolunda bir ok atanın attığı ok düşmana ulaşsa da ulaşmasa da sanki mümin bir köleyi hürriyetine kavuşturmuş da buna mukabil kendi bedenini cehennem ateşinden kurtarmış gibi ecir alır*."[44]

Başka bir hadiste ise: "*(Allah yolunda) iki ok hedefi arasında yürüyenin her bir adımı için bir hasene (sevap) yazılır*."[45] buyurulmuştur.

Yine Efendimiz (s.a.v.): "*Allah'ın zikri olmayan her şey eğlenceden ibârettir. Ancak şu dört şey müstesnâ: Kişinin iki ok hedefi arasında yürümesi, atını terbiye etmesi, âilesiyle oynaşması ve yüzmeyi öğretmesi*."[46] buyurmuştur.

Atmak üç kısımdır: Ok ve yayla olan zahirî atış. Sabah vakti huzû içinde âh okuyla olan batınî atış. Gönülde olan haz oklarını atmak, Hakkıa yönelip ve masivâdan el çekmek.

Hâfız şöyle der:

Gönül levhinde dostun elif boyundan başka bir harf yok
Ne yapayım? Üstadım bir başka harf öğretmedi

Bilesin ki bâtınî mücâhede sâhibi, nefis ve hevâsıyla savaşmak için zikrullah ile güçlenir. Onun için kuvvet zikrullahtır.

"ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın."

At ve silah bulunan eve cinlerin giremediği söylenir. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur

ki: “*Atına vermek için arpayı temizleyip ona yediren kimseye, Allah yedirdiği her bir tane için bir hasene yazar*.”[47] At da insanoğlu gibi rüyalar görür.

İbn Abbas (r.anhümâ)’nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Savaşta iki topluluk karşılaştığında at *“Sübbûhun, kuddûsün, Rabbünâ ve Rabbü’l-melâiketi ve’r-Rûh”*, (Münezzehsin, mükaddessin. Bizim Rabb’imizsin, meleklerin ve Ruh’un Rabb’isin).” diye tesbih eder. Bu sebepledir ki, süvarilere ganimetten iki hisse verilir.”

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Size dişi atları tavsiye ederim. Çünkü onların sırtları sığınak, karınları hazinedir*.”[48]

Diğer bir hadiste ise şöyle buyurulmaktadır: “*Kim Allah’a iman ederek, va‘dini tasdik ederek Allah yolunda (kullanmak üzere) bir at beslerse o hayvanın yediği, içtiği, tersi, bevli, kıyamet günü terâzisine girecektir, yani sahibine sevap olacaktır*.”[49] Bunlar iyilikler kefesine konulacaktır.

Mûsâ (a.s.) Hızır (a.s.)’a: “Hangi hayvanı daha çok seversin?” diye sordu. O da: “At, merkep ve deveyi. Çünkü at, ülü’l-azm peygamberlerin bineğidir. Deve, Hûd, Sâlih, Şuayb ve Muhammed (aleyhimü’s-selam)’ın bineğidir. Merkeb ise İsa ve Uzeyr (aleyhime’s-selâm)’ın bineğidir. Haşrdan önce Allah’ın öldürüp dirilttiği bir şeyi nasıl olur da sevmem.” diye karşılık verdi.

Bilesin ki, atlar üç kısımdır:

1. Rahman için olan at: Allah yolunda kullanılmak için edinilen ve üzerinde Allah’ın düşmanlarıyla savaşılan attır.
2. İnsan için olan at: Geçim vasıtası olarak edinilen ve kişinin fakirliğini örten attır.
3. Şeytan için olan at: Kendisiyle bahse tutuşulup kumar oynanan attır.

“Bununla Allah’ın düşmanını, sizin düşmanınızı” Mekke kâfirlerini *“ve onlardan başka”* yahûdîlerden, münâfıklardan, mecûsîlerden, hatta cinlerin kâfirlerinden *“sizin bilmediğiniz,”* yani, “mârifet/tanıma” mânâsına olursa kendilerini tanımadığınız veya “ilim/bilme” mânâsına olursa düşman olduklarını bilmediğiniz, sadece *“Allah’ın bildiği”* tanıdığı düşman *“kimseleri korkutursunuz.”*

Hepsinin durumu aynı olduğu halde kâfirler arasından Mekke kâfirlerinin düşmanlıkları özel olarak zikredilmiştir. Bu onların düşmanlıkta çok ileri gitmeleri ve haddi aşmaları sebebiyledir.

Burada bâtınî mücâhidin de zikir ve murâkabe ile düşmanların en büyüğü olan nefis ve şeytanı korkutacağına işaret vardır.

Eğer “mârifet/tanımak” önceden bilmemeyi çağrıştırır, bunu Allah Teâlâ’ya isnad etmek câiz olmaz.” denilecek olursa, şöyle cevap veririm: Ma‘rifet/tanımak Allah Teâlâ hakkında kullanıldığında ilminin zâtlara/varlıklara taalluku anlaşılır. İlminin taallukundan önce onların meçhul olması gibi bir husus dikkate alınmaz.

Âyet, insanın düşmanlarının hepsini bilemeyeceğine delalet etmektedir. *Mesnevi*’de gelir:

İnsanoğlunun gizli düşmanı çoktur
İhtiyata riâyet eden kimse akıllıdır

Az olsun çok olsun düşmana karşı cihâd hazırlığı için “*Allah yolunda ne harcarsanız”* karşılığı *“tam olarak size ödenir,”* sevâbı verilmemek veya eksiltilmek sûretiyle *“hiç haksızlığa uğratılmazsınız.”*

Mutlak olarak ameller, sevabı gerektiren bir şey değildir ki, sevap verilmeyince zulüm olsun. Buna rağmen âyette sevab verilmemesinden zulüm olarak bahsedilmesi, Yüce Allah’ın böyle bir şeyden tamâmen münezzeh olduğunu beyan etmek içindir. Yani, O’ndan kabih fiillerin sudûru nasıl muhal ise yine aynı şekilde yapılan hayırlı amelleri sevapsız bırakması da aynı şekilde muhaldir, denilmek istenmiştir.

Rivayet edilmiştir ki: Rasûlullah (s.a.v.)’e (mi‘racda) adımını, gözünün alabildiği en uzak yere atan bir at getirildi. Cibril (a.s.) ile birlikte yola çıktılar. Bir gün ektiklerini ertesi gün biçen bir topluluğun yanına vardılar. Biçtikleri tekrar yetişiyor, biçilmemiş gibi oluyordu. Efendimiz:

“*Ey Cibrîl, bunlar kimlerdir?*” diye sorunca Cebrail:

“Bunlar Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İyilikleri yedi yüz misli ile karşılık görür. Harcadıkları her şeyin yerine Allah yenisini bahşeder.” diye cevap verdi.[50]

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Allah yolunda cihad eden bir mücahide ya da darda kalan bir borçluya veya mükâteb bir köleye yardım edeni Allah kendisinin gölgesinden başka gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde kendi gölgesi altında gölgelendirir*.”[51]

Hâfız şöyle der:

Karun hazinesini zaman yele verdi
Bunu goncaya söyle, altın saklamasın

Başka bir beyitinde de şöyle der:

İster cehennemlik, ister cennetlik, ister insan ister melek
Hepsinin nazarında, cimrilik küfürdür ve bu yola terstir

وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۜ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ
الْعَل۪يمُ ﴿٦١﴾

61. Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a dayan, çünkü O, işitendir, bilendir.

"Eğer onlar" o kâfirler hazırlıklarınız sebebiyle kalblerine korku düşer de *"barışa"* sulh yapmaya ve teslim olmaya *"yanaşırlarsa"* meylederlerse *"sen de ona"* barışa *"yanaş ve Allah'a dayan,"* tevekkül et. Sulh maskesi altında içlerinde gizledikleri hileden korkma. Çünkü muhakkak, Allah seni koruyacaktır. "*çünkü O, işitendir,"* gizlice yaptıkları toplantılarda hile ve düzenleri hakkında neler konuştuklarını işitir. *"bilendir."* içlerinde gizledikleri niyetlerini de bilir ve hakettikleri cezayı kendilerine verir. Hilelerini kendi başlarına geçirir.

Âyet, hem ehl-i kitaba hem de diğerlerine şâmildir.

Âyetteki "barışa yanaşma" emri vücub için değil, ibâha içindir. Yani iş devlet başkanına bırakılmıştır. Ne devamlı onlarla savaşmak vacibdir, ne de onlar istedi diye devamlı bir sulha yanaşmak vacibdir. Bu konuda Müslümanlar için uygun olan ne ise ona göre hareket edilir. Müslümanlar güçlü ise onlarla sulh etmek gerekmez. Müslüman oluncaya ya da cizye verinceye kadar onlarla savaşa devam etmelidir. Devlet başkanı anlaşmayı maslahat görür ve ona meylederse onlarla bir yılın tamamında anlaşma yapması câiz olmaz. Ancak kuvvet ve galebe müşrikler tarafında ise bu durumda on yıla kadar anlaşma yapabilir. Rasûlullah (s.a.v.)'e uyarak on yıldan fazla bir müddet için anlaşma yapmak câiz olmaz. Çünkü Peygamberimiz (a.s.) da böyle yapmıştı (Mekke müşrikleri ile Hudeybiye'de on yıllığına anlaşmıştı.) Fakat müşrikler müddeti tamamlanmadan anlaşmayı bozdular. Bu da Mekke'nin fethine sebep olmuştur.

---

[41]. *Müslim,* İmâret, 167

[42]. *Buhârî,* Ashâbu'n-Nebî, 15; *Müslim,* Fedâilü's-sahabe, 41-43; *İbn Mâce,* Mukaddime, 11; Müsned, I, 92, 124

[43]. *Ebû Dâvûd,* Cihad 24; *Tirmizî,* Fedâilü'l-cihad, 11; *Nesâî,* Hayl, 8

[44]. *Münâvî,* VI, 157

[45]. *Münâvî,* VI, 229

[46]. *Ebû Dâvûd,* Cihâd, 23; *Nesâî,* Hayl, 8; *İbn Mâce,* Cihâd, 19

[47]. *Kenzü'l-ummâl,* IV, 332

[48]. Bk. *Kenzü'l-ummâl,* XIV, 181

[49]. *Buhârî,* Cihâd, 45; *Nesâî,* Hayl, 11

[50]. *Münzirî,* Tergîb, II, 389

[51]. *Müsned,* III, 487

SANA ALLAH VE MÜ'MİNLER YETER

وَاِنْ يُرِيدُوا اَنْ يَخْدَعُوكَ فَاِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ هُوَ الَّذِى اَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ
وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِى الْاَرْضِ
جَمِيعًا مَا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ اِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
﴿٦٣﴾ يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾

62. Eğer sana hile yapmak isterlerse *(korkma)* Allah sana yeter. O ki, yardımıyla seni ve müminleri destekledi.

63. Ve onların kalblerinin arasını uzlaştırdı. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların kalblerinin arasını uzlaştıramazdın; fakat Allah, onların arasını uzlaştırdı. Çünkü O, daima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.

64. Ey peygamber, Allah sana ve sana tâbi olan müminlere yeter.

"Eğer" senden sulh yapma talebinde bulunanlar, kendilerinden seni uzaklaştırmak için sulh arzusunu ızhar ederek *"sana hile yapmak isterlerse"* onların şerlerinden korumak hususunda *"Allah sana yeter."* ve onlara karşı sana yardımcı olur. *"O ki,"* kendi katından olan *"yardımıyla"* bir vâsıta ve görülüp bilinen bir sebep olmaksızın "*seni ve"* Ensar ve muhâcirlerden olan *"müminleri destekledi."*

Sonra Allah Teâlâ müminlere nasıl yardım ettiğini şöyle beyan etmiştir:

وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا مَا اَلَّفْتَ
بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ اِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

63. Ve onların kalblerinin arasını uzlaştırdı. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların kalblerinin arasını uzlaştıramazdın; fakat Allah, onların arasını uzlaştırdı. Çünkü O, daima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.

"Ve onların" müminlerin *"kalblerinin arasını uzlaştırdı."* Birbirine ısındırıp ülfet ettirdi. Halbuki daha önce onların aralarında öyle ihtilaf, açıklık ve yekdiğerine karşı öyle nefret, taassub, birbiri hakkında kin ve intikam hissi vardı ki biri diğerine bir tokat atsa kabileleri arasında harp çıkardı. Devamlı olarak aralarında husumet ve harp olurdu. Aralarında ülfet ve ittifak olabileceği mümkün görülmezdi. Fakat Cenab-ı Hakk'ın tevfiki ile öyle ülfet ettiler ki bir tek beden gibi oldular. Peygamberimiz

(a.s.)’ın en açık mucizelerinden birisi de budur.

Kâşifî der ki: Evs ve Hazreç; arasında yüz yirmi yıl boyunca taassup ve kavga vardı. Sürekli savaş yapıyor, mallarını yağmalıyorlardı. Hak teâlâ senin bereketinle onların gönüllerine dostluk verdi.

Sûfîce bir söz sözleyeyim, izin ver
Ey gözümün nuru, barış savaştan yeğdir

“Sen” birbirleriyle ülfet etmeleri için *“yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların kalblerinin arasını uzlaştıramazdın;”* yani onların düşmanlıkları o hadde varmıştı ki yeryüzünde bulunan mallar ve servetler harcanmış olsaydı, onların uzlaştırılması ve aralarının düzeltilmesi mümkün olmazdı. *“fakat Allah,”* eşsiz kudretiyle hem kalben hem de kalıplarıyla *“onların arasını uzlaştırdı.”* Çünkü kalblerin maliki, mutasarrıfı O’dur. Onları dilediği şekilde evirip çevirir. *“Çünkü O, daima üstündür,”* Azîz’dir, kâmil güç ve kudret sâhibidir, irâdesine karşı gelinemez. *“hüküm ve hikmet sahibidir.”* Hakim’dir, dilediğini nasıl emre âmâde kılacağını bilir.

Bilesin ki sevgi, ülfet ve kişinin din kardeşleriyle uyuşması, ruhların kaynaşıp anlaşması sebebiyledir. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Mümin ülfet eder ve kendisiyle ülfet edilir. Ülfet etmeyen ve kendisiyle ülfet edilmeyen kimsede hayır yoktur*.”[52]

Diğer bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur: “*Birbiriyle karşılaşan iki mümin, birbirini yıkayan iki ele benzer. Birbiriyle karşılaşan iki müminden mutlaka biri diğerinden istifade eder*.”[53]

Ebû Idris el-Havlânî Muaz, (r.a.)’a: “Ben seni Allah için seviyorum” deyince Muaz: “Müjde, sonra yine müjde! Çünkü Rasûlullah (s.a.v.)’in şöyle buyurduğunu işittim:

“*Kıyamet günü bir grup insan için arşın çevresine kürsîler konulur. Onların yüzleri ayın on dördü gibi parlak ve nurludur. İnsanlar korkup ürperirken onlar korkup ürpermezler. İşte onlar Allah’ın dostlarıdır (velileridir) ki, onlar için korku yoktur ve onlar üzülecek değillerdir*.”

“Bunlar kimlerdir Ey Allah’ın Rasulü?” diye sorulunca da:

“*Allah için birbirini sevenler*.” diye karşılık verdi.[54]

Denilmiştir ki: Eğer insanlar birbirini sevseydi ve karşılıklı muhabbet duysaydı, adalete ihtiyaçları kalmazdı. Çünkü adalet muhabbetin yerine kaim olur. Muhabbetin olmadığı yerde adâlete gerek duyulur.

Yine denilmiştir ki: Muhabbetten doğan itaat, korkudan kaynaklanan itaatten daha üstündür. Çünkü itaat muhabbetten dolayı yapılırsa gönülden, içten olur. Korkuyla olan

itaat ise dıştan yapılmış bir itaattir. Sûfîlerin birbirleriyle sohbet ve berâber olmalarının etkili olması da işte bu sebeptendir. Çünkü onlar Allah için birbirini severler ve birbirlerine güzel huyları tavsiye ederler. Yaptıklarını muhabbetle yaptıkları için de sözleri kabul görür. Yine bu sebeple mürid şeyhden, ihvan ihvandan istifade eder.

Yine bu mânâ sebebiyle Allah Teâlâ müminlerin günde beş vakit mahalle mescidinde, haftada bir, bütün şehir halkının bir camide, senede iki defa birbirine yakın beldelerin bayramlarda bir araya gelmelerini, ömürde bir kez de hac için bütün beldelerden müminlerin Kâbe'de toplanmalarını emretmiştir. Bunların bir çok hikmetinden biri de müminlerin arasında ülfet ve muhabbetin artırılmasıdır.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Uyanık olun! Müminler birbirlerini sevmede ve birbirlerine acımada tek bir vücud gibidir. O bedenin bir uzvu rahatsız olsa diğer uzuvlar da uykusunu kaybedip ateşler içinde kalır*."[55]

Sa'dî der ki:

Âdem evlatları yekdiğerinin uzvu demek
Bir asıldan yaratıldıkları bî-şübhe vü şek
Hangi uzva erişse faraza bir âfet
Düşünün: Diğer uzuvlarda kalır mı rahat

Ülfet ve muhabbet, salihlerle beraberliği güçlendirir. Salihlerle beraberlik ise kişinin kendisini ıslahı konusunda oldukça müessirdir. Salihlere sadece bakmak bile fayda verir. Bakılan şeyin ahlâkına uygun olarak çeşitli şekil ve suretlere bakmak, bakanı etkiler. Meselâ mahzun birisine devamlı bakan kimse mahzun olur. Sevinçli birisine devamlı bakan da mesrur olur. Nitekim "Bakışı sana fayda vermeyenin sözü de fayda vermez.", "Azgın deve, uslu deve ile durdukça uysallaşır." denilmiştir.

Beraberliğin hayvan, bitki ve cansız maddelere bile tesiri vardır. Hava ve su, cîfenin yanında durunca bozulur. Ekilip dikilen şeyler, beraberlik sebebiyle bozulmasın diye yerden çıkan çeşitli köklerden ve bitkilerden ayıklanır. Bu varlıklarda beraberlik böyle etkili olunca insan da tesiri daha çok olur.

İnsana "insan" denilmesi, hayır olsun şer olsun çevresinde gördüğüne ünsiyet ettiği içindir. Ülfet ve muhabbet, daha da fazlasını celb eder. Uzlet ve yalnızlığın medh edilmesi, manevî derecesi aşağı olan kimselere göredir. İlim ehli, gözü gönlü saf, vefakar ve güzel ahlâk sâhibi kimselere gelince onlarla berâberlik ganîmet bilinir. Onları sevmek Allah Teâlâ'nın muhabbetinden ileri geldiği gibi onlarla ünsiyet, Allah Teâlâ ile ünsiyettir. Onlarla bir olmak, Hakk'a bağlılığın bir nişanesi, başkalarıyla bir olmak ise nefse bağlı olmanın bir alâmetidir.

Sûfî, sûfî olmayanla hem berâber hem ayrıdır. Sûfîlerle ise hem beraber olur hem de görüşür. "*Mümin, müminin aynasıdır*."[56]

Mümin, din kardeşiyle karşılaşınca onun sözlerinin, amellerinin ve hallerinin ötesinde başkalarının görüp kavrayamadığı Allah tarafından ilâhî tecellîler, marifete dair

işaretler ve parıltılar görür. Bunları ancak envâr-ı ilâhiyyeye mazhar olmuş kimseler görüp anlayabilir. (*Avârifü'l-maârif'* de böyle geçmektedir.)

Fakir (**Bursevî**) derim ki: Birbirine buğz eden iki hanımı olan müttaki bir âlim ve zâhid şeyhin şöyle dediğini işittim: (Tefsir edilen) bu âyeti, okudum ve içinde su bulunan bir testiye üfledim. Sonra da o suyu ikisine içirdim. Allah Teâlâ'nın izniyle aralarında sevgi ve ülfet meydana geldi. Buğz ve nefret kaybolup gitti.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٦٤﴾

64. Ey peygamber, Allah sana ve sana tâbi olan müminlere yeter.

"Ey" Allah'tan haber getiren şânı yüce *"peygamber,"* her türlü işinde *"Allah sana ve sana tâbi olan müminlere yeter."* kâfidir.

Âyetteki "vav" harfi beraberlik mânâsına olduğu zaman meâli şöyle olur: "Ey peygamber, Allah ve sana tâbi olan müminler sana yeter." Ya da vav Allah lafzına atıf mânâsına olduğunda meâli: "Allah, sana ve müminlere yeter." şeklinde olur. Gerçekte kâfî olan Allah Teâlâ'dır. Müminlerin de kâfî olduğunun belirtilmesi, onların Allah'ın kâfî olmasına zâhiren sebep olmaları itibariyledir.

Bu âyet, Bedir'de savaşa başlamadan önce çölde Hz. Peygambere güç ve kuvvet vermek ve sahabeyi (r.anhüm) teselli için nâzil olmuştur. Âyetteki *"müminler"*le Ensar kastedilmiştir.

İbn Abbas (r. anhümâ) ise âyetin Hz. Ömer'in müslüman olması üzerine nâzil olduğunu söyler. Bu durumda âyet, Mekkî olmuş olur. Rasûlullah (s.a.v.)'in emriyle Medenî bir sûrenin içine yazılmıştır.

Rivayete göre Hz. Peygamber (a.s.)'a otuz üç erkek ve altı kadın îman etmişti. Allah Teâlâ Hz. Ömer'in de müslüman olmasıyla bu sayıyı kırka tamamladı. Bunun üzerine de bu âyet nâzil oldu. Peygamberimiz (s.a.v.): "*Ey Allah'ım, iki adamdan birisiyle İslâm'ı aziz eyle (bir rivayete göre teyid et): Ya Ebû Cehil b. Hişam veya Ömer b. Hattab ile*." diye dua etmişti.[57] Efendimiz, bu duayı çarşamba günü yapmıştı. Hz. Ömer de perşembe günü müslüman oldu. O zaman yirmi altı yaşındaydı. Hamza b. Abdulmuttalib de Hz. Ömer'den üç gün -bir rivayete göre üç ay- önce müslüman olmuştu.

Rivayete göre: ***"Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz."*** (el-Enbiyâ, 21/98) âyeti nâzil olunca Ebû Cehil ayağa kalkıp yüksek sesle şunları söyledi: "Ey Kureyşliler! Muhammed, ilâhlarınıza dil uzatıp sizi beyinsizlikle suçluyor. Sizin, atalarınızın ve ilâhlarınızın cehennemlik olduğunu iddia ediyor. İçinizde onu öldürecek bir er yok mu? Kim onu öldürürse kendisine kırmızı ve siyah develerden yüz deve ve bin ukıyye gümüş vereceğim."

Ebû Cehil'in Cahiliyye devrindeki künyesi Ebü'l-Hakem'di. Çünkü onun bilgili, hikmet sâhibi bir kimse olduğunu iddiâ ederlerdi. Sonra Nebî (a.s.) ona "Ebû Cehil/cehâletin babası" künyesini verdi. Ebû Cehil, Hz. Ömer'in dayısı idi. Çünkü Hz. Ömer'in annesi Ebû Cehil'in kız kardeşi oluyordu. İkisinin de babası Hişam b. Muğîre idi. Yahut Hz. Ömer'in annesi Ebû Cehil'in amcasının kızıydı. Arapların adetine göre annenin asabesi oğlun dayıları olmuş oluyordu.

İşte bu nutuk üzerine ayağa kalkan Ömer b. Hattab, Ebû Cehil'e hitaben: "Ey Ebû Hakem, bu işi ben üzerime alıyorum." dedi. Ebû Cehil: "Tamam, ey Ömer!" diye karşılık verdi. Ömer, Ebû Cehil'in elinden tutarak beraberce Kâbe'ye girdiler. Kâbe'de "Hübel" adını verdikleri büyük bir put vardı. Onun yanına varıp yemin vererek Hübel'i kendilerine şâhid tuttular. Çünkü câhiliyye döneminde müşrik Araplar, yolculuk, harp, barış ve nikâh gibi konularda Hübel'in emrini sorup onu şâhid tutmadan iş yapmazlardı. Hübel'in etrafında bin beş yüz kadar put vardı.

Daha sonra Ömer, kılıcını kuşanıp ok kılıfını omzuna astı ve Rasûlullah (s.a.v.)'i öldürmek niyetiyle yola çıktı. Nebî (a.s.) o zaman Safâ tepesinin alt tarafında bulunan Erkam'ın evinde gizleniyor, müminlerle beraber Allah Teâlâ'ya ibadet ediyor ve Kur'an okuyorlardı.

Ömer onların bulundukları eve gelince kapıyı çaldı. İçlerinden biri, gelenin kim olduğunu öğrenmek için kapı aralığından bakınca onu kılıcıyla birlikte gelmiş gördü. Korku içinde Rasûlullah (s.a.v.)'in yanına varıp: "Ey Allah'ın Rasûlü, Ömer kılıcıyla kapıda duruyor. Kan dökmekten başka niyeti yok." dedi. Hz. Hamza ise: "İzin ver gelsin. Şâyet maksadı hayırsa, bizden de hayır görür. Yok niyetinde kötü bir şey varsa onu kendi kılıcıyla öldürürüz." dedi. Bunun üzerine girmesine izin verildi.

Nebî (a.s.) onu görünce: "*Ey Ömer! Allah başına bir belâ vermeden sen vazgeçmeyecek misin?*" buyurdu. Sonra da onu kolundan veya yakasından ve kılıcının askısından tutarak kendine doğru çekip silkeledi. Ömer, Rasûlullah (s.a.v.)'in heybetinden korkup titredi ve yere çöktü. Sonra da: "Davet ettiğin İslâm'ı bana anlat." dedi. Nebî (a.s.) da: "*Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun birliğine ve ortağı olmadığına ve Muhammed'in de O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmendir*." buyurdu. Ömer de aynı sözleri tekrar ederek: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve senin de Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ediyorum." dedi. Bunun üzerine müslümanlar öyle bir tekbir getirdiler ki sesleri Mekke sokaklarından duyuldu.

Nebî (a.s.) Hz. Ömer'in göğsüne üç defa vurarak: "Allah'ım! Ömer'in göğsünden kini çıkar imanla doldur." diye dua etti.

Hz. Ömer müslüman olunca Cebrâil (a.s.) inerek: "Ey Muhammed! Gök ehli Ömer'in müslüman olması sebebiyle sevindiler." dedi.

Müşrikler ise: "Onlar bizim yarımızı alıp götürdü." dediler.

Hz. Ömer (r.a.)'a Peygamber (s.a.v.)'in neden kendisine "Farûk" ismini verdiği

sorulunca şöyle cevap verdi:

"Ben müslümanlığı kabul ettiğim zaman Nebî (a.s.) ve ashâbı gizlice hareket ediyorlardı. Ben:

"Ey Allah'ın Rasûlü! Ölsek de, yaşasak da hak üzere olan biz değil miyiz?" dedim.

"Elbette biziz." diye cevap verdi. Bunun üzerine:

"Öyleyse bu gizlenme neden? Seni hak ile gönderene yemin ederim ki küfür üzere iken bulunduğum her meclisde şimdi de korkup çekinmeden müslüman olduğumu ilan edeceğim. Allah'a yemin olsun ki bugünden sonra Allah'a gizlice ibadet etmeyeceğiz." dedim.

Bu sözlerden sonra Rasûlullah (s.a.v.) müslümanlarla beraber dışarı çıktı. Önlerinde Ömer (r.a.) kılıcıyla beraber gidiyor ve "Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed de O'nun elçisidir." diye haykırıyordu. Nihâyet Mescid-i Haram'a girdiler. Hz. Ömer, Kureyşliler duyacak şekilde:

"İçinizden kim yanlış hareket ederse kılıcımla işini bitiririm." diye bağırdı. Sonra da tavaf etmekte olan Rasûlullah (s.a.v.)'in ve müminlerin önüne geçti. Sonra Kabe'nin etrafında namaz kıldılar ve Kur'an'ı açıktan okudular. Halbuki bundan önce Kâbe'de namaz kılamıyor ve açıktan Kur'an okuyamıyorlardı. İşte o zaman Nebî (a.s.) ona "Fârûk" ismini verdi. Çünkü Allah, hak ile bâtılın arasını onunla ayırmıştır.

Hasen bir senedle gelen bir rivayette şöyle buyurulmuştur: "*İslâm'ı ilk ilân eden Ömer b. Hattab'dır*."[58]

Hz. Ömer (r.a.) Hak ismine mazhariyeti sebebiyle oldukça şiddetli bir kimseydi. Onun için "*Hak (şinaslığı), Ömer'e hiç dost bırakmadı*."[59] denilmiştir.

Nasihat etmeyi ve hakikati söylemeyi şiar edindim,
Fakat bu iki huy âlemde bana dost bırakmadı.

Hz. Ömer (r.a.) umreye gitmek için Peygamberimiz (a.s.)'dan izin istedi. Efendimiz (a.s.) da ona izin verdi ve:

"*Ey kardeşim, dualarında bizi de unutma*."[60] buyurdu.

Hz. Ömer der ki: "Efendimizin bana "Ey kardeşim" diye hitap etmesi, benim için üzerine güneş doğan her şeyden daha sevgilidir."

Yine O'nun hakkında şöyle denilmiştir: "*Hak Teâlâ'nın ilk önce selâm verip musafaha edeceği kimse Ömer b. Hattab'dır*."[61]

Başka bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Benden sonra peygamber olsaydı o Ömer olurdu."*[62]

Bir hadis-i şerifte de Efendimiz (s.a.v.) : *"Yüce Allah beni dört vezirle teyid etti. Bunların ikisi gök ehlinden Cebrâîl ve Mîkâil (aleyhime's-selam), diğer ikisi de yer*

ehlinden Ebû Bekir ve Ömer'dir (r. anhümâ)."[63]

Bu iki sahâbî, Rasûlullah (s.a.v.)'in vezirleri yerindeydi. Efendimiz (a.s.) bütün işlerde onlarla istişarede bulunurlardı. İkisi hakkında: ***"İş hususunda onlara istişârede bulun."*** (Âl-i İmran, 3/159) âyeti nâzil olmuştur.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Sizden önceki ümmetler içinde muhaddesler bulunurdu. Benim ümmetim içinde böyle birisi varsa o da Ömer b. Hattab'tır*."[64]

"Muhaddes", gönlüne bir şey ilham edilen ve bu ilham edileni firâsetle haber veren, sonra da o şey söylediği gibi çıkan kimsedir. Böyle olunca da sanki ona mele-i a'lâ (yüksek melekler topluluğu) bunları söylemiş gibi olur. Bu, velilerin yüce mertebelerinden bir mertebedir.

Hadisteki "*ümmetim içinde böyle birisi varsa*" ifadesi Peygamberimiz (a.s.)'ın bu konuda bir tereddüdü olduğunu göstermez. Çünkü onun ümmeti, ümmetlerin en üstünüdür. Başka ümmetlerde muhaddesler olduğuna göre bu ümmette olması daha evlâdır. Bilakis böyle buyurularak Hz Ömer'in fazileti te'kid edilmek istenmiştir. Meselâ "Benim bir arkadaşım varsa o da falandır." diyen kişi, bu sözüyle o kimseyle dostluğunun ileri derecede olduğuna işaret eder. Yoksa başka arkadaşı olmadığını kasdetmez.

Hz Ömer'in fazîleti hakkında şöyle denilmiştir:

Onun faziletlerini bilmeyen yoktur
Dolunayı tanımayan kimse hâriç.

Yine hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Ey Hattaboğlu! Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki şeytan seninle bir yolda karşılaşsa o muhakkak senin yolundan başka bir yol tutar*."[65]

Bu hadiste Ömer (r.a.)'ın derecesinin yüceliğine işaret vardır. Öyle bir mertebe ki, şeytan onun bulunduğu yola giremiyor. Yol, kan damarlarından elbette daha geniştir. Durum böyle olunca şeytanın Hz. Ömer'in damarlarında dolaşması nasıl düşünülebilir? Oysa şeytan diğer insanların damarlarında kanın dolaştığı gibi dolaşır.

Yine bu hadiste onun dindarlığının sağlamlığına ve hakşinaslıktaki istikrarına dikkat çekilmiştir.

Hz. Ebûbekir'in yüzüğünün üzerinde şöyle yazılıydı: "Her şeye gücü yeten Allah ne güzeldir." Hz. Ömer'in yüzüğünde de şu cümle yazılıydı: "Öğüt verici olarak ölüm yeter, ey Ömer!" Hz. Osman'ın yüzüğünde ise: "Allah'a gönülden inandım." cümlesi vardı. Hz. Ali'nin yüzüğünde şöyle yazıyordu: "Mülk, Allah'ındır." Ebû Ubeyde b. Cerrah yüzüğünde ise: "Hamd Allah'a mahsusdur." ifadesi vardı.

Yüzüklerdeki bu nakışlar, bedene izâfe edilen zâhirî nakışlardır. Vücûdun (var olmanın) nakşı ise vücûdun kendisidir. Nitekim şâir şöyle demiştir.

Durumun iyi ya da kötü ise de

Oınun takdir elinin yazmasıdır

Bir başka beyitte ise şöyle denilmiştir:

Takva ve sarhoşluk ne benim elimdedir, ne de senin
Ezel sultanı neyi yap dedi ise, onu yaptım

Allah Teâlâ'dan kalb levhindeki imanımızın nakşını şek ve şüpheden korumasını niyaz ederiz. ***"Rabbimiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalblerimizi eğriltme, bize katından bir rahmet ver, şüphesiz sen çok bağışta bulunansın."*** (Al-i İmran, 3/8) Bizi kendileri hakkında ***"Onlar Allah'ın kalblerine imanı yazdığı kimselerdir"*** (el-Mücâdele, 58/22) diye buyurduğun yakîn ehli kimselerden eyle. Zaman ne kadar uzasa ve insanın ömrü ne kadar sürse de senin cemâl elinin nakşettiği, celâlin tarafından silinmez.

---

[52]. *Aclûnî,* II, 390
[53]. *Deylemî,* hadis no: 6411
[54]. *Irakî,* Mugnî, II, 158
[55]. *Buhârî,* Edeb 27; *Mûslim,* Birr, 66; *Müsned,* IV, 270
[56]. *Ebû Dâvûd,* Edeb, 49; *Tirmizî,* Birr, 18
[57]. *Tirmizî,* Menâkıb, 17, 18; *Müsned,* I, 456
[58]. *Ibn Sa'd,* Tabakât, III, 269
[59]. *Aclûnî,* II, 239
[60]. *Ebû Dâvûd,* Vitr, 23; *Tirmizî,* Deavat, 109; *İbn Mâce,* Menasik, 5
[61]. *İbn Mâce,* Mukaddime, 11
[62]. *Tirmizî,* Menâkıb, 18; *Müsned,* IV, 154
[63]. *Tirmizî,* Menakıb, 16
[64]. *Buhârî,* Fedâilü's-sahâbe, 6; *Müslim,* Fedâilü's-sahâbe, 23
[65]. *Buhârî,* Fedâilü's-sahâbe, 6; *Müslim,* Fedâilü's-sahâbe, 22

SAVAŞTA SABIR VE SEBAT

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِۜ اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ
صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِۚ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفاً مِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ
اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفاًۜ فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِۚ وَاِنْ
يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٦٦﴾

65. Ey peygamber, müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabreden yirmi kişi olsa onlar iki yüz kişiyi yenerler. Sizden yüz kişi olsa onlar kâfirlerden bin kişiyi yenerler. Çünkü o kâfirler, anlamaz bir topluluktur.

66. Şimdi Allah sizden *(yükü)* hafifletti ve sizde zaaf bulunduğunu bildi. Bundan böyle sizden sabreden yüz kişi olsa, iki yüz *(kâfiri)* yenerler. Ve eğer sizden bin kişi olsa Allah'ın izniyle iki bin *(kâfir)*i yenerler. Allah, sabredenlerle beraberdir.

"Ey" kadri yüksek *"peygamber, müminleri savaşa teşvik et."* yani müminleri savaşa teşvikte mübalağa göster. Sevap ya da ganimet va'dederek onları bu konuda teşvik et.

" اَلتَّحْرِيضُ ", insanın başkasını bir şeyi yapmaya teşvik etmesi ve yönlendirmesidir. Bunu o şekilde yapar ki, o işi yapmaktan geri kalırsa neredeyse helâk olacağı tarzda yapar. Buna göre âyet müminlere işaret etmektedir ki, eğer Allah Rasûlü'nün kendilerini savaşa teşvik etmesinden sonra, savaştan geri kalacak olurlarsa helâkle yüzyüze geleceklerdir.

Teşvik, insanların kendisine uyması için ancak bir işi bizzat yaptıktan sonra olur. İşte bu sebepledir ki, harp şiddetlendiği zaman Nebî (a.s.) düşmana daha da yaklaşırdı. Nitekim **Hz. Ali** (r.a.) demiştir ki: "İki topluluk birbiriyle karşılaşıp harp kızıştığı anlarda Rasûlullah (s.a.v.)'e sığınır, O'nunla korunurduk. Düşmana O'ndan daha yakın kimse olmazdı."

Mısır Fâtihi Sultan Selim, der ki:

Düşman askeri Kafıtan Kafıa kadar olsa
Allah hakkı için o savaştan yüz çevirmem
Kılıcımı sabah aydınlığı gibi kınından çıkardığım zaman
Güneş gibi doğarım, küfür karanlığından aydınlanır cihân.

Bu âyet cihadın üstünlüğünü ortaya koymaktadır. Böyle olmasaydı teşvik edilmezdi. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Allah yolunda cihad eden mücâhidin yaptığına*

kıyasla diğer bütün ameller kırlangıç kuşunun denizden gagasıyle aldığı su misâlidir."[66]

Ey müminler! *"Eğer sizden"* savaş alanlarında *"sabreden yirmi kişi olsa, onlar iki yüz kişiyi yenerler. Sizden yüz kişi olsa onlar, kâfirlerden bin kişiyi yenerler. Çünkü o kâfirler, anlamaz bir topluluktur."* Yani onlar, Allah'ı ve ahiret gününü bilmez bir topluluk olmaları sebebiyle Allah'tan sevap umarak, Allah'ın emrine imtisalen, Allah kelimesini yüceltmek ve O'nun rızâsı uğruna savaşmazlar. Savaştaki gayeleri yalnızca câhiliye devrinin taassubu, nefsânî istekler, şeytanın adımlarına uymak, zulüm ve düşmanlık ateşini alevlendirmektir. Onun için kahr-ı ilâhîyi ve yüzüstü bırakılmayı haketmişlerdir.

Bu âyet, Allah Teâlâ tarafından yapılmış keremli bir vaaddir. Bir müminin on kâfir karşısında sabır ve sebat göstermesinin vâcib oluşuna delâlet etmektedir.

Rasûlullah (s.a.v.), seriyye olarak Hz. Hamza'yı otuz kişilik bir süvari birliği ile göndermişti. Bu birlik, Ebû Cehil komutasındaki üç yüz kişilik süvari birliğini hezimete uğrattı.

"Bire on şeklindeki" hüküm müslümanlara ağır geldi ve bir müddet sonra bundan sızlanmalar başladı. Bunun üzerine Allah şöyle buyurarak bu hükmü neshetti:

اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فٖيكُمْ ضَعْفًاۜ فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ
صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِۚ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِۜ
وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرٖينَ ﴿٦٦﴾

66. Şimdi Allah sizden *(yükü)* hafifletti ve sizde zaaf bulunduğunu bildi. Bundan böyle sizden sabreden yüz kişi olsa, iki yüz *(kâfiri)* yenerler. Ve eğer sizden bin kişi olsa Allah'ın izniyle iki bin *(kâfir)*i yenerler. Allah, sabredenlerle beraberdir.

"Şimdi Allah sizden" yükü *"hafifletti."* ve bir müminin iki kâfir karşısında dayanmasını farz kıldı.

İbn-i Abbas (r. anhümâ) der ki: "Üç kişiyle karşılaşıp da kaçan harpten kaçmış sayılmaz. Ancak iki kişi karşısında dayanmayıp kaçan harpten kaçmış sayılır. Böyle birisi büyük günah, işlemiştir.

Haddâdî de der ki: İki kişi karşısında sebat etmeyip kaçan müslüman şâyet silah ve techizat olarak iki kâfirde bulunana denk bir halde ise o zaman harpten kaçmış sayılır. Aksi halde sayılmaz.

"Ve sizde zaaf" yani bedenî zaaf *"bulunduğunu bildi."* **Teftâzânî** der ki: "Şimdi" buyurularak hükmün hafifletilmesinde anlaşılmayacak bir durum yoktur. Ancak ilm-i ilâhînin "şimdi" diye sınırlandırılması, bir şey olmadan önce Allah'ın onu bilmediği vehmini ortaya çıkarır. Bunun cevabı ise şöyledir: O husus meydana gelmeden önce

olacağı, meydana gelirken oluyor olduğu ve meydana geldikten sonra olup bittiği şeklindeki Allah'ın ilmi, o hususla ebedî olarak alâkalıdır.

Haddâdî de der ki: 'Allah ezelde sizden bir kişinin kâfirlerden on kişiye, on kişinin yüz kişiye, yüz kişinin de bin kişiye karşı savaşmakta zaafiyeti olduğunu bildi' demektir.

"Bundan böyle sizden sabreden yüz kişi olsa, ikiyüz (kâfir)*i yenerler. Ve eğer sizden bin kişi olsa Allah'ın izniyle"* kolaylaştırmasıyla *"iki bin* (kâfir)*i yenerler."* "Allah'ın izniyle" kaydı öncekiler için de geçerlidir. Orada zikredilmeyişi burada zikredileceği içindir.

"Allah," yardımı ve te'yidi ile *"sabredenlerle beraberdir."* O halde artık onlar nasıl galip gelmesinler?

Âyet sabredenin zafere ulaşacağına delâlet etmektedir. Çünkü sabır, zafer vâsıtasıdır.

Sabır ve zafer, iki eski dosttur
Sabret gönül, sabrın sonu zaferdir
Sabır çemeninden yüz çevirme, çünkü bir gün
Yeşillik bahçe olur, dal gül bitirir

Yavuz Sultan Selim de şöyle demiştir:

Ey Selîmî! Habis düşman nasıl anlayabilir?
Askerimizin fetihlerinin ilâhî bir tecellî olduğunu

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de âyetteki *"Allah'ın izniyle"* kaydı hakkında şöyle denilmiştir; yani galibiyet ve zafer kendi kuvvetinizden değildir. Çünkü siz zayıf kimselersiniz. Dolayısıyle ancak Allah'ın ezelî hüküm ve yardımıyla tahakkuk eder. Güçlü kimseler ise Muhammed (a.s.) ve kâfirlere karşı sert olan beraberindeki müminlerdir (bk. el-Feth, 48/28). Allah'a olan tevekküllerinin tamlığı, yakînî bir imana sahip olmaları ve kalblerinin anlayışlı olması sebebiyle onlardan hiçbiri karşısında düşmandan yüz kişi de olsa harpten kaçmaz. Nitekim **Abbas b. Abdülmuttalib** (r.a.) şöyle anlatır:

"Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber Huneyn Gazvesinde bulundum ve ondan hiç ayrılmadım. Efendimiz beyaz bir katırın üzerindeydi. Müslümanlarla kâfirler karşılaşıp da müslümanlar gerisin geri kaçmaya başladığında Nebî (a.s.) ise katırını kâfirlere doğru sürüyordu. Ben de çok hızlı gitmesin diye katırının yularından tutuyordum. Ebû Süfyan da Allah Rasûlü'nün peşini tâkip ediyordu."

Allah Rasûlü ve beraberindekiler sabır ve sebat gösterince güç kazandılar ve karşılarındaki topluluktan kaçmadılar.

Sultan Selim der ki:

İki âlemden ürken, kaçan canımın simurgu

Allahıa şükür ki cân u gönülden Mustafaıya râm olmuşum

el-Futûhâtü'l-Mekkiyye'nin el-Vesâyâ bölümünün Farsça tercümesinde şöyle denilmektedir:

Âdemoğlu, cismen korkaktır. Ancak iman açısından güçlü ve cesurdur. Hz. Peygamber'in ashabından birisinden şöyle rivâyet edilir: Hz. Peygamber ona "Sen Mısır'a vali olacaksın" diye haber verdi. Kaleyi muhasara ettiklerinde o sahabe de aralarında idi. Sahabenin birisine kendisini mancınığa koymalarını ve kâfirlere karşı kaleye fırlatmalarını, oraya vardığında onlarla savaşacağını ve kalenin kapısını açacağını söyledi. Bu cesaretinin sebebini sorduklarında şu cevabı verdi: Allah'ın Rasûlü bana Mısır'a vali olacağımı haber verdi. Henüz vali olmadım. Kesinlikle biliyorum ki vali olmadan ölmeyeceğim. Anla ki iman gücü işte budur. Yoksa birisinin mancınığa konup atıldığında durumunun ne olacağı malumdur. İşte müminin kalbi kalplerin en kuvvetlisidir.

İnsan, ancak kalbinin kılıfı, kınıdır. İçinde kılıç olmayan kın ne işe yarar ki?

Nebî (a.s.) bir duâsında şöyle buyurmuştur: "*Allah'ım yakine erdikten sonra hak ve hakikatte şüpheye düşmekten sana sığınırım. Rahmetten kovulmuş şeytandan sana sığınırım. Din (hesap) gününün şerrinden sana sığınırım.*"[67]

Büyüklerden biri demiştir ki: Amel, âzâların Allah'a yönelip koşmasıdır. Niyet ise kalblerin Allah'a koşmasıdır. Beden ülkesinde kalb hükümdar, âzâlar ise orduları hükmündedir. Hükümdar ise ancak ordusuyla savaşa girer. Hükümdar olmadan da asker olmaz.

---

[66]. *Kenzü'l-ummâl,* IV, 316

[67]. *Mevsûatu Etrafi'l-hadis,* II, 214 (Tarîhu Isfahan, II, 200'den)

SAVAŞ ESİRLERİ

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهُٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِى الْاَرْضِۜ تُرِيدُونَ
عَرَضَ الدُّنْيَاۗ وَاللّٰهُ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَۜ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا
كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَٓا اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا
مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًاۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾
يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِٓى اَيْدِيكُمْ مِنَ الْاَسْرٰىۙ اِنْ يَعْلَمِ اللّٰهُ فِى
قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَ خَيْرًا يرًا مِمَّٓا اُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾ وَاِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ
فَاَمْكَنَ مِنْهُمْۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

67. Yeryüzünde ağır bas*(ıp küfrün belini iyice kır)*ıncaya kadar hiçbir peygambere esirler sahibi olmak yakışmaz. Siz, geçici dünya malını istiyorsunuz, Allah ise *(sizin için)* ahireti istiyor. Allah daima üstün, hüküm ve hikmet sahibidir.

68. Eğer önceden Allah tarafından verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan dolayı size mutlaka büyük bir azab dokunurdu.

69. Artık aldığınız ganimetten helâl ve temiz olarak yeyin ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, bağışlayan, esirgeyendir."

70. Ey Peygamber, elinizde bulunan esirlere de ki: "Eğer Allah sizin gönlünüzde bir hayır olduğunu bilirse, sizden alınandan daha iyisini size verir ve sizi bağışlar. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."

71. Eğer sana hâinlik etmek isterlerse, daha önce Allah'a da hâinlik etmişlerdi. Bu yüzden *(Allah)* onlara karşı *(sana)* imkan verdi. Allah her şeyi bilendir, yerli yerince yapandır.

"Yeryüzünde ağır bas(ıp küfrün belini iyice kır)*ıncaya kadar"* yani duruma hâkim olup küfrü ve ehlini zelil kılmadan, İslâm üstün ve ehli galib hâle gelmeden peygamberlerden *"hiçbir peygambere esirler sahibi olmak yakışmaz."* uygun ve doğru olmaz.

Âyette geçen "hattâ" kelimesi nihai hedefi gösterir. Dolayısıyla yeryüzünde ağır basıp hâkim olmayı, esir almaya tercih etmesi gerektiğine delalet etmektedir.

" الْإِثْخَانُ " kelimesi, cisimlerdeki kalınlık ve kesafet için kullanılan "الثَّخَانَةُ" kelimesinden türetilmiştir. Daha sonra istiare olarak fazlaca öldürme ve bu konuda ileri gitme hakkında kullanılmıştır. Şavaşta düşman çok öldürüldüğünde sanki yerinden

kımıldamayan ağır bir şey gibi olur. Hastalık kişiyi zayıf düşürerek hareket etme kudreti bile kalmadığında da bu kelime kullanılır.

Rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü (a.s.) Bedir gazvesinde yetmiş esir almıştı. Esirler arasında amcası Abbas ve amcası Ebû Tâlib'in oğlu Akîl de bulunuyordu. Esirler hakkında ne yapılması gerektiği hususunda ashâbıyla istişârede bulundu.

Ebû Bekir (r.a.): "Onlar senin kavmin ve yakınlarındır. Onları öldürmeyip sağ bırak. Belki Allah onları hidâyet buyurur da müslüman olurlar. Onlardan fidye taleb et. Hiç olmazsa bu sayede ashabın güç kuvvet kazanmış olur." dedi.

Ömer (r.a.): "Onlar seni yalanlayıp memleketinden çıkardılar. Seninle savaşa giriştiler. Hepsinin boyunlarını vur. Çünkü bunlar küfrün elebaşlarıdır. -Kendi yakınından birini kastederek- bana falanı, Ali'ye kardeşi Akîl'i ve Hamza'ya da kardeşi Abbas'ı ver boyunlarını vuralım." dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) bu görüşe pek meyletmedi ve şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ kimilerinin kalbini o kadar yumuşatır ki sütten bile yumuşak olur. Kimilerinin kalbini de o kadar katılaştırır ki taştan bile sert olur. Ey Ebû Bekir sen İbrahim (a.s.)'a benzersin. O demişti ki: ***"Bana tâbi olan bendendir. Bana isyan edene gelince muhakkak ki sen mağfiret edici ve rahmeti bol olansın."*** (İbrâhim, 14/36). *Ey Ömer, sen de Nuh (a.s.)a benzersin. O da:* ***"Rabbim yeryüzünde kâfirlerden tek kişi bırakma."*** (Nuh, 71/26) *diye dua etmiştir.*"

Peygamber Efendimiz ashabını muhayyer bırakıp şöyle buyurdu: "*İster öldürürsünüz, isterseniz öldürmeyip her bir esirden sekiz yüz dirhem ya da yüz yirmi dinar fidye alırsınız. Fakat fidye alırsanız sizden de onların sayısınca şehid verilecek demektir*." Ashab: "Fidye alalım. Bizden de yetmiş kişi şehid olup cennete girmiş olur." dediler. Bu sözleri ve fidye almaları sebebiyle Uhud Gazvesinde müslümanlardan yetmiş kişi şehid oldu.

İşte bu âyet, Bedir'de esir alınan kimselerden fidye alınması hakkında nâzil olmuştur. Ardından Hz. Ömer, Rasûlullah (s.a.v.)'in huzuruna girdi. Bir de baktı ki Allah Rasûlü ve Ebû Bekir ağlıyor. Bunun üzerine

"Ya Rasûlallah, ağlayacak bir şey varsa bana da söyle ben de ağlayayım ya da kendimi buna zorlayayım." dedi.

Efendimiz buyurdular ki: "*Esirlerden fidye alan arkadaşlarına ağlıyorum. Biraz evvel onların başına gelecek azab bana gösterildi. Şuradaki ağaçtan daha yakındı*."[68]

es-Sîretü'l-Halebiyye'de şöyle denilir: Bedir esirlerinden kimi fidye karşılığında, kimi fidyesiz serbest bırakıldı. Ebü'l-Âs ve Vehb b. Umeyr fidyesiz serbest bırakılanlardandır. Bu esirlerden kimi ölmüş, kimi de öldürülmüştür. Nadr b. Hâris ve Ukbe b. Ebî Muayt öldürülen esirlerdendir.

"Siz, geçici dünya malını istiyorsunuz." Bu ifadelerle, öncesinde varolan kınama

devam ettirilmektedir. Yani, siz esirlerden fidye alarak dünyanın çerçöpünün peşinde koşuyorsunuz.

Dünya malına “araz” denilmesi, fazla kalıcı olmadığındandır. Dünyevî menfaatlerin ve bunlarla alakalı her şeyin kalıcı ve devamlı olmadığını ifade etmektedir. Bu itibarla ortaya çıkıp sonra hemen kaybolan bir gölge gibi gelip geçicidir.

Burada hitap Rasûlullah (s.a.v.)’e ve ashâbının ileri gelenlerine değil, dünyalık peşinde olan kimseleredir. Çünkü Ebû Bekir (r.a.)’ın kasdı, dinin yüceltilmesi ve esirlerin müslüman olmaları ümidi idi.

Âyette yine müşrik esirlerden fidye almanın ne Nebî (a.s.)’ın ne de diğer peygamberlerin âdeti olmadığına işaret vardır. Çünkü fidye almak dünyaya rağbet sayılır. Nebî (a.s.)’ın mizâcı ise buna uygun değildi. Nitekim O: “*Benim dünya ile ne alakam olabilir?*”[69] buyurmuştur.

Bu dünya cîfedir, murdar ve değersiz
Böyle bir murdar için nasıl haris olabilirim

Allah Teâlâ’nın ***“İş hususunda onlarla istişare et.”*** (Âl-i İmran, 3/159) emrine imtisalen Allah Rasûlü onlarla istişare ettikten sonra bazıları, dünya malına rağbet göstermişti.

“Allah ise” sizin için *“ahireti istiyor.”* dünya ve içindekilerle ölçülemeyecek miktarda ahiret sevabına erişmenizi istiyor.

Şeyhülislâm Sa‘dî Çelebî der ki: Doğrusunu Allah bilir, herhalde bu ifadeden maksad, “Allah (sizin için) ahirete razı olur.” demektir. Rıza kelimesi yerine iradenin kullanılması ise iki kelime birbirine benzediği içindir. Böyle olunca Allah Teâlâ’nın muradı vukua gelmemiş diye bir itiraz ileri sürülemez. Yine âyet, ehl-i sünnetin “murâd-ı ilahi mutlaka vukua gelir.” görüşüne ters olmamış olur.

“Allah daima üstün,” dostlarını düşmanlarına karşı galip getiren Azîz, *“hüküm ve hikmet sahibidir.”* ne zaman ne yapılacağını en güzel şekilde bilen Hakîm’dir. Bunun içindir ki güç-kuvvet müşriklerde olduğu zaman onların kılıçtan geçirilmesini emretmiş ve fidye almayı yasaklamıştır. Durum değişip Müslümanlar üstün hâle gelince: ***“Ondan sonra artık ya lütfen bırakır veya karşılığında fidye alırsınız”*** (Muhammed, 47/4) buyurarak bu iki hususta onları muhayyer bırakmıştır.

Bazı âlimler, bu âyetin peygamberlerin müctehid olduklarına delalet ettiğini söylemiştir. Çünkü âyetteki kınama, vahiy neticesi ortaya çıkan bir hâdiseden ve doğru alınmış bir hükümden dolayı değil, olması mümkün bir hatadan dolayıdır. Şu kadar var ki peygamberler ictihadlarındaki hata üzere bırakılmayıp uyarılarak hataları düzeltilir.

لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَٓا اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾

68. Eğer önceden Allah tarafından verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan dolayı size mutlaka büyük bir azab dokunurdu.

"Eğer önceden" ictihadda bir hatadan dolayı cezâlandırmamak veya Bedir'e katılan müslümanlara azab etmemek ya da henüz bir yasak kendilerine açıklanmayan bir kavme azâb etmemek gibi *"Allah tarafından verilmiş"* levh-i mahfuzda yazılmış *"bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan dolayı"* aldığınız fidye sebebiyle *"size mutlaka"* ne kadar olduğunu takdir edemeyeceğiniz *"büyük bir azab dokunurdu."* isâbet ederdi.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmiştir: *"Eğer"* bazısının kendisinin, bazısının da çocuklarının ve zürriyetlerinin îmân etmesi için o esirlerin sağ bırakılmaları ile ilgili *"önceden Allah tarafından verilmiş bir hüküm olmasaydı…"*

Rivayete göre Hz. Peygamber (a.s.): "*Azab inmiş olsaydı, Ömer ve Sa'd b. Muâz'dan başka kurtulan olmazdı*."[70] buyurmuştur. Sa'd b. Muaz (r.a.) da Hz. Ömer gibi esirlerin öldürülmesi yönünde görüş belirtmişti. Hadis, Bedir savaşına katılan müminlerin bu ikisi dışında hepsinin fidye alma taraftarı olduklarına delâlet etmektedir.

Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: Ne zaman insanların başına bir iş gelse Ömer bir görüş söyler, diğerleri de başka bir görüş ileri sürerdi. Fakat Kur'an-ı Kerim, Ömer'in görüşüne muvâfık bir sûrette nâzil olurdu.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Muhakkak ki Allah hakkı Ömer'in dili ve kalbi üzerine koymuştur*."[71]

Bazı konularda Hz. Ömer'in görüşü, daha sonra gelen vahye uygun düşmüştür. Birisi burada anlatılan Bedir esirleri ile ilgili görüşüdür.

Bir başkası da Hz. Ömer'in: "Ya Rasûlallah, eşlerinizin yanına iyi de kötü de girebiliyor. Emretseniz de örtünseler." demiş, ardından hicab (örtünme) âyeti nâzil olmuştur.

Yine bir zaman Rasûlullah (s.a.v.)'in eşleri bazı istekleri konusunda kendisine karşı birlik olmuşlar, Hz. Ömer de onlara: "***O sizi boşarsa belki de Rabbi ona, sizden daha hayırlı eşler verir.***" (bk. et-Tahrîm, 66/5) demişti (yani Hz. Ömer'in önceden söylediği söz, lafzen de gelen âyete uygun düşmüştü).

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾

69. Artık aldığınız ganimetten helâl ve temiz olarak yeyin ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, bağışlayan, esirgeyendir."

Rivayet edildiğine göre yukarıdaki âyetler nâzil olunca ashab ganîmet mallarına el uzatamadılar. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: *"Artık aldığınız ganimetten helâl ve temiz olarak yeyin."* Yani size ganîmetleri mübah kıldım. Ganîmet ve fidye olarak aldıklarınızı yeyin.

"Helâl ve temiz olarak" buyurulmasının faydası, ilâhî azarlama sebebiyle ganîmetin

helal olmadığı hususunda içlerinde meydana gelen düşünceyi ortadan kaldırmaktır. Çünkü bu azarı işiten kimsenin kalbinde ganîmetin helal olduğu konusunda şüphe hâsıl olur.

"et-Tayyib" lezzet alınan/lezzetli demektir. Helâlin böyle vasfedilmesi, teşbih içindir. Çünkü leziz, kendisinde insanın hoşlanmadığı bir şey olmayandır. Helal ise kendisinde dînen hoşlanılmayan bir şey bulunmayandır.

"Ve" emir ve nehyine muhalefet hususunda *"Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, bağışlayan, esirgeyendir."* O'ndan korkup sakınırsanız izin verilmeden evvel fidyeyi mubah sayma kusurunuzu bağışlar, size merhamet eder ve tevbenizi kabul buyurur.

Kâşifî der ki: Allah Rahîm, şefkatli ve merhametlidir, ganimeti size helâl, diğer ümmetlere haram kılmıştır.

İbn Abbas (r.anhümâ) demiştir ki: Geçmiş peygamberlere ganimetler haramdı. Onlar aldıkları ganimetleri Allah'a kurban olarak takdim eder ve bir ateş inip onu yer bitirirdi.

Gerçekten Allah Teâlâ'nın bu ümmete inâyetleri saymakla bitmez.

Rivayet edilmiştir ki Nebî (a.s.) Mirac gecesinde Âdem (a.s.)'a: "*Sen insanların en hayırlısısın. Çünkü Allah Teâlâ, sana altı ikramda bulunmuştur: Seni bizzat kudret eliyle yarattı, ilim vererek şereflendirdi, meleklerini sana secde ettirdi, sana secde etmeyene lanet edip rahmetinden uzaklaştırdı, senden bir kadın yaratarak Havva'yı sana lutfetti ve cennetin dört bir yanını istifadene sundu.*" deyince Âdem (a.s.) şöyle cevap verdi:

"Bilakis insanların üstünü sensin. Çünkü Allah başkasına vermediği altı şeyi sana lutfetti: "Şeytanını müslüman kıldı, düşmanını kahretti, cennet hanımlarının hanımefendisi olacak Aişe gibi bir hanımı sana zevce olarak verdi, peygamberlerin hepsine senin hürmetine hayat verdi ve seni ümmetinin sırlarına muttali kıldı.

Ümmetine de altı (özel) muamelede bulundu: "İlk olarak bir günah sebebiyle beni cennetten çıkardığı halde ümmetini masiyet sebebiyle mescidden çıkarmaz, benden cennet libaslarını soyduğu halde ümmetinin örtülerini soyup çıkarmaz, beni eşimden ayırdığı halde ümmetini eşlerinden ayırmaz, benim boyumu kısalttığı halde ümmetinin boylarını eksiltmez, ***"Âdem Rabb'ine âsî oldu."*** (Tâhâ, 20/121) buyurarak benim ayıbımı ortaya döktüğü halde ümmetinin ayıplarını örter, beni affedinceye kadar iki yüz sene ağladığım halde ümmetini tek bir özürle affediverir."

Sa'dî Şirâzî (k.s.) şöyle der:

Sen bu kapıya baş koyduktan sonra
Hâcet elinin boş dönmesi imkansızdır
Ey Rabbim! Ben ümitten başka sermaye getirmedim
Ey Allahım! Affına bağladığım ümidi kırma

Mümine gereken temkinli hareket edip ihtiyatı elden bırakmamaktır. İctihadî bir konuda hataen yapılan bir işten dolayı O'nun tehdidi ve azarlaması böyle olunca, kasıtlı olarak Allah Teâlâ'nın kitabının tersine yapılan işler hakkında ne düşünürsün?! Görmez misin Hüdhüd Süleyman (a.s.)'ın izni olmadan ordudan ayrılıp gözden kaybolmuştu da tehdid, tekdir ve cezayı haketmişti. İşte bunun gibi sen de Sultan'ının emrine uymaz da aksilik yaparsan cezayı hak edersin. Şâyet hizmet ve itaate devam edersen mazeretin geçerli olur.

Yukarıda anlatılan kıssadan hata edildiği zaman ağlamanın lüzumu ortaya çıkmaktadır. Çünkü Nebî (s.a.v.) ve Ebû Bekir (r.a.) ağlamışlardır.

Denilmiştir ki: Kıyamet günü ateş yaklaşır. Nebî (s.a.v.) onun uzaklaşması için şefaat eder. Fakat uzaklaşmaz. Daha sonra Cebrail bir bardak su getirir ve: "Bu suyu o ateşin yüzüne çarp." der. Suyu atınca ateş oradan uzaklaşır. Bunun üzerine Efendimiz: "*Ey Cibrâil! Bu suyu nereden getirdin?*" diye sorar. Cebrâil: "Bu, (tevbe eden) âsilerin göz yaşlarıdır." diye cevap verir.

Mesnevî'de şöyle denilmektir:

Bulut ağlamadıkça nasıl güler çemen?
Nasıl coşar süt, çocuk ağlamadan?
Bir günlük çocuk bile bilir yolu
Ağlayayım da yetişsin müşfik dadı, der
Sen bilmiyorsun, dadılar dadısı
Bedavadan sütü az verir, ağlamadan

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فٖٓي اَيْدٖيكُمْ مِنَ الْاَسْرٰٓىۙ اِنْ يَعْلَمِ اللّٰهُ
فٖي قُلُوبِكُمْ خَيْراً يُؤْتِكُمْ خَيْراً مِمَّٓا اُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ
وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٧٠﴾

70. Ey Peygamber, elinizde bulunan esirlere de ki: "Eğer Allah sizin gönlünüzde bir hayır olduğunu bilirse, sizden alınandan daha iyisini size verir ve sizi bağışlar. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."

Rivayete göre bu âyet, Peygamberimiz (a.s.)'ın amcası Abbas b. Abdulmuttalib hakkında nâzil olmuştur. Bedir günü o da esir alınmıştı. Kervanı korumak için Mekke'den sefere çıkan ordunun yiyeceğini taahhüd eden on kişiden birisiydi. Bunun için Mekke'den çıkarken yanına yirmi ukıyye (sekiz yüz dirhem) altın alarak çıkmıştı. Fakat yemek yedirme nöbeti kendisine gelmeden savaş başlamış ve kendisi de esir olmuştu. Paraları da henüz harcamadığı için harp esnasında kendisinden alınmıştı. Alınan bu paranın kendi fidyesinin yirmi ukiyyesi sayılmasını Hz. Peygamber (a.s.)'dan

istedi. Fakat o bunu kabul etmedi ve: "*Aleyhimize olmak üzere yanına alıp çıktığın bir şeyi sana veremem.*" buyurdu. Akrabalık bağlarını hiçe saydığı için onu kendisi için diğerlerinden fazla olarak yüz ukıyye vermekle mükellef tuttu. Ayrıca kardeşlerinin oğulları olan yeğenleri Akîl b. Ebî Talib ve Nevfel b. Hâris'in de kurtulmaları için kırkardan seksen ukıyye vermesini istedi.

Bunun üzerine Abbas: "Ey Muhammed, beni yaşadığım müddetçe Kureyş'den dilenecek hale getirdin." dedi. müslümanlar malımı ganimet olarak aldılar. Kendimi ve yeğenlerimi kurtaracak fidyeye mâlik değilim, demek istiyordu.

Allah Rasûlü (s.a.v.): "*Mekke'den çıkarken (zevcen) Ümmü'l-Fadl'a teslim ettiğin ve: "Başıma ne geleceğini bilmiyorum. Bana bir şey olursa bu, senin, Abdullah, Fadl ve Kusem'indir (bunlar Abbas'ın oğullarıdır)" dediğin altınlar nerede?*" buyurdu.

Abbas: "Sen bunları nereden biliyorsun?" diye sordu.

Efendimiz (s.a.v.): "*Rabbim haber verdi*." diye cevap verdi.

Bunun üzerine Abbas: "Şehâdet ederim ki sen sâdıksın, doğrusun ve Allah'tan başka ilâh yoktur. Sen de Allah'ın Rasûlü'sün. Allah'a yemin olsun ki buna Allah'tan başka kimse muttali olmamıştı. Ben onu kendisine gece karanlığında teslim etmiştim. Ben senin hakkında şüphe ediyordum. Şimdi mademki bunu haber verdin artık şüphem kalmadı." dedi.[72]

"Ey Peygamber!" Bu ifade, Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz'e şeref bahşeden lakablardan biridir. Yani, 'Ey Allah'tan ve onun hükümlerinden haber veren!' demektir.

"Elinizde bulunan esirlere de ki:" Âyet, her ne kadar özel olarak Hz. Abbas (r.a.) hakkında nâzil olmuşsa da sebebinin husûsîliği değil lafzın umûmîliği dikkate alınır. Yani Abbas, Akîl ve diğer esirlere de ki: *"Eğer Allah sizin gönlünüzde bir hayır"* îman, ihlâs ve samîmiyet *"olduğunu bilirse, sizden alınandan"* fidyeden *"daha iyisini size verir ve sizi bağışlar. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."*

Âyetteki *"bilirse"* ifadesindeki şüphe bize nisbetledir. Nitekim Nebî (a.s.)'ın istihâre duâsındaki "*eğer biliyorsan*"[73] sözü de böyledir. Onun mânâsı "eğer ilmin ve irâden taalluk ettiyse, iliştiyse" demektir. Bu ilmin taalluku, ilişip ilişmediği kula göre şüpheli olduğundan bu mânâ gördüğün gibi ifade buyurulmuştur. Bu îzâhı, allâme şeyhimiz hazretlerinden (Osman Fazlî Efendi) işittim.

Hz. Abbas (r.a.) der ki: "Allah benden alınanın yerine daha hayırlısını verdi. Şimdi yirmi kölem var. En aşağısı yirmi bin dirhemle ticâret yapıyor. Hem bana hacılara zemzem sunma hizmetini (sikâyet) de verdi. Karşılığında Mekke halkının bütün malları bana verilse benim için daha sevgili olmazdı. (Âyette belirtilen) iki vaadden birini benim için gerçekleştirdi. İkinci vaadini de yerine getireceğini ümid ediyorum. Yani Rabb'imin mağfiretini bekliyorum. Çünkü Kerim olan va'dinden dönmez."

Kerîm olanın vâdinden dönmesi söz konusu olamaz
Aşağılık kimse yapmazsa, vefanın vadesi yok

❀

وَاِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ فَاَمْكَنَ مِنْهُمْ
وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿٧١﴾

71. Eğer sana hâinlik etmek isterlerse, daha önce Allah'a da hâinlik etmişlerdi. Bu yüzden *(Allah)* onlara karşı *(sana)* imkan verdi. Allah her şeyi bilendir, yerli yerince yapandır.

"Eğer" o esirler *"sana hâinlik etmek isterlerse,"* yani önce sana müslüman olduklarına dair söz verir, sonra da atalarının dînine geri dönerlerse, zaten onlar *"daha önce Allah'a da hâinlik etmişlerdi."* Elest bezminde verdikleri sözden dönmüşler ve Rablerini inkar ederek hiyanetlerini ortaya koymuşlardı. *"Bu yüzden"* Allah "*onlara karşı"* sana "*imkan verdi.*" Bedir savaşında yaptığı gibi seni onlara muktedir kıldı. Eğer yeniden hiyânete yeltenecek olurlarsa, Allah onlara karşı sana yine güç ve kudret bahşedecektir.

"Allah her şeyi bilendir" Alîm'dir; onların niyetlerinin ne olduğunu ve hak ettikleri cezayı bilir.

Onun için ilmin bir zerresi bile gizli değildir
Âşikar olan da gizli olan da onun katında birdir

"yerli yerince yapandır." Hakîm'dir; yaptığı her şey yüce hikmetinin gereğidir.

Bazı rivayetlere göre **Abbas b. Abdulmuttalib**, Bedir savaşından önce müslüman olmuştu. Fakat Kureyş'te alacağı borçları olduğu için alamam korkusuyla müslümanlığını açığa vurmamıştı. Hz. Peygamber (a.s.) da onu fidye ile mükellef tuttu. Zâhiren bu onun lehine değil aleyhine bir hükümdü. Mekke fethi günü ehl-i İslâm, ehl-i küfre galebe çalınca Abbas müslümanlığını açığa vurdu. Fakat Nebî (a.s.) Kureyş'teki alacakları zâyi olmasın diye merhameten onun müslümanlığını halka ilan etmedi. Hatta daha önce Abbas (r.a.) hicret etmek için Hz. Peygamber (a.s.)'dan izin istediğinde ona bir mektup göndererek: "*Ey amca, yerinde kal. Yüce Allah benimle nübüvveti sona erdirdiği gibi seninle de hicreti sona erdirecektir.*" diye haber gönderdi. Gerçekten de öyle oldu.[74]

Bu âyette Allah Teâlâ'nın kudreti beyan edilmektedir. Dünyada ve ahirette onun kahrından kurtulmak isteyen kimse, ancak îman ve ihlâs ile buna yol bulabilir. O Allah her şeye gücü ve kudreti yeten (el-Kâdir, el-Kavî) ve her şeyi yaratan (el-Hâlık)dır. O'nun dışındakiler ise âciz, zayıf ve mahlûktur (yaratılmıştır).

Bir haberde Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Güçlü adama de ki: "Gücün ve kuvvetin seni ucbe (kendini beğenme illetine) düşürmesin. Seni ucbe düşürüyorsa haydi o zaman ölüme karşı gel." Âlime de de ki: "İlmin seni ucbe düşürmesin. Ucbe düşürüyorsa o zaman ecelinin ne vakit olduğunu*

bana haber ver.” Zengine de şöyle söyle: “Zenginliğin seni ucbe düşürmesin. Ucbe düşürüyorsa haydi bakalım mahlukatımı bir defacık olsun doyur.”

Âyette cihad-ı ekber’de zikir sultanının istîlâsı ve zaferi ânında esir edilen nefislere işaret vardır. Eğer bu nefisler zikrullah ile, ubudiyyet ile ve Allah’ın hükümlerine boyun eğmekle itmi’nâna ererse, Allah o nefislere cennet ve nimetlerini ve derecelerini bahşeder. Onlar, dünyevî şehvetlerden, nimet ve ziynetlerinden daha üstündür. Çünkü dünya ve nimetleri fânî, cennet ve nimetleri ise bâkîdir.

Nefsin hıyaneti, şeriat ve tarikatın hudutlarını aşmaktır. Şu yedi şeye uymanın, yedi şeyi doğuracağı söylenmiştir:

1- Nefse uymak, pişmanlığı doğurur. Nitekim Allah Teâlâ Kabil’in Habil’i öldürme hadisesinde şöyle buyurmuştur: **“*Nefsi onu kardeşini öldürmeğe çağırdı,*** *(o da nefsine uyarak)* ***onu öldürdü, … ve pişman olanlardan oldu.*”** (el-Mâide, 5/30-31)

2- Hevâyâ uymak, Hak’tan uzaklaşmaya sebep olur. Nitekim Allah Teâlâ, Bel‘am hakkında şöyle buyurmuştur: **“*Hevâ ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu, tıpkı şu köpeğin durumuna benzer:…*”** (el-A’raf, 7/176) yani, Hak’tan uzaklık ve bayağılık konusunda köpeğe benzetilmiştir.

3- Şehvetlere uymak, küfrü doğurur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“*şehvetlerine uydular. Onlar kötülük*”** yani küfür **“*bulacaklardır.*”** (Meryem,19/59)

4. Firavun’a tâbi olmak dünyada suda boğulmaya, âhirette ise ateşte yanmaya sebep olmuştur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“*Onlar, Firavun’ın emrine uydular... Firavun onları ateşe götürür.*”** (Hûd, 11/96-98)

5. Sapık öndere tâbi olmak, hasret ve üzüntü doğurur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“*İşte uyulanlar, uyanlardan uzak durdular… Böylece Allah, onlara işledikleri bütün fiilleri hasretler (pişmanlık kaynağı olarak) gösterir. Onlar, ateşten çıkacak değillerdir.*”** (el-Bakara, 2/166-167)

6. Nebî (a.s.)’a muhabbet (tâbi olmak), Allah tarafından sevilmeye sebep olur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“*De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana tâbi olun ki, Allah da sizi sevsin.*”** (Âl-i İmran, 3/31)

7. Şeytana tâbi olmak, kişiyi cehennemlik eder. Nitekim Allah Teâlâ şeytana hitâben şöyle buyurmuştur: ***“Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hakimiyetin yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna. Muhakkak ki cehennem onların hepsinin buluşma yeridir.”*** (el-Hicr, 15/42-43)

---

[68]. *İbn Sa‘d,* II, 22
[69]. *Müsned,* I, 301
[70]. *Kurtubî,* VIII, 47
[71]. *Tirmizî,* Menâkıb, 18; *Müsned,* II, 53

[72]. *İbn Sa'd,* IV, 15
[73]. *Buhârî,* Deavât, 48; *Ebû Dâvûd,* Vitr, 31; *İbn Mâce,* İkâme, 188; *Müsned,* III, 344
[74]. *İbnü'l-Esîr,* Üsdü'l-gâbe, III, 165

ÎMÂN, HİCRET VE CİHÂD

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُوا أُولٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا
وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُوا وَإِنِ
اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ
مِيثَاقٌ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ
بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ
اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُوا أُولٰٓئِكَ
هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا
مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولٰٓئِكَ مِنْكُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ
بَعْضُهُمْ أَوْلٰى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

72. İman edip hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve muhacirleri barındırıp onlara yardım edenler, işte onlar birbirinin dostudurlar. İman edip hicret etmeyenlerle hicret edinceye kadar sizin dostluğunuz yoktur. Fakat din uğrunda yardım isterlerse, onlara yardım etmeniz gerekir. Yalnız, aranızda anlaşma bulunan bir topluma karşı *(onlara yardım etmeniz)* müstesnâ. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görücüdür.

73. İnkar edenler birbirlerinin dostlarıdır. Eğer siz böyle yapmazsanız yeryüzünde fitne ve büyük bir fesad çıkar.

74. Îman edip hicret eden ve Allah yolunda cihad edenler, muhacirleri barındıranlar, yardım edenler: İşte gerçek müminler onlardır. Mağfiret ve bol rızık da onlarındır.

75. Sonradan îman edip hicret eden ve sizinle birlikte savaşanlar da sizdendir. Akrabalar Allah'ın Kitabı'na göre birbirine *(vâris olmağa)* daha yakındır. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

Allah Teâlâ'ya, Muhammed (s.a.v.)'e ve Kur'an'a *"îman edip"* Allah ve Rasûlullah sevgisi uğruna vatanları Mekke'yi terk edip *"hicret edenler, Allah yolunda"* harp âlet ve silâhı almak, muhtaçlara infâk etmek suretiyle *"mallarıyla,"* bizzat harbe katılıp ölümü göze alarak *"canlarıyla cihad edenler"*

Malla cihadın nefisle cihaddan önce zikredilmesi, belki de malla cihadın daha çok olduğu ve ihtiyacı daha iyi gördüğü içindir. Çünkü mal ile cihad olmaksızın canla cihad düşünülemez. **Ebüssuûd Efendi**'nin *el-İrşâd* adlı tefsirinde böyle geçmektedir.

Fakir (**Bursevî**) derim ki: Benim anlayışıma göre burada malın candan önce zikredilmesi, malın cana ve vücûda tâbi olan şeylerden olmasındandır. Tâbi olanlar ise candan daha önce fedâ edilir.

Âyette belâğat açısından en aşağı olandan başlayıp en yüce olana doğru yükselme üslûbu mevcuttur. Bunun içindir ki Tasavvuf büyükleri (kaddesallahu esrârahum) şöyle demişlerdir: "Malı fedâ etmek tevhîd-i ef'al mukabilidir, canı (vücûdu) fedâ etmek ise tevhîd-i zât mukabilidir."

"*Allah yolunda*" kaydı, hem malla hem de canla yapılan cihada şâmildir. Allah'ın yolundan maksad, Allah'ın sevabına, cennetlerine, vereceği derecelere ve yakınlığına ulaştıran yoldur. Bu ise ancak ihlasla mümkündür. Gösteriş için malı ve canı fedâ etmek, azamet ve kibriyâ (büyüklük) sâhibi olan Allah'ın rızâsına ulaştırmaz.

Allah'ım, bizi senden başkalarının yolunda değil senin yolunda cihad edenlerden eyle. Başka yollarda ve başka maksatlar uğrunda değil.

Şeyh Mağribî (k.s.) şöyle der:

Tevhid gülü şu zeminde bitmez ki onda
Şirk dikeni, haset, kibir, riya ve kin ola

"ve" Hz. Peygamber (s.a.v.)'i ve onunla birlikte hicret eden *"muhacirleri barındırıp"* yani onları bağırlarına basan, beldeleri olan Medîne'ye kabul edip ikramda bulunan, *"onlara yardım edenler,"* yani düşmanlarına karşı onlara yardım eden ve kâfirlere karşı kılıçlarıyla onları destekleyenler, demektir.

Önceki ifade muhâcirler hakkında, bu ikinci ifade ise ensâr hakkındadır. Ensar kelimesi müslüman olan Medîneli iki kabilenin, Evs ve Hazrec kabîlelerinin özel ismi olmuştur. Onlara "Ensar" denilmesi, Rasûlullah (s.a.v.)'e yardımcı olmaları sebebiyledir. Ensar kelimesinin tekili, "nasîr"dir.

Yavuz Sultan Selim der ki:

Onun yolunun toprağı olan bir dilenci, şahlar şahıdır
Mustafaıya köle olan her kul, azad olmuştur
Onun aşkı ile gönlü mahzun olan sîne ne bahtiyardır
Mustafaının uğruna feda olan can, ne azîz bir candır

"İşte onlar" zikredilen üstün sıfatlara sahip olan kimseler, mîras konusunda da *"birbirinin dostudurlar"* velîsidirler. Muhâcirler ve ensar, birbirlerinin mallarına akrabâlıktan başka hicret ve yardım sebebiyle de mirasçı oluyorlardı. Sonra bu durum şu âyetle neshedildi: **"*hısımlar, birbirlerine daha yakındırlar*"** (el-Ahzâb, 33/6), yani

mîras konusunda yabancılardan daha çok hak sâhibidirler.

Hâsılı başlangıçta mirasçı olma, yalnız akrabâlığa göre değil hicret ve nusretle (Muhacir-Ensar olmakla) sabit oluyordu. Mesela bir muhacirin Medîne'de muhâcirlerden bir velisi yoksa ona ensardan olan kardeşi vâris oluyordu. Muhacir birisi olmadan kendi müslüman yakını ile onun arasında veraset cerayan etmiyordu. Bu durum Mekke'nin fethine kadar böyle devam etti. Mekke fethedildikten sonra ise hicret farîzası düştüğü için artık mirasta akrabalık esas alındı.

" اَلْاَوْلِيَاءُ " kelimesi " وَلِيٌّ " kelimesinin çoğuludur. "Velî" kelimesi, yakınlık anlamındaki " وَلِى " kökündendir. Sanki âyette "İşte onlar birbirlerinin yakını ve akrabalarıdır. Îman etmeyenlerle ya da îman edip hicret etmeyenlerle onların arasında yakınlık yoktur." buyurulmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ âyetin devamında şöyle buyuruyor:

"İman edip" diğer müminler gibi *"hicret etmeyenlerle hicret edinceye kadar sizin dostluğunuz yoktur."* yani, en yakın akrabanız da olsalar size mirasda hak sâhibi olamazlar.

Allah Teâlâ, hicret etmeyen müminin diğer müminlerle arasındaki velâyet bağının kopmuş bulunduğunu beyan edince, bu durumda olan müminin kâfirlerle olduğu gibi müminlerle bağının tamâmen koptuğu vehmi ortaya çıktı. Bunun üzerine şöyle buyurarak bu vehmi izâle etti:

"Fakat" hicret etmeyen müminler *"din uğrunda yardım isterlerse, onlara yardım etmeniz gerekir."* yani din konusunda onlara düşmanlık besleyenlere karşı onlara yardım etmek üzerinize vâcibdir.

"Yalnız, aranızda anlaşma bulunan bir topluma karşı" onlara yardım etmeniz *"müstesnâ."* yani ancak onların harp halinde olduğu bir toplulukla aranızda yapılmış bir anlaşma varsa o zaman size düşen ahde vefadır. Onlarla harp etmeniz doğru olmaz. Böyle bir halde hicret etmemiş müminlere yardım etmeniz vacip olmaz. Ancak savaş yoluyla olmasa da başka bir şekilde aralarını düzeltmeye çalışmak gerekir.

"Allah yaptıklarınızı hakkıyla görücüdür." Durum böyle olunca cezâsına uğramamak için O'nun emrine muhalefet etmeyin.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ اَوْلِيَاءُ بَعْضٍ اِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ
فِى الْاَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾

73. İnkar edenler birbirlerinin dostlarıdır. Eğer siz böyle yapmazsanız yeryüzünde fitne ve büyük bir fesad çıkar.

"İnkar edenler birbirlerinin dostlarıdır." Miras konusunda birbirlerinin velîleridir.

Âyette kâfirler arasında da dostluk ve mîras konusunda velâyet bulunduğu ifade edilmektedir. Halbuki kâfirler amelî hükümlerle muhatap değillerdir. Mefhum-i muhalif yoluyla bu sözden murad, müslümanları arada akrabalık bağı bulunsa bile onlarla

dostluktan, miras alıp vermekten sakındırmak ve onlardan uzak durmanın gerekliliğini bildirmektir. Çünkü, kâfirlerin kendi aralarındaki dostluk ve velâyetin sebebi, inkarda beraber olmalarıdır. Aynı şekilde müminlerin kendi aralarındaki dostluk ve velâyetin dayanağı îman bağıdır. Zaten îmanla küfür arasında hiçbir ilişki yoktur. Î man nur, küfür ise karanlık olduğu için aralarında bir münâsebet olmadığı gibi bunların sahipleri arasında da bir uygunluk yoktur. Çünkü kâfir Allah'ın düşmanı, mümin ise Allah'ın dostudur. Onun için başka cins ile alâkayı kesmek ve beraberliğe son vermek gerekir.

Hâfız der ki:

Yol gösterici pîrin ilk nasihati şudur:
Densiz insanlarla dostluktan kaçınınız

"Eğer siz böyle yapmazsanız" yani size emredildiği gibi kendi aranızdaki ilişkiyi, mîrâsçı olmaya varıncaya kadar birbirinizle dostluğu ve velâyeti, sizinle kâfirler arasında olan alâkaları kesmeyi yapmaz, yerine getirmezseniz *"yeryüzünde fitne"* yani îman zaafiyeti ve küfrün baskın olması demek olan büyük bir fitne, kargaşa *"ve"* sizin için iki dünyada *"büyük bir fesad çıkar."*

Burada yardım taleb edene her hâlükârda yardımcı olmak gerektiğine işaret edilmektedir. Çünkü yardım isteğini cevapsız bırakmak hüsrana ve güvenin ortadan kalkmasına sebep olur. Bir hadiste: "*Zâlim de olsa, mazlum da olsa kardeşine yardım et*."[75] buyurulmuştur. Zâlime yardım ise zulmüne engel olmaktır.

Fetavây-ı Kâdîhân'da şöyle bir fetva zikredilir: "Gayr-i müslimler tarafından müslümanlar üzerine seferberlik ilan edilip savaş açıldığı zaman gücü yeten herkesin yiyecek ve bineğe sahipse gazaya çıkması vacibdir. Açık bir özrü olanlar müstesnâ geri kalmak caiz değildir."

(Gâzîlere) yardımda bulunmanın ve orduya takviye göndermenin fazîleti hakkında söz söylemeye ihtiyaç olmadığı gibi aynı şekilde dînini daha iyi yaşamak için hicret etmenin fazîleti hakkında da uzun söze hacet yoktur.

Rivayete göre Rasûlullah (s.a.v.) müslümanların Kureyş kâfirlerinden ardı arkası kesilmez belâ ve musibetlere dûçar olduklarını görüp de onları kurtarmaya muktedir olmadığını görünce onlara: "*Yeryüzüne dağılın, muhakkak ki Allah Teâlâ sizi bir araya getirip toplayacaktır*." buyurdu. Ashâb: "Nereye gidelim?" diye sordular. Efendimiz (a.s.) eliyle Habeşistan tarafına işaret ederek: "*İşte oraya*."[76] buyurdu. Diğer bir rivayete göre: "*Habeşistan'a çıkın gidin. Çünkü orada büyük bir hükümdar var. Onun yanında kimseye zulmedilmez. Orası doğruluk ülkesidir. Allah, içinde bulunduğunuz durumdan bir çıkış yolu bahşedinceye kadar orada kalın*."[77] buyurmuştur.

Büyüklerden birisi şöyle demiştir: Allah dostları, zulüm diyarında ikâmet etmezler.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Dini uğruna bir beldeden diğer bir beldeye hicret edene -isterse bir karışlık mesâfe olsun- cennet vâcib olur. Ve atası Allah'ın dostu (Halîlullah) İbrâhim'in ve nebîsi Muhammed'in (aleyhime's-selâm) arkadaşı*

olur."[78]

İşte dînî bakımından bir fitneye dûçar olma korkusuyle Allah yolunda vatanlarını bırakıp Habeşistan'a hicret etmiştir. Bunların kimisi ailesiyle, kimisi de tek başına Allah yolunda hicret etmiştir. İşte (İslâm'da) ilk hicret budur.

Allah Teâlâ'yı taleb etmenin hak ve vâcib olduğuna inanan, Allah'dan başka şeylerden hicret eder ve onları terk eder. Bunun için tabiatından gelen fiillerinden şerîata uygun güzel amellere hicret eder. Yerilen sıfatlardan övülen ahlâka (ahlâk-ı hamîdeye) hicret eder. Mecâzî varlıktan hakîkî varlığa hicret eder. Malını ve canını ve Hakk'ı taleb için fedâ eder. Hak'dan gayrısı demek olan bâtılı terk eder.

Seyyid Buhârî (k.s.) der ki:

Ariflerin tâcı cihanda dört terkten ibarettir:
Terk-i dünyâ, terk-i ukbâ, terk-i hestî, terk-i terk

Dünyayı terk, ukbâyı terk, varlığı terk, terki bile terk

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Sizden önceki ümmetlerde doksan dokuz kişiyi öldürmüş bir adam vardı. Bu zât yeryüzünde en büyük âlimin kim olduğunu soruşturdu. Ona bir râhibi gösterdiler.*

Bu adam râhibe giderek: "Doksan dokuz adam öldürdüm. Tevbe etsem kabul olur mu?" diye sordu.

Râhip: "Hayır, kabul olmaz." deyince onu da öldürdü. Böylece öldürdüğü adamların sayısını yüz'e tamamladı. Sonra yine yeryüzünde en büyük âlimin kim olduğunu soruşturdu. Ona bir âlimi tavsiye ettiler. Onun yanına giderek yüz kişiyi öldürdüğünü söyledi, tevbesinin kabul olup olmayacağını sordu.

Âlim: "Elbette kabul olur. İnsanla tevbe arasına kim girebilir ki! Sen falan yere git. Orada Allah Teâlâ'ya ibadet eden insanlar var. Sen de onlarla birlikte Allah'a ibadet et. Sakın memleketine dönme. Zira, orası fena bir yerdir." dedi.

Adam, denilen yere gitmek üzere yola çıktı. Yarı yola varınca eceli yetti. Rahmet melekleriyle azap melekleri o adamı kimin alıp götüreceği konusunda tartışmaya başladılar.

Rahmet melekleri: "O adam tevbe ederek ve kalbiyle Allah'a yönelerek yola düştü." dediler. Azap melekleri ise: "O adam hayatında hiç iyilik yapmadı ki." dediler.

Bu sırada insan kılığına girmiş bir melek çıkageldi. Melekler onu aralarında hakem tayin ettiler. Hakem olan melek: "Geldiği yerle gittiği yeri ölçün. Hangisine daha yakınsa, adam o tarafa aittir." dedi.

Melekler iki mesâfeyi de ölçtüler. Gitmek istediği yerin daha yakın olduğunu gördüler. Bunun üzerine onu rahmet melekleri alıp götürdü."[79]

Diğer bir rivayete göre ise "*Allah öteki (geldiği) köye uzaklaşmasını, beriki (gitmek*

istediği) köye yaklaşmasını vahyetmiştir.”[80]

Eğer “Hadisten adamın tevbesinin kabul edildiği anlaşılıyor. Bu durum, kul hakkının tevbe ile düşmeyeceği şeklinde sabit olan şer’î hükme muhaliftir.” dersen, buna cevap olarak deriz ki: Başka birine zulmeden kimse bu halinden tevbe ederse ve Allah da tevbesini kabul ederse, o kimsenin Allah’ın emrine muhalefet günahı bağışlanır. Üzerinde kalan kul hakkına gelince bu Allah’ın meşîet ve irâdesine kalmıştır. Dilerse o adamın hasmını razı eder, dilerse onun hakkını o kimseden alır. İşte hadiste anlatılan şahsın durumu birinci kısımdandır. Hasmının Allah tarafından râzı edilmesi durumunda da kul hakkı düşmektedir. Çünkü o hasmından alacağı hakkın karşılığını Allah’tan almaktadır.

Hadiste tevbe edenin, günah işlediği ve günah işlemesine yardım eden kimselerin bulunduğu mahalden ayrılması, onların yerine sâlih kimselerle berebar olması teşvik edilmektedir.

Allah’ım, bizi de muhâcirlerden kıl ve sâlih kullarının arasına kat.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰوَوْا
وَنَصَرُوا اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۘ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾

74. Îman edip hicret eden ve Allah yolunda cihad edenler, muhacirleri barındıranlar, yardım edenler: İşte gerçek müminler onlardır. Mağfiret ve bol rızık da onlarındır.

İcmâlî ve tafsîlî olarak îman edilmesi gereken esaslara *“îman edip”* Rasûlullah (s.a.v.)’e uymak ve Allah’ın rızâsını taleb maksadıyla vatanlarını terk edip *“hicret eden ve”* cennete ve derecelerine ulaştıracak olan İslâm dîni ve ihlâs demek olan *“Allah yolunda”* kâfirlerle *“cihad edenler,”* -ki mücâhede ve cihâd, Allah yolunda bir kimse ile savaşmak demektir.

“muhacirleri barındıranlar,” muhacir müminlere kucak açıp evlerini barklarını açan ve her şeylerini onlarla eşit olarak paylaşanlar; düşmanlarına karşı onlara *“yardım edenler:”* İlk olarak özellikleri sayılanlar, ilk muhâcirlerdir, ikinci olarak özellikleri sayılanlar ise ensardır. *“İşte gerçek”* bir îmanla inanan *“müminler onlardır.”* Çünkü onlar hicret, cihad, malı fedâ etmek ve hakka yardımcı olmakla îmanlarını isbatlamışlar/tahkîkî îman hâline getirmişlerdir.

Önce geçen 72. âyet, mü’minlerin birbirlerine mîrasçı ve mîras konusunda birbirlerinin velîsi oldukları ile ilgili hükümleri beyan etmek için zikredilmiştir. Bu 74. âyet ise müminlerden kâmil îman sahiplerinin başkaları değil, ilk muhâcirler ve ensar olduğunu beyan etmek için zikredilmiştir. Onun için bu âyet, önceki âyetin tekrarı değildir.

"Mağfiret" günahlarının bağışlanması *"ve bol"* geniş ve çok *"rızık da onlarındır."* Allah Teâlâ onlara cennette öyle yedirir içirir ki, yedikleri misk gibi kokan bir ter şeklinde dışarı çıkar. Dünyada olduğu gibi pis kokuya ve pisliğe dönüşmez.

Bu iki hususta sonradan onlara katılacak ve onların sıfatlarıyla sıfatlanacak kimseleri de kendilerine ilâve ederek Allah şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَاُو۬لٰٓئِكَ مِنْكُمْۜ
وَاُو۬لُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فٖى كِتَابِ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ
شَيْءٍ عَلٖيمٌ ﴿٧٥﴾

75. Sonra îman edip hicret eden ve sizinle birlikte savaşanlara gelince: Onlar da sizdendir. Akrabalar Allah'ın Kitabı'na göre birbirine daha yakındır. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

Ey muhacirler ve ensar, ilk hicretten *"sonra îman edip"* sizden sonra *"hicret eden ve"* bazı gazvelerde *"sizinle birlikte savaşanlara gelince: Onlar da sizdendir."*

Onlar, kendilerinden sonra gelen kimselerdir ki: ***"Rabb'imız! Bizi ve bizden önce îman eden kardeşlerimizi bağışla." derler."*** (el-Haşr, 59/10) Allah da lütuf ve keremiyle îman ve hicrete teşvik etmek için onları önceden gelenlere (sâbıkûn) katmış onlardan saymıştır.

Rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) muhâcirlerle ensarı birbirine kardeş yaptı. Muhacirlerden olan kimseye, müslüman bile olsa hicret etmeyen akrabâsı değil, ensardan olan kardeşi mirasçı oluyordu. Allah Teâlâ şöyle buyurarak bu hükmü neshetti:

"Akrabalar Allah'ın Kitabı'na" yani hükmüne *"göre birbirine"* mîrasçı olma konusunda yabancılardan *"daha yakındır. Allah her şeyi hakkıyla bilendir."* Mirasın önce dînî yakınlığa, sonra da nesebe dayalı yakınlığa bağlanması da onun bilgisi dahilinde olan yüce hikmetlerdendir.

Oınun hükümlerinde nasıl ve niçin yoktur
Oınun fiillerinde de ne şekilde ve kaç yoktur

Bilesin ki ilk muhacirler, îmanın ve Rasûlullah (s.a.v.)'e uymanın temelini attıkları için ensardan daha fazîletlidirler. Hz. Peygamber (a.s.)'ın şu sözleri buna delâlet etmektedir: "*Hicret (daha fazîletli) olmasaydı, ensardan bir kişi olurdum.*"[81] Efendimiz'in bu sözlerinden muradı, hicretten sonra dine yardım etmekten daha üstün bir mertebe olmadığını ifade ederek ensara ikramdır.

Muhacirler de kendi aralarında çeşitli tabakalara ayrılırlar:

Bir kısmı, Peygamber (s.a.v.) ile beraber veya O'nun hicretinden sonra Hudeybiye

anlaşmasından önce hicret etmiştir. Onlar ilk muhâcirlerdir.

Bir kısmı da Hudeybiye anlaşmasından sonra ve Mekke fethinden önce hicret etmiştir. Onlar da ikinci derece olan muhacirlerdir.

Bir gurup da vardır ki, iki hicret sahibidirler. Biri Habeşistan'a, diğeri Medîne'ye.

Rasûlullah (s.a.v.)'in hicretinden sonra Medîne'ye hicret etmek, gücü yeten müminlere farzdı. Bunun amacı müminlerin dinlerini daha rahat yaşayabilmeleri ve i'lây-ı kelimetullah konusunda Rasûlullah (s.a.v.)'e yardımcı olmalarıydı. Mekke fethedilince Efendimiz (s.a.v.) farz olan hicretin bittiğini, artık kimsenin hicretin fazîletine ulaşamayacağını ve muhacirlerin mertebelerine erişmenin mümkün olamıyacağını bildirmiştir. Ancak bir müslümanın dînini daha güzelce yaşamak için Mekke'ye veya başka bir yere hicret etmesi kıyâmete kadar kaldırılmamıştır. Bir hadiste: "*Fetihten sonra artık hicret yoktur. Fakat din uğrunda cihad vardır*."[82] buyurulmuştur.

Başka bir hadiste ise: "*Vefatımdan sonra beni ziyaret eden hayatımda ziyaret etmiş gibidir. İki Harem'den (Mekke ve Medîne) birinde vefat eden kıyamet gününde emniyette olanlar içinde diriltilir*."[83] buyurulmuştur.

İmam Gazalî, *İhyâ*'da şu hadisi zikreder: "Hz. Peygamber (a.s.) Mekke'ye dönünce Kâbe'ye karşı yönelerek: "*Muhakkak sen, Allah'ın arzının en üstünü ve Allah'ın beldelerinin bana en sevimli olanısın. Senden çıkarılmamış olsaydım, asla çıkmazdım*." buyurmuştur.[84]

Allah'ın habibinin sevdiği şey, ümmeti için de sevgilidir. Edebine riâyet ederek ve hakkını vererek Mekke'de ikamet etmek, diğer yerlerde ikamet emekten daha üstündür. Nasıl üstün olmasın ki Beytullah'a bakmak ibadettir. Orada yapılan iyiliklerin ecri kat kat fazla verilir. O yerin hakkını yerine getiremeyenin orada ikamet etmeyip ayrılması gerekir. Çünkü bazı âlimler, böyle kimselerin orada ikamet etmelerini hoş görmemiş, mekruh saymıştır.

Ömer b. Abdülaziz gibi bir kısım yöneticilerin biri Harem bölgesinde diğeri de Harem bölgesi dışında olmak üzere iki çadırda ikamet ettikleri anlatılır. Onlar namaz kılmak veya başka bir taat işlemek istediklerinde Harem'de olan çadırlarına girerlerdi. Bunu, Mescid-i Haram'ın faziletine riâyet etmek için yaparlardı. Fakat yemek, konuşmak ve benzeri hususlar için de Harem dışındaki çadırlarına çıkarlardı.

Harem bölgesi (Kâbe'ye göre) doğu taraftan altı mil, kuzeyden on iki mil, batıdan on sekiz mil ve güneyden ise yirmi mildir. Fakih **Ebu Ca'fer**'in verdiği ölçüler bu şekildedir.

Şerefli yerlerin ve ulu mekanların Allah katında ve insanlar nazarında kıymeti ve hurmeti olduğu gibi, tam kemâl ehli kimselerin saf gönülleri de öyledir. Hatta onların dereceleri daha da yüksektir.

Mevlânâ, *Mesnevî*'de der ki:

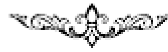
Velilerin gönüllerindeki mescid

Herkesin secde yeridir, orada Allah vardır
İnsan yapısı olan mescid mecazdır, bu bir hakîkat
Ermişlerin gönüllerinden başka hakîkî mescid yoktur

Yüce Allah'ın *"Onlar da sizdendir."* âyetinde Hak yolunda îman, hicret ve hakîkî cihad ile yürüyen sonradan gelen (müteahhirînden olan) sâdık sâliklerin de öncekilerden (mütekaddimînden) olduklarına işaret vardır. Çünkü Allah katında ne sabah vardır, ne akşam. Hakk'ın vuslatına erenlerin hepsi, bir tek can gibidir. Zaman ve mekan kayıtlarından uzaktırlar. Onların yanında dün, bugün, yarın, uzaklık, yakınlık, yükseklik ve aşağılık müsavidir. İşte bu yüzden Peygamberimiz (a.s.): "*Ümmetim yağmur gibidir, başı mı yoksa sonu mu daha hayırlıdır bilinmez.*"[85] buyurmuştur. Yine sonradan gelen müminleri kardeşleri sayarak: "*Kardeşlerime kavuşmayı ne kadar özledim!*"[86] buyurmuştur.

Hasan Basrî, Enfal sûresini okuduğu zaman şöyle demiştir: "Ne mutlu o orduya ki komutanı Rasûlullah (s.a.v.), mübarezeye çıkanı Allah'ın arslanı (Hz. Hamza/Hz. Ali), cihadları Allah'a tâat, imdadlarına koşan Allah'ın melekleri, sevabları Allah'ın rızâsıdır."

Yüce Allah'tan bizi salih amellere, güzel söz ve hallere muvaffak kılmasını ve bizi her an ve durumda tâatiyle meşgul eylemesini niyaz eyleriz.[87]

---

[75]. *Buhârî,* Ikrah, 7; *Müslim,* Birr, 62
[76]. *İbn Sa'd,* I, 203
[77]. *İbn İshak,* Sîre, s. 154
[78]. *İbn Hacer,* Kâfî, II, 555
[79]. *Buhârî,* Enbiya, 54; *Müslim,* Tevbe, 46, 47
[80]. *Buhârî,* Enbiya, 45; *Müslim,* Tevbe, 48
[81]. *Buhârî,* Megâzî, 56; *Müslim,* Zekat, 139
[82]. *Buhârî,* Cihad, 194; *Nesâî,* Bey'at, 15; *Müsned,* III, 401
[83]. *Aclûnî,* II, 328-329; *Münâvî,* VI, 116
[84]. *Irâkî,* el-Muğnî, I, 244; *el-Müttakî,* Kenzü'l-ummâl, hadis no: 30204
[85]. *Tirmizî,* Emsâl, 6; *Müsned,* III, 130
[86]. Benzer bir hadis için bk. *Nesâî,* Tahâret, 109; *İbn Mâce,* Zühd, 36; *Muvatta,* Tahâret, 28; Müsned, II, 300, 408
[87]. Enfal sûresinin tefsiri, yüce Allah'ın fazlı ile hicri 1101 yılının Rebîulâhir ayının sonlarında tamam oldu.

سُورَةُ التَّوْبَةِ

9- TEVBE SÛRESİ

Tevbe sûresi, 129 âyettir. 128 ve 129. âyetler Mekke'de, diğerleri Medine'de inmiştir. 104. âyet tevbe ile ilgili olduğu için sûreye bu isim verilmiştir. Sûrenin bundan başka birçok ismi olup en meşhuru Berâe'dir.

Bu sûrenin Enfâl sûresi'nin devamı veya başlı başına bir sûre olup olmadığı hakkında ihtilâf olduğu için başında Besmele yazılmamıştır.

TEVBE SÛRESİ

129 âyettir. Medîne'de nâzil olmuştur.

Allah'ın rahmetinden kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığınırım.

İhtar (berâe)den önce besmelenin zikredilmemesinin sebebi, rahmet ve şefkate delâlet eden besmele ile ihtarın (berâe) öncesinin delâlet ettiği red ve inkar arasında münâsebet bulunmamasıdır.

İbn Arabî *el-Fütûhât*'ında bu görüşü reddederek **"*Veyl*"** (*yazıklar olsun, vay hâline*) diye başlayan sûrelerin (bk. el-Mutaffifîn, 83/1, el-Hümeze, 104/1) başında besmelenin var olduğunu, halbuki besmelenin ifade ettiği rahmet ile "*veyl*" arasında alâka bulunmadığını belirtir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de ise şöyle denilir: "Tevbe (Berâe) sûresinin başında besmelenin yazılmayıp Neml sûresinin içinde yazılmasının hikmeti, besmelenin Kur'an'da tekrar edilen bir âyet olduğunun bilinmesi içindir. Çoğunlukla sûre başlarında nâzil olması, iki sûreyi birbirinden ayırmak ve her sûrenin Allah Teâlâ'nın ismiyle, cemâl ve celâl sıfatıyla taçlanması içindir. Bu sebepledir ki nâzil olduğu yerlerde yazılmış, olmadığı yerlerde ise yazılmamıştır. Berâe (Tevbe) sûresinin başında nâzil olmadığı için yazılmamış, Neml sûresinin hem başında, hem de ortasında nâzil olduğu için her iki yerde de yazılmıştır."

Esbâb-ı Nüzûl tercümesinde Fakîh **Ebü'l-Leys**'in *Bostan*'ından nakledilir ki güvenilir şeyhler an'ane tarîkıyla Hz. Osman Zinnûreyn (r.a.)'dan rivâyet ettiler ki: Enfâl sûresinin sonunu ve Tevbe sûresinin başını yazan vahiy kâtibi bendim. Hz. Mustafa (a.s.) bu iki sûre arasında besmele yazılmasını emir buyurmadı. **Kâşifî**'nin tefsirinde böyle geçmektedir. Bu *et-Te'vîlât*'ta söylenenleri te'yid etmektedir.

Şeyh-i Ekber (k.s) der ki: "Bilesin ki Tevbe sûresinin besmelesi Neml sûresinin içinde zikredilen besmeledir. Çünkü Hak Sübhanehû bir şey hibe ederse ondan dönmez ve onu yok da etmez. Tevbe sûresinin rahmeti, -yâni besmele çıkarılmak sûretiyle, sûrede zikri geçen müşriklere, tahsis edilmiş olan rahmet- kaldırılarak onlar hakkında ihtâra hükmedilince melek o rahmeti nereye koyacağını bilmeyerek durup kaldı. Çünkü her bir insan topluluğu rahmetini îmanı sebebiyle almıştır. Allah Teâlâ: "Bu besmeleyi Süleyman (a.s.)'a îman eden hayvanlara verin." buyurdu. O hayvanların sâdece kendi elçilerine iman etmeleri gerekiyordu. Onlar Süleyman (a.s.)'ın derecesini tanıyıp ona iman edince insânî rahmetten kendilerine bir nasib verildi. Bu da müşriklerden alınmış olan *"Bismillâhirrahmânirrahîm"* dir.

Rahmân olan Allah'ın rahmeti, kevnî varlık âlemindeki her şeyi kuşatmış olduğundan, Berâe sûresinin başına besmelenin yerine "bâ" harfi getirildi. Zira "bâ" harfi rahmet ve emniyet âyeti olan besmelenin harflerindendir. Çünkü kevnî varlık âlemindeki her şeyin genel veya özel olarak Allah'ın rahmetinden bir hissesi vardır."

İstiâze; *"Eûzü billahi mine'ş-şeytâni'r-racim"* demek, Kur'an okumaya başlayan

herkese vâcibdir. Sûre başı olsun, ortası olsun farketmez. Ancak okumaktan maksadı derse ve kitaba Kur'an'la başlamak ise istiâzede bulunmak vacib değildir.

Besmele ise Fâtiha sûresinin başında mutlaka okunmalıdır. Berâe (Tevbe) sûresi hariç, diğer sûrelerin başında da okumak gereklidir. Berâe sûresinin başında ise ulemanın ittifakı ile besmele yoktur. Kur'an okuyan, sûrenin diğer âyetlerinden okumaya başlayınca besmeleyi okuyup okumamakta muhayyerdir. Fakat **Ca'berî**'nin *eş-Şâtıbıyye* şerhinde ifade ettiği gibi Berâe sûresinin içinde de besmele okunmaz.

MÜŞRİKLERE İHTAR

بَرَٓاءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِٓ اِلَى الَّذٖينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿١﴾
فَسٖيحُوا فِى الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ
وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِى الْكَافِرٖينَ ﴿٢﴾ وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِٓ اِلَى النَّاسِ
يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرٖٓيءٌ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ وَرَسُولُهُ فَاِنْ تُبْتُمْ
فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ وَبَشِّرِ
الَّذٖينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَلٖيمٍ ﴿٣﴾ اِلَّا الَّذٖينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ثُمَّ
لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّٓوا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ
اِلٰى مُدَّتِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقٖينَ ﴿٤﴾ فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ
فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكٖينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ
وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ
فَخَلُّوا سَبٖيلَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٥﴾ وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ
اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

1. Allah ve Rasûlü'nden kendileriyle andlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtardır!

2. *(Ey müşrikler)* Yeryüzünde dört ay daha dolaşın, iyi bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. Allah kâfirleri rezil rüsvây edecektir.

3. Hacc-ı ekber *(en büyük hac)* gününde Allah ve Rasûlü'nden insanlara bir bildiridir: Allah ve Rasûlü müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. O kâfirlere elem verici bir azâbı müjdele.

4. Ancak andlaşma yaptığınız müşriklerden *(andlaşma şartlarından)* hiçbir şeyi eksik bırakmayan ve size karşı hiç kimseye arka çıkmayanların andlaşmalarını, kendilerine tanıdığınız süreye kadar tamamlayın. Şüphesiz Allah müttakîleri sever.

5. Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, hapsedin ve her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekatı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah bağışlayan, esirgeyendir.

6. Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip

dinleyinceye kadar ona eman ver, sonra *(müslüman olmazsa)* onu güven içinde bulunacağı yere ulaştır. İşte bu onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir.

Ey müslümanlar, bunlar *“Allah ve Rasûlü’nden”* yani onlar tarafından yapılan *“kendileriyle andlaşma yapmış olduğunuz müşriklere”* verilen *“bir ihtardır!”* Yani: “Allah ve Rasûlü müşriklerle yaptığınız andlaşmadan uzaktır. Andlaşmaları kendilerine atılmıştır.”

Allah’tan olan beraet, yâni ihtâr, korumanın sona ermesi, münâsebetin bitmesi ve andlaşmanın bozulmasıdır.

“Allah müşriklerden berîdir.” (et-Tevbe, 9/6) âyetinde *“berâet”* kelimesinin kendisine taalluk ettiği kelime (müşrikler) zikredildiği halde bu âyette cümlenin genel akışından anlaşılacağı için ve bir de (min) harf-i cerrinin tekrarından kaçınıldığından zikredilmemiştir.

Andlaşma vacib değil de izin verilmiş bir mübah olması ve müslümanların da peygamberleriyle beraber böyle bir ahid yapmış olmaları sebebiyle ahid, müslümanlara nisbet edilerek *“andlaşma yapmış olduğunuz”* buyurulmuştur. Çünkü Allah Teâlâ tarafından izin verilmiş olsa da andlaşmayı doğrudan kendilerinin yapması bakımından ilk olarak müslümanlar akla gelir. Beraet (ihtar verme) ise böyle değildir. Çünkü o Allah Teâlâ tarafından vâcib kılınmış ve muhâtapların kendi görüşüne bırakılmayan diğer emirler gibi Allah tarafından yapılması istenmiş bir emirdir.

Ahid, yeminle kuvvetlendirilmiş bir akittir. Müslümanlar Allah’ın izni ile Mekkeli müşriklerle ve diğerleriyle andlaşma yapmışlardı. Rasûl-i Ekrem (s.a.)’in muvâfakatini de almışlardı. Fakat Kinane ve Damreoğulları dışında tüm müşrikler ahidlerini bozduklarından müslümanlara da yaptıkları ahdi bozmaları emrolundu. Bundan sonra müşriklere dört ay mühlet tanındı.

فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ
وَأَنَّ اللّٰهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾

2. *(Ey müşrikler)* Yeryüzünde dört ay daha dolaşın, iyi bilin ki siz Allah’ı âciz bırakacak değilsiniz. Allah kâfirleri rezil rüsvây edecektir.

Onlara deyin ki: Ey müşrikler *“Yeryüzünde dört ay daha”* gelip giderek saldırı ve savaştan emniyette olarak, yağma ve baskından korkmadan *“dolaşın.”*, seyahat edin, gezip dolaşın.

“Seyh” ve *“Siyahat”*, suyun tabiatı üzere akması gibi yeryüzünde dilediği şekilde kolayca gitmek ve seyretmektir. Bu kelimede, yine “gidiniz seyr u sefer ediniz” anlamındaki “ سيروا ” kelimesinde ve benzerlerinde bulunmayan bir rahatlatma ve

genişlik vardır. Âyette *“yeryüzünde”* kelimesinin ilâve edilmesi, dâru’l-İslâm olsun veya olmasın dünyanın bütün bölgelerini içine alması içindir.

Bu *“yeryüzünde dolaşın”* emrinden murad, onlara seyahati mecbur ve vacib kılmak değil, bu konuda onları serbest (ibaha) bırakmaktır. Harbe hazırlanmakta âilelerini, mallarını korumakta ve her türlü tedbiri almakta serbest olduklarını ifâdedir.

*“Dört ay”*dan maksad, haram aylardır ki savaş o ayların geçmesine bağlanmıştır. Bu aylar Şevval, Zülkade, Zülhicce ve Muharrem aylarıdır. Çünkü Tevbe sûresi hicretin dokuzuncu yılında Mekke fethinden sonra, Şevval ayında nazil olmuştur. Mekke, hicretin sekizinci yılında fethedilmişti.

Müslümanlar, haram aylarda savaşmaktan men edilmek üzere bu dört aylık müddet zarfında kâfirlere ilişmemekle emrolundular. Müşrikler düşünsünler ve bu müddet bitiminde kendileri için müslüman olmaktan ya da ölümden başka çare olmadığını bilsinler de bu onları İslâm’a yöneltsin, müslümanları hıyanetle ve diğer taraftan habersiz olarak ahdi bozmakla suçlamasınlar diye daha sonra bu emrin vâcibliği nesh edildi.

Başka bir görüşe göre bu *“dört ay”*, Zülhicce’nin yirmi günü, Muharrem, Safer ve Rebîulevvel ayı ile Rebîulâhir’in ilk on günüdür. Çünkü bu âyet kurban bayramı günü tebliğ edilmiştir (10 Zülhicce). Nitekim rivayet edilmiştir ki Rasûlullah (s.a.) Mekke fethi senesinde hac mevsiminde emîr olarak Attab b. Esîd’i tâyin buyurdu. O sene vakfede hem müslümünlar hem de müşrikler bir arada bulundular.

Hicretin dokuzuncu senesinde ise Efendimiz, Hac emiri olarak Hz. Ebû Bekir (r.a.)’ı tayin etti. Hz. Ebû Bekir Medine’den Mekke’ye doğru yola koyulmuştu ki Rasûl-i Ekrem (s.a.) **Hz. Ali**’yi kendi devesi **Adbâ**’ya bindirerek hacılara Tevbe suresini okuması için onun peşinden gönderdi.

Rasûl-i Ekrem (s.a.)’e: “Ebû Bekir’e bu sûre gönderilse iyi olmaz mı idi?” diye sorulunca: “*Benden olacak bir tebliğ ancak benden birisi tarafından yerine getirilebilir*.”[88] buyurdu.

Bunun böyle yapılması Arap geleneğinin bir gereği idi. Ahid yapma ya da bozma Arap âdetine göre, ya kabile reisi tarafından ya da onun yakınlarından birisi tarafından olabilirdi. Bu sebeple Efendimiz de Hz. Ali (k.v.)’i gönderdi ki ihtilâfa mahal kalmasın ve “ahid konusunda yeni bir usul mü icad edildi?” diyecek kimse olmasın.

Hz. Ali kafileye yaklaşınca Hz. Ebû Bekir (r.a.) devesinin ayak sesini işitti ve durdu. “Bu Rasûlullah (s.a.)’in devesinin ayak sesidir.” dedi. Hz. Ali onlara kavuşunca Hz. Ebû Bekir: “Emîr olarak mı gönderildin yoksa belli bir vazifeyle mi memursun?” diye sordu. O da: “Memur olarak gönderildim.” diye cevap verdi.

Beraberce yola devam ettiler. Zülhicce’nin yedinci günü olunca Hz. Ebû Bekir bir hutbe îrâd ederek hac ibâdetlerinden (menâsik) bahsetti. Zülhicce’nin onuncu, kurban bayramının birinci günü Hz. Ali Cemre-i Akabe (Büyük şeytan taşlama) mahallinde ayağa kalkarak:

“–Ey insanlar! Ben size Allah’tan gelen emirleri tebliğ edici bir elçi olarak

gönderildim.” dedi. Orada bulananlar:
“–Ne tebliğ edeceksin?” dediler.
Hz. Ali de Berâe (Tevbe) suresinin başından itibaren otuz ya da kırk âyet kadar okuduktan sonra: “Dört şeyi tebliğ etmekle emrolundum:
1. Bu seneden sonra hiçbir müşrik Beytullah’a yaklaşamaz,
2. Hiç kimse Kâbe’yi çıplak olarak tavaf edemez,
3. Cennete mümin olan kimseden başkası giremez,
4. Kendisine belli bir ahid verilenin ahdi, belirtilen süreye kadar devam edecek.”[89]

Haddâdî der ki: “Hz. Ali’nin Berâe suresini okuduğu yılki hac, Zülkade ayının onuna rastlamıştı. Ertesi yıl ise Zülhicce ayında edâ edilmiştir. Buna sebep Kinâneoğulları’nın nesî’ yapmalarıdır. Nesî’, haram ayları te’hir etmektir.”

Bu açıklamalara göre -bir kısım müfessirlerin de ifade ettikleri gibi- âyette zikredilen dört aydan maksad, Zülka‘de’nin onundan Rebîulevvel ayının onuna kadar olan süredir.

“iyi bilin ki siz” yeryüzünün dört bir yanına gitseniz, dağ demeden tepe demeden her yeri dolaşsanız bile *“Allah’ı âciz bırakacak değilsiniz.”* Yâni kaçarak ve bir yerlere sığınarak O’ndan kurtulamazsınız.

Rebîu’l-ebrâr adlı eserde şöyle denilmiştir: “*Allah’ı âciz bırakacak değilsiniz*” sözünden maksad, Allah’ın önüne geçemez, O’nu atlatamazsınız demektir. Çünkü Kinâne lügatinde “mu’ciz “ (âciz bırakan) kelimesi, “sâbık” (öne geçen) anlamındadır.

Ve yine bilin ki *“Allah kâfirleri rezil rüsvây edecektir.”* O sizi dünyada ölüm ve esâret, âhirette ise azâb ile zelil kılacaktır. Bu da sizi utanıp arlanacak bir duruma düşürecektir.

İmam Kuşeyrî der ki: Müşriklere dört aylık bir mühlet verilerek dalâletten kurtulmaları halinde kaybettikleri mallara tekrar kavuşabilecekleri, aksi halde daha da mahrûmiyetle karşılaşıp cürümlerinin Allah ile aralarında olan korumayı (ısmet) ortadan kaldıracağı bu âyetle ilan edilmiştir. Sonra bu mânâyı ifade eden bir sonuçla âyet bitirilerek: “Şayet bu çirkin işlerde ısrar ederseniz kendinizi kendi ellerinizle helâke götürmüş, dünyada iken kanınızın akıtılmasına âhirette ise pişmanlık duymanıza vesile olmuş olursunuz. Tüm hesaplarınızda kaybedersiniz.” denmek istenmiştir.

Dünya değişti, biz de değiştik, yazıklar olsun ki,
Karşılık peşinde koşan onu bulamadı.

Âyette savaş ve küfürden sonra sulh ve imana dâvet vardır. Çünkü inkâra saplanıp isyana dalan kimse Rabb’ine karşı harp ilan etmiş olur. Tevbe ve istiğfârı geciktirmesi, Melik ve Cebbâr olan Allah’ın kahrının ansızın gelmesine aldırmaması yüzünden pişman olur.

Ariflerden biri der ki: “Abdâl taifesinden olmak istersen huyunu, çocukların bazı huylarına çevir. Çünkü çocuklarda beş haslet vardır ki onlar büyüklerde olmuş olsaydı abdâlden olurlardı:

1. Çocuklar rızık için endişelenmezler.
Sâib şöyle der:
Kafes köşesinde su ve yem düşünmek boşunadır
Öyle ise feleğin altında rızkı ben niçin düşüneyim?

2. Hastalandıklarında Yaradan'larından şikâyetçi olmazlar.
Hâfız'ın senin cevrinden ve siteminden inlemesi mümkün değil
Ben senin esirin olduğum günden beri mutluyum

3. Yemeği topluca yerler.
Mülk ve devlet elde etmek istersen
Ey Şah! Allah'ın nimetlerini dervişlerle beraber ye!

4. Birbirine düşman olduklarında çabucak barışırlar.
Yavuz Sultan Selim şöyle der:
Sîne levhini aşk köşesi yapmak istersen
Ayna gibi gönülden kin tozunu sil

5. Korktuklarında gözlerinden yaşlar boşanır.
Mesnevî'de şöyle denilir:
Güneşin sıcaklığı, dünya bulutunun ağlaması
Dünyanın ağzını tatlandırıp güldürüyorsa
Sen de akıl güneşini yak, parlat
Gözlerinden bulut gibi yaşlar saç
Küçük bir çocuk gibi ağlayan bir göz gerek sana
Bu ekmeği az ye, zira şerefini ve manevî zevkini alır götürür

Ayette hevâsını ilâh edinip dünya putuna tapan inatçı nefislere işaret vardır. Çocukluk yıllarında kalb ve ruh, nefisle ateşkes yaparak bülûğ yaşına kadar herhangi bir taarruzda bulunmayacakları konusunda onunla anlaşırlar. Nefis de aynı şekilde beşeri güçlerini ve bedenî gelişimini tamamlayana kadar ruh ve kalbe hücûm etmeyeceğine dair söz verir. Bu gelişim tamamlanmadan kişiye emânet (dini vazîfeler) yüklenmez ve şer'i mükellefiyetlerle sorumlu tutulmaz. Aklın da kemale ulaşması gerekir ki ilâhî daveti kabul etsin. Peygamberler ve mucizeleri akılla bilinir. Yaradan'ın varlığı akılla ispat edilir. Allah'ın nimetlerinin şükrünü yerine getirmek için O'na kulluğun zorunlu olduğunu akılla idrak eder.

Allah ve Rasûlü bülûğdan sonra bu anlaşmadan kesinlikle berîdirler. Çünkü o vakit nefislerin kalb ve ruhlarla yaptıkları anlaşmaların bozulma zamanıdır.

Nefis, bülûğdan önce yeme-içme, giyme gibi hususlarda bedenin gelişmesi, zarûrî ihtiyaçlarının giderilmesi için beden mülkünde tasarrufta bulunur. Bunun ise kalb ve ruha çok zararı dokunmaz. Fakat nefis büluğdan sonra zarûrî olan yeme-içme ve giymeyi

şehvet için artırmaya başlar. Şehvet ortaya çıkınca onun acı sonuçları yenen, içilen, giyilen ve nikahlananları içine alır. Şehvet ateşi günbegün artar.

Sonuçta kalb ve ruhta hastalık meydana getirir. İşte peygamberler bu hastalığı ortadan kaldırmak ve şifâya kavuşturmak için gönderilmiştir. Nitekim Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Ben, alışılagelen kötü âdetleri ve nefislerin luzumsuz isteklerini ortadan kaldırmak için gönderildim*."[90]

"Yeryüzünde dört ay daha dolaşın" âyetinde nefislerin beşeriyet arzında dört vasfı tamamlamak için seyâhat ettiklerine işâret vardır. Bu dört vasıf nebâtiyyet (bitkisel hal), hayevâniyyet (hayvansal hal), şeytâniyyet ve insâniyyettir. Bu vasıflar ise yüce, rûhânî ve bir cevher olan ruh ile süflî ve dört unsurdan (su, hava, toprak, ateş) oluşan bedenin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Nebâtiyyet suyu, hayevâniyyet havayı, şeytaniyyet ateşi; insaniyyet ise toprağı meydana getirir. Bu vasıfların kemal bulması için nefisler bülûğ çağına kadar dünya otlaklarına ve nimetlerine salıverilir.

Ey saadet ehlinin nefisleri *"iyi bilin ki siz"* dünyevi nimetleri elinizden çekip almak ve uhrevî faydaları size bahşetmek hususunda *"Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. Allah kâfirleri rezil rüsvây edecektir."* Yâni, şakâvet ehlini gaflet ve şehvet çöllerinde helâk eder. *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de böyle geçmektedir.

وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَر۪ٓيءٌ مِنَ
الْمُشْرِك۪ينَ وَرَسُولُهُ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوٓا
اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ وَبَشِّرِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَل۪يمٍ ﴿٣﴾

3. Hacc-ı ekber *(en büyük hac)* gününde Allah ve Rasûlü'nden insanlara bir bildiridir: Allah ve Rasûlü müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. O kâfirlere elem verici bir azâbı müjdele.

"Hacc-ı ekber gününde Allah ve Rasûlü'nden insanlara" yani bütün müminlere ve ahdine sâdık olan ve olmayan kâfirlere *"bir bildiridir: Allah ve Rasûlü müşriklerden"* yani muâhede yapıp da onu bozan müşriklerin bozdukları ahidlerinden *"uzaktır."* kat'iyetle beridir.

"*Hacc-ı ekber günü*"nden maksadın ne olduğu konusunda iki görüş vardır:

1- *"Hacc-ı ekber günü"*nden maksad, bayram günüdür. Çünkü ziyaret tavafı ve diğer haccın rukünleri ile kurban kesmek, şeytan taşlamak ve diğer haccın önemli işleri o gün tamam olur. "İhtar/berâet" de o gün yapılmıştır.

Rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) Efendimiz, Vedâ haccında kurban bayramının birinci günü cemrelerde durmuş ve "*İşte hacc-ı ekber günü bugündür*."

buyurmuştur.[91]

Yine rivâyet edilmiştir ki **Hz. Ali** (k.v.) kurban bayramının birinci günü beyaz bir katırın üzerinde Cebâne bölgesine doğru giderken bir adam gelip katırının dizginlerini tuttu ve hacc-ı ekber gününün hangi gün olduğunu sordu. O da: "İşte o gün bugündür. Hayvanı bırak, ona yol ver!" dedi.

2- *"Hacc-ı ekber günü"*nden maksad vakfeye durulan arafe günüdür. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) in "*Hac arafedir.*"[92] buyurmuştur. Peygamber Efendimiz (a.s.) hacda yapılacak fiilleri Arafat'ta vakfeye durmaya hasretmiştir. Çünkü haccın en büyük rüknü vakfedir Vakfeye yetişen haccı idrak etmiş, yetişemeyen ise haccı kaçırmış olur. Hacca 'ekber', yâni 'en büyük' vasfı verilmiştir. Çünkü umreye "hacc-ı asğar" yâni "küçük hac" adı verilir. Bir başka sebebi de müslümanların ve müşriklerin o günde bir araya gelmeleri ve o günün (vakfenin) ehl-i kitabın bayramlarına tesadüf etmesidir ki ne ondan önce, ne de sonra bir daha denk gelmemiştir. İşte bu yüzden o gün bütün grupların ve din mensuplarının kalblerinde kıymetlenip önemi artmıştı.

Bir rivâyette: "*Vakfe cuma gününe rastlarsa yetmiş hac sevabına muâdil olur.*"[93] diye vârid olmuştur ki işte hacc-ı ekber odur.

Burada "*uzaktır*" anlamındaki *"berîün"* kelimesinin zikredilmesi bir tekrar sayılmaz. Zira sûrenin başındaki " بَرَاءَةٌ " kelimesi bir "haber verme" mâhiyeti arzederken burada zikredilen " بَرِيٓءٌ " kelimesi bu ültimatomun bildirilmesini gerekli kılan bir ihbardır. Bu sebeple "insanlar"la irtibatlandırılmış, daha önce "***kendileriyle andlaşma yapmış olduğunuz***" buyurulduğu gibi kendileriyle andlaşma yapılanlara tahsis edilmemiştir.

"Eğer" küfürden ve ahdinizi bozmaktan *"tevbe ederseniz bu"* tevbe *"sizin için"* iki dünyada küfür üzere ve ahdi bozmuş olarak kalmaktan *"daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz"* tevbe etmekten kaçınırsanız "*bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz."* dünyada istediği zaman O'nun elinden kurtulamazsınız, kaçarak O'nu âciz bırakamazsınız. *Siz Allah'ı âciz bırakamazsınız, yani ondan kaçamaz veya onunla mücâdele edemezsiniz.*

"O kâfirlere" âhirette *"elem verici bir azâbı müjdele!"* Burada hitap Rasûlullah (s.a.)'edir. Burada "müjde", onlarla alay etmek için korkutma makamında zikredilmiştir.

Ebû Hüreyre (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.), Hz. Ali'yi "Beraet/ihtar" ile Mekke'ye gönderdiğinde ben de onun yanındaydım." Ebû Hüreyre'ye: "Orada ne diyerek ilanda bulundunuz?" diye sorulunca şöyle cevap verdi: "Şöyle çağırıyorduk: "Cennete ancak mümin olanlar girecek. Bu yıldan sonra hiçbir müşrik ve çıplak kimse bu Beyt'i ziyaret edip tavaf edemeyecek. Rasûlullah ile anlaşma yapan kimselerin ahidlerinin süresi dört ayla sınırlandırılmıştır. Süre bitince Allah da Rasûlü de müşriklerin ahidlerinden berîdir, uzaktır."

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا
وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّوا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلَى مُدَّتِهِمْ
اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

4. Ancak andlaşma yaptığınız müşriklerden *(andlaşma şartlarından)* hiçbir şeyi eksik bırakmayan ve size karşı hiç kimseye arka çıkmayanların andlaşmalarını, kendilerine tanıdığınız süreye kadar tamamlayın. Şüphesiz Allah müttakîleri sever.

"Ancak andlaşma yaptığınız müşriklerden" aradan müddet geçmekle birlikte sözlerinde durduklarına delâlet etmek üzere andlaşma şartlarından *"hiçbir şeyi eksik bırakmayan",* verdikleri sözden dönmeyen…

Kâşifî der ki: *Onlar sizin ahitlerinizden bir şey eksiltmediler, yani sizin ahdinizi bozmadılar.*

"ve size karşı" düşmanlarınızdan *"hiç kimseye arka çıkmayanların andlaşmalarını kendilerine tanıdığınız süreye kadar tamamlayın."* Ahidlerini bozan müşriklere dört ay süre tanınırken ahidlerine sadakat gösterenlere dört ay gibi bir süreyle sınır konulmamış, verilen ahde riayet edilmesi istenmiştir. Yâni andlaşmayı bozanlara tanınan süre geçince onlara ansızın savaş açmayın. Onları diğerleriyle bir tutmayın.

Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) ile andlaşma halinde olan Huzâa kabilesine Bekroğulları kabilesi saldırmış Kureyş kabilesi de saldıranlara silah yardımında bulunarak dolaylı olarak müslümanların düşmanlarına arka çıkmışlardı.

Rivayete göre Rasûlullah (s.a.) Efendimiz Hudeybiye yılında Beyt-i Şerif'in yanında Kinane kabilesinin bir boyu olan Damreoğulları ile bir andlaşma yapmıştı. Bu sûre nâzil olup tebliğ edildiğinde andlaşma süresinin bitmesine daha dokuz ay vardı. (Ahidlerini bozmadıkları için) Efendimiz (s.a.) bu süre içinde kendilerine dokunmamıştır.

"Şüphesiz Allah müttakîleri sever." Bu bölüm Allah'ın emrine uymanın gerekliliğini ifade ettiği gibi andlaşma şartlarına riayet etmenin de takva cümlesinden olduğuna işaret etmektedir. Müşrik de olsa ahdine riâyet eden fedakar ile etmeyen gaddarı eşit tutmanın takvâya uymadığına dikkat çekilmektedir.

Hâfız der ki:

Ahde vefayı öğrenirsen, güzel bir şeydir
Yoksa gördüğün herkes, ahde vefasızlığı bilir

Şeyh Nasrâbâdî de şöyle der: "Muttakînin (takvâ ehlinin) alameti dörttür:
1. Hadleri (Allah ve Rasûlü'nün koyduğu sınırları) muhafaza etmek,
2. (Hak yolda) var gücü ile çalışmak,
3. Ahidlere sadakat göstermek,
4. Var olana kanâat etmek.

Bu mânâları şiirle şöyle dile getirmişlerdir:

Muttakî kimsenin dört nişanı vardır
Şer'in hükümlerine riâyet etmektir ilki
İkincisi: Gücü kuvveti olunca kendinin
Fakir ve kimsesizlere harcar
Ahdi vefaya bağlar, üçüncüsü
Dördüncüsü: Ne varsa elinde, ona râzı olur

Bilmiş ol ki hacc-ı ekber visal/vuslat Kâbesine ulaşma günüdür. Hacc-ı asğar ise kalb Kâbesine ulaşma günüdür. Visal kâbesini ziyaret ve tavaf, nâsûtî (insan yapısına has) sıfatları Allah'a ortak koşanlara haramdır. Çünkü böyleleri Allah'ı bırakıp masivaya yönelirler. Böyle olunca nasûtî olanlar, fenâya ermeden lâhûtiyet Kâbesini tavaf edemez. Fena ise ancak ilahi cezbelerle tahakkuk eder. Ezeli inayet yetişince kul ***"Ey itmi'nana ermiş nefis! Rabb'ine dön."*** (el-Fecr, 89/27-28) hitabına muhatap olur. Bu mazhariyet, kul hayatta iken olabileceği gibi vefat esnasında da olabilir. ***"Her şeyin yazılmış bir süresi vardır."*** (er-Ra'd, 13/38) Fir'avn'un sihirbazlarını görmez misin ki onlar: ***"Biz zâten Rabb'imize döneceğiz."*** (el-A'râf, 7/125) demişlerdi.

Mirac hadîsinde Peygamber Efendimiz (a.s.) şöyle buyurur: *"Sonra cennete gittim. Cennetin bekçisi Rıdvan'ı gördüm. Beni görünce sevindi ve beni selamladı. Beni cennetin içine aldı. Orada bana Allah'ın dostlarına vaadettiği, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği hayret edilecek şeyler gösterdi. Orada ashâbımın derecelerini gördüm. Nehirler ve pınarlar gördüm. Yine orada "Âlemlerin Rabb'ine iman ettik." diyen bir ses duydum. "Ey Rıdvan! Bu ses nedir?" diye sordum. "Firavun'un sihirbazlarının sesidir." dedi.* ***Lebbeyk Allâhümme*** *"Buyur ya Rabbi!" diyen başka bir ses daha duydum. Kim olduğunu sordum. "Hacıların ruhlarının sesidir." dedi. Tekbir sesleri işittim. Bunun da gazilerin sesleri olduğunu söyledi. Tesbih sesleri işittim. Onların peygamberlerin sesleri olduğunu söyledi. Sâlihlerin köşklerini de gördüm. Sonra da Sidretü'l-müntehâ'ya ulaştım."* O makama Sidretü'l-müntehâ isminin verilmesi mahlukatın ilminin orada son bulması sebebiyledir.

"Sonra Cibril beni bırakıp orada kaldı. Ona: "Beni yalnız mı bırakıyorsun?" dedim. "Ey yaratılmışların Allah katında en değerlisi! Senden önce kimse burayı geçmedi. Senden sonra da kimse geçemeyecek. Derken Rabbim bana: "Yaklaş bana, ey Muhammed!" diye nidâ etti. Ben yaklaştıkça o bana bin kere: "Yaklaş" buyurdu. Ben de ***"İki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu."*** (en-Necm, 53/9) *âyetinde beyân edildiği gibi O'na yaklaştım. Rabbim'e her yaklaştığım defa bir hâcetimi gördü. Sonra durdum. Dilimde baldan tatlı, kardan soğuk bir katre belirdi. Öncekilerin ve sonrakilerin ilmini bildim. Rabbim buyurdu ki: "Ey Muhammed!*

İslâm'ı ümmetinin kalbinde tatlı kıldım da onu sevdiler. Küfrü de kalblerinde acı kıldım ki ondan nefret etsinler."

Fakir (**Bursevî**) der ki: Buradan anlaşılıyor ki: Allah Teâlâ, ümmet-i dâvetin (müslüman olmayanların) kalbinde küfrü tatlı kıldı ki onu sevdiler. İmanı da acı kıldı ki ondan nefret ettiler. İmanı sevmek, ilâhî cezbenin ve ezelî inâyetin bir eseridir. İşte mümin böylece inkârdan, isyandan, cehâletten, mâsivâyı görüp ona meyletmekten korunur.

Ey îman sahipleri, size umûmî inayet erişti. Ey irfan ehli, size de husûsî hidayet cezbedip kendisine çekti. Artık kalkın size olan nimetlerine ve engin kereminden bahşettiklerine karşılık Allah Teâlâ'ya şükürde bulunun.

Âyette Allah müttakîleri sevdiğini açıkça bildirmiştir. Bazan sen seven (muhib) O sevilen (Mahbûb) olur, bazan da sen sevilen (mahbûb) O seven (Muhib) olur. Mahbûbiyet (Allah tarafından sevilme) makamı en üstün mertebedir. Bunun üstünde bir mertebe olmuş olsaydı Rasûlullah (s.a.)'e "Habîbullah", yâni "Allah'ın sevgilisi" denilmezdi.

Artık ey akıl sahibi! Ecel gelip ömür bitmeden, korkaklık ve tembellik gibi engeller etrafını kuşatmadan Rabb'ine dön. İsteyerek yapılan bir şey zorunlu olarak yapılandan daha makbuldür. O'na yönelirsen o vaktin saadeti sanadır. Yüz çevirirsen şakavete ve gazaba dûçar olursun. Allah Teâlâ'dan bizi rızâ yoluna iletmesini ve geçmiş hatalarımızı silmesini niyaz ederiz. Âmîn

فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍۚ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا
الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

5. Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, hapsedin ve her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekatı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah bağışlayan, esirgeyendir.

"*Haram aylar çıkınca"* yâni geçince…

"çıkmak" diye tercüme edilen " اِنْسِلَاخ " kelimesi hayvanın derisinin vücudundan soyulması (yüzülmesi) anlamında kullanılır. Burada istiâre yoluyla müddetin bitmesi mânâsı kastedilmiştir. Tıpkı örtünün kalkıp arkasındakilerin ortaya çıkması gibi. İşin aslı şudur: Zaman, kendisinde ve kendisiyle ilgili olan hususları kuşatır ve derinin hayvanı kapladığı gibi onları kaplar. Zamanın gün, ay ve yıllar gibi dilimleri de

böyledir. Geçtiği vakit sanki içerdiklerinden sıyrılmış onların üzerinden perdeyi açmış gibi olur.

Ayların "*haram*" vasfıyla vasıflanması kendilerinde savaş yapılmasının haram kılınması sebebiyledir. Bu aylar, ahidlerini bozanlara serbest dolaşma süresi tanınan Şevval, Zülkade, Zülhicce ve Muharrem aylarıdır. Yoksa kendilerinde savaş yapılması sürekli yasaklanan ve her yıl bu yasağın devam ettiği Recep, Zülkade, Zülhicce ve Muharrem ayları değildir. Çünkü ayetin nazmı dört ayın peşpeşe olmasını gerektiriyor. Halbuki bu dört ay birbiri peşinden gelmez. Evet üçü (Zülkade, Zülhicce, Muharrem) peşpeşe ise de Recep ayı bunlardan ayrıdır.

Ahidlerinde hiçbir zaman durmayan *"müşrikleri"* ister Harem bölgesinde isterse harem dışında *"bulduğunuz yerde öldürün"*

Bu ayet, Kur'an-ı Kerim'de müşriklerden yüz çevirmeyi ve onlardan gelecek eziyetlere sabretmeyi emreden bütün ayetleri neshetmiştir. Ulemânın cumhûrunun görüşü bu yöndedir.

"Onları yakalayın," esir alın *"hapsedin"* onları hapsetmek ve menetmekten maksad ya istedikleri yere ve memlekete gitmelerini engellemek ya da Mescid-i Harâm'a girmelerine mâni olmaktır. *"ve her gözetleme yerinde oturup bekleyin."* Geçiş yerlerini, yol geçitlerini tutun. Yani, gözetlenebilecek her yerde onları gözetleyin kaçmalarına fırsat vermeyin. Bu emir onların yollarını daraltmak içindir. Yoksa mânâsı gerçekten oturmak değildir.

Kâşifî der ki: "Yolları onlara kapatınız da şehir ve köylere dağılmasınlar."

Bütün bu öldürülmek, esir edilmek, muhâsara altında tutulmak gibi müeyyideler netîcesinde *"Eğer"* iman ederek şirkten *"tevbe eder,"* tevbe ve imanlarını tasdik etmek üzere *"namazı dosdoğru kılar, zekatı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın.."* onları kendi hallerine bırakın ve zikredilen müeyyideleri onlara tatbik etmeyin.

Burada diğer ibâdetler bırakılıp namaz ve zekatın zikriyle yetinilmesi onların bedeni ve mâlî ibâdetlerin en önde gelenleri olmaları sebebiyledir.

Kâdî Beydavî der ki: Bu ayet, namaz kılmayan ve zekat vermeyen kimsenin kendi haline bırakılmayacağına, bu ibadetleri yerine getirmesi için müeyyide uygulanması gerektiğine delildir.

Mevlâ Ahi Çelebi'nin *Hediyyetü'l-mehdiyyîn* adlı eserinde şöyle kaydedilmiştir.

"Bir kâfir müslüman olduğunu ikrar etmese, fakat müslümanlarla beraber cemaatle namaz kılsa müslümanlığına hükmedilir. Cemaatle değil de tek başına namaz kılsa müslümanlığına hükmedilmez. Zâhiru'r-rivâye kitaplarında belirtildiğine göre oruç tutsa, hacca gitse, zekat verse yine de müslümanlığına hükmedilmez. Diğer bir rivayete göre kâfir hac ibâdetlerinin (menâsik) hepsini, bütün hükümlerini yerine getirerek, telbiye getirerek ve bütün hac ibâdetlerinde hazır bulunarak müslümanların yaptığı şekilde yerine getirirse müslüman olur.

"Allah bağışlayan, esirgeyendir." Onlara yol verip serbest bırakın. Çünkü Allah onların önceki inkarlarını ve sözlerinden dönmelerini bağışlar, mağfiret eder. Zira

İslâm, öncesini temizler. Nitekim hac ibadeti de önceden işlenen günahları siler süpürür. Allah onları imanları ve ibadetleri sebebiyle de mükafatlandırır.

Bilesin ki Allah Teâlâ bu âyette cihadı emretmektedir. Cihad dört çeşittir:

1- Velilerin cihadı, güzel ahlâkla süslenmek sûretiyle kalb iledir.

2- Zâhidlerin cihadı, nefislerini çirkin vasıflardan temizlemek sûretiyle nefis iledir.

3- Âlimlerin cihadı, hakkı ortaya koymakladır. Özellikle de zalim idarecinin yanında.

4- Gazilerin cihadı, canlarını fedâ etmekledir.

Mesnevî'de şöyle denilmektedir:

Ebedî aşkla yoldaş olmak için
Şimdiden öl, ölüm günü hazırlanmak için
Ey ay yüzlü! Senin huzurunda ölmek
Bir başka yerde dirilere şah olmaktan yeğdir

"*Öldürme*" ya müşriklerin gerçek anlamda kılıçtan geçirilmesidir, ya da âsî nefislerin bâtın kılıcıyla öldürülmesidir. Âsî nefislerin öldürülmesi yersiz istek ve arzularına mâni olup mizac ve tabiatlarının aksi ve zıddı olan işlerde kullanmaktır.

Hz. Ali oğlu Hz. Hüseyin'e (r.anhümâ) hangi cihadın en üstün olduğu soruldu. "Nefsinin yersiz ve lüzumsuz istekleri ile cihad etmendir." diye cevap verdi.

Bir adam oğluna şu tavsiyede bulundu: "Oğlum nefsinin hevâsına ve kadınlara itaat etme de dilediğini yap."

Ayetteki *"bulduğunuz yerde"* ifâdesi, nefsin hem tâatte hem de masıyette öldürülmesine işaret etmektedir. Tâatte öldürülmesi, tâate sıkı sıkıya sarılıp devam etmek, tâatteki nefsin payına, tâatini beğenmesine ve tâati sırf kendisine âit görmesine son vermektir.

Meşhur *Kasîde-i Bürde*'de şöyle denilir:

Ameller mer'asında otlayan nefsini iyi güt,
Eğer mer'ada lezzet bulursa, vazgeç. Salma onu otlağa

Yani amellerle meşgul olurken nefsine göz kulak ol. Onları bozacak, kemaline halel getirecek riya, ucüb, gaflet ve dalâlete düşmekten koru. Nefis bazı nafilelerden tat alıyor da onu adet ediniyorsa onları bırak, daha meşakkat verici olana yönel. Çünkü ibadetin ibadet olması ancak âdetlerden farklı olmasıyladır.

"Eğer tevbe eder" Allah'a dönerlerse, yani nefisler hevâlarını terk edip Allah Teâlâ'yı taleb etmeye yönelirlerse *"namazı dosdoğru kılar"* Hakk'a ubûdiyyet ve teveccühde kararlı olurlarsa *"zekâtı da verirlerse"* yani nefsi kötü vasıflarından da temizlerlerse *"artık yollarını serbest bırakın."* riyâzat ve mücâhede gibi güçlükleri göğüsleme zahmetini onlardan kaldırın. Böylelikle hakikate vâsıl olduktan sonra şeriatla amel etsinler. Çünkü nihâyet bidâyete dönüşten ibârettir. *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de

böyle geçmektedir.

Fakir (**İsmail Hakkı Bursevi**) der ki: Bu izahlardan ortaya çıkan şudur ki: Salik en son mertebeye ve gâyeye de ulaşsa şeriat mertebesi ve onun hükümleriyle kayıtlıdır. Şeriatın hükümleri ile amel etmez, edebe riayet etmezse inkarcı edepsizin biri olur. Hak kapısından kovulur. Alemlerin Rabbi'nin kurbiyyet sofrasından uzaklaştırılır. Şer'-i şerif sâlik için de vâsıl için de mihenk taşıdır. Talebin doğruluğu ve gerçek nimet verene şükür onunla ortaya çıkar.

Kelam ilmi eserlerinde de mezkurdur ki, kul âkıl ve bâliğ olduğu sürece şer-i şerifin emir ve nehiylerini gözetmekle yükümlüdür. Tekliflerle ilgili hitapların genel anlam taşımaları bunu gerektirir. Müctehidler de bu görüşte icmâ etmişlerdir.

Allahım, bizi Senin kulluğuna bağlı, rubûbiyetinin haklarını gözetenlerden eyle.

وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ
ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهُ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

6. Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona eman ver, sonra *(müslüman olmazsa)* onu güven içinde bulunacağı yere ulaştır. İşte bu onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir.

"Eğer" öldürmeni emrettiğim *"müşriklerden biri senden eman dilerse,"* yani haram aylar çıtıktan sonra senden emân ve himâye taleb ederse *"Allah'ın kelâmını"* yâni lehine ve aleyhine olan sevab ve cezâlar konusunda Kur'an'ı *"işitip dinleyinceye kadar ona eman ver." ve* onu öldürmekte acele etme.

İmam Eş'arî bu ayeti delil göstererek kadîm olan ilâhî kelâmın işitilmesinin câiz olduğunu söylerken **Ebû Mansur Mâtürîdî** bunun mümkün olamayacağını söylemiştir. Mâtûrîdî'ye göre *"Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar"* demek "Allah'ın kelâmına delâlet eden şeyi işitip dinleyinceye kadar" demektir. Nitekim "Falanın ilmini işittim." denilir. Halbuki ilmin hakikatı işitilmez. Bunun anlamı "Falanın ilmine delalet eden haberi duydum." demektir. Yine "Allah Teâlâ'nın kudretine bak." denilir. Bunun anlamı "Allah Teâlâ'nın kudretine delalet eden şeye bak." demektir. Bu konuda geniş bilgi kelam kitaplarında mevcuttur.

"Sonra" Allah'ın kelâmını işitip dinledikten sonra mümin olmazsa *"onu güven içinde bulunacağı yere"* emniyette olacağı meskenine, kavminin arasına *"ulaştır."* Ondan sonra onunla savaş. *"İşte bu"* yâni eman vermenin ve güven içinde bulunacağı yere ulaştırmanın emredilmesi *"onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir."* İslâm nedir, aslı ve hakîkati nedir bilmezler. Ya da onlar cahil bir topluluktur. Onlara eman vermek gerekir ki hak ve hakîkati anlasınlar da hiçbir mazeretleri kalmasın.

Buradan hareketle fukaha demiştir ki: Bir harbî (dâru'l-harbde bulunan biri) müslüman olsa namaz ve oruç gibi şer'î mükellefiyetleri bilmese sonda dârü'l-İslâm'a

gelse bu ibadetleri kaza etmesi gerekmez. Öldüğünde bundan dolayı cezâlandırılmaz. Fakat dâru'l-İslâm'da müslüman olsa da şer'î hükümleri bilmese kazâ etmesi gerekir.

Kâfirler Allah'ın koyduğu hükümleri bilmeyen bir topluluk olduğu gibi nefis ve sıfatları da Allah'ı ve lütuflarını bilmeyen bir güruhtur. Bir türlü O'na yönelmezler. Dünyayı ve şehvetlerini çok iyi bilirler ve onlara ulaşmak için can atarlar. Yüce Allah, kul kendisine yönelsin ve tâatine koşsun diye lütfu ile mühlet verir.

Rivâyet olunur ki İsrailoğulları'ndan bir genç Hak Teâlâ'ya yirmi yıl ibadet ve kulluğa devam etti. Sonra yirmi yıl da masiyet üzere bulundu. Sonra bir gün aynaya baktı sakalında beyaz kıllar gördü. Bundan hoşlanmıyarak dedi ki: İlâhî, Sana yirmi yıl itaat, yirmi yılda isyan ettim. Tekrar sana dönsem beni kabul buyurur musun? Evin arkasından bir ses işitti, fakat kimseyi göremedi. O ses diyordu ki: "Bizi sevdin, biz de seni sevdik. Bizi terk ettin, biz de seni terk ettik. İsyan ettin, sana mühlet verdik. Şayet bize tekrar dönersen biz de kabul ederiz."

Kula gereken tevbe ve istiğfarda acele etmektir. Çünkü gencin tevbesi, ihtiyarın tevbesinden daha güzeldir. Çünkü genç güçlü kuvvetli olduğu ve her şey onu şehevî arzulara çektiği halde nefsin isteklerini terk etmiştir. İhtiyarın ise şehveti zayıflamış ve arzuları azalmıştır. Dolayısı ile ikisi denk olmaz.

Sa'dî Şirâzî (k.s.) der ki:

Yaşlı fahişe işsiz kalınca ne yapsın? Sadece tevbe eder.

(Çünkü onun cinsel ilişkiye girme arzusu yoktur. Zira bu onu, aniden ölüme götürebilir.)

İşten atılmış zabtiye de insanlara eziyetten başka ne yapar?

(Çünkü insanlar üzerinde bir otoritesi yoktur.)

Köşesinde oturan genç, Hak yolunun aslanıdır
Çünkü yaşlı olan kişi kendisi kalkamaz köşesinden
İhtiyar adam çoktur günahı
Taşıyamaz o günahı atları
Geceler ağartmış o siyah saçları
Karartmış gönlünü bâr-ı günahı

Ey üzerinden yıllar geçen, hata ve isyan denizinde yüzen adam. Ey bunca delilleri ve nice ibretleri yıllar yılı gören, âyet ve sûreleri işitip de gördüğü ve duyduğu şeylerden istifade edemiyen kişi! Söyle bana Levh-i Mahfuz'da şakavet damgası yemiş birinin kurtuluş çaresi nedir? Bilmez misin "***Gözler kör olmaz, fakat (asıl) göğüslerdeki kalbler kör olur***." (el-Hac, 22/46) "***Allah bir kimseye nur vermemişse artık onun nuru olmaz***." (en-Nûr, 24/40)

Allahım, bizi güzel hitabından lezzet duyan, yakınlığınla mes'ud ve bahtiyar olan, yüce sıfatlarının âyetlerini ma'rifetle vasıflanan ve zâtının sırlarına vâsıl olanlardan kıl.

Feyyaz-ı Mutlak olan Sensin Sen!

---

[88]. *İbn Ebî Âsım*, es-Sünne, II, 609., *İbn Hacer*, Fethü'l-Bârî, VIII, 83
[89]. *Beyhakî*, Delâil, V, 121
[90]. *Kenzü'l-ummâl*, XV, 226
[91]. *Beyhakî*, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 139
[92]. *Ebû Dâvud*, Menâsik, 69; *Tirmizî*, Hac, 57; *Nesâî*, Menâsik, 211; *İbn Mâce*, Menâsik, 57; *Müsned*, IV, 335
[93]. *el-Behûtî*, Keşfü'l-kanâ, Beyrut 1402, II, 495

AHİDLERİNİ BOZAN MÜŞRİKLER

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِه۪ٓ اِلَّا الَّذ۪ينَ
عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۚ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَق۪يمُوا لَهُمْۜ
اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّق۪ينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ وَاِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا
ف۪يكُمْ اِلًّا وَلَا ذِمَّةًۜ يُرْضُونَكُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ وَتَاْبٰى قُلُوبُهُمْۚ وَاَكْثَرُهُمْ
فَاسِقُونَۚ ﴿٨﴾ اِشْتَرَوْا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَل۪يلًا فَصَدُّوا عَنْ سَب۪يلِه۪ۜ
اِنَّهُمْ سَٓاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ ف۪ي مُؤْمِنٍ اِلًّا وَلَا ذِمَّةًۜ
وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا
الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدّ۪ينِۜ وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾
وَاِنْ نَكَثُٓوا اَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ فَقَاتِلُٓوا اَئِمَّةَ
الْكُفْرِۙ اِنَّهُمْ لَٓا اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾

7. Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınızın dışında müşriklerin Allah ve Rasûlü yanında nasıl *(mûteber)* bir ahdi olabilir? Onlar size dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah takvâ sahiplerini sever.

8. Nasıl olabilir ki! Onlar size galip gelseler, sizin hakkınızda ne ahit, ne de antlaşma gözetirlerdi. Onlar ağızlarıyla sizi râzı ediyorlar, halbuki kalpleri *(buna)* karşı çıkıyor. Çünkü onların çoğu yoldan çıkmışlardır.

9. Allah'ın âyetlerini az bir paraya sattılar da *(insanları)* O'nun yolundan alıkoydular. Gerçekten yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür.

10. Bir mümin hakkında ne ahit tanırlar ne de antlaşma. Çünkü onlar saldırganların kendileridir.

11. Fakat tevbe eder, namazı dosdoğru kılar ve zekât verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir. Biz bilen bir kavme âyetlerimizi böyle açıklıyoruz.

12. Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerinizi bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. Umulur ki küfre son verirler.

"Mescid-i Haram'ın yanında" Mescid-i Harâm'ın yakınında, yâni Mekke-i Muazzama'nın yakınında olan Hudeybiye'de *"kendileriyle antlaşma yaptıklarınızın"*

yâni Damre ve Kinâneoğulları'nın *"dışında"* verdikleri sözden dönen ve antlaşmayı bozan *"müşriklerin Allah ve Rasûlü yanında nasıl"* hukukuna riâyeti ve müddeti tamam olana kadar muhâfazayı hak eden, sâyesinde ölümden ve yakalanmaktan kurtulacakları *"bir ahdi olabilir?"* Yâni onların yerine getirilmesi gerekli olan bir ahidlerinin olması imkansızdır.

Ayetteki *"nasıl?"* anlamına gelen soru istifham-ı inkârî olarak kullanılmıştır. ***"Allah'ı nasıl inkar edersiniz?"*** (el-Bakara, 2/28) âyetinde olduğu gibi olanı inkar anlamına değil, olmasını inkar anlamınadır.

Antlaşma yapılanların hepsinin aynı olmadığını beyan etmek için Mescid-i Haram yakınında (Hudeybiye'de) kendileriyle antlaşma yapılanlar müstesnâ tutulmuştur. Mescid-i Haram'ın zikredilmesi, antlaşma sahiplerini daha belirgin hale getirmek ve onun vurgulanmasının sebebini hissettirmek içindir.

"Onlar size dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın." Ahde sadakat konusunda size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara verdiğiniz antlaşma süresine sadakat göstererek onlara dürüst davranın. Çünkü onlar başkaları gibi antlaşmalarını bozmamışlardır.

Bu cümlenin şu mânâda olması da muhtemeldir: "Ahidlerine sadakat gösterdikleri zaman siz de ahde vefa gösterin."

Üçüncü anlam ise şöyledir: "Her ne zaman size karşı dürüst olurlarsa siz de onlara karşı dürüst olun."

"Çünkü Allah" ahdi bozmaktan sakınan *"takvâ sahiplerini sever."* Bu cümle, dürüst davranma emrinin illetini beyan etmekte ve ahdi muhâfaza etmenin takvânın gereklerinden olduğunu îmâ etmektedir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Kıyamet günü ahdi bozan her kişi için onun ahdini ne kadar bozduğunu gösteren bir sancak dikilir*."[94]

Şihâb Şerhi'nde der ki: Hadisteki "Sancak"tan murad, teşhirdir. Sözünde durmayanlar, kıyamet günü vefâsızlıkları kadar rezil ve rüsvay olacaklardır.

Mevlâna *Mesnevî*'de der ki:

Sakın vefasızlara gitme
İyi dinle! Onlar viran olmuş bir köprü gibidir
Ahdi mîsakı bozmak, ahmahlıktandır
İman ve vefayı muhafaza etmekse muttakînin işidir

بِاَفْوَاهِهِمْ وَتَاْبٰى قُلُوبُهُمْۚ وَاَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَۚ ﴿٨﴾ كَيْفَ وَاِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ اِلًّا وَلَا ذِمَّةًۜ يُرْضُونَكُمْ

8. Nasıl olabilir ki! Onlar size galip gelseler, sizin hakkınızda ne ahit, ne de antlaşma gözetirlerdi. Onlar ağızlarıyla sizi râzı ediyorlar, halbuki kalpleri *(buna)*

karşı çıkıyor. Çünkü onların çoğu yoldan çıkmışlardır.

"Nasıl olabilir ki!" Evet yukarıda da beyan edildiği gibi müşriklerin Allah ve Rasûlü katında muteber olacak bir ahidleri nasıl olabilir ki?! *"Onlar size galip gelseler"* eğer size karşı bir zafer kazanmış olsalar *"sizin hakkınızda ne ahit, ne de antlaşma gözetirlerdi."* Yani onlara riâyet etmezlerdi.

" اَلرُّقُوبُ " yâni gözetmekten maksat; korumak ve kollamak için bakmak demektir. " اَلرَّقِيبُ " yâni koruyan, gözeten anlamındaki kelimede buradan gelmektedir. Sonra bu kelime mutlak olarak koruyup kollamak, gözetmek anlamında kullanılır olmuştur.

" اِلًّا " yemin veya yakınlık, akrabâlık demektir. " اَلْاِلُّ " kelimesinin İbranice ilâh anlamında bir isim olduğu da söylenmiştir. **Ezherî** şöyle der: " اِيلْ " İbranice'de Allah Teâlâ'nın isimlerinden birisidir. Arapçalaştırılmış ve " اِلْ " denilmiş olması mümkündür. Buna göre mânâ şöyle olur: Onlar Allah Teâlâ'nın hukukuna riayet etmezlerdi.

Aslında bu ahid görmezden gelindiğinde ya da bozulduğunda bozan taraf cezalandırılır. Zira yeminlerle vesikalarla yapılmıştır. Sonuç olarak, taraflardan biri antlaşmanın gereklerine uymadığı zaman diğer tarafın da uyma mecburiyeti ortadan kalkar. Çünkü bir tarafın ahde vefa yükümlülüğü, diğer tarafın ona riâyeti ile kayıtlıdır. Durum bu olunca müşrikler ahid tanımadıkları zaman nasıl olur da siz ahde bağlı kalırsınız?

"Onlar ağızlarıyla sizi râzı ediyorlar" Sanki "Onlar yeminlerine nasıl riayet etmiyor, akrabalığı nasıl gözardı ediyorlar? Bu riâyetsizliğe nasıl adım atıyorlar?" diye bir soru sorulmuş ve şöyle cevap verilmiştir: "Onlar dilleri ile ahde vefakâr olduklarını ifade ediyor, iman edip size itaat edeceklerini söyleyerek sizi hoşnud ediyorlar. Bu sözlerini yalan yeminlerle te'kid ediyorlar. Ahde mugayir hususlar ortaya çıkarsa yalan yanlış mazeretler üretiyorlar."

"Râzı etme"nin onların ağızlarına nisbet edilmesi, sözlerinin gönülleri tarafından tasdik edilmediğini bildirmek, ağız kalabalığı tarzında kuru bir laftan öte bir şey olmadığını beyan etmek içindir.

"Halbuki kalpleri" ağızlarının söylediğine *"karşı çıkıyor."* Yâni dilleri kalblerine muhâliftir. İçlerindeki taşıdıkları kin ve fesatlar, dilleriyle söyledikleri îman, itâat ve ahde vefâ vaadine ters düşmektedir. Onlar hilekarlık ve düzenbazlıkla tatlı söz söylemekten başka bir şey yapmıyorlar. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Hîle ve düzenbazlık cehennemdedir*."[95] Yâni bunların erbâbı cehennemdedir. Başka bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Yalan yere yemin, yeri-yurdu çoraklaştırır*."[96] Hadisin anlamı 'Yalan yere yemin eden fakir düşer, malını ve mevkiini kaybeder.' demektir.

Akıllı olana gereken, küçük olsun büyük olsun hiçbir hususta yemine alışmamaktır. Çünkü kişide yemin etmek âdet haline gelirse yalan yere de yemin edebilir. O zaman da cezaya müstahak olur.

Hadis-i şerifte vârid olduğuna göre çok yemin eden satıcı yalan yere yemin ederse

sattığı şeyin ücreti domuz etinden daha haram olur.[97]

"Çünkü onların" müşriklerin *"çoğu yoldan çıkmışlardır."* Tâatten çıkmış fâsıklardır. Çünkü antlaşmanın hukukuna riâyet etmek de bir tâattir. Oysa onlar inkarda aşırı gitmişlerdir. Kendilerini bu nevi kötülüklerden koruyacak inanca sahip olmadıkları gibi mert de değillerdir. Müşriklerin hepsi değil de çoğunluğunun zikredilmesi az da olsa aralarında ahdi bozmaktan kaçınan , insanların arasında kötü olarak anılmaktan sakınan kimseler olduğu içindir.

Fakir (**İsmail Hakkı Bursevî**) der ki: "Allah selâmet ve afiyet versin, şeyhimin yanında zımmîlerden birinin mertliğinden bahsedilmişti de o şöyle demişti: "Bu ezelî saâdetin izlerindendir. Bu halin onu îman ve tevhîde götürmesi, sonunun kurtuluş ve felâh olması umulur."

Mesnevî'de denilmiştir ki:

Bu çalışıp çabalama dünyasında
İyi huydan daha iyi bir ehliyet görmedim
Güzel huy peşinde yürü, iyi huylu ile oturup kalk
Gül yağına bak: Gülle beraberliğinden gül gibi kokmada
Bil ki güzel ve iyi sûret
Kötü huyla beraber olunca bir kalp akçeye bile değmez
Bir kimsenin yüzü çirkin olup beğenilmeyebilir
Huyu güzelse eğer, o kimsenin ayağı dibinde can verilir

Rasûlullah (s.a.) Efendimiz Muaz (r.a.)'a güzel ahlâkı toplu bir şekilde ifade eden şöyle bir tavsiyede bulunmuştur:

"*Ey Muaz! Sana Allah'tan korkmanı, doğru sözlü olmayı, ahde vefâ göstermeyi, emaneti yerine getirmeyi, hıyanet etmemeyi, komşuluk hukukunu korumayı, yetime şefkat göstermeyi, yumuşak söz söylemeyi, selâmı yaymayı, iyi amel işlemeyi, uzun emelli olmamayı, imana sarılmayı, Kur'an'ı anlamaya gayret etmeyi, âhirete sevgi beslemeyi, hesaptan korkmayı, merhamet kanatlarını indirmeyi tavsiye ederim.*

Sakın ola ki hikmet ehlinden birine sövmeyesin, doğru söyleyeni yalanlamıyasın, günahkâra boyun eğmeyesin, âdil devlet başkanına âsi olmayasın, yeryüzünde fesad çıkarmayasın.

Ey Muaz! Her taşın, ağacın ve çamurun yanında Allah Teâlâ'dan korkmayı, takvâyı ve her gizli işlenen günah için gizlice, alenen işlenen için ise alenî olarak tevbe etmeyi tavsiye ederim.

Allah kullarını işte böylece edeblendirir ve onları güzel ahlâka ve edeblere davet eder."[98]

Bu hadis *Avârif*'te böylece zikredilmiştir.

Bilmiş ol ki nefis süflî şeylerden yaratıldığı için fıtratında dünyaya, şehevî arzulara,

lezzetlere, başkalarına cefa vermeye, zulme, riyaya, iki yüzlülüğe meyil vardır. Halbuki Allah Teâlâ, mîsak günü ondan doğruluk ve ihlâs konusunda ahid almıştır. Nefis hayatta olduğu sürece kötü sıfatları üzere devam eder. Dünyevî ve uhrevî maksatlardan arınmış bir kulluğa yönelmesi mümkün değildir. Celâl ve cemâl sıfatlarının tecellilerinden akseden nurlarla kalb aynası nurlanırsa, yaratılmış vasıfları fenâ bulur, hâlıkıyyet nurlarıyla bâkî kalır. Böylece Allah onu dünya ve ahirette sağlam bir sözle sâbit kılar. Artık o nefis ahdi bozmaktan emin olur.

Mescid-i Haram, vusûl makamına işarettir. O makam dünya ve ahiret ehline harâmdır. O ehlullahın ve O'nun seçkin kullarının makamıdır. Rabbimizden bizleri de bu güvenli makama ulaştırmasını ve o emin harem'e girmeyi nasib etmesini niyaz ederiz.

Şair şöyle der:

Sıdka ve takvaya sarıl,
Ucbü ve riyayı terk et,
Nefis ve hevayı yen,
Arzu ve hedefine er.

Akıllıya lazım olan nefisle mücâhede etmek, ahidlere ve haklara riâyetkâr olmaktır. Her türlü fâsıklıktan ve haklara riâyetsizlikten kaçmaktır.

Şiblî (k.s.) der ki: "Bir vakit helaldan başka bir şey yemeyeceğim diye kendi kendime söz vermiştim. Bir gün sahrada dolaşıyordum. Derken bir incir ağacı gördüm. Yemek için elimi uzatınca ağaçtan şöyle bir ses geldi: Sözünde dur ve meyvemden yeme."

Fakir (**İsmail Hakkı Bursevî**) der ki: Bu hikayede iki şey var: Birincisi, kerâmet zuhûrudur ki ağacın konuşmasıdır. İkincisi ise Allah Teâlâ'nın Şiblî'ye akdini hatırlatmasıdır ki bu da onun talebindeki samimiyeti ve niyetindeki sadakati sebebiyledir. Bu dereceye erişmek isteyen kişi, vaktini iyi değerlendirsin ve her anını koruyup kollasın. Çünkü maksadlara erişmek ancak böyle murâkabe ile mümkün olur. Allah bizi ve sizi haddi aşmaktan ve yoldan çıkmaktan korusun, hakkın sınırında durup beklemek ve hakikate götüren yolda sebatla şereflendirsin.

اِشْتَرَوْا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهٖ اِنَّهُمْ سَٓاءَ مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾

9. Allah'ın âyetlerini az bir paraya sattılar da *(insanları)* O'nun yolundan alıkoydular. Gerçekten yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür.

"Allah'ın âyetlerini az bir paraya sattılar da" Yâni ahdi bozan müşrikler, ahidlere vefakâr olmayı ve her işte dürüstlüğü emreden âyetleri terk ettiler ve onların karşılığında dünya çerçöpünden değersiz bir şey aldılar. Yani peşlerinden gittikleri

heva ve arzulara ram oldular. Böylece de insanları *“O’nun yolundan”* O’na ulaştıran dîninden veya Beyt-i Harâm’ının yolundan hacıları ve umre yapmak isteyenleri döndürmek ve kuşatmak sûretiyle *“alıkoydular.”* kendileri döndüler ve yüz çevirdiler ya da başkalarını men edip döndürdüler.

“Gerçekten yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür.” Onların devamlı olarak yaptıkları bu davranış ne kötü bir davranıştır.

Denilir ki Ebû Süfyan b. Harb bedevileri toplayıp yemek yedirdi ve bunu onların Rasûlullah (s.a.) uymalarına mâni olmak ve Rasûlullah (s.a.) ile aralarındaki ahdi bozmalarını teşvik için yaptı. Onlar da bu yemek hatırına ahidlerini bozdular. Buna göre, ayetteki *“Satanlar”* bu bedevilerdir. “*az bir para”* da Ebû Süfyan’ın yedirdiği bu yemektir.

Fakir (**İsmail Hakkı Bursevî**) der ki: Bu âdet günümüze kadar devam edegelmiştir. Bugün de hevasına uyan, zulmü meslek edinmiş bazı kimseler, toplumun ileri gelenleri sayılan bir kısım tamahkar ve yağcı kimselere sultan ve hâkimin huzurunda kendilerinin doğru ve âdil olduğuna şahidlik yapmaları için ziyafetler verirler. İşte onlar da Allah’ın âyetlerini az bir paraya, yâni bu basit ziyâfet karşılığında satarlar.

لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ اِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾

10. Bir mümin hakkında ne ahit tanırlar ne de antlaşma. Çünkü onlar saldırganların kendileridir.

“Bir mümin hakkında ne ahit” yemin veya akrabalık hakkı *“tanırlar ne de andlaşma.”* Yâni onlara riâyet ve onları muhâfaza etmezler**.**

Bu âyet, onların müminlerle yaptığı andlaşma gereklerine mutlak olarak uymadıklarını beyan ediyor. Onun için yukardaki ayetin bir tekrarı söz konusu değildir.

“Çünkü onlar” sayılan bu kötü sıfatları taşıyanlar, *“saldırganların kendileridir.*” zulüm ve haksızlıkta en son sınırları aşan kimselerin ta kendileridir.

فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدّ۪ينِ ۜ
وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾

11. Fakat tevbe eder, namazı dosdoğru kılar ve zekât verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir. Biz bilen bir kavme âyetlerimizi böyle açıklıyoruz.

“Fakat” kâfirlikten ve diğer büyük günahlardan *“tevbe eder, namazı dosdoğru kılar ve zekat verirlerse,”* onları yapmaya devam eder ve farz olduklarına inanırlarsa *“artık onlar dinde kardeşlerinizdir.”* Sizinle aynı haklara sahip olurlar. Lehinize ve aleyhinize

olanlar onlar için de geçerlidir. Onlara kardeş muâmelesi yapın. Bu üç haslet (tevbe, namaz ve zekat) olmadan dinde kardeşlik meydana gelmediği gibi canı ve malı da koruma altına alınmaz.

“Biz,” âyetlerimizin içerdiği hükümleri *“bilen”* onların üzerinde tefekkür eden ve gereğiyle amel eden *“bir kavme”* ahidlerini bozan müşriklerin ve diğerlerinin halleriyle alakalı hususlar ile onların küfür ve îman etme durumları hakkındaki hükümlere dâir *“ayetlerimizi böyle açıklıyoruz.”*

وَاِنْ نَكَثُوٓا اَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ فَقَاتِلُوٓا اَئِمَّةَ
الْكُفْرِۙ اِنَّهُمْ لَٓا اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾

12. Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerinizi bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. Umulur ki küfre son verirler.

“Eğer” tevbe etmez, üzerinde ittifak edilen *“andlaşmalarından sonra yeminlerini”* yerine getirmez, aksine *“bozarlar”* içlerinde gizledikleri kötü düşüncelerini açığa vurur, onu kuvveden fiile çıkarırlar *“ve dininize saldırırlarsa,”* dininiz hakkında ileri geri laf eder, ayıplar, açıkça yalanlayıp hükümlerini kötülerlerse *“küfrün önderlerine karşı savaşın.”*

Burada “onlarla” şeklinde zamir getirmek mümkün iken “*küfrün önderleri*” diye onların açıkça zikredilmesi onlarla savaşma zorunluluğunun sebebine işaret içindir. Demek istenmiştir ki onlar bu hareketleriyle küfrün önderleri olmuşlardır ve ölümü haketmişlerdir. “Küfrün önderleri” ile Ebû Süfyan, Hars b. Hişam, Ebû Cehil b. Hişam, Sehl b. Amr, İkrime b. Ebî Cehil ve benzerleri gibi müşriklerin önderlerinin ve elebaşlarının kastedildiği de söylenmiştir.

Küfrün önderlerinin özellikle zikredilmesi, diğerlerini hüküm dışı bırakmak için değildir. Onların öldürülmeleri daha önemli olduğu içindir. Çünkü onlar şerde aşırı giden ve kendilerine uyanları bu kötü davranışlarına çağıran öncülerdir. Sanki buyurulmuş oluyor ki: “Ahidlerine uymayanlarla, özellikle de onların liderleriyle ve elebaşlarıyla savaşın.”

“Çünkü onlar,” gerçekte *“yeminleri olmayan adamlardır.”* Her ne kadar dilleriyle yemin etseler de onlara riâyet etmezler, bozulmasında bir mahzur görmezler.

“yeminlerini bozarlarsa” ifâdesindeki “*yeminler*” ile onların dilleri ile söyledikleri yeminlerdir. Burada onlarda bulunmadığı belirtilen “*yeminler*” ise gerçek yeminlerdir. Onlar yeminlerine riayet etmedikleri için hakikatte o yeminin varlığı söz konusu olamaz. Çünkü gerekleri yerine getirilmeyen yemin yok hükmündedir.

Böylece âyetin siyakından/akışından anlaşılan savaşa devam emrinin sebebi beyan edilmiş oluyor. Sanki denilmiş oluyor ki: “Ey müminler, bu yeminsizlere karşı sizinle yeni bir akit yapıncaya ya da mümin oluncaya kadar savaşın.”

“Umulur ki küfre son verirler.” Yâni savaştan maksadınız onlara eziyet etmek değil onların içinde bulundukları inkârdan ve işledikleri diğer büyük suçlardan vazgeçmeleri olsun. Eziyet, hoşlanılmayan küçük sıkıntılardır.

Ben derim ki: Ayette bir iş yapan kimsenin hedefinin doğru, şer-i şerife uygun olması gerektiğine işâret vardır. Meselâ zararlarından korunmak için bit, karınca ve benzerlerini öldürmek gibi. Yoksa sokma ve benzeri durum sebebiyle hınç ve intikam almak, eziyet ve acı vermek için değil. Bu husus, her işlerinde ihtiyatlı olan sûfîlerin ve sûrun üfleneceği güne kadar fenâ yolunda çalışanların hatırında olsun.

---

[94]. *Buhârî*, Cizye, 22; *Müslim*, Cihad, 14
[95]. *Münâvî*, VI, 275
[96]. *Kenzü’l-ummâl*, XVI, 697
[97]. Bk. *Münzirî*, Terğib, III, 249-250
[98]. *Deylemî* Hadis No: 8481; *İbn Arrak*, Tenzîh, II, 341

MÜŞRİKLERLE SAVAŞ

اَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُٓوا اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِاِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ
بَدَؤُ۫كُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍۜ اَتَخْشَوْنَهُمْۚ فَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَوْهُ اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنٖينَ ﴿١٣﴾ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْدٖيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ
عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنٖينَۙ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْۜ
وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿١٥﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ
تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذٖينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ
اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهٖ وَلَا الْمُؤْمِنٖينَ وَلٖيجَةًۜ وَاللّٰهُ خَبٖيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

13. Yeminlerini bozan, peygamberi *(yurdundan)* çıkarmaya kalkışan ve size karşı ilk önce savaşa başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız?! Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer *(gerçek)* müminler iseniz bilin ki Allah kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.

14. Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın; onları rezil etsin; sizi onlara galip kılsın ve mümin toplumun kalplerini ferahlatsın.

15. Ve onların kalplerinden öfkeyi gidersin. Allah dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

16. Yoksa Allah, sizden cihâd eden, Allah, peygamber ve müminlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri bilmeden *(ortaya çıkarmadan)* bırakılacağınızı mı sandınız? Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Rasûlullah ve müminlerin aleyhinde kimseye yardım etmeyeceklerine dair onların yanında ettikleri *"yeminlerini bozan"* ve Bekiroğulları kabilesine Huzâlılar'a karşı yardım eden…

Kâşifî der ki: Peygamberle Kureyş arasında yapılan anlaşmalardan biri de şudur: Anlaşma tarafları birbirini incitmeyecek, başkaları ile savaştıklarında destek vermeyecekler. Kureyş ittifak halinde bulunduğu Benî Bekr'e silah ve asker yardımı yaptı ve Hz. Peygamber'in müttefiki olan Benî Huzâ'ya karşı savaştılar.

"Peygamberi" yurdundan *"çıkarmaya kalkışan"* yeltenen ve niyetlenen müşrikler…

Onlar Mekke'de Darunnedve'de toplanıp aralarında istişâre ederek Hz. Peygamber (a.s.)'ı Mekke'den çıkarmayı kararlaştırmışlardı. İşte bu âyet, onlara bu önceki suçlarını haber vermektedir. Başka bir görüşe göre ise Allah Rasûlü'nü çıkarmak isteyenler yahudilerdir. Rasûlullah ile yaptıkları andlaşmayı bozmuşlar ve Medine-i

Münevvere’den çıkarmaya yeltenmişlerdir.

“ve size karşı ilk önce” ahdi bozmaya ve savaşa *“başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız?!”* Çünkü Rasûlullah (s.a.) ilk olarak onlara apaçık bir kitab ile geldi. Onunla kendilerine meydan okudu. Delillerle ona karşı koymaya güçleri yetmediği için savaşa kalkıştılar. Durum bu olunca onlara karşı çıkıp taarruzda bulunmanıza ne mâni var?

“Yoksa onlardan korkuyor musunuz?” Kendinize bir zarar geleceğinden mi korkuyorsunuz da onlarla savaşmayı terk ediyorsunuz? *“Eğer”* gerçek *“müminler iseniz bilin ki Allah”* başkalarından çok *“kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.”* Böyle olunca Allah düşmanları ile savaşın da O’nun emrini terk etmeyin. Çünkü iman yalnızca Allah’tan korkmayı gerektirir.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de der ki: Nefisle mücâhede sırasında nefsin hazlarını kaybetmekten mi korkuyorsunuz? Oysa Allah’ın haklarının ve O’na vuslatın elden kaçırılıp zâyi edilmesinden korkmak daha evladır. Tabii ki O’na vuslata imanınız varsa.

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْد۪يكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ
صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِن۪ينَۙ ﴿١٤﴾

14. Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın; onları rezil etsin; sizi onlara galip kılsın ve mümin toplumun kalplerini ferahlatsın.

“Onlarla” müşriklerle *“savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın”* sizin kılıçlarınızla öldürülsünler *“onları rezil etsin.”* makhur ve mağlub ederek onları rüsvay eylesin. *“Sizi onlara galip kılsın”* sizin hepinizi onların tamamına karşı muzaffer ve galip eylesin. İşte bu yüzden galibiyet cezâlandırmadan sonraya te’hir edilmiştir. *“ve mümin toplumun”* savaşı görmeyen Huzâalılar’ın *“kalplerini ferahlatsın.”* şifa bahşetsin.

İbn Abbas (r.anhümâ) der ki: Bunlar, Yemen ve Sebe halkından bir gruptur ki Mekke’ye gelip İslâm’ı kabul ettiler de Mekke müşriklerinden bir çok eza ve cefa gördüler. Durumlarını şikayet etmek üzere Rasûlullah (s.a.)’e elçiler gönderdiler. Efendimiz (a.s.): “*Müjdeler olsun size. Kurtuluş yakındır*.”[99] buyurdu.

Hâfız der ki:

Yaşlandığım halde Yûsuf sohbetiyle gönlümü şâd etti
Bu, hüzünler kulübesindeki sabır ve tahammülümün eseridir

وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْۜ وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ

حَكِيمٌ ﴿١٥﴾

15. Ve onların kalplerinden öfkeyi gidersin. Allah dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

"Ve onların kalplerinden öfkeyi gidersin." Allah Teâlâ kâfirlere karşı sizi muzaffer kılarak kâfirlerin eziyetinden ötürü kederlenen gönüllerin gamını gidersin. Nitekim Allah onlara ettiği vaadini olabilecek en güzel şekilde gerçekleştirmiştir.

"Allah dilediğinin tevbesini kabul eder." Bu cümle bazı Mekkelilerin makbul bir tevbe ile tevbe edebileceklerini haber vermektedir. Nitekim Ebû Süfyan, İkrime b. Ebî Cehil, Sehl b. Amr gibi bazı Mekkeliler müslüman olmuş ve müslümanlıkları da güzel olmuştur. *"Allah"* olmuş ve olacak her şeyi *"bilendir, hikmet sahibidir."* Ancak hikmete uygun şeyleri yapar ve emreder.

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ
وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً
وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

16. Yoksa Allah, sizden cihâd eden, Allah, peygamber ve müminlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri bilmeden *(ortaya çıkarmadan)* bırakılacağınızı mı sandınız? Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

"Ey müminler yoksa Allah, sizden «samimi olarak» cihâd eden, Allah, Peygamber ve müminlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri bilmeden," ortaya çıkarmadan onları diğerlerinden ayırt etmeden, başı boş ve cihad emredilmemiş olarak "*bırakılacağınızı mı sandınız?"*

Burada müminlere cihad emri bir tarafa bırakılarak, onların bu zanları sebebiyle kınanmalarına yönelinmiştir. "Siz başıboş bırakılacağınızı sandınız, öyle mi?" anlamını ifade eder.

"Ortaya çıkarmadan" mânâsına gelmek üzere *"Allah, peygamber ve müminlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri bilmeden"* diye ifade edilmesinin faydası şudur: Maksad ilimle alakalı olması ve sevaba medar olması bakımından zikredilen hususların ortaya çıkmasıdır.

Haddadî der ki: Allah Teâlâ cihad emrini vermeden önce de kimin cihad edeceğini kimin etmeyeceğini bilmekte idi. Fakat bu bilgi gaybî bir bilgi idi. Murad-ı ilahi, bu bilginin amellere karşılık olarak verilecek bir ilim olmasını istedi ki bu da müşahedeye dayalı bir bilgidir. Çünkü Allah Teâlâ onları kendi bildiği ile değil, onların da bildiği gerçeklere göre mükafatlandıracak veya cezalandıracaktır.

Âyette cihad etmeyenlerin durumuna değinilmemesi, kerimlerin en yücesi olan Allah'ın iradesine dâhil olmaktan uzak olduğu içindir.

“ وَلِيجَةً ” sırdaş demektir. Sırdaş, kişinin içinde gizlediği gizli sırlara âşina kıldığı kimse demektir.

Ebû Ubeyde’nin ifadesine göre bir şey kendi cinsinden olmayan bir şeyin içine sokulduğunda o şeye *“velîce”* denir. Tek, çift ve çoğul için bir lafiz kullanılır.

“Allah, yaptıklarınızdan” bütün davranışlarınızdan *“haberdardır.”* Hiçbir şey O’na gizli kalmaz. Onun için cihad etmekten maksadınızın ne olduğunu, onda ihlâs var mı yoksa ganîmet elde etmek ve medhedilmek gibi sebeplerle mi yapıldığını bilir.

Sa’dî der ki:

Mangırın üzerine altın suyu sürme canım
Çünkü bilgili sarraf onu bir mangıra bile almaz
Altınla kaplanmış olanı ateşe verirler
Bakır mı altın mı olduğu ortaya çıksın diye

Ayette cihada teşvik vardır. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “*Sevabını Allah’tan umarak Allah yolunda Ramazan ayı dışında bir günlük nöbet, yüz yıl gündüzleri oruçlu olarak ve geceleri namaz kılarak geçirilen ibadetten hem daha üstün hem de ecri boldur. Yine sevabını Allah’tan umarak Ramazan ayında müslümanların ırz ve namusunu beklemek, Allah katında ecir ve şeref bakımından geceleri kaim gündüzleri saim olmak şartı ile iki bin yıllık ibadetten daha üstündür. Şayet bu kişiyi Allah sağ sâlim âilesine kavuşturursa bin yıl hakkında günah yazılmaz. Bol bol hasenat (iyilikler) yazılır. Kıyamete kadar da bu nöbet (ribat) sevabı devam eder*.”[100]

Yine bir hadiste buyurulmuştur ki:

“*Allah ve Rasûlüne iman edip namazı dosdoğru kılan ve Ramazan orucunu tutan kimseyi cennete koymak Allah Teâlâ üzerinde bir haktır. Bu kişi Allah yolunda ister cihad etsin isterse de doğup büyüdüğü memleketinde otursun farketmez*.”

Ashâb:

“Bunu insanlara müjdeleyelim mi?” dediler.

Efendimiz (s.a.) şöyle buyurdu:

“*Cennette yüz derece vardır. Allah onları kendi uğrunda cihad edenlere hazırlamıştır. İki derecenin arası gök ile yer arası kadardır. Allah’tan isteyince Firdevs cennetini isteyiniz. Çünkü Firdevs, cennetin tam orta yerinde ve en yukarısındadır. Onun üstünde Rahman’ın arşı vardır. Cennet nehirleri işte oradan fışkırır*.”[101]

Diğer bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur: “*Mücâhid Allah için nefsine karşı cihad eden kimsedir*.”[102] “Düşmanlarınızla çarpıştığınız gibi nefsânî arzularınıza karşı cihad ediniz. İnsanların en bahadırı hevasını en çok yenendir.”

Nice akıllı geçinen vardır ki, hevasını emir yapıp onun esiri olmuştur. Şehvetlerin kölesi olan, gerçek köleden daha zelil bir mertebededir. Paslı ayna, yüzünün kırışıklıklarını göstermediği gibi hevasına tâbi olan nefsin de ayıplarını sana göstermez.

Ayette hakîkî müminin kâfir ve münâfıktan kaçındığı ve onları sırdaş tutmadığı açıklanmaktadır.

Şeddad b. Evs ve **Ubade b. Sâmit** (r.anhüma)'dan rivayet edilmiştir. Onlar şöyle demişlerdir: "Rasûl-i Ekrem (s.a.) Efendimizin huzurundayken şöyle buyurdu:

"– (Ehl-i kitabı kastederek) *Aranızda yabancı var mı?*"

"–Hayır, yok yâ Rasûlallah!" dedik.

Kapının kapatılmasını emretti. Daha sonra: "*Ellerinizi kaldırın ve "La ilahe illallah" deyin*." buyurdu.

Biz de ellerimizi bir müddet kaldırdık. Sonra Efendimiz elini indirdi ve şöyle duâ etti:

"*Hamd Allah'a mahsustur. Allahım, sen beni bu kelime ile gönderdin ve onu bana emrettin. Onun karşılığında bana cenneti vaad ettin. Sen asla vaadinden dönmezsin*." Devamla buyurdular ki: "*Müjdeler olsun size! Allah sizi bağışladı*."[103]

Ben derim ki: "Bu telkin özel bir telkindir. Havas (seçkin kimseler) bunu Hz. Peygamber (a.s.)'dan bugüne kadar tevarüs etmiş ve devam ettirmiştir. Avamın bu konuya vukufu olmamıştır. Onlar da sırlarını yabancılara açmamışlardır. Çünkü bu emânete hiyânet sayılır. Aynı şekilde bir müminin kâfiri dost tutup muhabbet etmesi hıyanettir. Kâfirlerle düşüp kalkmak küfüre muhabbetten ileri gelir. Bundan Allah Teâlâ'ya sığınırız.

---

[99]. bk. *Suyûtî*, ed-Dürrül-mensûr, IV, 138
[100]. *Münâvî*, IV, 11
[101]. *Buhârî*, Cihad, 4; *Tirmizî*, Cennet, 4
[102]. *Tirmizî*, Fedailü'l-cihâd, 2; *Müsned*, VI, 21
[103]. *Müsned*, IV, 124

MESCİDLERİ İMAR EDENLER

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ
بِالْكُفْرِۜ اُو۬لٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْۚ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ
﴿١٧﴾ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ
الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى اُو۬لٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا
مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

17. ***(Allah'a)*** **Ortak koşanlar, kendi küfürlerine kendileri şâhitlik ederlerken Allah'ın mescidlerini îmar edemezler. Onların yaptıkları işler boşa gitmiştir ve onlar cehennemde sürekli kalacaklardır.**

18. Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar imar ederler. İşte onların doğru yolu bulanlardan olacakları umulur.

Bu âyet, Bedir savaşında esir düşen, aralarında Nebî (a.s.)'ın amcası Abbas'ın da bulunduğu bir kısım Kureyş önderleri hakkında nâzil olmuştur. Ashab-ı kiramdan bir grup onların yanına vararak Allah'a şirk koşmaları sebebiyle kendilerini ayıpladılar. Hz. Ali (r.a.) da Abbas'ı Rasûlullah (s.a.)'e karşı savaşa çıkması, sıla-i rahmi gözetmemesi ve müşriklere yardımcı olması sebebiyle kınamaya başladı. Bunun üzerine Abbas: "Size ne oluyor da ayıplarımızı sayıp döküyor, iyiliklerimizi gizliyorsunuz?" dedi. Hz. Ali de bunun üzerine: "Sizin iyi işleriniz de mi var?" deyince Abbas: "Elbette. Mescid-i Haram'ın bakıcıları biziz. Perdedarlığını, hacılara su dağıtma işini biz yapıyoruz." dedi. İşte Allah Teâlâ onları reddetmek üzere şöyle buyurdu:

Allah'a *"Ortak koşanlar, kendi küfürlerine kendileri şâhitlik ederlerken Allah'ın mescidlerini"* yâni Mescid-i Harâm'ı Allah tarafından mûteber olacak şekilde *"îmar edemezler."* îmar etmeleri sahih ve düzgün olamaz.

"İmar edemezler" ifâdesindeki nefiy/olumsuzluk, bunun olabileceğini değil varlığını ve gerçekleşmesini red anlamındadır. Buna benzer bir nefiy/olumsuzluk da, ***"Bunların oralara ancak korkarak girmeleri gerekir."*** (el-Bakara, 2/114) âyetinde bulunmaktadır.

Burada Mescid-i Haram'dan çoğul bir ifadeyle bahsedilmesi, bütün mescidlerin kıblesi ve imamı olmasındandır. Durum böyle olunca orayı imar eden bütün mescidleri imar etmiş gibi olacaktır. Ya da Mescid-i Haram'ın her köşesi, diğer mescidlerden farklı olarak ayrı bir mescid gibidir. Çünkü diğer mescidlerin köşelerinde kıble farklı değildir.

İkrime (r.a.)'a Mescid-i Haram'ın çoğul olarak *"mescidler"* şeklinde okunmasının sebebi sorulunca: ***"Safa ve Merve Allah'ın nişanlarındandır."*** (el-Bakara, 2/158) ayetini okuyarak Safa ve Merve Allah'ın mescidlerinden bir parçadır buyuruluyor. Bir de Mescid-i Haram bütün mescidlerin en üstünüdür. Âyet, Mescid-i Haram'ın imarını kinaye yoluyla en güzel bir biçimde ortaya koyuyor. Bu şekil, açıkça imar edilmesini istemekten daha etkilidir." diye cevap vermiştir.

el-Kunye'de zikrolunmuştur ki: Saygı duyulması gereken en üstün mescid, Mescid-i Haram'dır. Sonra Mescid-i Nebî, sonra Mescid-i Aksâ, sonra camiler, daha sonra ise mahalle mescidleridir.

Bütün bu mescidler mecâzî anlamdaki mescidlerdir. Hakîkî mescidler, şirkin ve pisliğin her türlüsünden temizlenmiş kalblerdir.

İşte bu sebepledir ki müminin kalbini incitmek, mescid yıkmak olarak ifade edilir.

Müşriklerin, kendi aleyhlerine küfürlerine şâhitlik etmelerinden maksat **Hasan Basrî**'den nakledildiğine göre Kâbe'nin etrafına ibadet için putlar dikmek sûretiyle şirkin alâmetlerini ızhar etmeleridir. Açıkça "Biz kâfiriz." demekten kaçınsalar bile bu durum kendilerinin inkarlarına açık bir şâhitliktir.

Süddî de kendi aleyhlerine küfürlerine şâhitlik etmelerini izah ederken şunları söyler: Bir Yahudiye "Sen nesin, kimsin?" denilse "Yahûdiyim" der. Hristiyana sorulsa "Hristiyanım." diye karşılık verir. Mecûsî ise "Mecûsîyim." diye karşılık verir. Ya da ***"Biz bu putlara sırf bizi Allah'a yaklaştırmaları için tapıyoruz."*** (ez-Zümer, 39/3) diyen müşriklerin Mescid-i Haram'ın şânına lâyık olmayan davranışlarda bulundukları halde Allah'ın evini imar adıyla yaptıkları şeylerin imar olması muhaldir. Allah'tan başkası adına yaptıkları ibadet, tüm yaptıklarını hükümsüz kılmıştır. Bunun imar ile alakası yoktur.

"Onların" küfür içinde oldukları halde Mescid-i Harâm'ı imar etmek ve buna benzer hayırlı işler yaptıklarını iddia eden bu kimselerin, müslümanlarca tâat sayılan hususlardan olsa da kendileriyle övündükleri *"yaptıkları işler boşa gitmiştir."* küfür sebebiyle yok ve bâtıl olmuştur.

"Ve onlar" inkarları ve isyanları sebebiyle *"cehennemde sürekli kalacaklardır."*

Kadı Iyaz der ki: "Kâfirlerin amellerinin kendilerine fayda vermeyeceği ve amelleri karşılığında sevap elde edemeyecekleri konusunda âlimler görüş birliği (icma) içindedir." Yaptıkları zâhiren hayırlı amelleri karşılığında hiçbir nimete eremeyecekleri gibi azabları da hafifletilmeyecektir. Fakat bir kısmının azabı diğerlerinin azabından daha şiddetlidir. Azabın derecesi suça göre fazlalaşır.

Fakih **Ebû Bekir el-Beyhakî**, ayet ve hadislerde kâfirlerin iyi amellerinin boşa gideceği şeklindeki ifadelerden, onların amellerinin cehennem ateşinden kurtulmalarına yetmeyeceği, fakat azablarını hafifleteceğinin kastedilmiş olmasının muhtemel olduğunu zikretmiştir. Tabii ki hafifletilen bu azab, küfür dışındaki suçları karşılığında hak ettikleri azaptır. *el-Mâzürî*'de onunla aynı görüştedir.

Vahidî de der ki: Bu âyet kâfirlerin müslümanların mescidini imar etmelerinin câiz

olmadığına delalet etmektedir. Bu konuda bir kâfirin vasiyyeti de olsa vasiyyeti kabul olunmaz. Hanefilerin ortak görüşü budur. Mescidlere girmelerine de mâni olunur. Şayet bir müslümandan izin almadan girecek olurlarsa ta'zir cezasını hak eder. İzin alarak girmişlerse bir şey lazım gelmez. Fakat evlâ olan mescidlere karşı tâzimli olup kâfirleri oraya sokmamaktır.

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ
وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى اُو۬لٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا
مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

18. Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar imar ederler. İşte onların doğru yolu bulanlardan olacakları umulur.

"Allah'ın mescidlerini" Mescid-i Haram'ı ve diğerlerini *"ancak Allah'a ve âhiret gününe"* o günde olacak öldükten sonra dirilme, hesâp ve cezâya *"inanan…"* Peygambere îman Allah'a imana dâhildir. Kelime-i şehadet, ezan ve kamette olduğu gibi Allah'a imanla berâber zikredildiği ve ikisinin birbirinden ayrılmadığı mâlumdur.

"Namazı" cemaatle *"dosdoğru kılan…"*

Ulemânın (Meşayıhın) çoğunluğu namazın cemaatle kılınmasının vâcib olduğunu söyler. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde ya da dükkanında kıldığı namazdan yirmi beş kat daha faziletlidir*."[104] buyurulmuştur.

Teravih namazını cemaatle kılmak da daha fazîletlidir. Cemaatle kılınan bütün namazların mescidde kılınması da efdaldir. Evde cemaatle namaz kılanların sevabı camide cemaatle kılanların sevâbından daha azdır.

Farz olan *"zekatı"* gönül hoşluğu ile *"veren…"*

Zekat namazın hemen yanında zikredilmiştir. Çünkü, biri olmadan diğeri kabul olunmaz.

"Ve" dini konularda "*Allah'tan başka kimseden korkmayanlar"* Allah yolunda hiçbir kınayanın kınamasını ve hiçbir zâlimin korkusunu dikkate almadan O'nun emir ve yasaklarının gereğini yerine getirenler… Savaş ve benzeri durumlarda korkmamak da bu hükme dâhildir.

Fıtri olarak karanlıktan, yırtıcı hayvanlardan, tehlikeli büyük hastalıklardan korkmak Allah korkusuna zarar vermez. Çünkü Allah korkusu, Allah'ın azametini, ilminin kuşatıcılığını, cezâ ve mükâfât vermedeki güç ve kudretinin büyüklüğünü düşünmekten doğan irâdî bir korkudur. Fıtrî korku da ise kasıt ve irâde yoktur.

"imar ederler." Yâni, bütün bu ilmî ve amelî kemâlâtı kendisinde toplayan kimselerin, Mescid-i Haram'ı ve diğer mescidleri imar etmesi doğru olur.

"İşte onların doğru yolu bulanlardan" arzu ettikleri cennete ve orada bulunan nice

yüce nimetlere ulaşanlardan *“olacakları umulur.”*

Onların diğer güzel sıfatları olmakla birlikte hidayete ermiş/doğru yolu bulmuş olmalarının umulduğunun açıklanması, kâfirlerin hayırlı ve güzel amel saydıkları işlerle hidayet mertebelerine ulaşma ve güzel faydalar elde etme hülyalarını söndürmek ve kendilerinin kesinlikle doğru yolda (hidayette) olduklarını belirtmeleri sebebiyle onları azarlamak içindir. Çünkü sâhip oldukları kemâl sıfatlarına rağmen müminlerin durumları *“umulur”* ifadesiyle ortaya konursa artık halleri ve amelleri ortada iken kâfirlerin durumları ne olur tasavvur etmek gerekir.

Arslan yüreklilerin azarlandığı yerde
Tilki sîretlilerin ne gücü olabilir?

Âyette belirtilen diğer bir husus da; müminleri kendi amelleriyle gururlanmaktan ve onlara îtimad etmekten menetmektir.

Haddâdî “عَسَى : umulur ki” kelimesi Allah hakkında kullanılınca zorunluluk ve o işin vukûunun muhakkak olduğunu ifâde eder. Bu ayetin sonunda bu kelimenin gelmesinin faydası insanın sevaplarını hiçe indirecek bir iş yapmaktan sakınması ve her an uyanık olmasını ihtar etmektir. Çünkü kim ameli ile gururlanırsa Allah’ın feyzinden uzaklaşır.

İlim ve amelle gururlanma, çünkü İblis
Bu sebepten yüce dergahtan uzaklaştı

Bilesin ki mescidleri imar etmenin birçok çeşidi vardır. Yeni bir mescid bina etmek, yıkılmış olanı yenilemek bunlardandır. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Yedi şey vardır ki kişi öldükten sonra kabrinde bile onların ecri devam eder: İlim öğrenen (ve öğreten), su arkı yapan, su kuyusu kazan, hurma diken, mescid bina eden, mushaf miras bırakan, öldükten sonra kendisi için istiğfar edecek bir evlad bırakan*.”[105]

İmam Muhammed’e göre bir mescid harab olur da kullanılmaz hale gelirse ya da çevresindeki mahalle harab olur ve mescidde hiç kimse namaz kılmazsa o zaman mescid, yaptıranın vârislerine miras olur.

Ebû Yusuf’a göre ise böyle bir mescid işe yaramaz hale gelse bile bulunduğu hal üzere bırakılır. Eğer halk mescidi gelir getirecek bir mekan haline, buna mukabil gelir getiren bir yeri de mescid şekline dönüştürmek isterse bu câiz olmaz.

Fakir (**Bursevî**) der ki: Rum diyarında öyle mescidler gördük ki ahır haline getirilmiş, depo yapılmış. Kütüphaneler, medreseler ve diğer ibadethaneler de aynı şekilde. Bütün bunlardan Allah Teâlâ’ya sığınırız.

Hz. Ali (k.v.) demiştir ki: Altı şey mertliktendir: Bunların üçü seferde, üçü de ikamet hâlindedir (hazar). Hazarda olanlar şunlardır: Allah’ın kitabını tilavet etmek, mescidleri imar etmek, Allah için dostlar edinmek. Seferde olanlar ise azığı yol arkadaşlarına açmak, güzel ahlâk, isyan olmayan konularda latifeci olmak. **Hatib** bunu *er-Ravza* adlı eserde zikretmiştir.

Mescidi süpürüp temizlemek de mescidi imar sayılır. **Hasan Basrî** der ki: “Cennet

hurilerinin mehirleri, mescidleri temizleyip imar etmektir."

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Evlerinizin avlusunu temiz tutunuz. Çöp yığını haline getirerek yahudilere benzemeyiniz*."[106]

Başka bir hadiste ise: "*Kapların yıkanması ve avlunun temiz tutulması, zenginlik getirir*."[107] buyurulur.

Evin ve dükkanın avlusu için durum bu olunca mescid, okul ve buna benzer yerlerin temiz tutulmasının önemini düşünmek lazım.

Camileri halı, kilim vs. şeylerle döşemek de camileri imar sayılır.

İlk olarak mescide sergi serenin Ömer b. Hattab (r.a.) olduğu söylenmiştir. Rasûlullah zamanında kum döşeliydi. Bir gece yağmur yağmış ve mescid çamur olmuştu. Bir adam elbisesiyle çakıl getirip yere serdi ve üzerinde namaz kılmaya başladı. Rasûl-i Ekrem (s.a.) namazı bitirince "Bu ne güzel bir sergi." buyurarak mescidin tamamının çakılla döşenmesini emretti. Fakat bu iş tamamlanmadan vefât etti. Bu işi Hz. Ömer tamamlattı.

İhyâu ulûmi'd-din'de **Gazzali** şunları söyler: "Asrımızda iyilik olarak görülen bir çok şey sahâbe devrinde kötülük olarak kabul edilirdi. Mesela şimdilerde mescidlere kıymetli incecik halılar sermek iyilik sayılıyor, halbuki ashab mescide hasır sermeyi bid'at sayardı. Toprakla aralarında bir engel bulunmasını uygun görmezlerdi."

Fakihler, toprak üzerine sergi sermeden namaz kılmanın müstehab olduğunu söyleyerek bunun tevazua daha yakın olduğunu ifade etmişlerdir. Topraktan yetişen şeylerden yapılan hasır vb. sergiler de toprak hükmündedir. Bu şekilde yapılırsa **İmam Mâlik**'in ihtilafi da ortadan kaldırılmış olur. Çünkü ona göre toprak nev'inden olmayan bir şeye secde etmek mekruhtur.

Keçe ve benzeri sergiler üzerinde namaz kılmakta bir beis yoktur. Şu kadar var ki secde eden kimsenin yerin sertliğini hissedebileceği bir incelikte olmalıdır. Rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.) tabaklanmış post üzerinde namaz kılmıştır.

Yine mescidi kireçle, beyaz toprakla badana yapmakta bir mahzur yoktur. Rivayete göre **Halife Velid b. Abdülmelik** Şam camisini Şam'ın haraç gelirinin üç katına bir parayla tezyin ettirmiştir.

Rivayete göre **Süleyman b. Davud** (aleyhime's-selâm) Mescid-i Aksâ'yı yapınca onu aşırı bir şekilde süslettirdi. Hatta kubbenin başına o zaman çok ender bulunan kibrit-i ahmer koydurdu. O, bir milden ışık saçıyordu. Hatta yün eğiren kadınlar on iki mil öteden onun ışığında yünlerini eğirirlerdi. Bu tezyinât, Buhtunnasr'ın Kudüs'ü yakıp yıkmasına kadar kalmıştır. Buhtunnasr, mabeddeki her türlü altın, gümüş, cevher ve kıymetli kapları Babil'e götürmüştür.

Mescidi aydınlatmak için kandiller asmak, lambalar ve mumlar yakmak da mescidi imar sayılır. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Kim (mescide) bir kandil asarsa yetmiş melek onun için istiğfar eder. Kandil kırılıncaya kadar da bu istiğfara devam ederler*."[108] *el-Keşf* adlı eserde böyle zikredilmiştir.

Enes b. Malik (r.a.) şöyle demiştir: "*Bir kimse bir mescide bir kandil yakarsa*

melekler ve hamele-i arş kandilin ışığı varolduğu müddetçe o kişi için istiğfara devam ederler.”

Süleyman (a.s.) mescide zincirleri gümüşten bin yedi yüz altın kandil asılmasını emretmiştir.

Rivayet edilmiştir ki Nebî (s.a.)’in Mescidinde yatsı vakitlerinde (aydınlanmak için) hurma dalları yakılırdı. **Temîmü’d-Dârî** Medine’ye gelince beraberinde kandiller, kandil fitilleri ve zeytin yağı getirdi. Bu kandilleri mescidin duvarlarına astı ve yaktı. Bunun üzerine Nebî (s.a.) ona: “*Mescidimizi aydınlattın. Allah da seni nuruyla aydınlatsın. Vallahi bir kızım olsaydı onu sana nikahlardım*.” buyurdu.[109]

Bazıları mescide ilk kandil asanın **Ömer b. Hattab** (r.a.) olduğunu söylemişlerdir. Bunu şu söz de destekliyor: Fiilî bid‘atlardan müstehab olanların birisi de mescidlere kandil asılmasıdır. Bunu ilk yapan da Ömer b. Hattab (r.a.)’dır. Çünkü o halkı Übeyy b. Ka‘b (r.a.)’ın peşinde teravih namazı için topladığı zaman mescide kandiller asmıştır. Hz. Ali (k.v.) bunları yanarken görünce: “Ey Hattaboğlu! Mescidimizi aydınlattın. Allah da senin kabrini böyle aydınlatsın.” diye duâ etmiştir. Belki de Hz. Ömer’in yaptığı kandillerin sayısını arttırmak olmuştur. Böyle olunca Temîmü’d-Dârî hakkında geçen rivayete muhalif bir durum söz konusu olamaz.

Me’mun’un kâtiplerinden birisi anlatır: Me’mun bize mescidlerde kandillerin arttırılmasını yazmamızı emretmişti. Ama ben ne yazacağımı bilemedim. Çünkü daha önce böyle bir şey yazılmamıştı. Rüyamda ne yazacağımı gösterdiler şöyle denildi: Yaz; şüphesiz bu teheccüd kılanlar için kolaylıktır. Allah’ın evlerini karanlığın ıssızlığından kurtarır. Uyandım ve bu emri yerine getirdim.

Bazıları, Şaban’ın on beşinci gecesinde yapıldığı gibi fazladan aydınlatma yapmanın hükmünün mescidleri süsleme hükmü ile aynı olduğunu söylerken kimileri de bunun mekruh olduğunu söylemiştir. En iyisini Allah bilir. Bütün bu bilgiler *İnsânü’l-uyûn fî sîreti’l-Emîni’l-Me’mûn* adlı eserden alınmıştır.

Şeyh Abdülgani Nablûsî *Keşfü’n-nûr an ashâbi’l-kubûr* adlı eserinde özetle şunları söyler: “Şer‘-i şerifin maksadına uygun olan bid’at-ı hasene, “sünnet” diye isimlendirilir. Ulemanın, velîlerin ve sâlihlerin kabirleri üzerine türbe yapmak, kabirlerinin üzerine perde, örtü ve sarık koymak, eğer kabir sahibi avam nazarında küçük görülmesin ve tazimde kusur edilmesin niyetiyle yapılırsa câizdir. Yine aynı gaye ile evliya ve salihlerin kabirleri yanında aydınlatma niyetiyle kandil ve mum yakmak câizdir. Çünkü bunlarla hedeflenen niyet güzeldir. Bu sebeple muhabbet ve tazimle evliya kabirlerinde aydınlatma için zeytinyağı ve mum nezredilmesi câizdir. İnsanları bu nevi işlerden sakındırmak gerekmez.”

Mescidlere girip oturmak, namazı beklemek, ibadet ve zikir yapmak, ilmi çalışmalar yapmak gibi hususlar da mescidleri imar sayılır.

İbn Abbas (r. anhümâ) demiştir ki: “Size cihaddan bile üstün bir amel göstereyim

mi?” “Evet” dediklerinde: “Bir mescid bina etmeniz ve orada Kur’an, dini hükümlerin veya sünnetin öğrenilmesidir.” demiştir. *el-Esrâru’l-Muhammediyye* adlı eserde böyle geçmektedir.

Dünyevi konuşmalar gibi mescidlerin binâ edilme maksadı dışında kalan hususlardan korumak da mescidleri imardan sayılır. Nitekim bir hadiste: “*Mescidde (dünyevi, faydasız) sözler konuşmak, hayvanların otu yediği gibi iyi amelleri yer bitirir.*”[110] buyurulmuştur. Yine mescidde, ilim meclisinde, ölünün yanında, kabristanda, ezan okunurken, Kur’an tilaveti esnasında dünya kelâmı konuşmanın otuz yıllık amelin sevabını yok edeceği söylenmiştir.

Bir hadis-i kudsîde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Yeryüzünde benim evlerim, mescidlerdir. Orada beni ziyaret edenler mescidleri imar edenlerdir. Evinde güzelce temizlendikten sonra evime beni ziyarete gelen kula müjdeler olsun.*”[111] Ziyaretçiye ikramda bulunmak, ziyaret edilen üzerine bir haktır.

İmam Kuşeyrî (k.s.) der ki: “Ubudiyyet yerleri olan mescidleri imar etmek, ancak beşeri vatanları viran eyledikten sonra mümkün olabilir. Âbidin imarı, şehvet vatanını harab etmekle, zâhidin imarı mülahaza vatanını tahrip etmekle olur. Onlardan her birinin özel bir sınıfi vardır. Bunun gibi onların iman mertebeleri de şöylece farklıdır: Burhana dayalı iman, beyana dayalı iman ve iyana dayalı iman. Bunların arasında çok fark vardır.”

Gaffâr, yâni çok bağışlayıcı olan Rabbimizden bizleri mescidleri gereği gibi imar eden ve gerçek mânâda ziyaret edenlerden kılmasını niyaz ederiz.

---

[104]. *Buhârî*, Ezan, 30; *Müslim*, Mesâcid, 272
[105]. *Münâvî*, IV, 87
[106]. *Tirmizî*, Edeb, 41
[107]. *Aclûnî*, II, 102
[108]. *Aclûnî*, II, 347
[109]. *Halebî*, İnsânu’l-uyûn, II, 87
[110]. *Aclûnî*, I, 423
[111]. *Ramûzu’l-ehâdis*, I, 234

İMAN, HİCRET VE CİHAD

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ
﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ
مُقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

19. ***(Ey müşrikler,)*** **siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı imar etmeyi Allah'a, âhiret gününe inanan ve Allah yolunda cihad edenle bir mi tuttunuz? Bunlar Allah katında bir olmazlar. Allah zâlimler topluluğuna hidâyet vermez.**

20. İnanan, hicret eden, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanların Allah katında dereceleri daha büyüktür. İşte kurtuluşa erenler onlardır.

21. Rableri onlara kendisinden bir rahmet, rızâ ve içinde sürekli kalacakları nimeti bol cennetleri müjdeler.

22. Orada ebedi kalacaklardır. Şüphesiz, büyük mükafat Allah katındadır.

Rivâyete göre müşrikler "Hacılara su dağıtmak ve Mescid-i Haram'ın imar ve bakımını yapmak, iman edip cihad etmekten daha üstündür." diyerek bununla övünüyor, oranın ehli ve imarcısı olmaları sebebiyle bunu gözlerinde büyütüyorlardı. Bunun üzerine bu ayet nâzil oldu.

Kâşifî der ki: Cahiliye döneminde Harem ahalisinden bir kısmı hacılara bal ve şarapla birlikte hurma şarabı ve kuru üzüm/kuru hurma veriyorlardı. Hz. Peygamber zamanında su dağıtma işi Abbas'a aitti. Mescid-i Harâm'ın imâret/bakım işi de **Şeybe b. Talha**'da idi.

Bir gün bu ikisi Hz. Ali'ye karşı övünmeye giriştiler. Abbas su dağıtıcılığıyla, Şeybe de imâret vazifesi dolayısıyla övünüyordu. Hz. Ali ise İslâm ve cihadla iftihar ediyordu. Hak sübhânehû ve teâlâ Ali'yi tasdik eden âyet gönderdi.

Bu âyetin nûzül sebebi olarak **Numan b. Beşir**'den rivayet edilen bir hâdise de şudur: Numan (r.a.) diyor ki:

"Rasûlullah'ın minberinin yanında bulunuyordum. Birisi şöyle dedi: "Hacılara su verme hayrını işledikten sonra başka bir amele gerek duymam."

Bir diğeri "Mescid-i Haram'ı imar etme hizmetinde bulunduktan sonra başka bir amele gerek duymam." dedi.

Bir başkası da: “Allah yolunda cihad etmek, sizin söylediğiniz amellerden daha üstündür.” dedi.

Bunun üzerine Hz. Ömer konuşmalara müdahele ederek “Rasûlullah’ın minberi yanında sesinizi yükseltmeyin. Namazdan sonra gidin ihtilaf ettiğiniz bu konuyu Rasûlullah (s.a.)’e sorun.” diyerek onları susturdu. Günlerden cuma idi. Derken Rasûlullah (s.a.) mescide girdi. İşte o sırada bu ayet nâzil oldu.

Ey müşrikler veya hacılara su dağıtmayı (sikayet), Mescid-i Harâm’ı imar (imâret) ve benzeri hizmetleri hicrete, cihâda ve benzerlerine tercih eden müminler, *“siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Harâm’ı imar etmeyi”* fazîlet ve derecesinin yüksekliği bakımından *“Allah’a, âhiret gününe inanan ve Allah yolunda cihad edenle bir mi tuttunuz?”*

“ سِقَايَةٌ sikâyet (hacılara su dağıtmak)” ve “ عِمَارَةٌ imâret (Mescid-i Haram’ı imar etmek)” kelimeleri masdardır. Onların insanlara benzetilmesi düşünülemez. Bu sebeple iki taraftan birine bir muzaf takdir etmek gerekir. Yâni su dağıtma ve imar işini yapanlar, iman edip cihad edenler gibi olabilirler mi hiç? Ya da şöyle bir mânâ ortaya çıkar: Hacılara su dağıtma ve Mescid-i Haram’ı imar etme işi, Allah’a ve ahiret gününe iman eden müminin imanı gibi midir?

Aslında hacılara su verme ve Mescid-i Haram’ı imar etme hayırlı amellerdendir. Fakat bunları yapanların îman edenlere benzetilmesi doğru olmadığı gibi bu amellerin iman ve cihad gibi en önemli dînî esaslara benzetilmesi de uygun görülmemiştir. Nitekim Allah Teâlâ bunu şöyle beyan etmektedir:

“Bunlar Allah katında bir olmazlar.” Yâni bunlardan birinci grup ikinciye eşit değildir. Çünkü vasıfları farklıdır. Dolayısıyla vasıfları da eşit değildir. Çünkü kişiler vasıfları ile birbirinden ayrılırlar.

“Allah zâlimler” yâni kâfirler, şirk koşarak ve Rasûl (s.a.)’e düşmanlık ederek zâlim olanlar ile dalâlet çukuruna yuvarlananlar *“topluluğuna hidâyet vermez.”* Şu halde onlar Allah’ın kendilerine hidayet bahşettiği, hak ve doğru olana muvaffak kıldığı kimselerle nasıl denk olabilirler?

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْۙ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِۜ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُونَ ﴿٢٠﴾

20. İnanan, hicret eden, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanların Allah katında dereceleri daha büyüktür. İşte kurtuluşa erenler onlardır.

Müşriklerin dalaletini ve müminlerle eşit olmadıklarını beyan ettikten sonra iman ehlinin derecelerine işaret için şöyle buyuruluyor:

“İnanan,” vatanlarını bırakıp Rasûlullah’a *“hicret eden,”* düşmana karşı *“Allah yolunda”* Allah’a itaat kasdıyla *“mallarıyla”* mallarını mücahitlere harcamak ve onların savaş gereçlerini hazırlamak suretiyle *“ve canlarıyla”* nefislerini savaş

meydanında kaybetmek suretiyle *“savaşanların”* bu yüksek vasıfları sebebiyle *“Allah katında dereceleri daha büyüktür.”* Yani bunların (iman, hicret ve cihad) dışında - sikâyet ve imâret de dâhil olmak üzere- bütün kemâlâta sâhip olsalar bile kim olursa olsun bu vasıflara sahip olmayan kimselerden Allah katında onların rütbeleri daha yüksek ve nâil olacakları ikram daha büyüktür.

Haddâdî der ki: “Kâfirlerin hiçbir derecesi olmamasına rağmen ayette müminlerin mertebesinin *“daha yüce, daha büyük”* olduğunun beyan edilmesi, kâfirlerin kendi itikadlarınca Allah katında bir derece elde edeceklerine olan yanlış inançlarına işaret etmek içindir. Bu durum şu âyette olduğu gibidir: ***“O gün cennet halkının kalacakları yer çok huzurlu ve dinlenecekleri yer pek güzeldir.”*** (el-Furkan, 25/24).

“İşte” bu vasıfları taşıyanlar *“kurtuluşa erenler”* büyük kurtuluş veya mutlak kurtuluş kendilerine mahsus olanlar *“onlardır.”* Sanki bunların dışındakilerin kurtuluşu, onlarınkine nisbetle kurtuluş değildir.

İkinci tefsîre göre bu ifâde müminlerden hacılara su dağıtmayı (sikâyet) ve Kâbe’yi imar etmeyi (imâret) hicret ve cihada tercih edenler hakkında bir azarlamadır.

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ ﴿٢١﴾

21. Rableri onlara kendisinden bir rahmet, rızâ ve içinde sürekli kalacakları nimeti bol cennetleri müjdeler.

“Rableri onlara” dünyada peygamberlerin diliyle *“kendisinden”* büyük *“bir rahmet,”* -ki o âhirette azabdan kurtulmaktır- *“rıza”* onlardan tamamen hoşnut olmayı *“ve içinde sürekli kalacakları nimeti bol”* nimetleri bitip tükenmeyen *“cennetleri”* yüce bahçeleri *“müjdeler.”*

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

22. Orada ebedi kalacaklardır. Şüphesiz, büyük mükafat Allah katındadır.

“Orada” yâni cennetlerde *“ebedi kalacaklardır. Şüphesiz büyük mükafat”* cennette ölçüye gelmeyen bol sevap *“Allah katındadır.”* O’nun katında dünya mükâfâtlarının bir değeri yoktur.

Keşfu’l-esrâr’da şöyle denmektedir: Rahmet, âsîler içindir; rıdvan ise itaatkâr olanlar için. Cennetse bütün müminler için. “Rahmet”i takdim etmesinin sebebi; isyankârlar, ümitsizlik kalemini hallerinin yazılı olduğu sayfaların üzerine çeksinler diyedir. Çünkü günah ne kadar büyük olsa da rahmet ondan daha büyüktür.

Günahımız sayılamayacak kadar çok
Affın ise herkesin günahından daha fazla
Rahmetinin denizinden bir damlacık yeter
Herkesin siyah defterlerini yıkamak için

Bilesin ki kâfirler açık küfürleri sebebiyle nasıl amel ve tâatta müminlere denk değil iseler, aynı şekilde riyakarlıkla gizli şirkin içinde olanlar da hallerinde ve makamlarında ihlaslı olanlarla bir değildir. Riyâ, nefsanî arzu ve gayelerle karışıp bulaşan zühd, tasavvuf, ma'rifet ve ibadetin ehl-i hakikate göre semeresi yoktur. Çünkü çürümüş tohum gibi boşuna bir çalışma ve yorulmadır.

Dünyaya sahipsin, bir de ahiret istiyorsun
Bu nazı babanın evinde yapmak gerek

Denilmiştir ki: İnsanlar nazarında mevki elde etme arzusu sende varken Hâlık katında mevki umma. Hizmet edenle hizmet ediyor görüneni birbirinden şöyle ayırmışlardır:

Hizmet ehli görünen, hizmeti nefsânî istekleri ile karıştırıp da rıza ve gadap hallerinde hizmetin gereğini (edebini) yerine getiremeyen kimsedir. Çünkü nefsânî arzuları ve halkın kendisini övüp medhetmesini sevmesi yüzünden kalbinde eğrilik vardır. Hizmet ehli ise böyle değildir. **Seriy Sekatî** der ki: "Zühd, nefsin dünyadakilerin hepsinden olan hazları terk etmektir. Mal ve makamla ilgili bu hazların kaynağı ise insanların gözüne girmek ve övülme arzusudur."

Eserde (hadiste) şöyle gelmiştir: "*Eksilen dünyalıklarına aldırmadıkları sürece "Lâ ilâhe illallah" kelimesi kullardan Allah'ın gadabını uzaklaştırmaya devam eder. Hem böyle yapıp (eksilen dünyalıklarına aldırıp) hem de "Lâ ilâhe illallah" kelimesini dillerinden düşürmezlerse Allah Teâlâ onlara: "Yalan söylüyorsunuz ve bu konuda sâdık değilsiniz." buyurur*."[112]

Rivayet edilir ki: İsrailoğulları'ndan bir âbidi bir kraliçe nefsine davet etti. O da: "Bana banyoda su hazırlayın da önce temizleneyim." dedi. Sonra kasrın damına çıkıp kendini aşağı attı. Allah Teâlâ hava meleğine: "Kulumu tut." diye vahyetti. Hava meleği onu tuttu ve yavaşça yere koydu. İblis'e: "Onu saptıramadın mı?" denildiğinde şu cevabı verdi:

"Nefsinin arzusuna muhalefet edip nefsini Allah için feda edene benim hükmüm geçmez." İşte Allah için cihad budur. Bunun neticesi de her türlü helaktan kurtuluştur.

Allah'ı bilen âlimler demişlerdir ki: Müridin yemesi, içmesi ve giyinmesine varana kadar her işte niyetinin Allah rızası olması gerekir. Allah için giymeli, Allah için yemeli ve Allah için uyumalıdır. Haberde şöyle gelmiştir: "*Allah rızası için güzel koku sürünen kimse, kıyamet gününde en güzel bir misk kokusu ile gelecektir. Allah'tan başkası için kokulanan ise kıyamet günü leşten daha kötü kokan bir koku ile gelecektir*."[113] Şu halde mürid, bütün söz ve davranışlarını incelemeli, nefsinin Allah

için olmayan hiçbir harekette bulunmasına ve söz söylemesine müsâmaha etmemelidir.

Bu sonuncu âyette nefsiyle mücahede eden varlığı ve var olanın hepsini fedâ eden kimselere işaret vardır. İşte bu âsî nefislerin (tevbe edip ulaşabilecekleri) indiyyet (Hakk'ın huzurunda olma) makamında en büyük kurbiyettir (Hakk'a yakınlıktır). İndiyyet makamına vasıl olan kimsenin Allah ecrini bolca verir. Yâni onu indiyyet makamında sâbit kılar. Bu inceliği kavra ve talibi ol. İşin hakikatinden gafil olma.

---

[112]. *Ramûzu'l-ehâdis*, II, 487
[113]. *Abdûrrezzak*, Musannef, IV, 319

ALLAH’I, RASÛLÜ’NÜ VE CİHADI HER ŞEYDEN ÜSTÜN TUTMAK

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُٓوا اٰبَٓاءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ اَوْلِيَٓاءَ اِنِ اسْتَحَبُّوا
الْكُفْرَ عَلَى الْاٖيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾
قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ وَاَبْنَٓاؤُ۬كُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشٖيرَتُكُمْ
وَاَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَٓا
اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَجِهَادٍ فٖي سَبٖيلِهٖ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَاْتِيَ
اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقٖينَ ﴿٢٤﴾

23. Ey iman edenler, eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa babalarınızı ve kardeşlerinizi dostlar edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse işte zalimler onlardır.

24. De ki: “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah’tan, Rasûlü’nden ve O’nun yolunda cihâd etmekten daha sevgili ise artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah, fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez.”

Âyetin nüzûl sebebi şudur: Rasûlullah (s.a.), ashâbına Medine’ye hicret etmelerini emredince sahabilerden bazılarının hanımı, çocuğu ve akrabaları ona sarılıyor ve “Allah aşkına ne olur gidip de bizi kimsesiz bırakma, yoksa mahvoluruz.” diyorlar, o sahabî de onlara acıyor ve hicret etmekten vazgeçiyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

“Ey iman edenler, eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa”, yani üstün tutuyorlarsa Mekke’deki kâfir *“babalarınızı ve kardeşlerinizi dostlar edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse”* yâni onların bu davranışını beğenirse *“işte zâlimler onlardır.”* Onlar dost edinilerek dostluk hak ettiği yerden başkasına konulmuş olur. Başkalarının zulmü onların zulmünün yanında sanki zulüm değildir.

İmam (**Fahreddîn Râzî**) demiştir ki: “Doğru olan, bu sûrenin Mekke’nin fethinden sonra inmiş olmasıdır. Bu âyeti, hicret etmenin vacib olduğu mânâsına hamletmek nasıl mümkün olabilir? Halbuki hicret, Mekke’nin fethinden önce vâcibdi. Bu husustaki en isabetli görüş, bu âyeti müminlerin müşrik akrabalardan uzak durmalarının ve onlarla olan dostluklarını terk etmelerinin vâcib olduğu mânâsına hamletmektir. Yani müminler sırlarını onlara ifşa etmek ve onların arasında ikamet etmeyi İslâm yurduna hicrete

tercih ederek onları sırdaş ve dost edinmemelidirler. Allah Teâlâ’nın: *“Sizden kim onları dost edinirse işte zâlimler onlardır”* sözü bu mânâya delalet eder.

Haddâdî: “Böyle kimseler kâfirleri dost tuttukları için “zâlimler” sayılmışlardır. Çünkü küfre rıza gösteren kâfir olur.” demiştir.

Kâşifî der ki: “Bu âyet nâzil olunca, hicrete karşı olanlar şöyle dediler: Biz şimdi kabile ve aşiretlerimizin arasındayız ve alış veriş ve ticaret edip vaktimizi geçiriyoruz. Hicret ettiğimiz zaman zorunlu olarak babamız ve çocuklarımızdan kopmamız gerekecek, ticaret bitecek, biz kazançsız ve malsız kalacağız. Bunun üzerine sonraki âyet nâzil oldu.”

قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ وَاَبْنَٓاؤُ۬كُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَش۪يرَتُكُمْ
وَاَمْوَالٌۨ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَٓا
اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَجِهَادٍ ف۪ي سَب۪يلِه۪ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَأْتِيَ
اللّٰهُ بِاَمْرِه۪ۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٢٤﴾

24. De ki: “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah’tan, Rasûlü’nden ve O’nun yolunda cihâd etmekten daha sevgili ise artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah, fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez.”

Ey Muhammed! Hicreti terk eden kimselere *“de ki: “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız,”* Mekke’de *“kazandığınız”* ve elde ettiğiniz *“mallar…”* -Malların kazanıldığının belirtilmesi, sıkıntı ve zorluk çekilerek elde edildiğinden onların yanında çok değerli olması sebebiyledir.- hac mevsiminde Mekke-i Mükerreme’de bulunmamanız sebebiyle revaç vakti geçerek *“kesada uğramasından korktuğunuz ticaret”* yani ticâret yapmak ve kâr etmek için satın aldığınız metalar, *“hoşlandığınız meskenler”* yâni son derece nezih oldukları için içlerinde ikamet etmekten memnun kaldığınız evler ve bahçeler, *“size Allah’tan, Rasûlü’nden”* yani Medine’ye hicret etmek suretiyle Allah’a ve Rasûlüne itaattten *“ve O’nun yolunda”* Allah’a itâat olarak *“cihâd etmekten daha sevgili ise…”*

Buradaki ‘sevgi’den maksad, ihtiyari (iradeye bağlı) sevgidir. Yani, Allah ve Rasûlünün emirlerini devamlı olarak yerine getirme, onları hiç terk etmeme sonucunu doğuran bir sevgidir. Yoksa insanda mutlaka bulunan fıtrî sevgi değildir. Çünkü fıtrî sevgi, insanın tercihine bağlı olmadığından yükümlü tutulduğu bir sevgi değildir.

“artık Allah emrini” yani dünya veya ahirette vereceği cezayı başınıza *“getirinceye kadar bekleyin.”* Bu ifâde, nefsinin hazlarını dinin emirlerine tercih eden kimse için tehdit ifade etmektedir.

“Allah, fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez.” müşrikleri dost edinmek suretiyle itaatten çıkanları, kendileri için hayırlı olan şeye irşad etmez.

Âyet-i kerime’de çok şiddetli bir tehdit vardır ki bu tehditten ancak çok az kişi kurtulabilir. Çünkü günümüzde zâhid ve takvâ sahibi ihvanımızı bir araştırsan onların dünya ile ilgili en değersiz bir şeyi bile elden kaçırdıklarında nasıl şaşkınlığa düşüp üzüldüklerini görürsün. Halbuki onlar dînî hazlardan en yücesini bile elden kaçırdıklarında hiç aldırış etmezler.

Âyetten anlaşıldığı kadarıyla kim dünyevi arzuları Rahmân’a itaate tercih ederse dünyada ya da âhirette başına gelecek cezaya hazır olsun! Baksın bakalım tercih ettiği dünya hazları, kendisini bu korku ve felaketlerden kurtarabiliyor mu?!

Allah’ım, affını ve bağışlamanı niyaz ederiz, ey merhametlilerin en merhametlisi!

Kâşifî demiştir ki: Ey aziz! Dostluk iddiasının gerçek olması için İbrahim gibi dünyadan yüz çevirecek adam olmak gerek. Nitekim o şöyle demişti: ***“İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur).”*** (eş-Şuârâ, 26/77) Malı misafire sarfedecek, çocuğu kurban etmeye niyet edecek, kendini de ateşe feda edecek.

Seni tanıyan kimse canı ne yapsın?
Çocuğu, evlâd u ıyâli ne yapsın?
Her iki cihanı ona bağışlayarak divâne edersin
Sana divâne olan iki cihanı ne yapsın?

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “*Sizden hiçbiriniz, ben kendisine malından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevimli olmadıkça iman etmiş olmaz*.”[114] **İbn Melek**, bu hadisteki iman ile “kâmil iman”ın, sevgi ile de “ihtiyârî sevgi”nin kastedildiğini söylemiştir. Meselâ Rasûlullah bir mümine şehit oluncaya kadar kâfirlerle savaşmasını emretse veya kâfir olan anne-babasını ve çocuklarını öldürmesini emretse, o mümin selametinin Peygamber (a.s.)’ın emrine uymakta olduğunu bildiği için bu emre uyar, itaatsizlik etmeyi düşünmez. Nitekim hasta bir insan tabiatı itibarıyla ilaçtan nefret eder, kaçar. Fakat yine de iyileşmesinin bu ilacı kullanmaya bağlı olduğunu bildiği için onu kullanır. O halde bir mümin nasıl olur da karşılık beklemeden bizim menfaatimize çalışan, bize bizden, babalarımızdan ve çocuklarımızdan daha şefkatli ve merhametli olan Peygamberimiz’in (a.s.) emrine uymaz?!

Kâdî (**Beydâvî**) şöyle demiştir: Peygamber (a.s.)’ın sünnetine onu ihya etmek suretiyle yardım etmek, getirdiği şeriatı muhafaza ve müdafaa etmek O’nu sevmekten ileri gelir.

Hz. Şeyhülislâm’dan şöyle nakledilir: Ahmed b. Yahyâ Dimaşkî bir gün anne ve babasının önünde oturmuş, Kur’an’dan Hz. İsmail’in kurban edilmesi hikâyesini okuyordu. Dediler ki: Ey Ahmed! Önümüzden kalk ve git. Çünkü biz seni Allah yoluna

adadık. Ahmed kalktı ve şöyle dedi: Ey Rabbim! Şimdi senden başka kimsem yok. Ardından Kâbe'ye doğru yola çıktı. Yirmi dört yerde konakladı. Bir müddet sonra anne babasını ziyaret etmek istedi. Şam'a gelince evinin kapısına vardı, kapıyı çaldı. Annesi seslendi: Kapıda kim var? Oğlu cevap verdi: Ben Ahmed, oğlunuz. Annesi: Önceleri bir çocuğumuz vardı, onu Allah yoluna adadık. Bizim Ahmed'le Mahmud'la ne işimiz olsun! dedi.

Neyimiz varsa sana feda ettik
Canı senin aşkına esir ettik
Biz kendimizi terk ettik, iki cihanı da
Bu yaptıklarımızı sadece senin için ettik

İşte muhacirler hicret edip Allah Teâlâ için terk ettikleri bir beldede ölmeyi, hicretin sevabı noksanlaşır endişesiyle hoş karşılamıyorlardı. Çünkü terk edilen yurda zaruret hali dışında geri dönmek, yapılan hicret amelini bozmak demektir.

et-Te'vîlât'ta şöyle denilmektedir: "Dinin aslı, Allah Teâlâ'nın sevgisidir. Allah'ı sevme (mahabbetullah) istidadını, zikredilen şeylere tahsis eden kimse fâsık olur. Fâsıklık, Yaratan'ı sevmeyi bırakıp yaratılanı sevmeye yönelmektir. Yaratılanın sevgisini Yaratan'ın sevgisine tercih eden ilâhî feyzi kabul için olan fıtrî istidadını yok etmiş ve mahrumiyeti hak etmiş olur, kahır ve perişanlığa dûçar olur. *"Artık Allah emrini"* yani kahrını *"getirinceye kadar bekleyin. Allah, fâsıklar topluluğunu"* güzel istidaddan çıkıp uzaklaşanları *"hidâyete erdirmez."*. Yani onlar güzel istidadlarını iptal ettikten sonra Allah onları yüce katına ulaştırmaz ve cemalinin feyzini kabûle müsait kılmaz.

Bişr b. el-Hâris (r.a)'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir:

"–Rüyâda Peygamber (s.a.)'i gördüm. Bana:

"–Yâ Bişr, bilir misin Allah Teâlâ seni niçin akranlarından üstün kıldı?" diye sordu. Ben:

"–Hayır yâ Rasûlallah." dedim. O:

"–Sünnetime tâbi olman, sâlihlere hizmet etmen, din kardeşlerine nasihatta bulunman, ashabımı ve ehl-i beytimi sevmen sayesinde. Seni iyilerin (ebrâr) makamına ulaştıran işte bunlardır." buyurdu.

Ben derim ki: Halis mahabbet, büyük bir kapıdır. Ancak kalb-i selîm sahibi kimselere açılır. Hâlis mahabbetin tesiri çok büyüktür. Durumu şaşırtıcıdır.

Allah Teâlâ'dan bizleri Allah sevgisini ve Rasûlü'nün sevgisini, bunların dışında kalanların sevgisine tercih edenlerden kılmasını niyaz ederiz. Âmin!.

[114]. *Buhârî*, İman, 8; *Müslim*, İman, 70

HUNEYN GAZVESİ

لقد نصركم الله في مواطن كثيرة ويوم حنين اذ اعجبتكم
كثرتكم فلم تغن عنكم شيئا وضاقت عليكم الارض بما رحبت
ثم وليتم مدبرين ﴿٢٥﴾ ثم انزل الله سكينته على رسوله وعلى
المؤمنين وانزل جنودا لم تروها وعذب الذين كفروا وذلك
جزاء الكافرين ﴿٢٦﴾ ثم يتوب الله من بعد ذلك على من يشاء
والله غفور رحيم ﴿٢٧﴾

25. Andolsun Allah size bir çok yerde *(savaş meydanlarında)* ve Huneyn gününde de yardım etmişti. Hani *(o gün)* çokluğunuz sizi böbürlendirmiş, fakat size hiçbir yarar da sağlamamıştı. Bütün genişliğine rağmen yeryüzü size dar gelmişti. Nihayet *(bozularak)* gerisin geri dönmüştünüz.

26. Sonra Allah, Rasûlü'nün ve müminlerin üzerine sekînetini *(güven veren rahmetini)* indirdi, sizin görmediğiniz askerler indirdi ve kâfirlere azâb etti *(onları bozguna uğrattı)*. İşte kâfirlerin cezası budur!

27. Sonra Allah, bunun ardından yine dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

"Andolsun Allah size bir çok yerde" savaş meydanlarında *"ve Huneyn gününde de yardım etmişti."* Yâni ey Muhammed'in ashâbı, Allah'a yemin olsun ki O düşmanınıza karşı size yardım etmiş; zayıflığınıza, sayı ve techizat yönünden az olmanıza rağmen sizi onlara üstün kılmıştı.

Âyette geçen *"birçok yerde"* ifadesi, "birçok savaş yerlerinde, alanlarında" mânâsınadır. " مَوَاطِنَ " (yerler) kelimesi, insanın her hangi bir iş için kaldığı, ikamet ettiği yer mânâsına gelen " مَوْطِن " kelimesinin çoğuludur. Buradaki "Bir çok yer"den maksat, Bedir, Hendek, Kurayza, Nadîr, Hudeybiye, Hayber ve Mekke'nin fethi vak'alarıdır.

"Huneyn günü" ifadesinde "yevm" (gün) kelimesi, savaş o gün orada meydana geldiği için "Huneyn" kelimesine izafe edilmiştir. *"Huneyn günü"*nden maksad *Huneyn Gazvesi*'dir. Bu gazveye *"Hevâzin Gazvesi"* de denir. Ayrıca savaşın son bölümü Evtâs denilen yerde geçtiği için bu savaşa *"Evtâs Gazvesi"* adı da verilmektedir. Huneyn, Mekke ile Tâif arasında bir vâdidir.

"Hani" o gün *"çokluğunuz sizi böbürlendirmiş…"* Yani sayınızın çokluğu ve techizatınızın bolluğu sizi sevindirmişti.

Huneyn savaşı, müslümanlarla Hevâzin ve Sakîfliler arasında vuku bulmuştur. Müslümanlar on iki bin kişiydiler. Bunlardan on bini Mekke'nin fethine katılan Muhâcirler'den ve Ensâr'dan oluşuyordu. İki bini ise "tulekâ" (serbest bırakılanlar) denilen, Hz. Peygamber (a.s.)'ın kendilerini Mekke fethi günü esaret altına almayıp serbest bıraktığı Mekkeliler'den oluşuyordu. Hevâzin ve Sakîfliler ise dört bin kişiydiler. Ayrıca diğer Arap kabîlelerinin askerlerinden oluşan büyük bir topluluk da onlara yardıma gelmişti.

Rivayet edildiğine göre Peygamber (a.s.) Mekke'yi Ramazan ayının son günlerinde fethetmiştir. Ramazan'ın bitmesine üç gün kalmıştı. Mekke'yi fethettiğinde Ramazan'dan on üç gün geçtiği de söylenmiştir.[115]

Peygamber (a.s.), Şevvâl ayı girinceye kadar Mekke'de kaldı. Şevval ayının altısında Cumartesi günü Huneyn gazvesine çıkmak üzere Mekke'den ayrıldı. Mekkeliler'e namaz kıldırması için Attâb b. Esîd'i, sünneti ve fıkhı öğretmesi için de Muâz b. Cebel'i Mekke'de görevlendirdi.

Mekke fethedildiği zaman Hevâzin ve Sakîf dışındaki bütün Arap kabileleri Hz. Peygamber (a.s.)'e itaat etmişti. Hevâzinliler ve Sakîfliler sürekli taşkınlık yapan ve itaate yanaşmayan azgın kimselerdi. Rasûlullah (s.a.)'in kendileriyle savaşmasından korktular, kendilerini İslâm'a çağırdığını zannettiler ve bu durum onlara ağır geldi. Toplanıp taşkınlık yaptılar, isyan çıkardılar ve: "Muhammed, savaşmaktan pek anlamayan bir kavimle (Mekkeli'lerle) karşılaştı." dediler ve savaşmak üzere kesin karar aldılar.

Mallarını, kadınlarını ve çocuklarını beraberlerinde getirdiler. Kadınları, erkek saflarının arkasında bulunacak şekilde develere bindirdiler. Onların arkasından da deve, koyun ve çocukları geliyordu. Bunu, herkesin ailesi ve malı uğrunda savaşması ve kimsenin onların endişesine düşerek savaştan kaçmaması için yapmışlardı. Bu şekilde yola çıkıp Evtâs'a geldiler.

Hz. Peygamber (a.s.), Süleymoğulları'ndan Abdullah b. Ebî Hazr'ı onların durumunu araştırması için gözcü olarak gönderdi. O da onların bulunduğu yere vardı ve Hevâzinliler'in komutanı Mâlik b. Avf'ın askerlerine şunları söylerken dinledi: "Bugün siz dört bin kişisiniz. Düşmanla karşılaştığınızda yekvücud olarak hamle edin. Kılıçlarınızın kınlarını kırın! Vallahi dört bin kılıçla topluca bir şeye vurursanız, o şey mutlaka yarılır, ikiye bölünür."

Gözcü Peygamber (a.s.)'e gelerek işittiği sözleri haber verdi. Bunun üzerine Ensar'dan Seleme b. Selâme el-Vaksî: "Bugün biz azlık sebebiyle mağlup edilmeyiz." dedi. Seleme'nin böyle söylemesi Rasûlullah'ın hoşuna gitmedi. Bu sözü Ebû Bekir (r.a.)'ın söylediği de nakledilir. Bazıları da bu sözü Rasûlullah (s.a.)'in söylemiş olduğunu rivayet ederler. *Tefsîr-i Kebîr* sahibi İmam (**Fahreddin Razî**) demiştir ki: Bu sözü Hz. Peygamber'in söylemiş olması uzak bir ihtimaldir. Çünkü Peygamber (a.s.), bütün hallerde Allah'a tevekkül eden bir kimseydi, kalbi dünyadan ve dünya sebeblerinden uzaktı.

Şeyhzâde *Hâşiye*'sinde şöyle der: Zâhir olan şudur ki, bu sözü söylemek Allah'a tevekküle ters düşmez. Böyle söylemek yalnızca zâhir sebeplere itimad edildiği mânâsına gelmez. Çünkü, "Bugün azlık yüzünden mağlup edilmeyiz." sözü, sayıca az olmalarının söz konusu olmadığını ve çoklukla böbürlenip sevinmeyi ifade etmektedir. Bu sözün anlamı: "Eğer (hakkımızda) bir yenilgi olacaksa bu az olduğumuzdan değil, bir başka şeyden dolayı olacaktır." demektir.

Peygamber (s.a.), katırı Düldül'e bindi, Dâvûd (a.s.)'ın Câlût'u öldürürken giydiği zırhı giydi. Sancak ve bayrakları Muhacirler ve Ensar arasında dağıttı. Salı günü sabahın alaca karanlığında Huneyn'e varıp vâdiye indiklerinde âniden düşman ordusu karşılarına çıktı. Düşman askerleri vâdinin yamaçlarında ve geçitlerinde gizlenmişlerdi. Ok atmada mâhir idiler. İki ordu çok şiddetli bir şekilde savaştı. Müşrikler hezimete uğradılar. Çocukları tahliye ettiler. Bu arada müslümanlar ganimet mallarına üşüştüler. Bu durumu gören müşrikler: "Ey kötülüğün hâmîleri! Rezillikleri hatırlayın!" diye birbirlerine seslendiler ve geri dönüp müslümanlara saldırdılar. Müslümanlara, kendilerini beğenme ifade eden sözün uğursuzluğu dokundu. Dağıldılar, düşman karşısında bir koyun sağımı müddeti kadar bile duramadılar. Bu duruma Allah Teâlâ'nın şu sözü delâlet etmektedir:

"fakat size hiçbir yarar da sağlamamıştı." O çokluğunuz sizden hiçbir şeyi defedip uzaklaştıramadı. Yani, çokluğunuz size ihtiyacınızı karşılayacak bir yarar sağlamadı.

"Bütün genişliğine rağmen yeryüzü size dar gelmişti." Yani, şiddetli korkudan dolayı yeryüzünde huzura ereceğiniz bir yer bulamamış, tıpkı yeri kendisine dar gelen kimse gibi davranmış sebat gösterememiştiniz.

Şâir der ki:

Allah'ın beldeleri çok geniş olmasına rağmen,
Tâkip edilen korkak için av ağı gibi dardır.

"Nihayet" bozularak ve hezimete uğrayarak *"gerisin geri"* kâfirlere sırtlarınızı *"dönmüştünüz."* kaçmaya başlamıştınız. Hiç kimseye dönüp bakacak halde değildiniz.

Rivayet edildiğine göre müslümanların hezimete uğradıkları haberi Mekke'ye ulaşınca buna Mekkeli bir grup sevinmiş ve şamata çıkarmıştı. Hatta Safvân b. Ümeyye'nin kardeşi annesine "Gördün mü Allah bügün artık sihri ortadan kaldırdı." demişti. O gün henüz müşrik olan Safvân: "Sus! Allah ağzını dağıtsın (yani, dişlerini döksün). Vallahi, Kureyşli bir kişinin bana hükmetmesi ve işlerimi idare etmesi, Hevâzinli birisinin hükmetmesinden ve beni idare etmesinden daha sevimlidir." demişti.

Müslümanlar dağılınca Rasûlullah (s.a.) yalnız başına kaldı. Yanında katırının yularını tutan amcası Abbas ve üzengisini tutan amcasının oğlu Ebû Süfyân b. Hâris'den başka kimse kalmamıştı. Bu haldeyken bile O, katırını müşriklere doğru sürüyor ve:

"Ben Peygamberim, yalan yok!

Ben Abdulmuttalib'in oğluyum."[116]

diyordu. Peygamberimizin bu sözü bir şiir değildir. Çünkü onu bu maksatla söylememişti.

Peygamber Efendimiz burada "Ben Abdullah'ın oğluyum." dememiş, "Abdulmuttalib'in oğluyum." demiştir. Çünkü daha meşhur olduğu ve o hayattayken Abdullah öldüğü için Araplar Hz. Peygamber (s.a.)'i dedesi Abdulmuttalib'e nisbet ederlerdi.

Peygamber Efendimiz'in bu sözü câhiliye amelinden olan atalarla iftihar etme kabilinden değildir. **Hattâbî** bu konuda şunları söyler: Peygamber (a.s.), "Ben Abdulmuttalib'in oğluyum." sözünü öğünmek maksadıyla söylememiş, fakat onlara bu sözle, Abdulmuttalib'in sağ iken gördüğü bir rüyayı hatırlatmıştır. Bu kıssa Araplar arasında oldukça meşhurdu. Peygamberimiz onlara bunu hatırlatmıştır. Bu, Peygamber (a.s.)'ın nübüvvetinin delillerinden birisidir.

Ikdü'd-dürer ve'l-leâlî adlı eserde anlatıldığına göre rüya hadisesi şöyle olmuştur:

"Peygamber (a.s.)'ın dedesi Abdulmuttalib Hicr'de uyumakta iken birden korku ile uyanır. (Oğlu) Abbas der ki: "Ben onun peşine düştüm, o vakit söyleneni anlayacak yaşta bir çocuktum. (Babam), Kureyş'in kâhinlerine gitti ve onlara şöyle dedi:

"–Rüyamda, sanki gümüş bir zincirin sırtımdan çıktığını gördüm. Zincirin dört ucu vardı. Bir ucu yeryüzünün doğusuna, bir ucu batısına, diğer ucu gökyüzünün görülebilen en yükseğine, diğer ucu ise yerin derinliklerine ulaşmıştı. Ben bu manzaraya bakarken, bu zincir birden ışık saçan yeşil bir ağaca dönüştü. Ben bu haldeyken yanıma iki yaşlı kimse geldi dikildi. Ben onlardan birisine:

"–Sen kimsin?" diye sordum. Adam:

"–Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın peygamberi Nuh'um." dedi. Diğerine,

"–Sen kimsin?" diye sordum, o da:

"–Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ın dostu İbrahim'im." cevabını verdi. Sonra da uyandım".

Kâhinler dediler ki: Eğer rüyan sâdık ise senin neslinden bir peygamber çıkacak. Ona bütün semâ ve yer halkı inanacak. Rüyada gördüğün zincir ona tâbi olanların çokluğuna, bu zincirin halkalarının birbirine girmiş olması da ona yardım edenlerin çok olacağına delalet eder. Bu zincirin bir ağaca dönüşmesi ise onun peygamberliğinin devamlılığına ve şânının yüceliğine delalet eder. Ona inanmayanlar, tıpkı Nuh'un kavminin helak olması gibi helak olacaklardır. O peygamberin gelmesiyle İbrahim'in dini galip gelecektir."

İşte Huneyn savaşında Peygamber (s.a.):

"Ben Peygamberim yalan yok!

Ben Abdulmuttalib'in oğluyum."

derken buna işaret etmişti. Peygamberimiz o rüyada peygamberliği hakkında bilgi ve şânının yüceliğine işâret olduğu için onunla övünerek bu sözleriyle sanki "Ben, işte o rüyanın sahibinin oğluyum." diyordu."

Rivayet edildiğine göre Peygamber (a.s.) savaş meydanında yalnız başına kaldığı halde kâfirlere hamle yapıyor onlar kaçıyorlardı. Sonra onlar O'na hamle yapıyorlar fakat o kaçmıyor ve onların karşısında duruyordu. Bu durum on küsûr defa tekrar etti. Abbas (r.a.) der ki: "Müşriklerin üzerine sürmemesi için Hz. Peygamber'in katırını yularından tutarak mâni oluyordum."

Bu hâdise, Peygamberimiz'in şecâatinin ne derece yüksek olduğunu göstermek için yeterlidir. Öyle ki bu halde dahi düşmandan ismini gizlememiş, kâfirlerden kendi canına bir zarar gelmesinden korkmamıştı. Bu ancak onun Azîz ve Hakîm olan Allah tarafından te'kid edildiği için olmuştu. İşte o zaman "Ey Rabbim! Bana vaadettiğin şeyi ver!" diye duâ etti Abbas'a da: "*İnsanlara yüksek sesle seslen*." diye emretti.

Abbas, gür sesli idi. Sesinin gürlüğü hakkında şöyle bir olay anlatılır: Bir gün Mekke'ye baskın yapılmıştı. Abbas, "Vâ Sabâhâh!" diye öyle bir bağırdı ki sesini duyan bütün hamile kadınlar çocuklarını düşürdüler. Sesi, sekiz mil mesafeden duyulurdu.

Peygamberimiz'in bu emri üzerine Abbas Ensâr'a oymak oymak seslendi. Sonra da: "Ey Şecere ashâbı!", "Ey Bakara sûresi ashâbı!" diye nidâ etti.

"Şecere ashâbı", Rıdvân bey'atında bulunan sahabilerdir. "Bakara suresi ashabı" ise, ***"Rasul, Rabb'inden kendisine indirilene inandı, müminler de."*** (el-Bakara, 2/285) âyetinde bahsedilen kimselerdir. Bunlar Bakara sûresini ezberlemişlerdi. Ashab şöyle derdi: Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini ezbere bilen kişi bizim gözümüzde büyürdü.

Abbas'ın bu çağrısı üzerine onlar, "Emrin başımız üstüne! Emrin başımız üstüne" diyerek hemen tek bir cemaat halinde geri döndüler. İşte bu duruma Allah Teâlâ'nın şu sözü işâret etmektedir:

ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَاَنْزَلَ جُنُوداً لَمْ
تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

26. Sonra Allah, Rasûlü'nün ve müminlerin üzerine sekînetini *(güven veren rahmetini)* indirdi, sizin görmediğiniz askerler indirdi ve kâfirlere azâb etti *(onları bozguna uğrattı)*. İşte kâfirlerin cezası budur!

"Sonra Allah, Rasûlü'nün ve müminlerin" hem hezimete uğrayıp dağılan hem de diğerlerinin *"üzerine sekînetini"* yani kendisi ile kalplerin sükûnete ve tam bir

itmînâna kavuştuğu ve peşinden gelecek olan yakın bir zaferin müjdecisi olan rahmetini "*indirdi.*" Şu var ki mutlak sekînet, Peygamber (a.s.) için bundan önce de hâsıl idi. İşte böylece bozguna uğrayan müminler geri döndüler ve zaferi kazandılar.

"Sizin" birbirinizi gördüğünüz gibi kendilerini gözlerinizle *"görmediğiniz askerler indirdi"* Bu askerler meleklerdir. Üzerlerinde beyaz elbise olduğu halde siyah-beyaz atlar üzerinde inmişlerdi. Onları kâfirler görüyor ama müminler görmüyordu.

Peygamber (a.s.), müşriklerle yapılan savaşa bakıp: "*İşte fırının kızıştığı an!*" buyurdu.

Hadiste geçen " اَلْوَطِيسُ " kelimesi, Arapların altına ateş yakıp üzerinde et kızarttıkları taş mânâsına gelir. Aslında tandır demektir. Bu kelime, yalnızca Peygamber (s.a.)'den işitilen (daha önce Arapların kullanmadığı) kelimelerdendir. "Fırın kızıştı" ifadesi, harbin şiddetlenmesinden kinâyedir.

Daha sonra Peygamber (a.s.) katırından indi. Bazı rivayetlerde katırından inmediği bilakis: "*Ey Abbas! Bana kum ver!*" buyurduğu söylenir. Bir başka rivayet ise şöyledir: Katırı neredeyse karnı yere değecek kadar alçaldı. Sonra yerden bir avuç toprak aldı, onu müşriklere doğru attı ve "*Yüzleri çirkinleşsin!*" dedi. Müşriklerden gözleri toprakla dolmayan kimse kalmadı. Sonra Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu: "*Kâbe'nin Rabbi adına, bozguna uğrayın.*"[117]

Peygamberimizin bu mucizesi, (Hz. Mûsâ'nın) asâsının yılana dönüşmesi mucizesinden daha büyüktür. Çünkü yılan haline dönüşen âsânın sihirbazların iplerini ve sopalarını yutması, (Mûsâ'nın) düşmanını kahretmemiş, onların topluluğunu dağıtmamıştı. Bilakis ondan sonra düşmanın Mûsâ (a.s.)'a karşı azgınlığı ve tecavüzü daha da artmıştı. Fakat Peygamberimiz'in attığı bu kumlar düşmanı helak etmiş, topluluklarını dağıtmıştır.

Peygamber (a.s.)'in o gün yaptığı duâlardan birisi de şudur: "*Allah'ım, hamd yalnız Sana mahsustur, şikayet yalnız Sana yapılır, yalnız Senden yardım dilenir!*". Peygamberimiz'in bu duâsı üzerine Cibrîl (a.s.): "Denizi yardığı gün Mûsâ'ya Allah'ın telkin ettiği sözler sana da telkin edildi." buyurdu.[118]

Huneyn savaşında inen meleklerin sayısı hakkında âlimler farklı görüşler belirtmişlerdir: Onların sayısının beş bin, sekiz bin ya da on altı bin olduğu söylenmiştir. Bu meleklerin müminlerle birlikte savaşıp savaşmadıkları konusunda da görüş ayrılığı vardır. Savaştıklarını söyleyen âlimler olduğu gibi Bedir savaşı dışında bizzat savaşmadıklarını söyleyenler de vardır. Onlara göre meleklerin inmesi, müminlerin kalplerine güzel düşünceler atmak ve böylelikle onları desteklemek, müşriklerin ise kalplerine korku salmak içindir.

"ve" öldürülmek, esir alınmak sûretiyle *"kâfirlere azap etti. İşte kâfirlerin cezası budur."* yani biraz önce zikredilen bu belalardan onlara yapılanlar, onların dünyadaki cezâlarıdır.

Allah, müşrikleri Huneyn vâdisinde hezimete uğratınca geri dönüp kaçtılar, âilelerinin

ve mallarının bulunduğu Evtâs'ta konakladılar. Rasûlullah (s.a.), Eş'arîler kabilesinden Ebû Amr'ın komutasında bir orduyu Evtâs'a gönderdi. Ebû Amr, Evtâs'a varıp onlarla savaştı. Allah, müşrikleri hezimete uğrattı, müslümanlar onların ailelerini esir aldılar. Komutanları Mâlik b. Avf, kaçıp Tâif'e gitti ve oraya sığındı, ailesi ve malı müslümanlar tarafından alındı. Savaşta müminlerin komutanı Ebû Amr da şehid edildi.

Daha sonra Peygamber (a.s.) Tâif'e gitti ve bu ayın sonuna kadar Tâif'i muhasara etti. Haram aylardan olan Zülkâde girince muhasarayı kaldırıp Mekke ile Medine arasında bulunan Ci'râne'ye gitti.

Aslında Ci'râne, Rayta binti Sa'd adlı bir kadının lakabıdır. Bu lakap bu yere isim olarak verilmiştir. "...***ipliğini kuvvetli büktükten sonra çözen kadın gibi***..." (en-Nahl, 16/92) âyetinde kasdedilen kadın, bu kadındır.

Peygamber Efendimiz burada on üç gece kaldıktan sonra umre için ihrama girdi ve: "Buradan (ihrama girip) yetmiş peygamber umre yapmıştır." buyurdu.

Huneyn ve Evtâs ganimetlerini burada dağıttı. Altı bin esir, yirmi dört bin deve, kırk binden fazla koyun ve dört bin ukıyye gümüş ganimet olarak alınmıştı. Peygamber Efendimiz, bazı insanları İslâma ısındırmak için onlara kişi başına 150 deve verdi. Geriye kalanları dağıtınca kişi başına 4 deve ve kırk koyun düştü. Bunun üzerine Ensâr'dan bir grup: "Hayret! Bizim kılıçlarımızdan (hâlâ) onların kanları damlıyor, ganimetlerimiz ise onlara veriliyor." dediler.

Bu söz Hz. Peygamber (a.s.)'a ulaşınca, onları topladı ve: "*Ey Ensâr topluluğu! Bana sizin hakkınızda ulaşan şey de nedir?*" diye sordu.

"–Sana ne ulaşmışsa doğrudur." cevabını verdiler, söylediklerini yalanlamıyorlardı. Peygamber Efendimiz:

"*–Siz daha önce dalâlette idiniz de Allah size benim sayemde hidayet vermedi mi? Hor ve hakir idiniz de Allah sizi benim sayemde üstün kılmadı mı? Şöyle şöyle idiniz de şöyle şöyle olmadı mı?!... Bu insanlar koyun ve develerle evlerine dönerken, siz Allah'ın Rasûlü ile dönmek istemez misiniz?*" buyurunca Ensâr:

"–Elbette isteriz ey Allah'ın Elçisi, Allah'a yemin olsun ki biz o sözü yalnızca Allah'a ve Rasûlü'ne olan sevgimizden ötürü söyledik." cevabını verdiler. Peygamber Efendimiz de:

"*–Allah ve Rasûlü sizi tasdik ediyor, mazur görüp bağışlıyor.*" buyurdu.[119]

ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾

27. Sonra Allah, bunun ardından yine dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

"Sonra Allah, bunun" bu savaşın *"ardından yine"* hikmetinin gerektirdiği şekilde tevbesini kabul etmeyi *"dilediğinin tevbesini kabul eder."* yani o kimseyi müslüman

olmaya muvaffak kılar.

"Allah, bağışlayandır." Onlardan daha önce sâdır olan küfrü ve günahları bağışlar. *"esirgeyendir"* Onlara iyilikle muâmele eder ve amellerinin mükâfaatlarını verir.

Rivayet edildiğine göre Ci'râne'de bir grup Rasûlullah'a gelip İslâm üzerine O'na bey'at ettiler ve: "Yâ Rasûlallah! Sen insanların en hayırlısı ve en fazla iyilik yapanısın. Bizim karılarımız ve çocuklarımız esir düştü, mallarımız alındı." dediler. Aleyhi's-selâm Efendimiz: "*Görüyorsunuz ki etrafımda bunca kimse var (Ganîmetlerin taksim edilmesini bekliyorlar). Sözün en hayırlısı, en doğru olanıdır. Ya çocuklarınızı ve kadınlarınızı ya da mallarınızı seçin*." buyurdu. Onlar: "Biz, şerefimizi hiçbir şeye denk tutmayız." dediler.

Bu sözleriyle, esir düşen karılarını ve çocuklarını, mallarının geri verilmesine tercih ettiklerini söylemek istiyorlardı. Zira çocuklarını ve kadınlarını esaret zilletinde bırakıp, mallarının geri verilmesini tercih etmek, onların şeref ve asalet anlayışına göre ayıplanmayı gerektirirdi ve mertliğe de aykırı düşerdi.

Peygamber Efendimiz (a.s.) ayağa kalkıp ashâbına şu konuşmayı yaptı:

"*Bu insanlar bize müslüman olarak geldiler. Ben kendilerini çocukları ile malları arasında muhayyer bıraktım. Onlar şereflerini hiçbir şeye denk tutmadılar. Elinde tutsak olan ve onu geri vermek isteyen varsa bunu yapsın! Herkes hoşuna gideni yapsın! Geri vermek istemeyen kimse varsa o da bize versin. Bu, ileride bir şeyler alıp bunun yerine onu verinceye kadar bizim üzerimizde borç olsun*."

Ashabı kiram: "Râzı olduk ve onları size teslim ettik." cevabını verdiler.

Peygamber (a.s.): "*Bilmiyoruz belki de aranızda râzı olmayanlar olabilir. Önde gelenlerinize gidin, kesin kararlarını bize bildirsinler*." buyurdu. Önde gelen kimseler, râzı olduklarını Peygamberimiz'e bildirdiler.[120]

Daha sonra Peygamber (s.a.), Hevâzin heyetine: "*Mâlik b. Avf ne yaptı?*" diye sordu. Onlar:

"Ey Allah'ın Rasûlü, kaçtı. Sakîfliler'le birlikte Tâif kalesine sığındı." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu:

"*Ona haber verin, eğer bana müslüman olarak gelirse kendisine ailesini ve malını iâde edeceğim. Ayrıca yüz tane de deve vereceğim*."

Bu haber Mâlik b. Avf'a ulaşınca sığındığı kaleden gizlice indi. Çünkü durumu farkettikleri takdirde Sakîfliler'in kendisini hapsetmesinden korkuyordu. Atına bindi ve onu süratle koşturdu, maruf bir yer olan Dehnâ'ya geldi. Burada devesine bindi. Rasûlullah (s.a.)'e Ci'râne'de yetişti ve müslüman oldu. Peygamber (a.s.) da ona âilesini ve malını iâde etti. Kendisini Hevâzin'den müslüman olanlara başkan tâyin etti. Mâlik b. Avf, daha sonra Şam diyarının tümünü fetheden (komutanlardan) birisi olmuştur.

Bu kıssada, şu hususlara işaret vardır:

1. Huneyn savaşında Rasûlullah (s.a.)'in ordusu sayıca çok fazla ve son derece kuvvetliydi. Çoklukları ile kibirlenince yenilgiye uğradılar. Yenilgi halinde Allah

Teâlâ'ya boyun eğip yalvarınca da Allah onlara güç verdi ve nihayet kâfirlerin ordusunu bozguna uğrattılar.

Bu gösterir ki, insan ne zaman dünyaya dayanıp güvenirse âhiretini kaybeder. Ne zaman da Allah'a itaat eder ve âhireti dünyaya tercih ederse Allah ona hem âhireti hem de dünyayı en güzel bir şekilde verir.

Maddi sebeplerin çoğu, maddi fethin dayanağı olsa da hakîkatte fetih sırf Allah'ın fazlı keremi ile hâsıl olur. Aynı şekilde amellerin ve tâatlerin çokluğu da mânevî fetih için bir sebeptir. Fakat o da hakîkatte Allah Teâlâ'nın özel hidâyeti ile hâsıl olur. Öyleyse çok bağışlayıcı olan Allah'a karşı her zaman acziyet içerisinde olmak, O'na daima muhtaç olduğunu bilmek ve O'na duâ ve niyazda bulunmak gerekir.

Hâfız der ki:

Tarîkatte takvâ ve bilgiye güvenmek küfürdür
Bu yolda yüzlerce fazileti olana da tevekkül gerek

2. Mümin, büyük günah işlemiş olsa bile imandan çıkmaz. Çünkü (Huneyn gazvesine katılan) ashab sayıca müşriklerden fazla oldukları halde savaş meydanından kaçmak suretiyle büyük günah işlediler. Bununla birlikte Allah onları *"Sonra Allah, Rasûlü'nün ve müminlerin üzerine sekînetini* (güven veren rahmetini) *indirdi."* âyetinde "müminler" olarak isimlendirmiştir. Çünkü iman, kalb ile tasdikten ibarettir. Dolayısıyla bir mümin, îman vasfından ancak imana ters düşen bir şeyi irtikab ile çıkar. (Bir mümin büyük günahı sırf) şehvetin galebe çalmasından, câhiliye gayretinden, namus yüzünden veya tembellikten ya da korkudan dolayı işliyorsa ve özellikle bunu işlerken Allah'ın azabından korku, affından ümit içerisinde bulunuyor ve tevbeye azmediyorsa onun bu günahı işlemesi îmana ters düşmez (o kişiyi imandan çıkarmaz).

Hâfız der ki:

Benim günahlarımın üzerine af örtüsünü ört
Çünkü şeriat dairesinde bu kadar günah affedilmez

Sa'dî ise şöyle der:

Lütuf yüzünden perdeyi kaldır
Çünkü eşkıyaların bile mağfiret ümidi var

3. Peygamber (s.a.), hiçbir savaş meydanında asla yenilgiye uğramamıştır. Seleme b. Ekva' (r.a.)'dan rivayet edilen "Rasûlullah (s.a.)'i yenilgiye uğramış bir halde buldum."[121] sözündeki geçen "yenilgiye uğramış bir halde" sözü Peygamber (a.s.)'ın halini değil, Seleme'nin durumunu anlatmaktadır.

Kâdî Abdullah b. Murâbıt bu konuda şunları söylemiştir: "Allah'ın Nebîsi (a.s.)

gazvelerinden birisinde hezimete uğramıştır.” diyen kimseden tevbe etmesi talep edilir. Eğer tevbe ederse ne âlâ, aksi takdirde cezalandırılır. Çünkü o, Peygamber (a.s.)’a O’nun makamına uygun olmayan şeyi nisbet etmiş, ona bir eksiklik yakıştırmıştır. Bu ise O’nun hakkında câiz değildir. Çünkü o işinde basîret üzereydi, şek ve şüphe bulunmayan bir mâsûmiyete sahipti. Allah Teâlâ ona âlemlerde hiç kimseye vermediği şecaati ve cesareti vermiştir. Öyleyse onun hakkında yenilgi nasıl düşünülebilir?!.

Sen şahsın ve melekler asker
Senin ümmetin büyüktür, Hak da buna şâhid

4. Zülkâde ayı, şerefli bir aydır. Mümin bu ayın kadrini bilmeli ve onda nefsi ile cihad etmelidir. Zülkâde ayı, Allah Teâlâ’nın Mûsâ (a.s.) ile sözleştiği, ona bu ayı oruçla geçirmesini emrettiği ve ondan sonra münâcât (yalvarma), mükâlemât (konuşma) ve müşâhedât Tûr’una gelmesini istediği otuz gündür.

Kâbu’l-ahbâr (r.a.) demiştir ki: Allah Teâlâ bazı zamanları seçmiştir. Zamanlar içerisinde O’na en sevimli olan haram aylardır.

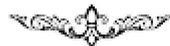
Zülkâde, ihtilafsız haram aylardandır. Araplar bu ay girdiğinde savaşmayı bıraktıkları için bu aya “oturma” anlamındaki “kuûd” kökünden türeme olarak “Zülkâde” ismi verilmiştir.

Katâde’den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: “Enes’e: “Peygamber (a.s.) kaç defa umre yaptı?” diye sordum. Şu cevabı verdi: “Dört defa: 1- Zülkâde ayında yaptığı Hudeybiye umresi. Bu ayda müşrikler ona engel olmuşlardı 2- Ertesi sene yaptığı umre ki bu senede müşriklerle barış antlaşması yapmıştı. 3- Ci‘râne umresi. O sene Ci‘râne’de Huneyn savaşında elde edilen ganimeti taksim etmişti. (Not: Müellif dördüncüsünü zikretmemiştir).

Ben: “Kaç defa haccetti?” diye sordum. “Bir defa.” cevabını verdi. Bunun mânâsı, Medine’ye hicret ettikten sonra demektir. Çünkü Peygamber (s.a.)’in ondan önceki hacları cahiliye dönemine aitti. *Ikdü’d-dürer ve’l-leâlî* adlı eserde böyle geçmektedir. *er-Râvda* adlı eserin sahibi de aynı bilgileri vermiştir.

Hicretin dokuzuncu senesinde insanlara hac ibadetini Ebû Bekir (r.a.) yaptırmıştır. Onuncu senede ise Veda Haccı gerçekleşmiştir. Peygamber (a.s.), hicretten sonra Veda Haccı’nın dışında hac yapmamıştır. Kendisine peygamberlik verilmeden önce ve verildikten sonra, Mekke döneminde defalarca hac yapmıştır. Fakat bunların sayıları hakkında ittifak yoktur. Hicretten sonra dört umre yapmıştır. Bu senede Peygamber (a.s.)’ın oğlu İbrâhim ölmüştür. On birinci senede ise Peygamberimiz vefât etmiştir.”

Allah’ım, sonumuzu hayreyle! Bize, üns bahçelerinde ev ve yurt ihsan eyle! Cennetlerinde yerleşecek, ikamet edecek ve sığınacak yer bahşeyle!.

[115]. *İbn Sa'd*, II, 139
[116]. *Buhârî*, Cihad, 97; *Müslim*, Cihad, 78
[117]. *Müslim*, Cihad, 76-81
[118]. *Müslim*, Cihad, 81; *Beyhakî*, Delâil, V, 139-140
[119]. *Buhârî*, Humus, 19; *Müslim*, Zekat, 132
[120]. *Buhârî*, Meğâzî, 54
[121]. *Müslim*, Cihad, 81

ALLAH NÛRUNU TAMAMLAYACAKTIR

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ
الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَاۚ وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْن۪يكُمُ اللّٰهُ مِنْ
فَضْلِه۪ٓ اِنْ شَٓاءَۜ اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿٢٨﴾ قَاتِلُوا الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلَا
يَد۪ينُونَ د۪ينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ
عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌۨ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ
النَّصَارَى الْمَس۪يحُ ابْنُ اللّٰهِۜ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْۚ يُضَاهِؤُ۫نَ قَوْلَ
الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُۜ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُۘ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ اِتَّخَذُٓوا
اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَس۪يحَ ابْنَ مَرْيَمَۚ وَمَٓا
اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُٓوا اِلٰهاً وَاحِداًۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ
﴿٣١﴾ يُر۪يدُونَ اَنْ يُطْفِؤُ۫ا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّٓا اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ
وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾ هُوَ الَّذ۪ٓي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَد۪ينِ
الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدّ۪ينِ كُلِّه۪ۙ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

28. Ey îman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir, artık bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, *(biliniz ki)* Allah dilerse yakında sizi kendi lütfundan zengin edecektir. Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir.

29. Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Elçisi'nin haram kıldığını haram saymayan ve hak dini din edinmeyen kimselerle, zillet içinde elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.

30. Yahudiler: "Uzeyr, Allah'ın oğludur." dediler. Hristiyanlar da: "Mesih, Allah'ın oğludur." dediler. Bu, onların ağızlarıyla geveledikleri sözleridir. *(Bu sözlerini)*, önceden inkar etmiş *(olan müşrik)*lerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin, nasıl da çevriliyorlar!?

31. *(Yahudiler)* Allah'ı bırakıp bilginlerini *(hahamlarını)*, *(Hristiyanlar ise)* rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rabler edindiler. Oysa kendilerine yalnız tek ilâha ibadet etmeleri emredilmişti. O'ndan başka ilâh yoktur. O, onların ortak

koştukları şeylerden münezzehtir.

32. Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler hoşlanmasa da Allah, mutlaka nurunu tamamlamak ister, *(bundan başka bir şeye râzı olmaz)*.

33. O, elçisini hidayetle ve hak dinle gönderdi ki müşrikler hoşlanmasa da onu *(dinini)*, bütün dinlerin üstüne çıkarsın.

"Ey îman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir." Pislik anlamına gelen "neces" necaset mânâsında masdardır. Âyette müşriklerin masdar ile vasf edilmiş olmaları, mübalağa içindir. Sanki bizzat necâsetin kendisi olup onlardan sakınılıp uzak durulması ve kendileri ile olan sevgi bağlarının kesilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Haddâdî demiştir ki: Müşrik, "neces" (pislik) olarak isimlendirilmiştir. Çünkü, şirk de pislik sayılır. Necâsetlerden sakınmak gerekli olduğu gibi şirkden de uzak durmak gereklidir. Ya da müşrikler cünüplük ve hadesten temizlenmedikleri, hakîkî necâsetten sakınmadıkları için çoğu zaman bu necâsete bulaşırlar. Dolayısıyla görünen âzâlarında hükmî ve hakîkî pisliğe sâhip olmaları mânâsında veya şirk ve bâtıl inançlarla pislendikleri için bâtınlarında pisliğe sâhip olmaları mânâsında onların pis olduklarına hükmedilmiştir.

"Artık bu yıllarından sonra" bu yıl, Ebû Bekir (r.a.)'ın hac emîri olarak hac yaptırdığı hicretin dokuzuncu senesidir. Veda haccı ise onuncu senede olmuştu. Zahir olan görüş budur. İmam Şâfi'î de bu görüşü benimsemiştir.

"Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar." Yani, bizzat pislik olmaları sebebiyle Mescid-i Haram'a girmeleri şöyle dursun, oraya yaklaşmasınlar bile. Müşriklerin Mescid-i Harâm'a yaklaşmalarının yasaklanması, oraya girmelerini yasaklamak konusunda mübâlağa içindir.

et-Tibyân adlı eserde şöyle denilir: "Bunun mânâsı Harem bölgesinin tamamına girmesinler, demektir. Haremin sınırları, Medine yönünden üç mil, Irak yolundan yedi mil, Ci'râne yolundan dokuz mil, Tâif yolundan dokuz mil, Cidde yolundan ise on mil mesafedir."

İmâm-ı A'zam'ın mezhebine göre âyette kastedilen, (müşriklerin) haccetmek veya umre yapmak üzere girmelerinin men edilmesidir. Bu görüşe göre mânâ: Bu seneden sonra haccetmesinler ve umre yapmasınlar, şeklinde olur. Hz. Ali (r.a.)'nin (bu âyetin hükmünü) ilan ederken söylediği "Biliniz ki bu seneden sonra hiçbir müşrik hac yapamayacaktır!" sözü de buna delalet eder. Dolayısıyla İmam-ı A'zam'a göre müşrik, Harem'e, Mescid-i Harâm'a ve diğer mescidlere girmekten men edilmez.

el-Eşbâh adlı eserin "Zimmî ile İlgili Hükümler" bölümünde şöyle denilir: Bir zimmi, cünüp olarak mescide girmekten men edilmez. Müslüman ise men edilir. Zimmînin -Mescid-i Harâm bile olsa- mescide girmesi, bize göre müslümanın iznine bağlı değildir." Daha sonra "Harem ile İlgili Hükümler" bölümünde ise "Kâfir, Harem'de ikamet edemez, bununla birlikte oraya girme hakkı vardır." denilir.

Fakir (**Bursevî**) der ki: Cünüp bir müslümanın mescide girmesi men edilirken, cünüp bir kâfirin men edilmemesindeki hikmet, belki de kâfirin içerisinde bulunduğu şirkin, kalp pisliğinin ve manevi cenabetin, maddi hades (cünüplük ve abdestsizlik)ten daha büyük olmasıdır. Bu durumda kâfiri mescide girmekten men etmenin bir faydası yoktur. Evet, üzerinde hakîkî necaset varsa men edilir. Çünkü bizler mescidlerimizi pisliklerden temizlemekle memuruz.

Bu âyetle müşrikler Mescid-i Harâm'a yaklaşmaktan men edilince, Bekr b. Vâil tâcirlerinden bâzıları ve müşriklerden başkaları: "Ey Mekke halkı! Böyle yaptığınız takdirde karşılaşacağınız sıkıntıyı göreceksiniz. Geçiminizi nereden temin edeceksiniz? Vallahi! Yollarınızı keseceğiz ve size hiçbir şey göndermeyeceğiz!" dediler. Onların bu sözü Mekke halkına dokundu ve ağır geldi. Şeytan da müslümanların kalplerine hüzün soktu ve onlara: "Geçiminizi nereden temin edeceksiniz? Müşrikler de uzaklaştırıldı ve erzakınız kesildi." dedi. Bunun üzerine bazı müslümanlar: "Biz onlarla olan alış-verişten istifade ediyorduk. Şimdi yaptığımız alış veriş ve ticaretler de sona erecek. İstifade ettiğimiz şeyler elden gidecek." dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi:

"Eğer yoksulluktan" yâni onların hacdan men edilmeleri, onların size getirdikleri rızık ve kazançların kesilmesi sebebiyle fakir düşmekten *"korkarsanız,"* biliniz ki *"Allah"* zengin kılmayı *"dilerse yakında sizi kendi lütfundan"* lütuf ve keremi ile başka bir yolla *"zengin edecektir."* Nitekim Allah, bu va'dini yerine getirdi. Üzerinize gökten bol bol yağmur indirdi ve bu sayede onların size getirdiği kazanç ve rızıklardan çok daha fazla yiyecek elde ettiniz. Allah Teâlâ, Tebâle ve Cüraş (Yemen'de iki yerleşim yeri) halkını muvaffak kıldı da müslüman oldular ve onlara erzak sağladılar. Sonra Allah müslümanlara, beldelerin ve ganîmetlerin kapısını açtı. Yeryüzünün her bir yanından insanlar onlara yöneldi.

Allah müslümanları zengin kılmayı kendi dilemesine (meşîetine) bağlamıştır. Halbuki bu, ayetin maksadına -yani fakirlik korkusunu izaleye- ters düşmektedir. Bunun şu faydaları vardır:

1. Müminin kalbinin vaadedilenin gerçekleşmesine değil, bilakis onu vaadeden (Allah'ın) keremine bağlanması, bütün önemli işlere nâil olmada, tüm bela ve âfetleri def etmede O'na boyun eğip yalvarması gerektiği anlatılmak istenmektedir.
2. Zengin kılma vaadinin Allah Teâlâ üzerine vacip olmadığına, aksine O'nun bu konuda lütuf ve ihsan sahibi olduğuna ve lütfunun ise dilemesine ve iradesine bağlı olduğuna dikkat çekilmektedir.
3. Vaadedilen şeyin bütün şahıslar, bütün zaman ve mekanlar için geçerli olmadığına dikkat çekilmektedir.

"Şüphesiz Allah" sizin menfaatinize olan şeyleri *"iyi bilendir,"* verdiğinde ve vermediğinde *"hikmet sahibidir."*

Kâşifî der ki: "Onların amellerini bilerek hüküm vericidir; eğer bir kapı kapatırsa, bir başkasını açar."

Zannetmeki sen kaybıma göz yumduğunda
Müsebbibü'l-esbâb olan da buna göz yumar!
Benim için ihsan kapısını kapatacak olsan
Müfettihu'l-ebvâb olan bir başka kapı açar!

Rivayete göre **Şeyh Ebû Yâkub Basrî** (rh.a.) şöyle demiştir: Bir keresinde Harem'de on gün aç kaldım. Halsizlik hasıl oldu. Nefsim bana vâdîye çıkmamı, belki orada halsizliğimi giderecek bir şey bulabileceğimi fısıldadı. Vâdîye çıktım ve yere atılmış bir şalgam buldum. Onu aldığımda kalbimde ona karşı bir ürküntü hissettim. Sanki birisi bana şöyle sesleniyordu:

"–On gün aç kaldın, sonunda nasibin atılmış ve bozulmuş bir şalgam oluyor, öyle mi?!"

Hemen onu yere attım ve doğruca mescide girip oturdum. Bu esnada bir adam gelip önüme oturdu, orta yere bir çanta koydu ve:

"–Bu senindir." dedi. Ben:

"–Bunu bana ne sebeple veriyorsun?" diye sordum. Adam:

"–Biz on gündür denizdeydik. Bir ara gemi neredeyse batacak oldu. Her birimiz eğer Allah bizi kurtarırsa bir şey tasadduk etmeyi nezrettik. Ben de Allah beni kurtarırsa bu çantayı Harem'de kalan mücâvirlerden gözüme ilk kim ilişirse ona vermeyi nezrettim. Karşılaştığım ilk kişi de sen oldun." dedi. Ben:

"–Aç bakalım onu!" dedim. Adam açınca içinden halis undan yapılmış ve kızarmış çörek, kabuğu soyulmuş badem ve küp şeker çıktı. Bir avuç ondan, bir avuç bundan aldım ve adama: "Kalanı çocuklarına benden hediye olarak götür." İşte bu hediyeyi kabul ettim sonra kendi kendime: "Rızkın on günden beri sana geliyor, sen ise onu vâdîde arıyorsun." dedim.

Sâib der ki:

Kafes köşesinde su ve yem düşünmek boşunadır
Öyle ise feleğin altında rızkı ben niçin düşüneyim?

"Âyette işâret edilmektedir ki Allah Teâlâ teklif kalemini insandan onun kalıbı yani; bedeni kemâle erinceye akıl bâliğ oluncaya kadar kaldırmıştır. Bu süre içerisinde nefis ve sıfatları, kalb Kâbesinin etrafında, aklî ve rûhânî kuvvetlerden yardım alarak dolanır durur. Bu sayede nefis ve sıfatları dünyadan ve nimetlerinden arzu ettiklerini elde ederler.

İnsan kalıbı kemâle erer. Bülûğa erip şehvet zuhûr edince de beşerî-hayvanî vasıflar olgunluğa ulaşır. Sonra Allah onlara teklif kalemini çalıştırmaya başlar. Kalbi, nefislere ve onların arzularına uymaktan nehyeder. Ona, nefisle ve onun arzularıyla savaşmasını

emreder. Kalb Kâbesinin, nefsin şirki ve kötü vasıflarının pisliği ile kirlenmemesi için, nefis ve sıfatlarının kalb Kâbesi etrafında dolanmasını nehyeder.

Nefis, kalb etrafında dolanmaktan men edilince kalb nefse uymakla elde ettiği şehevî hazlarını kaybetmekten korkar. Cenab-ı Hak bu kimseye mevhibelerinin fazlını, rabbânî vâridâtı, şevâhidi ve rahmânî keşifleri açmak suretiyle onu bu hazlardan müstağnî kılar. Cenab-ı Hakk'ın "*dilerse*" ifadesinde Allah katında olanlara ancak Allah'ın meşîeti (dilemesi) ile nâil olunacağına işâret vardır." *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de böyle geçmektedir.

Hâfız şöyle der:

İskender'e âb-ı hayâtı bağışlamazlar
Bu suyu güçle, altınla ele geçirmek müyesser olmaz

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا
حَرَّمَ اللهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

29. Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Elçisi'nin haram kıldığını haram saymayan ve hak dini din edinmeyen kimselerle, zillet içinde elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.

Ey müminler, *"kendilerine kitap"* Tevrat ve İncil *"verilenlerden Allah'a"* gereği gibi *"ve âhiret gününe"* gereği gibi *"inanmayan,"* kimselerle savaşın. Çünkü yahudiler Allah'ı ikilemekte, hristiyanlar ise üçlemektedir. Böyle olunca onların Allah'a imanları, hiç yok gibidir. Âhiret konusunda ise yahudiler cennette yeme ve içmenin olmayacağını, hristiyanlar ise yalnızca rûhânî haşr/dirilme olacağını kabul etmektedirler. Dolayısıyla onların πahiret halleri hakkındaki bilgileri sanki yok gibidir. Aynı şekilde onların bu bilgi üzerine inşâ ettikleri imanları da iman değildir.

Kâmil mümin o kimsedir ki Allah Teâlâ'yı şânına lâyık sıfatlarla vasfeder. O'nun bir olduğuna inanır, noksan sıfatlardan tenzih eder, hem rûhânî ve cismânî haşre hem de cennette maddî ve mânevî nimetlerin varlığına inanır. Çünkü bedenin ve ruhun her birinin nimetlerden kendi durumuna uygun ve makamına münâsib hazzı ve nasibi vardır.

"Allah'ın ve Elçisi'nin haram kıldığını haram saymayan" yani vahy-i metlüv olan Kitab ile ve vahy-i gayri metlüv olan sünnetle haram kılındığı sabit olan kan, leş, domuz eti, şarap gibi şeyleri haram saymayan *"ve hak dini"* İslâm dînini *"din edinmeyen"* ona inanmayan ve kabul etmeyen *"kimselerle"*..

"Hak" kelimesi "sâbit" mânâsınadır. Hak din olan İslâm, sâbit bir din olup kendisi dışındaki bütün dinleri nesh etmiştir.

Katâde'den rivayet edildiğine göre âyetteki *"Hak"*, Allah Teâlâ'dır. Buna göre âyetin mânâsı şöyle olur: "Allah'ın dinini din edinmeyen kimselerle savaşın" Allah'ın dini ise

İslâm’dır. Çünkü “***Allah katında din, İslâmdır.***” (Âl-i İmrân, 3/19)

“zillet içinde elleriyle cizye verinceye kadar” yani cizye vermeyi kabul edinceye kadar *“savaşın.”* Çünkü savaşın gayesi, bizzat cizye vermeleri değil, cizye vermeyi kabul etmeleridir. “Cizye” borcunu ödemek anlamı taşımaktadır. Bir kimsenin yaptığı antlaşmanın gereği olarak üzerine düşen vergiyi vermesine “cizye” denilmiştir. Yâhut da zimmîyi öldürülmekten kurtardığı için ona “cizye” adı verilmiştir. Zimmî cizye vermeyi kabul ettiği zaman onun hakkında öldürülme hükmü sâkıt olur.

“Zillet içinde” demek; zelil kimseler oldukları halde demektir. Bu da şu şekilde gerçekleşir: Zimmî, cizyesini bizzat kendisi bir binite binmeden yürüyerek getirir ve ayakta teslim eder. Teslim alan kişi oturur vaziyette olur. Cizyesini veriyor olmasına rağmen zimmînin yakası kavranıp çekilir ve ona: “Cizyeni ver, ey zimmî veya ey Allah’ın düşmanı!” denilir.

“elleriyle” sözü ile şu manâlar kastedilmiş olabilir:

1. ‘Başkalarıyla göndererek değil bizzat kendi elleriyle teslim ederek.’ Bu yüzdendir ki cizye ödemede vekâlet kabul edilmemiştir.

2. ‘İmtinâ etmeyen, itâat eden elleriyle, yani boyun eğerek ve itâat ederek.’ Onlardan cizye almak konusunda, cebre ve zorlamaya ihtiyaç duyulduğu zaman zimmet akdi ortadan kalkar, öldürme ve savaş hükmü geri gelir. Dolayısıyla “elleriyle vermeleri”, boyun eğerek ve isteyerek vermekten kinâyedir. Burada mecâzın alâkası ise şudur: Direten ve imtinâ eden kimse eliyle vermez, itaat eden kimse ise tam tersine bizzat eliyle verir.

3. “Zengin olarak.” Bu yüzden bazı âlimler, fakir ve kazanmaktan âciz olan zimmîden cizye almanın gerekmediğini söylemişlerdir.

4. “Kendisine yapılan ikramın gereği olarak.” Çünkü, verdikleri cizye sayesinde zimmîlerin canlarının bağışlanması, onlar için büyük bir nimettir.

5. “Onlara baskın ve hâkim bir el sebebiyle.” Bu mânâya göre: Buradaki el, cizye alanın elidir.

Bilesin ki kâfirler üç sınıftır:

1. Müslüman oluncaya kadar kendileri ile savaşılan sınıf. Çünkü bu tür kâfirlerden müslüman olmaktan başka bir şey kabul edilmez. Bunlar, Arap müşrikleri ve mürtedlerdir. Peygamber (a.s.), Arapların içerisinden gönderilmiş, mucizeler onların huzurunda zuhur etmiştir. Bu yüzden onların küfrü, diğer müşriklere göre çok daha çirkin olur. Mürtedlere gelince, güzelliklerine muttali olduktan sonra hak dinden saptıkları için onların küfrü de çok çirkindir. Ceza, işlenen cinayetin miktarına göredir. Kâfirlerin lehine bir hafifletme cezası olan cizyeye mürtedler lâyık değildir.

2. Müslüman oluncaya veya cizye verinceye kadar savaşılan kâfirler. Bunlar yahudi, hristiyan ve mecûsîlerdir. Yahudi ve hristiyanlar hakkında hüküm bu âyetten çıkmaktadır. Mecûsîlerin hükmü ise Peygamber (a.s.)’in: *“Kadınlarını nikahlama ve kestikleri hayvanların etini yeme dışında mecûsîlere ehl-i kitap muamelesi yapın.”*[122] hadisi ile sabit olmuştur.

3. Mecûsî, ehl-i kitap veya müşrik Arapların dışında kalan Türkler ve Hindular'ın putperestleri gibi diğer kâfirler sınıfı. Ebû Hanîfe ve öğrencileri (Allah onlara rahmet etsin) bunlardan cizye almanın câiz olduğu görüşündedirler. Çünkü Arap yarımadası dışında iki dinin bir arada bulunması mümkündür ve bu bölgelerdeki insanlar Arap değildirler.

Cizyenin miktarı, çalışan fakir bir zimmî için her ay bir dirhem olmak üzere senede on iki dirhemdir. Bu miktar, zimmînin yılın çoğunda sıhhatli olduğunda geçerlidir. Yılın çoğunda veya yarısında hasta olan zimmînin cizye vermesi gerekmez. Orta halli bir kişiye her ay iki dirhem olmak üzere yılda yirmi dört dirhemdir. Zengine ise her ay dört dirhem olmak üzere yılda kırk sekiz dirhemdir. Çalışıp kazanmaya gücü olmayan fakir, çok yaşlı, kötürüm, kör, çocuk, kadın ve insanlar arasına çıkıp dolaşmayan rahiplerin cizye olarak bir şey vermeleri gerekmez. Çünkü cizye, kişiyi küfürden men etmek ve İslâm'a teşvik etmek için meşru kılınmıştır. Çünkü cizye, savaş yerine kaim olan bir uygulamadır. Bu saydıklarımız ise savaş ehli değildir. Savaşanlar hakkındaki men edici (hüküm) hâsıl olunca -ki onlar asıldır- (asla) tâbi olan da men edilmiş olur.

Haddâdî demiştir ki: "Din düşmanlarının: "Kâfirlere müslüman olmak yerine cizye vererek küfür üzere kalmalarına imkan vermek nasıl câiz olur?" şeklindeki sorularının cevabı şöyledir: Kâfirlerin küfrüne rızâ göstererek onlardan cizye almak câiz değildir. Cizye, ancak onların küfür üzere devam etmelerine karşılık alınan bir cezadır. Cizye almadan imana gelmeleri için onlara mühlet vermek câiz olduğuna göre cizye almak suretiyle mühlet vermek daha evladır."

Vâlilerin ve cizye toplayan görevlilerin Allah Teâlâ'nın Kitabı'nda koyduğu sınırı aşmamaları gerekir. Çünkü zulüm, mutlak olarak câiz değildir. Zulmün kötü sonuçları, zulmedene geri dönmekle kalmaz, başkalarına da sirayet eder. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Şu beş şey, şu beş şeyi doğurur: Faiz yenilirse yerin dibine batma ve zelzele âfetleri meydana gelir. Hâkimler zulmederse kıtlık olur. Zina zuhûr ederse ölümler artar. Zekat verilmezse hayvanlar helak olur. Zimmîlere zulmedilirse idâre onların eline geçer."*[123] **İbn Fahreddin Rûmî**'nin *el-Esrâru'l-Muhammediyye* adlı eserinde bu şekilde zikredilmiştir.

Mesnevî'de denilir ki:

Herkes bunu bilir, sen inanmasan da
Her ne ekersen, bir gün onu biçersin

Fakir (**Bursevî**) der ki: 1094/1683 senesinden bugüne, yani 1101/1690 senesine kadar kâfirlerin Rum diyarını, Karadeniz'i ve Akdeniz'i istîlâları esnasında bizden öncekilerin görmediği sıkıntıları gördük.[124] Kimse yarın ne olacağını bilemiyor. Emir ve hakimiyet, Allah'ın elindedir. Bütün bunlar idareciler tarafından müslümanlara ve o beldelerde yaşayan zimmîlere yapılan aşırı zulüm sebebiyle meydana gelmiştir. Aşağılık ve zillet, kâfirlerden sahte müslümanlara geçti, küçülen onlar oldu. Bu

durumdan Allah Teâlâ'ya sığınırız! Haber; yani duymak gözle görmeye benzemez. Allah Teâlâ'dan bizi hak ehline ulaştırmasını ve mukaddes topraklara eriştirmesini niyaz ederiz.

Sonra Allah Teâlâ, hak ehline dünyayı ve dünya sevgisini de haram kılmıştır. Çünkü "*dünya sevgisi bütün günahların başıdır*."[125] Kâfirler gözlerini dünyaya dikip âhiret yerine onu tercih ettikleri için onlara cizye konulmuştur. Nefs-i emmârenin cizyesi ise onun tabiatı hilafına muamelede bulunmaktır. O ancak bu sayede şeriatın hükümleri ve tarikatın âdâbı altında hakir ve zelil olur. İzzet ve devletin ruh tarafına geçmesi için nefs-i emmâre ile cihad etmek ve onu kontrol altına almak gerekir.

Mesnevî'de denilir ki:

Firavun'da olan sende de vardır
Ancak senin ejderhan/nefsin, âcizlik kuyusuna düşmüş
Senin ateşine, Firavun'un ateşine atılan odun yoktur
Eğer Firavun gibi güçlü olsaydın, sen de çok canlar yakardın

İşte nefsin hali budur. Öyleyse dâvâsından ve kendisine üstünlük isnâdından vazgeçinceye kadar onunla savaşmak gerekir. İşte o zaman nefis fânî olur, itmînâna kavuşur, Allah'ın emrine teslim olur, boyun eğer ve hükmü altına girer.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ
ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ
قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

30. Yahudiler: "Uzeyr, Allah'ın oğludur." dediler. Hristiyanlar da: "Mesih, Allah'ın oğludur." dediler. Bu, onların ağızlarıyla geveledikleri sözleridir. *(Bu sözlerini)*, önceden inkar etmiş *(olan müşrik)*lerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin, nasıl da çevriliyorlar!?

"Yahudiler: "Uzeyr, Allah'ın oğludur." dediler." Seraya oğlu Uzeyr Yakub neslinden, Levi oymağındandır. Soyu on dört batın sonra İmrân oğlu Hârun'a ulaşır. "Uzeyir, Allah'ın oğludur." sözünü, eski yahudiler söylemiştir. Sonra bu sona ermiştir. Allah Teâlâ onların bu sözlerini Kur'ân'da anlatmıştır. Yahudilerin bunu inkar etmelerine îtibar edilmez. *el-Bahr* adlı eserde: "Bir topluluk kendilerine uygun düşen bir hususun onlardan bir kısmının yapması sebebiyle yerilir veya övülür." denilmektedir.

Rivayet edildiğine göre Babilli **Buhtunnasr** İsrailoğulları'nı mağlup edince âlimlerini

öldürmüş, İsrailoğulları arasında Tevrat'ı bilen kimse kalmamıştı. Uzeyir'in o zaman yaşı küçüktü. Buhtunnasr onu küçük bulup öldürmemiş, İsrailoğulları'nın esirleri arasında Babil'e götürmüştü.

Uzeyir, Babil'den kurtulunca merkebine binip Dicle nehrinin kenarındaki Hirakl manastırına geldi. Köyü dolaştı, fakat kimseyi göremedi. Köyün bütün ağaçları meyve yüklüydü. Meyvelerden yedi, üzümlerin suyunu sıkıp içti. Artan meyveleri bir seleye, üzüm suyunu da bir tuluma koydu. Köyün harap ve helak olmuş halini görünce: ***"Allah bunları ölümlerinden sonra nasıl diriltecek aceba!"*** (el-Bakara, 2/259) dedi.

Bu sözü, öldükten sonra dirilmede şüphe ettiği için değil, hayretinden dolayı söylemişti. Bunun üzerine Allah onu uykuya daldırdı, ruhunu aldı ve yüz sene ölü olarak kaldı. Merkebini de öldürdü. Üzüm suyu ve inciri de yanı başındaydı. Bu süre zarfında Allah onu gözlerden uzak tuttu, kimse onu göremedi. Allah Teâlâ, onu ve merkebini yüz sene ölü halde bıraktıktan sonra diriltti.

Uzeyir, merkebine bindi ve memleketine gitti. Kimse onu tanımadı, o da insanları ve evini çıkaramadı. Âilesini ve kavmini araştırıp soruşturmuş; oğlunun birisini 118 yaşında bir ihtiyar olarak buldu. Torunları da yaşlanmışlardı. Onlardan başka 120 yaşında, kör ve kötürüm bir ihtiyar kadın vardı. Önceden onların câriyesiydi. Bu kadın yirmi yaşında bir kız iken Uzeyr onlardan ayrılmıştı. Uzeyr onlara:

"–Ben Uzeyr'im, Allah beni yüz yıl öldürdükten sonra tekrar diriltti." deyince, yaşlı kadın:

"–Uzeyir, duâsı makbul bir kişiydi; hastaya duâ eder, hasta sağlığına kavuşurdu. Sen de Allah'a duâ et de gözüm bana geri verilsin ve seni göreyim. Eğer sen (gerçekten) Uzeyr isen seni tanırım." dedi.

Uzeyr, Rabbi'ne duâ edip ellerini yaşlı kadının gözlerinin üzerine sürünce kadın sıhhatine kavuştu. Uzeyr, kadının elinden tutup: "Allah'ın izniyle kalk!" dedi. Bunun üzerine, kadın sağlam bir vaziyette ayağa kalktı. Kadın Uzeyr'e baktı ve:

"Şehadet ederim ki sen Uzeyr'sin" dedi. Oğlu da:

"Babamın kürek kemikleri arasında hilal şeklinde bir beni olacaktı." dedi. Kürek kemiklerini açınca bir de baktı ki o gerçekten Uzeyr'dir.

Süddî ve **Kelbî** ise şu bilgileri verirler: Uzeyr, kavminin yanına döndüğü vakit Buhtunnasr Tevrat'ı yakmıştı. Dolayısıyla insanlar arasında Allah katından gelen bir ahid/sözleşme kalmamıştı. Uzeyr Tevrat'ın bu duruma düşmesine ağladı. Bunun üzerine bir melek, içerisinde su bulunan bir kap getirdi ve Uzeyir'e o sudan içirdi. Hemen Tevrat, Uzeyr'in kalbinde belirdi. İsrailoğulları'na şöyle dedi:

"Ey kavmim! Allah beni size Tevrat'ınızı yenilemem için gönderdi." Onlar: "Öyleyse onu bize yazdır." dediler. Uzeyr, Tevrat'ı onlara ezberinden yazdırdı. Daha sonra bir kişi çıkıp:

"–Babamın bana dedemden haber verdiğine göre Tevrat, bir küpün içerisine konulup

falancanın bağına gömülmüş.” dedi. Onunla birlikte gidip Tevrat’ı bulunduğu yerden çıkardılar ve bu nüshayı Uzeyir’in kendilerine ezberinden yazdırdığı ile karşılaştırdılar.

İsrailoğulları, Uzeyr’in yazdırdığının bir harf bile eksiksiz ve bozulmamış olduğunu görünce şöyle dediler:

“Allah Teâlâ, Tevrat’ı oğlundan başka birisinin kalbine yerleştirmiş olamaz.” İşte o zaman eski yahudiler: *“Uzeyr, Allah’ın oğludur.”* sözünü söylemişlerdir.

“Hristiyanlar da: “Mesih, Allah’ın oğludur.” dediler”. Bu söz de hristiyanların bazısına aittir. Onlar bu sözü, babasız bir çocuğun dünyaya gelmesini muhal gördükleri için söylemişlerdir. Ya da anadan doğma körü ve alacalıyı ilah olmayan bir kişinin iyileştirmesinin imkansız olduğunu düşündükleri için böyle söylemişlerdir.

“Bu” yani onlardan sâdır olan bu iki ağır/günah söz, *“onların ağızlarıyla geveledikleri sözleridir.”* Kesin delil ve dayanağı olan bir söz değildir, sadece ağızla söylenen mânâsız bir sözdür. **Haddâdî** der ki: Bu ifade şu mânâya gelmektedir: Onlar bu sözlerinde ibareden (lafızdan) mânâya geçememektedirler. Çünkü onların kesin delilleri yoktur. Çünkü onlar Allah’ın bir eş edinmediğini kabul ve itiraf ediyorlar. O halde nasıl olur da çocuğu olduğunu iddia edebilirler?!

(Onlar bu sözlerini), *“önceden inkar etmiş* (olan müşrik)*lerin sözlerine benzetiyorlar.”* Yani onların bu sözleri küfür ve çirkinlikte, kendilerinden öncekilerin sözüne benziyor. Âyetteki “önceden inkar etmiş olanlar”, “Melekler, Allah’ın kızlarıdır.” diyen veya “Lât ve Uzzâ, Allah’ın kızlarıdır.” diyen müşriklerdir.

“Allah onları kahretsin.” Bu, onların tamamının helak olması yönünde yapılmış bir bedduadır. Allah’ın kendisine savaş ilan ettiği ve lânet ettiği kişi, helak olmuş demektir. Bu ifade, hakikat mânâsını kasdetmek mümkün olmadığı için melzûmu zikredip lâzımı kasdetmek kabilinden mecazdır. Ayrıca bu ifade, onların bu sözlerinin çirkinligi ve fenalığı sebebiyle yadırgama (teaccüb) mânâsına da gelebilir. Bu durumda asıl mânâdan, kastedilen mânâya geçişi sağlayan alâkadan gözden uzak tutulmuş olur.

“Nasıl da çevriliyorlar?!” Nasıl da haktan bâtıla döndürülüyorlar. Halbuki hak üzere olduktan sonra bâtıla dönmek mümkün değildir. İstifham, hayret etme mânâsı taşımaktadır.

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ
وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلٰهًا وَاحِدًا لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

31. ***(Yahudiler)*** **Allah’ı bırakıp bilginlerini** ***(hahamlarını)*****,** ***(Hristiyanlar ise)*** **rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih’i rabler edindiler. Oysa kendilerine yalnız tek ilâha ibadet etmeleri emredilmişti. O’ndan başka ilâh yoktur. O, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir.**

“Allah’ı bırakıp” yahudiler *“bilginlerini”* hristiyanlar ise *“râhiplerini ve Meryem oğlu Mesih’i rabler edindiler.”* Yani, hristiyanlar Mesîh’e “Allah’ın oğludur.” dedikten sonra onu rab edindiler. Allah böyle bir vasıftan çok yüce ve münezzehtir.

“Bilginler” anlamına gelen “ حِبْرٌ ”, “ أَحْبَارٌ ” kelimesinin çoğuludur. Sözlükte mürekkep anlamındadır. Âlim çok yazı yazdığı için veya mânâları süsleyip güzelleştirdiği için ya da güzel açıklama yaptığı için ona *“hibr”* denilmiştir. Bu kelime daha çok Hârun neslinden gelen yahudi âlimleri için kullanılmıştır.

Râhib, kalbine korku ve haşyet yerleşmiş, haşyetin izleri yüzünde, dilinde ve vücudunda tezahür etmiş kimse demektir. Bu kelime daha çok hristiyan âbidleri ve onlardan manastır ehli olanlar için kullanılmıştır.

Ayetteki *“rabler edindiler”* ifâdesi, onları rabler gibi gördüler demektir. Burada teşbih-i belîğ vardır. Yâni onlar âlimlerine ve âbidlerine; onların kendilerine emrettiği konularda kölelerin efendilerine itaati gibi itaat ettiler. Allah’ın helal kıldığını haram saydılar, haram kıldığını da helal saydılar. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Helali haram sayan, haramı helal sayan gibidir*.”[126] buyurulmuştur. Yani, helali haram sayanın cezası, haramı helal sayanın cezası gibidir. Böyle bir hareket katıksız küfürdür. Meselâ, sütün haram olduğuna inanan kimse, şarabın helal olduğuna inanan kimse gibi olur. Koyun etinin haram olduğuna inanan kimse, domuz etinin helal olduğuna inanan kimse gibidir.

“Oysa kendilerine” o kâfirlere Tevrat’ta, İncil’de ve aklın bir gereği olarak *“yalnız tek ilâha” şânı* büyük Allah Teâlâ’ya *“ibadet etmeleri”* O’na itaatte bulunmaları, O’nun emrine muhalif başkalarının emirlerine itaat etmemeleri *“emredilmişti.”* Çünkü böyle bir davranış, Allah’a ibadete terstir. Bütün semâvî kitaplar bu konuda müttefiktir. Peygamber’e ve Allah’ın itaat edilmesini istediği diğer kişilere itaat etmek ise aslında Allah Teâlâ’ya itaat etmek demektir.

“O’ndan başka ilâh yoktur. O, onların” ibadet ve itaat konusunda kendisine *“ortak koştukları şeylerden münezzehtir.”*

يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّٓا اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ
وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾

32. Allah’ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler hoşlanmasa da Allah, mutlaka nurunu tamamlamak ister, *(bundan başka bir şeye râzı olmaz)*.

Ehl-i kitabın her ikisi de *“Allah’ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar”.* Yani, Kur’an’ı reddediyorlar, onun sunduğu tevhid inancını, Allah’ın ortaklardan ve çocuklardan münezzeh olduğu gerçeğini ve Kur’ân’ın getirdiği hükümleri yalanlıyorlar. Kur’ân’ın helal ve haram saydığı şeylere karşı çıkıyorlar.

Âyetteki “*ağızlarıyla*” ifadesi, “ağızlarından çıkan bâtıl sözleriyle” demektir.

Kendilerinden aktarıldığı kadarıyla onların sözlerinin uygun düştüğü bir kriter ve dayandığı bir dayanak da yoktur.

“Halbuki kâfirler hoşlanmasa da Allah, mutlaka nûrunu tamamlamak ister”. Yani Allah, kelime-i tevhidi yüceltmek ve İslâm dinini hâkim kılmak suretiyle nûrunu tamamlamaktan başka bir şey istemez.

“Kâfirler hoşlanmasa da.” “Kâfirler isteseler de istemeseler de Allah mutlaka nurunu tamamlamayı diler.” mânâsınadır. Âyette “isteseler de” ifadesi hazfedilmiştir. Çünkü “istemeseler de” ifadesi, açık bir şekilde ona delâlet etmektedir. Çünkü mânîsi varken gerçekleşen bir şey, mâni’ olmadığı zaman haydi haydi gerçekleşir.

Hakk’ın tutuşturduğu çerağı
Söndürmeye kalkan saçını, sakalını yakar

هُوَ الَّذٖٓي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدٖينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدّٖينِ
كُلِّهٖۙ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

33. O, elçisini hidayetle ve hak dinle gönderdi ki müşrikler hoşlanmasa da onu, bütün dinlerin üstüne çıkarsın.

Yalnızca nûrunu ve dinini tamamlamak isteyen *“O, elçisini hidâyetle”*, yani muttakîler için hidayet olan Kur’ân ile “*ve hak dinle”* hak din olan İslâm ile *“gönderdi ki müşrikler hoşlanmasa da onu bütün dinlerin”* diğer bütün din mensuplarının *“üstüne çıkarsın”*, yani Rasûlünü galip getirsin. Ya da hak dini diğer dinler üzerine galip kılsın. Bu da hikmetinin gerektirdiği şekilde hak dinle diğer dinleri nesh etmek suretiyle gerçekleşir.

Âyette Peygamber’in gönderilmesi bunu gerektiren bir sebebe bağlanmıştır. Eş‘arî’lere göre ise Allah Teâlânın fiilleri, belli maksatlara bağlı (muallel) değildir. Fakat bu fiiller, yüce gayelerinin gerçekleşmesini beraberinde getirir. Şu halde maksadın maksadı olduğu şeyin yerine konulması gibi burada gaye, o gâyenin semeresi olan şeyin yerine konulmuştur.

Allah Teâlâ müşrikleri, önceki âyette küfür ile vasıflandırdıktan sonra bu âyette şirk ile vasıflandırmıştır. Çünkü onlar peygamberi inkarın yanına bir de Allah’ı inkarı katmışlardır.

Şeyhzâde şöyle der: Hak dinin diğer dinlere galebesi, sürekli artarak devam eder, İsâ (a.s.)’nın inişiyle tamam olur. Çünkü rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.), İsâ’nın inişi hakkında: “*Onun zamanında İslâm dışındaki bütün dinler yok olacaktır*.”[127] buyurmuştur.

Bunun Mehdi’nin ortaya çıktığı zaman gerçekleşeceği de söylenmiştir. Çünkü o zaman bütün insanlar İslâm’a girecek veya haraç vermek zorunda kalacaktır. Bir hadiste şöyle buyurulur:

“*İş giderek şiddetlenecek (dine bağlılık zorlaşacak). Dünya kötüye doğru gidecek. İnsanlar cimrileşecek. Kıyamet yalnızca kötü insanların üzerine kopacak. Meryem oğlu İsâ’dan başka Mehdi olmayacaktır.*”[128]

Bu hadisin mânâsı, Mehdi’nin arkadaşlarından birisi mutlaka Meryem oğlu İsâ olacaktır demektir. Çünkü İsâ (a.s.), Mehdi’ye yardım etmek, onun arkadaşı olmak için inecektir.

Peygamber (a.s.)’in neslinden gelecek olan Mehdi, âdil bir imam (yani idareci)dir. Nebî ya da rasûl değildir. Dolayısıyla aralarındaki fark şudur:

İsâ (a.s.) Allah tarafından rasûl olarak gönderilmiş ve kendisine vahiy gelen bir mehdidir. Mehdi ise kendisine Allah katından vahiy gelen bir nebî değildir.

Ayrıca İsâ (a.s.), mutlak velayetin sonuncusu (hâtemü’l-velâye) iken Mehdi mutlak hilafetin sonuncusudur (hâtemü’l-hilâfe).

Her ikisi de dinlerin en hayırlısı ve Allah Teâlâ’ya en sevimlisi olan bu dine (İslâm’a) hizmet edecektir.

Rumlardan birisinin şunları anlattığı nakledilir: “Müslüman olmamın sebebi şu hâdise olmuştur: Müslümanlar bizimle savaş yapmışlardı. Ben de onların ordularının peşinden gidiyordum. Yolda arkasından giden askerleri gördüm. Onlardan on kadar askeri esir aldım. Onları bağladıktan sonra katırlara bindirdim ve her birisi için bir asker görevlendirdim.

Bir gün esirlerden birisini namaz kılarken gördüm. Namaz kılan esirden sorumlu askere durumu sordum. Asker:

“–Her namaz vaktinde bana bir dinar veriyor.” dedi. Ben:

“–Yanında bir şeyi var mı?” diye sordum.

“–Hayır, fakat namazını bitirdiğinde elini toprağa vuruyor ve bana bir dinar veriyor.” dedi.

Ertesi gün bunun doğruluğunu anlamak için eski bir elbise giydim, sıradan bir ata bindim ve bu esirle birlikte yola devam ettim.

Öğle namazının vakti yaklaşınca bana, kendisine namaz kılması için müsâade etmemi ve bunun için de bir dinar vereceğini işaret etti. Ben ona ancak iki dinar karşılığında müsâade edeceğimi işaret ettim. Başıyla “Evet” işareti yaptı. Namazını bitirince elini toprağa vurduğunu ve oradan bana iki dinar verdiğini gördüm.

İkindi vakti girince daha önceki gibi bana işarette bulundu. Ben ancak beş dinara kabul edeceğimi işaret ettim. Bana kabul ettiğini işaret etti. Namazını bitirince daha önce yaptığı gibi yaptı ve bana beş dinar verdi.

Akşam vakti girince aynı şekilde işarette bulundu. Ben ancak on dinar alacağımı

söyledim. Kabul etti. Namazını kılınca daha önce yaptığı gibi yaptı ve on dinarı verdi.

Bir yerde konaklayıp sabah olunca onu yanıma çağırdım ve hikâyesini sordum. Sonunda onu İslâm diyarına geri dönmek konusunda serbest bıraktım. Dönmeyi tercih etti. Ben de ona binit olarak bir katır temin ettim, ayrıca azık da verdim. Kendisini katıra bizzat ben bindirdim. Bana:

"–Allah Teâlâ, dinlerin en sevimlisi üzerinde ölmeni nasib eylesin." dedi. İşte o anda İslâm kalbime doğdu."

Şu halde ihlaslı müminin Allah'ın hak din ile gönderdiği Rasûl'e tazim göstermesi gerekir. Nitekim Allah onu tazim etmiş, şânını yüceltmiş ve ismini kâinâtın sayfalarına yazmıştır.

Şeyhlerden birisi şöyle der: Hind diyarına gitmiştim. Bir şehire vardım. Orada bademe benzeyen kabuklu meyvesi olan bir ağaç gördüm. (Meyvelerinden birisinin) kabuğu kırılınca içinden dürülü yeşil bir yaprak çıktı. Üzerinde kırmızı renkte ve Hind yazısı ile ***"Lâ İlâhe İllallah Muhammedü'r-Rasûlullah."*** yazıyordu. Hindliler onunla teberrük ediyorlar, kuraklık anında onunla yağmur duâsına çıkıyorlar ve onun yanında yalvarıyorlardı. Ben bunu **Ebû Yakub Sayyâd**'a anlattım. Bana:

"Bunu yadırgama. Ben Eyle'de (Kızıldeniz) idim. Bir balık yakaladım. Sağ kulağı üzerinde *"Lâ İlâhe İllallah"*, sol kulağı üzerinde ise *"Muhammedu'r-Rasûlüllah"* yazılıydı. Onu tekrar suya bıraktım." dedi.

Öyle anlaşılıyor ki üzerinde Allah Teâlâ'nın ve Rasûlü (a.s.)'ın isimleri bulunduğu için onlara hürmeten o balığı suya salıvermiştir.

Kâbe kavseyn havasının şahbazı
Seninle iki cihanın yuvası doldu

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Beni süvarinin bardağı yerine koymayın*."[129] yâni beni hem sıkıntı hem de genişlik zamanlarında unutmayın. Beni süvarinin yükünün arka tarafında asılı olan bardağını hatırlaması gibi hatırlamayın. Süvari susadığında o bardağı kullanır. İhtiyaç duymadığı zaman ise onu yerinde bırakır.

Bu hadisin, 'Beni anmayı duânın sonuna bırakmayın' demek olduğu söylenmiştir. Çünkü duâda uygun olan, Peygamberimiz'in şerefli ismini duânın hem başında ve hem de sonunda zikretmek, ona duâyı duâların baş tacı yapmaktır.

Her ne kadar en son sen gelsen de
Senin nûrun herkesten önce oldu

Allah bizi ve sizi O'nun kapısının eşiğinin hizmetçilerinden kılsın, her vesile ile yüce zâtına yaklaşanlardan eylesin.

[122]. *Muvatta*, Zekat, 42
[123]. *Terğîb*, III, 452
[124]. Müellifin işaret ettiği bu zaman, 2. Viyana Kuşatması ve sonrasındaki döneme denk gelmektedir.
[125]. *Aclûnî*, I, 412
[126]. *Mevsûatü etrâfi'l-hadîs*, III, 411 (Cem'ul-cevâmi, 7085)
[127]. *İbn Hıbban*, Sahîh Beyrut 1993, XV, 233; *İbn Kesîr*, Tefsir, Beyrut 1401, I, 579
[128]. *Müslim*, İmaret, 176; *İbn Mâce*, Fiten, 24; *Müsned*, I, 394, 405
[129]. *Deylemî*, Hadis No: 7452

ALTINI VE GÜMÜŞÜ BİRİKTİRİP ALLAH YOLUNDA HARCAMAYANLAR

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ اَمْوَالَ
النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ
وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٣٤﴾
يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِى نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ
وَظُهُورُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

34. Ey inananlar! hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksızlıkla yerler ve *(insanları)* Allah yolundan çevirirler. Altın ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onlara acıklı bir azabı müjdele!

35. Bunlar o gün cehennem ateşinde kızdırılır ve onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır: "İşte kendiniz için yığdıklarınız, yığmanızın vebalini tadın!" *(denilir)*.

"Ey inananlar! Hahamlardan ve rahiplerden bir çoğu ..."

"Ahbâr" yâni hahamlar, Hârûn (a.s.) neslinden gelen yahudi âlimleridir. "Ruhbân" ise "râhib" kelimesinin çoğulu olup manastır ehli hristiyanlara denilir. Bu konuda daha önce bilgi vermiştik.

"insanların mallarını haksızlıkla yerler." yani, dînî hükümleri değiştirmek, hafifletmek ve onlarda müsamaha göstermek karşılığında insanların mallarını rüşvet yoluyla alırlar. Bunu yaparken de âyeti te'vil etmede ve Allah'ın bu âyetten muradını beyanda kendilerinin hâzık ve mahir oldukları îmâsını verirler.

Fakir (**Bursevî**) der ki: Bu zamanın bazı arsız müftüleri ve zalim kadıları da aynı şekilde davranıyorlar. Fetva soranın malına tamah ederek onun isteği doğrultusunda fetva veriyor, tercih edilmeyen görüşe göre, hatta şeriatın hilafına hüküm veriyorlar. Üstelik ellerinde kuvvetli bir dayanak olduğunu iddia ediyorlar.

Âyette rüşvet almak, "yemek" olarak ifade edilmiştir. Halbuki onların kötülenen huyu, -ister yesinler ister yemesinler- insanların mallarını haksızlıkla, yani rüşvet yoluyla almalarıdır. Rüşvet almakdan maksat, çoğunlukla alınan şeyi yemek olduğundan âyette böyle bir ifade kullanılmıştır.

İnsanları *"Allah yolundan"* İslâm dininden *"çevirirler."* men ederler. Ya da insanların mallarını haksızlıkla yemeleri yüzünden Allah yolundan kendileri yüz

çevirirler.

“Altın ve gümüşü biriktirip de” yani onları toplayıp gömü olarak veya bir başka şekilde muhafaza edenler.

Arap dilinde *“kenz”*, toplamak, bir araya getirmek mânâsına gelir. Parçaları bir araya getirilen her şeye meknûz (toplanmış, biriktirilmiş) denilir.

Elden çıkıp gittiği ve kalıcı olmadığı için Arapça’da Altına “اَلذَّهَبْ” adı verilmiştir. Gümüşe ise dağıldığı ve elde kalıcı olmadığı için “اَلْفِضَّةُ” ismi verilmiştir. Altın ve gümüşün fânî olduğunu göstermek için sana onların isimlerinin mânâsını bilmek yeterlidir. Çünkü onlar gelip geçicidir.

Anlatılır ki, Âdem (a.s.) cennetten çıkınca cennetteki her şey onun için ağlamıştır. Ancak öd ağacı, altın ve gümüş ağlamamıştır. Bunun üzerine Allah Teâlâ onlara:

“Şayet kalplerinizde şefkat ve merhamet olsaydı, benim korkumdan ağlardınız. Lakin taş yürekli olanı ateşle yakacağım. İzzetim ve Celalim hakkı için (ey altın ve gümüş!) Sizden yüzük, dinar, dirhem veya bilezik yapılırken ateşte yanacaksınız. Sen ey öd ağacı! Kıyamete kadar devamlı ateş ve üzüntü içerisinde kalacaksın.” buyurmuştur.

“Altın ve gümüşü biriktirenler” ifâdesi, altın ve gümüşü biriktirip onları Allah yolunda infak etmeyen haham ve rahipleri içine aldığı gibi aynı davranışta bulunan müslümanlara da şâmildir.

“onları” yani onlardan bir bölümünü *“Allah yolunda harcamayanlar”* onların zekatını vermeyenler, onlardan Allah’ın hakkını çıkarmayanlar *“var ya,”*

Bu cümledeki “-den, -dan, bir bölümü” manâsına gelen “ مِنْ ” edatı, hazfedilmiştir ve orada gizli olarak bulunduğu murad edilmiştir. Allah Teâlâ’nın: “***Onların mallarından sadaka (zekat) al!”*** (et-Tevbe, 9/103) meâlinde bu surede geçen âyeti, bunun delilidir. Ayrıca Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “*(Zekat), ikiyüz dirhem gümüşte beş dirhem, yirmi miskal altında ise yarım miskal (olarak verilir).*”[130] Şayet malın tamamını infak etmek gerekli olsaydı, böyle bir takdirin mânâsı olmazdı. **Haddâdî**’nin tefsirinde böyle geçmektedir.

Âyette iki şey (altın ve gümüş) zikredildiği halde “ وَلَا يُنْفِقُونَهَا ” lafzındaki zamir, çoğula delâlet edecek şekilde getirilmiştir. Çünkü altın ve gümüşle çok miktarda dinar ve dirhem kastedilmiştir. Bu zamirin âyette geçen veya işaret edilen mallara ve hazînelere âit olduğu da söylenmiştir. Bazıları da bu zamirin kendisine en yakın olan “ فِضَّةٌ ” yani gümüş kelimesine râci olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumda bunlardan birisi diğeri ile bilindiği için ikisinden birisinin zikriyle yetinilmiştir. Şu âyette de aynı durum söz konusudur: ***“Bir ticaret veya eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler.”*** (el-Cumua, 62/11)

“İşte onlara acıklı bir azabı müjdele!” Bu cümlede, onlar için olan azap tehdidi (vaîd), onların dışındakiler için nimetle müjdeleme yerine konulmuştur.

يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فٖى نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ
وَظُهُورُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

35. Bunlar o gün cehennem ateşinde kızdırılır ve onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır: “İşte kendiniz için yığdıklarınız, yığmanızın vebalini tadın!” *(denilir)*.

“Bunlar o gün, cehennem ateşinde kızdırılır” yani bu dinarlar ve dirhemler üzerine harareti çok şiddetli olan ateş yakılır *“ve bunlarla”* o yakıcı altın ve gümüşlerle *“onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır.”*

Diğer âzâlarının değil de alınlarının, yanlarının ve sırtlarının dağlanmasının sebebi şudur:

1. Çünkü zengin kişi kendisinden zekat isteyen fakiri görünce suratını asar, zekat istemede ısrar ederse ona yanını döner, daha da ısrar ederse çoğunlukla yerinden kalkar, sırtını döner ve fakire hiçbir şey vermez.

2. Yahut da (altın ve gümüşü) yığan kimsenin mal biriktirmekten maksadı, zenginliği ile üstünlük peşinde koşmak olunca dağlama işi yüzünün en yüksek yeri olan alnına uygulanır. Aynı şekilde kişi mal biriktirirken yanlarının şişmesine (kibirlenmesine) sebep olan leziz yiyeceklerle ve sırtına giydiği güzel giysilerle refah içerisinde olmayı amaçladığından yanları ve sırtları dağlanır.

O gündeki dağlama sırasında onlara: *“İşte kendiniz”* kendi menfaatiniz *“için yığdıklarınız,”* dünyada bir araya getirdikleriniz.” Şimdi bunlar kendilerinin zararına ve azap görmesine sebep olur, *“yığmanızın vebalini tadın!”* denilir.

Onların tadacakları, “yığdıkları” değil ancak yığmanın vebâli ve azâbıdır. Onlar bu azabı ahirette tadacaklardır. Çünkü onlar dünyada âhiretten gaflet uykusundadırlar. Uyuyan kimse dağlamanın elemini uykusundan uyandığı zaman tadar. “*İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanırlar*.”[131]

İnsanlar ukbâdan gafildir
Sanki herkes uyuyanlara benzer
İşledikleri gafletin zararını
Öldükleri zaman bilirler

İmâm Zahîruddin’in *el-Emâlî*’sinde şu aktarılır: *Eğer başkaları hazinelerini malla doldurursa, sen amelle doldur. Başkaları fânî arazlar hazinesinin peşinde koşarlarsa, sen bâkî olan esrâr rumuzlarını ara.*

Bir fakire vereceğin bir dirhem
Biriktirdiğin hazinelerden daha iyidir
Sahip olduğun şeyden faydalanmaya bak
Çünkü bir başka gün başkasının olacak

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Zekâtını vermeyen hazîne sahibi kimseler için kıyamet günü hazîneleri ateşten levhalar hâline getirilerek; üzerleri cehennem ateşinde kızdırılır. Sonra bu kızgın levhalarla onların böğrü, alnı ve sırtı dağlanır. Bu azab, süresi sizin hesâbınıza göre elli bin yıl olan bir günde Allah kulları arasında hükmedinceye kadar devam eder. Sonra o kimse cennet veya cehenneme doğru giden yolunu görür (veya kendisine gösterilir.)*

Zekâtını ödemeyen deve sürüsü sahipleri de kıyamet gününde düz ve geniş bir sahaya yatırılır. Develerin hepsi onu ayakları ile çiğnerler. Deve sürüsünün sonu o kimsenin üzerinden geçince baş tarafı tekrar üzerinden geçirilir. Bu azab, uzunluğu elli bin sene olan bir günde Allah kulları arasında hükmedinceye kadar devam eder. Sonra o kimse cennet veya cehenneme doğru giden yolunu görür (veya kendisine gösterilir.)

Zekâtını ödemeyen koyun sürüsü sahipleri kıyamet günü dümdüz bir sahaya yatırılır. Koyunlar onu tırnaklarıyla (ayaklarıyla) çiğner ve boynuzlarıyla da ona toslar. O gün boynuzsuz veya kırık boynuzlu koyun yoktur. Sonuncusu üzerinden geçince, baş tarafı tekrar üzerinden geçirilir. Bu azab, miktarı sizin saydıklarınızla elli bin yıl olan bir günde Allah kulları arasında hükmünü verinceye kadar devam eder. Sonra o kimse cennet veya cehenneme doğru giden yolunu görür (veya kendisine gösterilir.)"[132]

Oruç, namaz ve hac, âzâların şükrü olduğu gibi zekat da mal nimetinin şükrüdür. Nitekim kuşluk namazı, insan bedenindeki 360 eklem nimetinin şükrü kabul edilmiştir.

Zekat, 200 dirhemin beş dirhemini Allah için, O'nun rızasını kazanmak maksadıyla, müslüman fakire temlik etmektir. Şu halde karşılık bekleyerek yapılan bir temlik zekat olmaz. Bir yetimin velisi, o yetime zekatından sayılmak üzere yedirse, rükün yani temlik mevcut olduğu için bu sahih olur. İmam Muhammed'e göre ise sahih olmaz. Bu hüküm, veli, yemeği yetime teslim ettiği zaman geçerlidir. Ama yetime yemeği vermezse câiz olmaz. Ayrıca yine bu hüküm, velisi, yetimi çalıştırmadığı zaman geçerlidir. Eğer zengin, zekatından bir bölümünü köle olmayan hizmetçisine verse bu da bir karşılık için olmuş olur. Bu karşılık ise kendi hizmetidir ki bu Allah Teâlâ için olmaz. Bu konudan insanların çoğu gafildir. Zekat niyetiyle akrabalarına infakda bulunsa câiz olur. Ancak kendisine hakim tarafından onlara nafaka ödeme hükmü verilmişse o zaman yine zekat olmaz.

Kişinin zekat verirken şu sırayı takip etmesinin daha faziletli olduğu söylenmiştir: Öncelikle kardeşler, sonra amcalar, dayılar, sonra zevi'l-erham (diğer akrabalar), sonra komşular, sonra oturduğu mahalle halkı, sonra yaşadığı şehir halkı.

Zekat ile fıtır sadakası arasındaki fark, zekatın zimmîye verilmesinin câiz olmaması, fıtır sadakasının ise zimmîye de verilebilmesidir. Zekatın verilmesi için yıl içerisinde belli bir vakit yoktur, fıtır sadakasının ise belirli bir vakti vardır. Ramazan bayramının ilk gününden sonraya bırakmakla kişi günahkar olur.

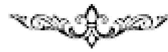
Fakihler, zekatın ömrî olduğunu (kişinin ömrünün her hangi bir yılında verebileceğini) söylemişlerdir. Fevrî; yani farz olur olmaz her yıl verilmesi gerekli olduğu da söylenmiştir ki, fetva bu görüş üzeredir. Dolayısıyla zekât tehir edilince kişi günaha girer ve şâhitliği kabul edilmez.

Nice kişiler vardır ki zekatını gizli olarak vermesi müstehabdır. Malının çok olduğunu zalimlerin bilmesinden korkan çok az kimse vardır. **İmam** (**Ebû Hanîfe**)'ye göre zengin olan ve dolayısıyla kendisine (zekat vermek) helal olmayan öyle kimseler vardır ki, (**İmam**) **Muhammed**'e göre fakirdir ve dolayısıyla ona (zekat vermek) helal olur.

Kâr ve gelir getiren evleri olup da nisaba malik olmayan çok az insan vardır. İçinde oturmak için veya ticaret için olmayan bir eve sahip olan ve evin kıymeti de nisaba malik olan kimseye, bu ev sebebiyle fıtır sadakası vâcib olur, fakat zekat gerekmez.

Bir kimse, satmak için imal ettiği pastada kullanmak üzere safran satın alsa, buna zekat düşmez. Eğer bu susam olursa, zekat vacip olur. Safran ile susam arasındaki fark, birincisi pastada kullanıldığında tümüyle yok olur. İkincisi ise böyle değildir. Aşçı için tuz ve odun, çamaşırcı için çöven ve sabun, deri tabaklayan kişi için şap ve selem ağacı yaprağı safran gibidir. Boyacı (kumaş boyacısı) için aspur ve safran, susam gibidir. *el-Eşbâh* adlı eserde böyle geçmektedir.

Altın ve gümüşte zekâtın vâcib olması ve edası bakımından muteber olan ağırlıktır. Yoksa devlet reisinin bastırdığı insanlar arasında revaçta olan paralar değildir. Zekatta, köle âzâdı dışındaki keffaretlerde, öşürde ve nezirde kişiye vacib olan miktarın kıymetini vermek câizdir. Bir kimse: "Bu dirhemi bugün şu fakire vermek üzerime borç olsun." dese ve ertesi gün bir başka dirhemi bir başkasına verse, bize/Hanefîlere göre nezir vecibesi yerine gelmiş olur. Vasiyeti olmadan ölünün terekesinden zekat alınmaz. Eğer vasiyet etmişse terekesinin üçte birini geçmemek şartıyla alınabilir. Hasta olan kimse vârislerinden korkarsa, zekatını onlardan gizli olarak verebilir.[133]

---

[130]. *Müsned*, III, 35

[131]. *Keşfü'l-hafâ*, II, 432

[132]. *Müslim*, Zekat, 24-26; *Müsned*, II, 262, 276, 383

[133]. Her mükellef zekâtla ilgili hükümleri kendi zamanının âlimlerine müracaat ederek öğrenmelidir.

HARAM AYLAR VE ONLARI ERTELEMEK (NESÎ)

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ مِنْهَا اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا
تَظْلِمُوا فِيهِنَّ اَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ
كَافَّةً وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾ اِنَّمَا النَّسٖيءُ زِيَادَةٌ
فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِؤُا
عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ اَعْمَالِهِمْ
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

36. Gökleri ve yeri yarattığı gündeki yazısına göre Allah'ın katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram*(ay)*larıdır. İşte doğru din budur. O aylar içinde kendinize zulmetmeyin ve *(Allah'a)* ortak koşanlar nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekün savaşın ve bilin ki Allah müttakîlerle beraberdir.

37. *(Haram ayları)* ertelemek ancak küfürde daha ileri gitmektir. İnkar edenler, onunla saptırılır. Onu bir yıl helal bir yıl haram sayarlar ki Allah'ın haram kıldığının sayısını denk getirip Allah'ın haram kıldığını helal yapsınlar. Yaptıkları işin kötülüğü, kendilerine süslü gösterildi. Allah, kâfirler topluluğunu hidâyete erdirmez.

"Gökleri ve yeri yarattığı gündeki yazısına göre Allah'ın katında" yâni O'nun hükmünde *"ayların sayısı on ikidir."* Yani hac, umre, oruç, zekat, bayramlar vb. gibi şer'î hükümlerin kendileriyle alâkalı ayların sayısı Allah katında on ikidir.

Bunlar hilalden hilale itibar edilen kamerî Arap aylarıdır. Bu aylar bazen otuz, bazen de yirmi dokuz gün olur. Kamerî yıl, üç yüz elli dört gün sekiz saattir.

Rûmî ve Fârisî aylar ise farklıdır. Bunlar bazen otuz gün bazen de otuz bir gün olur. Şemsî (güneşin hareketine göre olan) yıl üç yüz altmış beş gün altı saattir.

Güneşe ait on iki burç vardır. Güneş, bir sene zarfında bunların tamamında seyreder. Ay ise bu burçlarda her ay seyreder. Bu burçlar şunlardır:

Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Arslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova, Balık.

Şemsî seneyi kullananlar, Güneş merkezinin Koç burcunun baş noktasına girişinden

aynı noktaya dönmesine kadar geçen süreyi, şemsî senenin başlangıcı kabul ederler. Çünkü Güneş, buraya girdiği zaman bitkilerde kuvvet ve neşv ü nema zuhur eder. Zaman, kışın solgunluğundan ve yıpranmışlığından baharın parlaklık ve tazeliğine döner. O zaman, sıcaklık ve soğukluk yönünden mutedil olur.

Araplar'a göre sene, on iki kamerî aydan ibarettir. Kamerî sene şemsî seneden bir miktar daha azdır. Bu noksanlık sebebiyle kamerî aylar mevsimden mevsime taşınır. Onun için hac, oruç ve fıtır bazan yaza bazan da kışa rastgelir. Diğer milletlerde ise yıl güneşin tam bir devirlik müddetinden ibaret olduğundan onların bayramları ve oruçları daima aynı mevsime rastlar.

Allah'ın hükmünde ayların sayısı, gökleri ve yeri, yani latif ve kesif maddeleri yarattığından beri Allah'ın kitabı olan levh-i mahfûzda kaydedilmiş bulunan on ikidir. Allah Teâlâ Güneş ve Ay'ı, gökleri ve yeri yarattığı gün harekete geçirdiğinden dolayı burada böyle bir ifade kullanmıştır.

Ayların sayısı ziyadesiz on ikidir. Birincisi Muharrem, sonuncusu ise Zülhicce'dir.

Âyette Allah katında ayların sayısının on iki olduğu özellikle zikredilmiştir. Çünkü, Araplar çoğu kez ayların sayısını on üçe çıkarıyorlardı. Bu da şu şekilde oluyordu: Haccı her iki yılda bir, bir aydan diğerine te'hir edip te'hir ettikleri ayı da mülgâ kabul ediyorlardı. Dolayısıyla o sene, on üç aya çıkmış oluyordu. Ertesi sene ise, birinci sene gibi oluyordu, şu kadar var ki birinci senedeki mülgâ ay ikinci senede olmuyordu. Devrenin tamamı buna göre oluyor ve bu sayede hacları her yirmi beş senede bir, başlanan aya rast geliyordu. Bu sebeple (takvim) hesabı ellerinden çıktı, karıştı. Öyle zaman oluyordu ki senenin birinde bir ayda, ertesi senede ise bir başka ayda hacceddiyorlardı.

Bu durum, Rasûlullah (s.a.)'ın Veda Haccını yaptığı seneye kadar devam etti. O sene hac Zülhicce ayına tesadüf etti. Rasûlullah (s.a..) Arafat'ta dokuzuncu gün vakfe yaptı ve -ileride geleceği üzere- onlara nesî'nin (ayları tehir etmenin) bâtıl olduğunu ilan etti.

Kamerî ayları şairlerden birisi şu sözleri ile nazmetmiştir:

Muharrem geçince Safer gelir
Sonra Rebîler Cumâdeyn ve Receb gelir ardından
Sonra Şaban, oruç ve bayram ayı (Ramazan) ve Zilkade
Ardından Zilhicce gelir ve aylar erer sona

Kamerî ayların isimlerinin anlamları:

Muharrem: Araplar bu ayda savaşmayı haram saydıkları için ona muharrem ismini vermişlerdir. Öyle ki bir Arap, bu ayda babasının veya çocuğunun katilini görse dahi ona söz söylemez ve saldırmazdı.

Safer: Bu ayda Araplar'ın yiyecekleri kalmadığı; evlerindeki azıkları tükendiği için ona Safer ismini vermişlerdir. Bu yüzden onlar bu ayda zahire peşine düşerler ve bunun için seferler düzenlerlerdi. Arapça'da su kabında hiçbir şey kalmadığı zaman " صفر البيقاء

” denilir. İçi boş olan her şeye “ اَلصِّفْرُ ” denir. *et-Tibyân* adlı eserde böyle geçmektedir. *Şerhu't-Takvîm* adlı eserde ise şöyle denilir: Muharrem ayındaki haramlık, bu ayda (Safer ayında) bulunmadığı için ona bu isim verilmiştir.

Rebîayn (Rebîu'l-evvel ve Rebîu'l-âhir): Mahsul ve gelirin bolluğu sebebiyle Araplar bu iki ayda sefere çıkmadıkları ve evlerinde durup bekledikleri için onlara “Rebîayn” adı verilmiştir. Araplara göre iki türlü rebî' vardır: Aylar içerisindeki rebî' ve mevsimler içerisindeki rebî'. Aylar içerisindeki Rabîayn, Safer ayından sonraki iki ay, yani Rebîu'l-evvel ve Rebîu'l-âhir aylarıdır. Mevsimler içerisindeki rebî' de iki tanedir: Birincisi er-Rebîu'l-evvel mevsimidir ki yer mantarlarının çıktığı, çiçeklerin açtığı bahar mevsiminin adıdır. Buna *“Rebîu'l-kele”* adı da verilir. Diğeri ise meyvelerin yetiştiği güz mevsimi olan er-Rebîu's-sânî'dir. Aylardaki iki Rebî'i mevsimlerdekinden ayırdetmek için aylardakinde mutlaka *“Rebîu'l-evvel”* ve *“Rebîu'l-âhir”* ayı denir.

Cümâdeyn (Cumâde'l-ûlâ ve Cumâde'l-âhire): *et-Tibyân* adlı eserde kaydedildiğine göre bu iki ayda soğuğun şiddetinden dolayı su donduğu için onlara Cümâdeyn adı verilmiştir. *Şerhu't-Takvîm* adlı eserde ise şu açıklama yer alır: “cümâdâ” kelimesi, “cümüd” kökünden alınmıştır. *“Cümüd veya cümd”*, sert, yüksek ve haşin yer demektir. Cümâde'l-ûlâ ismi ilk konulduğunda zaman sıcak, mekanlar da sıcaklığın tesirinden sert, yüksek ve haşin bir durumda olduğu için bu ay böyle isimlendirilmiştir. Cümâda'l-âhire ise anlatılan özelliklere sâhip ayın peşinden gelen aydır.

Receb: Câhiliye döneminde Araplar, bu aya tâzim ederek savaşmayı terk ettikleri için ona Receb ismi verilmiştir. Araplar bu ayı “Receb-i Mudar” (Mudar'ın Receb'i) diye isimlendirirlerdi. Mudar, bir kabilenin ismidir. Bu kabile, diğer Arap kabilelerine göre Receb ayına daha çok tâzimde bulunduğu için ona bu isim verilmiştir. Peygamber Efendimiz (a.s.), bu ay hakkında: “*Cümâdâ ile Şâban arasındaki Receb-i Mudar*...”[134] buyurmuştur. Hadiste böyle buyurulması ya konuyu pekiştirmek ya da haram aylardan olan Receb'in bu iki ay arasındaki Receb olduğunu, nesî (haram ayları erteleme) hesabına göre isimlendirdikleri Receb olmadığını açıklamak içindir. Yâhut da Araplar bazen Receb ve Şâban aylarını Receb'i Şâban'a üstün tutarak “Recebeyn (Receb ayları)” derlerdi. Bazan da “Şâbâneyn (Şaban ayları)” derler ve Şâbân'ı Receb'e üstün tutarlardı.

Şâban: Araplar bu ayda dağılıp birbirlerinden ayrıldıkları için ona “Şâban” ismi verilmiştir. Şâban kelimesi, tefrîk (ayırmak, fırkalara ayırmak) mânâsına gelen *“teş'îb”* kökünden gelmektedir.

Ramazan: Bu aya isim verilirken sıcaklık çok şiddetli olduğu için ona “Ramazan” denilmiştir. Öyle ki o ayda sütten yeni kesilmiş deve yavruları zayıf düşerdi. Bu aya bu ismin verilmesi, tıpkı kendisinde hac yapılan aya Zü'l-hicce (hac sahibi/ayı) adının verilmesi gibidir.

Şerhu't-Takvîm'de şu bilgiler yer alır: *“er-Ramd”*, güneş ışığının kum ve diğer şeyler üzerine çok sıcak bir şekilde düşmesidir. Bu aya bu ismin verilmesinin sebebi şudur:

Araplar aylara bu ayların bulundukları zamanların özelliklerine göre isim veriyorlardı. Ramazan ayının vaktindeki durum ise sıcaklığın şiddetli olmasıydı.”

Bu ayda günahlar tamamen bağışlandığı için ona “Ramazan” ismi verildiği de söylenmiştir. Çünkü ramazan ayında günahlar bağışlanır. *“Ramd”* bağışlama anlamına da gelir.

Mücâhid, bu ay için “Ramazan” demeyi hoş karşılamazdı ve “Belki bu, Allah’ın isimlerindendir.” derdi. *et-Teysîr*’de kaydedildiği üzere bu konuda isabetli olan “Ramazan ayı” denilmesidir. Çünkü rivayet edilmiştir ki: Rasûlullah (s.a.) “*Ramazan geldi, Ramazan gitti, demeyin. Ramazan ayı geldi, deyin. Çünkü Ramazan, Allah Teâlâ’nın isimlerinden bir isimdir*.”[135] buyurmuştur.

et-Telvîh adlı eserde ise şöyle denilir: “Bu ayın özel ismi, tamlama olarak “Ramazan ayı”dır. Yalnız “Ramazan” şeklinde söylenmesi dile hafif geldiği içindir. *el-Keşşâf*’ta da bu şekilde zikredilmiştir. Çünkü “Ramazan” kelimesi özel isim olsaydı o zaman “Ramazan ayı” ifadesi, “Zeyd insanı” demek gibi olurdu ki bunun dil açısından çirkinliği âşikardır. Bu yüzden Arap dilinde çoğunlukla “Ramazan ayı” ifadesi kullanılmıştır. Diğer aylar hakkında ‘Receb ayı, Şâban ayı’ şeklinde izâfet üzere kullanım işitilmemiştir.” **Molla Hasan Çelebi** der ki: Sözkonusu çirkinlik şu şekilde ortadan kaldırılabilir: İzâfet-i beyâniyye (yani tamlananın, tamlayanı açıkladığı tamlama) örfen yaygındır. Dolayısıyla böyle bir kullanım yaygın olduktan sonra onu çirkin bulmaya gerek yoktur.”

Şevvâl: Bu ay, günahları kaldırdığı ve giderdiği için ona Şevvâl ismi verilmiştir. *Şerhu’t-Takvîm*’de şu bilgiler yer alır: Şevvâl, sıcaklıktan dolayı işte ve hizmette azaltmaya gitme mânâsına gelen “şevl” kökünden gelmektedir. Bu ay, Şevval olarak isimlendirilmiştir, çünkü insan bu ayda Ramazan ayında kazandığı nefs-i emmâreye muhalefet ve şehvetlerini dizginleme gibi hasletlerinden çıkar. Çünkü Ramazan ayının çıkması ile lezzetlerin ve arzu duyulan şeylerin yasaklığı serbest bırakılmaktadır. İnsan bu halden çıkınca nefsinde bir hafiflik bulur ve kendini rahat hisseder.

Zü’l-ka‘de: Bu ayda verimliliğin çok olmasından dolayı Araplar evlerinde oturdukları veya bu ayda savaşmaktan geri durdukları için ona bu isim verilmiştir. *Şerhu’t-Takvîm*’de şöyle denilir: “Bu ayda Mekke halkı oturduğu ve sükûnete erdiği için ona Zü’l-ka‘de adı verilmiştir.” **İbn Melek** der ki: “Zü’l-ka‘de ve Zü’l-hicce” terkiblerindeki kaf ve hâ harflerinin hem fetha ile ve hem de kesre ile telaffuz edilmesi câiz olur. Lakin meşhur olanı, *“el-ka‘de”* kelimesindeki kaf harfini fetha ile “el-hicce”deki hâ harfini ise kesre ile telaffuz etmektir.

Zü’l-hicce: Araplar bu ayda haccetttikleri için ona Zü’l-hicce (hac ayı) ismini vermişlerdir.

Ikdü’d-dürer ve’l-leâlî fî fedâili’l-eyyâm ve’l-leyâlî de denilir ki: “Ayların isimlerinin mânâları hakkında bazı ilim adamları şunları söylemiştir:

Araplar, yıl içerisinde ileri gelenlerinin alışkanlıklarını terk edip diğer kabilelere saldırıları haram saydıklarını gördükleri aya *“Muharrem”* ismini verdiler.

Bedenlerinin hastalandığı, güçlerinin azaldığı, renklerinin sarardığı zamana *“Safer”* dediler.

Güzel kokulu bitkilerin bitip bostanların yeşerdiği zamana *“Rebîayn”* dediler.

Meyvelerin azaldığı, havanın soğuduğu, suyun donduğu zamana *“Cümâdeyn”* dediler.

Denizlerin dalgalandığı, nehirlerin aktığı, ağaçların filizlendiği zamana *“Receb”* dediler.

Kabilelerin ayrıldığı, bağlantıların kesildiği zamana *“Şâban”* dediler.

Havanın ısındığı, taş-toprağın sıcaklığının arttığı zamana *“Ramazan”* dediler.

Toprağın kabardığı, sineklerin çoğaldığı, develerin kuyruklarını kaldırdıkları zamana *“Şevval”* dediler.

Kölesiyle hürüyle bütün tâcirlerin seferleri bırakıp oturduklarını gördükleri zamana *“Zü’l-ka‘de”* dediler.

Her vâdiden ve çölden hacca yöneldikleri, yüksek sesle topluca duâ ettikleri ve sel gibi aktıkları zamana *“Zü’l-hicce”* dediler.”

“Bunlardan” yâni bu on iki aydan *“dördü haram(ay)larıdır.”* Bu dört aydan bir tanesi tektir ki o da Receb’dir. Diğer üç tanesi ise peş peşe gelen Zü’l-ka‘de, Zü’l-hicce ve Muharrem aylarıdır. Bu dört haram ayda savaşmak haram kılınmıştır.

Ayette bizzat aylar haram sayılmıştır. Çünkü, normalde helal olan savaş, bu dört ay zarfında haram kılınmıştır. Bu ifade tarzı, bir hükmü mecâzî bir isnad yoluyla zarfına isnad etme kabilindendir. Zamanın dilimleri, gerçekte birbirine benzer. Şu kadar var ki Allah Teâlâ birbirine benzeyen bazı şeyleri diğer bazısına vermediği fazla bir şeref ile üstün kılmıştır. Tıpkı cuma ve arefe gününü diğer günlerde bulunmayan bir şeref ile üstün kılması gibi. Şöyle ki Allah bu iki güne özel bir ibadet tahsis etmiştir. Bu ibadetle bu iki gün diğer günlerden üstün ve seçkin olmuştur. Aynı şekilde Ramazan ayı diğer aylarda bulunmayan bir hurmet ile üstün ve seçkin kılınmıştır.

Gece ve gündüz saatlerinden bazısını namazın farz olması için şart kılarak diğer saatlerden üstün ve seçkin kılmıştır. Tıpkı Beledü’l-Haram ve Mescid-i Haram gibi bazı belde ve mekanların diğerlerine üstün ve seçkin kılınması gibi.

Allah Teâlâ, bazı vakit ve mekanlara özel olarak fazladan yücelik ve hurmet verdiğine göre bazı aylara diğerlerinde olmayan bir kutsallık vermesinde şaşılacak bir durum yoktur. Nitekim bu aylarda işlenen haramları diğer aylarda işlenenden daha şiddetli ve daha büyük kılmıştır. Bu aylarda işlenen günahların cezâlarını çoğaltarak kat kat verir. Yapılan iyiliklerin sevaplarını da çoğaltarak kat kat verir.

Es’iletü’l-hikem adlı eserde şöyle denilir: Peygamberlerin ve ümmetlerin bazısı bazısına üstün kılındığı gibi ayların, günlerin ve vakitlerin de bazısı bazısına üstün kılınmıştır. Tâ ki nefisler ve kalpler bunları idrak etmeye, onlara ihtiram göstermeye

yönelsin ve koşsun. Ruhlar, bu vakitlerde ibadet ederek onları ihyâ etmeye arzu ve iştiyak duysun. Halk bunların faziletlerine rağbet etsin. Belli günlerde ve yerlerde sevapların kat kat verilmesi ise ledünnî mevhibelerden ve rabbânî ihtisaslardan ileri gelmektedir.

el-Esrâru'l-Muhammediyye'de şöyle söylenmiştir: Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman, onu faziletli vakitlerde salih amellerin faziletli olanlarıyla meşgul eder. Bir kula da gazap etti mi -Allah korusun- vaktin bereketinden muhrum olduğu ve hürmetini çiğnediği için o kişinin zihnini dağıtır, kötü amellerle meşgul eder, acı bir şekilde cezalandırır ve ona çok gazap eder.

Şu halde mürid, bütün gücünü sarfetmeli ve bu faziletli vakitlerden gafil kalmamalıdır. Çünkü bu vakitler hayrat mevsimi, ticaret zamanıdır.

Tâcir, ticaretin revaçta olduğu mevsimlerden gafil olduğu zaman kâr edemez. Mürid de faziletli vakitlerden gafil olduğu zaman kurtuluşa eremez. Tembelliği bırak! Vakti ganimet bil! Nitekim "Sâliklerin azığı çeviklik ve atikliktir" denilmiştir.

Âlimler en faziletli ayın Ramazan ayı olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü bu ayda Kur'ân indirilmiştir. Sonra Rebîu'l-evvel ayı gelir. Çünkü bu ay Rahman olan Allah'ın Habîbi'nin doğduğu aydır. Sonra Receb gelir. Çünkü Receb, haram ayların tek olanıdır. Sonra Şâban gelir. Çünkü o, Rahmân olan Allah'ın Habibi'nin ayıdır. Ameller ve eceller bu ayda taksim edilir. İki büyük ay olan Receb ve Ramazan ayının arasında yer alır. Bu ayda diğer aylarda olmayan iki büyük ayın komşusu olma özelliği vardır. Sonra Zü'l-hicce gelir. Çünkü bu ay, hac ibadetinin yapıldığı aydır. Her gecesi kadir gecesine denk olan on gece bu aydadır. Sonra peygamberlerin ayı, yılın başı ve haram aylardan birisi olan Muharrem gelir. Daha sonra en faziletli aylara değişik vecihlerden yakın olan aylar gelir.

"İşte" yani, belli dört ayın haram sayılması, *"doğru din budur."* İbrâhim ve İsmail (a.s.)'ın dinidir. Araplar'a bu haram aylar bu iki peygamberden kalmıştır. Nihayet onlar nesî (haram ayları erteleme) âdetini ihdas etmişler ve haram ayları değiştirmişlerdir.

"O aylar içinde" onların haramlılığını çiğneyerek ve onlarda haram sayılan şeyleri irtikab ederek *"kendinize zulmetmeyin."*

Âlimlerin çoğu, haram aylarda savaşın haram olması hükmünün mensûh (kaldırılmış) olduğu görüşündedir. Bu görüşte olan âlimler, âyetteki *"O aylar içinde kendinize zulmetmeyin"* ifadesini, "O aylar içinde günah işlemeyin." şeklinde te'vil etmişlerdir. Çünkü bu aylarda işlenen günahlar daha büyük sayılır. Harem'de ve ihram esnasında işlenen günahlar gibi kabul edilir.

Zulüm, aslında her vakit haramdır. Ancak haram olan bu dört ayda yapılan zulmün daha kaba ve çirkin olduğunu açıklamak için âyette müminler, bu aylar içerisinde nefislerine zulmetmekten özellikle nehyedilmiştir. Âyette sanki şöyle buyurulmuştur: "Özellikle bu aylarda kendinize zulmetmeyin."

“ve (Allah’a) *ortak koşanlar nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekün savaşın.”* Âyetteki “kâffeten (topyekün)” kelimesi, ya fâilden ya mef‘ulden ya da her ikisinden haldir:

1- Fâilden haldir. Bu durumda mânâ şöyle olur: “Hepiniz birlikte müşriklerle savaşın.” Yani onlarla topyekün, birbirinizle yardımlaşma ve dayanışma içerisinde savaşın. Müminlerin zafer kazanması için duâ etmek de yardımlaşma ve dayanışmadan sayılır. Çünkü, nasıl ki kılıç maddi silah ise duâ da mânevî silahtır. Bir kimse mazereti sebebiyle savaştan geri kalır da gâziler için duâ ederse gönlü savaşa giden ve savaşan kimse ile birlikte demektir. Çünkü maddî ayrılık, mânevî beraberliğe mânî değildir. Nitekim **Hâfız** şöyle demiştir:

Aşk yolunda yakın ve uzak merhale yoktur
Seni ayan beyan görmekte ve sana duâ göndermekteyim

2. Mef‘ûlden haldir. Bu durumda mânâ şöyle olur: “Müşriklerin tamamı ile savaşın.” Onların topuyla birden savaşın, bazıları ile şavaşmayı terk etmeyin. Nitekim onlar sizin hepinizle birlikte savaşmayı mübah görüyorlar.

3. Ya da her ikisinden de haldir. Bu takdirde müminlerin tamamı, kâfirlerin tamamı ile savaşmak durumundadır.

“Kâffeten (topyekün)” kelimesinin zarf olmak üzere mansub olması da mümkündür. Bu takdire göre âyetin mânâsı şöyle olur: Hem helal vakitte ve hem de haram vakitte, bütün zamanlarda; haram aylarda ve diğer aylarda ilelebed savaşın. Çünkü cihad, kıyamete kadar devam edecektir.

“Ve bilin ki Allah müttakîlerle” yani sizinle *“beraberdir.”* yapacağınız savaşlarda size yardım ve imdad eder. Âyette “sizinle” yerine *“müttakîlerle beraberdir.”* buyurulması, müminleri sahip oldukları takvâ ile övmek, bu konuda kusurlu ve tembel davrananları takvâya teşvik etmek ve takvânın Allah’ın yardımını kazanmaya vesile olduğunu bildirmek içindir. *el-İrşâd*’da böyle geçmektedir.

Kâdî (**Beydâvî**) der ki: “*Ve bilin ki Allah müttakîlerle beraberdir*.” sözü, takvâları sebebiyle müminler için yardım ve zafer müjdesi ve garantisidir. Çünkü silah ve duâ ancak derecesine göre takvâ ile tesir eder. Takvâ kelimesi, en aşağı derecesinde şehâdet kelimesi mânâsına gelir. Şehadet kelimesini söylemekle mümin canını, malını ve ailesini dünyada taarruzdan, âhirette de azabdan korur. Sonra şehâdet kelimesi, zâhir ve bâtın şartları ile birlikte olduğu zaman, kalbin takvâsı hasıl olur. Kalbin takvâsı, kötü vasıflardan temizlenmesi ve arınması demektir. Ardından sırrın takvâsı hâsıl olur. Sırrın takvâsı, Allah’tan başkasından temizlenme ve arınma demektir. Kim yaptıklarını Allah için yaparsa, Allah da yardım ve imdâdı ile onunla olur.

Bilesin ki zâhir ve bâtın olmak üzere iki türlü kılıç vardır. Zâhir kılıç, maddî cihâd kılıcıdır. Bâtın kılıç ise mânevî cihad kılıcıdır. Zâhir kılıçla, zâhirdeki azgın kâfirlerin damarları kesilir, bâtın kılıcı ile de bâtındaki azgın kuvvetlerin damarları kesilir.

Birincisi, ez-Zâhir isminin tecelli ettiği sultan ve askerleri vasıtasıyla, ikincisi ise el-Bâtın isminin tecellî ettiği kutub ve askerleri vasıtasıyla gerçekleşir.

Allah Teâlâ'dan *el-Mümidd* (imdâd iden), *en-Nâsır* (yardım eden) ve *el-Muîn* (yardım eden) isimleri ile yardım etmesini, düşmanlarımızı da *el-Müntakim* (intikam alan), *el-Kahhâr* (kahreden) ve *Zü'l-celâl* (celâl sâhibi) isimleri ile yardımsız bırakıp hor ve zelîl etmesini niyaz ederiz.

Sa'dî der ki:

Sana ümit bağlayan zayıfların duâsı
Yiğitlerin pazusundan daha çok iş görür

Bu âyette düşmanlarla cihad etmeye teşvik vardır. Bir hadis-i şerifte: "*Allah yolunda savaşmak, yıkayıcıdır.*"[136] buyurulmuştur. Yani, insanı günahlardan temizleyici ve yıkayıcı özelliğe sahiptir. Bir başka hadiste ise: "*Cennetin kapıları, kılıçların gölgeleri altındadır*."[137] buyurulmuştur. Yani, savaşta mücâhid vuruşmak üzere düşmana yaklaştığında düşman kılıçlarının kendisinin üstünde olması, cennete girmesine sebeptir. Hatta cennetin kapıları onun için hazır halde olur. Ya da buradaki "kılıçlar"la mücâhidlerin kılıçları kastedilmektedir. Bu, mücâhidin savaşta düşmana olan yakınlığından kinâyedir. Çünkü mücâhid düşmana yaklaşıp kılıcını ona vurmak için kaldırdığı zaman kendi kılıcının gölgesi altında kalır. Hadiste savaş âleti olarak kılıçların zikredilmesi, Arapların o zamanda en çok kullandıkları silahın kılıç olmasından dolayıdır.

Harp meydanlarında ve toplu halde duâ ederken riyâ ve süm'adan sakınmak da takvâdandır. **Hüsrev Dehlevî** der ki:

Yağma için giden ordunun eri
Ticaret için hacca giden hacıya benzer
Gazâ dediğin ve rızâ dilediğin şeyde
Garaz varsa bu değildir gazâ
Yüzün gazâda, gönlün garazlı, yazık!
Bu kendin için gayrettir, Allah için cihad değil.

Âyetin işârî yorumu şöyledir: "*Gökleri ve yeri yarattığı gündeki yazısına"* Allah'ın ilmine *"göre Allah'ın katında"* ezelde *"ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram(ay)larıdır."* yani ezelî ilâhî hikmet, gökleri ve yeri yarattığı günden bu yana, aylardan dördünün haram aylar olmasını gerektirmiştir. Bu aylarda haramları çiğnemek, diğer aylarda çiğnemekten daha şiddetli derecede büyük görülmüştür. Bu aylar haramları işleme ayları değil bilakis, tâat ve ibâdet aylarıdır. Bu aylarda, dünyevî meşgûliyetler ve nefsânî hazlar, Hak tâliplerine haram kılınmıştır.

Burada Hak tâlibinin bütün günlerini ve ömrünü Hakk'ı talep yolunda sarfetmesi gerektiğine işaret vardır. Ömrünün tamamını Hak yolunda sarfetmek mümkün olmazsa üçte ikisini, bu da olmazsa yarısını sarfetmesi gerekir. Bu da mümkün olmazsa artık ömrünün üçte birini Hakk'ı talep dışında sarfetmesi haramdır. Ömrünün üçte birinden azını Hakk'ı talep yolunda sarfeden kimse iflah olmaz. Tâlibin ömrünün bir kısmını kendisinin, ailesinin ve çocuklarının geçimini temin etmek için sarfetmesi gerekir. Hak tâlibi bu mânîden (geçinme ve geçindirme mes'ûliyetinden) müstağnî ise ömrünün bir ânını dahi Hakk'ı talep ve taleple ilgili hususlar dışında sarfetmesi ona haram olur. Nitekim Allah Teâlâ: *"İşte doğru din budur."* buyurmuştur. Yâni ömrünün bir kısmını Hakk'ı taleb dışında sarfeden kimsenin dini düzgün değildir. Dininde, Hakk'ı taleb dışında geçirdiği vaktin miktarı kadar eğrilik vardır. Bunu iyi anla!

Sonra Allah: *"O aylar içinde"* ömrün üçte birlik bölümünde *"kendinize zulmetmeyin"* buyurmuştur. Çünkü dört, on ikinin üçte biridir. Yani, ömrünüzün haram aylar mesâbesindeki üçte birlik bölümünden her hangi bir vakti dünyevî bir menfaat elde etmek için sarfederseniz kendinize zulmetmiş sayılırsınız. Bu ise sıfatlarının galebesi anında nefislerin kalpleri ve ruhları istilâ etmesi sebebiyle olur. Çünkü ömrün çoğu, dünya ve menfaatleri uğrunda sarfedildikçe ve nefsânî hazların istîlası devam ettikçe nefis, kalbe ve rûha galip hale gelir. Bütün kötü sıfatlarıyla kalp ve rûha muhalefet eder, onlarla mücâdele eder. Dünyaya ve dünya şehvetlerine meyleder, hevasına kulluk eder. Böylece Allah'a şirk koşan bir nefis halini alır. Bu yüzden Allah Teâlâ: *"Müşrikler"* yâni nefisler ve onların sıfatları *"nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa, siz de"* yâni kalpleriniz ve sıfatları, ruhlarınız ve sıfatları *"onlarla topyekün savaşın."* buyurmuştur.

Nefislerle savaşmak onlara muhalefet etmek, onları hevâlarından men etmek, sıfatlarını kırmak, şehvetlerinden men etmek, tâatler ve ibadetlerle meşgul etmek, rûhânî ve kalbî muâmelelerde kullanmakla olur. Nefisle savaş, kısaca nefsi kötü vasıflardan tezkiye (arındırma) ve güzel huylarla süslemek demektir.

Sonra Allah Teâlâ, *"Bilin ki Allah, müttakîlerle beraberdir."* buyurmuştur. Buradaki *"müttakîler"*den maksat, şirkten yani Allah'tan başkasına iltifattan korunan kalpler ve ruhlardır. Şayet Allah, yardımıyla ve tevfîki ile onlarla beraber olmasaydı, kesinlikle korunamazlardı. Onlar Allah'ın dışındakilerden ancak Allah sayesinde, O'nun yardımıyla korunabilmişlerdir. *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de böyle geçmektedir.

إِنَّمَا النَّسٖٓيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذٖينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا
وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِؤُا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ ط
زُيِّنَ لَهُمْ سُٓوءُ اَعْمَالِهِمْ ط وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرٖينَ ﴿٣٧﴾

37. ***(Haram ayları)*** **ertelemek ancak küfürde daha ileri gitmektir. İnkar edenler, onunla saptırılır. Onu bir yıl helal bir yıl haram sayarlar ki Allah'ın haram kıldığının sayısını denk getirip Allah'ın haram kıldığını helal yapsınlar. Yaptıkları işin kötülüğü, kendilerine süslü gösterildi. Allah, kâfirler topluluğunu hidâyete erdirmez.**

"(Haram ayları) ertelemek ancak küfürde daha ileri gitmektir." Araplar, savaş halinde iken haram ay girdiği zaman onu helal kabul edip onun yerine bir başka ayı haram sayıyorlardı. Böylece onlar, haram ayların sırf sayısına itibar ediyorlar, belli ayların haramlığını reddediyorlardı.

Kâşifî der ki: Şöyle anlatılır: Cahiliye insanlarının mizaçları, savaş ve yağmaya uygundu. Haram olan aylarda savaş yapmıyorlardı. Üç haram ay fasılasız ardarda gelince bunalırlar ve "Biz fasılasız üç ayda yağmasız ve talansız kalmaya tahammül edemeyiz." derlerdi. Sonra Kinânî'nin aklına çıkar bir yol geldi. Hacıların toplandığı zaman ayağa kalktı ve onlara şöyle seslendi: Ey Arap toplumu! Allah size Muharrem ayında savaşı helâl kıldı ve o aydaki haramlığı Safer ayına tehir etti. İnsanlar onun sözünü kabul ettiler. Ertesi yıl "Allah Teâlâ bu yılda Muharrem'i haram kıldı, Safer'i helâl kıldı." diye duyuru yapılıyordu. Zaman geliyordu savaş devam ederken haram ilan edilmiş ayın haramlığını ondan sonraki aya tehir ediyorlardı ve o ayı helâl sayıyorlardı. Her yılda dört ayı haram kabul ediyorlardı. Ancak haram ayların özelliğini ihmal ediyorlar, sadece adet olarak benimsiyor, bunu dikkate alıyorlardı. Bu işe de nesî'/erteleme diyorlardı.

Nesî', yani bir ayın haramlığını bir başka aya te'hir edip "*ertelemek küfürde daha ileri gitmektir.*" Çünkü bu, Allah'ın haram kıldığı şeyi helal saymak, helal kıldığını da haram saymak demektir. Böyle bir hareket, onların küfürlerine ekledikleri bir başka küfürdür. Diğer kâfirlerin bid'atlarına ilâve ettikleri bir bid'attir.

"İnkar edenler, onunla" o davranışla, yâni nesî ile *"saptırılır."*

اَلْمُضِلُّ, yâni dalâlete sevkeden Allah Teâlâ'dır. Yani onlar, sapıklığın şartlarına ve esaslarına teşebbüs ettikleri zaman Allah onlarda sapıklığı yaratır. Ya da saptıranlar onların reisleridir. Reislerinin peşinden gidenler, onların ihdas ettiği ayların yerinin değiştirilmesi husûsuna tâbî olmak sûretiyle sapıtırlar. Ya da saptıran, şeytandır. Çünkü şeytan *"el-Mudill"* (dalâlete sevk eden) isminin mazharıdır.

Fakir (**Bursevî**) der ki: Allâme şeyhimiz (Osman Fazlî Efendi)'nin şöyle söylediğini duydum: Şeytan, nefis ve sapıklık gerçekte birdir. Fakat birincisi şerîat hasebiyle, ikincisi tarîkat hasebiyle, üçüncüsü de hakîkat hasebiyledir. Her makamda başka makamda söylenmesi uygun düşmeyen bir söz vardır.

"Onu bir yıl helal" yani tehir edilen ayı bir yıl helal sayarlar ve onun yerine haram olmayan aylardan bir başka ayı haram sayarlar, *"bir yıl haram sayarlar"* bir başka yıl da onun haramlığını muhafaza ederler. Bunu da onu değiştirme ihtiyacı duymadıklarında yaparlar. (Sözkonusu ay zaten haram olduğu halde) âyette "*onu haram sayarlar*"

ifadesinin kullanılması, onların bu ayı bir önceki sene helal saymaları bakımındandır.

“ki Allah’ın haram kıldığının sayısını denk getirip” Yani bunu, “Allah’ın haram kıldığı” dört ayın “sayısını denk getirmek için” yaparlar. Çünkü onlar, “Haram aylar dörttür, biz de zaten dört tanesini haram saydık.” diyorlardı.

“Allah’ın haram kıldığını helal yapsınlar.” yani bu hileyi Allah Teâlâ’nın özel olarak haram kıldığı muayyen aylardan bir ayı helal saymanın bir yolunu bulabilmek için yaparlar. Dolayısıyla onlar, her ne kadar iki vacibden birisi olan (dört) sayısına riayet etmiş olsalar da diğer vacibi, yani Allah’ın özel olarak tâyin ettiği haram ayın hükmüne riâyeti terk etmişlerdir.

“Yaptıkları işin kötülüğü, kendilerine süslü gösterildi”. Yaptıkları, tabiatlarına çok istenilen, arzu edilen şeyler haline getirildi, nefislerine sevimli kılındı. Gerçekte onlara süslü gösteren Allah Teâlâ’dır. Ya da farklı mertebeler bakımından şeytan veya nefistir.

“Allah, kâfirler topluluğunu hidâyete erdirmez.” Allah onlara matlûba ulaştıran hidayet yolunu asla göstermez. Allah kendisine ulaştıran yola ancak bu yola sülûk edildiği zaman hidayet eder. Onlar ise kötü tercihleri sebebiyle bundan yüz çevirmişlerdir. Dolayısıyla uçsuz bucaksız sapıklık çölünde şaşırıp kalmışlardır.

Kâşifî şöyle der: Yenâbi‘de şöyle kayıtlıdır: Cahiliye Arapları bir yılda dört ayı haram kabul ediyorlar, insanları ellerinden ve dillerinden emniyette kılıyorlardı. Gerçek müminler ondan daha değerlidir, çünkü bütün aylarda müslümanlara zarar ulaştırmıyorlar; elleri ve dilleri ile insanlara ezâ ve işkence etmekten kaçınıyorlar. Çünkü insanlara verilen zararların cezası o cezayı görmek, eziyetlerin karşılığı da o eziyeti tatmaktır.

Sebepsiz insanların gönlünü incitme ki
Seheri ihya edenlerin dostluğundan alıp çıkarmasınlar
Malına ve güzelliğine güvenme
Birini gece götürürler, diğeri de gider ateşle

Fakir (**Bursevî**) der ki: Bu zamanda müslümanların ihmalkarlıkları/vurdumduymazlıkları o dereceye vardı ki onların yanında haram aylarla diğer aylar eşit hale geldi. Baksana Ramazan ayında bile haramları irtikâb etmekten çekinmiyorlar. Halbuki Allah, Ramazan’ı rahmete mazhar olmuş şu ümmetin ayı saymış, diğer aylardan daha fazîletli kılmıştır. Onlar gündüzleri uyku ve diğer beşerî mânîlerden dolayı bu haramları işlemeyi terk ediyorlar, gece oldu mu kendilerini bunlara kaptırıyorlar. Vah bu dinin garipliğine! Vah yakîn nurlarının zevâline!

Allah’tan niyazımız odur ki bizleri râzı olduğu amelleri, özellikle gündüz ve gecelerin fazîletli vakitlerindeki amelleri yapmaya muvaffak kılsın.

Âyette zikredilen nesîe (haram ayı te’hir etmeye) Peygamber (a.s.)’ın şu hadisinde de işaret edilmiştir: “*Hastalığın kendiliğinden başkasına geçmesi (advâ), uğursuzluk (hâme) ve Safer ayını uyumsuz sayma (Safer) yoktur.*”[138]

“ اَلْعَدْوٰى ”, hastalığın sahibinden başkasına geçmesi demektir. Câhiliye döneminde Araplar, hastalıkların başkasına kendiliğinden geçtiğine, Allah’ın bunu takdir etmediğine inanırlardı. Dolayısıyla hadisin mânâsı, hastalığın bir başkasına sirâyet etmediğini ifade etmek değildir. Çünkü hastalığın başkasına bulaşması bir vâkıadır. Hadiste nefyedilen husus, bu sirâyet ve geçmeyi hastalığa izafe edip bunun Allah Teâlâ’nın fiili ile olmadığına inanmaktır.

Buna Peygamber (a.s.)’in: “*Hastalıklı deve sahibi (develerini) sağlıklı deve sahibinin (develerinin) yanına götürmesin*.”[139] hadisi delalet eder. Hadiste geçen “ مُمْرِضٌ ” hasta deve sahibi, “ مُصِحٌّ ” ise sağlıklı deve sahibi demektir.

Hadiste hasta devenin, sağlıklı devenin yanına götürülmemesi istenmektedir. Bu, âfiyette olunduğu zaman hastalık sebebi olan şeylerden sakınma kabilindendir. Bir mümin nasıl ki kendisini suya veya ateşe atmamak, yıkılmak üzere olan bir şeyin altına girmemek gibi ölüme sebep olduğu veya kişiye zarar ve eziyet verdiği tecrübeyle sabit olan şeylerden uzak tutmakla emrolunmuşsa aynı şekilde mesela cüzamlı hastaya yaklaşmaktan, vebâ bulunan beldeye girmekten kaçınmakla da me’murdur. Çünkü bunların hepsi hastalığa ve ölüme sebep olan şeylerdir. Şu kadar var ki sebepleri ve diğer faktörleri yaratan Allah Teâlâ’dır.

Böyle hastalardan uzak durma yönündeki emir, yakîni zayıf olan mümini korumak içindir. Yani, yakîni zayıf bir mümin hasta olduğu zaman hastalığın tesirinin sebeplerden olduğuna veya hastalığın sirâyetinin Allah Teâlâ’nın kazâ ve kaderi ile değil de kendiliğinden olduğuna inanmasın diye bulaşıcı hastalığa yakalananlardan uzak durmakla emrolunmuştur.

Ama müminin Allah’a tevekkülü tam olur, kazâ ve kadere imanı da kuvvetli olursa bu sebeplerden bazılarını işlemesi câiz olur. Nitekim Peygamber (a.s.)’ın: “*Allah’ın adıyla, O’na güvendim, O’na tevekkül ettim*.” diyerek, cüzzamlı bir hasta ile birlikte yemek yediği rivayet edilmiştir.[140] Bunun bir benzeri, Hâlid b. Velîd ve Ömer (r.anhümâ)’nın zehir içtiklerine dair rivayettir. Zehir onlara tesir etmemiştir. Çünkü onlar zehiri beşeriyet hâlleriyle değil, hakikat makamında içmişlerdir. Peygamber (a.s.)’daki tesiri ise beşeriyet hâline indikten sonra olmuştur. Şöyle ki:

Peygamber (a.s.)’ın irşadı, tenezzül (bir üst mertebeden alttakine inme) âleminde idi. Şu kadar var ki onun tenezzülü, mertebelerin en orta hali olan ruh mertebesinden idi. Üzerinden on iki sene geçtiği halde tesir etmedi. Ölüm vakti yaklaşınca mertebelerin en düşüğü olan (beşeriyet) mertebesine tenezzül etti. Çünkü ölüm, beşeriyet hali üzere câri olur. Peygamber Efendimiz bu mertebeye tenezzül edince zehir kendisine tesir etti. Bu makam çok iyi anlaşılmalı. Çünkü ayakların çokça kaydığı yerlerden birisidir.

“*Hâme yoktur*.” İfadesinin iki te’vili vardır.

1- Câhiliye Arapları, hâme denilen meşhur bir gece kuşunu uğursuz sayarlardı. “Hâme”nin, Baykuş olduğunu söylenler de vardır. Bu kuş, birisinin evinin üzerine konduğu zaman Araplar: “Ev sahibinin veya ailesinden birisinin ölüm haberini getirdi.”

derlerdi. Bu, Mâlik b. Enes'in açıklamasıdır.

2- Araplar, intikamı alınmayan maktûlün rûhunun "hâme" denen gece kuşuna dönüştüğüne, kanatlarını kabrinin yanıbaşında açıp: "İçirin! Bana katilimin kanından içirin!" diye bağırdığına, intikamı alındığı zaman uçup gittiğine inanırlardı.

Bazı âlimler demiştir ki: Arapların şöyle bâtıl bir inancı vardı: "Ölünün kemikleri eskidiği zaman "hâme" denen kuşa -ki buna "Sadâ" ismi de verilir- dönüşür ve kabirden çıkar, ailesinin haberlerini ölüye getirmek için (âilesinin evi ile kabir arasında) devamlı gider gelir." Bu, âlimlerin ekseriyetinin tefsiridir. Meşhur olan da budur.

Hadisteki "*hâme yoktur*." ifadesi ile her iki te'vilin kastedilmiş olması da mümkündür. Dolayısıyla Peygamber (a.s.) her iki bâtıl inancı da yasaklamıştır.

"*Safer yoktur*." ifadesine gelince Peygamberimiz'in bu sözü ile ilgili olarak da iki te'vil vardır:

1- Cahiliye Arapları, insanın içinde "safer" denilen ve acıktığında ciğerini ısıran bir yılanın bulunduğuna inanırlardı.

2- Arapların, Muharrem ayının haramlığını Safer ayına ertelemeleri kasdedilmektedir. Bu da onların yaptıkları nesî' (haram ayı erteleme)dir.

Hadisteki ifade ile her iki te'vil de kastedilmiş olabilir. Böylece her iki Safer'in de bâtıl olduğu ve İslâm'da yeri olmadığı anlaşılır.

Bazı âlimler de demiştir ki: Câhiliye Arapları, Safer ayını uğursuz sayarlardı. Peygamber Efendimiz "*Safer yoktur*" ifadesi ile o ayda uğursuzluğun olmadığını bildirmek istemiştir.

Hikaye edildiğine göre bir Arap, hicri yıl başında yolculuğa çıkmak istemiş. Kendi kendine: "Eğer Muharrem ayında sefere çıksam, bu ayın haramlığına riâyet etmem gerekecek. Eğer Safer'de yolculuğu çıksam, ellerimin boş kalmasından korkuyorum." demiş ve yolculuğu Rebîu'l-evvel ayına ertelemiş. Yolculuğa Rebîu'l-evvel'de çıkınca hastalanmış, yolculuğundan hiçbir fayda elde edememiş ve: "Ben onu, yeşillikler ve güzellikler rebîi/baharı sanmıştım, hastalıklar rebîi/baharı çıktı." demiş. Hz. Ali ile Muâviye arasındaki Sıffîn savaşı hicrî 37. yılı Safer ayının başında meydana geldiği için o kişi Safer'de yolculuğa çıkmaktan sakınmıştır, diyen kimseler de vardır.

Şeyh Üftâde Efendi Hazretleri der ki: "Günlerin uğursuzluğu Peygamber Efendimiz şerefine müminlerden kaldırılmıştır. Hz. Ali'den her aydan yedi günü uğursuz saydığına dair yapılan rivayete gelince rivayet sahih ise bu, insan nefsinin ve tabiatının uğursuzluğuna hamledilmelidir. Bahtiyarlık ya da bedbahtlık, ancak insan nefsinin ve tabiatının bahtiyar ya da bedbaht olması ile ilgilidir. Nefis ve tabiat bedbahtlıktan kurtulduğu zaman uğursuzluk diye bir şey kalmaz."

Ikdü'd-dürer ve'l-leâlî müellifi ise şunları söyler: Bir çok câhil kişi, Safer ayını

uğursuz sayar ve o ayda yolculuğa çıkmayı yasak kabul eder. Aslında Safer ayını uğursuz saymak, Allah'ın reddettiği uğursuz saymalardandır. Aynı şekilde herhangi bir günü, mesela Çarşamba gününü, kış sonundaki eyyâmu'l-acâiz'i, kocakarı kışı denilen Şubat'ın son 4 günü ile Mart'ın ilk 3 günü) uğursuz saymak veya Câhiliye Araplarının Şevval ayında evlenmeyi uğursuz saymaları da İslâm'ın kabul etmediği hususlardandır.

Anlatıldığına göre senelerden birisinde Şevval ayında vebâ hastalığı zuhur etmiş ve çok sayıda gelin ölmüş, bu yüzden cahiliye Arapları Şevval'i uğursuz saymışlar. Şevval ayında uğursuzluğun olmadığını bildiren nas vardır. **Âişe** (r.a.) demiştir ki: "Rasûlullah benimle Şevval ayında evlendi ve benimle Şevval ayında zifafa girdi. Onun yanında eşlerinden hangisi benden daha itibarlı ve sevimli idi?!"

Uğursuzluğu belli bir zamana, mesela Safer ayına tahsis etmek doğru değildir. Zamanların tamamını yaratan Allah'tır. İnsanların iyi-kötü bütün işleri zaman içerisinde meydana gelir. Müminin Allah'a itaâatle geçirdiği her zaman onun için mübarektir. Allah'a isyanla geçirdiği her zaman ise onun için uğursuzdur. Uğursuzluk gerçekte isyanın kendisidir. Nitekim **İbn Mes'ûd** (r.a.) şöyle demiştir: "Uğursuzluk, sakal ile bıyık arasındakinde"; yani dildedir.

Bir hadis-i şerifte "*Uğursuzluk üç şeydedir: Kadında, evde ve atta*."[141] buyurulmuştur. Hadisin tefsiri şu şekildedir:

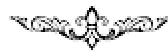
Kadının uğursuzluğu, doğurgan olmamasında; evin uğursuzluğu ise kötü komşudadır. Zira kişi kötü komşusundan ezâ ve zarar görür. Nitekim bir hadiste: "*Ölülerinizi sâlih zatların arasına defnedin. Çünkü diri bir kimse kötü komşusundan zarar gördüğü gibi ölü de kötü komşusundan ezâ görür*."[142] buyurulmuştur.

Atın uğursuzluğuna gelince üzerine binilip de Allah yolunda savaşa gidilmediği zamandır. Üç çeşit at vardır:

1. Rahman için beslenen,
2. İnsan için olan Şeytan için beslenen.
3. Rahman için olan at, Allah yolunda kullanılmak üzere edinilen ve üzerine binilip Allah'ın düşmanları ile savaşılan attır.

İnsan için olan at, insanın evinde besleyip yavrusunu satarak geçimini temin ettiği attır. Bu fakirliğe perdedir.

Şeytan için olan at ise ödül karşılığında yarışa sokulan ve üzerinde kumar oynanan attır.

---

[134]. *Buhârî*, Tefsir (9), 8
[135]. *Deylemî*, Hadis no: 7433
[136]. *Münâvî*, IV, 533
[137]. *Buhârî*, Cihad, 22, 112; *Müslim*, Cihad, 20; *Ebû Dâvud*, Cihad, 89
[138]. *Buhârî*, Tıb, 19, 25; *Müslim*, Selam, 102; *Ebû Dâvud*, Tıb, 24; *Tirmizî*, Siyer,

46

[139]. *Buhârî*, Tıb, 53, 54; *Müslim*, Selam, 104; *Ebû Dâvud*, Tıb, 24; *İbn Mâce*, Tıb, 43; *Müsned*, II, 406

[140]. *İbn Hacer*, Fethul-Bârî, X, 159

[141]. *Buhârî*, Nikah, 17; *Müslim*, Selam, 115; *Tirmizî*, Edeb, 58

[142]. *Sehâvî*, Mekasıd, s. 53

YERE ÇAKILIP KALANLAR

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ اِذَا قٖيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ اثَّاقَلْتُمْ اِلَى
الْاَرْضِۜ اَرَضٖيتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلٖيلٌ ﴿٣٨﴾ اِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلٖيمًا وَيَسْتَبْدِلْ
قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْـًٔاۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٣٩﴾

38. Ey inananlar, size ne oldu ki: “Allah yolunda topluca savaşa çıkın.” dendiği zaman yere çakılıp kaldınız? Âhiretin yerine dünya hayatına mı râzı oldunuz? Ama dünya hayatının geçimi, âhiretin yanında pek azdır.

39. Eğer topluca savaşa çıkmazsanız, *(Allah)* size acı veren *(bir azapla)* azab eder ve yerinize sizden başka bir topluluk getirir. O’na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye kadirdir.

Bu âyette Tebük gazvesinin anlatımına başlanmaktadır. Tebük, Şam ile Medine arasında bir yerdir. Bu gazveye “*Gazvetü’l-usre* (güçlük gazvesi)” de denir. Ayrıca çoğu münafıkların durumlarını ortaya çıkarması sebebiyle “*Fâdiha* (rezil ve rüsvay eden)” ismi de verilir.

Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (a.s.), Mekke’yi feth edip Huneyn ve Evtâs’ta Hevâzin ve Sakîf ile savaştıktan sonra Tâif’i muhasara etti ve burayı fethetti. Ardından Ci‘râne’ye geçti. Burada ihrama girdikten sonra umresini yapıp Medine’ye döndü. Medine’ye dönünce ashabına Şam taraflarında bulunan Rumlara karşı sefere çıkma emrini verdi. Bu emir, hicretin 9. senesi Receb ayında verilmişti. Hz. Peygamber’e (a.s.) Rumların Şam’da büyük bir ordu topladığı ve öncülerinin Belka diye bilinen yere kadar geldikleri haberi ulaşmıştı.

Rumlara “Benü’l-asfar (Sarıoğulları) adı da verilmiştir. Çünkü onlar, Hz. İshak (a.s.)’ın oğlu Iys ın oğlu Rûm’un neslinden gelmektedirler. Sarı olduğu için Rûm’a, Asfar denilmiştir. Eskilerin haberlerine dayanan bazı âlimler, Iys’ın amcası İsmâil’in (a.s.) kızı ile evlendiğini, bu evlilikten Rum’un dünyaya geldiğini, Rum sarı olduğu için de ona “asfar (sarı)” denildiğini söylerler. Sarı olanın Rûm’un babası Iys olduğu da söylenir.

Tebük seferine çıkma emri zor bir zamana rastgelmişti. Medine ve civarında kıtlık vardı. Hava çok sıcak ve Medine meyvelerinin devşirme zamanıydı. Ayrıca sefer yapılacak mesafe de hayli uzaktı. Bazı müslümanlara sefere çıkmak ağır geldi. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti indirdi ve şöyle buyurdu:

“Ey inananlar, size ne oldu ki” Allah’ın emriyle emreden Rasûlullah tarafından

“Allah yolunda topluca savaşa çıkın.” dendiği zaman yere çakılıp kaldınız?” yani çakılıp kalıyorsunuz?

Buradaki soru (istifham), sefere çıkmayanların bu hareketini doğru bulmama (inkar) ve onları ayıplama ifade etmektedir.

Hangi sebep ve gerekçe hasıl oldu ve kesinleşti de size bu emir verildiğinde ağırlaştınız, hemen dünyaya ve fânî arzularına meylettiniz, ebedî rahatı temin eden cihad ve seferin meşakkatlerine katlanmak istemediniz?

Âyette geçen “yer” ile dünya kasdedilmektedir. Âyete: “yer ve yurdunuzda kalmaya meylettiniz.” şeklinde mânâ verenler de vardır.

“Âhiretin yerine dünya hayatına mı râzı oldunuz?” Âhiret ve onun nimetleri yerine, dünya hayatına, onun meyve ve gölgelerinin verdiği zevklere mi râzı oldunuz? Cümledeki soru, onları kınama mânâsı taşımaktadır.

“Ama dünya hayatının geçimi” dünya ve onun zevkleri ile safâ sürme *“âhiretin yanında pek azdır.”* değersiz ve hakirdir. Çünkü dünya geçimi fânî ve noksandır. Âhiret geçimi ise bâkî ve arzu edilendir.

Rivayet edildiğine göre Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Allah’a yemin olsun, âhiretin yanında dünya, ancak birinizin parmağını denize sokup çıkardığında parmağında kalan kadardır. Baksın bakalım parmağında ne kalıyor?*”[143]

إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ
شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

39. Eğer topluca savaşa çıkmazsanız, *(Allah)* size acı veren *(bir azapla)* azab eder ve yerinize sizden başka bir topluluk getirir. O’na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye kadirdir.

“Eğer topluca savaşa çıkmazsanız,” Allah Teâlâ *“size”* bedenlerinize ve kalplerinize *“acı veren”* elim bir azap ile *“azap eder.”* Yani sizi kıtlık ve karşınıza düşman çıkarma gibi korkunç bir sebeple helak eder. *“Ve”* sizi helak ettikten sonra *“yerinize”* itaat eden, âhireti dünyaya tercih eden, çocuklarınızdan ve yakınlarınızdan olmayan Yemen halkı ve Fâris oğulları gibi *“sizden başka bir topluluk getirir.”* Cihadı terketmekle *“O’na”* Allah Teâlâ’ya *“hiçbir zarar veremezsiniz.”* O’nun dinine yardım etme konusunda gevşek davranmanız O’na asla etki etmez. Çünkü O, her konuda her şeyden müstağnîdir. *“Allah her şeye kadirdir.”* Sizi helak edip yerinize başka bir topluluk getirmeye de gücü yeter.

Bilesin ki tembellik kalbe kasvet verir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *“İnsanın ahiretle veya mübah yollardan geçimle uğraşması gerekir. Din işiyle uğraşırsa fazilet ve sevap elde eder, geçim işiyle uğraşırsa evini âbâd eder. Şayet ne onunla ne bununla uğraşmazsa, bunun sonucu gönlü kararır ve mizacı katılaşır.”* Şu

halde harekete geçmek gerekir. Çünkü harekette bereket vardır. Hem hazarda hem de seferde. Sefer de iki türlüdür: Dünya seferi, âhiret seferi. İkincisi daha meşakkatli olmakla birlikte her iki yolculukta da zorluk ve sıkıntı vardır. Bir hadiste "*Yolculuk, azaptan bir parçadır.*"[144] buyurulmuştur.

Bir kısım meşâyih şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in sözü değiştirilemez olmasaydı, ben *"es-seferu kıt'atun mine's-sakar"* derdim. Peygamber (a.s.) yolculuğu ölümden değil, cehennemden bir parça olarak isimlendirmiştir. Çünkü ölümde gönlün değil, bedenin eziyet çekmesi söz konusudur. Yolculukta gönül ve beden eziyet çeker. **Haccâc** derdi ki: Eğer eve gelmekle mutlu olunmasa idi -çünkü yolcu eve geldiğinde yolculuğun tüm dertlerini unutur- ben insanları öldürmem, yolculukla işkence ederdim."

Savaş için yola çıkmak da din seferindendir. Peygamber Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde "*Sabah erkenden ve gün batımında Allah yolunda sefere çıkmak, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır.*"[145] buyurmuşlardır. Yani sabah erkenden ve gün batımında Allah yolunda sefere çıkmanın fazileti ve sevabı, bütün dünya nimetlerinden daha hayırlıdır. Çünkü dünya nimeti gelip geçici, ahiret nimeti ise ebedîdir. Gerçek cihad, Allah düşmanlarını mağlup etmek suretiyle O'nun dinine yardım etmek ve canları O'nun rızası yolunda fedâ etmek niyetine matuf olmalıdır. Allah Teâlâ çok zikredilmeli; kadın, evlad, mal ve ev-bark zikredip durmaktan uzak durulmalıdır. Çünkü, bunlar mücâhide gevşeklik verir. İşte böyle yapılan cihad amellerin en faziletlisidir.

Hz. Ali (r.a.) şöyle der: "Gazilerin günahının zararı olmadığı gibi, dedikocunun yaptığı ibadetlerin de faydası yoktur. Muhannesin (kadınsı hareketlerde bulunan kişinin) duâsı işitilmez; içki içenin namazı kabul edilmez."

Mümin, yaşadığı günleri ganimet bilmeli ve Rabb'inin rızasını kazanmaya çalışmalıdır. Bir hadiste şöyle buyurulur:

"*İki nimet vardır ki insanların çoğu onlar hakkında aldanmışlardır: Sıhhat ve boş vakit.*"[146]

Burada Peygamber (a.s.) mükellefi tâcire, sıhhat ve boş vakti sermayeye benzetmiştir. Çünkü sıhhat ve boş vakit, rahata ve başarıya ulaşmanın ön şartlarındandır. Emirlerine uymak suretiyle Allah'la alış veriş yapan kimse mutlaka kârlı çıkar. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Size sizi acı bir azaptan kurtaracak ticareti göstereyim mi? Allah'a ve Rasûlüne inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz."*** (es-Saf, 61/10-11). Her kim de şeytana uymak suretiyle onunla alış veriş yaparsa sermayesini kaybeder, pişmanlığı da ona fayda vermez.

Takdire değer güzel bir akibet ancak Allah'ın emrine uymakla elde edilir. Çünkü nefsin hoşlanmadığı cihad gibi bir çok şey Allah katında sevimlidir. Dünya rahatını terk edip meşakkati tercih etmek suretiyle kul, gerek dünya ve gerekse âhiretteki arzularına nâil olur. Buna muvaffak kılan Allah'tır.

Hâfız der ki:

Ham olanlarda kanatları yanmış pervanenin gücü yoktur
Nazik olanlar can feda etme yöntemini bilmezler

Sonra şunu da bil ki Allah Teâlâ bazı topluluklar yerine başka topluluklar getirdiği gibi bazı sıfatların yerine de başka sıfatlar getirir.

Her zaman şehevî arzularının peşinden giden ve hevâsına tâbi olan kişi, tabîat ve nefis vâdisinde helak olur. Kuds ve üns âlemindeki erlerin makamlarına ulaşamaz, onların makâl, makâm ve hâl meclislerinde onlarla sohbet edemez. Çünkü aralarında uzak bir mesafe vardır. Kendisi nefsin sıfatlarını ve tabîatın hâllerini taşımakta, Allah erleri ise rûhun sıfatını ve Allah'ın ahlâkını taşımaktadırlar. Bu yüzden insanların çoğu kıyamet gününde kendilerinde gâlib olan kötü sıfatların sûretinde haşrolunur. Şu kadar var ki Allah fazlı ile yetişir ve ona gerçek insan vücudu elbisesini giydirirse o başka.

---

[143]. *Müslim*, Cennet, 55; *Tirmizî*, Zühd, 15; *İbn Mâce*, Zühd, 3; *Müsned*, IV, 229, 230

[144]. *Buhârî*, Et'ıme, 30

[145]. *Buhârî*, Rikak, 2; *Müslim*, İmare, 113

[146]. *Buhârî*, Rikak, 1

PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN HİCRETİ

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ إِذْ اَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ
هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا ۚ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ
سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَاَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلٰى ۗ وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

40. Eğer siz ona yardım etmezseniz, iyi bilin ki, Allah ona yardım etmişti: Hani yalnız iki kişiden biri olduğu halde, inkar edenler kendisini *(Mekke'den)* çıkardıkları sırada ikisi mağarada iken arkadaşına: "Üzülme, Allah bizimle beraberdir." diyordu. Allah ona sekînetini indirdi ve onu sizin görmediğiniz askerlerle destekledi; inanmayanların sözünü alçalttı. Üstün olan, yalnız Allah'ın sözüdür. Allah daima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.

"Eğer siz ona" Muhammed'e Tebük gazvesinde *"yardım etmezseniz, iyi bilin ki"* Muhammed Mekke'den çıkarken *"Allah ona yardım etmişti."* Aynı şekilde bu savaşta da O'na yardım edecektir. *"Hani yalnız iki kişiden biri olduğu halde, inkar edenler kendisini"* Mekke'den *"çıkardıkları sırada ikisi mağarada iken arkadaşına: "Üzülme, Allah bizimle beraberdir!" diyordu."*

"Sâniye's-nesyni "İki kişiden biri" demektir. Yoksa Hz. Peygamber (a.s.)'ın mertebe bakımından ikinci olduğu anlamında değildir. Çünkü "üçün üçüncüsü", "dördün dördüncüsü" ve benzeri ifâdelerde sayısı belirtilenlerden mutlak olarak birisi olduğu anlatılmak istenir. Yoksa özellikle üçüncü, dördüncü olduğu değil. Âyette sözü edilen "*iki kişi*" Ebû Bekir (r.a.) ve Rasûlullah (s.a.)'dir.

"İnkar edenler kendisini (Mekke'den) *çıkardıkları sırada"* ifadesi, "inkar edenler kendisini öldürmeye kalkışarak Mekke'den çıkmasına sebeb oldukları sırada" anlamındadır. Yoksa Hz. Peygamber (a.s.) Mekke'den kâfirlerin kendisini çıkarmaları sebebiyle değil, Allah'ın izni ve emriyle çıkmıştır.

Âyette geçen "mağara" Sevr'in üst kısımlarında bir mağaradır. Sevr ise Mekke'nin sağ tarafında bir saatlik mesafede bir dağdır. *et-Tibyân*'da Mekke'ye yaklaşık iki fersah mesafede olduğu kaydedilmiştir. *el-Kâmûs*'ta ise ona "Sevrü Athal" denildiği, dağın adının aslında Athal olduğu, Sevr b. Abdümenât oraya yerleştiği için ona nisbetle Sevr-i Athal denildiği ifade edilir. *İnsânü'l-uyûn* adlı eserde ise şöyle denir: Bu dağ, kendisiyle tarla sürülen öküz (sevr) görünümünde olduğu için ona "Sevr" adı verilmiştir.

HİCRET

Mekkeli müslümanlar, kâfirlerin eziyetlerine maruz kalınca Hz. Peygamber (s.a.) onların hicret etmelerine izin verdi. "*Hicret edeceğiniz yurt olarak iki siyah tepe arasındaki hurmalık yeri gördüm.*" buyurdu ve "*Bana da oraya hicret etme izninin verileceğini umuyorum.*" dedi. Hz. Ebû Bekir: "Babam sana feda olsun (ey Allah'ın Rasûlü) bunu umuyor musunuz?" deyince "*Evet*" buyurdu.[147] Bunun üzerine Ebû Bekir, Rasûlullah'ın hicreti sırasında ona arkadaşlık etmek üzere hicret etmeyip bekledi. Mekke'de sadece Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Suheyb ile mahpus, hasta ya da hicret edemeyecek kadar yaşlı olanlar kalmıştı.

Hz. Ebû Bekir, Peygamber Efendimiz'in bu sözü üzerine 800 dirheme iki binit devesi satın aldı ve onları evinde bekletti. Hicrete hazırlamak için onları "habat" ile besliyordu.

Habat, yapraktan yapılan bir yemdir. Bu yem şu şekilde hazırlanır: Yapraklar sırıklarla silkilir, kurutulur, ardından öğütülür. Un ya da benzeri bir şeyle karıştırılır ve bu karışım da su ile yoğrulur. Elde edilen bu yemi deve yer.

Bu iki deve Hz. Ebû Bekir'in yanında üç ay kadar kaldı. Çünkü müslümanlara hicret etme izni Zü'l-hicce ayında verilmişti. Hz. Peygamber (a.s.)'ın hicreti ise Rebîulevvel ayında oldu.

Evs ve Hazrec kabîlelerinin Rasûlullah (s.a.)'e bey'at etmesi, bazı kabile ve bölgelerin halkının da O'na yardımcı olmasıyla Rasûlullah'ın gücünün kuvvetlendiğini gören Kureyşliler O'nun Mekke'den çıkıp kendileri ile savaşacak insanlar toplamasından korktular. Korktukları bir süre sonra da olsa başlarına geldi. Söyleyen ne güzel söylemiş: "İş işten geçince (düşmana verilecek) zarar hileye kalır."

Hz. Peygamber'in (a.s.) durumunu görüşmek üzere Dâru'n-nedve'de toplandılar. Dâru'n-nedve, Mekke'de inşa edilen ilk binadır. Bina, Kusay b. Kilâb'ın eviydi. Hicr tarafında şimdiki Makâmu'l-hanefî'nin yanındaydı. Mescid-i Haram'a açılan bir kapısı vardı. Nedve, yani kavmin önde gelenleri/meclis, orada toplandığı için binaya "Dâru'n-nedve" adı verilmiştir.

Peygamber Efendimiz'in durumunu görüşmek üzere toplandıkları güne "yevmü'z-zahme" (izdiham günü) adı verilmişti. Çünkü o gün Kureyş'ten sayılmayan Abdüşemsoğulları, Nevfeloğulları, Abdüddâroğulları, Esedoğulları, Mahzûmoğulları ve diğer birçok kabile eşrafı da toplanmıştı. Görüş ve fikrine değer verilen herkes orada idi. Müzakere yaptıkları gün Cumartesi idi. Nitekim Peygamber'e (s.a.) Cumartesi günü hakkında sorulduğunda: "*O gün tuzak ve hile günüdür.*" buyurmuştur. Ashab: "Niçin yâ Rasûlallah?" diye sorunca: "*Çünkü, o gün Kureyşliler tuzak kurmak istediler.*" buyurmuştur.[148]

İblis, Dâru'n-nedve'de toplanan güruhun yanına Necidli bir ihtiyar kılığında geldi ve "Ben Necidliyim." dedi. Kureyşliler "Müzakereye Tihâmeli hiçbir kimseyi almayın, çünkü onlar Muhammed tarafına meylediyorlar." dedikleri için İblis böyle söylemişti.

İblis böyle deyince onlar: “Bu şahıs Mekke’li değil, Necidli. Sizinle birlikte bulunmasının size zararı dokunmaz.” dediler. Enfâl sûresindeki ***“İnkar edenler, seni tutup bağlamaları ... ya da*** *(yurdundan)* ***çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı.”*** (8/30) âyetinin tefsirinde açıklandığı üzere müzakere esnasında bazıları Hz. Peygamber’in hapsedilmesini, bazıları ise (Mekke’den) sürülmesini teklif ettiler. İblis bu teklifleri reddetti. Sonunda Ebû Cehil’in teklifi oy birliği ile kabul edildi.

Ebû Cehil, Kureyş’in her kabilesinden keskin kılıçlı, kuvvetli birer gencin çıkmasını ve Hz. Peygamber’i onların öldürmesini teklif etmişti. Böylece kanının kabileler arasında dağılması sebebiyle Abdümenâf oğulları, bütün Kureyş kabileleri ile savaşamayacak ve diyete râzı olacaklardı. Necidli yaşlı kılığındaki İblis bu fikri güzel buldu. Herkes de bu fikirden râzı olarak ayrıldılar.

Akşam olunca Cibrîl, Rasûlullah’a (s.a.) geldi ve Kureyş’in kurduğu tuzağı haber verdi. O gece yatağından ayrılmasını istedi. Hz. Peygamber (a.s.), Kureyşliler’in aldığı kararı öğrenince Hz. Ali’ye (r.a.): “*Benim yatağımda yat, şu Hadramut yapımı ridâmı da örtün, sana onlardan hiçbir kötülük dokunmaz*.” buyurdu.

Peygamber (a.s.) bu ridâsını Ramazan ve Kurban bayramlarında giyerdi. Uzunluğu dört arşın, genişliği ise iki arşın bir karış idi. Bu ridanın yeşil mi yoksa kırmızı mı olduğu ihtilaflıdır. **Câbir** (r.a.)’ın: “İki bayramda ve Cuma günlerinde kırmızı bir ridâ giyerdi.” sözü, onun kırmızı olduğunu gösterir. Hâfız Dimyâtî’nin *Siret* adlı eserinde de (Hz. Peygamber (a.s.)’ın Hz. Ali’ye söylediği söz): “*Şu kırmızı ridâmı giy*.” şeklinde geçmektedir. Bu ridâ Hadramut yapımı idi.

Hadamut ise Yemen’de bir kabile ya da belde ismidir. Hz. Peygamber (a.s.) uyurken bu çizgili abayı örtünürdü. Hz. Peygamber (a.s.)’ın Hz. Ali’ye (r.a.) yatağına girmesini emretmesinin sebebi, Hz. Ali’nin karaltısının müşrikleri Hz. Peygamber (s.a.)’in peşine düşmekten alıkoyması içindi. Bu sayede Hz. Peygamber (a.s.) ve arkadaşı Allah’ın gitmelerini emrettiği yere kadar gidebileceklerdi.

Gecenin ilk üçte birlik bölümü geçince Kureyş kabilelerinden seçilen gençler Rasûlullah (a.s.)’ın evinin kapısında toplandılar. Yüz kişiydiler. Kapı aralığından gözlerini dikip Hz. Peygamber (s.a.)’in uyumasını beklemeye başladılar. Hz. Peygamber (s.a.) uyuyunca hep birlikte saldıracaklar ve onu öldüreceklerdi. Peygamber (a.s.) onlar kapıda beklerken evinden çıktı ve Yâsîn sûresinin ***“Yâ sîn, Hikmetli Kur’an’a andolsun***... ...***onları kapatmışız, artık göremezler.”*** (36/1-9) âyetlerini okudu. Allah, onların gözlerini Hz. Peygamber (a.s.)’dan aldı da onu göremediler ve aralarından çıkıp gitti.

Yâsîn sûresinin fazîleti hakkında Hz. Peygamber (a.s.)’ın şöyle buyurduğu rivayet edilir: “*Yâsîn sûresini okuyan korkulu kimse emin olur, aç doyar, çıplak giydirilir, susuz suya kanar, hasta şifâ bulur*.”[149]

Peygamber Efendimiz, evinden çıkıp onların arasından geçerken bir avuç toprak alıp onların üzerine saçtı. Daha sonra kapıda bekleyenlerin yanına birisi gelip:

“–Ne bekliyorsunuz?” diye sordu. Onlar:

“–Muhammed’i.” dediler. O kişi:
“–Allah sizi hüsrana uğratmış. Vallahi, Muhammed evinden çıkıp yanınıza gelmiş ve her birinizin başına toprak atmış, ardından ihtiyacını görmek üzere çekip gitmiş. Başınızdakini görmüyor musunuz?” dedi. Hepsi ellerini başlarına götürdü. Bir de ne görsünler, başlarına toprak saçılmış. Hemen Hz. Ali’nin yanına girdiler ve ona:
“–Ey Ali, Muhammed nerede?” diye sordular. Hz. Ali:
“–Nereye gittiğini bilmiyorum.” dedi.

Hz. Peygamber (a.s.) Cebrâil(a.s.)’ın işaretiyle Hz. Ebû Bekir’in evine gitmişti. Hz. Ebû Bekir’in yanına varınca:
“*–Bana (hicret için) çıkış izni verildi*.” buyurdular. Hz. Ebû Bekir:
“–Babam sana feda olsun ey Allah’ın Rasûlü, sana yol arkadaşı olmak istiyorum.” dedi. Peygamber Efendimiz:
“*–Elbette.*” buyurunca Hz. Ebû Bekir sevinçten ağladı.
Şair ne güzel söyler:

Sevgilinin mektubu geldi, beni ziyaret edecek
Göz kapaklarımdan yaşlar aktı akacak
Bana hücüm etti sevinç, şimdi taşacak
Ağlattı beni, var mı bunda şaşacak
Ey göz! âdetin oldu yaşlarını akıtmak
Sevinçten de kederden de ağlamak.

Hz. Ebû Bekir: “Babam sana feda olsun, şu iki deveden birini al, ben onları hicret için hazırlamıştım.” dedi. Hz. Peygamber (a.s.):
“*–Evet, ama ücretini ödemek şartıyla*.” buyurdu.
Hz. Peygamber (a.s.), Allah’a hicretinin hem canıyla hem de malıyla olmasını istediği için deveyi parasıyla kabul etmişti. Yoksa Hz. Ebû Bekir (r.a.) malının çoğunu Rasûlullah’ın uğrunda (Allah yolunda) harcamıştı.
Hz. Âişe (r.anhâ)’dan gelen bir rivâyete göre Hz. Peygamber (a.s.) deveyi kırk bin dirheme satın almıştır. Bir başka rivayette ise kırk bin dinara satın aldığı söylenir. Bu devenin adı *“Kusvâ”* veya *“Ced‘â”*dır. Hz. Peygamber (a.s.)’dan sonra da yaşamış ve Hz. Ebû Bekir’in hilâfeti döneminde ölmüştür. Peygamber Efendimiz’in *“Adbâ”* adlı bir devesi daha vardı ki (Peygamberimiz’in vefatından sonra) kızı Fâtıma’nın ona bindiği rivayet edilir.
Daha sonra Rasûlullah (s.a.) ve Hz. Ebû Bekir, Düiloğullarından **Abdullah b. Üreykıt** adındaki bir kişiyi, kendilerine Medine yolunda rehberlik etmesi için ücretli olarak tuttular.
Bu şahıs, Kureyş’in dini üzere idi. Rasûlullah (s.a.) ve Hz. Ebû Bekir develerini ona

verdiler ve üç gece sonra, üçüncü gecenin sabahında develeri Sevr dağındaki mağaraya getirmesi konusunda sözleştiler.

Peygamber (a.s.) ertesi geceye kadar Hz. Ebû Bekir'in evinde kaldıktan sonra mağaraya doğru yola çıktılar. Hz. Ebû Bekir, yolda bazen Hz. Peygamber (a.s.)'ın önünde, bazen de arkasında yürüyordu. Rasûlullah (a.s.) bunun sebebini sorunca:

"Ey Allah'ın Rasûlü, önden gözetlendiğimizi düşünüyor önünüze geçiyorum, peşimizden takip edildiğimizi düşünüyor arkanıza geçiyorum ki sizin yerinize ben feda olayım." dedi.

O gece Hz. Peygamber (a.s.) ayaklarının izleri yere çıkmasın diye parmaklarının uçları ile yürümüştü. Bu yüzden iki ayağı da incinmişti.

Hz. Ebû Bekir (r.a.) Hz. Peygamber (a.s.)'ın ayaklarının incinmiş olduğunu görünce O'nu sırtına aldı ve zorlukla götürmeye başladı. Mağaraya varınca O'nu indirdi. Rasûlullah (a.s.)'ın iki ayağından kan damladığı da rivayet edilir. Hz. Peygamber (s.a.)'in ayağının bu şekilde incinmesi dağın sert/kayalık olmasından kaynaklanmış olabilir. Yoksa yürüdükleri mesafe(nin çok uzun olmaması) buna ihtimal vermemektedir.

Belki de mağaranın yolunu şaşırdılar, bu yüzden de mesafe uzadı. (Bazı kitaplarda) geçen "Gece boyunca yürüdü" ifadesi, ya da "Peygamber (a.s.), Huneyn dağına gitti. Dağ ona: "Benden in. Çünkü benim üzerimdeyken öldürülmenden ve bu yüzden azaba uğramaktan korkuyorum." diye nida etti. Bunun üzerine Sevr dağı, bana (gel) yâ Rasûlallah diye nida etti." şeklindeki rivayet bu ihtimâle delalet eder.

Sevr'deki mağara zehirli haşerâtı ile meşhurdu. Rasûlullah (s.a.) oraya girmek isteyince Hz. Ebû Bekir: "Dur, ey Allah'ın Rasûlü, mağarayı temizleyeyim." dedi ve mağaraya girip temizledi. Mağaradaki delikleri, Rasûlullah (s.a.)'e eziyet edecek bir şey çıkmasından korktuğu için elbisesinden kopardığı parçalar ile kapatıyordu. Geriye içinde yılan bulunan bir delik kalmıştı. Hz. Ebû Bekir (r.a.), topuğunu bu deliğin üzerine koydu. Daha sonra Rasûlullah (s.a.) mağaraya girdi. Delikteki yılan Hz. Ebû Bekir'i sokuyordu. Bunun verdiği acı yüzünden gözyaşları akıyordu. Rasûlullah, yılanın soktuğu yere tükürdü ve Hz. Ebû Bekir'in hissettiği acı koybolup gitti.

Bazıları demiştir ki: Acem Râfizîlerinin başlarına gümüş süslemeli serpuş takmalarının sırrı, mağarada Hz. Ebû Bekir'i sokan yılana tazim içindir. Çünkü onlar bunun Hz. Ebû Bekir'i sokan yılan şeklinde olduğunu iddia ederler.

Rasûlullah (a.s.) ve Hz. Ebû Bekir (r.a.) mağaraya girince, Allah "katâd" ya da "ümmüğaylân" adı verilen bir ağaca emretti. Ağaç mağaranın önünde bitti ve dallarıyla mağarayı kapattı. Denilir ki: Hz. Peygamber (a.s.) o gece mağaranın önünde olan bu ağacı çağırdı. Ağaç geldi ve mağaranın kapısında durdu. Bir insan boyundaydı.

Haddâdî der ki: Peygamber (a.s.) Sümâne denilen bir ağaca rastladı. Bu ağaç küçük ve zayıf bir ağaçtı. Hz. Ebû Bekir'e onu yanına almasını söyledi. Mağaranın kapısına gelince onu mağaranın kapısına dikmesini emretti. Allah örümceği gönderdi, o da

ağacın dalları arasına sanki dört yıl önce örülmüş gibi kat kat bir ağ ördü. Nitekim Kasîde-i Bürde'de şöyle geçer:

Zannetiler ki güvercin ve zannettiler ki örümcek,
Yaratılmışların en hayırlısı üzerine ağ örüp dolanmadı.

Yani zannettiler ki güvercin, yaratılanların en hayırlısının bulunduğu mağaranın kapısına yuvasını yapıp yumurtlamadı. Zannettiler ki örümcek ağını örmedi ve dolanmadı.

Molla Câmî der ki:

Örümceğin dokuduğu iki üç ağ
O mağaranın kapısında Muhammed'e perdadar oldu

Câlût, Allah'ın Nebîsi Dâvûd (a.s.)'ın peşine düştüğünde de örümcek onun üzerine ağını örmüştü. Yine İmam Muhammed Bâkır'ın kardeşi ve Cafer-i Sâdık'ın amcası Zeyd b. Ali b. el-Hüseyn b. Ebî Tâlib'in avret mahallinin üzerine de ağını örmüştür. Çünkü Hişam b. Abdülmelik'ten önce Irâkayn (Basra ve Kûfe) emiri olan Yûsuf b. Ömer Sekafî, kendisine karşı çıktığı için onu uryan olarak asmıştı.

Bu olay hicretin 126. senesinde olmuştu. Dört sene asılı olarak kalmış -beş sene kaldığı da söylenir- avret mahalli görülmemiştir. Mübarek karınlarının avret mahalli üzerine sarktığı ve onu örttüğü de söylenir. Her iki durumun birden olmuş olmasına da bir engel yoktur. Onu astıklarında yüzünü kıbleden başka yöne çevirmişlerdi. Asılı olduğu darağacı yüzü kıbleye gelecek şekilde dönmüştür. Daha sonra darağacını ve onun (r.a.) cesedini yakmışlardır.

Âlimler der ki: Örümceğin mağaraya ağını örmüş olması onun şerefini göstermeye kâfidir. O gün Hz. Peygamber (a.s.) örümceği öldürmekten men etmiş ve: "*O Allah Teâlâ'nın askerlerinden bir askerdir.*"[150] buyurmuştur.

Mesnevî'de denir ki:

Yerde ve gökteki bütün zerreler
İmtihan zamanı Hakk'ın askerleridir

Peygamber Efendimiz (a.s.)'dan nakledilen: "*Örümcek şeytandır, onu öldürün*."[151] ya da "*Örümcek şeytandır. Allah onu çirkinleştirmiştir, onu öldürün*."[152] şeklindeki sözlerine gelince, -şayet rivayet sahih ise- mağara hadisesinden önce söylenmiş olmalıdır ve dolayısıyla mensuhtur (hükmü kalkmıştır). **Hz. Ali**: "Evlerinizi örümcek ağından temizleyin. Çünkü onu bırakmak fakirlik getirir." demiştir. Bu söz örümceğin şerefini düşürmez.

Hayâtü'l-hayevân adlı eserde zikredildiğine göre örümceğin ağını ördüğü öz,

karnından değil, derisinin dışından çıkar.

Allah Teâlâ iki yabânî güvercine emretti, mağaranın ağzında durdular ve yumurtladılar. Hz. Peygamber (a.s.) bu iki güvercin için duâ etti. Onlar daha sonra mağaradan Harem-i Şerif'e indiler. Harem'deki güvercinlerin bu iki güvercinin neslinden olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır. Hâkim olan görüşe göre onların neslinden değildir. Çünkü Nûh (a.s.)'ın Tûfan kıssası hakkında şöyle bir rivayet vardır:

Hz. Nuh, gemiden bir güvercini karadan haber getirmesi için göndermişti. Bu güvercin gidip Harem vâdisine kondu. Kâbe'nin bulunduğu yerde tufan sebebiyle biriken su çekilmişti. Çamuru kırmızı bir halde idi. Buraya konan güvercinin ayağı kızıla boyandı. Sonra güvercin Nuh (a.s.)'ın yanına geldi. Nuh (a.s.) eliyle onun boynunu sıvazladı. Bu yüzden güvercinin boynunda kızıl bir halka oluştu. Nuh (a.s.), güvercinin ayaklarındaki kırmızılığı ise olduğu gibi bıraktı. Daha sonra onu Harem'e yerleştirdi ve neslinin çoğalması için de duâ etti.

Anlatıldığına göre, Mekke'nin güvercinleri Hz. Peygamber (a.s.)'a Mekke'yi fethettiği gün gölge olmuşlardı. Peygamber Efendimiz de onların nesillerinin çoğalması için duâ etmişti.

Şunlar güvercinlerin özelliklerindendir: Bin fersah mesafeden de gönderilse yuvasını bulmaya çalışır. Mektupları taşır ve onları uzak mesafeden kısa sürede getirir. Nitekim *el-Muğrib*'de şöyle denir: Irak ve Şam'daki güvercinler yüksek fiyatlara satılır, uzak yerlerden mektuplarla gönderilir, onları götürür verir ve cevapları ile geri döner. **Câhız** demiştir ki: Güvercinler olmasaydı Kûfe'de gün boyunca olan hadiseler Basra'da bilinemezdi. Belagat ehlinin şiirlerinde buna işaret vardır. **Mevlana Celâleddîn** (k.s.) *Mesnevî*'sinde der ki:

Kuşun kanadına bir kâğıt parçası bağlayıp uçursan
Kâğıttaki ateşli sözlerden, kuşun kanadı yanardı

Mısır Fâtihi **Sultân I. Selîm** de şöyle der:

Uçuşu sadece senin tarafına olan bakış kuşumun kanadına
Arzumun mektubunu gözyaşıyla yüz yerinden bağlamışım

Hayâtü'l-hayevân adlı eserde der ki: Güvercinleri, yumurtalarından ve yavrularından istifade etmek, onlarla ünsiyet kurmak ve mektup taşıtmak maksadıyla edinmek kerahiyet olmaksızın câizdir. Onları, oyun oynamak, uğur ya da uğursuzluk saymak veya yarıştırmak amacıyla bulundurmak konusuna gelince, onlara savaş esnasında haber iletişiminde ihtiyaç duyulduğu için bunun câiz olduğunu söyleyenler olmuştur. Daha doğru olan mekruh olmasıdır. Güvercinler üzerinde kumar oynayanların şâhitliği reddedilir.

Müşrikler, Rasûlullah (s.a.)'i bulamayınca telaşa kapıldılar, bu kendilerine ağır geldi.

Mekke'yi alt ve üst edip onu aradılar. Hz. Peygamber (a.s.)'ın izini bulmaları için her yöne iz sürücüler gönderdiler. Sevr dağına doğru giden iz sürücü -ki o Mekke'nin fethi yılında müslüman olan Alkame b. Kürz idi- Peygamberin izini buldu. Mağaraya kadar geldi ve: "İz burada kesildi. Sağa mı sola mı gittiğini, yoksa dağa mı çıktığını bilemiyorum." dedi.

Hz. Peygamber (s.a.)'in elleri ve ayakları iri ve kalındı.

Kureyşin her boyundan oluşan gençler ellerinde değnek ve kılıçlarla Sevr dağına doğru yöneldiler. Mağaranın ağzına geldiklerinde onlardan birisi "Mağaraya girelim." dedi. Ümeyye b. Halef: "Mağarada ne işiniz var? Ağzında bir örümcek var, Muhammed doğmadan önce gelip oraya yerleşmiş! Buraya girmiş olsa o örümcek ağını örmemiş olurdu, güvercin yumurtaları da kırılırdı." dedi.

Onlar mağaranın etrafında dolanırken içeride Hz. Ebû Bekir, Rasûlullah (s.a.) için olan endişesinden dolayı hüzünlendi. Nitekim Allah Teâlâ bu anı anlatırken şöyle buyurur: Hani o, *"arkadaşına: "üzülme Allah bizimle beraberdir," diyordu."* Bu sözü söyleyen Rasûlullah (s.a.), arkadaşı ise Hz. Ebû Bekir (r.a.)'dir. Bundan dolayı âlimler demişlerdir ki: "Hz. Ebû Bekir'in sahabî olduğunu inkar eden kimse, Allah Teâlâ'nın kelâmını inkar ettiği için kâfir olur. Aynı şekilde Râfizîler Şeyhayn'a, yani Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e sövdükleri ve onlara lânet ettikleri sürece kâfir olurlar. Hz. Ali'yi onlara tercih ederlerse (üstün tutarlarsa) bid'atçı olurlar. Mübtedi' (bid'atçı) ise büyük günah ve büyük bid'at sahibi demektir. *Hediyyetü'l-mehdiyyîn* adlı eserde böyle geçmektedir.

Hz. Ebû Bekir (r.a)'dan rivayet edildiğine göre o, bir topluluğa: "Sizden kim Tevbe sûresini okur." diye sormuş, içlerinden birisi: "Ben okurum." demiş ve okumaya başlamış. Nihayet *"..hani arkadaşına ... diyordu."* âyetine gelince Hz. Ebû Bekir (r.a.) ağlamış ve: "Vallahi, onun arkadaşı benim." demiştir.

"Üzülme Allah bizimle beraberdir."

Hz. Ebû Bekir'in Rasûlullah (a.s.) için olan endişesi o kadar büyüktü ki, kendi canı için endişelenmeyi bırakmıştı. İşte bu durumu belirtmek üzere âyette "korkma!" yerine *"üzülme"* ifadesi kullanılmıştır. Rasûlullah (s.a.)'in "üzülme" ifadesi, Hz. Ebû Bekir'i teskin etmek ve müjdelemek içindir. Nitekim Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e (a.s.) hitaben söylediği, ***"Onların sözü seni üzmesin."*** (Yûnus, 10/65) âyetinde de aynı durum söz konusudur. Râfizîler: "Hz. Peygamber (a.s.) "*üzülme*." sözünü, Hz. Ebû Bekir'e kızdığı ve onu kötülediği için söylemiştir. Çünkü Hz. Ebû Bekir'in üzülmesi itâat olsaydı, Hz. Peygamber (a.s.) itâatten nehyetmezdi. Öyleyse Hz. Ebû Bekir'in üzüntüsü mâsiyetten başka birşey değildir, derler. Bu ifâdeler Râfizîlerin iddiâlarını bertaraf etmektedir. *İnsânü'l-uyûn* adlı eserde bu şekilde geçmektedir.

"Allah bizimle beraberdir." demek; yardımı ve koruması ile bizimle beraberdir demektir. Buradaki "*beraberlik*" ile kendisine hiçbir hüzün ilişmeyen "velâyet" makâmı

kasdedilmektedir. Hz. Peygamber'in (a.s.)'ın *"Allah bizimle beraberdir"* sözü ile Musâ (a.s.)'ın: ***"Rabbim benimle beraberdir."*** (eş-Şuarâ, 26/62) sözü arasındaki farkı düşün. Bu farkın ne kadar dakik olduğunu göreceksin. Hidayeti veren Allah'tır.

Rivayet edildiğine göre müşrikler mağaranın üzerine çıkıp onların başlarının üzerine dikildiklerinde Hz. Ebû Bekir, Rasûlullah (a.s.) adına korktu ve endişelendi. Bunu gören Hz. Peygamber (a.s.) ona: "*Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne düşünürsün*?"[153] buyurdu. Allah Teâlâ kâfirlerin gözlerini kör etti de mağaranın etrafında dolaştılar ama onları göremediler.

Zikredildiğine göre Hz. Ebû Bekir (r.a.)'ın Hz. Peygamber'e (a.s.): "Onlardan biri eğilip ayaklarına bakmış olsa bizi görür." demesi üzerine Peygamber (a.s.): "*Şayet onlar buradan gelirlerse, biz de şuradan gideriz*." buyurdu. Sıddîk, Peygamber Efendimiz'in işaret ettiği tarafa bakınca bir de ne görsün, oradan bir yer açılmış, deniz oraya kadar yaklaştırılmış, hemen kenarında da sefere hazır bir gemi var.

İbn Kesîr der ki: Bu durum Allah'ın büyük kudreti açısından olmayacak şey değildir.

Bu âyette Hz. Ebû Bekir Sıddîk'ın derecesinin yüceliğine, ilk sahâbîlerden olduğuna işaret vardır. O, ruhlar âleminde yokluktan varlık âlemine çıktığı zaman Rasûlullah'ın ikincisidir. Yine hicret etmek üzere yola çıktığında Rasûlullah (a.s.)'ın ikincisidir. Mağarada ikincisidir, hilafette ikincisidir, kabirde ikincisidir, öldükten sonra tekrar dirilme gününde Rasûlullah'tan sonra topraktan çıkacak olan ikinci kişidir, cennete girmede onun ikincisidir.

Nitekim Peygamber (a.s.): "*Ey Hz. Ebû Bekir, ümmetimden cennete ilk girecek kişi sensin*."[154] buyurmuştur.

Yine bir başka hadislerinde: "*(Ey Ebû Bekir!) Sana bir müjde vereyim mi?*" buyurunca Hz. Ebû Bekir: "Elbette, anam babam sana feda olsun." dedi. Rasûlullah (s.a.): "*Azîz ve Celîl olan Allah kıyamet gününde bütün yaratıkları için tecellî edecek, senin için ise özel olarak tecellî edecektir*."[155] buyurdu.

Yine rivayet edilir ki Hz. Ebû Bekir mağarada susayınca Peygamber (a.s.) ona: "*Mağaranın başına git ve iç"* buyurdu. Hz. Ebû Bekir mağaranın başına gitti. Orada baldan daha tatlı, sütten daha beyaz, miskten daha güzel kokulu bir su buldu ve içti. Hz. Peygamber (a.s.): "*Allah, senin içmen için cennet nehirlerinden sorumlu meleğe Firdevs cennetinden bir nehiri mağaranın ağzına akıtmasını emretti, ey Ebû Bekir!*" buyurdu Hz. Ebû Bekir: Yâ Rasûlallah! Benim Allah katında böyle bir mertebem var mı? dedi. Hz. Peygamber (a.s.): "*Evet, daha üstünü de var. Beni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki yetmiş peygamberin amelini de işlemiş olsa sana buğzeden kişi cennete giremez*." buyurdu.[156]

“Allah ona sekînetini indirdi.” Sekîne, kalplere sükûnet veren güven duygusu demektir. **Kâşifî**: *“Huzur veren rahmetini indirdi”* diye yorumlar.

Allah’ın sekînetini indirdiği kişi Rasûlullah’tır. Bu durumda “sekînet”ten maksat, etrafında asla korku şâibesinin dolaşmadığı güven duygusu demektir. Ya da arkadaşı Hz. Ebû Bekir’dir ki bu daha zâhirdir. Çünkü endişelenen o idi. Rasûlullah ise sâkin ve her hâlinde huzurlu idi. Bu duruma **Şeyh Ferîdüddîn Attâr** (k.s.) şöyle işâret eder:

Onun ilk dostu olan o ilk hâce
İkisi mağarada iken o iki kişiden biri idi
Hak’tan onlara sükûnet ulaşınca
Dünya sıkıntıları onun için ortadan kalktı

Müfti Sa’dî Çelebî *Havâşî*’sinde der ki: Bilakis daha uygun olan ve makama münâsib olan birincisi (yani sekînetin Rasûlullah’a indirilmesi)dir. Sekînetin indirilmesi, bir endişenin ortadan kaldırılması için olmasını gerektirmez. Bilakis bazan Huneyn kıssasında geçtiği gibi doğabilecek bir endişeyi def’etmek için de olur.

Hafsa’nın (r.anhâ) mushafında âyet “ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِمَا ” yâni *“Allah o ikisine sekînetini indirdi.”* şeklindedir.

“Ve onu” Hz. Peygamber (a.s.)’ı *“sizin görmediğiniz askerlerle destekledi.”* takviye etti. Görünmeyen askerler, Bedir, Ahzâb ve Huneyn savaşlarında düşmana karşı Hz. Peygamber (s.a.)’e yardım etmek üzere inen meleklerdir. Âyetteki bu cümle daha önce geçen “*Allah ona yardım etmişti*.” cümlesine atfedilmiştir.

“İnanmayanların sözünü alçalttı.” Allah şirki -veya onların küfre davetini- kıyamete kadar ebedî olarak makhûr ve mağlûb kıldı.

“Üstün olan, yalnız Allah’ın sözüdür.” Allah, sözünün yüceliğini Rasûlü’nü kâfirlerin arasından çekip almak sûretiyle gerçekleştirmiştir. Allah’ın sözünden maksat tevhid veya İslâm’a dâvettir.

Ayetteki “ هِيَ ” zamiri, fasl zamiri olup Allah’ın kelimesinden başkasının da bazan üstün gelebileceği tevehhümünü bertaraf etmek üzere gelmiştir.

Kırâat imamlarından **Ya‘kûb** “ كَلِمَةُ اللّٰهِ ” ifâdesini, daha önce geçen “ كَلِمَةَ الَّذِينَ ” ifâdesine atfederek “ كَلِمَةَ اللّٰهِ ” şeklinde nasb ile okumuştur. Fakat bu, zayıftır. Çünkü, Allah’ın sözünün önceleri alçak olduğu, daha sonra üstün hale geldiği mânâsını çağrıştırır. Halbuki durum böyle değildir. Aksine Allah’ın sözü ebedî olarak bizâtihî yücedir.

Münâzarâtü’l-Mekkî’de denilmiştir ki:

Bir kişi, kasden “ وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلٰى وَكَلِمَةُ اللّٰهِ ” şeklinde okuyup kesse ve “ وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَا ” şeklinde okuyup devamını getirmese kâfir olur. (Çünkü bu durumda mânâ şu şekilde olur: *Allah inanmayanların sözünü alçalttı, Allah’ın sözünü de*).

“Allah dâimâ üstündür.” Allah Teâlâ yücedir, tevhid ehlini yüceltir. Emrinde, işleri yürütmede ve verdiği hükmünde *“hüküm ve hikmet sahibidir.”*

Kâşifî der ki: “Allah bilicidir, küfür ehlini zelil eder. Tebük gazvesine çıkılmasının emredildiği yerde mağara kıssasının anlatılmasından maksat şudur:

Eğer siz cihad hazırlıklarında yardım etmezseniz, Peygamber bana, ben de ona yardım ederim. Şöyle ki: Yanında yalnızca bir kişi vardı ve Kureyş’in bütün ileri gelenleri onu öldürmeye teşebbüs ettiklerinde ben ona yardım ettim ve düşmanlarının arasından selâmetle çıkardım. O halde zaferin anahtarı benim elimdedir. Zafer ancak Allah’tandır.”

Benden dile yardımı, asker ve ordudan değil
Sırrı bana söyle, emîre, padişaha değil
Kime yardım etsem, yücelir
Kimi uzağa atsam, rezil rüsvâ olur

HİCRET KISSASININ DEVAMI

Kureyşliler Rasûlullah (s.a.) ve Hz. Ebû Bekir’i ele geçirmekten ümitlerini kesip mağaradan geri dönünce sahil kesimlerinde oturanlara onlardan birisini kim esir alır ya da öldürürse yüz deve -bir rivayette de ikiyüz deve- verileceği haberini gönderdiler.

Peygamber Efendimiz (a.s.) ve Hz. Ebû Bekir mağarada üç gece kaldılar. Söyleneni anlayıp yapabilecek olgunlukta bir çocuk olan Hz. Ebû Bekir’in oğlu Abdullah da onların yanında geceliyordu. Karanlık çökünce onların yanına geliyor Mekkeliler’den duyduğu haberleri onlara aktarıyordu. Tan yeri ağardığında da onların yanından ayrılıyor kendi evinde geceliyormuş gibi sabah Kureyşlilerle birlikte Mekke’de oluyordu.

Hz. Ebû Bekir’in azatlı kölesi Âmir b. Füheyre de Hz. Ebû Bekir’in koyunlarını gündüzleri otlatıyor gece olduğunda sürü ile birlikte onların yanına geliyor onlar için koyunları sağıyordu. Hz. Ebû Bekir’in kızı Esmâ ise akşamları onların yiyecek ve içeceklerini getiriyordu.

Üçüncü gecenin sabahı daha önce tuttukları kılavuz, develerini getirdi. Develerine binip Medine tarafına doğru yola koyuldular. Âmir b. Füheyre de Hz. Ebû Bekir’in terkisinde onlarla birlikte yola çıktı. Allah Teâlâ bu sırada Peygamber Efendimiz’e şu âyeti indirdi: ***“De ki: “Rabbim, gireceğim yere hoşnutluk ve esenlikle girmemi sağla; çıkacağım yerden de hoşnutluk ve esenlikle çıkmamı sağla. Bana tarafından yardımcı bir güç ver.”*** (el-İsrâ, 17/80).

Zeyd b. Eslem demiştir ki: Allah Peygamber Efendimiz’e hoşnutluk ve esenlikle giriş yeri olarak Medine’yi, hoşnutluk ve esenlikle çıkış yeri olarak Mekke’yi, yardımcı güç olarak da Ensâr’ı (r.a.) nasîb etmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), Mekke’den ayrılırken ona doğru döndü, ağladı ve “*Ben şimdi senden ayrılıyorum. Kesin olarak biliyorum ki Allah’a en sevimli ve O’nun katında en*

değerli belde sensin. Senin halkın beni çıkarmasalardı seni terk etmezdim.”[157] buyurdu. Bu hadis, Mekke’nin diğer beldelerden daha üstün olduğunu gösterir.

Bir hadiste buyurulmuştur ki: “*Kim Mekke’nin gündüzünün sıcağına bir saat sabrederse, cehennem o kimseden yüz yıllık mesafeye uzaklaşır. Mekke’de yapılacak bir iyilik, (diğer yerlerde yapılacak) yüz bin iyiliğe bedeldir.*”[158]

Hadiste ifade edilen Mekke’nin diğer bütün beldelerden üstün olması hükmü Rasûlullah’ın mübarek âzâlarını kuşatıp kavrayan Medîne toprağı (Kabr-i Şeriflerinin toprağı) için geçerli değildir. Çünkü o ittifakla yeryüzünün en faziletli yeridir. Hatta arş ve kürsîden de üstündür. Nûh (a.s.) zamanındaki Tûfan’ın Rasûlullah (s.a.)’ın kabrinin bulunduğu bu değerli toprağı Kâbe’nin bulunduğu yerden alıp Medine’ye getirip yerleştirdiği de söylenir. Bu yüzden aslında o Mekke toprağındandır.

Sürâka b. Mâlik b. Cü‘şüm Kinânî, kâfirlerin Peygamber Efendimiz’i ve Hz. Ebû Bekir’i öldüren ya da esir alan kişiye yüz deve verecekleri haberini duyunca peşlerine düştü ve onlara sâhil yolunda yetişti. Bağırarak:

“–Ey Muhammed! Şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?” dedi.

Peygamber Efendimiz: “*Beni cebbâr, bir ve kahhâr olan (Allah) kurtaracak*.” dedi.

Cibrîl (a.s.) indi ve:

“–Ey Muhammed, Allah sana: “Yeri senin emrine verdim, ona dilediğini emret.” buyuruyor.” dedi.

Peygamber Efendimiz (a.s.):

“*–Ey yer onu tut*.” buyurdu. Yer, onun cins atını dizlerine kadar içine aldı.

Sürâka:

“–Ey Muhammed, el-emân.” dedi.

Peygamber Efendimiz (a.s.):

“*–Ey yer onu bırak*.” dedi. Toprak onu bıraktı.[159]

Denilir ki: “Sürâka yedi defa söz verdi, her seferinde de sözünden döndü. Her sözünden dönüşünde atının ayakları yere batıyordu. Yedincisinde samimi bir tevbe ile tevbe etti ve Mekke’ye geri döndü. Peygamber Efendimiz’i (a.s.) arayan bir kişi gördüğü zaman onu bu işten vazgeçiriyor, “Ben yolu iyice araştırdım, kimseyi göremedim.” diyordu.

Peygamber Efendimiz’in Medine’ye varış kıssası siyer kitaplarında anlatılmıştır.

---

[147]. *Buhârî*, Kefalet, 4; *Tirmizî*, Menakıb, 67

[148]. *Deylemî*, hadis no: 8996

[149]. *İbn Arrak*, Tenzîh, I, 297; *Kenzü’l-ummâl*, I, 590

[150]. *Süyûtî*, ed-Dürru’l-Mensûr, IV, 197

[151]. *Münâvî*, IV, 395
[152]. *Münâvî*, IV, 395
[153]. *Beyhakî*, Delâil, II, 478
[154]. *Ebû Dâvud*, Sünnet, 8
[155]. *Aclûnî*, I, 285
[156]. *Süyûtî*, ed-Dürru'l-mensûr, IV, 201
[157]. *Tirmizî*, Menakıb, 68; *Müsned*, IV, 305
[158]. *Sehâvî*, Mekâsıd, s. 413
[159]. *Beyhakî*, Delâil, II, 484

SAVAŞA KATILMAMAK İÇİN MAZERET UYDURANLAR

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فٖى سَبٖيلِ
اللّٰهِ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرٖيبًا
وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ
بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾ عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذٖينَ
صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبٖينَ ﴿٤٣﴾ لَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذٖينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ بِالْمُتَّقٖينَ
﴿٤٤﴾ اِنَّمَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ
قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فٖى رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوجَ لَاَعَدُّوا
لَهُ عُدَّةً وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقٖيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدٖينَ
﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فٖيكُمْ مَا زَادُوكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَلَاَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ
يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفٖيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ بِالظَّالِمٖينَ ﴿٤٧﴾
لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْاُمُورَ حَتّٰى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ
اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لٖى وَلَا تَفْتِنّٖى
اَلَا فِى الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحٖيطَةٌ بِالْكَافِرٖينَ ﴿٤٩﴾

41. Gerek hafif, gerek ağır olarak topluca savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihâd edin. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.

42. Yakın bir dünya menfaati ve orta bir yolculuk olsaydı, elbette sana tâbi olurlardı. Fakat güç aşılacak mesafe, kendilerine uzak geldi. Bir de "Gücümüz yetseydi, sizinle beraber çıkardık!" diye Allah'a yemin edecekler. Boşuna kendilerini mahvediyorlar. Allah onların yalancı olduklarını biliyor.

43. Allah seni affetsin, doğru söyleyenler sana iyice belli olup yalan söyleyenleri bilmezden önce niçin onlara izin verdin?

44. Allah'a ve âhiret gününe inananlar, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmek*(ten geri kalmak)* için senden izin istemezler. Allah, takvâ sahiplerini pek iyi bilir.

45. Ancak Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, kalpleri kuşkuya düşmüş ve şüpheleri içinde bocalayıp duranlar senden izin isterler.

46. Eğer *(cihâda)* çıkmak isteselerdi, onun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların davranışlarından hoşlanmadığı için onları durdurdu: "Oturanlarla beraber oturun." denildi.

47. Eğer sizin içinizde *(sefere)* çıkmış olsalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı. Sizi birbirinize düşürmek için hemen aranıza sokulurlardı, içinizde onlara kulak verenler de vardı. Allah zalimleri gayet iyi bilir.

48. *(Onlar)* önceden de fitne çıkarmak istediler ve sana karşı bir takım işler çevirdiler. Nihayet hak geldi, onlar istemedikleri halde Allah'ın emri galebe çaldı.

49. İçlerinden öylesi var ki: "Bana izin ver, beni fitneye düşürme." der. İyi bilin ki, onlar zaten fitneye düşmüşlerdir. Cehennem de kâfirleri kuşatacaktır."

Ey müminler! Peygamber (a.s.) ile birlikte *"gerek hafif, gerek ağır"* genç, yaşlı; fakir, zengin; binekli, yaya; sıhhatli, hasta; bekar, evli; seferberliği duyar duymaz üzerinde düşünüp ona hazırlık yaptıktan sonra; az silahlı, çok silahlı; istekli, isteksiz; yani hareket size kolay gelsin zor gelsin; meşgul, işsiz; zayıf, şişman; kuvvetli, zayıf; garip, varlıklı *"olarak topluca savaşa"* Tebük gazvesine *"çıkın."*

Bu emir, birbirinin zıddı olan hafif ve ağır olma durumlarından her ikisinin de birini diğeri ile birlikte düşünmeden tahsis edilmesi mânâsını ifade etmez.

Molla Ebüssuûd âyeti şu şekilde tefsir etmiştir: Gerek kolaylık gerekse zorluk durumunda; sıhhat, hastalık; zenginlik, fakirlik; çoluk çocuğun azlığı veya çokluğu gibi diğer hangi sebeple olursa olsun, şartlar yardım etse de etmese de imkan olduğu ve güç yettiği durumda mutlaka savaşa çıkın.

İbn Ümmi Mektûm'dan rivayet edildiğine göre o, Hz. Peygamber'e: "Benim de savaşa çıkmam gerekiyor mu?" diye sormuş, Peygamber (a.s.) "*Evet*." deyince, ailesine dönüp silahını kuşanmış ve Rasûlullah (s.a.)'in huzuruna gelmiş, bunun üzerine Allah Teâlâ'nın şu âyeti inmiştir: ***"Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur..."*** (el-Feth, 48/17).[160]

İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Tevbe sûresinin bu âyetinin hükmü, *"Zayıflara, hastalara...* (sefere katılmamalarında) *bir günah yoktur..."* (Tevbe 9/91) âyetiyle neshedilmiş, hükmü kaldırılmıştır.

Sülemî şöyle der: "Rûhen rahata ermiş olanlar, ibadet ve tâatlarından dolayı huzura kavuşmuşlardır. Ruhları ağır yük altında kalanlar ise mâsivâ ile meşgul olanlardır. **İmam Kuşeyrî** şöyle der: Ruhen rahata ermiş olanlar, mâsivâ bağından kurtulanlar, ruhları ağır yük altında kalanlar ise mâsivâya gönül bağlayıp kalanlardır."

Yani ruhen âzâd olanlar, inâyetin cezbesiyle seyr u sülûke girmiş olanlardır. Ruhen yükümlülük altında olanlar ise, terbiye ile hakkânî cezbeye yönelmiş olan sâliklerdir. Her iki tâife de hak yolundadır. Ancak birisi cezbe kanadı ile uçar, diğeri gayret ayağıyla yol alır. Ayaklarıyla yol alan, her bir adımda bir âlemi ayağının altına alır.

İkbal kanadı ile uçan ise mâsivâ yaygısını kat' eder gider.

Ârif olan kişi o kanatla uçunca
Bir solukta dokuz feleği geçer
Zâhidin gidişi, bir anda bir günlük yoldur
Ârif ise her zaman Şâh'ın huzuruna dek gitmektedir

Bahru'l-hakâik'ta âyet şu şekilde tefsir edilmiştir: Ey Hak tâlibleri! Hakk'ı talep etmede *"gerek hafif olarak"* yani evlat ve aile alâkalarını gönle sokmaktan kurtularak, mal ve mülk maniası olmadan *"gerekse ağır olarak"* yani gerekse mal sahibi ve evli olarak *"topluca savaşa çıkın."* Yine *"gerek hafif olarak"* yani inayetle cezbedilmiş halde, *"gerekse ağır olarak"* yani hidayete sülük etmiş halde *"topluca savaşa çıkın."*

"Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihâd edin." **Münzirî**'nin *Şerhu't-Terğîb*'inde belirtildiği üzere ıstılâhî mânâda cihad, dîni takviye için kâfirlerle savaşmak demektir. *Hâlisatü'l-hakâik* adlı eserde hikmet ehlinden naklen yapılan şu tarifle de bu mânâ kastedilmektedir: Cihad, azgınları İslâm'a yöneltmek ve onları putlara kulluktan men etmek için bütün gücü sarfedip onlarla savaşmaktır.

Bilesin ki cihad, Peygamber Efendimiz'in (a.s.) rahmet peygamberi olmasına ters düşmez. Çünkü O, kendisine karşı çıkan ümmetlerin küfürden vazgeçmelerini sağlamak için kılıçla cihad etmekle emrolunmuştur. Geçmiş ümmetler peygamberlerine karşı geldiklerinde helak edilerek ve kökleri kazınarak cezalandırılırlardı. Peygamberleri'ne (a.s.) hürmeten bu ümmete dünyada böyle bir azab verilmedi. Sadece kılıçla cihad hükmü getirildi. Önceki ümmetlere indirilen azâbın aksine cihadda bir ümmetin nesli tamamen tükenmez.

Rivayete göre Araplardan bir grup: "Yâ Rasûlallah! Kılıç bizi yok etti." deyince, Peygamber Efendimiz: "(Diğer yollara göre) *kılıç, neslinizin bakası için daha uygundur*." buyurdu. *Ebkâru'l-efkâr*'da böyle geçmektedir.

"Mallarınızla" azık ve silah olarak hazırladığınız mallarınızla "ve canlarınızla" savaşa girişen nefislerinizle "cihâd edin."

Öyleyse bu âyet, mümkün ise hem mal hem de can ile, sadece birisinin mümkün olması durumunda mümkün olanla cihad etmeyi îcâb ettirmektedir. Yani canı ve malı ile cihad etme imkanı olan kişi ikisi ile de cihad eder. Sadece malı ile cihad etme imkanı olan kişi ise sadece canı ile cihad etme imkanı olan kişiyi (techiz etmek suretiyle) kendi yerine savaşa gönderir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de denir ki: Âyette, Hakk'ı talep yolunda kişinin malını harcaması, canını fedâ etmesinden önce zikredilmiştir. Çünkü dünyada hırs ve cimrilik gibi kötü sıfatlar kendisinde olduğu halde insanın canını vermesi mûteber değildir. Cenâb-ı Hak, malımızı kendi yolunda sarfetmemizi istemekle dünyayı terk etmemiz gerektiğine işaret etmiştir. Hadîs-i şerifte: "*Dînar ve dirhemin kölesi olan kişi helâk olsun!*"[161] buyurulmuştur. Hadis'te paraya köle olan kişiye beddua edilmekte, Allah

paraya kul ve köle olan kişiyi helâk etsin, kötülüğü ondan ayırmasın, yüz üstü yere düşürüp süründürsün, denilmektedir. Peygamber (a.s.) paranın kulu ve kölesi olan kişiye beddua etmiştir. Çünkü o kişi, haram ve helaline bakmadan servet kazanmada haris davranırken, bu serveti, herşeyi yaratan ve melik olan Allah yolunda harcama konusunda cimri davranmıştır. Kendisini fâni olan dünya metâına vakfetmiş, diğer taraftan bâkî olan âhiret nimetlerini elde etmek için çalışmayı terk etmiştir.

Sultân Veled (k.s.) der ki:

Bırak dünyayı, sana ait değil
Şu aldığın nefes, senin isteğinle değil
Dünya malı toplamışsan, sevinme!
Sahip olduğun cana güvenirsen, can senin değil!

Âyette geçen *"Allah yolunda"* ifadesi, sırf Allah rızası gözetilerek yapılan farzları, nâfileleri ve diğer tâat çeşitlerini eda etmek suretiyle Allah'a yakınlık elde etmek maksadıyla yapılan her türlü ameli içine alan genel bir ifadedir. *Şerhu't-Terğîb* adlı eserde ifade edildiği üzere: *"Allah yolunda"* ifadesi (Kur'an'da) mutlak olarak zikedildiğinde onunla ekseriyetle "Allah yolunda cihad" kasdedilir. İfade, bu mânâda (Kur'an'da) çok sık kullanıldığı için sanki ondan sadece "Allah yolunda cihad" mânâsı anlaşılmaktadır.

Bu fakir (**Bursevî**) der ki: "*Allah yolunda (cihad edin)*" demek, cennete, Allah'a yakın olmaya ve O'nun rızasına götüren yolda (cihad edin) demektir. Allah yolunda yapılan cihad -sonuçta cennet elde edilse de- herhangi bir heva ve maksada yönelik olmamalıdır. *el-Mefâtîh* adlı eserde bu şekilde geçmektedir.

Hikaye edildiğine göre bir kişi sûfîlerin önde gelenlerinden **Yûsuf b. Esbât**'a bir mektup yazar ve mektubunda: "Nefsim savaşa gitme konusunda benimle mücadele ediyor. Bu konuda ne dersin?" der. Yûsuf b. Esbât cevaben şunları yazar: Nefsinin hevasına karşı çıkman, savaş meydanında öldürmenden veya öldürülmenden daha hayırlıdır."

Yine hikaye edildiğine göre **Kuteybe b. Müslim** Buhara'yı feth etmek üzere yola çıkıp Ceyhun nehrine varır. Kâfirler bütün gemileri zaptettiği için müslüman askerler nehri geçemez. Bunun üzerine Kuteybe: "Ey Allah'ım, sen biliyorsun ki ben bu sefere sadece senin yolunda cihad etmek, senin dinini aziz kılmak ve senin rızânı kazanmak için çıktım. Beni bu suda boğma. Şayet başka bir amaçla çıkmış isem beni bu suda boğ." der ve hayvanını Ceyhun'a sürer. Allah'ın izniyle askerleri ile birlikte nehri geçer.

Rivayet edilmiştir ki bir kişi İblis'i, tanıdığı bir şahsın sûretinde görür. İblis'in vücûdu zayıf ve bitkin, rengi sararmış, gözü yaşlı, sırtı çökmüş bir vaziyettedir. Kişi ile İblis arasında şu konuşma geçer:

Adam: Vücudunu zayıflatan şey nedir?

İblis: Atların Allah yolunda (savaşırken) kişnemesi. Şayet benim yolumda kişnemiş olsalar bu benim çok hoşuma giderdi.

Adam: Rengini değiştirip sarartan şey nedir?

İblis: Müslüman bir cemaatin Allah'a itaat konusunda birbirleriyle yardımlaşması. Günah üzere yardımlaşmış olsalar bu bana şüphesiz çok sevimli gelirdi.

Adam: Gözünü yaşartan şey nedir?

İblis: Hacıların hacca ticaret maksadıyla değil de (sırf Allah rızası için) gitmesi. Haccetmeye azmettiler derim, haclarının boşa gitmemesinden korkarım, bu da beni mahzun eder.

Sahîhayn'da (*Buharî* ve *Müslim*) Ebû Saîd'den rivayet edilen merfû bir hadiste belirtildiğine göre Peygamber Efendimiz (a.s.)'a:

"–Yâ Rasûlallah, insanlardan hangisi en faziletlidir?" diye soruldu. Rasûlullah (s.a.):

"*–Canı ve malı ile cihâd eden mümin*." buyururlar.

Ashâb: "Daha sonra kim daha faziletlidir?" deyince:

"*–Tenhâ yerlerden tenhâ bir yere çekilip Allah'tan korkan ve insanları şerrinden emin kılan mümin*." buyurdu.[162]

"Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır." Yukarıda anlatılan topluca savaşa çıkmak ve cihâd etmek, olduğunuz yerde oturup Allah'ın dinine yardımı terk etmekten sizin için daha hayırlıdır.

Şöyle bir soru akla gelebilir: Cihâdı terk etmekte hiç hayır olmadığı halde niçin bu âyette: 'Cihad etmek cihadı terk etmekten daha hayırlıdır.' denmiştir? Bu soruya şu şekilde cevap verilir: Âyetin mânâsı şu şekildedir: Cihâd ederek kazanılacak olan âhiret sevabı, cihâddan geri duran kişinin elde edeceği dünya rahatlığı ve refahından, bunlarla zevk ü safa sürmesinden daha hayırlıdır. *el-Bahr* müellifinin dediği gibi cihad edenin dünyada elde edeceği hayır, düşmanı yenerek topraklarını alma, âhirette elde edeceği hayır ise sevab ve Allah Teâlâ'nın rızâsıdır.

Sa'dî Çelebi demiştir ki: Cihâdı terk etmekte rahatlık gibi dünyevî bir fayda bulunmaktadır.

"Eğer bilirseniz" demek, hayırlı olanı, cihad etmenin daha hayırlı olduğunu bilirseniz demektir. Çünkü onda hem dünya hem de âhiret menfaati, cihaddan geri durmada ise apaçık zarar vardır.

Bahru'l-hakâik'ta bu âyet şöyle tefsir edilmiştir: Şayet Hakk'ı talep etmenin kadrini

ve bu yolda yürümenin izzetini biliyorsanız, Hakk'ı talep uğrunda dünyadan vazgeçip canı feda etmek sizin için mal ve candan daha hayırlıdır. Çünkü mal ve candan insana yük ve vebal hâsıl olur. Hakk'ı talebden ise Hakk'a ulaşma (vüsûl) ve Hakk'a kavuşma (visâl) hâsıl olur."

Zübdetü't-tefâsîr'de **Enes** (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre **Ebû Talha** (r.a.) Tevbe suresini okumaya başlamış, *"Gerek hafif, gerek ağır olarak topluca savaşa çıkın..."* âyetine gelince çocuklarına şöyle demiş: "Çocuklarım! Beni (savaş için) techiz edin!" Çocukları: "Allah sana rahmet etsin, Nebî (a.s.)'la birlikte savaşa katıldın, o vefat etti. Hz. Ebû Bekir ve Ömer (r.anhümâ) ile birlikte savaşa iştirak ettin, onlar da bu dünyadan göçtüler. Senin yerine biz savaşırız." deyince, "Hayır, beni techiz edin." demiş ve bir deniz savaşına katılıp denizde ölmüştür. Askerler onu defnedecekleri bir adayı ancak yedi gün sonra bulabilmişler ve cesedini oraya defnetmişler. Bu süre zarfında cesedi bozulmamıştır.

Bu fakir (**Bursevî**) der ki: Bu sahâbînin cesedi bozulmamıştır. Çünkü peygamberlerin, velîlerin ve şehidlerin cesetleri çürümez, kokmaz ve bozulmaz. Çünkü Allah Teâlâ onların bedenlerini bozulmaya sebep olan çürüme ve kokuşmadan arındırmıştır. Mukaddes ruhun bereketi, bedene iksir gibi gelir. Sonra insanlar ruhsat ehli ve azimet ehli olmak üzere iki kısımdır. Allah'ın emirlerini yerine getirmede birbirleri ile yarışan ve koşuşturan azimet ehline ne mutlu!. Sen de onların yoluna ve gidişine tâbi olmaya çalış.

Bu âyet-i kerîme, nefis mertebesi ve onun ıslahı ile alakalıdır. Nefsin tabiatında mal sevgisi bulunmaktadır. Mal Allah yolunda harcanırsa nefis, bu kötülükten temizlenir. Zenginliğin de fakirliğin de Allah Teâlâ tarafından olduğunu bilen, kadere şek ve şüphesiz inanan kişi için malını (Allah yolunda) harcamak kolay olur. Onun yanında malın bir değeri olmaz. Tıpkı bunun gibi ölümün Allah'ın takdir ettiği ecel ile vuku bulduğunu, bu ecel gelmeden kimsenin ölmeyeceğini bilen kişi düşmanla savaşmaktan kaçmaz. Malı biriktirip elde tutmak, ancak ihtiyaç anında infak etmek için yapılırsa güzel kabul edilir. Yoksa onu toplayıp biriktirmek kötü sayılmıştır.

İmam Şâfiî'nin hocası ve Abdullah b. Ömer (r.a.)'in âzâdlı kölesi olan **Nâfi'** ölümü yaklaşınca: "Şu yeri kazın" dedi. Kazdılar, bir testinin içinde yirmi bir dirhem çıktı. Dedi ki: "Beni defnedip döndükten sonra bunları fakirlere veriniz." Ona: "Ey şeyh! Senin gibi birisi dirhem mi biriktirdi?" dediler. Şöyle cevap verdi: "Sorumluluğu üzerimde olmayan bu dar zamanın sahibine yemin ederim ki asla çoluk çocuğu sıkıntıya atmadım. Fakat bir şeyi arzu ettiğim ve onu elde etmek için para vermem gerektiğinde testiye atıyordum ki, sıkıntılı ânımda bir rezilin kapısına gitmeyeyim. *Şerhu'ş-Şihâb*'da böyle geçmektedir. Bu hikayeden şu sonuçlar ortaya çıkar:

1- İdarecilerin ve din önderlerinin tamah ederek ve hırsa kapılarak servet biriktirip saklamaları uygun düşmez. Çünkü halk, idarecilerinin dini (yaşayış tarzı, gidişâtı) üzeredir. Denilmiştir ki: Mala meyleden şeyhe mürîd olma. Çünkü dînâra meyli olan dîdarı/cemâli göremez.

2- Nefsânî arzuları ağır bastığı halde daha hayırlısına harcamak beklentisiyle malını nefsânî arzularını tatmin için harcamayan, nefsini bu arzuların gereğini yerine getirmekten men eden kişi hem malı ile hem de nefsi ile cihad etmiştir. Malı ile cihad etmiştir, çünkü malını kenz (yığmak) maksadıyla değil zamanı geldiğinde en faydalı şey yolunda sarfetmek üzere saklamıştır. Malı ile cihad etmiştir, çünkü nefsini isteklerinden ve hoşlandığı şeylerden alıkoymuştur. İşte cihâd-ı ekber (büyük cihad) budur.

3- Âdî kimselere ihtiyacını arzetmek hem şeriatte hem de tarikatta kınanmış ve kötü kabul edilmiştir. Bu yüzden aç ve ihtiyaç sahibi olduğu halde durumunu insanlardan gizleyen ve halini Allah Teâlâ'ya arzeden, O'na yönelen kişiye bir senelik rızkını açması Allah'a vâcib olur. Sevgiliden sevgiliye yapılan şikayet tevhîdin ta kendisidir. Başkasına şikayet şirk olur ve azabı gerektirir.

Akıllı kişi Ashâb-ı suffa'nın yolunu tercih eder. Çünkü onlar malları olduğunda mallarıyla, malları olmadığında ise canlarıyla Hak ile beraber ve Hakk'ın yardımında idiler. "Bir şeyin tamamı elde edilemedi diye tamamı terk edilmez." Herkes gücünün yettiği ölçüde sorumludur. İtaat ancak takat ölçüsündedir.

Âyetlerin mânâsından kalbimize doğanlar bunlardır. İşin hakîkatini en iyi Allah bilir. Allah Teâlâ'dan bizi bütün gücümüzü (kendi yolunda) sarf etmeye, elde edemediğimiz şeylerin peşine düşmeyi bırakmaya muvaffak kılmasını ve bizi kendi katına ulaştırmasını niyaz ederiz. Matlûb ve maksûd ancak O'dur.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ
الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ
اَنْفُسَهُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾

42. Yakın bir dünya menfaati ve orta bir yolculuk olsaydı, elbette sana tâbi olurlardı. Fakat güç aşılacak mesafe, kendilerine uzak geldi. Bir de "Gücümüz yetseydi, sizinle beraber çıkardık!" diye Allah'a yemin edecekler. Boşuna kendilerini mahvediyorlar. Allah onların yalancı olduklarını biliyor.

Rivayet edilir ki, Hz. Peygamber (s.a.) insanlara Tebük gazvesine katılmayı emrettiği zaman onlar üç gruba ayrıldılar. Bir grup acele edip emre itaat etti. Bunlar Muhâcir ve Ensâr'ın ileri gelenleri idi.

Fakir müminlerin bir kısmına Allah'ın emri ve Rasûlü'nün işaretine uymak ağır geldi ve nefislerinin arzusuna uymayı tercih ettiler.

Bir kısmı da geride kalmayı tercih ettiler. Bunlar münafıklar idi. Onlar hakkında bu âyet nâzil oldu.

Ey Muhammed! onları çağırdığın şey, *"yakın bir dünya menfaati ve orta bir yolculuk olsaydı"* mala olan tama'larından dolayı sefere çıkma hususunda *"elbette sana tâbi*

olurlardı."

Âyette onların Hz. Peygamber (a.s.)'a tâbi olmalarının "*yakın dünya menfaati*" ve "*orta bir yolculuk*" şartlarının her ikisine de bağlanmış olması göstermektedir ki yakın bir dünya menfaatinin bulunmadığı sadece orta mesafeli bir yolculuğun bulunduğu durumda onlar Hz. Peygamber (a.s.)'a tâbi olmayacaklardı.

"Yakın dünya menfaati"nden maksat, kolay elde edilen ve hemen yakında nâil olunan ganimettir.

Kişilerin huy ve mizaçlarını açıp ortaya çıkardığı için yolculuğa "sefer" adı verilmiştir.

"Fakat güç aşılacak mesafe, kendilerine uzak geldi. Bir de "Gücümüz yetseydi, sizinle beraber çıkardık!" diye Allah'a yemin edecekler." Yani, Tebük Gazvesinden geri döndüğünüzde gazveden geri kalanlar, "Hazırlık yönünden veya sıhhat yönünden yahut da her iki yönden gücümüz olsaydı, sizinle birlikte gazveye çıkardık." diyerek Allah'a yemin edecekler. Nitekim haber verildiği şekilde davranmışlardır. Bu da nebevî mûcizeler cümlesindendir.

Ayetteki " لَخَرَجْنَا " (elbette çıkardık) cümlesi hem kasem/yemin ve hem de şartın cevabı yerine geçmektedir. "Gücümüz yetseydi" ifadesi "billahi gücümüz yetseydi" demek kuvvetindedir ki âyetteki "billahi" lafzı bu durumda kasem yerine de geçer.

"Boşuna kendilerini mahvediyorlar." Yalan yere yemin etmek nefsi helak etmek demektir. Bu yüzden Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Yalan yemin, evleri, yurtları boş ve ıssız hale getirir*."[163] Kim dünya menfaati için, malını artırmak ve makamını sürdürmek için kasden yalan yere yemin ederse sahip olduğu mal ve makamını yok olmaya maruz bırakır. Sahip olduğu şeyin yok olmasıyla da fakirleşir, evi bereketten yoksun kalır.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Yalan yemin, ticaret malına olan rağbet ve revacı artırır. Kazancı ise eksiltir, yok eder*."[164] Yani yalan yemin, yemin edenin zannına göre sattığı ticaret malına olan rağbet ve revacı artırır, ancak gerçekte kazancın bereketinin eksilmesine ve yok olmasına sebep olur. Böyle kimsenin kazancının bereketinin eksilip yok olması ise ya malının heder olması ya kazancını dünyada fayda getirmeyen, âhirette de sevap kazandırmayan yerde harcaması ya da malı elinde olduğu halde ondan istifâdeden mahrum kalması yahut da istemediği kişinin ona vâris olması suretiyle gerçekleşir.

"Allah onların yalancı olduklarını biliyor." Allah onların "Gücümüz yetseydi, sizinle beraber çıkardık." sözlerinde ve sefer için gerekli ön şartların kendilerinde bulunmadığı yolundaki iddialarında yalan söylediklerini biliyor. Çünkü onlar, güçleri yettiği halde sefere çıkmamışlardır.

عَفَا اللّٰهُ عَنْكَۚ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذ۪ينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ

الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾

43. Allah seni affetsin, doğru söyleyenler sana iyice belli olup yalan söyleyenleri bilmezden önce niçin onlara izin verdin?

"Allah seni affetsin," sefere katılmamak için özür beyan ettiklerinde onlara hangi sebepten dolayı izin verdin?

Bilesin ki Allah Teâlâ'nın: ***"Yakın bir dünya menfaati ve orta bir yolculuk olsaydı, elbette sana tâbi olurlardı."*** âyeti, bir grup insanın Peygamber'in (a.s.) emrine tâbi olmaktan geri durduklarını gösterir. *"Allah seni affetsin, niçin onlara izin verdin?"* sözü de seferden geri kalma işinin Rasûlullah'ın izni ile olduğunu gösterir. Affetme, daha önce bir hata yapılmış olmasını gerektirir. Buradaki hata günah kabilinden olan bir hata değil, bilakis daha uygun ve üstün olanı terk etme, yani teennî ile hareket etmeyi ve iş açığa çıkıp durum aydınlanana kadar beklemeyi terk etme kabilinden bir hatadır.

"Niçin onlara izin verdin?" sözü ise, af kelimesiyle işaret edilen terk edilen evlâ şeyin ne olduğunu açıklamaktadır. Bu âyette Allah önce *"Allah seni affetsin"* ifadesini, ardından *"niçin onlara izin vedin?"* ifadesini kullanarak affı, azarlamadan önce zikretmiştir. Bunun sebebi ***"Tâ ki Allah, senin günahından, geçmiş ve gelecek olanı bağışlasın."*** (el-Feth, 48/2) âyetindeki hükmü tasdik edip gerçekleştirmektir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de zikredildiğine göre "***Niçin onlara izin verdin?***" ifadesi gerçekte (Peygamberi) azarlama kasdıyla söylenmiş bir söz olmayıp Allah'ın Peygamberi'ne olan lütfunu ve şefkat ve merhametinin kemalini ızhar etmek üzere kullanılmıştır.

Süfyân b. Uyeyne bu konuda şunları söyler: Şu lütfa bakın ki âyette önce af, daha sonra affedilen husus zikredilmiştir.

Bu ifadenin suçtan kinaye olduğunu ve mânâsının "hata ettin, ne kötü yaptın" şeklinde olduğunu iddia eden kişi yanılmış, sû-i edebde bulunmuş, gerek sözünde gerekse yazısında kötü bir iş yapmıştır. *el-İrşâd*'da böyle geçmektedir.

" عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ " ifâdesi, *"Allah seni affetti."* mânâsına olabileceği gibi *"Allah seni affetsin."* mânâsına olması da mümkündür. Nitekim **Kâşifî**, tefsîrinde şöyle der: *"Allah seni affetsin."* Onun için duâdır. Hak Sübhânehû ve Teâlâ Peygamberine şöyle buyurur: Allah seni bağışlasın. İnsanların birisinde bir hata zuhur etmeden affedilip rahmet ve mağfirete ermesi için duâ etmesi adettir. Meselâ biri susuz kalmış birine su verse, o cevaben "Allah seni mağfiret etsin" der. Veya hapşıran birine "Allah sana rahmet etsin" denir."

Ben derim ki: **Kâşifî** âyeti isabetli bir şekilde tefsir etmiş ve güzel açıklamıştır. Çünkü Hz. Peygamber'in (a.s.) hatası, yanılması ve unutması, ümmetinin yaptığı hata, yanılma ve unutma kabilinden değildir. Bu konuda edebe uygun olan, kişinin Hz. Peygamber (a.s.)'ın şânını lekeleyen ve kemaline uygun düşmeyen şeyleri ağzına almamasıdır.

“doğru söyleyenler sana iyice belli olup yalan söyleyenleri bilmezden önce niçin onlara izin verdin?” Yani mazeretlerini beyan sadedinde gerek mal gerek beden ve gerekse her ikisi yönünden güç yetiremedikleri konusunda doğru söyleyenler sana iyice belli olup da bu konuda yalan söyleyenleri bilmezden önce niçin onlara izin verdin? Böylece her iki gruba hak ettikleri şekilde muâmele etseydin.

Bu ifade, Peygamber Efendimiz’in yapması gereken evlâ ve daha faziletli olan şeyi açıklamaktadır. Yani, “Onlara izin vermede niçin acele davrandın? Durum açığa çıkıncaya kadar onlar hakkında vereceğin kararı geciktirsen ve teennî ile hareket etseydin ya.” Ya da: “Durumun açığa çıkması için onlar hakkında vereceğin kararı geciktirsen ve teennî ile hareket etseydin ya.” şekilde takdir edilebilir. Nitekim bir konuda kesin hüküm verilirken bu şekilde davranılır.

Bilesin ki birinci âyet, matlûbu dünya ve dünyanın ziyneti olan kişinin kendisine çok sayıda yardımcı ve arkadaş bulacağına işâret etmektedir. Matlûbu Hak ve O’na kavuşmak olan kişinin ise arkadaşlık kuracağı ve kendisine muvafakat edecek kişileri, dünya hazlarından ve arzularından kesilmek zor olduğu için çok nadir bulabilir.

Mesnevî’de denir ki:

Cennet, hoşumuza gitmeyen şeylerle;
Cehennem ise şehevî arzularımızla kuşatılmıştır.

Yani, cennet hoşumuza gitmeyen şeylerle kuşatılmış bir şekilde, cehennem ise hoşumuza giden şeylerle ihâta edilmiş bir şekilde yaratılmıştır.

Hazları tatmin etmek, onları terk etmekten daha kolaydır. Bu yüzden görürsün ki kişi bin dinar sarfederek cehenneme girer de bir dinar verip de cennete giremez.

İkinci âyet ise araştırarak ve acele etmeden iş yapmak gerektiğini ifâde etmektedir. **Enes** (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre bir kişi Peygamber Efendimiz’e: “Bana tavsiyede bulun.” dedi. Hz. Peygamber (a.s.): “*Bir işe sonunu düşünerek giriş. Sonunda hayır görüyorsan onu yap, yok eğer ziyandan korkarsan onu yapma.*” buyurdu.[165]

Acele davranmak şeytanın özelliklerindendir. Rivayete göre şeytan, henüz Hz. Âdem’e ruh üflenmeden önce onun çamurdan yaratılmış şeklini görünce: “Rabb’imin izzetine andolsun, şayet onu benden hayırlı ve üstün kılarsa, ben ona itaat etmeyeceğim. Şayet beni ondan daha hayırlı kılarsa, onu kesinlikle helak edeceğim.” der. Cenâb-ı Hak Hz. Âdem’e ruh üfleyip meleklere ve İblis’e ona secde etmelerini emredince İblis, düşmanlığını açığa çıkarmak ve daha önce verdiği karar doğrultusunda onu helak etmek için Allah’ın emrine yüz çevirmekte acele davrandı. İşinde teennî göstermedi, iyiden iyiye düşünüp ona göre hareket etmedi.

Teennî, Rahman olan Allah’ın sıfatlarındandır. Bu yüzden gökleri ve yeri, göz açıp kapama müddetinde yaratmaya kadir olduğu halde altı günde yaratmıştır. Öyleyse akıllı kişi, geri kalanlardan olmamak için ömrünün sonuna kadar işlerini teennî ile yürütmeli,

faziletli ameller yapmalı ve Allah yolunda cihad etmelidir.

Şakik (**Belhî**) demiştir ki: Allah Teâlâ bu dîni diğer dinlere üstün kılmıştır. Üstünlüğünü de cihadla gerçekleştirmiştir. Kim yaşadığı zamandaki cihaddan nasîbini alırsa, daha önce yapılmış olan bütün savaşları müşâhade eden ve onlara iştirak eden kimse gibi olur. Kim de yaşadığı zamandaki cihaddan geri durursa, Rasûlullah'ın (s.a.) katıldığı savaşlardan geri kalan kimselerin günahlarına ve utançlarına ortak olmuş olur. Ağır davranmak ve geri durmak bedene ait tabiî bir tembelliktir. Rûhâniyetten nasibi olan kişi, kendisinde hayırlı işlere koşturma gayreti bulur.

Mesnevî'de denilir ki:

Her ağırlık ve yorgunluk tendendir
Can ise hafifliğinden dolayı hep uçmaktadır

Ey Allah'ım, din konusunda bizi tembellikten koru. Bize yardım et. Çünkü gerçek yardımcı ancak sensin.

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ
وَاَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾

44. Allah'a ve âhiret gününe inananlar, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmek*(ten geri kalmak)* için senden izin istemezler. Allah, takvâ sahiplerini pek iyi bilir.

"Allah'a ve âhiret gününe inananlar, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmek" ten geri kalmak *"için senden izin istemezler."* Halis olanlar geri kalma konusunda izin istemek bir yana, izni beklemeden hemen cihada koşarlar. Geri kalma konusunda izin isteyenlerin, işlerinde teennî ile hareket ettikleri zannedilebilir, bilakis onların bu davranışları iki yüzlülüklerine (nifak) delildir. "Bir hükmü bir vasfa bağlamak, o vasfın o hükme illet olduğunu gösterir." kâidesine binâen izin istememenin illeti imandır, (mazeretsiz) izin istemenin illeti ise imansızlıktır.

"Allah takva sahiplerini pek iyi bilir". Bu ifade, savaştan geri kalmak için izin istemeyenlerin takvâ ehli arasındaki yerlerini aldıklarına şehadet etmekte, onlara pek çok menfaatlar vaadetmekte ve onlardan sâdır olan bu hareketin sahip oldukları takvâdan kaynaklandığını bildirmektedir.

اِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ
قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾

45. Ancak Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, kalpleri kuşkuya düşmüş ve şüpheleri içinde bocalayıp duranlar senden izin isterler.

Geride kalmak için *"Ancak Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, kalpleri kuşkuya düşmüş..."*

Bu cümlede, geçmiş zaman kipinin kullanılması, onlar için şüphenin tahakkuk ettiğini göstermek içindir. Bu mânâdan anlaşılıyor ki; Şüphe içinde olan kişi mümin değildir. Tereddüd, şaşırıp bocalayan kişinin âdeti, sebat ise basiretli kişinin âdetidir.

"ve şüpheleri içinde bocalayıp duranlar" kalplerinde yerleşmiş olan kuşkuları içerisinde şaşırıp kalmış bir halde *"senden izin isterler."*

et-Tibyân'da şu bilgi vardır: O vakitte izin istemek nifak (iki yüzlülük) alâmetidir. Tebük Savaşı'ndan geri kalmak için izin isteyenlerin otuz dokuz kişi oldukları söylenmiştir.

وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوجَ لَاَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْبِعَاثَهُمْ
فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾

46. Eğer *(cihâda)* çıkmak isteselerdi, onun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların davranışlarından hoşlanmadığı için onları durdurdu: "Oturanlarla beraber oturun." denildi.

Bu âyet, bazılarının "Biz aslında çıkmak istiyorduk, fakat ona hazırlanmadık. Yolculuk vakti yaklaştı, artık hazırlık yapmamız mümkün değil" diyerek mazeret beyan ettiklerini gösterir. Allah onları bu konuda yalanlamış ve şöyle buyurmuştur:

"Eğer" cihada *"çıkmak isteselerdi,"* şayet seninle beraber Tebük Gazvesindeki düşmanla savaşmak üzere yola çıkmak isteselerdi, *"onun"* yâni yolculuk *"için"* zamanında *"bir hazırlık yaparlardı."* azık, sefere dayanıklı deve, silah vs. gibi sefer için gerekli şeyleri hazırlarlardı.

"Fakat Allah onların davranışlarından hoşlanmadığı için onları durdurdu." Fakat onlar çıkmak istemediler. Onların müminlerle beraber çıkmalarında bir sonraki âyette belirtilecek olan zararlar bulunduğu için Allah kendilerinin çıkmaya kalkışmalarını istemedi. Onları korkaklık ve tembellikle alıkoydu, onlar da ağır davrandılar ve sefer için hazırlık yapmadılar.

"Oturanlarla" işleri oturmak ve evden ayrılmamak olan kötürümler, hastalar, körler, kadınlar ve çocuklarla *"beraber oturun denildi."* Bu ifade ile onlar yerilmektedir. Bu ifâde ilk bakışta/zâhirde daha önce geçen *"Gerek hafif, gerek ağır olarak topluca savaşa çıkın"* âyetine ters düşmektedir. Bu yüzden âlimler onu temsile hamletmişlerdir. Allah Teâlâ'nın onların kalplerine cihad için sefere çıkma isteksizliği koyması, onlara oturmalarını emreden bir âmirin emrine teşbih edilmiştir, demişlerdir.

Ardından Allah Teâlâ, onların gitmeye kalkmalarını isememesinin sırrını beyan etmek

üzere şöyle buyurmuştur:

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَلَاَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ
يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَۚ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

47. Eğer sizin içinizde *(sefere)* çıkmış olsalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı. Sizi birbirinize düşürmek için hemen aranıza sokulurlardı, içinizde onlara kulak verenler de vardı. Allah zalimleri gayet iyi bilir.

"Eğer sizin içinizde" aranıza karışmış olarak sefere *"çıkmış olsalardı, size bozgunculuktan"* cihaddan geri kalmanız ve birliğinizin dağılması için aranıza korku salma, sizi kâfirlerin kuvveti ile korkutma, aranızda kovuculuk yapma, söz taşıma, arayı bozma, fitne sokarak sizi birbirlerinize düşürme, bir işi bir kısmınıza güzel, diğer bir kısmınıza çirkin gösterme gibi, size fesad ve şerden *"başka bir katkıları olmazdı."*

Bu ifâdeden, Rasûlullah (s.a.)'in ashâbında fesad ve bozgunculuğun bulunduğu, münâfıklar onların içinde cihada çıkarak bu fesadı artırdıkları anlamı çıkmaz.. Çünkü istisna edilen "artırma" en geniş mânâda umum ifade eden "şey" lafzına nisbetledir, yoksa müminlerde var olan kötü ve çirkin vasıflara (ki böyle bir şey müminlerde yoktur) nisbetle değildir.

el-Bahr'da zikredildiğine göre bu savaşta çok sayıda münâfık vardı. Şüphesiz onların bozgunculuk yapma özellikleri de vardı. Şayet müminlerle birlikte savaşa çıkmış olsalardı kendi aralarında ittifak kurarlar ve fesad artardı.

"*Sizi birbirinize düşürmek için hemen aranıza sokulurlardı."* Sizi fitneye düşürmeyi arzulayarak aranıza sokulurlar ve düşmanlığı tahrik eden ya da hezimete götüren şeyleri ilka etmek için koşarlardı.

" الْإِيضَاعُ (sokulmak)", aslında binilen hayvanı mahmuzlamak ve sür'atlenmeye zorlamaktır. O zaman buradaki ifade, onların kovuculuk yapmak için koşturmalarındaki aşırılıklarını anlatmaktadır. Çünkü binek hayvanı ile giden yayadan daha sür'atlidir.

"Fitne", birliğin dağılması demektir.

"İçinizde onlara kulak verenler de vardı." Aranızda onlara aktarmak için sözlerinizi dinleyen kovucular da vardı. Ya da aranızda münâfıklara kulak veren, yani onlara itaat eden zayıf karakterli kimseler de vardı.

"Allah zâlimleri gayet iyi bilir." İçlerini ve dışlarını, geçmişte yaptıklarını da gelecekte yapacaklarını da ihata eden bir ilimle bilir. Hem kulak verenler hem de cihad için sefere çıkmaktan geri duranlar âyette sözü edilen zâlimler grubuna girmektedir.

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْاُمُورَ حَتّٰى جَٓاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ

اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾

48. ***(Onlar)*** **önceden de fitne çıkarmak istediler ve sana karşı bir takım işler çevirdiler. Nihayet hak geldi, onlar istemedikleri halde Allah'ın emri galebe çaldı.**

O münâfıklar *"önceden de"* yani Tebük Gazvesinden önce Uhud gazvesinde de *"fitne çıkarmak"* birliğini dağıtmak ve ashâbını senden ayırmak *"istediler."* Nitekim Übey, Uhud Savaşı'nda üç yüz arkadaşı ile birlikte ayrılmış, Hz. Peygamber (a.s.) yedi yüz samimi müslümanla kalmıştı. Peygamber (a.s.) Tebük gazvesi için yola çıkıp Seniyyetü'l-vedâ tepesinin aşağısındaki Zîcidde'de konakladıkları sırada da Übey yandaşları ile birlikte geri dönmüştü. Kezâ Hendek harbinde de fitne çıkarmak istemişler: "***Ey Yesribliler (Medineliler)! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün***." (el-Ahzâb, 33/13) demişlerdi. Akabe gecesinde de geceleyin Rasûlullah (s.a.)'in devesinin ayaklarının arasına ürksün ve O'nu sırtından atsın diye bir şey atmışlardı. Yine Akabe gecesinde münâfıklardan on iki kişi Hz. Peygamber (a.s.)'a suikasdda bulunmak için Seniyyetü'l-vedâ'da pusu kurmuşlardı. Allah, durumu bildirdi ve onu onlardan kurtardı.

"ve sana karşı bir takım işler çevirdiler." Dâvânı ortadan kaldırmak için sana nice hile ve tuzaklar kurdular. Bu uğurda çalıştılar ve yeni yeni fikirler ortaya attılar.

" تَقْلِيبُ الْاَمْرِ, (işleri ters yüz etmek)" düşmanına hîle ve tuzak kurmak ve bu uğurda çaba sarfetmek maksadıyla, bir işi sürekli bir yönden bir başka yöne çevirmek demektir.

"Nihayet hak" Allah'ın yardımı, zafer ve ilâhi destek *"geldi, onlar istemedikleri halde"* onlara rağmen *"Allah'ın emri gelebe çaldı."* Allah'ın dini galip oldu ve şerefi yükseldi.

Kâşifî der ki: Onlar senin zaferini ve devletini istemeyenlerdir. Ancak Allah Teâlâ dileyince onların iğrenmelerinin bir etkisi yoktur.

Şah haremine senin girmene izin verdiğinde
Perdedârın feryâdına ve kapıcının azarlamasına aldırma!

Bu âyetlerde münâfıkların halinin kötülendiğine, Rasûlullah (s.a.) ve müminlerin teselli edildiğine ve âkıbetin takvâ sahiplerinin olduğunun beyan edildiğine dikkat et! O vakitten bu zamana kadar insanların ihlaslı olanı ile münâfık olanı birbirine karışmış vaziyettedir. Sâdık ve sâlih bir niyete sahip olan kişi hevâ ve riyâ ehlinden uzak durmayı tercih eder. Çünkü kendi cinsinden olmayan kimselerle sohbet ve dostluk, din konusunda karışıklık ve tefrikadan ve ehl-i yakînin azimet anlayışında tembellikten başka bir şey kazandırmaz. Öyleyse riyâkarları görmemeye ve onlarla hemhal olmamaya çalış. Onların arasına karışır ve onlarla ünsiyet kurarsan hâlin nice olur ey miskin!

Mesnevî'de denilir ki:

Boş testinin ağzını kapatıp
Havuz veya bir ırmağa atınca

Kıyamete dek dibe batmaz
Çünkü içi boş, içinde yalnız hava
İçindeki havanın meyli yüceler olduğundan
Kaldırır kabını da yücelere
Peygamberlerin cinsinden olan canlar da
Gölgeler gibi çekile çekile onlara doğru giderler
Hâmân'ın canı Kıptî'yi çeker
Musâ'nın canı İsrailoğullarını diler
Eşeğin midesi samanı çeker
Âdem'in midesi ise buğdayla suyu

Sonra şunu da bil ki: Yukarıdaki ***"Sizi birbirinize düşürmek için hemen aranıza sokulurlardı, içinizde onlara kulak verenler de vardı."*** (et-Tevbe, 9/47) âyetinde kovucu ve kovuculuk kötülenmektedir. Kovuculuk (söz taşıma), açıklanması hoş görülmeyen bir şeyi açıklamak, fâş etmektir. Kabir azabının üçte birinin kovuculuk yüzünden olduğu söylenmiştir.

Abdullah b. Mübârek "Veled-i zina, sözü gizlemez." der. **İmâm Gazzâlî** bu sözü şöyle açıklar: Abdullah b. Mübârek bu sözüyle işaret etmektedir ki, her kim sözü gizlemez, başkalarına taşırsa, bu hareketi onun veled-i zinâ olduğunu gösterir. Mi'rac hadisinde şu ifâdeler de geçmektedir:

"*(Cehennemin muhâfızı) Mâlik'e: "Bana cehennemi göster." dedim. "Buna dayanamazsın." dedi. Ben: "İğne deliği kadar bir yerden göster." dedim. O bana: "Bak!" dedi. Baktım, maymunlar sûretinde bir grup insan gördüm. Mâlik dedi ki: "Bunlar (dünyada) koğuculuk yapan (kattât) kimselerdir*."

Bâzı âlimler *"kattât"* ile *"nemmâm"* kelimelerine farklı mânâlar vermişler; *"nemmâm"*ın, bir grup insanla konuşan ve konuşmaları başkalarına aktaran, *"kattât"*ın ise insanların konuşmalarını gizlice dinleyip daha sonra dinlediklerini başkalarına yayan kimse olduğunu söylemişlerdir. *Şerhu'l-Mesâbîh* adlı eserde bu şekilde geçmektedir.

Rivayete göre **Hasan Basrî**'nin yanına koğuculuk yapmak üzere bir adam gelir. Adamla Hasan Basrî arasında şu konuşma geçti:

Adam: Falan kişi sana kötü söz söyledi.
Hasan Basrî: Ne zaman?
Adam: Bugün.
Hasan Basrî: Onu nerede gördün?
Adam: Evinde.
Hasan Basrî: O kişinin evinde ne yapıyordun, ne işin vardı?
Adam: Ziyafet vermişti.

Hasan Basrî: O kişinin evinde ne yedin?
Adam: Şunları şunları... diyerek sekiz türlü yemek saydı.
Hasan Basrî: “Karnın sekiz türlü yemeği almış, bir tek sözü mü alamadı, tutamadı. Defol yanımdan ey fâsık!” dedi.

Bu da göstermektedir ki, insanlar arasında söz taşıyan kimseye buğzetmek ve onun sadâkatına güvenmemek gerekir.

er-Ravda ve *el-İhyâ*’da anlatıldığına göre hikmet sahibi bir zâtı dostlarından birisi ziyaret eder ve bir başkası hakkında kovuculuk yapar. Hikmet sahibi zât ona şöyle der: “Ziyarette geciktin. Bana ise üç günah getirdin: Kardeşime buğzettirdin. Boş olan gönlümü meşgul ettin. Emin olan nefsini töhmet altında bıraktın.”

Mülkün ve hükmün sahibi olan Allah kusurlarını affetsin ihvânın (kardeşlerimizin), özellikle bu zamandakilerin âdeti böyledir. Akıllı insanın kötü sözlerden ve her türlü günahlardan dilini ve âzâlarını muhâfaza etmesi gerekir. ***“Çünkü kulak, göz, gönül, bunların her biri yaptıklarından sorumludurlar.”*** (el-İsrâ, 17/36).

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِى وَلَا تَفْتِنِّى ۜ اَلَا فِى الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۜ
وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾

49. İçlerinden öylesi var ki: “Bana izin ver, beni fitneye düşürme.” der. İyi bilin ki, onlar zaten fitneye düşmüşlerdir. Cehennem de kâfirleri kuşatacaktır.”

Ey Muhammed! *“içlerinden”* münâfıklardan *“öylesi var ki”* Tebük gazvesine katılmamak için sana *“Bana izin ver, beni fitneye düşürme.”* yani masiyete ve günaha düşürme *“der.”* O münâfık bu sözüyle şunu demek istiyordu: İzin versen de vermesen de ben kesinlikle savaşa katılmayacağım. Öyleyse izin ver ki emrine muhâlefet etmek sûretiyle günaha girmiş olmayayım. Ya da şunu demek istiyordu: Beni kıtlık ve yoksulluğa atma. Çünkü seninle beraber savaşa çıkarsam ilgilenecek kimse olmadığı için malım ve ailem mahvolur.

“İyi bilin ki, onlar zaten fitneye” fitneye aykırı bir şeyin içine değil, bizzat fitnenin içine, fitnenin en âlâsına *“düşmüşlerdir.”* Düştükleri fitne, savaştan geri kalma, Rasûl (a.s.)’ın emrine muhalefet ve münâfıklığın ortaya çıkmasıdır. Yani onlar sakındıklarını iddia ettikleri şeye zâten düşmüşlerdir. Fitne, işte içine düştükleri bu durumdur, yoksa yanaşmak istemedikleri Tebük seferine çıkma yükümlülüğü değil.

“Cehennem de kâfirleri kuşatacaktır.” Bu cümle daha önce geçen cümleye bağlıdır ve *“iyi bilin ki”* şeklinde ifâde edilen tenbihe dâhildir. Yani, cehennem kıyâmet gününde münâfıkları ve diğer kâfirleri her yönden kuşatacaktır. Onlar kesin kes cehenneme gireceklerdir. Çünkü bir şey insanı ihâta ediyorsa ondan kurtulamaz. Nitekim

Haddâdî konuyu bu şekilde açıklamıştır.

Ya da kendilerini küfür ve günah gibi cehenneme götüren sebebler kuşattığı için sanki şimdi cehennem onları zaten kuşatmaktadır. Denilmiştir ki: Kötü amel ve ahlak suretinde görünen bu alâmetler aslında ateşin bizzat kendisidir. Fakat bu dünyada zuhur etmez. Âhirette onlar gerçek suretleri ile teşekkül ettiğinde zuhur eder. Allah'ın rızâsına uygun amelleri ve ahlâkı da buna kıyas et. Görmez misin şeriatte (yani bir hadiste) vârid olduğu üzere şehîdin kanı (âhirette) misk şekline girer ve ondan miskten başka bir koku yayılmaz.

Bazı âlimler bu âyetin münâfıklardan **Ced b. Kays** hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Peygamber (a.s.) onu düşmana karşı savaşa çıkmaya çağırmış, cihada teşvik etmiş ve:

"*Ey Kays oğlu Ced! uzun boylu Rum kızlarına ne dersin? Belki onlardan câriyeler ve hizmetçiler edinirsin.*" demiştir. Peygamber Efendimiz'in bu teklifine karşılık Ced:

"Burada kalmama izin ver. Rum kadınlarını anarak beni fitneye düşürme. Çünkü Ensar (Medine'liler) bilirler ki ben kadınlara düşkün bir kişiyim. Sarışın Rum kızlarını ele geçirirsek, sabredemeyip taksimat yapılmadan önce onlarla ilişkiye girmekten ve bu yüzden de fitne ve günaha girmekten korkarım." demiştir. Peygamber (a.s.) Cedd'in bu sözlerini duyunca savaşa katılması yönündeki isteğinden vazgeçip: "*Sana izin verdim.*" buyurmuştur.[166]

Allah Teâlâ Cedd'in mazeretini kabul etmemiş ve onun asıl, Peygamber Efendimiz (a.s.)'a muhalefet etmesi sebebiyle fitneye düşmüş olduğunu beyan etmiştir.

er-Ravd adlı eserde zikredildiğine göre Rumlar'ın atası İshâk oğlu Iys sarı olduğu için onlara "Benü'l-Asfar (Sarı oğulları)" adı verilmiştir. Sarı olanın Iys oğlu Rum olduğu da söylenir. Bu Rum, Rumlar'ın atasıdır. Rum'un annesi ise Hz. İsmail'in kızı Nesime'dir. Aslında Rumlar'ın tamamı Benü'l-Asfar soyundan değildir. İddia edildiğine göre ilk Rumlar, Hz. Nuh oğlu Yâfes oğlu Yûnân'ın soyundan gelmektedirler.

Bir başka rivâyete göre Rumlar'ın atası Hz. İbrahim oğlu Hz. İshak oğlu Iys oğlu Rum, Habeş melikinin kızıyla evlenmiş, bu evlilikten doğan oğlunun rengi beyaz-siyah arası (sarı) olduğu için çocuğa Asfar (Sarı), onun soyundan gelenlere de Benü'l-Asfar (Sarı oğulları) denilmiştir. Habeş ordusunun bir vakit Rumlar'ın sınır bölgelerinden bir yerleşim yerini işgal edip kadınlarına tecâvüz ettikleri ve bu kadınların siyah Habeşli ile beyaz Rum arasında sarı tenli çocuklar dünyaya getirdikleri için onlara Benü'l-Asfar denildiği de söylenir.

Hikâye edildiğine göre âriflerden birisi rüyâsında Peygamber Efendimiz (a.s.)'ı görmüş ve: "Yâ Rasûlallah, ben Rum diyarına doğru gitmek istiyorum." demiş, Peygamber (a.s.): *"Ma'sûm oraya girmez."* buyurmuştur. Bunun üzerine bu zâtın

kalbine şek ve şüphe düşmüştür. Çünkü Rumlar arasında sayılamayacak kadar âlimler, sâlihler ve velîler vardır. Sonra Peygamber Efendimiz'in kendisine söylediği bu sözü iyice düşünüp araştırmış ve ma'sumdan muradın peygamberler olduğunu, Rumlar arasında bulunan bu âlim, sâlih ve velî zâtların ise "korunmuşlar (mahfûzîn)" denilen kimseler olduğu neticesine varmıştır. Bütün bu bilgiler *Envâru'l-meşârık*'tan alınmıştır.

Sahih bir hadiste sâbit olduğuna göre "*Kıyâmetin kopacağı zaman (yeryüzünde) hiçbir müslüman kalmayacaktır*."[167] Fakat Rumlar bulunacaktır. Günümüzde kâfirlerin ekserisini oluşturdukları gibi kıyametin kopacağı vakitte de kâfirlerin ekseriyetini onlar oluşturacaklardır.

Sonra şunu da bilesin ki kişinin Allah yolunda savaştan geri kalması, onun cimriliğinden kaynaklanmaktadır. Cimrilik ise insanda bulunan en kötü sıfatlardan birisidir. **İbrâhim b. Edhem**: "Cimri olmaktan sakının." demiş. Kendisine:

"–Cimrilik nedir?" diye sorulunca:

"–Dünya ehline göre cimrilik, kişinin malına haris olması, onu harcamada sıkı davranmasıdır. Âhiret ehline göre ise canını Allah yolunda fedâ etmede cimrilik göstermesidir.

Şunu iyi bilin ki kul canını Allah rızası için adarsa Allah onun kalbine hidayet ve takva ihsan eder ve ona sekînet, vakar, üstün bir ilim ve kamil bir akıl bahşeder."

Öyleyse akıllı kişi, malını ve canını küçük cihad ve büyük cihad uğrunda harcamalıdır. Ancak bu sayede Allah Teâlâ'nın rızasına nâil olur. Cömertlik insanın sahip olduğu en güzel sıfatlardan birisidir.

Ebû Cüheym b. Huzeyfe'den şöyle bir hadise nakledilmiştir: Tebük savaşında savaş alanında amcamı aramak için çıkmıştım. Yanımda bir miktar su vardı. Henüz ölmemişse suyu ona içirmek istiyordum. Amcamı buldum, yüzünü sildim ve ona:

"–Su vereyim mi?" dedim. Başıyla:

"–Evet" işareti yaptı.

Tam o sırada bir kişi susuzluktan âh diye inlemeye başladı. Amcam başıyla suyu ona götürmemi işaret etti. Gittim ve gördüm ki âh diye inleyen Hişâm b. Âs imiş. Ona:

"–Su vereyim mi?" dedim.

"–Evet" dedi. Ona suyu içirmek için eğildiğimde susuzluktan âh diye inleyen bir başka ses işittim.

Hişam, suyu ona götürmemi işaret etti. Gidip yanına vardığımda adam ölmüştü. Suyu Hişam'a geri getirdim, o da ölmüştü. Amcama yetiştirmek için döndüm. Ama o da ölmüştü. *Hâlisatü'l-hakâik* adlı eserde bu şekilde anlatılmıştır.

Hâfız Şîrâzî (k.s.) der ki:

Ömür ve malı dost yolunda feda etmedik, yazık!
Aş yolunda bu kadar gösteremedik fedakârlık

Sa’dî (k.s.) ise şöyle der:

Karun hazinesini ele geçirsen eğer
O bile kalmaz, ancak ne verirsen onu götürürsün

---

[160]. Bk. *Süyûtî*, ed-Dürru’l-mensûr, IV, 208; *Saâtî*, el-Fethur-rabbânî, XVIII, 118
[161]. *Buhârî*, Cihad, 70; *Rikak*, 10; *İbn Mâce*, Zühd, 8
[162]. *Buhârî*, Cihad, 2; *Nesâî*, Cihad, 7; *İbn Mâce*, Fiten, 13; *Müsned*, III, 37
[163]. *Kenzü’l-ummâl*, XVI, 697
[164]. *Müsned*, II, 235, 242, 413
[165]. *Münâvî*, III, 432
[166]. *Süyûtî*, ed-Dürru’l-mensûr, IV, 213-215
[167]. *Müslim*, İmaret, 176

TEBÜK GAZVESİ'NDE MÜNÂFIKLARIN DURUMU

اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْۚ وَاِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ اَخَذْنَٓا
اَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ قُلْ لَنْ يُصِيبَنَٓا اِلَّا مَا
كَتَبَ اللّٰهُ لَنَاۚ هُوَ مَوْلٰينَاۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾
قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَٓا اِلَّٓا اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِۜ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ
اَنْ يُصِيبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهٖٓ اَوْ بِاَيْدِينَاۘ فَتَرَبَّصُٓوا اِنَّا مَعَكُمْ
مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعاً اَوْ كَرْهاً لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْۜ اِنَّكُمْ
كُنْتُمْ قَوْماً فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ اِلَّٓا
اَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِهٖ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى
وَلَا يُنْفِقُونَ اِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾ فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا
اَوْلَادُهُمْۜ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ
اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْۜ وَمَا هُمْ
مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً اَوْ مَغَارَاتٍ
اَوْ مُدَّخَلاً لَوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

50. Sana bir iyilik ulaşsa *(bu)*, onları üzer ve eğer sana bir kötülük ulaşsa sevinerek, "Biz önceden *(sefere katılmamakla)* tedbir almışız derler ve döner*(gider)*ler.

51. De ki: "Allah bizim için ne yazmış ise ancak o bize ulaşır, bizim mevlâmız O'dur. Müminler sâdece Allah'a tevekkül etsinler."

52. De ki: "Siz bizim hakkımızda ancak iki iyilikten birisini beklemiyor musunuz? Ama biz, Allah'ın size ya kendi tarafından veya bizim ellerimizle bir azab ulaştırmasını bekliyoruz. Haydi bekleyin, biz de sizinle beraber beklemekteyiz."

53. De ki: "İster gönüllü ister gönülsüz olarak Allah yolunda harcayın, sizden kabul edilmeyecektir. Çünkü siz, yoldan çıkan bir kavimsiniz!"

54. Harcamalarının kabul edilmesine engel olan sadece şudur: Onlar, Allah'ı ve Rasûlü'nü inkâr ettiler. Namaza da üşene üşene gelirler ve Allah yolunda istemeye istemeye harcarlar.

55. Onların ne malları ne de evlatları seni imrendirmesin. Allah, bunlarla onlara

dünya hayatında azabetmeyi ve kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.

56. Sizden olduklarına Allah'a yemin ediyorlar. Oysa onlar sizden değildirler. Fakat onlar korkak bir topluluktur.

57. Eğer sığınacak bir yer yahut mağaralar ya da sokulacak bir delik bulsalardı, hemen oraya doğru koşarlardı.

Ey Muhammed! Bedir savaşında olduğu gibi bazı savaşlarda *"sana bir iyilik"* yani zafer ve ganîmet *"ulaşsa"*, bu iyilik *"onları üzer"* sana olan aşırı hased ve düşmanlıkları sebebiyle bu iyilik, münâfıklara keder ve üzüntü verir. *"ve eğer"* Uhud'da olduğu gibi bazı savaşlarda *"sana"* yaralanma ve şiddet gibi *"bir kötülük ulaşsa"* müminlerden ayrı kalmalarına ve savaşa katılmamalarına *"sevinerek biz önceden"* yani musibet başımıza gelmeden önce *"tedbir almışız"* ihtiyatlı davranmışız, ileri görüşlülük etmişiz ve bu savaşa gitmemişiz *"derler ve"* savaş için oluşturulan toplantı ve müzakere meclisinden, ailelerinin yanına sevinçli sevinçli *"döner*(gider)*ler."*

Âyetin bu şekilde tefsîri "*sana*" hitabıyla müminlerin kastedilmesi durumundadır. Nitekim sonraki âyette "*bize*" (mütekellim maal-ğayr) zamirinin kullanılması, bunu göstermektedir. Yoksa "Peygamber (a.s.) savaşlarından birisinde hezimete uğramıştır." diyen kimseden tevbe etmesi istenir. Tevbe ederse ne âlâ, aksi takdirde öldürülür. Çünkü bu bir nakîsadır, eksikliktir. Nakîsa ise özellikle Peygamber Efendimiz hakkında câiz olmaz. Çünkü o vazifesinde daima basiret sahibi, mâsûmiyetinde şüphe bulunmayan bir peygamberdir. **Kadı Abdullah b. Murâbıt**'tan naklen *Hediyyetü'l-mehdiyyîn* adlı eserde böyle geçmektedir.

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَٓا اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَاۚ هُوَ مَوْلٰينَاۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

51. De ki: "Allah bizim için ne yazmış ise ancak o bize ulaşır, bizim mevlâmız O'dur. Müminler sâdece Allah'a tevekkül etsinler."

Sevinçlerini bina ettikleri itikadın bâtıl ve boş olduğunu beyan etmek üzere onlara *"de ki: Allah bizim için"* Levh-i mahfuz'da hayır ve şer, zorluk ve genişlik olarak *"ne yazmış ise ancak o bize ulaşır,"* onun dışındaki bir şey asla ulaşmaz. Yazılan bu şey de sizin muvafakat ya da muhâlefet etmenizle değişmez. Kulların işleri ancak (Allah tarafından) muhkem ve sağlam olarak yapılmış bir tedbir üzere cereyan eder. *"Bizim mevlâmız"* yardımcımız ve işlerimizi yürüten *"O'dur. Müminler sâdece Allah'a tevekkül etsinler*."

Âyetin "Müminler yalnızca Allah'a tevekkül etsinler" kısmı, "de ki" emriyle

söylenmesi emredilen şeylere dâhildir. Âyetin bu kısmının, Allah Teâlâ tarafından söylenen yeni bir cümle olması da mümkündür.

Tevekkül, gerekli tedbirleri aldıktan sonra işi Allah Teâlâ'ya havâle etmek ve O'nun yaptığına râzı olmaktır. İsterse bu normal tedbirleri yerine getirdikten sonra olsun. Kula düşen Mevlâsı'na tevekkül etmek, O'nun rızâsını istemek ve Allah'ın takdir ettiği şeylerin dışında hiçbir şeyin kendisine isabet etmeyeceğine inanmaktır.

Hâfız şöyle der:

Pîrimiz dedi: Yaratılış kaleminde hata yoktur
Hataları örten temiz nazarına âferin!

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Kul, başına gelecek bir musîbetin asla şaşırmayacağını, başına gelmeyecek bir musibetin de asla gelmeyeceğini bilmedikçe imanın hakîkatına ulaşamaz*."[168]

قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَٓا اِلَّٓا اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِۜ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ
اَنْ يُص۪يبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِه۪ٓ اَوْ بِاَيْد۪ينَاۗ فَتَرَبَّصُٓوا اِنَّا مَعَكُمْ
مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾

52. De ki: "Siz bizim hakkımızda ancak iki iyilikten birisini beklemiyor musunuz? Ama biz, Allah'ın size ya kendi tarafından veya bizim ellerimizle bir azab ulaştırmasını bekliyoruz. Haydi bekleyin, biz de sizinle beraber beklemekteyiz."

Münâfıklara *"de ki: Siz bizim hakkımızda ancak iki iyilikten"* her biri güzel âkıbet olan zafer ve şehidlikten *"birisini beklemiyor musunuz?"* yani bunu bekliyorsunuz. Âyetteki ifadenin bu şekilde gelmesi, bir nevi birinci cevapta mübhem bırakılan hususu beyan etmektedir. Münâfıkların müslümanlar için zarar gördükleri şehidliğin, menfaat saydıkları zafer ve ganimetten daha faydalı olduğunu bildirmek suretiyle gerçek durumu ortaya koymaktır. Yani siz ancak bizim başımıza gelen en güzel âkıbete (şehid olmamıza) ve kendinizin bundan mahrum kalmanıza seviniyorsunuz. Dolayısıyla siz nerede, iddia ettiğiniz gibi teyakkuz (uyanıklık), ihtiyat ve akılla hareket etmek nerede?!

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Allah, kendi yolunda (cihad etmek için) çıkan ve bunu da yalnızca Allah'a olan îmânı ve Rasûlü'nü tasdikden dolayı yapan kimseye, cennete girmeyi veya çıkmış olduğu evine ecir ya da ganîmete nâil olmuş olarak geri dönmeyi garanti eder*."[169]

Devlet şayet yardım ederse, eteğini tutarım
İster neşe, eğlence tarafına çeksin, ister şeref ve yüceliğe

"Ama biz" de size şu iki kötü sonuçtan birisini; ya *"Allah'ın size ya kendi tarafından"* sizden önce helak ettiği kavimlere isabet eden korkunç ses (sayha), sarsıntı (racfe), yere batırma (hasf) gibi felaketleri ulaştırmasını *"veya"* küfrünüz sebebiyle "*bizim ellerimizle bir azab"* öldürülme azabını *"ulaştırmasını bekliyoruz."*

"Haydi bekleyin, biz de sizinle beraber beklemekteyiz." Yani durum böyle olunca bizim âkıbetimizi bekleyin, biz de sizin âkibetinizin ne olacağını beklemekteyiz. Her birimiz beklediği şeyle karşılaştığında siz (bizim hakkımızda) yalnızca bizi sevindiren şeyleri müşahede edeceksiniz. Biz ise sizi üzen şeyleri müşahede edeceğiz. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Müminin durumu, başağın durumuna benzer. Rüzgar başağı hareket ettirir. Başak da kah doğrulur kah düşer; kâfirin durumu ise Erze ağacının durumuna benzer; hiç bükülmez, ancak kökünden kopar*."[170]

"Erze" ağacı, Şam ve Ermeni diyarında bulunan Çam ağacına (sanevber) benzer bir ağaçtır. Onun Çam ağacı olduğu da söylenmiştir. Müminin rahat bir yaşantısı yoktur; mutluluk gamla, nimet sıkıntı ile, sağlık hastalıkla beraber bulunur. Kâfir ise sağlıklı ve mutludur; ancak bir anda tökezler ve helâk olur.

Bir başka hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Benim bir velî kulumu küçümseyen, hafife alan kişi, benimle muhârebeye çıkmış demektir.*"[171] Velî -ki itaatkar mümin demektir- Allah'a yardım eder, Allah da onun yardımcısı olur. Kim Allah'ın yardımcısı olduğu bir kuluna düşmanlık ederse Allah ile muhârebeye çıkmış demektir. Her kâfir ve münâfık, Allah'ın velîlerini hafife almaktadır. Onları hafife almanın neticesi ise helâk ve kökünün kazınmasıdır.

Mesnevî'de denilir ki:

Âd ve Semûd kavminin hikâyeleri ne içindir?
Peygamberlerin nâzik olduklarını bilmen için
Yere batma, başlarına taş yağma, bir sesle canlarının alınışı
Bütün bunlar nefs-i nâtıka sahiplerinin yüceliklerini bildirmek için
Bütün hayvanlar insan içindir
Tüm insanlar bir akıllı içindir
Akıl dediğin nedir? Akıl sahibinin küllî olan aklı
Cüz'î akıl da akıldır, ancak şaşkın bir akıl

Allah bu âyette, hallerini değiştirmeleri ve halleriyle söyledikleri sözler birbirine uymaması sebebiyle münâfıkları kötülemiştir. Bir hadiste şöyle buyurulur: "*Kulun kalbi istikâmet (doğruluk) üzere olmadıkça îmanı istikâmet üzere olmaz. Dili istikâmet üzere olmadıkça da kalbi istikâmet üzere olmaz*."[172]

Bir hadiste de şöyle buyurulur: "*Kazancı temiz, içi (kalbi) düzgün, dışı ahlâklı ve insanlara kötülüğü dokunmayan kimseye ne mutlu.*"[173]

Bir başka hadiste ise: "*İnsanların en kötülerinden birisi de iki yüzlü olandır ki bazı insanlara bir yüzü ile diğerlerine öbür yüzü ile gelir. Bu dünyada iki yüzlü olan*

kimsenin kıyâmet gününde ateşten iki dili olacaktır.”[174] buyurulmuştur. *Ebkâru’l-efkâr* adlı eserde bu şekilde geçmektedir.

قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْۜ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا
فَاسِقٖينَ ﴿٥٣﴾

53. De ki: “İster gönüllü ister gönülsüz olarak Allah yolunda harcayın, sizden kabul edilmeyecektir. Çünkü siz, yoldan çıkan bir kavimsiniz!”

Münâfıklardan **Ced b. Kays**, Tebük gazvesine katılmamak için Peygamberimiz’den izin istemiş ve “Sana malımla yardım edeyim.” demişti. İşte Cenâb-ı Hak bu âyette Peygamberimiz’e şöyle buyuruyor: Ced b. Kays’a cevap olarak *“de ki:”* Ey Mûnafıklar *“İster gönüllü”* kendiliğinizden itâaat ederek *“ister gönülsüz” “olarak”* öldürülme korkusuyla istemeyerek *“Allah yolunda”* mallarınızı *“harcayın, sizden kabul edilmeyecektir.”*

el-İrşâd müellifi demiştir ki: Âyetteki *“gönüllü olarak”* ifadesi, Peygamber (a.s.) tarafından bir zorlama olmadan; “*gönülsüz olarak*” ifadesi ise sizin tarafınızdan istek olmadan, demektir. Ya da bu ifâde şümûlü genişletmek için söylenmiş farazî bir ifâdedir.

Aşağıda görüleceği üzere bu ifade “***İstemeye istemeye sadaka verirler***.” âyetine ters düşmez.

Âyette geçen *“sizden kabul edilmeyecektir”* ifadesine iki türlü mânâ verilebilir: “Peygamber (a.s.) onlardan sadakalarını kabul etmeyecek, verecekleri şeyleri kendilerine iâde edecektir.” Ya da: “Allah Teâlâ onlardan kabul etmeyecektir ve onun karşılığını vermeyecektir.”

“ اَنْفِقُوا (harcayın)” emir sîgası, haber mânâsında kullanılmıştır; “ اَنْفَقْتُمْ ” (harcadınız) demektir. Çünkü, “*sizden kabul edilmeyecektir*” cümlesi, “*harcayın*” fiilini zâhir mânâsına hamletmeye mâni olmaktadır. Zira bir şeyi önce emredip ardından onun abes olduğunu, hiç fayda temin etmeyeceğini söylemek anlamsız olur.

Rivayete göre Ced b. Kays, savaşa katılmamak için mazeret ileri sürünce oğlu Abdullah onu kınayıp şöyle demişti: “Vallahi savaşa çıkmana yalnızca münâfıklığın mâni olmaktadır. Allah, senin (bu durumun) hakkında âyet indirecektir.” Bu sözler üzerine Ced, pabucunu alıp oğlunun yüzüne vurmuştu. Âyet inince Abdullah’ın: “Ben sana söylememiş miydim?!” demesi üzerine Ced: “Sus ey alçak! Vallahi, sen bana Muhammed’den daha sert davranıyorsun.” demiştir.

Daha sonra Allah Teâlâ: *“Çünkü siz yoldan çıkan”* (kâfir) *“bir kavimsiniz”* sözüyle, onların sadakalarını kabul etmeme gerekçesini açıklamıştır. Buradaki fâsıklıkla (yoldan çıkmakla) küfrün bir alt derecesindeki fâsıklık değil, küfrün en ileri derecesindeki fâsıklık kastedilmektedir. Nitekim **Kâşifî** şöyle demiştir: “Doğrusu siz İslâm

dâiresinden çıkmış olan grupsunuz. Kâfirin infakı kabul edilmez.”. Bu âyette onların sadakalarının kabul edilmeme gerekçesi olarak fâsık olmaları gösterilmiştir. Bir sonraki âyette ise ***“Onlar Allah’ı ve Rasûlü’nü inkâr ettiler...”*** buyurularak inkar etmeleri gerekçe gösterilmiştir ki ikisi de aynı mânâyı ifade etmektedir.

Rivayet edildiğine göre Ced b. Kays, nifakından güzel bir tevbe ile tevbe etmiş ve Hz. Osman’ın (r.a.) hilafeti döneminde ölmüştür.

وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ اِلَّٓا اَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِه۪ وَلَا
يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ اِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾

54. Harcamalarının kabul edilmesine engel olan sadece şudur: Onlar, Allah’ı ve Rasûlü’nü inkâr ettiler. Namaza da üşene üşene gelirler ve Allah yolunda istemeye istemeye harcarlar.

Onların Allah yolunda *“harcamalarının kabul edilmesine engel olan sadece şudur: Onlar Allah’ı ve Rasûlü’nü inkâr ettiler.”* Yani onların harcamalarının kabul edilmesine küfürlerinden başka hiçbir şey engel olmamıştır.

Cemaatle *“namaza da üşene üşene”* ağır bularak *“gelirler.”*

Kâşifî der ki: “Onlar tembel kimselerdir. Namaza sadâkatle ve kendi istekleriyle değil istemeye istemeye ve tembellikle gelirler.”

Beğavî demiştir ki: “Münâfıkların asla namazları olmadığı halde, âyette onların namazda tembellik gösterdikleri nasıl zikredildi?” diye sorulursa bu soruya şöyle cevap verilir: Âyette onların kişiyi tembelliğe götüren küfür halleri kötülenmektedir. Çünkü küfür kişiye tembellik getirir, iman ise canlılık ve hareket kazandırır.

“Ve Allah yolunda istemeye istemeye harcarlar.” **Şeyhzâde** şöyle demiştir: İbadetleri yerine getirme konusunda müminde bulunan istek ve canlılık, bu ibadetleri yerine getirmesi durumunda elde edeceği sevab ümidinden ve terk etmesi durumunda karşılaşacağı cezalandırılma korkusundan kaynaklanmaktadır. Bu ümit ve korku da, Peygamber Efendimiz (a.s.)’ın Allah katından getirdiği şeylere olan imanından ileri gelir. Münâfık ise buna inanmaz, dolayısıyla âhiret sevabını ümit etmez, orada göreceği cezadan da korkmaz. Bu sebeple de namaza gelmekte tembel davranır, sadaka vermek istemez. Çünkü namaz kılmanın bedeni yormak, sadaka vermenin de malı faydasız yere zâyî etmek olduğunu düşünür.

Bu âyette tembellik kötülenmiştir. Devamlı tembellik gösteren kimse, emeline ulaşamaz denilmiştir.

Ebûbekir Harizmî demiştir ki:

Tembel kişiyle hiçbir surette dostluk kurma;
Nice salihler başkasının yüzünden bozulmuştur.

Ahmağın, metin kimseye sirayeti çok çabuk olur;
Kor, küle konulur da alevi söner.

Mesnevî'de denir ki:

Binlerce istekli kişi olsa, bir de usanmış kişi
Elçi, elçilik yapmak istemez, gönlü soğur
Onların huzurunda iki kat eğilmedikçe
O emaneti nasıl olur da sana verirler?

فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾

55. Onların ne malları ne de evlatları seni imrendirmesin. Allah, bunlarla onlara dünya hayatında azab etmeyi ve kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.

"Onların" münâfıkların *"ne malları ne de evlatları seni imrendirmesin."*

" اَلْإِعْجَابُ (imrenmek)", güzelliğine şaşırarak bir şeyi beğenmek demektir.

Kâşifî der ki: "Bu ifâdenin mânâsı sizi şaşkınlığa düşürmesin, demektir. Hitap Hz. Peygamber (a.s.)'a olmakla birlikte murad ümmettir. Müminlere şöyle buyurur: Sizi şaşkınlığa sevketmesin.

Onların malları, kendi aleyhlerine bir yüktür; mühlet vererek kendilerini yavaş yavaş azaba yaklaştırma vâsıtasıdır. Nitekim âyetin devamında şöyle buyurulmuştur: *"Allah, bunlarla onlara dünya hayatında azâb etmeyi…"*

"Bunlar" zamîri ile çocuklar değil mallar kastedilmektedir. Buna göre mânâ şu şekildedir: Allah, onlara mallarını biriktirirken yorgunlukla, onları muhafaza ederken korkuyla ve bu malları Allah yolunda harcamayı hoş görmemekle azâb etmeyi istiyor.

"Bunlar" zamîrinin, hem mallar hem de çocukların yerine kullanılmış olması da mümkündür. Çünkü evlatları da onların dünyada azab görmesine sebep olur. Şöyle ki, şayet çocukları yaşasa, usûlü (anne-babaları vs.) onları yetiştirme, yiyecek içecek ve giyecekleri şeyleri temin etme zorluklarıyla karşılaşacaklardır. Şayet çocukları ölse, onlardan ayrılma hasretiyle sıkıntı ve azap çekeceklerdir. Çünkü sevilenden ayrılmak insana çok üzüntü verir.

Fakir (**Bursevî**) der ki: "Anne-babanın katlandığı bu yorgunluk ve hasrette mümin de kâfir de müşterektir. Öyleyse bunu kâfire tahsis etmenin mânâsı nedir?" dersen, ben derim ki: Evet (durum öyledir) ancak bu konuda mümin daha hafif bir yorgunluk ve hasret çeker. Çünkü o iman sahibidir. Âhiret sevabını umut ederek sıkıntılara karşı sabır gösterir. Bu yüzden çocukları yetiştirme konusunda çektiği sıkıntı ve onlardan ayrılma hasreti öbürüne nisbetle sanki yok gibidir.

“ve kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.” yâni onların kâfir olarak, âkıbetini düşünmeden dünya hazlarıyle meşgul oldukları halde ölmelerini istiyor. Bu aslında onlar için nimet değil cezadır. Ne malları onlara yardım eder, ne de çoluk çocukları imdadlarına yetişir.

Allah Teâlâ’nın münâfıkların küfürlerinin vebalini çekmeleri için canlarının küfür üzere çıkmasını irade etmesi şunu göstermektedir: Bir insan çok şerli ve başkalarına eziyeti dokunan birisi olduğunda onun küfrüne ve küfür üzere ölmesine ve bu suretle de Allah’ın ondan intikam almasına rıza gösterilebilir. Tabii ki küfrü güzel görmemek ve onu câiz saymamak şartıyla. Nitekim fakihler demişlerdir ki: (Bir mümin) bir zâlime: “Allah seni küfür üzere öldürsün.” diye beddua etse veya “Allah senden îmanı soyup alsın.” dese ya da “Allah senin canını kâfir olarak alsın.” diyerek beddua etse, -küfrü güzel saymadığı, câiz görmediği ve o kimsenin halka yaptığı zulüm ve ezaya karşılık Allah’ın imanı soyup alarak ondan intikam almasını temennî ettiği takdirde- küfre girmiş olmaz.

Bilesin ki Allah’a kullukta mal ile, beden ile ve kalb ile olmak üzere üç türlü itaat vardır.

Mal ile itaat, malı Allah yolunda harcamaktır. Hadiste buyurulmuştur: “*Kim bir gâzîyi iğne teli ile de olsa techiz ederse Allah o kimsenin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar. Kim bir gâzîyi bir dirhemle de olsa techiz ederse Allah ona inci ve yakuttan olan cennette yetmiş derece verir*.”[175]

Ebû Hüreyre (r.a.)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.)’e her adımını gözünün gördüğü en uzak mesafeye atan bir at getirildi. Hz. Peygamber (s.a.) yanında Cibrîl olduğu halde (bu ata binip) gitti ve bir topluluğun yanına vardı. Bu topluluk bir günde mahsûllerini ekiyor bir günde de hasat ediyorlardı. Her hasat edişlerinde (tarlaları) tekrar hasat edilmemiş haline geri dönüyordu. Hz. Peygamber (s.a.): “*Ey Cibrîl! Bunlar kimlerdir?*” diye sordu. Cibrîl şu cevabı verdi: “Bunlar Allah yolunda savaşan mücâhidlerdir; onlara her bir sevaplarına karşılık yediyüz katı sevap verilir. ***“Siz Allah için ne verirseniz, Allah onun yerine başkasını verir.”*** (Sebe’, 34/39)”. [176]

Beden ile itaate gelince bu, dînin emir ve yasaklarına riayet etmek, sünnetleri ve müstehab olan âdâbı yerine getirmektir.

Kalb ile tâat ise, îman, doğruluk ve niyette ihlastır.

Demek ki kalb itaati olmadan münâfıkların yaptığı gibi sırf mal ve beden ile yapılan itaat makbul olmaz. Ama mal ve beden itaati olmadan da kalb itaati makbul olur. Nitekim Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Müminin niyeti, amelinden daha tesirlidir*.”[177]

Yapılan ibadet, ancak gerçek iman üzere olursa kabul edilir. İman, mâlî ve bedenî itaatleri yerine getirme şartıdır. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Şu malı vermek de fitnedir, elde tutmak da.*”[178] Bu böyledir, çünkü onu riyâ maksadıyla veya başa kakmak ve ezâ için infak etmek fitnedir. Aynı şekilde onu elde tutmak da fitnedir. Çünkü

cimri davranıp malı tutmak kişinin kötülenmesine, dahası dalâlete düşmesine sebep olur.

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: "*Her ümmetin bir fitnesi vardır, benim ümmetimin fitnesi ise maldır*."[179] Hakîkî fitne Allah'ın yardımından mahrum olan kişiyi, din ve Allah yolundan alıkoyan her şeydir. Allah'ın verdiğine rızâ gösteren kişi eğer padişah da olsa, o padişahlık onu din yolundan alıkoymaz.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Dünya nedir? Allah'tan gâfil olmaktır
Yoksa kumaş, para, ölçü ve kadın değildir
Mala din için sahip olanlar hakkında Rasûl:
"Bu ne güzel mal, ne hayırlı mal" buyurdu
Geminin içindeki su, gemiyi batırır
Geminin altındaki su, gemiyi kaldırır
Mal, mülk sevgisini gönlünden attığı için
Süleyman kendisini fakir olarak isimlendirdi

Muâviye bir kadına Hz. Ali'yi görüp görmediğini sordu. Kadın:
"–Evet, gördüm." dedi.
Muâviye:
"–Ali nasıl bir adamdı?" diye sordu.
Kadın şöyle cevap verdi:
"–O öyle bir adamdır ki mülk onu şımartmaz, nimet de onu şaşırtmaz."

Ömer b. Hattab der ki: "Malın aldatamadığı kimseyi hiçbir büyücü ve şeytan aldatamaz."

Bir adam Peygamber (a.s.)'a şöyle dedi: "Bana bir yol göster de şeytan beni aldatmasın." derdi.
Hz. Peygamber (a.s.) o şahsa:
"*Gönlüne mal sevgisi koyma ve hiçbir nâmahrem kadınla yalnız kalma*."[180] buyurdu. *Şerhu'ş-Şihâb*'da böyle geçmektedir.

Mülke, makama ve akrabaya güvenme
Senden önce de vardı bunlar, senden sonra da olacak

وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْۜ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾

56. Sizden olduklarına Allah'a yemin ediyorlar. Oysa onlar sizden değildirler. Fakat onlar korkak bir topluluktur.

Münâfıklar *"sizden"* yani müslümanlar cümlesinden *"olduklarına Allah'a yemin ediyorlar. Oysa"* kalplerinde taşıdıkları küfürden dolayı *"onlar sizden değildirler. Fakat onlar korkak bir topluluktur."* Müşriklere yaptığınızı kendilerine de yapmanızdan korkuyorlar. Takiyye yaparak güya müslüman olduklarını söylüyorlar ve bunu da sahte bir îman ile desteklemeye çalışıyorlar.

لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَاً اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلاً لَوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ
يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

57. Eğer sığınacak bir yer yahut mağaralar ya da sokulacak bir delik bulsalardı, hemen oraya doğru koşarlardı.

"Eğer" o münâfıklar, *"sığınacak bir yer"* dağ başı, kale, ada gibi kendisine sığınılacak muhkem bir yer *"yahut"* yüksek dağlarda bulunan içerisinde saklanacakları küçük ya da büyük *"mağaralar ya da sokulacak bir delik"* yer altında bulunan kuyu gibi saklanıp sığınacakları bir dehliz, tünel ya da **Haddâdî**'nin tefsirinde geçtiği gibi aralarına katılacakları ve kendilerini sizden koruyacakları bir topluluk *"bulsalardı, hemen oraya"* zikredilenlerden birine *"doğru koşarlardı."* Koşarak o tarafa yönelip giderlerdi. Gemi azıya alan at gibi onlar o kadar hızlı giderlerdi ki hiçbir şey onları geri çeviremezdi. Bunu da sizinle bir arada bulunmamak, sizden uzaklaşmak için yaparlardı.

Şeyhzâde demiştir ki: " مَغَارَاتٍ (mağaralar)" ve " مُدَّخَلاً (delik)" kelimelerinin " مَلْجَاً (sığınacak yer)" kelimesine atfedilmesi hâs bir kelimenin âm kelime üzerine atfedilmesi kabilindendir. İfade, onların sığınacakları şeyi elde etme konusunda âcizliklerinin ortaya çıktığını göstermektedir. Çünkü *"melce"*, insanın hangi türden olursa olsun sığınacağı ve siper edineceği sığınak, kaçacak yer mânâsına gelir.

Geçmiş zaman mânâsı kastedildiği halde âyette şart cümlesinde gelecek zaman siygasının tercih edilmesi, münâfıkların aradıkları şeyi hiçbir zaman bulamayacaklarını ifade etmek içindir.

Onlar, her ne kadar kendilerinin sizden olduklarına dair yemin etseler de bu yeminlerinde yalan söylemektedirler. Yurtlarından çıkmaları mümkün olmadığı için öldürülme korkusundan dolayı yemin ederler. Yurtlarını ve mallarını terk etmeye güçleri yetse, kalelere veya dağlarda bulunan mağaralara ya da yerin altındaki deliklere sığınma imkanı bulsalar, sizden gizlenmek üzere sizi görmekten, sizinle karşılaşmaktan hoşlanmadıkları için bunu kesinlikle yaparlardı.

Bu âyette onların tam bir azgınlık ve taşkınlık içerisinde oldukları ortaya konulmuştur.

Ayrıca ihlâslı bir müminle dostluk kurmanın münafığa zor geldiğine işaret edilmektedir. Çünkü her cins kendi cinsinden olana meyleder. Kendi cinsinden olmayana meyletmez.

Sa'dî, *Gülistân*'da demiştir ki:

Bir papağanla bir kargayı bir kafese koymuşlardı. Papağan, karganın çirkin manzarasından sıkılıyor, diyordu ki: "Ne çirkin surat! Ne iğrenç sima! Ne melun manzara!.. Keşke aramız meşrıkla mağrip arası kadar açık olsaydı da şu yüzü görmeseydim."

Sabahleyin yüzüne kalksa, baksa bir insân
Sabah rûz-ı selâmet olur ona zindân
Senin gibi bir uğursuz gerekti hem-kafesin
Fakat senin gibiyi var mı bulmaya imkân?

Asıl tuhaflık nerde!.. Karga da onun arkadaşlığından memnun değil. O da "lâ havle" çekerek inliyor, talihinin aksiliğinden şikâyet ediyor, diyordu ki: "Bu, ne talihsizlik! Benim şerefime lâyık olan, kendim gibi bir karga ile bir bağ duvarı üzerinde zıplaya zıplaya gezmekti.

Bir âbidi istersen eğer hapse tıkılsın
Sok meclis-i rindâna sıkılsın da sıkılsın

Acep günahım neydi de böyle ahmak, kendini beğenmiş, saçma sözlü bir yabancının arkadaşlığıyla mübtelâ oldum.

Bir duvarda olsa sûretin menkûş
Kimse o duvarın altına varmaz
Eğer sen cennetlik olursan, bi'l-farz,
Cennete gidecek bulunur pek az

Bu temsili şunun için getirdim ki, âlimler, câhillerden ne kadar nefret ederlerse, cahiller de âlimlerden yüz kat fazla ürkerler.

Denilir ki: İnsana en sıkıntılı gelen zindan, aynı meşrebden olmayanların (zıtların) birbiriyle muâşeret etmesidir.

Asmaî anlatır: Halil (b. Ahmed)'in yanına vardım. Küçük bir hasır üzerinde oturuyordu. Bana oturmamı işaret etti. Ben:

"–Sana darlık veriyorum." dedim. O da şöyle dedi:

"–Birbirinden nefret eden iki kişiye bütün dünya dar gelir. Birbirini seven iki kişiye ise bir karışlık yer bile geniş gelir." dedi.

Bazıları da şöyle demiştir: “İyi arkadaş, muhalif olan öz kardeşten daha hayırlıdır.”

Akıllı insan, imkan ölçüsünde âfâk ve enfüs tarafını gözetip korumalı, dâimâ dışını ve içini ıslâh etmeye çalışmalı, kendilerinin ihvandan olduklarını iddia eden ve fakat aslında düşman olan kimselerden uzak durmalıdır. İnsanın düşmanlarından birisi de nefis ve sıfatlarıdır. Nefis kendisinin ruh, kalb ve sır sîretinde ve tabiatında olduğunu iddia eder. Halbuki öyle değildir. Çünkü ruhun menşei, emir ve ervah âlemidir. Nefsin menşei ise halk ve eşbâh (hayal) âlemidir. Bu yüzden nefsi ıslah etmek ve kötü huylarını izâle etmek gerekir ki ruh ile sohbete lâyık olsun. İşte bu sâyede nice zevkler ve fethler hâsıl olur.

---

[168]. *Tirmizî*, Kader, 10

[169]. *Müslim*, İmâret, 103, 107; *Nesâî*, İman, 24; *Müsned*, II, 399, 424

[170]. Münâvî, V, 512

[171]. İbn Mâce, Fiten, 16

[172]. Müsned, III, 198

[173]. Terğîb, III, 207

[174]. Buhârî, Menakıb, 1, Edeb, 52; Müslim, Birr, 98-99; Ebû Dâvud, Edeb, 34; Tirmizî, Birr, 78

[175]. Buhârî, Cihad, 38; Müslim, İmare, 135-136

[176]. Münzirî, Terğib, II, 389

[177]. Aclûnî, II, 430

[178]. Müsned, V, 58

[179]. Tirmizî, Zühd, 26; Müsned, IV, 160

[180]. bk. Buharî, Nikâh, 111, 112; *Müslim*, Hac, 424

ZEKÂT VERİLECEK KİMSELER

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِۚ فَاِنْ اُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَاِنْ لَمْ
يُعْطَوْا مِنْهَٓا اِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ
وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِينَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَرَسُولُهُٓۙ اِنَّٓا اِلَى
اللّٰهِ رَاغِبُونَۚ ﴿٥٩﴾ اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَٓاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ
عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِۜ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

58. Onlardan kimi de sadakalar*(ın bölüştürülmesi hususun)*da sana dil uzatır. Eğer onlardan kendilerine pay verilirse hoşlanırlar, onlardan kendilerine pay verilmezse hemen kızarlar.

59. Eğer onlar Allah ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine râzı olup, "Allah bize yeter, yakında Allah bize lütfundan verecek, Rasûlü de. Biz yalnız Allah'a rağbet ederiz, *(yalnızca)* O'ndan umarız." deselerdi *(daha iyi olurdu)*.

60. Sadakalar *(zekatlar)* Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, onlar üzerinde çalışanlara, kalpleri ısındırılacak olanlara, *(hürriyetlerini satın almaya çalışan)* kölelere, borçlulara, Allah yolunda cihâd edenlere ve yolcuya mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

"Onlardan kimi de" münâfıklardan öyleleri de var ki *"sadakalar da"* yani zekatın durumu hakkında seni ayıplarlar, onun taksimi hususunda *"sana dil uzatır."*

Sadaka, verilen kişiden karşılık beklemeden, sırf sevap elde etmek için yapılan bağışa denir. Verdiği sadaka sayesinde kişinin Allah'a kulluğundaki sadâkati ortaya çıktığı için yaptığı bağışa "sadaka" adı verilmiştir. *el-Kirmânî*'de böyle geçmektedir.

Âyet, **Ebü'l-Cüvâz** adlı münafığın Peygamber Efendimiz'i kasdederek: "Arkadaşınıza baksanıza, hem sadakalarınızı koyun çobanlarına taksim ediyor hem de adâlet yaptığını iddia ediyor." demesi üzerine inmiştir.

"Eğer onlardan kendilerine pay verilirse", yani zekattan kendilerine istedikleri mikdar verilirse "*hoşlanırlar*" taksimattan kendilerine düşen paya râzı olurlar, onu güzel sayarlar; *"onlardan kendilerine pay verilmezse"* zekattan kendilerine istedikleri miktar verilmez de beklediklerinden daha az bir mikarı verilirse *"hemen kızarlar."*

İstedikleri verilmediği zaman hiç gecikmeden hemen kızarlar. Çünkü onlar, dünya sevgisi ve dünyalık elde etme konusunda aç gözlülük üzere yaratılmışlar.

Âyette münâfıkların Peygamber Efendimiz (a.s.)'ı ayıplamalarının yanlış olduğu ve bunun kaynağının kendilerinin dünya metâına olan hırslarından başka bir şey olmadığı

beyan edilmektedir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de ifade edildiğine göre "nifak", insanın zâhirini İslâm'ın rükünleri ile tezyin ederken bâtınını îman nurlarından tecrid etmektir. İman nurundan tecrid edilmiş bir kalb, içinde taşıdığı dünya sevgisi sebebiyle küfür karanlığı ile müzeyyen olur. Sadece dünyalık şeyleri elde ettiğinde râzı olur, dünyayı kaybettiğinde kızar.

Sa'dî der ki:

Dost aslâ dosttan ayrılmaz
Ben onun isteğine gönül bağladım
Çağırırsa huzûra, lütfu bilir
Dergâhından kovarsa, kahrı bilir

وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتٖينَا اللّٰهُ
مِنْ فَضْلِهٖ وَرَسُولُهُٓ اِنَّٓا اِلَى اللّٰهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

59. Eğer onlar Allah ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine râzı olup, "Allah bize yeter, yakında Allah bize lütfundan verecek, Rasûlü de. Biz yalnız Allah'a rağbet ederiz, *(yalnızca)* O'ndan umarız." deselerdi *(daha iyi olurdu)*.

"Eğer onlar Allah ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine râzı olup" yâni Rasûlullah (s.a.)'in kendilerine verdiği zekatlara -az bile olsa- gönül hoşnutluğu ile rızâ gösterseler, demektir. Burada "Allah" lafzı, ta'zim için ve Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın yaptıklarının Yüce Allah'ın emriyle olduğuna dikkat çekmek için zikredilmiştir. Şu halde O'na emredilen hikmete ve doğruya muvâfık olduğu için O'na itiraz sözkonusu olamaz.

"Allah bize yeter" Allah'ın bize olan lütfu, ihsânı ve bizim için taksim ettiği şey bize kâfîdir. Çünkü sahip olduğumuz her şey O'nun katından bir ihsandır. Onu kazanmada bizim dahlimiz olsun olmasın farketmez. *"yakında Allah bize lütfundan"* bundan başka bağışlar *"verecek, Rasûlü de"* bugün bize verdiğinden daha fazlasını verecek. *"Biz yalnız Allah'a rağbet ederiz*, (yalnızca) *O'ndan"* lütuf ve keremiyle bizi zengin etmesini *"umarız." deselerdi"* elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.

Kısmete rıza göstermek, sevince sebep olur. Ona sızlanmak ise sıkıntıya sebeptir. **Sülemî**, İbrâhim Edhem'den şöyle nakleder: Aza kanaat eden kimse gam ve üzüntüden kurtulur.

Verilene râzı ol, kaşını çatma
Sana ve bana seçme hakkı bırakılmamıştır

Bu mânâda şöyle denilmiştir:

Dinle şu nükteyi, kendini gamdan kurtarırsın
Sana takdir edilmemiş olan rızkı istersen, üzüntü çekersin

Denilir ki: "Taksim edilen miktar hak olunca, buna kızmak ahmaklık olur."

Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.), gözü görmez olduktan sonra Mekke'ye geldiğinde kendisine "Sen duâsı makbul bir kişisin, niçin gözünün tekrar görmesi için duâ etmiyorsun?" denilince: "Allah Teâlâ'nın (benim hakkımdaki) hükmü, gözümden daha sevimlidir" diye cevap vermiştir.

Hikmet ehli bir zâta: "Kişinin doğum anında avucunu sıkıca kapamasının, ölümünde ise onu açmasının sebebi nedir?" diye sorulunca, buna şu dörtlükle cevap vermiştir:

Doğduğunda insanın avucunun kapalı olması,
Hayata olan aşırı hırsını gösterir.
Öldüğünde insanın avucunun açık olması ise,
"Bakın! Ben, avucumda hiçbir şey olmadan çıktım" demektir.

Hikaye edildiğine göre bir kefen hırsızı, **Bâyezîd Bistâmî**'nin (k.s.) elinde tevbe etti. Bâyezîd, ona önceki hâlini sordu. O şöyle cevap verdi:

"Bin kişinin kefenini çaldım. İki kişi hariç hiçbirinin yüzünü kıbleye dönük görmedim. Bunun üzerine Bâyezîd: "Zavallılar! Onlar, rızık düşkünleridir. Yüzleri kıbleden çevirilmiştir."

Öyleyse akıllı insana, Allah'a tevekkül etmek ve O'nun vaadine güvenmek düşer. Çünkü Allah kuluna kâfîdir. Allah'ı bulan kişi, O'ndan başkasını kaybeder. Allah'ı kaybetmek, O'ndan başkasını bulmaya; Allah'ı bulmak ise O'ndan başkasını kaybetmeye bağlıdır. Allah'ı bulan kişi O'na râzı olur ve şöyle der: "Yakında Allah bize, âhiretimizi kemale erdirme, dünyamızı düzene koyma konusunda ihtiyaç duyduğumuz şeyleri lütfundan olarak bol bol verecek. Biz Mevlâ'dan başka ne dünyaya ne âhirete ne ikisi arasında olan şeylere rağbet ederiz. Biz sadece Allah'a rağbet ederiz."

Rivayet edildiğine göre İsâ (a.s.) Allah Teâlâ'yı zikreden bir topluluğa rastladı. Onlara: "Sizi buna sevkeden şey nedir?" diye sordu. Onlar:

"–Allah'ın sevabına nâil olma arzusu." diye cevap verdiler. Hz. İsâ:

"–İsabet ettiniz." buyurdu.

Daha sonra Allah'ı zikreden bir başka topluluğun yanına vardı. Onlara: "Sizi buna sevkeden şey nedir?" diye sordu. Onlar:

"–Allah'ın azâbının korkusu." cevabını verdiler. Hz. İsa onlara da:

“–İsabet ettiniz.” buyurdu.

Allah’ı zikirle meşgul olan üçüncü bir topluluğa rastladı. Onlara da zikirlerinin sebebini sordu. Onlar ise:

“Biz Allah’ı ne azabından korktuğumuz için ne de sevaba nâil olmak için zikrediyoruz. Bilakis biz zikri, kulluğumuzun zayıflığını ve önemsizliğini (zilletini) ortaya koymak, Allah’ın rubûbiyyetinin izzetini ızhar etmek, kalbimizi ma‘rifetullah ile, dilimizi de Allah’ın kuds ve izzet sıfatlarına delalet eden lafızlarla şereflendirmek için yapıyoruz.” dediler.

Bunun üzerine Hz. İsa: “İşin hakîkatini kavrayanlar, sizsiniz.” dedi.

Bu mânâya gelmek üzere **Hâfız** demiştir ki:

Cennet bahçesini iki buğday tanesine sattı babam
Ben dünya bahçesini bir arpaya satmazsam nâmerdim

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ
قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ
فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

60. Sadakalar *(zekatlar)* Allah’tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, onlar üzerinde çalışanlara, kalpleri ısındırılacak olanlara, *(hürriyetlerini satın almaya çalışan)* kölelere, borçlulara, Allah yolunda cihâd edenlere ve yolcuya mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

“Sadakalar” yâni iki nakit (altın, gümüş) ve diğer muhtelif nevilerine şâmil olan zekat cinsi.

el-Kâfî’de zikredildiğine göre zekata “sadaka” denilmiştir, çünkü kulun Allah’a kulluğundaki sadâkatini gösterir. *el-Ezâhîr* adlı eserde şöyle zikredilir: “Sadaka” kelimesinin terkîbi, söz ve fiil yönünden bir şeyde kuvvete delâlet eder. Sadaka olarak verdiği şeyin kuvveti sayesinde kişinin başına gelecek belâ geri çevrildiği için bağışladığı şeye “sadaka” adı verilmiştir.” Şöyle diyenler de vardır: Peygamber Efendimiz (s.a.)’in zekat toplamak üzere gönderdiği ilk memur (âmil), Sıdkoğulları’ndan bir kişidir. Sıdkoğulları, Kinde’den bir kavimdir. Bu kavme mensup olanlara “Sadakî” denilir. İşte “sadaka” kelimesi, onların isminden türemiştir.

“Allah’tan bir farz olarak” **Kâşifî** der ki: Hak -Sübhânehû ve Teâlâ- zekatı şu kimselere verilmek üzere farz kıldı. Farz kılınmasının gerekliliği, Allah Teâlâ katından sâbit olmasıdır.

Zekatlar, şu sekiz sınıfa mahsustur, bunların dışında kalan münâfıklara verilmez:

“ancak fakirlere,” Fakir; zekat için gerekli olan nisâbın altında mala sahip olan kişi

demektir. *"düşkünlere* (miskinlere)" Miskîn ise hiçbir şeyi olmayan kimsedir. Bu görüş, Ebû Hanîfe'den rivayet edilmiştir. Bâzı âlimler ise bunun tam tersini (yani elinde hiçbir malı olmayana "fakîr", nisab miktarından az mala sahip olana ise "miskin" dendiğini) söylemiştir. Bu konudaki ihtilafın neticesi, vasiyetin fakire mi yoksa miskine mi yapılacağı hususunda kendisini gösterir.

"Onlar üzerinde çalışanlara (âmillere)" Âmil, zekat toplayan, onu tahsil eden memurdur. Zekat toplayan kişiye elinde bulunan zekat malından, yaptığı iş miktarı kadar ücret verilir. Kendisinin fakir, zengin ya da Hâşimî (Hz. Peygamberin soyundan) olması farketmez. Âmil, topladığı zekatı zâyî ederse kendisine hiçbir şey verilmez. Aynı şekilde mal sahibi zekâtını (âmile değil de) devlet reisine verse âmil ondan hiçbir hak talep edemez. *et-Tebyîn* adlı eserde kaydedildiğine göre eğer (âmile verilecek ücret) topladığı zekatın tamamına ulaşıyorsa, (topladığı zekatın) yarısından fazlası kendisine verilmez. Çünkü bu durumda ikiye taksim etmek (ve yarısını ona vermek) en âdil yoldur.

"Kalbleri İslâm'a ısındırılacak olanlar", bunlar, Araplardan özel bir topluluktur. Onlar kuvvetli ve çok sayıda tâbileri olan bir gruptu. Müslüman olanları da vardı, kâfir olanları da. (Müslüman olanları) İslâm üzere sebat etmeleri, (müslüman olmayanları) İslâm'a teşvik için ya da şerlerinden korkulduğu için onlara zekat verilmişti.

"Kölelere" yani köleleri kölelikten kurtarmak maksadıyla sarfetmek için, demektir. Bu da, mükâteb (hürriyetini almak için sahibi ile belirli bir meblağ ödemek üzere sözleşme yapan) kölelere hürriyetlerinin bedelini ödemek üzere zekattan yardım etmek suretiyle olur. Yoksa normal kölelere zekât verilmez. Çünkü mükâteb bir köle mala müstehak ve mâlik değildir. Bilakis ona sâhibi malik olur. Aynı şekilde borçlunun malına, borç veren (alacaklı) mâlik olur.

Zekat verileceklerden son dört sınıfa zekat bizzat kendi şahıslarından dolayı, yâni mükâteb köle, borçlu, mücâhid ve müsafir konumlarında oldukları için verilir. Bu dört sınıf, ilk dört sınıfta olduğu gibi kendilerine verilen zekatta diledikleri şekilde tasarrufta bulunamazlar. Verilen zekat ancak köleyi köleliken kurtarmak, hak sâhibi olan kimseyi sorumluluktan kurtarmak, mücâhide cihad yapabilmek, yolcuya da gideceği yolu katedebilmek için ihtiyaç duyduğu şeyleri karşılamak için verilmektedir.

Âyette geçen köleden maksat, başkasının mükâtebi durumunda olan köledir. Mükâteb köle zengin ise ödemekten âciz kaldığı miktarı zekat malından karşılanır ve bu suretle onun kölelik borcu ödenir.

"borçlulara," günah olmayan hususlarda kendileri için borçlanan ve borçlarından fazla olarak nisabları (malın zekatı gerektiren miktarı) bulunmayan kimselerdir.

" ٱلْغَرِمُ " ve " غَرِيمٌ " (borçlu) kelimeleri, alacaklı için kullanılsa da bu âyette borçlu kastedilmektedir.

İki türlü borçlu vardır:

Birincisi, günah olmayan konularda kendisi için borçlanan kişi. Böyle bir borçluya, borcunu karşılayacak kadar zekat verilir. Ancak burada borçlunun borcunu karşılayacak kadar malı olmaması şartı getirilmiştir. Şayet bu kadar malı var ise ona zekat verilmez.

İkincisi: Maruf olanı/iyiliği yerine getirmek ve iki kişi arasını ıslah için borçlanan kimse. Böyle kimseye zengin de olsa zekat malından, borcunu karşılayacak kadarı verilir. Günah olan bir konuda ya da fesad yolunda borçlanan kimseye ise zekat malından hiçbir şey verilmez.

Mücâhid'den rivayet edildiğine göre, *"ğârim"*den maksat, evi yanan veya malını sel götüren ya da ailesi adına borçlanan kimsedir.

"Allah yolunda cihâd edenlere (fî sebîlillâh)" bu ifade ile, Ebû Yûsuf'a göre fakir gâziler kastedilmektedir. Onlar, fakirliklerinden dolayı, yani nafakalarının veya hayvanlarının ya da bunların dışındaki mallarının helak olması sebebiyle İslâm ordusuna katılamayan kimselerdir. Hali hazırda çalışıp mal kazanıyor olsalar da onlara zekat vermek helal olur. Çünkü mal kazanmak için çalışmaları onları Allah yolunda cihaddan alıkor.

"Sebîl" kelimesi, her itaati içine alsa da mutlak olarak kullanıldığında "savaş" anlaşılır. **(İmam) Muhammed**'e göre ise, "Allah yolunda" ifadesinden, hac yolculuğuna çıkma imkanı bulamayan hacılar anlaşılmaktadır.

"ve yolcuya mahsustur." Burada yolcu anlamında kullanılan İbnü's Sebîl, aslında çok yolculuk yapan, bu yüzden de malından ayrı kalan misafir mânâsına gelir. Devamlı yola gittiği için ona: "İbnü's-sebîl (yolun çocuğu)" adı verilmiştir. Mübah bir sefere çıkmak isteyen ve gideceği mesafeyi kat'edecek kadar malı olmayan herkese, o mesafeyi katedebileceği kadar zekât verilir. Gideceği beldede malı olsun veya olmasın farketmez.

"Yolcu" ifâdesi, vatanı dışındaki bir yerde malı olan mukîmi de içine alır. Dolayısıyla böyle kimsenin de yolcu hükmünde olması gerekir. Ayrıca bu ifade, borçlusu borcunu kabul eden ve fakat ödemede zorlanan alacaklıya da şâmil olur. O alacaklı da yolcu gibi kabul edilir. *el-Muhît* adlı eserde bu şekilde zikredilmiştir.

"Allah" insanların hallerini ve hak ettikleri derecelerini *"pek iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."* Ancak hikmetinin gerektirdiği güzel şeyleri yapar. Hakları hak edenlere sevk etmek de bunlara dâhildir.

Hak Teâlâ kısmet kapısını açınca
Herkese ne gerekiyorsa onu verdi
O paylaşmada hata söz konusu değildir
Kul ister râzı olsun, ister öfkelensin, kızsın

Bilesin ki: Müellefe-i kulûb'un (kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanların) zekat payı, sahabenin icmâı ile kaldırılmıştır. Çünkü bu sınıfa zekattan pay verilmesi, müslümanların sayıca çoğalmalarını sağlamaya yönelikti. Allah, İslâm'ı aziz ve kelimesini üstün kılınca bu uygulamadan müstağnî kalındı. Nitekim **Hz. Ömer** (r.a.), Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) hilâfeti zamanında bu sınıfa hitaben şöyle demiştir: "İslâm, size imkân vererek ayakta durmaktan artık üstün ve galip bir durumdadır. İslâm üzere devam ederseniz ne âlâ, aksi takdirde bizimle sizin aranızda kılıç konuşur."

Müellefe-i kulûb dışında kalan yedi sınıf ise olduğu gibi kalmıştır.

Zekat verecek kişi zekatını bu yedi sınıftan hepsine verebileceği gibi onlardan yalnızca bir sınıfa da verebilir. Hatta tek bir şahsa vermesi de câizdir. Çünkü âyette sayılan sınıfların zekatın sarf yerleri olduğu ve onların dışına çıkmadığı beyan edilmiştir. Nitekim Arapça'da "Hilâfet Abbas oğullarına mahsustur." "Kişinin mirası yakınlarına mahsustur." denilir ki bu, "Hilafet Abbas oğullarının dışındakilere ait değildir." demektir, yoksa "Abbas oğulları hilafete, aralarında eşit seviyede ehildirler." mânâsına gelmez. Demek ki burada temlik değil, tahsis mânâsı vardır. Çünkü meçhul kişiye temlik câiz değildir.

Meşâyıhımız demiştir ki: Bir dirhem tasaddukta bulunmak (zekat vermek) isteyen kişi, bir fakir arar ve o dirhemi ona verir. Dirhemi fülûs ile bozdurup da miskinlere dağıtmaz. *el-Muhît* adlı eserde bu şekilde geçmektedir.

Aynı şekilde fıtır sadakasında efdal olan kişinin kendisinin ve ev halkının sadakasını, **İbn Mes'ûd**'un yaptığı gibi bir kişiye vermesidir. *et-Timurtâşî*'de bu şekilde kaydedilmiştir.

Nisab miktarı veya daha fazla tutan zekatı, borçlu olmayan bir fakire vermek mekruhtur. Ama fakir borçlu olursa veya ev halkı kalabalık olursa ya da o zekatı fakirin aile fertlerine dağıtıp her birine nisap miktarı zekat düşmezse mekruh olmaz. *el-Eşbâh*'ta bu şekilde zikredilmiştir.

Yukarıdaki "mekruhtur" sözü, kerâhetle câizdir, demektir. Câiz olması şu şekildedir: Çünkü nisab miktarı kadar tutan zekat, o şahsa verilirken o şahıs fakir durumdadır (henüz zengin olmamıştır). Zekat ancak temlik ile tamam olur. Temlik ise kendisine zekat verilen şahıs fakir durumda iken gerçekleşir. Kişi temlik tamam olduktan sonra zengin olur. Böylece zarûrî olarak zenginlik, temlikten sonra gerçekleşmiş olur. Bu yüzden bir fakire nisab miktarı kadar veya daha fazla tutan zekatı vermek câiz olur. Mekruh olmasına gelince, o şahsın verilen zekattan istifâdesi, zengin duruma geldikten sonra sözkonusu olur. Halbuki fakirken istifâde etmesi daha kamil olur.

Fakiri bir günlük ihtiyacını karşılayacak ve onu dilenmekten kurtaracak kadar sadaka (zekat) vermek mendubdur. Çünkü Peygamber Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Onları dilenmekten müstağnî kılın*."[181] Dilencilik züldür. Verilen zekat sayesinde müslüman bu duruma düşmekten korunmuş olur. Bir günlük azığa sahip olan kişi dilenemez. Çünkü dilencilikte zül vardır. Bir müslümanın kendisini zelil duruma düşürmesi helal olmaz. İhtiyacı olmadığı halde dilenirse bu dilenmeyi alışkanlık haline getirme olur. Bu ise İslâm'da haramdır.

Sonra şunu da bilesin ki âyette açıklanan zekâtın verilebileceği yerler her ne kadar müslümana ve kâfire şâmil olsa da, hadisler onları müslüman olanlara tahsis etmiştir. **Ebû Hafs**: "Arada sırada namaz kılan (devamlı kılmayan) kimseye zekat verilmez." demiştir.

Zekatı âlim olan fakire vermek, cahil olan fakire vermekten daha faziletlidir.

Nâfile olan sadakayı âyette zikredilenlere vermek câiz olduğu gibi onların dışında

kalan müslümana ve zimmîye, mescid ve köprü inşâsına, ölünün tekfini ve borcunun ödenmesi gibi yerlere sarfetmek de câiz olur. Çünkü nafile sadakada temlik şartı bulunmamaktadır.

Farz olan zekatın bu yerlere sarfedilmesi isteniyorsa, zekat önce bir fakire verilir ve ona aldığı zekatı bu yerlere sarfetmesi tavsiye edilir. Böylece hem zekat veren kişi hem de fakir sevaba nâil olur.

Bir fakir aldığı zekat malından hayatta olan bir kişinin borcunu ödese eğer bu zekatı verenin emriyle olursa câizdir. Çünkü bu durumda zekatı veren kişi zekatını borçlu kişiye vermiş gibi olur. Zekatı alan da zekatı alma konusunda borçluya vekil olmuş sayılır. Zekatı verenin emriyle olmazsa zekatını veren kişi teberruda bulunan bir kişi durumuna düşer. Bu câiz değildir. Çünkü bir kimse malının zekatından teberruda bulunamaz.

Deliye ve henüz bülûğa ermemiş sabîye (gayr-i mürahik) zekat verilmez. Ancak baba ve vasî gibi onlar adına alması câiz olanlar alabilirler. Bülûğa yaklaşmış ve zekat aldığını anlayan çocuğa ise verilebilir. *el-Muhît* adlı eserde bu şekilde zikedilmiştir.

Mecmeu'l-fetâvâ'da şöyle denir: Beytü'l-mâlde (devlet hazinesi) bulunan gelirler dört kısımdır:

Birincisi: Zekatlar ve zekatlara bağlı olan gelirler. Bu gelirler, Allah Teâlâ'nın *"Zekatlar fakirlere, miskinlere... mahsustur"* âyetinde zikrettiği yerlere verilir.

İkincisi: Ganîmetlerdir. Bunlar yetimlere, miskinlere ve yolculara verilir.

Üçüncüsü: Cizye ve harac gelirleridir. Bunlar da düşmanın saldırabileceği noktaları güvenlik altına alma, düşmanla savaş, ordunun erzakı, silahı ve savaş için gerekli hayvanları bulundurma gibi İslâm yurdunun ve müslümanların menfaatine olan yerlere harcanır. Bunların dışında yol güvenliğini sağlamak, köprü onarımı, su kanalı açma, vâli, kadı, imam, müezzin, kurra, zabıta görevlisi, müftü ve muallimlerin maaşlarının ödenmesi gibi hususlara harcanır.

Dördüncüsü: Vârissiz olarak ölen ölünün terekesinden veya başka vârisi olmadığında koca ya da karının miras payından arta kalandan elde edilen gelirler. Bunlar da fakir olan hastaların nafaka, ilaç ve tedavi giderleri ile çalışıp mal kazanmaktan âciz olanların nafakalarına sarfedilir."

Âyetin işârî yorumu şöyledir: "*sadakalar*", Allah'ın (verdiği) sadakalara işarettir. Nitekim Peygamber Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Hiçbir gün, gece ve saat yoktur ki bu vakitlerde Allah, kullarından dilediklerine mutlaka tasaddukta bulunuyor olmasın.*"[182]

"Fakirler", Allah ile ganî (zengin) olan, Allah'ın dışındakilerden fânî olup yalnızca O'nunla bâkî olan kimselerdir. Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın şu sözünde dile getirilen hakîkat budur: "*Sabırlı fakirler, kıyamet gününde Allah'ın meclisinde bulunacaklardır.*"[183]

Vâsitî’nin şu sözünün sırrı da budur: “Fakir, Allah’a ihtiyaç duymaz.” Çünkü o, Allah ile zengin olmuştur. Bir şey ile zengin olan kimse ise o şeye ihtiyaç duymaz.

“*Miskinler* (düşkünler)” kendilerinde vücûd/varlık vasıflarının kalıntıları bulunan kimselerdir. Taleb denizinde kalb gemisi onlarındır. Gemiyi muhabbet Hızır’ı delmiştir. (Çünkü) onların ilerisinde, her (sağlam) gemiyi gasbeden bir kral vardır (bk. el-Kehf, 18/79).

“Onlar üzerinde çalışanlar (âmiller)”, amel sahipleridir. Nitekim fakirler ve miskinler hâl sâhibidirler.

“Kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlar”, Allah’ın zikriyle kalbleri Allah’a ülfet eden, mâsivâdan (Allah’tan başkasından) uzak durmak sûretiyle Allah’a yakın olmaya çalışan kimselerdir.

“Köleler”, yaratanına kul olmaya çalışarak kalplerini mevcûdâtın köleliğinden kurtarmak üzere mükâteb olan kimselerdir. Üzerinde bir dirhem borcu kalmış da olsa mükâteb durumunda olan bir kişi hâlâ köle demektir.

“Borçlular”, mükevvenâtın merâtibinden, evsâfından, tabîatlarından ve havâssından borç talep alan kimselerdir. Onlar, borçları sebebiyle vücûd hapishanesinde mahpusturlar. Onlar, borçlarını ödeyerek zimmetlerini borçtan kurtarma talebindedir. Vücûd/varlık hapishanesinden kurtulmak için o sadakalarla yardım görmektedirler.

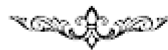
“Allah yolunda cihâd edenler”, cihâd-ı ekberde gâzî ve mücâhid olanlardır. Cihâd-ı ekber ise nefis, hevâ, şeytan ve dünya kâfirleri ile cihad etmek demektir.

“Yolcular”, tabîat ve beşeriyet vatanlarından yola çıkan, peygamberlerin ve velîlerin elçiliğinde şerîat ve tarîkat ayaklarıyla Allah’a giden kimselerdir.

“Allah’tan bir farz olarak” Yani, yukarıda sayılan seyr, cihad, borç ödeme, mevcûdâta kölelikden kurtulma, kalblerin Allah’a ülfet etmesi, şerîatin gayelerini yerine getirme, Allah’a karşı düşkünlük ve mâsivâdan Allah ile müstağnî kalmayı talep ederek Allah’a iftikar (muhtaç olma), işte tüm bunlar, Allah’ın kullarına vâcib kıldığı hususlardır. Samimi tâlibler için rabbânî mevhibelerden ve ilâhî lütuflardan olan bu sadakalar ise Allah Teâlâ’nın cömertliğinden olarak o tâlipler için vâcib kıldığı hususlardır. Nitekim Allah Teâlâ (bir kudsî hadiste) şöyle buyurmuştur: “*Şunu iyi bilin ki, beni taleb eden bulur.*”[184]

“*Allah*” kendisini taleb edenleri “*pek iyi bilendir*” kendisini bulma taleblerinde onlara yardım edişinde *“hüküm ve hikmet sahibidir.”* Nitekim Allah Teâlâ (kudsî bir hadiste): “*Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım.*”[185] buyurmuştur. *et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’de böyle geçmektedir.

Sâlike düşen mevcûdâtın vasıflarından geçmek, kâinâtın köleliğinden kurtulmak, bu nefhalara ve sadakalara ihtiyacını arz etmektir.

---

[181]. Zeylaî, Nasbur-râye, II, 432

[182]. Heysemî, Mecmau'z-zevâid, II, 237
[183]. Deylemî, hadis no: 4424
[184]. Buhârî, Tevhid, 50; Müslim, Zikr, 1-3; Tirmizî, Deavat, 131; İbn Mâce, Edeb, 58
[185]. Buhârî, Tevhîd, 50; Müslim, Zikir, 1-3, 20-22; Tirmizî, Deavât, 131; İbn Mâce, Edeb, 58; Müsned, II, 251, 316; III, 40, 127, 130

MÜNÂFIKLAR

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ اُذُنٌ قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ
لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ
وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦١﴾ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ
لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَحَقُّ اَنْ يُرْضُوهُ اِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ
﴿٦٢﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ
خَالِدًا فِيهَا ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ
تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلِ اسْتَهْزِؤُا اِنَّ اللّٰهَ
مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ
وَنَلْعَبُ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا
قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ اِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً
بِاَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ
بَعْضٍ يَاْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْ
نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ
الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ
حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾ كَالَّذِينَ مِنْ
قَبْلِكُمْ كَانُوا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَاَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا
بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا اُولٰئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي
الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ يَاْتِهِمْ نَبَاُ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ اِبْرٰهِيمَ وَاَصْحَابِ مَدْيَنَ
وَالْمُؤْتَفِكَاتِ اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ
وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

61. İçlerinden bazıları da Peygamber'i incitirler: "O, *(her söyleneni dinleyen)* bir kulaktır." derler. De ki: "O sizin için hayırlı bir kulaktır. Allah'a inanır, müminlere inanır. Sizden inananlar için de o bir rahmettir. Allah'ın Peygamberi'ni incitenlere

acı bir azab vardır.

62. “Münâfıklar gönlünüzü hoş etmek için size *(gelip)* Allah’a yemin ederler. Halbuki inanmış iseler Allah’ı ve Elçisi’ni hoşnut etmeleri daha uygundu.

63. Bilmediler mi ki kim Allah’a ve Elçisi’ne karşı koymağa kalkarsa onun için sürekli kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte, büyük rezillik budur.

64. Münâfıklar, kalplerinde bulunanı onlara haber verecek bir sûrenin indirilmesinden çekinirler. De ki: Siz alay edin *(bakalım)*! Allah o çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır.

65. Eğer onlara sorsan, “Biz sadece lafa dalmış, şakalaşıyorduk.” derler. De ki: “Allah ile, O’nun âyetleriyle ve *(O’nun)* Elçisi ile mi alay ediyorsunuz?!”

66. Hiç özür dilemeyin, siz inandıktan sonra kâfir oldunuz. Sizden bir kısmını affetsek bile suç işlediklerinden dolayı bir kısmına da azap edeceğiz.

67. Münâfık erkekler ve münâfık kadınlar birbirlerindendir. Kötülüğü emreder, iyiliği men ederler. Ellerini de sıkı tutarlar. Allah’ı unuttular. O da onları unuttu. Münâfıklar, işte yoldan çıkanlar onlardır.

68. Allah münâfık erkeklere, münâfık kadınlara ve kâfirlere içinde sürekli kalacakları cehennem ateşini vaadetmiştir. O, onlara yeter. Allah onları lanetlemiştir. Onlar için sürekli bir azap vardır.

69. Siz de tıpkı kendinizden öncekiler gibisiniz. Oysa onlar kuvvetçe sizden daha yaman, mal ve evlatça sizden daha çok idiler. Onlar *(dünya malından)* kendi paylarına düşenden faydalandılar. Sizden öncekilerin kendi paylarına düşenden faydalandıkları gibi siz de kendi payınıza düşenden faydalandınız ve *(bâtıla)* dalanlar gibi siz de *(bâtıla)* daldınız. Onlar, yaptıkları işler, dünya ve âhirette boşa gitmiş kimselerdir ve ziyana uğrayanlar da onlardır.

70. Onlara kendilerinden öncekilerin; Nûh, Âd ve Semûd kavminin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve alt üst edilen şehirlerin haberi gelmedi mi? Peygamberleri onlara açık deliller getirmişti. Allah onlara zulmetmemiş, onlar kendilerine yazık etmişlerdir.

“İçlerinden” Cülâs b. Süveyd ve güruhu gibi münâfıklardan *“bazıları da”* insanı incitecek şeyler söyleyerek *“Peygamber’i incitirler:”* Onlara, kendi gruplarından bazıları tarafından; “Bu fiili yapmayın! Biz, söylediklerinizin ona ulaşmasından ve bu yüzden rezil rüsvay olmanızdan korkuyoruz.” denildiği zaman onlar: *“O,”* yâni Peygamber (a.s.) kendisine söylenen her şeyi dinleyen *“bir kulaktır.” derler.”* Yani demek isterler ki: “Biz onun gıyabında dilediğimizi söyleriz, sonra onun yanına gittiğimizde söylediklerimizi inkâr ederiz, üstüne bir de yemin ettik mi hemen bizim doğru söylediğimize inanır. Muhammed duyduğuna inanan bir kulaktır.”

Âyette geçen “*kulaktır*” sözü, aslında “kulak sâhibidir.” demektir. O’na “kulak” adını

vermeleri, Hz. Peygamber (a.s.)'ın söylenen her şeyi dinleme ve onu doğrulama vasfına fazlasıyla sahip olduğunu ifade etmek içindir. Hatta onlara göre bu özelliği ile Peygamber Efendimiz (a.s.) sanki bizzat işiten kulak olmuştur.

Münâfıklar bu sözleriyle Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın zekası olmadığını, uzağı görmediğini ve meselelerin derinliğine vâkıf olamadığını, aksine saf kalpli, her duyduğuna hemen aldanan, kendisine haber getirenin sözünü evvela dinleyen ve ondan incinen, sonra bu husus inkar edildiği veya yemin edilip özür beyan edildiğinde -doğru olsun yalan olsun- onu da kabul eden bir kişi olduğunu söylemek istiyorlardı. Peygamber Efendimiz (a.s.), münâfıkların yaptıkları kötülükleri yüzlerine vurmadığı, hilim ve kereminden dolayı onların hareketlerini görmezlikten geldiği için bu sözü söylemişlerdir. Onlar Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın bunu anlayışının kıtlığından ve zekâsının eksikliğinden dolayı yaptığını zannetmişlerdir.

"De ki: O sizin için hayırlı bir kulaktır." Yani: Evet o bir kulaktır, lakin ne güzel bir kulak! Özrü dinleyip onu kabul eden bir kimse kabul etmeyenden elbette daha hayırlıdır. Çünkü bu, ancak o kişinin kerem sahibi ve güzel ahlâklı bir kimse olduğunu gösterir. Allah Teâlâ, münâfıkların Peygamber (a.s.) hakkındaki "O bir kulaktır." şeklindeki sözlerini kabul etmiştir. Ancak münâfıklar bu sözleriyle Peygamber Efendimiz (a.s.)'ı yermek istemişlerken Allah Teâlâ onların bu sözünü O'nun için övgü ve sena olacak bir mânâya hamletmiştir.

"Allah'a inanır" Bu ifade Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın onlar için nasıl 'hayırlı bir kulak' olduğunu açıklamaktadır. Yâni Hz. Peygamber (a.s.), Allah'ın zorunlu olarak var olduğunu gösteren delillere sâhip olduğu için Allah'ı ikrar eder. Allah katından gelen şeylerin tamamını dinler ve kabul eder. Bu bütün âlemlerin hayrına olduğu gibi muhatapların da hayrına olması âşikâr bir husustur.

"müminlere inanır" Yani Hz. Peygamber (a.s.), samîmî ve doğru olduklarını bildiği için müminlerin sözlerini de kabul eder, verdikleri haberler konusunda onları doğrular. Şüphesiz hâlis müminlerin verdikleri haber gerçek olur. Böyle bir habere kulak verip onu kabul eden kimse de "hayırlı bir kulak" demektir.

"Sizden inananlar" yâni inanmadıkları halde zâhiren inanmış görünen münâfıklar *"için de o bir rahmettir."* Çünkü Hz. Peygamber (a.s.), onların ortaya koydukları bu îmanı kabul eder. Fakat bu kabûl, onların bu hareketlerini tasdik etmek mânâsına gelmez. Bilakis bu acıyıp merhamet ettiği içindir. Onların içlerinde gizledikleri şeyi ortaya dökmez, onları rezil ve rüsvay etmez.

Kâşifî bu âyetin tefsîrinde der ki: "O, sizin konuştuğunuzu bilmiyor değil. Sizin doğrunuzu da yalanınızı da bilir. Ancak yaptıklarınızın üzerinden perdeyi kaldırmaz ve rahmetinden dolayı size rıfk ile muâmele eder."

Öyleyse mümine düşen sırları ifşâ etmekten sakınmak ve Settâr ismiyle tahakkuk konusunda Allah tarafından seçilmiş olan Rasûl'e (a.s.) uymaktır.

"Allah'ın Peygamberi'ni" söz veya hareketleriyle *"incitenlere acı bir azab vardır."* yâni O'na ezâ vermeleri sebebiyle âhirette sıkıntı verici bir azab vardır. Çünkü

Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın onlar için de bir hayır ve rahmet olduğu ortada iken onun bu iyiliğine kötülükle mukabele etmek suretiyle ona eza veren kimse çok şiddetli azabı haketmiş demektir.

Münâfıklar, Hz. Peygamber (a.s.)'a dil uzatıyorlar, sonra da müminlere gelip özür beyan ediyorlar, kendilerini mâzur görüp onlardan hoşnut olmaları için de mazeretlerini yeminleriyle te'kid ediyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْۚ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُٓ اَحَقُّ اَنْ يُرْضُوهُ اِنْ
كَانُوا مُؤْمِن۪ينَ ﴿٦٢﴾

62. "Münâfıklar gönlünüzü hoş etmek için size *(gelip)* Allah'a yemin ederler. Halbuki inanmış iseler Allah'ı ve Elçisi'ni hoşnut etmeleri daha uygundu.

Ey müminler! *"Münâfıklar sizi hoşnut etmek için size"* gelip Hz. Peygamber (a.s.)'ın üzülmesine sebep olan ve size de ulaşan o sözleri söylemediklerine dair *"Allah'a yemin ederler. Halbuki inanmış iseler"* yâni ortaya koydukları îmanlarında sâdıksalar tevbe etmek, dil uzatmayı ve ayıplamayı terk etmek, gerek toplum içerisinde gerekse yalnız başına olduğunda tazim edip saygı göstermek sûretiyle *"Allah ve Elçisi kendisini hoşnut etmeleri için daha uygundur."* Şu halde itaat etmek ve imanlarında samimi olmak suretiyle Allah'ı ve Rasûlü'nü hoşnut etsinler. Çünkü onlar, hoşnut edilmeye daha çok lâyıktır.

Onların özürlerini kabul etmesi ve onları yalanlamaması, onların yaptıklarına rıza gösterdiğinden değil ayıplarını örtmek içindir.

"kendisini hoşnut etmeleri" ifâdesindeki zamir Allah'a râcîdir. Zamirin tekil olması, Peygamber (a.s.)'ın hoşnut olmasının Allah Teâlânın rızâsı içerisinde olduğunu bildirmek içindir. Allah'ın rızâsı ile Rasûlü'nün rızâsı birbirine bağlı, biri diğerinden ayrılmaz. Biri diğerinden ayrılmadığı için onlardan birisini zikretmekle yetinilmiştir.

Yâhut da zamir Rasûl (a.s.)'a râcidir. Çünkü söz Rasûl'e eziyet ve onu râzı etme hakkındadır. Burada "Allah" lafzının zikredilmesi tâzim ve Rasûl'ü râzı etmenin Allah'ı râzı etmek demek olduğuna dikkat çekmek içindir. Bu yüzden Hz. Peygamber (a.s.) râzı etmenin zikriyle iktifâ edilmiş, ayrıca Allah'ı râzı etmekden söz etme ihtiyacı duyulmamıştır. Nitekim Allah Teâlâ'nın şu ayetinde de aynı durum söz konusudur: ***"Onlar, aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Elçisi'ne çağrıldıkları zaman…"*** (en-Nûr, 24/48). Bu âyette de Rasûl'ün vereceği hüküm Allah'ın da hükmü olduğu için Rasûl'ün hüküm vermesinden söz edilmekle yetinilmiştir.

Ya da zamir Allah ve Rasûl'ün ikisine de râcîdir. Bu durumda zikredilen şey te'vil edilerek zamir, hem tekil hem de çoğul isimler için kullanılan işâret ismi mânâsında istiâre yoluyla kullanılmış olur.

Haddâdî der ki: Âyette “onları/ikisini râzı etmeleri” buyurulmamıştır. Çünkü Allah’ın ismi ile O’nun herhangi bir peygamberinin ismini aynı zamirde zikredip iki ismi bir zamirde cemetmek mekruh olur. Nitekim rivayet edildiğine göre bir kişi Hz. Peygamber (a.s.)’ın bulunduğu bir mecliste bir konuşma yaptı ve şöyle dedi:

“Kim Allah’a ve Rasûlü’ne itâat ederse doğru yolu bulmuş, kim de onlara isyan ederse sapıtmıştır.” Bunun üzerine Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Sen ne kötü bir hatipsin. “Kim de Allah’a ve Rasûlüne isyan ederse...” deseydin ya.*”[186]

Ebkâru’l-efkâr müellifi demiştir ki: Peygamber Efendimiz bu sözüyle konuşmada riâyet edilmesi gereken edebi öğretmek istemiş ve Allah’ın ismi ile başkasının ismini bir zamirde cemetmenin mekruh olduğunu bildirmiştir. Çünkü bu, bir nevi Allah ile başkasını denk görme mânâsı taşır.

Sa‘dî (k.s.) der ki:

Konuşanın kusurunu kimse açığa vurmazsa
Sözü düzene girmez.
Sözünün güzelliğine aldanma
Bilgisizin güzel demesine ve kendi zannına kanma

Bir hadîste: “*Allah dilerse ve falan dilerse.” demeyin. Fakat “Allah dilerse, sonra da falan dilerse.” deyin*.”[187] buyurulmuştur.

Hattâbî der ki: Hadis, edebli olmayı öğretmektedir. Çünkü “vâv” birleştirmek ve iki şeyi bir konuda ortak yapmak içindir. “ ثُمَّ (sonra)” edatı ise tertibe ve sonra gelene dikkat ederek atıf yapmak içindir. Peygamber (a.s.), Allah’ın meşîetini (dilemesini), başkasının meşîetinden önce zikretmek gerektiğine irşâd etmiştir.

Bundan dolayıdır ki **Nehaî**, bir kişinin “Allah’a ve sana sığınırım” demesini kerih görmekte, fakat “Allah’a sığınırım sonra sana” demesini ise câiz görmektedir.

“Şayet Allah olmasaydı, sonra da falan olmasaydı şöyle şöyle yapardım.” demekte bir sakınca yoktur, fakat “Allah ve falan olmasaydı şöyle şöyle yapardım” denmez. Ancak “Kim Allah’a ve Rasûlüne itaat ederse” denir. Çünkü Allah, kullarına Rasûlullah (a.s.)’a itaati farz kılmak suretiyle itaate çağırmıştır. Rasûlullah (a.s.)’a itâat edildiği zaman Allah’a itâat edilmiş olur.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا
ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

63. Bilmediler mi ki kim Allah’a ve Elçisi’ne karşı koymağa kalkarsa onun için sürekli kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte, büyük rezillik budur.

O münâfıklar *“bilmediler mi ki kim Allah’a ve Elçisi’ne karşı koymağa kalkarsa”* Allah Teâlâ ve Rasûlü’ne aykırı davranır, haddi aşarsa

“ ٱلْمُحَادَدُ ”, birisi ile savaşmak ya da muhalefet etmek demektir. Nitekim *Tâcü’l-mesâdır*’da böyle geçmektedir.

“onun için sürekli kalacağı cehennem ateşi vardır.” O ateş ona hak olmuştur. *“İşte, büyük rezillik budur.”* Bu ebedî azabdır.

“ ٱلْخِزْىُ ”, rüsvaylık ve pişmanlığın da bulunduğu zillet, hor ve hakirlik demektir. Bunlar, onların münâfıklıklarının semereleridir. Bunların ortaya çıkmasıyla ve kendilerine özel azabın onlara ulaşmasıyla herkesin gözü önünde rezil olurlar

Âyetteki istifham (soru), âkıbetlerinin kötülüğünü bildikleri halde münâfıkların büyüklük taslamaya kalkışmalarını kınamak mânâsı ifade etmektedir.

Bilesin ki her peygamber anlatılması imkansız eziyetlere maruz kalmıştır. Peygamberler içerisinde eziyetlerin en şiddetlisine maruz kalanı ise Peygamber Efendimiz (a.s.) olmuştur. Nitekim o şöyle demiştir: “*Bana yapılan eziyet hiçbir peygambere yapılmadı.*”[188] Eziyet, insanın temizlenip arınmasına (tasfiye) sebep olduğuna göre hadîsin mânâsı şu şekilde olur: “Hiçbir peygamber, benim arındırıldığım kadar arındırılmamıştır.”

Peygamber Efendimiz (a.s.), Tâif’te elde edilen ganimetleri taksim ederken bazı münâfıkların kendisinin âdil davranmadığını söylemeleri üzerine söylediği: “*Allah ve Rasûlü âdil olmazsa kim âdil olur. Allah, kardeşim Mûsâ’ya rahmet etsin o, bundan daha fazla eziyetlere maruz kalmıştı da sabretmişti.*”[189] şeklindeki hadislerine gelince, muhtemelen bu, Hz. Peygamberin o vakte kadar çektiği eziyetlere nisbetledir. Onun maruz kaldığı eziyet o vakitten sonra ömrünün sonuna kadar sayıca artmış, keyfiyet yönünden de şiddetlenmiştir. Bu hususta kalbimize doğan budur.

Peygamberler (aleyhimü’s-selâm) eziyet görme, yurdundan sürülme, öldürülme gibi sıkıntılara mâruz kaldıklarına göre evliyâ-yı kirâm hakkında ne düşünürsün! Onlar temizlenip arındırılmaya peygamberlerden daha çok muhtaçtırlar. Çünkü peygamberlerin kudsiyeti daha fazla, bâtınları daha nûrlu, sırları daha sâfîdir.

Şeyh Üftâde Hazretleri (k.s.) demiştir ki: Hz. Hasan (r.a.) zehirlenerek, Hz. Hüseyin (r.a.) da boğazı kesilerek şehid edilmiştir. Çünkü onlar en yüksek ve en mükemmel dereceye şehidlikle ulaşmışlardır. Hz. Peygamber (a.s.), Allah Teâlâ’dan şefaat dileyerek onları bu duruma düşmekten kurtarabilirdi. Fakat onların şehid edilerek en yüksek mertebeleri elde etmelerini, başlarına geleceklerden kurtulmalarından daha münasip görmüştür. Hatta ezvâc-ı mutahharalarından birisine iki şişe vermiş ve: “*Bu şişelerden birisinin içindeki sarardığı zaman Hasan, zehirle şehid olur. Diğer şişenin içindeki kırmızılaştığı zaman da Hüseyin, boynu kesilerek şehid olur.*”[190] buyurmuştur. Nitekim söylediği gibi de olmuştur.

Akıllı insana düşen, itaat etmek, teslimiyet göstermek ve her alçak münâfıktan gelecek eziyetlere tahammül etmektir. Çünkü Allah Teâlâ, nerede olursa olsun takvâ sâhibi

müminle beraberdir. Takvâ sâhibi mümin ile beraber olan Allah olunca ve onu çektiği sıkıntıdan kurtaracak olan yine O olunca sıkıntı ve eziyete mâruz kalan mümin, sevinçli ve üzüntülü her halinde Allah'ı müşahede etttiği için eziyet çekmek ona kolay gelir.

Mesnevî'de denir ki:

Padişahımız yaygısını nereye yaydı ise
İğne gözü kadar olsa bile bize geniş bir ovadır
Nerede ay gibi bir Yusuf varsa
Kuyunun dibi olsa da, bizim için cennettir

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِى قُلُوبِهِمْ ۜ قُلِ
اسْتَهْزِؤُا ۚ اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾

64. Münâfıklar, kalplerinde bulunanı onlara haber verecek bir sûrenin indirilmesinden çekinirler. De ki: Siz alay edin *(bakalım)*! Allah o çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır.

"Münâfıklar, kalplerinde bulunan" şirk ve ikiyüzlülüğü *"onlara"* müminlere *"haber verecek bir sûrenin"* müminlere *"indirilmesinden"* bu sûrenin içlerinde gizlediklerini ortaya çıkararak kendilerini rezil ve rüsvay etmesinden *"çekinirler."* Bu mânâya göre âyette bulunan ilk iki zamir müminlere, üçüncüsü ise münâfıklara râci olur. İfadenin mânâsı karışmadığı sürece ifadede yer alan zamirlerin değişik isimlere râci olmasının (dil açısından) bir sakıncası yoktur.

Âyetteki zamirlerin tamamının münâfıklara râci olması da mümkündür. Bu takdirde âyetin mânâsı şu şekilde olur: "*Münâfıklar,"* kendileri hakkında *"kalplerinde bulunanı"* kendi aralarında açığa vurdukları küfür ve nifak sözlerine ilâveten kalplerinde bulunan gizli sırları *"kendilerine haber verecek bir sûrenin indirilmesinden çekinirler.*" Çünkü kendileri hakkında indirilenler aleyhlerine olacaktır.

İndirilecek sûrenin münâfıkların iç yüzlerini kendilerine haber vermesinin anlamı, bu sûrenin onların gizlemekte oldukları sırları ifşâ etmesi, sırlarının insanlar arasında yayılması ve bunları başkalarının ağızlarından duymalarıdır. Yoksa kalplerinde gizledikleri şeyler kendilerine mâlumdur. Onlara göre mahzurlu olan, bu sırlardan kendilerinin değil müminlerin haberdar olmasıdır.

Eğer: "Münâfıklar, Peygamber Efendimiz'in (a.s.) nübüvvetini inkar ettikleri halde münâfık olduklarını açığa çıkaracak vahyin inmesinden nasıl çekinirler, O'na vahiy indiğini nasıl kabul ederler?" diye sorarsan, ben buna şöyle cevap veririm: Münâfıkların bir kısmı nübüvveti biliyordu, ondan haberdardı. Fakat sırf inat ve hasetleri yüzünden müşriklerle beraber oldukları zaman onu inkar ediyorlardı. Bazı

münâfiklar ise Peygamber Efendimiz (s.a.)'in nübüvvetinde şüphe ve tereddüt içerisindeydiler. Şüphe eden kişi ise vahyin inmesini kabul eder, kendisini rüsvay edecek vahyin inmesinden de korkar.

Ebû Müslim demiştir ki: Münâfıkların çekindiklerini göstermeleri, alay etmek içindi. Çünkü onlar Rasûlullah (s.a.)'in her şeyi anlattığını ve bunları da vahiy yoluyla söylediğini işittikleri zaman yalanlıyorlardı. Kendi aralarında O'nunla (a.s.) alay etmek üzere: "Bizi rüsvay edecek bir vahyin ona indirilmesinden çekiniyoruz, korkuyoruz." diyorlardı. İşte bu yüzden âyetin devamında şöyle buyurulmuştur: *"De ki: Siz alay edin* (bakalım)*! Allah o çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır."*

Buradaki *"alay edin"* emri tehdit ifade etmektedir. Yani, Alaya almayın, yoksa cezasını görürsünüz. Cezâ, sizin rezil olmanız içindir.

"*Allah o çekindiğiniz şeyi"* çekindiğiniz bir sûre indirilmesini veya açığa vurmaya çekindiğiniz çirkinliklerinizi *"ortaya"* kuvveden fiile, gizlilikten açığa *"çıkaracaktır*." Bu yüzden bu sûreye " اَلْفَاضِحَةُ sûresi (Rezil ve rüsvay eden sûre)" de denilmiştir. Çünkü bu sûre münâfıkları rezil ve rüsvay etmiştir. Sûreye ayrıca, münâfıkların kalblerinde gizledikleri şeyleri eşip ortaya çıkardığı için " اَلْحَافِرَةُ (eşen, kazıp ortaya çıkaran)" adı da verilmiştir.

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُۜ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهٖ
وَرَسُولِهٖ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٦٥﴾

65. Eğer onlara sorsan, "Biz sadece lafa dalmış, şakalaşıyorduk." derler. De ki: "Allah ile, O'nun âyetleriyle ve *(O'nun)* Elçisi ile mi alay ediyorsunuz?!"

"Eğer onlara" alay etmek için söyledikleri şeyleri *"sorsan, "Biz sadece lafa dalmış,"* yolcu kâfilesinin konuşarak yolu kat'etmek için yaptığı gibi birbirimizle sohbet ediyor, çocukların yaptığı gibi birbirimizle *"şakalaşıyorduk." derler."*

Rivayete göre Peygamber (a.s.) Tebük gazvesine giderken münâfıklardan bir süvari bölüğü de önünde gidiyor, aralarında Kur'ân ve Rasûlullah (a.s.) ile alay ediyorlar ve "Şu adama bakın, Şam kalelerini ve köşklerini fethetmek istiyor. O nerede buraları fethetmek nerede! Rumlar ile savaşmayı oyuncak sanıyor. Vallahi onun ashabı yarın dağlarda kendisinden ayrılacaklar." diyorlardı. Allah Teâlâ, Rasûlü'ne onların bu sözlerini haber verdi, bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.): "*Şu bölüğü durdurun!*" dedi ve yanlarına vardı: "*Siz şöyle şöyle dediniz.*" buyurdu. Onlar: "Ey Allah'ın nebisi! Hayır, Allah'a yemin olsun ki ne senin ne de ashabın hakkında konuşuyorduk. Biz sadece lafa dalmış, şakalaşıyorduk." diye cevap verdiler.[191] Alaya ve hafife aldıklarını inkar etmeleri üzerine Allah Teâlâ Rasûlü'ne emrederek şöyle buyurdu:

"Ey Muhammed! Onların (bu yalan) mazeretlerine iltifat etmeden, onları tekdir etmek üzere *"de ki: Allah ile, O'nun âyetleriyle ve (O'nun) Elçisi ile mi alay*

ediyorsunuz?!" Münâfıkların gerçekten alay ettiklerine ve bunun sabit olduğuna işaret etmek üzere takrir mânâsına gelen soru (isifham)edatı, fiilin başına değil de kendisiyle alay edilenin (yani ismin) başına getirilmiştir. Çünkü "Allah ile alay mı ediyorsunuz?" demekle, "Allah ile mi alay ediyorsunuz?" demek arasında fark vardır. Birinci ifade, alay etmeyi red ve inkâr, ikincisi ise Allah hakkında alay etmeyi red ve inkar mânâsına gelir.

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ
نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

66. Hiç özür dilemeyin, siz inandıktan sonra kâfir oldunuz. Sizden bir kısmını affetsek bile suç işlediklerinden dolayı bir kısmına da azap edeceğiz.

"Hiç özür dilemeyin," Boşuna özür beyan etmekle uğraşmayın. Çünkü mazeretlerinizin yalan olduğu malum ve geçersiz olduğu âşikardır. "İ'tizâr (özür dilemek)", işlenen günahın eserini silmek demektir. *et-Tibyân*'da şöyle denilmiştir: إعْتِذَارْ, kesmek demektir. Arapça'da "onun kalbindeki (bana karşı olan) kızgınlığı kesip yok ettim." anlamında " إعْتَذَرْتُ " denilir.

"Siz inandıktan sonra" mümin göründükten sonra Rasûlullah (a.s.)'a eziyet etmek ve dil uzatmak sûretiyle *"kâfir oldunuz"*. Onlar aslâ gerçek mümin olmamışlar, dâimâ münâfik kalmışlardır.

"Sizden bir kısmını" tevbe edip samîmi mümin olmaları veya eziyet ve alay etmekten uzak durmalarından dolayı *"affetsek bile suç işlediklerinden dolayı"* suç işlemede ısrar etmeleri sebebiyle *"bir kısmına azap edeceğiz."* Azap görecek olanlar, tevbe etmeyenler, tevbeye yanaşmayanlar ve günah işlemekten çekinmeyenlerdir. Peygamber (a.s.):, "Münâfıkların kâfir oldukları âşikar olduğuna göre artık onları öldürmeyecek misin?" diyen kişiye: "*Arapların: 'Muhammed, ashabını öldürüyor.' demelerini istemiyorum. Allah başlarına bir felaket getirmek sûretiyle onların şerrinden bizi korur*." diyerek mazeret belirtmiştir.

Bu âyetlerde şu hususlara işâret vardır:

1. Münâfiklar her ne kadar Peygamber Efendimiz (a.s.)'a vahiy indiğine ve onun peygamber olduğuna inansalar da kalplerinde azıcık da olsa şüphe varken tek başına îman ve dil ile ikrar etmeleri, imanlarının sâbit olmasına yetmez. Kader karşısında tedbirin faydası olmaz. Bu, Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın "*Senin azametin ve büyüklüğün yanında hiçbir büyüklük, sahibine fayda vermez*."[192] şeklindeki duâsının ifade ettiği mânânın tezahürüdür.

Hediyyetü'l-mehdiyyîn adlı eserde şöyle denilmiştir: "Ben bütün peygamberlere iman ettim, Âdem (a.s.)'ın ise peygamber olup olmadığını bilmiyorum." diyen kimse kâfir olur. Yine, Efendimiz Muhammed (a.s.)'ın peygamberlerin sonuncusu olduğunu ve

getirdiği dinin kıyamete kadar nesh edilmeyip devam edeceğini kabul etmeyen kimse mümin olamaz.

2. Allah Teâlâ sebepsiz olarak lütuf ve rahmet ızhâr edebilir. Fakat tehdit ve helak etmeyi sadece günahkarların işlediği bir suç dolayısıyla ızhar buyurur. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Suçlu olduklarından dolayı onlardan bir kısmına azap edeceğiz."*** buyurmuştur.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Kötülükte bulundun mu, kork, emin olma!
Çünkü bu yaptığın bir tohumdur, Allah onu mutlaka bitirir
Bir kaç zaman onu örter, gizler
Belki yaptığına pişman olursun, utanırsın diye
Lütfunu meydana çıkarmak için defalarca örter
Sonra da adâletini göstermek için cezâlandırır
Bu sûretle her iki sıfat meydana çıkınca
Biri lütfunun müjdecisi, diğeri kahrının korkutucusu olur.

3. Allah Teâlâ, Rasûlü ve Kur'ân âyetleri ile alay etmek küfürdür. İstihzâ (alaya alma): Başkasının ayıplarını gülünecek bir tarzda anlatarak o kişiyi hakir görmektir. İstihzâ, hareket ve söz ile olduğu gibi bazen de işaret ve îmâ ile olur. Ayrıca, birisi konuşurken dili sürçtüğünde veya (istemeyerek) yanlış bir şey söylediğinde ona gülmek ya da yaptığı bir hareketine gülmek şeklinde de olabilir. İstihzâ, İslâm âlimlerinin tamamına göre haramdır. Bazı âlimlere göre büyük günahlardan sayılır. **Nitekim Alâeddin Türkmenistânî**, büyük günahları yetmiş olarak saydığı manzumesinde şöyle der:

Yazıklar olsun, alay ederek yaptığı iyiliği başa kakana,
Onun âhiretteki makamı cehennemdir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *(Dünyada) "insanlarla alay eden bir kimse için âhirette cennetten bir kapı açılır ve kendisine "Gel! gel!" diye seslenilir. Üzüntü ve gamıyla birlikte kapının önüne gelince kapı yüzüne kapatılır. Daha sonra bir başka kapı açılır ve ona "Gel! gel!" denilir. Gam ve kederi ile o kapının önüne gelince o kapı da yüzüne kapatılır. Aynı şeyler tekrar eder gider ve öyle bir noktaya gelir ki cennet kapılarından birisi açılıp kendisine "Gel!" diye seslenildiğinde o kimse (kapı yüzüne tekrar kapıtılır) korkusuyla kapıya gidemez.*"[193]

İmam Münzirî'nin *et-Terğîb ve't-Terhîb* adlı eserinde kaydedildiği üzere bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Üç sınıf insan vardır ki onlarla ancak münâfıklar alay eder.*

Onlar da: (Ömrü) İslâm'la geçmiş yaşlı mümin, âlim, âdil idareci."[194]

Hadiste özellikle bu üç sınıf insan zikredilmiştir. Çünkü onların sahip oldukları bu sıfatlar, Allah Teâlâ'nın sıfatlarına yönelik sıfatlardır. Şöyle ki, "ihtiyar mümin" ileri bir yaşa ulaşmıştır. Bârî olan Allah Tealâ'nın da "Kibriyâ" (ululuk, azamet) sıfatı vardır. Âlim mümin ilim sıfatına, âdil idareci de adâlet sıfatına sahiptir. Bilindiği gibi bu iki sıfat da Allah Teâlâ'nın sıfatlarındandır. Öyleyse bu üç sınıf insana saygıda ve ikramda bulunmak, Allah Teâlâ'ya saygı ve hürmette bulunmak demektir. Onları hafife almak ise Allah Teâlâ'yı hafife almak demektir.

Bir başka hadiste ise şöyle buyurulmuştur: "*Şu kişilere merhametli davranınız: Bir milletin düşmüş olan azizine, fakirleşen zenginine, cahil bir toplum içerisinde yaşayan ve kadir ve kıymeti bilinmeyen âlime*."[195]

Peygamber dedi ki: Bu üç gruba
Merhamet ediniz, taş ve dağ olsanız bile
Çünkü o aziz olduktan sonra zelil oldu
Diğeri zengin idi, parasız kaldı yoksul oldu
Üçüncüsü dünyada âlim idi
Ahmaklar arasında belâlara düçar oldu
Yücelikten zelilliğe düşmek
Bedenden bir uzvu kesmek gibidir
Bedenden ayrılan uzuv, ölür
Bir müddet haraket eder, ama çok sürmez kesilir

Peygamber Efendimizin evladına gösterilecek tâzim de Peygamberimize tâzimin bir parçasıdır. Anlatıldığına göre **Zeyd b. Sâbit** (r.a.) hayvanına binmişti. **İbn Abbas** (r.a.) özengisini tutmak için yaklaşınca Zeyd:

"–Hayır, ey Rasûlullah'ın amcasının oğlu!" diye itiraz etti.

İbn Abbas (r.a.):

"–Biz, büyüklerimize bu şekilde davranmakla emrolunduk." dedi. Zeyd:

"–Elini bana uzat" dedi.

İbn Abbas elini çıkarıp uzatınca onun elini öptü ve:

"–Biz de, Rasûlullah (s.a.)'in ehl-i beytine bu şekilde davranmakla emrolunduk." dedi.

Sözleri, hareketleri ve hâli ile Peygamber Efendimize uyan kimse, onun manevi evladından sayılır. Dolayısıyla böyle insana saygı göstermek, Peygamber (a.s.)'a saygı göstermek; onu hakir görmek ise Peygamberimiz (a.s.)'ı hakir görmek demektir. Sana düşen, onlara saygı ve hürmet göstermektir.

اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ
اِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾

67. Münâfık erkekler ve münâfık kadınlar birbirlerindendir. Kötülüğü emreder, iyiliği men ederler. Ellerini de sıkı tutarlar. Allah'ı unuttular. O da onları unuttu. Münâfıklar, işte yoldan çıkanlar onlardır.

"Münâfık erkekler" ki onlar üç yüz kişi idiler *"ve münâfık kadınlar"* ki onların sayısı yüz yetmişti *"birbirlerindendir."* Yani onlar, iki yüzlülükte ve îmandan uzak olma konusunda bir şeyi oluşturan parçalar gibi şeklen birbirlerine benzerler.

"Kötülüğü" yâni küfür ve günahları *"emreder, iyiliği"* îman ve tâati *"men ederler."* Âyetin bu kısmı öncesinin mazmûnunu açıklamakta ve münâfıkların hâlinin müminlerinkine zıt düştüğünü beyan etmektedir.

Mallarını Allah yolunda harcama, zekat verme ve her türlü hayır işleri yapma konusunda *"ellerini de sıkı tutarlar."* Eli sıkı tutmak cimrilikten kinayedir. Ya da 'eli sıkı tuttmak', ellerini Allah'a duâ ve niyaz için kaldırmaktan imtina etmekten kinâyedir. Nitekim *el-Kâşifî*'de böyle geçmektedir.

"Allah'ı unuttular." Allah'ı zikirden gafil oldular ve O'nun emrini terk ettiler. Öyle ki Allah sanki onların yanında unutulmuş gibi oldu. Âyette "unutma" zikredilip "terk etme" kastedilmiştir. Çünkü "unutma" ihtiyârî fiillerden değildir. Dolayısıyla kişi unutmasından ötürü yerilmez.

"O da onları unuttu." kahrını ve azâbını değil de lütuf ve ihsanını onlardan kesmiştir. Burada da "unutma" mecâzî anlamı olan "terk etme" ile tefsir edilmiştir. Çünkü unutma, Allah Teâlâ için muhaldir.

"Münâfıklar, işte yoldan çıkanlar" fâsıklar *"onlardır."* Azgınlık ve fıskta en önde gidenler onlardır. Fısk, Allah'a itaatten çıkmak, her türlü hayırdan el etek çekmek demektir.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾

68. Allah münâfık erkeklere, münâfık kadınlara ve kâfirlere içinde sürekli kalacakları cehennem ateşini vaadetmiştir. O, onlara yeter. Allah onları lanetlemiştir. Onlar için sürekli bir azap vardır.

"Allah münâfık erkeklere, münâfık kadınlara ve" küfürlerini açıkça ifâde eden *"kâfirlere içinde sürekli kalacakları"* yani içinde sürekli kalmaları takdir ve tayin edilmiş olan *"cehennem ateşini vaadetmiştir."*

"Vaad" kelimesi, hayır ile birlikte kullanıldığında bir menfaati önceden bir kişiye

ulaştıracağını haber vermek; şer ile birlikte kullanıldığında ise bir zararı önceden bir kişiye ulaştıracağını haber vermek mânâsına gelir. Ancak hayır ve şer kelimeleri kullanılmadığı zaman hayır vaadetme mânâsına “ اَلْوَعْدُ” ve “ اَلْعِدَةُ ” kelimeleri kullanılır. Şer/kötülük vaadetme mânâsına “ اَلْاِيعَادُ ” ve “ اَلْوَعِيدُ ” kelimeleri kullanılır.

“Cehennem”, nâr’ın (âhirette suçluların yanacağı ateşin) isimlerindendir. Dibi derin olan kuyuya Araplar “cihinnâm” derler. Dibi derin olduğu için “cehennem” kelimesinin de bu lafizdan alınmış olması muhtemeldir.

Rivayete göre Rasûlullah (s.a.), kendisini korku ve dehşete düşüren bir ses işitti. Cibrîl (a.s.) yanına geldi. Peygamber Efendimiz (a.s.) ona: “*Bu ses de nedir, ey Cebrâîl?*” dedi. Cebrâîl: “O, cehennemin üst kenarından yetmiş yıl önce atılan bir kayanın sesidir. İşte cehennemin dibine şimdi ulaştı. Allah onun sesini sana işittirmek istedi.” demiştir. Ondan sonra Rasûlullah (s.a.), Allah ruhunu kabzedinceye kadar ağız dolusu (ağzının içi görülecek şekilde) gülerken görülmemiştir.[196]

“O,” Azap ve ceza olarak cehennem ateşi *“onlara yeter.”* Bu azaptan daha şiddetlisi yoktur, bundan fazla bir azab da mümkün değildir.

“Allah onları lânetlemiştir.” Onları rahmetinden uzaklaştırmış, zelil ve hakir kılmıştır. Âyetin bu kısmı, ateşte ebedî olarak kalmanın ihtiva ettiği bazı hususları açıklamaktadır. İçerisinde ebedî kalınacak olan ateş, cehennemliklere acı ve sıkıntı verme konusunda yeterli olmakla birlikte onları lânetleme, zelil ve hakir kılma gibi daha başka birçok çetinlikleri de içermektedir.

“Onlar için sürekli bir azap vardır”. Onlar için hiç kesilmeyen bir azap vardır. Burada sözü edilen azap, âyette daha önce kendilerine vaadedilen cehennem ateşinde sürekli kalma azabıdır. Bu ifâde daha önce yukarıda onların cehennem azâbında sürekli olarak kalacakları şeklindeki ifâdeyi te’kid etmektedir.

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوٓا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَاَوْلَادًاۜ
فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُواۜ اُو۬لٰٓئِكَ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾

69. Siz de tıpkı kendinizden öncekiler gibisiniz. Oysa onlar kuvvetçe sizden daha yaman, mal ve evlatça sizden daha çok idiler. Onlar *(dünya malından)* kendi paylarına düşenden faydalandılar. Sizden öncekilerin kendi paylarına düşenden faydalandıkları gibi siz de kendi payınıza düşenden faydalandınız ve *(bâtıla)* dalanlar gibi siz de *(bâtıla)* daldınız. Onlar, yaptıkları işler, dünya ve âhirette boşa gitmiş kimselerdir ve ziyana uğrayanlar da onlardır.

Ey münâfıklar! *“Siz de tıpkı kendinizden öncekiler”* yâni sizden önce helak edilen milletler *“gibisiniz. Oysa onlar kuvvetçe sizden daha yaman”* yani vücutça sizden daha sağlamdılar, *“mal ve evlatça sizden daha çok idiler. Onlar”* dünya lezzetlerinden *“kendi paylarına düşenden faydalandılar. Sizden öncekilerin kendi paylarına düşenden faydalandıkları gibi”* kısmetlerine düşen kadarıyla nasıl zevk sürmek istedilerse *“siz de”* onlar gibi *“kendi payınıza düşenden faydalandınız.”* kısmetinize düşen kadarıyla zevk sürmeye baktınız.

Âyette tekrar yoktur. Çünkü “*Onlar (dünya malından) kendi paylarına düşenden faydalandılar.*” ifadesi, önceki milletlerin fânî hazlarla iştigal etmelerini kötülemektedir. Onları bu şekilde kötülemesi, muhatapların (yani münâfıkların) öncekilerin yollarını takip etmelerini yermeye bir giriş ve hazırlık babındandır. Muhatapların durumunu onların durumuna teşbih kabilindendir.

“Ve (bâtıla) *dalanlar gibi siz de daldınız.”* Sizden önceki toplumların daldığı gibi siz de bâtıla daldınız.

“Onlar” yani benzetilenlerden (münâfıklardan) ve kendilerine benzetilenlerden (helak edilen önceki milletlerden) yukarıda anlatılan kötü fiillerle mevsuf olan kimseler,

Bu ifade de hitap, Rasûlullah (s.a.)’e ya da muhatap olabilecek herkesedir.

“yaptıkları işler” mallarını hayır yollarında harcama ve sıla-i rahim gibi yapmış oldukları ve şayet iman ile birlikte yapmış olsalardı büyük mükâfâtlara nâil olacakları bütün amelleri *“dünya ve ahirette boşa gitmiş”* zâyi olmuş, tamamen boşa gitmiş ve bu amellere hiçbir sevap terettüb etmemiş *“kimselerdir.”*

Amellerinin âhirette boşa gitmesi bilinen bir husustur. Amellerinin dünyada boşa gitmesine gelince, ***“Her kim (yalnız) dünya hayatını ve süsünü isterse, biz onlara amellerinin karşılığını orada tam olarak veririz ve onlar orada hiçbir zarara uğratılmazlar.”*** (Hûd, 11/15) âyetinin de haber verdiği üzere yaptıkları ameller karşılığında kazandıkları sıhhat, refah vb. şeylerin onlara verilmesi, aslında onlara sevap ve îtibar kazandırmak için değildir. Bilakis bunlar onları derece derece âhirette karşılaşacakları felaketlere yaklaştırmak için kendilerine verilmektedir.

“Ve ziyana uğrayanlar da onlardır.” İşte onlar dünyada ve âhirette amelleri boşa gidenler ve bu zararın tüm öncüllerini ve sebeblerini birarada bulunduranlardır. Çünkü bütün sermâyeleri kendilerini zarara sokacak ve hiç fayda temin etmeyecek şekilde heba olup gitmiştir. Aslında sermayeleri zarar ve kâr getirmeyecek şekilde yok olsaydı, bu bile onların zarara uğramalarına yeterdi.

Sa‘dî (k.s.) der ki:

Kıyamet günü cennet pazarını kurduklarında
Makamları iyi amellere göre verirler
Ne sermaye getirirsen, o kadar alırsın
Eğer müflis isen, mahcup olursun
Çarşı ne kadar dolu olursa

Eli boş olanın gönlü daha da perişan olur

اَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ
اِبْرٰهِيمَ وَاَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِۜ اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِۚ
فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

70. Onlara kendilerinden öncekilerin; Nûh, Âd ve Semûd kavminin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve alt üst edilen şehirlerin haberi gelmedi mi? Peygamberleri onlara açık deliller getirmişti. Allah onlara zulmetmemiş, onlar kendilerine yazık etmişlerdir.

"Onlara" münâfıklara *"kendilerinden öncekilerin;"* tûfanda boğulup helâk edilen *"Nûh"* kavminin, dondurucu bir kasırga ile helâk edilen *"Âd"* kavminin, *"ve"* sarsıntıyla ve korkunç sesle telef edilen *"Semûd kavminin,"* Reisleri Nemrud bir sivrisinekle, ona tâbi olanlar ise binaları başlarına yıkılmak suretiyle helâk edilen *"İbrâhim kavminin, Medyen halkının"* ki Medyen halkı Şuayb (a.s.)'ın kavmidir. "Gölge günü"ndeki ateş ile (bk. eş-Şuarâ, 26/189) helak edildiler. Medyen, Hz. İbrâhim'in oğlu Medyen olup yaşadığı yer onun adına nisbet edilmiştir. *"ve alt üst edilen şehirlerin"* yurtları altüst edilmek ve üzerlerine pişmiş çamurdan taş yağdırılmak suretiyle helak edilen Lût kavminin dehşetli *"haberi"* yâni onların yaptıkları şeylerin ve bu yüzden de başlarına gelen felaketlerin haberi *"gelmedi mi?"*

Âyetteki soru edatı takrir ve sakındırma mânâsı taşımaktadır. Yani, daha önceki ümmetlerin haberi münâfıklara kesinlikle ulaşmıştır ve onlar bu haberi işitmişlerdir. Öyleyse onların düştüğü kötü duruma düşmekten sakınsınlar, demektir.

"Peygamberleri onlara" daha önce helak edilen kavimlerin tamamına *"açık deliller"* beyyineler, yani açık delil ve burhanlar *"getirmişti."* Ama onlar bu peygamberleri yalanladılar, Allah da onları helâk etti. *"Allah onlara zulmetmemiş,"* Allah'ın suçsuz yere cezalandırmak gibi insanların yaptığı zulme benzer bir âdeti yoktur. Fakat *"onlar"* Allah'ı inkar edip kendilerini azaba maruz bırakarak *"kendilerine yazık etmişlerdir."*

Sâib der ki:

Niçin başkasından şikayet edeyim ki sevgili gibi
Daima kendi arzusunun peşine takılmış bir zavallıyım

Öyleyse akıllı insan gücüne, evladının çokluğuna ve mallarına aldanmamalıdır. Çünkü bunların hepsi yok olmaya mahkumdur.

Hâfız şöyle söyler:

Kolum, kanadım var diye sakın yoldan çıkma
Menzil oku da bir zaman yükselir, ama sonunda düşer toprağa

Yani, bedenî ve dünyevi gücüne ve kuvvetine aldanma, onlar yüzünden doğru yoldan çıkma. Çünkü senin halin (yayından fırlatılmış) bir okun haline benzer; ok her ne kadar havada yükselse de sonunda yere düşer. Her yükselişin sonu alçalmadır, her kudretin sonu acziyettir. Öyleyse şerli toplumların başına gelen felaketler, bizim başımıza da gelmeden tevbe ve istiğfar etmek suretiyle tedarikli olmamız gerekmektedir.

Sâlih zâtlardan birisi şöyle anlatır: Habeşli cariyemle birlikte çarşıya çıktım. Cariyemi bir yere oturttum ve ona: "Ben dönünceye kadar buradan ayrılma." dedim. Gidip işimi bitirdikten sonra geri döndüm, fakat câriyemi orada bulamadım. Ona çok kızmış bir halde eve döndüm.

Câriye yanıma geldi ve: "Efendim, bana ceza verme konusunda acele davranma. Önce beni bir dinle. Çünkü sen beni Allah Teâlâyı zikretmeyen bir topluluğun arasında oturttun. Ben de onların arasında bulunduğum bir anda Allah'ın onları yerin dibine geçirmesinden korktum." dedi.

Ben: "Bu ümmet Peygamberleri Muhammed (s.a.) hurmetine yere batırılarak helak edilme azabı kendilerinden kaldırılan bir ümmettir." dedim. Bana: "Bu ümmetten, yere batırılma felaketi kaldırılmışsa, ondan kalplerin yere batırılması felaketi de kaldırılmış değil ya!" diye cevap verdi.

Ey ma'rifeti ve kalbi ile yere batırılmış, başına gelecek bela ve sıkıntıdan gafil kişi! Ölüp gitmeden önce kendini korumak ve başının çaresine bakmak hususunda acele davran.

Hz. Âişe (r.anhâ)'nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a.) minberde ve insanlar da etrafında olduğu halde şöyle buyurdu:

"*Ey insanlar! Allah'tan ona yaraşır biçimde hayâ edin!*"

Bir adam:
"Yâ Rasûlallah! Biz Allah'tan zâten hayâ ediyoruz." dedi.
Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:
"*Sizden hayâ eden kimse, her gecesini eceli gözünün önünde olduğu halde geçirsin. Karnını ve karnının ihtiva ettiği şeyi, başını ve başının sahip olduğu şeyi muhafaza etsin. Ölümü ve eskiyip çürümeyi hatırlasın. Dünya ziynetini terk etsin.*" buyurdu.[197]

Allah Teâlâ, Mûsâ ve Hârûn (a.s.)'a şöyle buyurmuştur: "Eğer isteseydim ikinizi öyle bir ziynet ile ziynetlendirirdim ki Firavun onu gördüğü zaman gücünün ona yetmeyeceğini anlardı. Fakat sizden bunu men ediyorum. Ben velî kullarıma böyle

yaparım. Bu fiilim, onlar benim katımda değersiz oldukları için değildir. Ben bunu, velî kullarım benim ikramımdan kendilerine düşen paylarını tamamlasınlar diye yaparım.

Sa'dî şöyle der:

Sultanlıktan daha yüksek makam yoktur deme
Dervişin sultanlığından daha güvenli değildir

Böylece dünya ehlinin hali ile âhiret ehlinin hali ortaya çıkmıştır. Akıllı insan ölüp kabre konuluncaya kadar tüm bunlardan ibret alır ve bunlar üzerinde inceden inceye düşünür.

---

[186]. Müslim, Cumua, 48; Müsned, IV, 256, 379
[187]. Ebû Dâvud, Edeb, 84; Müsned, V, 384
[188]. Tirmizî, Kıyâmet, 34; İbn Mâce, Mukaddime, 11
[189]. Buhârî, Humus, 19; Müslim, Zekat, 140
[190]. Müsned, I, 243, 283
[191]. Süyûtî, ed-Dürru'l-mensûr, IV, 230
[192]. Buhârî, Ezan, 155, Deavat, 17; Müslim, Salat, 205-206; Ebû Dâvud, Salat, 140
[193]. Irâkî, Muğnî, III, 131
[194]. Münâvî, III, 328
[195]. Sehâvî Mekasıd, s. 70
[196]. Müslim, Cennet, 31
[197]. Tirmizî, Kıyamet, 24; Müsned, I, 387

MÜ’MİNLER

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيعُونَ
اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اُولٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾
وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ
اَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

71. İnanan erkekler ve inanan kadınlar birbirlerinin velîsidirler. İyiliği emrederler, kötülükten men ederler, namazı kılarlar, zekâtı verirler, Allah’a ve Rasûlü’ne itâat ederler. İşte onlara, Allah rahmet edecektir. Allah dâimâ üstündür, hüküm ve hikmet sâhibidir.

72. Allah, inanan erkeklere ve inanan kadınlara altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vaadetmiştir. Allah’ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluş budur.

“İnanan erkekler ve inanan kadınlar birbirlerinin velîsidirler.” Hak dinde birbirlerine uyarlar, tevhid akîdesinde birleşirler. Din ve dünya işlerinde birbirlerine yardım ederler. Bazıları da diğer bazılarını terbiye ederek ve nefis tezkiyesi yaptırarak yüksek derecelere ulaştırırlar. Bunlar Allah Teâlâ’nın yolunun mürşidleridir.

“İyiliği emrederler.” İman ve Allah’a itaat başta olmak üzere her çeşit hayrı içine alan iyiliği emrederler. Allah’ı talep konusunda birbirlerini teşvik ve tahrik ederler. Hakîkî “ma‘rûf (bilinen, tanınan)” da O’dur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Ben ma‘rûf olmak (bilinmek) istedim.*”[198]

Küfür, kulu Allah’tan uzaklaştıran dünya sevgisi ve diğer her çeşit *“kötülükten men ederler. Namazı kılarlar.”* Sürekli olarak Allah Teâlâ’yı zikederler, devamlı surette kalp murâkabesinde bulunurlar; kalplerinin Allah ile beraber olmasını temin ederler. Öyle ki onları ne ticaret ne de alış-veriş Allah’ı zikirden alıkoyabilir. Onlar, mükâşefe erbabı ve gönül ehli kimselerdir.

“Zekâtı verirler” farz olan zekatı verirler. Hattâ zarûrî ihtiyaçlarından arta kalan mallarını da Allah yolunda infak ederler. Bu infak sayesinde kendilerini dünya sevgisinden arındırırlar. Bütün emir ve yasakları konusunda *“Allah’a ve Rasûlü’ne itâat ederler”*.

Bu âyette geçen *“namazı kılarlar”* ifadesi, daha önce (67. âyette) münâfıklar hakkında söylenen *“Allah’ı unuttular”* ifadesinin mukabili (karşılığı); *“zekâtı*

verirler" ifadesi *"ellerini sıkı tutarlar* (cimri davranırlar)" ifadesinin mukabili; *"Allah'a ve Rasûlü'ne itâat ederler"* ifadesi ise o münâfıkların "tam bir fısk/itaatten çıkmış olma" vasfının mukabili olarak zikredilmiştir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle söylenmiştir: "Allah (bu âyette) inananların muâmelelerindeki ihlâsa işâret etmektedir. Çünkü münâfıklar da namaz kılar ve zekat verir, fakat bunları yaparken Allah'a ve Rasûlü'ne değil, sadece dünya menfaatlerini gözetmek suretiyle nefis ve hevalarına itaat ederler."

"İşte onlara" bütün bu güzel sıfatları kendisinde taşıyan müminlere *"Allah rahmet edecektir."* Rahmetinin eserlerini onlara (yağmur gibi) yağdıracak, onlara devamlı destek ve zafer verecektir. Onları acıklı azaptan kurtaracaktır: Cennete girdirmek suretiyle cehennem azabından, kurbet ve vuslata ulaştırmak suretiyle de Melik ve Cebbâr olan Allah'tan uzak kalma azabından kurtaracaktır.

İşâret ehli âlimlerinin birinden âyetin *"İşte onlara, Allah rahmet edecektir."* bölümünün tefsiri hakkında şu rivayet yapılmıştır:

Allah onlara beş yerde rahmet edecektir:

1. Ölüm ve sekerât ânında. Ölümün sekerâtını onlara kolaylaştıracak ve imanlarını şeytanın saptırmasından muhafaza edecektir.

2. Kabirde ve kabrin karanlıklarında; kabirlerini aydınlatacak ve onları kabir azabından koruyacaktır.

3. Kitabın (amel defterinin) verilmesi ve okunması esnâsında sıkıntı çekilirken rahmet edecektir. Kitaplarını sağ taraflarından verecek ve günahlarından dolayı sıkıntı çekmemeleri için kitaplarındaki günahları silip yok edecektir.

4. Mizanda pişmanlık duyulurken rahmet edecek; onların mizanlarının ağır gelmesini sağlayacaktır.

5. Allah'ın huzurunda, O'nun sorularına cevap verileceği anda rahmet edecek; sorulara cevap vermelerini kolaylaştıracak ve ayıplarından dolayı onları cezâlandırmayacaktır.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Sabah namazını kılan kimseye ölüm ve ölümün sıkıntısı kolay gelir. Öğle namazını kılan kimseye kabir ve kabrin insanı sıkması kolay gelir. İkindi namazını kılan kimseye Münker ve Nekîr'in soruları ve heybeti kolay gelir. Akşam namazını kılan kimseye mîzan ve onun hafif olması kolay gelir. Yatsı namazını kılan kimseye ise sırat ve sıratın inceliği kolay olur*."

"Allah dâimâ üstündür." Azîz'dir. Bu ifade Allah'ın müminlere olan vaadinin sebebini beyan etmektedir. Allah güçlüdür; dostlarını üstün kılmaya, düşmanlarını da mahv ve helak etmeye kadirdir. Kendisine itaat edenlere lütuf sahibidir.

"Hüküm ve hikmet sâhibidir." Allah, koyduğu hükümleri belli bir hikmet esasına bina etmiştir. Bu hikmeti ile sevap ehlinin ve günahkarların hak ettikleri nimet ve ceza haklarını kendilerine ulaştırır. Tasdik ve ikrarları karşılığında müminlerin cennete girmelerine hükmetmiştir. Her hallerinde Allah'ın rızasını talep etmeleri ve onun dışındaki her şeyi terk etmeleri karşılığında muhsinlerin (ihsan ehlinin) vuslata

ermelerine hükmetmiştir. Kâfirler ve münâfıkların ise Allah’ı inkar etmeleri, peygamberleri yalanlamaları, resimlere, heykellere ve taş ve sâireden yapılan putlara tapmaları sebebiyle cehenneme girmelerine hükmetmiştir.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ
اَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

72. Allah, inanan erkeklere ve inanan kadınlara altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vaadetmiştir. Allah’ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluş budur.

“Allah, inanan erkeklere ve inanan kadınlara” ağaçlarının ve odalarının *“altlarından”* su, bal, şarab ve sütten *“ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları”* içerisinde ebedi ve devamlı kalmaları tayin ve tesbit edilmiş olan *“cennetler”* vaadetmiştir. Cennet, içerisinde hurma ve ağaçlar bulunan bahçe demektir. Her mümin, bu cennetlere mutlaka nâil olacaktır. Bazı hâs ve kâmil olanları için de cennet mekanlarının en güzel ve en yüksek yerinde bulunan *“Adn cennetlerinde güzel meskenler”* nefislerin hoşuna giden, içerisinde yaşaması hoş olan, bir haberde belirtildiğine göre inci, zeberced ve kırmızı yâkuttan yapılmış köşkler *“vaadetmiştir.”* Bu âyette Allah, keyfiyet ve kemmiyet yönünden üstünlüklerine göre her mümine şamil olacak bir vaadde bulunmuştur.

Rivayet edildiğine göre Nebî (a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Adn, Allah’ın evidir. Onu ne bir göz görmüş ne de o bir beşerin hatırına gelmiştir. Orada şu üç sınıf insandan başkası sâkin olamaz: Peygamberler, sıddıklar ve şehidler. Müjdeler olsun oraya girenlere!*”[199]

Rivâyet edildiğine göre Allah Teâlâ Adn cennetini vasıtasız olarak bizzat kendi eliyle yaratmıştır. Orasını kendisi için âdetâ bir melikin kalesi gibi kılmıştır. Orada bir tepecik yaratmıştır ki burası noksanlıklardan münezzeh olan Hakk’ın tecelli edeceği makamdır.

Mustafâ (s.a.) Efendimiz’in makamı olan “vesîle” makamını bu cennette yaratmıştır. Tûbâ ağacını Adn cennetine dikmiş ve onu öyle uzatmıştır ki dalları Adn cennetinin surları üzerine yükselmiş ve diğer tüm cennetlerin üzerine gölgelik olmuştur. Onun dallarında tatlı meyveden başkası bulunmaz. Yeni ve en güzel elbiseler Adn cennetine girenlerin giysisi olacaktır. Onların ziynetleri diğer cennetliklerin ziynetlerinden daha güzel ve daha zariftir.

Adn cennetini bizzat Allah Teâlâ kendi eliyle yarattığı için özel bir üstünlüğe sahiptir. Cennet nimetlerinin en çoğunu ve en bereketlilerini kendisinde toplamaktadır. Nasıl ki

bütün nesiller Hz. Âdem'den (a.s.) çoğalıp yayılmış ise Adn cennetindeki Tûbâ ağacı da diğer cennetlerdeki bütün ağaçların asıl ve kökü durumundadır. Cennetlerdeki bütün nehirler istisnasız bu ağacın kökünden çıkar. Bu ağaç Muhammedî makamdadır ve Hz. Peygamber (a.s.)'ın oradaki evinde bulunmaktadır.

"Adn" kelimesi lügatte ikamet etmek mânâsına gelir. Kıymetli taşların bulunduğu yer için kullanılan ma'din (maden) kelimesi de bu kökten gelmektedir.

"Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür." Allah Teâlâ'nın rızasından az bir şey, bu cennetlerden ve bu cennetlerdeki nimetlerden daha büyüktür. Çünkü Allah'ın rızası, bütün saâdetlerin menbaı ve bütün kemâlâtın menşeidir. Yolun muhakkıklarının ve kalbi açık âriflerin zamanlı zamansız Yüce Allah'ın rızâsından başka bir matlûbu yoktur.

Hâfız der ki:

Biri senden cennet ve hûrî ister
Biri cehennemden uzak durmak
Ancak biz ne bunu ne onu isteriz
Muradımız sadece senin hoşnutluğun
İki âlemde de sen hoşnut olursan
İsteğimiz budur, Allah doğruyu bilir

Hâfız der ki:

Cennet hurileriyle sohbeti istemem, bu kusur olur
Senin hayalini kurmak varken, başka bir şeye bağlanmak

Rivâyet edildiğine göre Allah Teâlâ cennet ehline:

"*Râzı oldunuz mu?*" diye sorar. Onlar:

"Nasıl râzı olmayalım ki! Yarattıklarından kimseye vermediğin şeyleri bize verdin." derler. Bunun üzerine Allah:

"*Size bundan daha üstün olanını da vereceğim.*" buyurur. Onlar:

"Bundan daha üstünü nedir ki?" diye sorarlar. Allah Teâlâ:

"*Rızâ ve hoşnutluğumu size vereceğim ve artık size asla gazap etmeyeceğim.*" buyurur.[200]

Yukarıda sözü edilen nimetleri ve Allah'ın rızâsını kazanmak, *"işte büyük saâdet budur."* Yoksa, insanların büyük saadet saydıkları, dünya hazlarını elde etmek saâdet değildir. Çünkü dünya hazlarının yok olma, bozulma, insana sıkıntı ve meşakkat verme gibi özellikleri bir tarafa âhiret nimetlerinin en küçüğü ile bile karşılaştırıldığında olsa olsa sivrisinek kanadı mesabesinde kalır. Nitekim Peygamber Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Dünyanın Allah katında sivrisinek kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire dünyadan bir yudum su bile içirmezdi*."[201]

Yahyâ b. Muâz demiştir ki: Dünya, bir harâbedir. Ondan daha harap olanı ise onu mâmûr hale getirmeye çalışan insanın kalbidir. Âhiret, mâmûr bir yerdir. Ondan daha mâmûr olanı ise onu kazanmaya çalışan insanın kalbidir.

Yahyâ b. Muaz yine şöyle demiştir: "Dünyada bir cennet vardır ki ona giren, âhiret cennetini arzulamaz. Kendisine: "O nedir?" diye sorulunca: "Ma'rifetullah'tır. O mânevî cennettir." demiştir.

Bâyezîd Bistâmî ise şöyle söylemiştir: "İlâhî ma'rifetin tadı, Firdevs cenneti ve a'lâ-yı illiyyîn'den daha güzeldir. Şayet benim için cennetlerin sekiz kapısını açsalar, dünya ve âhireti bana verseler, tüm bunlar benim nazarımda seher vaktindeki bir inlemeye denk olmaz."

Şu halde akıllı insana çalışıp yüce hazrete yönelmek, dünyadan yüz çevirmek, o yüce arzuyu ve yüksek maksadı elde etmek düşmektedir.

Allah'tan bizi vusûl haremine girenlerden eylemesini niyaz ederiz.

---

[198]. Aclûnî, II, 173
[199]. Süyûtî, ed-Dürrul-mensûr, IV, 237
[200]. Buhârî, Rikak, 51; Müslim, Cennet, 9; Tirmizî, Cennet, 18; Müsned, III, 88
[201]. Tirmizî, Zühd, 13; İbn Mâce, Zühd, 37

KÂFİRLER VE MÜNÂFIKLAR

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْۜ وَمَأْوٰيهُمْ
جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُواۜ وَلَقَدْ قَالُوا
كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُواۚ وَمَا نَقَمُٓوا
اِلَّٓا اَنْ اَغْنٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِۚ فَاِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْراً لَهُمْۚ
وَاِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ عَذَاباً اَلِيماً فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ وَمَا لَهُمْ
فِي الْاَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ
اٰتٰينَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّٓا اٰتٰيهُمْ
مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقاً
فِي قُلُوبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَٓا اَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا
يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ اَلَمْ يَعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ
عَلَّامُ الْغُيُوبِۚ ﴿٧٨﴾ اَلَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي
الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْۜ سَخِرَ
اللّٰهُ مِنْهُمْۘ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ
اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾

73. Ey Peygamber! Kâfirlerle ve münâfıklarla cihâd et, onlara sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü bir varış yeridir o!

74. Söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Halbuki o küfür sözünü söylediler, müslüman olduktan sonra inkar ettiler, başaramadıkları bir şeye yeltendiler. Onlar, Allah ve Rasûlü'nün, Allah'ın lutfiyle kendilerini zengin etmesinden başka bir şeyi kerih görmediler. Eğer tevbe ederlerse kendileri için daha iyi olur. Yok eğer yüz çevirirlerse Allah onlara dünyada da, âhirette de acı bir biçimde azab edecektir. Yeryüzünde onların ne dostu, ne de yardımcısı vardır.

75. Onlardan kimi de: "Eğer Allah bize fazlından verirse elbette sadaka vereceğiz ve salihlerden olacağız." diye Allah'a and içti.

76. Ne zaman ki Allah, lütfundan onlara verdi, O'na cimrilik edip yüz çevirdiler. Onlar yüz çeviren kimselerdir.

77. Kendisine verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı Allah, kendisi ile karşılaşacakları güne kadar onların kalplerine ikiyüzlülük

sokmuştur.

78. Allah'ın, onların sırlarını da fısıltılarını da bilip durduğunu ve bütün bilinmeyenleri bildiğini hâlâ bilmediler mi?

79. Sadaka vermekte gönülden davranan müminlere dil uzatan ve ancak ellerinden geldiği kadar verebilenlerle alay eden kimselerle Allah alay etmiştir. Onlara can yakıcı azap vardır.

80. Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kere af dilesen yine Allah onları affetmez. Bu, onların Allah ve Rasûlü'nü inkâr etmelerinden ötürüdür. Allah, yoldan çıkan kavmi *(doğru)* yola iletmez.

"Ey Peygamber"

Bilesin ki Allah Teâlâ, diğer peygamberlere (aleyhimü's-selâm) şerefli isimleriyle hitab etmiştir. Meselâ, "Ey Âdem!", "Ey Nûh!", "Ey Mûsâ!" ve "Ey İsâ!" buyurmuştur. Bizim Peygamberimiz'e (s.a.) ise "Ey Peygamber!", "Ey Rasûl" gibi şerefli lakaplarla hitâb etmiştir. Bu durum, Peygamber Efendimiz'in izzet ve şerefinin daha yüce olduğunu gösterir. Ayrıca lakap ve isimlerin çokluğu da onun sâhibinin şerefinin fazlalığına delalet eder.

Ebü'l-Leys, Nûr sûresinin sonlarındaki: ***"Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın."*** (24/63) âyetinin tefsirinde şunları söylemiştir: "Muhammed'i (s.a.) ismiyle çağırmayın. Ona hürmet ve tâzim gösterin ve "Ey Allah'ın Rasûlü!", "Ey Allah'ın Nebîsi", "Ey Ebû'l-Kâsım" deyin.

Bu âyette faydalı bilgi öğreten hocaya hürmet edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Allah Teâlâ böyle bir hocaya hürmet ve tâzim edilmesini emretmiştir. Hocaların ve fazîlet sahibi insanların hakkını tanımak ve ona riâyet etmek gerektiğine işâret edilmiştir.

Ben derim ki: Bundan dolayıdır ki mürşidler anılırken hangi dilde olursa olsun, onlar için saygı ve hürmet ifade eden lafızlar kullanılmalıdır. Çünkü maddî babalarımıza isimleriyle çağırmaktan nehiy vârid olduğuna göre mânevî babaların isimlerini tasrih etmek ne kadar edebsizlik olur, bir düşün!

"Ey Peygamber (Nebî)" ifadesi, Ey Allah'tan tebliğ edip haber veren!" mânâsına, ya da "Ey yüce makam ve mertebe sahibi" demektir. Çünkü "nebî" lafzı, "haber vermek", "yüksek olmak" mânâlarından gelmektedir.

"Kâfirlerle ve münâfıklarla cihad et." Küfürlerini açıkça ortaya koyan kâfirlerle kılıçla cihad et. Cihad, hakkı ortadan kaldırmak isteyenleri, kötülükten uzaklaştırmak ve onlara hak yolu göstermekten ibarettir. Münâfıklarla da, delil getirerek ve onlara had cezalarını uygulayarak cihad et. Çünkü münâfıklar, had cezalarını gerektiren suçları çokça işlerler. Münâfıklara karşı kılıçla savaşmak câiz değildir. Çünkü bizim şerîatımız, zâhire göre hüküm verir. Münâfıklar ise müslüman olduklarını söylerler ve küfrü kabul etmezler.

“Onlara sert davran.” Cihad konusunda her iki gruba da sert ve katı davran, onlara yumuşak davranma.

Tüyünün yumuşaklığı samurun canının belâsı olur
Kirpinin dikeninin sertliği, canını kurtarır

Atâ şöyle der: “Bu âyet, gayr-i müslimleri affetme ve onların hatâlarından geçmeyi emreden bütün âyetlerin hükmünü kaldırmıştır. Çünkü her vaktin bir hükmü vardır.”

“Onların varacakları yer cehennemdir.” Bu cümle, dünyada onların başlarına gelecekler açıklandıktan sonra âhirette karşılaşacakları hususları açıklamak üzere getirilmiş bir başlangıç cümlesidir.

“Ne kötü bir varış yeridir o!” Varacakları, dönecekleri yer ne de kötüdür.

“Merci’ (dönüş yeri) ile masîr (varış yeri) kelimeleri arasındaki fark şudur: “ مَصِيرٌ ” kelimesinde, önceki hâlinden farklı olması gerekirken, “ مَرْجِعٌ ” kelimesinin kullanımında böyle bir şart yoktur.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Sana Allah korkusunu (takvâ) tavsiye ederim. Çünkü takvâ her işin başıdır* (yani her tâatin aslıdır). *Sana cihâdı tavsiye ederim. Çünkü cihad, ümmetimin ruhbanlığıdır*.”[202]

Takvâ, Allah Teâlâ’dan korkmak demektir. Çünkü kişi ancak Allah’tan korkmak suretiyle itaate yönelir ve günahlardan yüz çevirir. Kalbde takvâ ağacı dikildiği zaman insanın her tarafı iyiliklere yönelir, günah işlemeye cür’et edemez.

Ruhbanlık, ruhban sınıfına âid olan manastırlarda ve mağaralarda kendini ibadete verme, et ve güzel yiyecekleri terk etme, kaba elbise giyme gibi hasletlerdir. Peygamber Efendimiz (a.s.) bu sözleriyle daha önceki milletlerin ruhbanlıkla kazandıkları sevabı, Allah’ın rahmetine mazhar olan bu ümmetin ruhban hayatı yaşamadan gazâ ile elde edeceklerini ifade etmiştir. Çünkü canının arzuladığı her şeyi yiyen nice insan vardır ki kalbinde dünya sevgisi filizlenen oruçlu insandan daha hayırlıdır.

Sa‘dî (k.s.) der ki:

Elinden hayır gelen bir oruç yiyici
Dünyaya tapıp yıl boyu oruç tutan kimseden yeğdir

Evzaî şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.)’in ashâbının ve tâbiînin üzerinde önemle durdukları beş şey vardı:

Cemaate devam etmek, sünnete uymak, mescidleri mamur kılmak, Kur’ân okumak ve Allah yolunda cihad etmek.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Ümmetimin erkeklerinin en faziletlileri, Allah yolunda cihad edenlerdir. Ümmetimin kadınlarının en faziletlleri ise zarûrî işleri dışında evlerinden dışarı çıkmayanlarıdır.*”[203]

Başka bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur: “*Allah yolunda cihad edenlere ezâ*

vermekten sakının. Çünkü Allah Teâlâ, peygamberleri için ne kadar gazap ederse mücâhidler için de o kadar gazap eder. Peygamberlerinin duâlarına nasıl icâbet ederse onların duâlarına da öyle icâbet eder.”

Başka bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Sığırların kuyruklarına yapışıp ziraatçılığa râzı olduğunuz ve cihadı terk ettiğiniz zaman Allah size öyle bir zillet musallat eder ki dininize geri dönünceye kadar o zilleti sizden kaldırmaz.*”[204] Bu hadis göstermektedir ki cihâdı terk etmek, ondan yüz çevirmek ve dünyaya râzı olmak dinden uzaklaşmak demektir. Bu ise apaçık bir suç ve günah olarak insana yeter.

Bu âyette, peygamberlerin makamından haberi olan kalbe işaret vardır. Bu haber ona nefis ve sıfatları küffarıyla cihad etmesini emreder. Bu makam, kendi nefisleriyle veya müridlerinin nefisleriyle cihad eden şeyhlerin makamıdır. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.): “*Kavmi içerisinde şeyhin durumu, ümmeti içerisindeki peygamberin durumu gibidir.*”[205] buyurmuşlardır.

Mesnevî’de denir ki:

Peygamber buyurdu: Mânen ilerlemiş olan şeyh
Toplumunun içinde bir peygamber gibidir.

Nefis kâfirine ve onun sıfatlarına karşı sıdk kılıcıyla cihad etmek emredilmiştir. Nefislerle cihad, onları şehevî arzularından men’ etmek ve onları tabiatlarının aksine şeriatın amelinde kullanmak sûretiyle olur. Bazı nefisler vardır ki kâfirdirler, teslim olmamışlardır, yani kendilerini terbiye etmesi için meşâyıha teslim olmamışlardır. Bu tür nefislerle cihad, onları Allah yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağırmak sûretiyle yapılır.

Bazı nefisler de vardır ki münâfıktır. Bunlar görünüşte meşâyiha irade ve teslimiyyet iddiasında bulunmuşlardır. Fakat verdikleri sözün farkında değildirler. Bu tür nefislerle cihad, kurallarına uygun olarak şeyhin emirlerine ve yasaklarına uymak suretiyle yapılacak nefis tezkiyesi esnasında riyâzatın verdiği sıkıntılara göğüs germeye zorlamakla olur. Şayet nefiste, bu sıkıntılara göğüs germe hususunda, yüz çevirme ve imtinâ görülürse ona şiddetli ve sert davranmaktan başka bir şey fayda vermez. Nitekim Allah Teâlâ *“Onlara sert davran.”* buyurmuştur. Öyleyse, nefsin isteklerine karşı koyma ve onu tarîkat ahkamına göre cezalandırma konusunda en büyük gayreti göstermek gerekir. Şayet nefis bu surette Allah’ın emrine dönerse, bu arzu edilen bir şeydir. Aksi takdirde o nefis, kendisi için münasip olan (kötü akibeti) kaçınılmaz kılmış demektir. *“Onların varacakları yer cehennemdir”*; yani onların varacakları yer Hak’tan uzak olma ve Hak ile olan alâkanın kesilmesi cehennemidir. Onların dönüş yeri ne kötü bir varış yeridir. *et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’de böyle geçmektedir.

Sâlik, evvela hevâsı ile cihad etmelidir. Çünkü bir hükümdara önce memleketindeki âsîlerle, sonra onların ötesindeki kâfirlerle savaşması lazım gelir. Hangi tür düşman olursa olsun düşman topluluklarına karşı, bizleri takviye etmesini ve bize yardım

etmesini Allah Teâlâ'dan niyaz ederiz.

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا ۜ وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ
اِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا ۚ وَمَا نَقَمُوا اِلَّا اَنْ اَغْنٰيهُمُ اللّٰهُ
وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ ۚ فَاِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ ۚ وَاِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ
اللّٰهُ عَذَابًا اَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِي الْاَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ
وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

74. Söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Halbuki o küfür sözünü söylediler, müslüman olduktan sonra inkar ettiler, başaramadıkları bir şeye yeltendiler. Onlar, Allah ve Rasûlü'nün, Allah'ın lutfiyle kendilerini zengin etmesinden başka bir şeyi kerih görmediler. Eğer tevbe ederlerse kendileri için daha iyi olur. Yok eğer yüz çevirirlerse Allah onlara dünyada da, âhirette de acı bir biçimde azab edecektir. Yeryüzünde onların ne dostu, ne de yardımcısı vardır.

Rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.)'in Tebük seferi iki ay sürmüştür. Bu süre zarfında Kur'ân âyetleri de inmeye devam ediyor ve inen bu âyetler savaşa katılmayan münâfıkları ayıplıyordu. Peygamber (a.s.) ile beraber olan münâfıklar da bunları işitiyorlardı. Bunlardan biri olan Cülâs b. Süveyd: "Eğer Muhammed'in geride (Medine'de) bıraktığımız kardeşlerimiz hakkında -ki onlar bizim büyüklerimiz ve ileri gelenlerimizdir- söyledikleri gerçek ise biz eşeklerden daha beteriz." demişti. Orada bulunan ve Ensar'dan olan Âmir b. Kays, Cülâs'a: "Evet, vallâhi Muhammed doğru söylüyor ve sen de eşekten betersin." demişti. Bu tartışma Rasûlullah'a ulaştı.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) Cülâs'ı huzuruna getirtti. Cülâs öyle bir şey söylemediğine dair Allah'a yemin etti. (İftiracı durumuna düşen) Âmir ellerini kaldırdı ve: "Ey Allah'ım! Kulun ve Peygamberin olan Muhammed'e, doğru söyleyeni tasdik edecek ve yalan söyleyeni de tekzib edecek bir âyet indir." diye duâ etti.

Rasûlllah (s.a.) ve orada bulunan müminler, Âmir'in bu duâsına "âmîn" dediler. Onlar henüz oradan ayrılmamışlardı ki Cibrîl bu âyeti indirdi.[206]

Bu sözü söyleyen yalnızca Cülâs olduğu halde âyette *"söylemediklerine dâir Allah'a yemin ediyorlar"* denilerek çoğul sîgası kullanılmıştır. Çünkü Cülâs'ın dışındaki diğer münâfıklar onun sözüne rıza gösterip ses çıkarmadıkları için onlar da bu sözü söyleyen kişinin durumuna düşmüşlerdir.

"Halbuki" biraz önce sözü edilen *"o küfür sözünü söylediler. Müslüman olduktan sonra inkâr ettiler."* Yani açıkça müslüman olduklarını söyledikten sonra, kalplerindeki küfrü ortaya koydular.

"Başaramadıkları bir şeye yeltendiler". Yani, başarılı olamadıkları Peygamber

Efendimiz'i öldürme işine kalkıştılar. Bu hâdise şöyle oldu:

Münâfıklardan on beş kişilik bir grup, Hz. Peygamber (a.s.) Tebük'ten dönerken, Tebük ile Medine arasında bulunan sarp dağ yolunda ona suikasdda bulunmak üzere aralarında anlaşmışlar ve "Bu sarp dağ yoluna girdiğinde onu devesinden vâdiye iteriz." demişlerdi.

Allah Teâlâ bu durumu Rasûlü'ne haber verdi. Ordu sarp geçide varınca Rasûlullah (a.s.)'ın münâdîsi şöyle seslendi:

"Rasûlullah (s.a.), sarp dağ yoluna (akabe) girmek istiyor, o yola kimse girmesin! Siz vâdinin içinden geçen yola girin. Çünkü orası sizin için daha kolay ve daha geniştir."

Ordu vâdinin içinden geçen yola, Rasûlullah (s.a.) ise sarp dağ yoluna girdi. Suikastı gerçekleştirecek olan on beş kişilik grup münâdînin bu sözlerini duyunca hazırlanıp vaziyet aldılar. Yüzlerini yarıya kadar örttüler ve Peygamber Efendimiz'in gideceği sarp dağ yoluna yöneldiler.

Peygamber (a.s.) Ammâr b. Yâsir (r.a.)'a devesinin yularını tutup deveyi önden sürmesini, Huzeyfe b. Yemân'a (r.a.) ise onu arkadan sürmesini emir buyurdu.

Bu vaziyette yola devam ederlerken Huzeyfe (pusudaki münâfıklara ait) develerin ayak seslerini ve silah şakırtısını işitti. Sesin geldiği tarafa dönüp gitti.

Yanında da ucu eğri bir sopa vardı (onların yanına geldi). Elindeki sopa ile münâfıkların develerinin yüzlerine vurdu. Onlara Rasûlullah (a.s.)'dan uzak durmalarını ve orayı terketmelerini isteyerek:

"Defolun! Ey Allah'ın düşmanları defolun!" dedi. Onlar da hemen oradan kaçıp uzaklaştılar.[207]

Bir başka rivayette Peygamber (a.s.) suikast yapmak isteyen münâfıkları gizlendikleri yerden çıkarttı. Onlar hemen gerisin geri dönüp kaçtılar ve Peygamber (a.s.)'ın kurdukları tuzaktan haberdar olduğunu anladılar. Sarp yokuştan aşağıya doğru koşarak vâdinin içine indiler ve orduya karıştılar. Huzeyfe devesine vurarak geri döndü. Hz. Peygamber (a.s.):

"*Kovduğun o süvarilerden hiçbirisini tanıyabildin mi?*" diye sordu. Huzeyfe:

"Hayır, onların yüzleri örtülüydü, gece de çok karanlıktı." dedi. Sabah olunca Üseyd b. Hudayr, Rasûlullah (s.a.)'in yanına geldi ve:

"Yâ Rasûlallah! Dün gece sizi vâdi yolundan gitmekten ne alıkoydu? Halbuki vâdi yolu sarp dağ yolundan daha kolaydı." diye sordu.

Rasûlullah (a.s.):

"*Münâfıkların ne yapmak istediklerinden haberin var mı?*" dedi ve o gece olan hâdiseyi anlattı. Üseyd:

"Bütün askerler konaklayıp toplandı. Emret her boy, bu (suikasda) yeltenen kişiyi öldürsün. İstersen onların isimlerini açıkla. Seni hak ile gönderen Zât'a yemin olsun ki onların kellelerini sana getirinceye kadar buradan bir yere ayrılmam." dedi.

Hz. Peygamber (a.s.):

"İnsanların "Muhammed, bir kavimle (Rumlarla) savaştı, Allah kendisini ashabı sayesinde düşmana galip getirdi. O da döndü ashâbını öldürdü." demelerini istemem." buyurdu. Üseyd:

"Yâ Rasûlallah! Bunlar ashâb değiller ki" deyince, Rasûlullah: "*Onlar görünüşte kelime-i şehâdet getirmiyorlar mı?*" dedi.

Onlara bedduâ edip: *"Ey Allahım onlara debîleyi at!"* buyurdu.

"Debîle", kürek kemikleri arasından girip göğüslerinden çıkan ateşten bir ışıktır. Bir başka rivayette ise onun münâfıklardan her birinin kalbini akciğere bağlayan iki damarı üzerine düşen ve düştüğü kişiyi helak eden parlak ateş alevi olduğu söylenmiştir.

"Onlar, Allah ve Rasûlü'nün, Allah'ın lutfiyle kendilerini zengin etmesinden başka bir şeyi kerih görmediler." Yani onlar, Allah ve Rasûlü'nün, Allah Sübhânehû ve Teâlâ'nın lütfu ile kendilerini zengin etmesinden başka bir şeyi kerih görmediler, ayıplamadılar ve inkar etmediler. Çünkü Rasûlullah (s.a.) Medine'ye geldiğinde onlar aşırı derecede geçim sıkıntısı çekiyorlardı. Ne binebilecekleri atları vardı, ne de ganimet elde edebiliyorlardı. (İslâm zaferleri ile elde edilen) ganîmetler sayesinde zengin oldular, malları çoğaldı. Mesela (münâfıklardan) Cülâs'ın bir kölesi öldürülmüştü. Rasûlullah (s.a.) onun diyeti olarak on iki bin dirhem verilmesini emretti. Bu sayede Cülâs zengin oldu.

Sa'dî Çelebî demiştir ki: "Cülâs'a iki bin dirhem fazla verilmiş olması ikram ve ihsan kabilinden olabilir. Çünkü Araplar, diyet borçlarını veriyorlar ve bu diyete biraz daha ilave etmek suretiyle mağdûr tarafa ikram ve ihsanda bulunuyorlardı, bu fazlalığa da *"şenak"* ismini veriyorlardı."

Âyetteki bu ifade, "Sana yaptığım iyilikten başka benim suçum günahım yok.", yani "ortada bir suç varsa, o da sana iyilik yapmış olmamdır." kabilindendir. Buna göre âyette böyle bir ifadenin kullanılmış olması, onlarla alay etmek ve onları azarlamaktan ibârettir.

"Allah'ın lutfiyle kendilerini zengin etmesinden" cümlesindeki "kendileri/onları" zamirinden maksadın, müminler olduğu da söylenmiştir. Bu takdirde mânâ: "Allah'ın müminleri zengin yapması, münâfıkları öfkelendirmiştir." şeklinde olur. **İbn Abdisselâm** bu şekilde izah etmiştir.

"Eğer tevbe ederlerse kendileri için daha iyi olur." Eğer içinde bulundukları küfür ve nifak hâlinden dönerlerse bu, onlar için hem dünyada hem de âhirette daha iyi olur.

Anlatıldığına göre Rasûlullah (s.a.) bu âyeti okuyunca Cülâs: "Yâ Rasûlallah! Allah bana tevbeyi sundu, vallahi ben de kabul ettim." demiş, Âmir b. Kays da onu tasdik etmiştir. Böylece Cülâs tevbe edip güzel bir dönüş yapmıştır.

"Yok eğer yüz çevirirlerse" önceden olduğu gibi dinden yüz çevirmeye devam ederlerse *"Allah onlara dünyada da,"* öldürülme, esir alınma ve mallarının ellerinden alınması gibi cezalarla *"âhirette de"* başta cehennem ateşi olmak üzere türlü cezâlarla *"acı bir biçimde azab edecektir."*

“Yeryüzünde” geniş olmasına, orada birbirinden uzak bölgeler bulunmasına ve pek çok insan olmasına rağmen *“onların ne”* kendilerine yardım edecek bir *“dostu, ne de”* şefâat ederek ve müdâfaada bulunarak onlardan ve azâbı engelleyecek bir *“yardımcısı vardır.”* Allah’ın emirlerine karşı gelen kimse, çok güçlü bir hükümdar da olsa azaptan kurtulamaz. Ancak günahlarından istiğfar etmek, Allah’ın birliğine samîmî bir şekilde inanmak ve gizlilikleri eksiksiz bilen yüce Allah’a bütünüyle yönelmek sûretiyle kurtulabilir.

Muhammed b. Ca‘fer’in şöyle söylediği hikaye edilmiştir: Halife ile birlikte bir kayıkta idim. Halife:

“–Ben de birim, Rabbim de bir.” dedi. Ben ona:

“–Sus ey müminlerin emîri, söylediğin şeyi bir defa daha söylersen birlikte suya batar boğuluruz.” dedim.

“–Niçin?” dedi. Ben de:

“–Çünkü sen ikisin: Ruh ve beden. İki kişiden dünyaya gelmişsin: Baba ve anne. İki şey içerisindesin: Gece ve gündüz. İki şeyle hayatını devam ettiriyorsun: Yiyecek ve içecek. İki şeyle berabersin: Fakirlik ve âcizlik. Bir ve tek olan ise kendisinden başka ilah bulunmayan Allah’tır.” dedim.

Hikmet ehlinden birisi demiştir ki: Cennetlikler, sahip oldukları şu üç şey sayesinde cennete girerler:

1. “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah” sözü,
2. Günahlardan istiğfar edip pişmanlık duymak,
3. Dünyada Allah Teâlâ’ya çok hamd ü senâda bulunmak.

Cennete girdiklerinde ilk söyleyecekleri söz, “***Bizden tasayı*** (kabir, amel defteri ve cehennem ateşi tasasını) ***gideren Allah’a hamdolsun. Doğrusu Rabbimiz*** (günahları ve masiyeti) ***çok bağışlayan, çok karşılık verendir*** (az amel ve tâatin karşılığını bol bol verendir).” (Fâtır, 35/34) sözleri olacaktır.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Ben, insanlar “Lâ ilâhe illallâh” deyinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum.*”[208]

Molla Câmî (k.s.) der ki:

Gönlün, Hakk’ı gösteren bir aynadır
O halde niçin aynanın yüzü karanlık?
Bir cilâ gibi cilâla onu
Ola ki aynan parlak olur
Onun cilâsının ne olduğunu bilmezsen
Bil ki “Lâilâhe illallah”tan başkası değil

❀

“Söylemediklerine dair Allah’a yemin ediyorlar. Halbuki o küfür sözünü söylediler, müslüman olduktan sonra inkâr ettiler.” âyetinde işâret vardır ki: Bazı müridler, nefisleri kendilerini istila edip hevâları galebe çaldığı ve şeytan kendilerine üstünlük sağladığı zaman şeyhlerini inkar ederler. Onlar hakkında kelime-i küfür, yani inkar ve itiraz sözleri söylerler. İrade ve teslimiyet gösterdikten sonra kalpleri ile şeyhlerinden yüz çevirirler. Şeyhleri, içlerindeki durumlara ve irâde bozukluğuna vâkıf olduğu zaman ise kendilerinin böyle bir sözü söylemediklerine, şeyhlerini inkar etmediklerine dair Allah’a yemin ederler.

“Başaramadıkları bir şeye yeltendiler.” Bazı müridler de vaktinden önce kendi nefsinde şeyhlik mertebesi gördü. Nâil olmadığı halde, kendisinin davetle vazifeli olduğunu ilan etti.

“Onlar, Allah ve Rasûlü’nün, Allah’ın lutfiyle kendilerini zengin etmesinden başka bir şeyi kerih görmediler.” Yâni onlar, şeyhlerinin Allah’ın lütufları sayesinde velayetten müstağnî olmasından başka şeyhleri hakkında bir şeyi inkar etmediler ve onun emrinden çıkmadılar. Çünkü onlar kendi nefislerinde rüşd eserleri görmüşler, fakat himmet havsalasının darlığı sebebiyle o rüşd eserlerini taşıyamamışlardır. Bunun üzerine şeytan onların kötü amellerini kendilerine güzel göstermiş ve böylece kulaklarını sağır, gözlerini de kör etmiştir.

“Eğer tevbe ederlerse” ilticâ etmek sûretiyle şeyhin velâyetine geri dönerlerse *“kendileri için daha iyi olur”*, çünkü bu dönüş sayesinde onlar, insanı helak eden velayeti kıskanma ve reddetme hastalığından kurtulup insanı kurtaran irâde ipine sarılmış olurlar. *“Yok eğer yüz çevirirlerse”* yani şeyhin velâyetinden yüz çevirirlerse, velâyeti reddettikten sonra *“Allah onlara dünyada da, âhirette de acı bir biçimde azab edecektir”*. Çünkü tarîkat mürtedi (tarikatı reddedip, ondan çıkan), şeriat mürtedinden daha büyük günaha girmiş olur.

Cüneyd (k.s.) demiştir ki: “Bir sıddîk, bin sene Allah’a yönelse, sonra O’ndan bir lâhza yüz çevirse, onun elinden kaçırdığı elde ettiklerinden daha çoktur.

Böyle bir sıddîk dünyada şu şekilde azap görür: Kendisinden “sıdk” (doğruluk) elbisesi soyulup alınır, “talep” kapısından reddedilir, hicâbı salıverilip aşağı alınır, alçaltılır. Hevâsı takviye edilir. Sahip olduğu ihlas elinden alınıp yerine riya, dünyaya hırs, itibar ve makam talebi konulur. Âhirette göreceği azap ise Hak’tan ayrı kalma ateşiyle yanan kalbine karşı duyduğu hasret ve pişmanlık ateşi ile yanıp tutuşması şeklinde olur. Hak’tan ayrı kalma ateşi, ***“Allah’ın tutuşturulmuş ateşidir ki, yandıkça tırmanıp kalplerin ta üstüne çıkar.”*** (el-Hümeze, 104/6-7)

“Yeryüzünde onların ne dostu, ne de yardımcısı vardır” ifadesi işaret etmektedir ki, bir şeyh-i kâmilin velayetini reddetme hastalığına mübtela olan kişi, şayet yeryüzü şeyhlerle ve velilerle dolu olsa ve o kişi onların irade eteklerine yapışsa; eğer şeyhi onu reddetmişse, diğer tüm şeyhlerin ve velilerin ona yardım etmeleri, onu red vartasından çıkarmaları mümkün olmaz. Allah’ın dilediği hariç. *et-Te’vîlâtü’n-*

Necmiyye’de böyle geçmektedir.

وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰينَا مِنْ فَضْلِه۪ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ
مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٧٥﴾

75. Onlardan kimi de: “Eğer Allah bize fazlından verirse elbette sadaka vereceğiz ve salihlerden olacağız.” diye Allah’a and içti.

“Onlardan” münâfıklardan *“kimi de: “Eğer Allah bize fazlından verirse elbette sadaka”* zekatı ve diğer sadakaları *“vereceğiz ve sâlihlerden olacağız.” diye Allah’a and içti.”* yemin etti.

“Sadaka”ya bu ismin verilmesi kulun kulluktaki sadâkatine delâlet etmesi sebebiyledir.

İbn Abbas (r.a.), “*sâlihlerden olacağız*” sözleri ile haccı kasdetttiklerini söylemiştir.

Bu âyet, Ensâr’dan **Sa‘lebe b. Hâtıb** hakkında inmiştir. Bu şahıs, gece gündüz Rasûlullah (a.s.)’ın mescidine devam ederdi. Bu yüzden kendisine “mescid güvercini” adı verilmişti. Toprağa ve güneşte kızgın hale gelen taş üzerine çok secde etmesi sebebiyle alnı, deve dizi gibi nasırlaşmıştı.

Daha sonraları bu şahıs, Rasûlullah (s.a.) sabah namazını cemaate kıldırır kıldırmaz beklemeden ve duâ etmeden mescidden çıkmaya başladı. Bir gün Peygamber (a.s.) ona:

“*Sana ne oldu ki mescidden acele çıkmak suretiyle münâfıkların yaptığı gibi yapıyorsun?*” deyince:

“Yâ Rasûlallah! Ben çok fakir bir durumdayım. Bana ve karıma ait tek bir elbisemiz var. O da şu anda üzerimde bulunandır. Ben onunla namazımı kılıyorum, karım evde çıplak bekliyor. Sonra ben karımın yanına gidiyor elbiseyi çıkarıyorum, karım onu giyiyor ve namazını kılıyor. Allah’a duâ et de bana mal ihsan etsin.” diye cevap verdi.

Peygamber (a.s.): “*Yazıklar olsun sana ey Sa‘lebe, şükrünü edâ edebileceğin az mal, şükrüne güç yetiremiyeceğin çok maldan daha hayırlıdır*.” buyurdu.

Sa‘lebe yine aynı istekte bulununca Paygamber (a.s.): “*Allah’ın Peygamberi gibi olmaya râzı değil misin? Nefsimi kudret elinde bulunduran Allah’a yemin olsun ki şayet ben, dağların altın ve gümüşe dönüşüp benimle birlikte hareket etmesini istesem, bu hemen olur*.” -bununla kimya ilmine işaret etmiştir-, “*Fakat ben biliyorum ki dünya, (âhiretten) nasibi olmayan kimsenin nasibidir. Aklı olmayan kişi ona kanar.*” buyurdu. Fakat Sa‘lebe, tekrar müracaat edip:

“Yâ Rasûlallah! Seni hak peygamber olarak gönderen Allah’a yemin olsun ki eğer Allah’a bana mal ihsan etmesi için duâ edersen, her hak sahibine hakkını mutlaka vereceğim.” deyince Peygamber (a.s.):

“*Ey Allah’ım! Sa‘lebe’ye mal ihsan eyle.*” diye üç defa duâ etti.

Sa‘lebe koyun edindi. Derken koyunları böceklerin çoğaldığı gibi çoğaldı. Hatta Medine sokakları koyunlarına dar gelmeye başladı. O da bir vâdiye gitti. Cemaati de terk etti. Sadece öğle ve ikindi namazlarını cemaatle kılmaya başladı. Daha sonra koyunları o kadar çoğaldı ve arttı ki (Medine’den) uzak bir yere çekildi. Nihayet hem cemaatten hem de Cuma namazından ayrıldı.

Rasûlullah onu sorunca: “Malı çoğaldı, bir vâdiye sığmaz oldu, birçok vâdi ve sahrayı kapladı bu yüzden de uzaklara gitti.” dediler.

Bunun üzerine Peygamber (a.s.): “*Eyvah! Yazık oldu Sa‘lebe’ye*.” buyurdu. Nihayet Allah Teâlâ’nın ***“Onların mallarından zekat al!”*** (et-Tevbe 9/103) emri gelince Peygamber (a.s.) zekatları toplamak üzere birisi Ensar’dan diğeri Süleymoğulları’ndan olmak üzere iki kişiyi görevlendirip onlara zekat emrini ve zekatı alınacak hayvanların yaşlarını içeren bir yazı verdi ve onlara bölgedeki insanlardan zekatlarını almalarını emretti.

İki görevliyi yöre halkı zekatları ile karşıladılar. Bu arada onlar Sa‘lebe’ye de uğradılar, ondan zekatını vermesini istediler ve ona (zekât ile ilgili) farzları içeren Rasûlullah (s.a.)’in mektubunu okudular. Sa‘lebe:

“Bu cizyeden başka birşey değil! Bu cizyenin benzerinden başka bir şey değil! Hele şimde siz gidin de ben bir düşünüp taşınayım.” dedi.[209]

فَلَمَّآ اٰتٰيهُمْ مِنْ فَضْلِه۪ بَخِلُوا بِه۪ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾

76. Ne zaman ki Allah, lütfundan onlara verdi, O’na cimrilik edip yüz çevirdiler. Onlar yüz çeviren kimselerdir.

“Ne zaman ki Allah, lütfundan” kereminden *“onlara”* mal *“verdi, O’na cimrilik edip”* o maldaki Allah’ın hakkına (zekata) mâni oldular *“yüz çevirdiler.”* Allah’a itaatten ve O’na verdikleri sözden döndüler. *“Onlar yüz çeviren kimselerdir.”* Âdetleri yüz çevirmek olan bir topluluktur.

İki zekat görevlisi dönüp Rasûlullah (a.s.)’a geldiklerinde daha onlar olup bitenler hakkında bir şey söylemeden Rasûlullah (a.s.) iki kere “*Eyvah! Sa‘lebe’ye yazık oldu*.” buyurdu. Bunun üzerine bu âyetler indi.

Hz. Ömer (r.a.) hemen devesine binip Sa‘lebe’ye gitti ve “Yazıklar olsun sana ey Sa‘lebe! Helak oldun. Allah senin hakkında şu şu ayetleri indirdi.” dedi. Bunun üzerine Sa‘lebe zekatını getirdi fakat Peygamber (a.s.): “*Allah senin zekatını kabul etmemi benden men eyledi*.” buyurdu.

Bunun üzerine Sa‘lebe, başına toprak serpmeye başladı. Bunu, münâfıklıktan tevbe ettiği için değil de zekatının müslümanlarla birlikte kabul edilmemesinin kendisine verdiği utançtan dolayı yapmıştı.

Peygamber (a.s.): “*İşte bu, senin amelindir*.” buyurdu.[210] Yani, zekatının kabul

edilmemesi, daha önce söylediğin “Bu bir cizyedir.” sözünün cezasıdır. Sana (zekatını vermeni) emrettim fakat sen bana itaat etmedin.

Rasûlullah (a.s.)’ın irtihalinden sonra zekatını Hz. Ebû Bekir’e (r.a.) getirmiş Hz. Ebû Bekir kabul etmemiş, sonra hilafeti döneminde Hz. Ömer’e (r.a.), getirmiş o da kabul etmemiş ve nihayet Osmân’ın (r.a.) hilâfeti döneminde helak olmuştur. **Haddâdî**, onun zekatını Hz. Osmân’ın da kabul etmediğini söyler.

فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فٖى قُلُوبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَٓا اَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوهُ
وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾

77. Kendisine verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı Allah, kendisi ile karşılaşacakları güne kadar onların kalplerine ikiyüzlülük sokmuştur.

Zekatı vereceklerine ve yararlı iş yapacaklarına dair *“kendisine verdikleri sözden döndüklerinden ve”* yukarıda bahsedilen vaadleri de dahil bütün sözlerinde *“yalan söylediklerinden dolayı”* yalan söylemeyi sürdürüyor olmaları sebebiyle, *“Allah, kendisi ile”* huzurunda *“karşılaşacakları güne”* yani ölüm günlerine *“kadar”* Allah *“onların kalplerine ikiyüzlülük sokmuştur.”* Yani bu fiillerinin sonucunu onların kalplerine yerleşmiş münâfıklık ve kötü itikad yapmıştır. Onların bu fiillerinin neticesinde Allah, onların kalplerine sâbitleşmiş “nifak” ve kötü itikad yerleştirmiştir. Mesela:

“*Kendisi ile karşılaşacakları güne kadar*” ifadesi, onların ikiyüzlülüklerini te’yid etmekte, cimrilik ve Allah Teâlâ’nın kendisine verdiği maldan Allah’ın hakkını vermeme hastalığının onun münâfık olarak ölmesine sebep olacağına delâlet etmektedir. Böyle bir münâfık için ebediyyen İslâm hükmü kabul edilmez. Bu duruma düşmekten Allah’a sığınırız. İblis de Allah’ın bir emrini terk etti de Allah onu kapısından kovdu. Halbuki o seksen bin sene yüzünü ona ibadete vermişti. Allah onu kıyamet gününe kadar lânetlemiş, âhirette de ona hiç sonu gelmeyecek acıklı bir azap hazırlamıştır.

Hâfız der ki:

Zâhid! İbadetinle gururlanma, mahbub kibirli âşığı beğenmez
Çünkü ibadet yurduyla kilise arasındaki yol çok değildir

اَلَمْ يَعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾

78. Allah’ın, onların sırlarını da fısıltılarını da bilip durduğunu ve bütün bilinmeyenleri bildiğini hâlâ bilmediler mi?

Allah'a söz veren o münâfıklar, *"Allah'ın, onların"* gizli ya da açık olarak söylemeyip içlerinde gizledikleri *"sırlarını da"* verdikleri sözden cayma kararlarını ve zekata cizye adını vermelerini ve buna benzer hayırsız *"fısıltılarını da bilip durduğunu ve bütün bilinmeyenleri bildiğini hâlâ bilmediler mi?"* Buradaki soru (istifham) takrir için olup "kesinlikle bildiler" mânâsındadır. Öyleyse münâfıklığa ve sözlerinden caymaya nasıl cür'et edebiliyorlar?!

İsyanı düşünme, biliyorsun ki O biliyor
Şunun bunun yüzüne bakma, bilirsin ki O görüyor

Bu âyetlerde şu hususlara işaret vardır:

1. Kim, ibadet olan bir şeyi yapmayı nezrederse/adarsa, mesela "Eğer Allah bana bin dirhem ihsan ederse, beşyüzünü sadaka olarak vermek boynumun borcu olsun." derse, bu kişinin nezrini yerine getirmesi gerekir.

İbadet sayılmayan veya günah olan bir şeyi nezrederse, meselâ "Eve girmeye nezrettim." derse veya "Falanı bugün öldürmek Allah için boynumun borcu olsun." derse ve yemininde de durmazsa o kimseye keffâret gerekir.

Keffâret ise bir köle âzâd etmek veya on miskini doyurmak ya da giydirmektir. Keffârette vâcib olan bu üç şıktan birisidir. Kul dilediği şıkkı yerine getirebilir. Bu üç şeyden birini yapmaktan âciz olursa peş peşe olmak üzere üç gün oruç tutar.

Eğer nezir yapan (adakta bulunan) kimse adağını, olmasını istediği bir şarta bağlarsa, meselâ "Falan gelirse, seferden dönersem, eğer Allah hastama şifâ verirse, Allah borcumu ödememi ihsan ederse oruç tutmak veya sadaka vermek Allah için boynumun borcu olsun." derse ya da "Eğer bir köle sahibi olursam, eğer şu köleye mâlik olursam onu âzâd etmek üzerime borç olsun." derse adadığı şeyi yerine getirmesi lâzım gelir. Çünkü kişi nezrini, nezir kipiyle yapmıştır, bundan yemin mânâsı anlaşılmaz.

Eğer adağını, olmasını istemediği bir şarta bağlarsa, meselâ "Eğer falan ile konuşursam, eve girersem, bir sene oruç tutmak bana vacip olsun." derse yemin keffareti vermesi yeterlidir.

Nezredilen şeyin farzlar içerisinde aslı var ise, yani oruç, namaz, zekat, itikaf gibi nezredilen şeyin cinsinden bir farz var ise nezreden kimseye yaptığı nezri yerine getirmesi lazım gelir. Farzlar içerisinde aslı yok ise, meselâ hasta ziyaret etmek, cenazeye katılmak, mescide girmek, köprü, fakirhane ve çeşme inşa etmek, Kur'ân okumak ve sâire gibi olursa nezredene nezrini yerine getirmesi lazım gelmez. Nezirde aslolan, nezre bağlanan menfaati tahsil için kulun kendisine vacip kıldığı şey, Allah Teâlâ'nın da vâcib kılması ile muteber olur. Şarta bağlanmayan nezirler, belli bir zaman, mekân, dirhem ve fakire has olmaz. Şarta bağlanan nezir ise böyle değildir. Nezreden kişi: "Bugün bu dirhemi bu fakire vermek bana vâcib olsun" dese ve ertesi gün başka bir dirhemi başka bir fakire tasadduk etse Hanefîler'e göre geçerli olur. (İmam) Züfer'e göre ise geçerli olmaz.

Bilesin ki üç mescid; Mescid-i Harâm, Mescid-i Rasûl (Mescid-i Nebevî) ve Mescid-i Aksâ peygamberlerin (aleyhimü'sselâm) inşâ ettikleri binalar olduğu için bunlar diğer mescidlere tam bir üstünlüğe sahiptirler. Bundan dolayı fakihler demişlerdir ki: Bir kimse bu üç mescidden birinde namaz kılmayı nezretse, nezrettiği mescidde namazını kılması gerekir. Bu üç mescidin dışındaki mescidlerdeki hüküm farklıdır. Bir kimse bu üç mescidin dışında bir mescidde namaz kılmayı nezretse başka bir mescidde de kılabilir.

2. Nifak (ikiyüzlülük) şu üç husustan ibarettir: Yalan söylemek, sözünü tutmamak ve emânete hiyanet etmek. İman ise doğruluk ve itaate devam etmekten ibarettir. Çünkü Allah Teâlâ "sıdk"ı (doğruluğu) yaratmış ve onun gölgesinden iman zuhur etmiştir. Yalanı yaratmış ve onun gölgesinden ise küfür ve nifak zuhur etmiştir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Oruç da tutsa, namaz da kılsa, kendisinin müslüman olduğunu da iddiâ etse, bir kimsede şu üç haslet bulunuyorsa o kimse münâfıktır: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiğinde sözünü tutmaz, kendisine bir şey emanet edildiğinde hiyanet eder*."[211] Yani, bilerek yalan konuşan, yerine getirmemeye azmettiği halde söz veren ve hiyanet etmek için emânet almayı bekleyen kimse münâfıktır.

Bu hüküm, muhtemelen bu hasletleri âdet edinen kimse hakkındadır. Yoksa bu üç özellik, *Buhârî*'nin ve bazı âlimlerin benimsediği gibi kendisinden nâdiren sâdır olan kimseler hakkında değildir. Cumhur âlimlerin görüşü, bu hasletlerin münâfıkların hasletleri olduğu ve bu hasletleri taşıyan kimsenin de münâfıkların benzeri olduğu yönündedir.

Bu durumda böyle bir kimseye münâfık denilmesi mecâz yoluyladır ve yaptığı işin çok büyük bir günah olduğunu göstermektedir. Nitekim Allah Teâlâ, (Hac farizasını yerine getirmeye gücü yettiği halde bunu yapmayanlar hakkında) bu hareketin son derece çirkin olduğunu ifade etmek için "Kim haccetmezse" buyurmak yerine ***"Kim inkar ederse"*** (Âl-i İmrân, 3/97) buyurmuştur.

et-Tuhfe müellifi demiştir ki: "Burada maksat, münâfıkın alâmetinin bu üç özellikle sınırlı olduğunu bildirmek değil, bilakis açığa vurduğu şeyin tersini içinde gizleyen her kimsenin münâfıklardan olduğunu ifâdedir."

Bilesin ki iki sınıf münâfık vardır:

1. Müslüman olduklarını ilan eden ve nifâkı işin başında gizleyen (hiç açığa vurmayan) sınıf. Bu tür nifak, münâfıklık sıfatlarının ve güçlerinin nefse galebe çalmasından dolayı olur.

2. Diğer sınıf ise müslüman olduklarını ilan eden ve nifakı nefiste gizli olan münâfıklık sıfatlarını bilfiil ortaya çıkana kadar gizleyen sınıf. Bu tür nifak ise münâfıklık sıfatlarının nefiste zayıf olmasından kaynaklanır. Allah onları, kalplerindeki şüpheleri sebebiyle ilelebed nifaka dönüştürür. Bu sınıftaki münâfıklar, sahip oldukları bu nifaktan gafildirler. Onlar oruç tutarlar, namaz kılarlar ve kendilerinin müslüman olduklarını zan ve iddiâ ederler.

3. Cimrilik ve dünyaya olan hırs kötülenmektedir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Üç sınıf insan vardır ki Allah ve Rasûlü onları sevmez. Onlar Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğramışlardır. Onlar cimri, kibirli ve pis boğaz kimselerdir.*”[212]

Başka bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur: “*Kıyamet gününde fakirlerden dolayı vay zenginlerin haline! Fakirler, onlar hakkında: “Ey Rabbimiz! Onlara bize verilmek üzere farz kıldığın haklarımızı vermediler.” derler. Bunun üzerine Allah Teâlâ: “İzzet ve Celâlim için onları uzaklaştıracağım, sizi ise yaklaştıracağım.” buyurur.*”[213]

Hâfız der ki:

Hâlâ kahırdan yere batmakta olan Kârun hazinesi
Okumuşsundur, fakirlerin kahrı yüzündendir.

Yine bir başka hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Allah’ın velî kulu, ancak cömertlik üzere yaratılmıştır.*”[214]

Cömertlerin en cömerdi ise Allah Teâlâ’dır. Bütün kâinâta varlık elbisesini hiçbir karşılık beklemeden nasıl giydirdiğini ve onlara gizli-açık her türlü nimeti nasıl ihsan eylediğini görmez misin?! Yarattıklarını şehvetler gibi tehlikelerden men etmiş, bunu da cimriliğinden değil, bilakis onları kalıcı lezzetlere yöneltmek için yapmıştır.

اَلَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِى الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ
لَا يَجِدُونَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ
وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

79. Sadaka vermekte gönülden davranan müminlere dil uzatan ve ancak ellerinden geldiği kadar verebilenlerle alay eden kimselerle Allah alay etmiştir. Onlara can yakıcı azap vardır.

“Sadaka vermekte gönülden davranan” gönüllü olarak nâfile sadaka veren *“müminlere dil uzatan”* ayıplayıp onların gıybetini yapan *“ve ancak ellerinden geldiği kadar verebilenlerle alay eden kimselerle”* münâfıklarla *“Allah alay etmiştir.”* yani alay etmeleri üzerine Allah onları cezalandırmıştır. Alay etmenin karşılığının alay etmek olarak isimlendirilmesi, edebî san’atlardan “müşâkele” (Bir kelimenin aynı cümle içerisinde iki ayrı mânâsını kullanarak yapılan kelime oyunu) türündendir. Çünkü “Allah alay etmiştir” ifâdesi, “alay eden kimselerle” ifadesi ile birlikte kullanılmıştır.

Rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (s.a.) Tebük gazvesine çıkmak istediği zaman ashâbına hitaben bir konuşma yaptı ve onları orduyu techiz etmeleri için infaka

ve yardımda bulunmaya teşvik etti.
Sadakasını ilk getiren kişi **Hz. Ebû Bekir Sıddîk** (r.a.) oldu. Dört bin dirhem tutarındaki bütün malını getirdi. Rasûlullah (a.s.) kendisine:
"*–Ailen için bir şey bıraktın mı?*" diye sordu. Hz. Ebû Bekir (r.a.):
"–Onlara Allah ve Rasûlü'nü bıraktım." cevabını verdi.
Ömer b. Hattâb (r.a.) malının yarısını getirdi. Peygamber Efendimiz (a.s.) ona:
"*–Âilen için bir şey bıraktın mı?*" diye sordu. Hz. Ömer (r.a.):
"*–Diğer yarısını.*" dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:
"–İkiniz (seninle Ebû Bekir) arasındaki fark, sözleriniz arasındaki fark kadardır." buyurdu. Buradan Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer'e olan üstünlüğü anlaşılmaktadır.[215]

Hz. Osmân b. Affân (r.a.), benzerini hiç kimsenin vermediği büyük bir miktar malı infak etti. On bin askeri donattı. Bunun için de on bin dinar harcadı. Peygamber Efendimiz'in (a.s.) önüne de bin dinar koydu. Keçe ve palanları ile birlikte üç yüz deve ile elli at verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.):
"*–Ey Allah'ım! Osmân'dan râzı ol! Ben ondan râzıyım.*"[216] diye duâ etti.
Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Rabbimden benim damadı olduğum ve bana damat olan kimseleri ateşe atmamasını istedim.*"[217] Peygamber (a.s.), kızı Rukiyye'yi Osmân (r.a.) ile evlendirmişti. Rasûlullah (s.a.) Bedir savaşına çıktıktan sonra Rukiyye vefât etti. Bedir'den dönünce Hz. Osman'ı Ümmügülsüm'le evlendirdi. Bu yüzden Hz. Osman'a *"Zi'n-nûreyn"* (İki nur sahibi) denilmiştir. Ümmügülsüm de vefât edince Peygamber Efendimiz (a.s.) Hz. Osman'a: "*Eğer üçüncü bir kızım olsaydı, onu da seninle evlendirirdim.*" buyurmuştur.

Abdurrahman b. Avf (r.a.) dört bin dirhem getirdi. Peygamber Efendimiz (a.s.): "*Allah, evde bıraktığın ve orduya verdiğin mallarına bereket versin.*" diye duâ etti. Gerçekten de Allah onun malına o kadar çok bereket verdi ki öldüğünde dört karısından birisi, sekizde birlik payın dörtte bir hissesinden seksen küsûr bin dirheme sulh olmuştu. Yani bu parayı alıp mirastaki hissesinden vaz geçmişti. Malının sekizde biri üç yüz yirmi binden fazlaydı. Bir rivayette Abdurrahman b. Avf, kırk ukıyye altın getirmiştir.
Hz. Osman ve Hz. Abdurrahman'ın bu zenginlik ve cömertliklerinden dolayı: "Osmân b. Affân ve Abdurrahmân b. Avf, yeryüzünde Allah Teâlâ'ya itaat yolunda mallarını harcayan Allah'ın hazinelerinden iki hazine idiler." denilmiştir.
Abbas (r.a.) ve Talha (r.a.) da çok miktarda mal getirdiler. Âsım b. Adiy, yüz vesk hurma tasadduk etti. Vesk, Peygamber Efendimiz'in (a.s.) sâ'ına göre altmış sâ'dır. Bir vesk, dört müd'dür. Her müd ise Bağdat ölçeğine göre 1,333 rıtl etmektedir. Ebû Hanife ve Şâfiî de bunu esas almıştır. Rıtl ise, yüz otuz dirhemdir. Ebû Hanîfe'ye göre bir müd,

iki rıtldır.

Müslüman kadınlar da ellerinde bulunan bütün ziynet eşyalarını (ordunun techîzinde kullanılmak üzere) gönderdiler.

Ensâr’dan **Ebû Akîl**, bir sâ‘ hurma getirdi ve: “Yâ Rasûlallah! Geceyi sabaha kadar iki sâ‘ hurma karşılığında iple su çekip bir hurmalığı sulayarak geçirdim. Kazandığım iki sâ‘ın birini âilem için alıkoydum. Diğerini ise Rabbime borç olarak veriyorum.” dedi. Rasûlullah (s.a.), onu toplanan sadakaların içerisine dökmesini emretti.

Münâfıklar kampanyaya katılan müslümanlara dil uzatıp: “Aburrahman ile Âsım, sırf gösteriş ve isim yapmak için verdiler. Ebû Akîl ise kendinden bahsettirmek ve başkalarının kendisine getirdiğinden daha fazla sadaka vermesi için geldi. Allah’ın Ebû Akîl’in bir sâ‘ hurmasına ihtiyacı yok.” dediler. Onların bu sözleri üzerine Allah, bu âyeti indirdi.

Haddâdî der ki: Münâfıklar çok vereni riya yapmakla, az vereni ise az vermekle ayıpladılar.

Münâfıkların alay ettikleri kimseler, **Ebû Akîl** gibi az sadaka getirebilen sonraki gruptan olanlardır.

İnkarları ve ikiyüzlülükleri sebebiyle *“onlara can yakıcı azap vardır.”* sâbittir.

Gönlünde nifak bulunan kimsenin
Boğazına diken batsın
Kim nifakı kendine iş edinirse
Yaratıcının ve yaratılanın yanında rüsvay olur

Haddâdî’nin belirttiğine göre bu âyet inince münâfıklar Rasûlullah (a.s.)’a gelerek: “Yâ Rasûlallah! Bizim için af dile.” demişlerdir. Peygamber Efendimiz (a.s.) da münâfık olduklarını bilmeden zâhirde müslüman olmalarına göre onlardan bazıları için istiğfar ediyordu. Münâfıklardan birisi öldüğü zaman Rasûlullah (a.s.)’dan ölüleri için duâ ve istiğfarda bulunmasını istiyorlar, o da onlar müslümandır diye onlar için af diliyordu. Allah, onların münâfık olduklarını ve istiğfar etmesinin onlara bir fayda vermeyeceğini şu âyetle bildirdi:

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ
يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾

80. Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kere af dilesen yine Allah onları affetmez. Bu, onların Allah ve Rasûlü’nü inkâr etmelerinden ötürüdür. Allah, yoldan çıkan kavmi *(doğru)* yola iletmez.

“Onlar için ister af dile, ister dileme;” Burada söz, emir kipiyle gelmekle birlikte şart mânâsı taşımaktadır. Yâni: İstersen onlar için af dile, istersen af dileme. Her iki durum da onlara fayda, yani bağışlanma ve rahmet temin etmeme açısından eşittir.

“Onlar için yetmiş kere” yetmiş defa veya yetmiş vakit *“af dilesen yine Allah onları affetmez.”* Yetmiş sayısının zikredilmesi, onların affedilmeyeceği hükmünü iyice pekiştirmek içindir. Çünkü Arapça’da bir vasıfta mübâlağa yapılmak istendiğinde yedi ve yetmiş sayıları ile te’kid yapılır. Âyetteki ifade bir kimsenin: “İhtiyacın olan şeyi benden yetmiş defa istesen de vermem.” sözüne benzer ki o kimse bu sözü ile yetmişten fazla istediği zaman ihtiyacını vereceğini söylemek istemez. Burada belli bir sayı ile sınırlama değil, çokluk kastedilmektedir.

“Bu,” yâni çok sayıda af diledikten sonra dahi onlar için mağfiretin imkânsız olması, senin af dilemene önem verilmediği için değil, bilakis *“onların”* haddi aşarak: *“Allah ve Rasûlü’nü inkâr etmelerinden ötürüdür.”* Nitekim Allah Teâlâ’nın: *“Allah, yoldan çıkan kavmi”* doğru *“yola iletmez.”* Yani fâsık toplulukları hidâyete eriştirmez.” sözünde onların fâsıklıkla vasfedilmeleri, onların haddi aştıklarını ortaya koymaktadır. Çünkü bir şeyde fâsıklık yapmak demek, o şeyde inatlaşmak ve o şeyin sınırlarını aşmak demektir. Yani Allah onları, maksada ulaştıran hidayete aslâ erdirmez. Çünkü bu, tekvîn ve teşrînin (yaratma ve hüküm koymanın) etrafında döndüğü hikmete terstir.

Maksadı gösterme mânâsındaki hidâyete gelince bu şüphesiz onlar için de gerçekleşir. Ancak onlar kötü tercihleri sebebiyle bunu kabul etmemişler ve düştükleri o vartalara düşmüşlerdir.

Âyette işâret vardır ki bir kimse kendisi için af dilemedikçe, Hz. Peygamber (a.s.)’ın onun için af dilemesinin ona hiçbir faydası yoktur. Onların bağışlanmalarından ümit kesilmesi ve Peygamber Efendimiz’in onlar için af dilemesinin kabul edilmemesi, -hâşâ- Allah’ın cimriliğinden veya Nebî (a.s.)’ın bir kusurundan dolayı değil, bilakis bağışlanmalarına engel olan küfürleri yüzünden buna istidatları olmadığı içindir. Nitekim **Molla Celâleddin** *Şerhu’l-heyâkil*’de şöyle demiştir: “Muhal (olması imkânsız şey), kâdirin kudreti altına girmez. Bundan da kâdire bir eksiklik lazım gelmez. Bilakis kusur, kudrete taalluka elverişli olmaması bakımından muhaldedir.” Bu açıklama ile **Örfî Şîrâzî**’nin şu sözünün mânâsı daha iyi anlaşılır:

Senin zâtın muhal olan her şeyi yaratmaya kâdirdir
Senin gibi eşsiz olanı yaratmaktan başka

Görüldüğü gibi şâirin ibaresinde sû-i edeb vardır.

Bilesin ki münâfıkların, İslâm ordusu için getirilen sadakalar hakkındaki alaylı sözleri, küfür ve fâsıklıklarından kaynaklanmaktadır. Şayet onlar îman ve ıslaha sahip olsalardı, samimi müminlerin yaptıkları gibi mallarını Allah yolunda harcamaya îtinâ ederler ve bu hususta ciddiyet gösterirlerdi.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şunlar zikredilmektedir: Müminin kalbi, îman ile

nurlanmış, rûhu da Hak Teâlâ'ya yönelmiştir. Hak, müminin rûhunu inayet nazarıyla ve onu kulluğa muvaffak kılarak te'yid eder. Bu sayede ruhtan rabbânî nûr ile beslenen rûhânî bir nûr yükselir ve ondan da rahmânî düşünceler (havâtır) doğar. Bu rahmânî düşünceler, mümini Allah'a yakın olmayı temin eden farz ve nâfile ameller işlemeye teşvik ederek onu Allah Teâlâ'ya davet eder. Ameller bazen oruç ve namaz gibi bedenî olur, bazen de zekat ve sadaka gibi malî olur. Mümin, zekatının yanı sıra nâfile sadaka da verir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"*Nâfile, müminin Rabbine hediyesidir. Dolayısıyla hediyesini güzel ve temiz yapsın*."[218]

Münâfığın kalbi ise îman nuru bulunmadığı için nefis sıfatlarının karanlıkları ile kararmış vaziyettedir. Ruhu da kötülüğü çok emreden nefsine tâbi olması sebebiyle dünyaya ve dünyanın süslerine yönelmiş, rezil ve rüsvaylığa terk edilmiş durumdadır. Çünkü onun arkadaşı şeytandır. Rezillik ve rüsvaylığa itilmiş olmanın ve şeytanla arkadaşlık kurmasının tesiriyle münâfığın nefsinden nefsânî bir karanlık yükselir. Bu, kalbinin sadakatle Allah'a daveti kabul etmesine, rasûllere icabet etmesine ve Allah'ın emirlerine tâbi olup yasaklarından sakınmasına engel olur. Bu nefsânî karanlıktan da nefse zulmânî düşünceler doğar. Bu yüzden de nâfile ve tatavvu' ibadetler bir tarafa farzları dahi edâ etmekten imtinâ eder. Bu ibâdetleri yapanlarla da alay eder.

Rivayet edildiğine göre **Dâvûd** (a.s.) Rabb'inden kendisine mîzânı göstermesini istedi. Allah da ona rüyasında gösterdi. Dâvûd (a.s.), mîzânın azametini görünce hemen bayıldı. Ayılınca:

"–İlâhî! Bu mîzânın kefesini iyi amellerle kim doldurabilir?" diye sordu. Allah Teâlâ:

"–Ey Dâvûd! Ben kulumdan râzı olduğum vakit, o mîzânın kefesini (kulumun sadaka olarak verdiği) bir hurma ile dahi doldururum." buyurdu.

Yine rivâyet edilmiştir ki **Hasan Basrî**'nin yanına bir köle tüccarı uğramıştı. Yanında da güzel bir câriye vardı. Hasan Basrî, bu köle tâcirine: "Yanındaki câriyeyi bir veya iki dirheme satmayı kabul eder misin?" diye sordu. Adam: "Hayır." cevabını verince Hasan Basrî: "Git" dedi, "Allah, iri gözlü hûrileri bir iki kuruş (sadaka veren mümin kullarına vermeye) râzı oluyor."

Sa'dî (k.s.) der ki:

A canım! Dünya karşılığı âhireti alabilirsen
Aman al, yoksa pişman olursun

Bilesin ki nâfile ibadetler, farz ibadetler edâ edildikten sonra makbul olur. Aksi

takdirde hevâ ehlinin alâmetlerinden sayılır.

---

[202]. Münâvî, III, 76
[203]. Buhârî, Cihad, 2; Ebû Dâvud, Cihad, 5; Tirmizî, Fedâilü'l-cihad, 24
[204]. Ebû Dâvud, Büyû, 54
[205]. Sehâvî, Mekasıd, s. 265
[206]. Süyûtî, ed-Dürru'l-mensûr, IV, 240
[207]. Beyhakî, Delâil, V, 256
[208]. Buhârî, İman, 17; Müslim, İman, 36
[209]. Beyhakî, Delâil, V, 289-290; Süyûtî, ed-Dürru'l-mensûr, IV, 246
[210]. Beyhakî, Delâil, V, 289-292
[211]. Buhârî, İman, 2; Müslim, İman, 106
[212]. bk. Deylemî, Hadis No: 2533
[213]. Münâvî, VI, 367
[214]. İbn Arrâk, Tenzîh, II, 129
[215]. Tirmizî, Menâkıb, 16
[216]. İbn Kesîr, Bidâye, V, 4
[217]. Deylemî, Hadis No: 653, 3403
[218]. Deylemî, Hadis No: 6898; İbn Arrâk, Tenzîh, II, 120

TEBÜK GAZVESİ’NDEN GERİ KALANLAR

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُوا اَنْ يُجَاهِدُوا
بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ
نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا
وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَاِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ اِلٰى
طَٓائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ اَبَدًا وَلَنْ
تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا اِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ
الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلٰى
قَبْرِهِ اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾ وَلَا
تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا
وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَاِذَٓا اُنْزِلَتْ سُورَةٌ اَنْ اٰمِنُوا
بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا
نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ
عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾ لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا
مَعَهُ جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَاُولٰٓئِكَ
هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾

81. Geride bırakılanlar, Allah Rasûlü’nün hilâfına yerlerinde oturup kalmalarına sevindiler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmekten hoşlanmadılar: “Sıcakta sefere çıkmayın!” dediler. De ki: “Cehennemin ateşi daha sıcaktır!” Keşke anlasalardı!

82. Artık kazandıkları işlere karşılık az gülsünler, çok ağlasınlar!

83. “Eğer Allah, seni onlardan bir topluluğun yanına döndürür de *(onlar savaşa)* çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: “Aslâ benimle çıkmayacaksınız, benimle beraber düşmanla savaşmayacaksınız. Siz ilk seferde oturmağa râzı olmuştunuz, öyle ise geri kalanlarla beraber oturun.”

84. Ve onlardan ölen birinin üzerine aslâ namaz kılma, onun kabri başında da

durma. Çünkü onlar, Allah'ı ve Rasûlü'nü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler.

85. Onların malları ve evlatları seni hayrete düşürmesin: Allah onlara dünyada bunlarla azap etmeyi ve kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.

86. "Allah'a inanın, Rasûlü ile beraber cihâd edin!" diye bir sûre indirildiği zaman içlerinden servet sahibi olanlar, senden izin istediler: "Bizi bırak, oturanlarla beraber oturalım." dediler."

87. Geride kalan kadınlarla beraber olmaya râzı oldular, kalpleri mühürlendi, artık onlar anlamazlar.

88. Fakat Rasûl ve onunla beraber inananlar, mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler. İşte bütün hayırlar onlarındır ve işte kurtuluşa erenler onlardır.

89. Allah, onlar için altlarından nehirler akan, içlerinde sürekli kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş budur.

"Geride bırakılanlar" Bunlardan maksad, Nebî (a.s.)'ın Tebük gazvesine çıkarken izin istemeleri üzerine kendilerine izin verip Medine'de bıraktığı münâfıklardır. " مُخَلَّفُ " insanın geride bıraktığı şey demektir. " مُتَخَلِّفُ " ise kendisi geride kalan demektir.

"Allah Rasûlü'nün hilâfına" yani Allah Rasûlü'nün arkasından ve O çıktıktan sonra (oturmakla sevindiler), demektir. Nitekim Allah Rasûlü çıkmış, onlar ise çıkmamışlardı. " خِلاَفَ " kelimesi, ayrıca muhalefet etmek mânâsına da gelebilir. Bu takdirde "Peygamber cihada çıktığı halde kendileri cihaddan geri kalarak Peygamber'e (a.s.) muhalefet ettikleri için sevindiler." mânâsına gelir.

"yerlerinde oturup kalmalarına" savaşa çıkmayıp yurtlarında oturmalarına ve savaştan geri kalmalarına "*sevindiler.*"

Kalplerinde taşıdıkları küfür ve ikiyüzlülüklerinin yanında rahatı ve bolluk içerisinde yaşamayı, Allah'a itaat etmeye tercih ettikleri için *"mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmekten hoşlanmadılar."* Âyette yer alan "sevindiler" ifadesi aslında "hoşlanmadılar" ifadesine delalet etmektedir. "Hoşlanmadılar" ifadesi ayrıca zikredilerek, mallarını ve canlarını Allah yolunda harcayan ve Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmayı tercih eden müminlere ta'riz yapılmıştır. "Hoşlanmadılar" sözü, mânâ bakımından "sevindiler" sözüne terstir. Çünkü "sevinme" sevginin bir semeresidir.

Münâfıklar, birbirlerini savaştan geri koymak, savaşa çıkmayıp Medine'de oturmak hususunda birbirlerine destek olmak ve aralarında kötülüğü tavsiye etmek üzere birbirlerine: *"Sıcakta sefere çıkmayın!"* çünkü onun şiddetine dayanılmaz *"dediler."* Ya da münâfıklar bu sözü birbirlerine değil de müminlere söylemişlerdir. Bununla da müminleri cihaddan alıkoymak ve onları iyilikten uzaklaşırmak istemişlerdi.

Böylece münâfıklar, küfür ve dalâlet hastalıklarından şu üçünü kendilerinde toplamış oldular:

1. Savaşa katılmayıp Medine'de kalmakla sevinmek,

2. Cihaddan hoşlanmamak,
3. Başkalarını cihaddan men etmek.

Tebük gazvesine hurmaların olgunlaşmaya başladığı bir vakitte çağrılmışlardı. Bu vakit, sıcağın en şiddetli olduğu bir zamandı. Urve b. Zübeyr'in, "Hz. Peygamber (a.s.)'ın Tebük seferine çıkışı, güz dönemine rastlamıştı." sözü o mevsimde sıcaklığın bulunmasına aykırı düşmez. Çünkü güzün ilk dönemlerinde terazi burcunda şiddetli sıcaklık olur.

Peygamber Efendimiz (s.a.) ile beraber sefere çıkmaktan geri kalanlardan birisi de **Ebû Hayseme** idi. Hz. Peygamber (a.s.) sefere çıkalı birkaç gün olmuştu. Sıcak bir günde Ebû Hayseme, ailesinin yanına girdi. İki hanımını bostanda kendilerine ait çardaklarda buldu. İkisi de çardağının içini sulamış, su soğutmuş ve yemek hazırlamıştı. Bostana girip iki hanımına ve onların hazırladıkları şeylere baktı ve kendi kendine: "Rasûlullah (s.a.) sıcakta, Ebû Hayseme ise gölgede, soğuk su, hazır yemek ve güzel kadınla beraber! Bu insafa sığmaz." dedi ve âilelerine:

"–Vallahi sizin hiçbirinizin çadırına girmeyeceğim. Gidip Rasûlullah'a yetişeceğim. Bana azık hazırlayın." dedi. Hanımları denileni yaptılar. Su taşıyan bir devenin yanına gidip ona bindi. Kılıcını ve mızrağını da aldı. Sonra Rasûlullah (s.a.)'in peşine düştü ve ona yetişti.

Hâfız der ki:

Yol arkadaşlarından usanmak, işbilirlik değildir
Sonunda rahata ereceğini düşünerek zorluğa katlan
Dünyada eziyet çekmeden rahata ermek mümkün değildir
Evet, "elest" ahdini belâya bağlamışlar
Ben dostun diyarındanım, halkındanım, yabancı yerden değilim
Ey Rabbim! Beni tekrar dostlarıma ulaştır

Onların yanıldıklarını göstermek ve câhilliklerini ortaya koymak üzere *"de ki: "Cehennemin ateşi"* bu sıcaklıktan *"daha sıcaktır!"* Siz ise bu aykırı davranışınızla cehennem ateşini tercih ettiniz. Size ne oluyor da ondan sakınmıyorsunuz?!

"Keşke anlasalardı!" Bunun böyle olduğunu bilselerdi, asla muhâlefet etmezlerdi.

Bir hadîste şöyle buyurulmuştur: "*Sizin (dünyadaki) şu ateşiniz, cehennem ateşinin ancak yetmiş parçasından bir parçadır*."[219] Hadîsin açıklaması şöyledir: Şayet dünyadaki tüm odunlar toplansa ve bu odunların tamamı tutuşturulsa ve böylece ateş meydana gelse cehennem ateşinin yetmiş parçasından bir parçası, oluşan dünya ateşinin sıcaklığından daha şiddetli olur.

Rivayet edildiğine göre Âdem (a.s.) cennetten indirilince Cebrâîl (a.s.), (cehennemin bekçisi) Mâlik'e gitti ve ondan Âdem (a.s.) için bir kor parçası aldı. Âdem (a.s.), o

koru eline alınca avucunu yaktı. “Bu nedir, ey Cebrâîl? diye sordu. Cebrâîl (a.s.): “Cehennemden bir kor. Onu yetmiş defa yıkadım sonra da sana getirdim. Üzerine odun at ve ekmek pişirip ye!” dedi. Âdem (a.s.) ağladı ve: “Bunun sıcaklığına çocuklarım nasıl dayanır?!” dedi. Cebrâîl (a.s.): “Allah’a itaatkar olan çocuklarına onun bir zararı dokunmaz” dedi. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Cehennem, mümine: Çabuk geç ey mümin, nûrun alevimi söndürdü!” der*.”[220]

Allah ile beraber olan kimseyi hiçbir şey yakamaz. Miraç gecesinde Peygamber Efendimiz (a.s.)’ın haline baksana; esir tabakasını (atmosferin dokuzuncu tabakası) bir kılı dahi yanmadan nasıl geçti? Yine ateş, nasıl İbrâhim (a.s.) için serinlik ve esenlik oldu?!

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا ۚ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

82. Artık kazandıkları işlere karşılık az gülsünler, çok ağlasınlar!

“Artık kazandıkları işlere” yaptıkları türlü günahlara *“karşılık”* dünyada *“az gülsünler,”* Bu söz, (insan) ömrünün müddetine işaret etmektedir. Dünyanın ömrü az olduğuna göre dünyada yaşayanın ömrü nasıl olur?! Elbette onun ömrü azın azı olur. Âhirette ateşte *“çok ağlasınlar!”* Yani dünyada kazandıkları çeşitli günahların karşılığı olarak âhirette çok ağlasınlar, demektir.

“Ağlasınlar” ve “gülsünler” ifâdeleri emir kipiyle gelmiştir, fakat haber mânâsınadır. Az gülerler, çok ağlarlar, demektir. Haber verilenlerin gerçekleşmesi kesin olduğu için ifade emir kipiyle gelmiştir. Çünkü emrine daima itaat edilen bir âmirin verdiği emir, emredilen tarafından neredeyse hiç ihmal edilmez.

Rivâyet edildiğine göre münâfıklar cehennem ateşinde dünyanın ömrü kadar ağlarlar. Gözyaşları hiç dinmez. Uyku yüzü görmezler. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Allah cehennemliklere bir ağlama gönderip musallat eder. Onlar da gözyaşları kuruyuncaya kadar ağlarlar. Sonra kan ağlamaya başlarlar. Öyle ki yüzlerinde (akan göz yaşları sebebiyle) çukurlar oluşur*.”[221]

Âyette geçen “gülme”nin sevinçten, “ağlama”nın da gamdan, “az”lığın yokluktan, “çok”luğun da süreklilikten kinâye olması da mümkündür. Yâni onlar yarın gamlı, ferahsız ve dâimâ sevinçsiz olurlar. Bu tefsîre göre gülme ve ağlama vakti âhirettedir. Gülme ve ağlama vaktinin dünyada olması da mümkündür. Yani, Allah Rasûlü’ne karşı gösterdikleri kibir ve kötü hal sebebiyle münâfıkların gülmelerinin az, ağlamalarının da bu yüzden çok olması gerekir. Nitekim Peygamber Efendimiz (a.s.) ümmetine şöyle demiştir: “*Benim bildiklerimi bilseniz elbette çok ağlar, az gülerdiniz*.”[222]

İbn Ömer (r.a.) der ki: Rasûlullah (s.a.) bir gün (çarşıya) çıkmıştı. Birbirleri ile

konuşup gülüşen bir topluluğa rastladı. Durup onlara selam verdi ve: "*Lezzetleri gidereni çok anın!*" buyurdu. Biz: "Lezzetleri gideren nedir?" diye sorduk. Peygamber (a.s.): "*Ölümdür*." buyurdu.[223]

Sâib der ki:

Gönlü kararmış olanların gafletine güler,
Sabahın bu hâle gülmesinden gafil olma!

Hasan Basrî gülmekte olan bir gence rastladı. Ona: "Oğulcuğum! Sırat köprüsünden geçtin mi?" diye sordu. Genç: "Hayır." diye cevap verdi. Hasan Basrî: "Cennete mi gideceksin yoksa cehenneme mi, biliyor musun?" diye sordu. Genç: "Hayır." dedi. Hasan Basrî: "Peki bu gülmek de neden?" diye sordu. Bu genç, ondan sonra bir daha hiç gülerken görülmedi.

Hikaye edildiğine göre **Mûsâ** (a.s.) **Hızır** (a.s.)'dan ayrılırken Hızır (a.s.) ona şu tavsiyelerde bulundu: "Münâkaşacılıktan ve inatçılıktan sakın. İhtiyacın dışında (sokakta) fazla dolaşma. Tuhaf bir şey olmadıkça çok gülme. Hatandan dolayı da ağla, ey İmrân'ın oğlu!"

Muhammed b. Vâsi' bir adama: "Cennette bir kişiyi ağlarken görsen, onun ağlamasına şaşırmaz mısın?" diye sordu Adam: "Elbette." deyince, Muhammed b. Vâsi' şöyle dedi: "Dünyada gülen ve nereye doğru gittiğini bilmeyen kişi var ya, bu ondan daha da şaşılacak bir durumdadır."

Vehb b. Münebbih'in şöyle söylediği rivayet edilmiştir: Zekeriyya (a.s.), oğlu Yahyâ'yı (a.s.) kaybetmişti. Onu bir kabre yaslanmış ağlarken buldu ve: "Yavrucuğum! Bu ağlamak da nedir?" diye sordu. Yâhyâ (a.s.): "Annemin bana söylediğine göre Cibrîl sana cennet ile cehennem arasında alevli bir bölge (mefâze) olduğunu ve onun sıcaklığını ancak göz yaşı söndürdüğünü haber vermiş." diye cevap verdi. Bunun üzerine Zekeriyyâ (a.s.): "Ağla yavrucuğum ağla!" dedi.

Ka'bu'l-Ahbâr'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Allah bir melek gönderip kanadıyla ciğerine yüreğine dokunmadan kul ağlamaz. Kul, ancak melek bunu yaptığı zaman ağlar.

Enes (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Üç göz vardır ki bunlara cehennem ateşi dokunmaz: Allah yolunda yerinden çıkarılıp kör edilen göz, Allah yolunda geceleyin muhafızlık yapan göz, Allah korkusundan ağlayan göz.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Allah yolunda bir damla göz yaşı dökmek, bin dinar sadaka vermekten bana daha sevimlidir*."[224]

Tevrat'ta şu ifadeler geçmektedir: Ey Âdem oğlu! Gözlerin yaş döktüğü zaman, gözyaşlarını elbisenle silme; onu elinle sil. Çünkü gözyaşı rahmettir.

Âlimler der ki: On türlü ağlamak vardır:

1. Sevinçten ağlamak.
2. Hüzünden ağlamak.
3. Merhametten ağlamak.
4. Meydana gelecek olan bir şeyden korkarak için ağlamak.
5. Yalandan ağlamak. Ölüye ağlamayı âdet edinen ağıtçı kadının ağlaması gibi. Çünkü böyle kadınlar başkalarını ağlamaya teşvik ve tahrik etmek için (yalandan) ağlarlar. Eserde şöyle varid olmuştur: “*Başkalarını ağlatmak için yalandan ağlayan kadın, kıyamet gününde kabrinden saçı başı karışık, toz toprak içinde, üzerinde lânet elbisesi ve ayıp zırhı olduğu halde elini başına koymuş, “Vah başıma gelenler, vah!” diyerek ve köpek gibi havlayarak çıkar*.”[225]
6. Muvâfakat ağlaması. Bir grubu ağlarken görmek ve onların ağlama sebebini bilmeksizin onların arasına katılarak ağlamak.
7. Sevinçten ve hasretten ötürü ağlamak.
8. Tahammül edilemeyecek bir acıdan dolayı ağlamak.
9. Haksızlık ve zayıflık dolayısıyla ağlamak.
10. Nifak ağlaması. Bu, kalp kaskatı olduğu halde gözün yaş akıtması şeklinde olur.

Ağlıyor gibi görünmeye gelince bu, insanın kendini ağlamak için zorlamasıdır. Ağlıyor gibi görünmenin, övülen ve kötülenen olmak üzere iki türü vardır. Övülen türü, kalp yumuşaklığı elde etmek için yapılandır. Kötülenen türü ise gösteriş için ve başkaları duysunlar diye ağlıyormuş gibi davranmaktır.

Hâsılı âhireti isteyen kişinin az gülüp çok ağlaması gerekir. Ölümden ve hesaba çekileceğinden gafil olmamalıdır. Çünkü nice gülen insan var ki kefeni, kumaşları beyaza boyayan kimsenin elinde hazırdır.

Hâfız der ki:

Hâfız, o salınarak giden kekliğin kahkahasını gördü
Halbuki kaza şahininin pençesinden gâfil idi

فَإِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ
تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ
أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾

83. “Eğer Allah, seni onlardan bir topluluğun yanına döndürür de *(onlar savaşa)* çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: “Aslâ benimle çıkmayacaksınız, benimle beraber düşmanla savaşmayacaksınız. Siz ilk seferde oturmağa râzı olmuştunuz, öyle ise geri kalanlarla beraber oturun.”

“Eğer Allah, seni” Tebük gazvesinden *“onlardan bir topluluğun yanına döndürür*

de...”

“Onlardan” zamiri ile münâfık olsun samimi mümin olsun mutlak olarak Tebük savaşına katılmayanlar değil, Medine’de kalan münâfıklar kastedilmektedir. Çünkü Tebük savaşına iştirak etmeyenlerden bazıları, müslüman olmakla birlikte savaşa gitmeye mâni olan özürlerinden dolayı iştirak edememişlerdi. Yâhut da *“onlardan”* zamiri ile geriye kalan münâfıklar kastedilmektedir. Çünkü münâfıklardan kimi ölmüş, kimi bölge dışına çıkmış, kimi tevbe etmiş, kimi de (savaşa katılmamak için) izin istememişti.

Katâde’den rivayet edildiğine göre bunlar on iki kişiydiler. Bunların kimler olduğu hakkında çok şey söylenmiştir.

“(onlar savaşa) *çıkmak için senden izin isterlerse”* Katıldığın bu Tebük gazvesinden sonra seninle birlikte başka bir gazveye çıkmak için senden izin isterlerse *“de ki: “Aslâ benimle çıkmayacaksınız”* (Seninle birlikte savaşa çıkmaları için) onlara asla izin verme. Âyette “çıkmayacaksınız” ifadesi, mübâlağa için haber verme mânâsında bir nehiydir. Ayetin devamındaki şu ifâde de aynı şekildedir: *“Benimle beraber”* düşmanlardan herhangi bir *“düşmanla savaşmayacaksınız.”*

“Siz ilk seferde oturmağa râzı olmuştunuz,” Bu cümle, daha önce geçen hususların illetini belirtmektedir. Yâni siz önceki seferde, yani Tebük savaşına çağrıldığınızda savaştan geri kalmaya râzı olmuş, buna sevinmiştiniz.

“öyle ise geri kalanlarla beraber oturun.” Bundan böyle kadın ve çocuklar gibi cihada liyakatleri olmadığı için âdetleri evde oturmak olanlarla birlikte oturun. “ اَلْخَالِفِينَ ” (geri kalanlar) lafzında, erkeklerin kadınlara tağlîbi sözkonusudur.

“Münâfıkların kelime-i şehâdeti söylemeleri, namaz, zekat, oruç, hac ve cihad gibi amelleri işlemeleri, Allah katında makbul olmasa da Peygamber Efendimiz nezdinde makbul idi. Nitekim Peygamber Efendimiz (a.s.) şöyle diyordu:

“*Biz zâhir ile hükmederiz, sırları Allah üzerine alır*.”[226]

Öyleyse Allah Teâlâ’nın Nebî (a.s.)’a Tebük savaşından geri kalanların bundan böyle kendisiyle birlikte savaşa çıkmaları, düşmanla savaşmaları ve diğer amellerini kabul etmemesini emretmiş olmasındaki hikmet nedir?” diye sorulursa, biz deriz ki: Gerçi en doğrusunu Allah bilir, bundaki hikmet şudur: Münâfıklar içlerindeki inkarı ve münâfıklığı gizliyor olmakla birlikte görünüşte müslüman olduklarını ve Hz. Peygamber (a.s.)’ın emirlerine uyduklarını iddia ettikleri için amelleri Peygamber Efendimiz katında kabul görüyor, sırları ise tevbe edip münâfıklıktan gerçek imana dönerler ümidiyle Allah’a bırakılıyordu. Ancak onlar içlerinde gizledikleri şeyleri açığa vurunca, yaptıkları amelleri kendilerine reddedilmiştir. Bu durumda da hüküm yine zahire göre verilmiştir. İyi anla.

Âlimler demişlerdir ki: Allah Teâlâ, savaştan geri kalmalarının cezası olarak münâfıkları gâzîlerin divanından çıkarmış, isimlerini mücâhidlerin defterinden silmiştir. Onların mahallini Peygamber Efendimiz’in (s.a.) sohbet meclisinden uzaklaştırmıştır. Çünkü onlar savaştan geri kalmakla ihanet etmişler, münâfıklıklarını açığa vurmuşlardır.

Artık anlaşılmıştır ki münâfıklar, hâlis müminler gibi kendileriyle dinin kuvvet bulacağı, İslâm'ın yüceleceği kimseler değildir. Allah Teâlâ'dan bizleri kıyamete kadar din ve dindarların dostu kılmasını niyaz ederiz.

Rivâyet edildiğine göre Zeyd b. Hârise, Hz. Hatice'nin kölesiydi. Hz. Hatice onu Ukâz pazarında satın almış ve Rasûlullah (s.a.)'e hibe etmişti. Daha sonra babası gelmiş onu Rasûlullah (a.s.)'dan satın almak istedi. Hz. Peygamber (a.s.): "*Eğer kendisi buna râzı olursa yaparım.*" buyurdu. Zeyd'e fikri sorulunca: "Yaratılanların Hakk'a en sevgilisiyle birlikte olan kölelik zilleti, bana ondan ayrılıkta olan hürriyetten daha sevimlidir." cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.): "*O bizi tercih ettiğine göre, biz de onu tercih ettik.*" buyurdu.[227] Onu âzad edip Ümmü Eymen ile, ondan sonra da Zeynep bint Cahş ile evlendirdi.

Hâfız der ki:

Sevgilinin kapısında dilenciliği saltanata bile değişme
Kim bu kapının gölgesini bırakıp ta güneş altına gider?

Peygamber Efendimizin bu şerefli dostluğuna istidadları olmadığı için münâfıklar, seferde de hazarda da ondan uzak kaldılar. Çünkü herkes kendisine benzeyen kimselere yakınlık duyar, onlarla dostluk kurar.

Bir grup insan Mekke'ye gelmişti. Bir süre sonra onlar: "Şehrinize geldik ve iki gün içerisinde iyilerinizi kötülerinizden ayırdettik." dediler. Onlara: "Nasıl?" diye sorulunca: "Bizim iyilerimiz sizin iyilerinize, kötülerimiz de kötülerinize karıştı, her biri kendi benzerine alışıp ısındı." cevabını verdiler.

Şair der ki:

Er kişiler, bir vesile ile tevessül ettiklerinde,
Benim vesilem de Muhammed ailesine olan sevgim olacaktır.

Kâşifî der ki: Cihad, yiğit adamların ve savaş meydanının savaşçılarının işidir. Âsîler bunun hakkından gelemez. Dertsiz olan nâmert, mücâhede meydanında savaşamaz.

Ya git kadınlar gibi boya sür, kokulan
Ya da mert erkekler gibi meydana gir, topu çal

Sa'dî (k.s.) da şöyle der:

Aklı başında olan adam
Mühim işleri vermez nâ-ehil olana
Hasırcı da dokumacıdır, ancak

Kimse götürmez onu ipek atölyesine

Zemahşerî’nin belîğ sözlerindendir: “İşler ancak akıl sahipleri sayesinde iyi ve düzgün olur, değirmenler ancak iğler üzerinde döner.”

وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖۜ اِنَّهُمْ
كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾

84. Ve onlardan ölen birinin üzerine aslâ namaz kılma, onun kabri başında da durma. Çünkü onlar, Allah’ı ve Rasûlü’nü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler.

“Ve” Ey Muhammed! *“onlardan”* münâfıklardan *“ölen birinin üzerine aslâ namaz kılma”* Yani onlar için asla duâ etme, af dileme! Küfür üzere ölmek sûretiyle ebediyyen ölen münâfık bir ölü üzerine namaz kılma. Çünkü küfür üzere ölen bir kimse ebediyyen ölmüş demektir. İkiyüzlülük üzere ölen bir münâfık, âhirette cennet nimetlerinden faydalanmak için değil, azap çekmek için diriltilecektir. Bu da onun sanki diriltilmemiş olması demektir.

Huzeyfe (r.a.), Rasûlullah (s.a.)’in sırdaşı idi. Rasûlullah (s.a.) bir gün ona: “*Ben sana bir sır vereceğim. Fakat bu sırrı aslâ kimseye açıklama. Falan ve falan kimselerin cenaze namazlarını kıldırmam bana yasak edildi.*” buyurdu ve bir grup münâfığın isimlerini saydı.[228]

Rasûlullah (s.a.)’in vefâtından sonra Ömer b. Hattâb (r.a.)’ın halifeliği döneminde münâfıklardan olduğunu zannetttiği birisi öldüğü zaman Huzeyfe’nin elini tutar ve ölenin cenaze namazına çağırırdı. Eğer Huzeyfe kendisi ile birlikte gelirse Hz. Ömer o ölünün namazını kıldırırdı. Eğer Huzeyfe elini elinden çekerse ölen kimsenin namazını kıldırmazdı.

“Onun kabri başında da durma.” onu defnetmek ya da ziyaret ve duâ etmek için kabri başında durma. Peygamber (a.s.), ölü defnedildiği zaman, kabrinin başında durur ve onun için duâ ederdi.

“Çünkü onlar, Allah’ı ve Rasûlü’nü inkâr ettiler.” Bu ifade yasaklanan şeyin illetini açıklamaktadır. Şöyle ki ölü için af dilemek, gidip kabrinin başında durmak, ölünün akıbetinin iyi olmasını Allah’tan istemek için yapılır. Münâfıklar hakkında Allah’tan böyle bir istekte bulunmak mümkün değildir. Çünkü onlar hayatları boyunca Allah’ı ve Rasûlü’nü inkar etmişlerdir.

Hâfız (k.s.) der ki:

Zemzem ve Kevser suyuyla ağartmak mümkün değil
Kişinin siyah dokunmuş talih kilimini

Sa'dî (k.s.) ise şöyle der:

Aynadan pası gidermek mümkündür
Ancak taştan ayna yapmak mümkün değil

"Ve fâsık olarak öldüler." Küfürde ısrar ve inat ederek ve Allah'ın koyduğu sınırlardan çıkmış bir halde öldüler.

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre münâfıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selûl hastalanınca Rasûlullah (s.a.)'i davet etmişti. Hz. Peygamber (a.s.) yanına girince ondan kendisi için af dilemesini ve öldüğü zaman da namazını kıldırıp kabri başında durmasını istedi. Bir süre sonra da Peygamber Efendimiz (a.s.)'a birisini gönderip ondan gömleğini istedi. Bu gömlekle kefenlenmek istiyordu. Hz. Peygamber (a.s.) ona dış gömleğini gönderdi. Abdullah b. Übey bu gömleği kabul etmeyip Peygamber'in (a.s.) teninin değdiği iç gömleğini istedi.

Hz. Ömer (r.a.) Peygamber Efendimiz (a.s.)'a: "Gömleğini pis murdar için mi veriyorsun?!" dedi. Peygamber Efendimiz (a.s.):

"*Benim gömleğim ona Allah katında hiçbir fayda vermez, ondan hiçbir azabı uzaklaştırmaz. Ancak, Allah Teâlâ'nın, bu şahıs sayesinde bin kişiyi İslâm'a girdirmesini umuyorum.*" buyurdu.

Münâfıklar Abdullah b. Übeyy'in sözünden çıkmazlardı. Nitekim Abdullah b. Übeyy'in teberrük maksadıyla ve Allah'ın azabını uzaklaştırmak, rahmet ve lütfunu celbetmek umuduyla Peygamber Efendimiz'in gömleğini istediğini gören Hazrec'ten bin kişi müslüman oldu.[229]

Peygamber Efendimiz (a.s.): "*Benim gömleğim ona hiçbir fayda vermez.*" buyurmuştur. Çünkü Abdullah b. Übey'de (dînî bir faydanın temini için) esas olan iman yoktu. Böyle bir tesir, ancak o elbiseyi giyen kimse buna ehil ise söz konusudur. Bu hususa Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın şu sözleri delâlet etmektedir: "*Ölülerinizi sâlih kimseler arasına gömün. Çünkü ölü, kötü komşusundan eziyet görür. Tıpkı sağ bir kimsenin, kötü komşusundan eziyet görmesi gibi.*"[230]

Rivayet edilen şu söz de buna delalet etmektedir: "Mukaddes bir yer kişiyi mukaddes (temiz) yapmaz, kişiyi mukaddes yapan şey amelidir."

Rivâyet edildiğine göre **Abdullah b. Üneys** (r.a.), Süfyân b. Hâlid Hüzelî'yi öldürüp Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın önüne koyunca, Peygamber (a.s.) elinde bulunan asâsını ona vermiş ve "*Cennette buna dayanırsın.*" buyurmuştu. Bu asâ, Abdullah b. Üneys'in yanında idi. Ölüm anı yaklaşınca âilesine onu teni ile kefeni arasına koymalarını vasiyet etti. Âilesi de bu vasiyeti yerine getirdi.

Yine rivâyet edilmiştir ki **Ma'mer b. Abdullah**, Hz. Peygamber'in (a.s.) mübarek

başlarını tıraş etmişti. Tıraş ettiği şaçın yarısını Ebû Talha'ya vermiş, diğer yarısını da ashâb arasında birer ikişer dağıtmıştı. Ashâb üzerlerinde taşıdıkları sürece bu saçlar ile teberrük eder ve yardıma mazhar olurlardı.

Bu yüzden *el-Esrâru'l-Muhammediyye* adlı eserde şöyle denilmiştir: "Rasûlullah'ın saçı, asâsı veya kamçısı, günahkar bir kimsenin kabrine konulsa, o âsi konulan şeyin bereketi sâyesinde azaptan kurtulur. Bu sayılanlar bir insanın evinde veya bir beldede bulunsa, orada yaşayanlar varlığının farkında olmasalar dahi onun bereketi sayesinde onlara bela isâbet etmez. Zemzem suyu, zemzem suyu ile ıslatılmış kefen, bu kabildendir."

Ben de derim ki: Eğer "Padişahların hazinelerinde, özellikle de Osmanlı hazinesinde Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın hırkası ve diğer kendisiyle teberrük edilen bazı şeyler vardır. Buna rağmen biz görüyoruz ki, bazı padişahlara Allah tarafından yardım edilmiyor. Bazen yanlarında Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın sancağı bulunduğu halde ülkelerine pek çok afetler yağmur gibi dökülüyor." dersen, ben şöyle cevap veririm: Bu, onların (bu mukaddes emanetlere) hürmeti terk etmeleri yüzündendir. Görmüyor musun, Mekke ve Medine'ye tâûn girmezdi. Ne zaman ki buralarda yaşayan halk, buralara hürmeti bıraktı, tâûn buralara da girdi. Günahları bağışlayan yalnız Allah'tır.

Abdullah b. Übey ölünce sâlih bir mümin olan oğlu, Hz. Peygamber (a.s.)'a gidip onu babasının cenazesine dâvet etti. Peygamber Efendimiz (a.s.) ona: "*İsmin nedir?*" diye sordu. O da "Habbâb b. Abdullah" olduğunu söyledi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (a.s.): "*Sen Abdullah b. Abdullah'sın. Habbâb, şeytandır*." buyurdu. "*Habbab şeytandır*." ifadesiyle, Habbâb kelimesinin şeytanın ismi olduğunu ifade ettiler. Kâmus'ta bu şekilde kaydedilmiştir. Daha sonra Abdullah'a: "*Namazını sen kıldır, cenazesini defnet*." buyurdu. Bunun üzerine oğlu: "Eğer sen namazını kıldırmazsan ey Allah'ın Rasûlü, onun namazını hiçbir müslüman kılmaz. Allah aşkına düşmanları sevindirecek şeyi bana yapma!" diye yalvardı.

Peygamber (a.s.) de onu teselli etmek için, ve başkaları tarafından yalnız bırakılıp zor durumda kalacağını da dikkate alarak onun davetine icabet etti. Cenaze namazını kıldırmak üzere yerini almıştı ki Hz. Ömer (r.a.), namazını kıldırmaması için Rasûlullah (a.s.) ile kıble arasında durdu: "Şu gün şöyle, şu gün şöyle diyen Allah'ın düşmanının namazını mı kıldırıyorsun?" dedi ve Abdullah b. Übeyy'in sağlığında yaptığı kötülükleri saydı. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Cebrâîl (a.s.), (Peygamber Efendimiz'in) elbisesini tutup: "Onlardan ölen birisinin üzerine asla namaz kılma! Onun üzerine namaz kılmaktan vazgeç!" dedi.

Bu, Hz. Ömer'in (r.a.) sahip olduğu büyük mertebelerden birisine delalet etmektedir. Bir çok âyette vahiy, onun görüşü doğrultusunda inerdi. Bu âyet de onlardan birisidir. Bu onun dinde sahip olduğu yüksek bir makam, yüksek bir derecedir. Bu yüzden Peygamber Efendimiz (a.s.) onun hakkında: "*Eğer ben peygamber olarak*

gönderilmemiş olsaydım, sen peygamber olarak gönderilirdin ey Ömer!”[231] buyurmuştur. Yine: “*Sizden önceki ümmetler içerisinde muhaddesler vardı. Benim bu ümmetim içerisinde böyle birisi varsa o da Hattâb’ın oğlu Ömer’dir*.”[232] buyurmuştur.

“Muhaddes”, gönlüne bir şey doğan ve onu firâset yoluyla haber veren kimsedir. Firaset ise bir kimsenin ileri sürdüğü görüşte isabet etmesi demektir. Böyle bir kimsenin haber verdiği şey söylediği gibi olur. Sanki ona mele-i a’lâ haber vermiştir. Bu derece, velîlerin sahip oldukları yüce bir derecedir. Peygamber Efendimiz (a.s.) “*Benim ümmetim içerisinde böyle birisi varsa*” sözü ile bu konuda tereddüd olduğunu kasdetmemiştir. Çünkü onun ümmeti ümmetlerin en üstünüdür. Diğer ümmetlerde muhaddesler bulunduğuna göre bu ümmet içerisinde bulunması daha uygundur. Aksine Peygamber Efendimiz bu sözleriyle Hz. Ömer’in üstünlüğünü vurgulamak istemiştir. Nitekim “Eğer benim bir arkadaşım varsa o da falandır.” denilir. Bu sözle de en iyi arkadaşın o olduğu anlatılmak istenir, yoksa başka arkadaşlarının bulunmadığı söylenmek istenmez. Hz. Ömer (r.a.)’ın fazileti hakkında şöyle denilmiştir:

Onun öyle faziletleri vardır ki hiç kimseye gizli değildir.
Ancak gökyüzündeki ayın farkında olmayana gizli kalır.

İbn Melek’in *Şerhu’l-Meşârık* adlı eserinde böyle geçmektedir.

Eğer “Hz. Peygamber (a.s.), Abdullah b. Übeyy’in küfür üzere ölmüş bir kâfir olduğunu bildiği halde onun namazını kılmayı arzu etti.” demek nasıl mümkün olur? Peygamber Efendimiz’in onun üzerine namaz kılması demek, onun bağışlanması için duâ etmesi demektir. Halbuki Allah O’nu müşrikler için af dilemekten men etmiş ve O’na kâfirleri bağışlamayacağını bildirmiştir. Ayrıca o münâfik üzerine namaz kılması ve gömleğini ona vermesi, onu onurlandırmak demektir. Halbuki kendisi kâfirleri tahkir etmekle emrolunmuştur.” denilirse bunun cevabı şöyledir:

Abdullah b. Übey, Peygamber Efendimiz’den mübarek tenlerinin üzerine giydiği (iç) gömleğini onunla defnedilmek için kendisine göndermesini isteyince Peygamberimiz (a.s.)’a onun münâfıklıktan tevbe ettiği ve iman ettiği zannı galip geldi. Çünkü o vakit fâcirin tevbe etme, kâfirin de iman etme vaktidir. Peygamber Efendimiz, onun müslüman olduğunu ortaya koyduğunu görüp onda müslüman olduğuna delalet eden emareleri müşahede edince müslüman olduğu yolundaki zannı galip geldi. Bunun üzerine onun namazını kılmak istedi. Fakat Cibrîl (a.s.) gelip onun küfür ve nifakı üzere öldüğünü haber verince namazını kılmaktan vazgeçti.

Bu âyetin Peygamber Efendimiz onun namazını kıldıktan ve az bir süre geçtikten sonra indiği de söylenmiştir. Ondan sonra ise Peygamber Efendimiz hiçbir münâfıkın namazını kılmamış ve kabri başında durmamıştır.

Gömleğini ona vermesi konusunda ise farklı yorumlar zikredilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Peygamberimiz'in (a.s.) amcası Abbas, Bedir savaşında esir alınmıştı. Uzun boylu olduğu için de boyuna denk gelecek bir elbise bulunamamıştı. Bunun üzerine münâfıkların reisi Abdullah ona kendi elbisesini vermişti. İşte Peygamber Efendimiz (a.s.), kendi gömleğini ona onu onurlandırmak için değil amcasına yaptığı o iyiliğin bir mükafatı olarak vermiştir.

2. Allah Teâlâ Rasûlü'ne: ***"İsteyeni de sakın azarlama."*** (ed-Duhâ, 93/10) buyurarak kendisinden bir şey isteyeni geri çevirmemesini emretmiştir. Gömleğini esirgeyip onu bilhassa kendisinden istendiği bir anda göndermemesi, onun keremini ihlal eden bir hareket olurdu.

3. Belki de Peygamber Efendimiz'e "Eğer sen gömleğini ona verirsen, senin bu hareketin münâfıklardan bin kişinin İslâm'a girmesine vesile olacaktır." diye vahyedilmiştir. O da buna binaen gömleğini vermiştir.

Durumun hakikatini ve sözün özünü en iyi bilen Allah'tır. Bize kabul etmekten başka bir şey düşmez. Hakikatin yolunu gösteren de yine O'dur.

وَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْۜ اِنَّمَا يُر۪يدُ اللّٰهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

85. Onların malları ve evlatları seni hayrete düşürmesin: Allah onlara dünyada bunlarla azap etmeyi ve kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.

"Onların" münâfıkların *"malları ve evlatları"* **Kâşifî**'nin açıklamasına göre: münâfıkların malları her ne kadar çok ve evlatları güçlü ve kuvvetli ise de *"seni hayrete düşürmesin"* " اَلْاِعْجَابُ ", şaşkınlık göstermek, hayret etmek demektir. Hitap Peygamberimiz'edir, murad ümmettir. Yani sizi hayrete düşürmesin.

Çocuklar daha kıymetli oldukları halde bu gibi yerlerde malların evlatlardan önce zikredilmesi şu sebeplerden dolayı olabilir:

1. Mala duyulan ihtiyacın zat, fertler ve vakitler itibarıyla daha umumi olmasından. Çünkü mallar, anne-baba ve çocuklar için her zaman bulunması gereken şeylerdendir. Hatta malı olmadığı halde çocukları olan kişinin hem kendisi hem de çocukları sıkıntı ve şiddetli musibet içerisinde kalır. Ayrıca çocuk sahibi olmayı, ancak baba olabilecek çağa ulaşan kimse ister.

2. Mal, nefsin bekâsı için, çocuklar ise nev'in/insan cinsinin bekâsı içindir.

3. Mal, çocuklardan önce mevcuddur. Çünkü meni ancak gıdalardan meydana gelir.

"Allah, onlara dünyada bunlarla" bahşettiği mallar ve evlatlar ile *"azap etmeyi"* istiyor. Çünkü mal biriktirip onları muhafaza etmeleri sebebiyle sürekli sıkıntıdadırlar. Çocuklarının durumlarını iyileştirmek ve onların ihtiyaçlarını gidermek için daima mihnet ve meşakkat çekerler.

"Ve" kendilerine verilen mal ve evlatlarla zevk u safâ sürmeleri, âkibetlerinin ne

olacağını araştırıp düşünmeyi terk etmeleri sebebiyle *“kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.”*

Bir derviş şöyle demiştir: “Zenginler eşkıyadan daha beter eşkıyadır. Bin bir meşakkat ve sıkıntı ile dünya malını toplarlar ve türlü türlü belâ ve güçlükle muhafaza ederler; yüzbinlerce hasretle terk ederler.”

Başlangıçta mal toplamak istersen
Bir çok sıkıntı çekmeyi kendine vazife bilmek gerek
Sonra onun yerinde kalması için
Gece gündüz ona bekçilik etmek gerek
Bunlardan en güç, en zor olanı ise
Hasret çekerek bırakıp gitmek

Bilesin ki bu âyet bu sûrede bazı lafiz değişiklikleriyle daha önce geçti. Âyetin tekrarlanması, âyette verilen nasihati pekiştirmek ve önemini vurgulamak içindir. Bu sayede nasihati dinleyenin ondan gafil kalmaması gerektiği ikaz edilmekte, nasihat eden kimsenin de konuşması esnasında, bilhassa iki söz arasına uzun sözler girdiğinde devamlı olarak bu nasihate dönüp tekrar etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Bu böyledir. Çünkü gözler mallara ve çocuklara karşı tamahkardır. Nefisler de bu ikisini devamlı arzu ve temenni ederler. Mal ve evlat, müminler hakkında nimet olsa da, aslında bunlar münâfıklar hakkında bir cezadır. Çünkü bunlar onların kalplerini Allah’tan ve O’nu talep etmekten alıkoymaktadır.

Kalplerin en şiddetli azabı ise Hak’tan perdelenmekten ileri gelir. Bu perdelenme ile azap gören bir kimse imandan mahrum kalmış demektir. Nitekim Allah Teâlâ: *“Kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.”* buyurmuştur. Bu, kalpleri mal ve evlat sevgisi perdesi ile örtülmüş olarak ölmelerini istiyor, demektir. Nitekim *et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’de böyle zikredilmiştir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Dünya, nefis ve şehvetlerle kuşatılmıştır. Dolayısıyla dünyanın şehvetleri ve lezzetleri sizi âhiretten alıkoymasın. Çünkü âhireti olmayan kimsenin dünyası yoktur. Dünyası olmayan kimsenin de âhireti yoktur. (Mümin) dünyada Allah Teâlâ’ya itaat etmek suretiyle sâlih amel işler*.”[233] yani mâlî ibadetler yapmak sûretiyle âhireti için azık hazırlar.

أُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾ وَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ

86. “Allah’a inanın, Rasûlü ile beraber cihâd edin!” diye bir sûre indirildiği zaman içlerinden servet sahibi olanlar, senden izin istediler: “Bizi bırak, oturanlarla beraber oturalım.” dediler.”

“Allah’a inanın,” Allah’ın dinini aziz kılmak ve kelimesini yüceltmek (i’lâ-yı kelimetullah) için *“Rasûlü ile beraber cihad edin!” diye”* Kur’ân’dan *“bir sûre indirildiği zaman içlerinden servet”* güç, kuvvet *“sahibi olanlar, senden izin istediler.”*

“Servet sahibi olanlar (ülü’t-tavl)” ifadesi ile servet sahibi, gerek beden gerekse mal yönünden cihad etmeye muktedir olan münâfıklar kastedilmektedir.

Haddâdî demiştir ki: “Aslında “ اَلطَّوْلُ ”, düşmanlara uzanıp onlara galip gelmeyi mümkün kılan üstünlük, demektir.

Fahreddin Râzî de Nisâ Sûresi’nin tefsirinde şöyle demiştir: *“et-Tavl”* kelimesinin aslı, kısanın zıddı olan “ اَلطَّوْلُ (uzunluk)” kelimesinden gelmektedir. Çünkü bir şey kısa olduğu zaman onda kusur ve noksanlık olduğu gibi bir şey uzun olduğu zaman onda mükemmellik ve ziyadelik var demektir. Zengin insana da “tûl” adı verilmiştir. Çünkü tıpkı kısa iken ulaşamadığı bazı şeylere uzun olduğunda ulaşabilmesi gibi fakirken elde edemediği birçok isteklerine zenginliği sayesinde ulaşmaktadır.

“Bizi bırak,” mazeretleri sebebiyle savaşa gidemeyip *“oturanlarla beraber oturalım.” dediler.”*

رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

87. Geride kalan kadınlarla beraber olmaya râzı oldular, kalpleri mühürlendi, artık onlar anlamazlar.

Münâfıklar, kocaları gittikten sonra *“geride”* ev ve mahallelerinde *“kalan kadınlarla beraber olmaya”* onlar gibi oturmaya *“razı oldular.”*

“ اَلْخَوَالِفِ ” kelimesinin tekili olan “ اَلْخَالِفَةُ ” kelimesinin “hayırsız kişi” mânâsına geldiği de söylenir. Kendisinde hayır olmayan kişiye *“hâlife”* denilmesinin sebebi, belki de onun davet edildiği önemli işlere icabet etmemesi, geri kalması yüzündendir.

“Kalpleri mühürlendi.” **Haddâdî** demiştir ki: “ طَبْعٌ (mühürlemek)” kelimesinin lügatteki mânâsı, bir şeyi kalıp haline getirmektir. Mesela dînarın tab’edilmesi, dirhemin tab’edilmesi gibi. *el-Mesâdır* adlı eserde de denmiştir ki: Terkib, bir şeyin kendisinde son bulduğu, orada bittiği sınır ve son mânâsına delalet eder. İnsanın tab’ı, tabiatı, tıbâ‘ı yani ona göre yaratıldığı seciyesi de buna kıyas edilir.

Âyette özellikle kalbin mühürlendiği söylenmiştir. Çünkü kalp, anlama mahallidir. Bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ *“Artık onlar anlamazlar.”* buyurmuştur. Yani o münâfıklar, Allah’a îmanın, O’nun emir ve yasaklarına itaat etmenin, Rasûl’e (a.s.) muvâfakat göstermenin ve Allah yolunda cihad etmenin insana kazandırdığı saâdeti ve bunların aksini yapmanın insana getireceği bedbahtlığı anlamazlar.

لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ ۘ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾

88. Fakat Rasûl ve onunla beraber inananlar, mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler. İşte bütün hayırlar onlarındır ve işte kurtuluşa erenler onlardır.

"Fakat Rasûl ve onunla beraber" Allah'a ve Allah Teâlâ katından gelen şeylere *"inananlar, mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler."* Münâfıklar savaştan geri kaldılar diye cihad emri ihlal edilmedi. Çünkü onlardan çok daha hayırlı, gerek niyet gerekse inanç bakımından daha samimi olan (müminler) cihad görevini yerine getirdiler.

"onunla beraber inananlar" ifadesi, Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın inandığı gibi inananlar, mânâsına gelir. Çünkü elbette müminlerin imanları ile Rasûl'ün imanı aynı zamanda gerçekleşmemiştir. Bu ifâde, ***"Süleymân'la beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum."*** (en-Neml, 27/44) âyetindeki ifadeye benzer ki "Ben, Süleymân'ın teslim olması gibi teslim oldum." demektir.

"İşte" zikredilen sıfatları sayesinde *"bütün hayırlar onlarındır."* bütün dünya ve âhiret menfaatleri; dünyadaki zafer ve ganimet, âhiretteki cennet, izzet ve ikram onlara aittir.

" اَلْخَيْرَاتُ (hayırlar)" kelimesinin mânâsının, cennetteki güzel eşler, yani hûriler olması da mümkündür. Çünkü Allah Teâlâ bir âyette ***"İçlerinde huyu güzel** (hayrât), **yüzü güzel kadınlar vardır."*** (er-Rahmân, 55/70) buyurmuştur.

Âbidlerin hayrâtı, işledikleri sevaplardır. Bu sevaplar onların amelleriyle ilgilidir. Âriflerin hayrâtı ise Hak Teâlâ'nın onlara bahşettiği mevhibelerdir. Bunlar, onların hâlleriyle ilgilidir.

"Ve işte kurtuluşa erenler onlardır." Yâni, arzu edilen güzel neticeye nâil olanlar onlardır. Yoksa kısa sürede tükenip yok olan bazı dünya hazlarına sahip olanlar değil.

اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا ۜ
ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ﴿٨٩﴾

89. Allah, onlar için altlarından nehirler akan, içlerinde sürekli kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş budur.

"Allah onlar için" âhirette *"altlarından"* yâni toprağın altından değil zemininin alçak kısımlarından, ağaçlarının altlarından veya köşklerinin ve odalarının altından *"nehirler akan, içlerinde sürekli kalacakları"* kalmaları takdir ve tesbit edilen "*cennetler hazırlamıştır."*

Cennet, içerisinde meyveli ağaçların bulunduğu bostan demektir.

“Nehir”, suyun aktığı yer demektir. Genişliği ve parlaklığı sebebiyle ona nehir adı verilmiştir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Cennette süt denizi, su denizi, bal denizi ve şarap denizi vardır. Cennetlerdeki nehirler bu denizlerden ayrılıp dağılır.*”[234] Cennetteki nehrin aslında bir tane olduğu, o nehirde şarap, su, bal ve sütün birbirine karışmadan aktığı da söylenmiştir. Bâzı âlimler de demişlerdir ki: Cennetteki nehirde akan sıvı birdir. Arzu ve isteklerin değişmesiyle o da değişir.

“İşte” Allah Sübhânehû’nun onlar için hazırladığı bu cennetler ve orada büyük izzet ve ikramlara nâil olmak, *“büyük kurtuluş budur.”* Bundan daha büyük bir kurtuluş yoktur. Çünkü onlar cennete ve nimetlerine nâil olmuşlar, cehennem ateşinden ve harâretinden kurtulmuşlardır.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Kim Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in de O’nun Rasûlü olduğuna şâhitlik ederse Allah ona ateşi haram kılar.*”[235] Bir haberde ise şöyle denilmiştir: “*Kim samimî bir şekilde “Lâ İlâhe İllallâh” (Allah’tan başka ilah yoktur) derse cennete girer*.”[236]

Bu sözü söylerken ihlaslı olmak şarttır. Bu söz, kişiyi günahlardan men ediyorsa, o kişi ihlaslı demektir. Aksi takdirde kişi ihlaslı değildir. Onun bu sözünün emanet olmasından korkulur. Emanet olan bir şey de ondan geri istenir. İhlâs, kalbe ait sıfatlardandır. Kalbi iyi vasıflarla süslemek, ancak nefsi kötülüklerden arındırdıktan sonra olur.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilmiştir: Nefis ve sıfatlarının hicablarından (perdelerinden) kurtulmak, büyük kurtuluştur. Çünkü kurtuluşun büyüklüğü, hicabların büyüklüğüne göredir. Nefis hicâbından daha büyük bir hicab yoktur. Dolayısıyla bundan kurtulmak, en büyük kurtuluş demektir.

Mesnevî’de denilir ki:

Kur’an’ın tamamı, nefislerin kötülüklerini anlatıp durmaktadır
Mushafı aç da bak; ancak onu okuyacak göz sende nerde?
Aklını başına al, kargaya benzeyen nefsin peşine düşme
O seni bahçe tarafına değil, mezarlığa götürür
Nefis, zeki, akıllı ve ince işlerden anlarsa da
Onun kıblesi dünyadır, onu sen ölü bil

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Cennette yüz derece vardır. Allah bu dereceleri kendi yolunda cihad edenler için hazırlamıştır. Her iki derece arasında gökle yer arası kadar mesafe vardır. Allah’tan isteyecekseniz, Firdevs’i isteyin. Çünkü Firdevs, cennetin tam ortasında ve en yüksek yerindedir, üstünde de Rahmân’ın arşı bulunmaktadır. Cennet nehirleri buradan çıkar.*”[237]

Hadiste geçen “yüz” sayısı ile çokluk, “derece” ile de mevkî kasdedilmektedir. Allah yolunda cihad edenlerden maksat, gâzîler, hacılar ya da Rablerinin rızâsını kazanmak

için nefisleri ile cihad edenlerdir. İki derece arasında gökle yer arası kadar olan mesafe, maddî olabileceği gibi manevî de olabilir. Mesafe manevî olduğunda dereceden maksat, mertebe olur. Buna göre Allah Teâlâ'ya daha yakın olan bir mümin, daha uzakta olana göre cennetin daha yüksek derecesinde bulunuyor demektir.

Firdevs, cennette türlü meyve çeşitlerini bulunduran bir bahçedir. "*Cennetin tam ortasında ve en yüksek yerinde*" ifadesi hakkında denilmiştir ki: Bu ifadede göklerin küresel olduğuna işaret vardır. Çünkü bir şeyin orta yeri, ancak o şey küresel olduğu zaman en yüksek olur. İfade ayrıca cennetin, semaların üstünde ve arşın altında olduğuna işaret eder.

İmâm Tıybî demiştir ki: Hadis'te "*tam ortasında*" ve "*en yüksek yerinde*" ifadelerinin bir arada kullanılmasındaki nükte şudur: Peygamber (a.s.) bunlardan birisi ile hissî üstünlüğü diğeri ile de manevî üstünlüğü kasdetmiştir. Ben derim ki: Her ikisinin de hissî olması muhtemeldir, çünkü onların en güzel ve en süslü olmaları, his ile idrak edilen özelliklerdendir.

"Firdevs'in üstünde ise Rahmân'ın arşı bulunmaktadır." ifadesi ise Rahmân'ın arşının bütün cennetlerin üstünde olduğunu gösterir. Cennet nehirlerinden maksat ***"İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır."*** (Muhammed, 47/15) âyetinde zikredilen dört ırmaktır. Âyette geçen bu ırmaklardan murad, cennet nehirlerinin beslendiği ana kaynaklardır. **İbn Melek**'in *Şerhu'l-Meşârık* adlı eserinde bu şekilde kaydedilmiştir.

Noksanlardan münezzeh olan Allah'dan yüce dostluğunu kazanmayı, güzel yüzüne ve o parlak cemâline nazar etme şerefini niyaz ederiz.

---

[219]. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 10; Tirmizî, Cehennem, 7; İbn Mâce, Zühd, 38
[220]. Sehâvî, Mekasıd, s. 174.
[221]. İbn Mâce, Zühd, 38
[222]. Buhârî, Küsûf, 2, Rikak, 28; Müslim, Küsûf, 1; Nesâî, Küsûf, 11; Tirmizî, Zühd, 9
[223]. Tirmizî, Zühd, 4; Nesâî, Cenaiz, 3; İbn Mâce, Zühd, 31
[224]. Deylemî, Hadis No: 7869
[225]. Terğîb, V, 312
[226]. *İbn Kesîr*, Tuhfetü't-tâlib, Mekke, 1406, I, 174, 203, 212
[227]. İbn Sa'd, III, 40
[228]. Buhârî, Fedâilü'l-ashâb, 20
[229]. Buhârî, Tefsir (9), 13
[230]. Sehâvî, Mekasıd, s. 53
[231]. Tirmizî, Menakıb, 18; Müsned, IV, 154

[232]. Buhârî, Fedâilü’s-sahâbe, 6; Müslim, Fedâilü’s-sahâbe, 23
[233]. Münâvî, III, 544-545
[234]. Tirmizî, Cennet, 27; Dârimî, Rikak, 112; Müsned, V, 5
[235]. Müslim, İman, 47; Tirmizî, İman, 17; Müsned, IV, 44
[236]. Münâvî, VI, 189
[237]. Buhârî, Cihad, 4

TEBÜK GAZVESİ'NE KATILMAYANLAR

وَجَٓاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذ۪ينَ كَذَبُوا اللّٰهَ
وَرَسُولَهُۜ سَيُص۪يبُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٩٠﴾ لَيْسَ عَلَى
الضُّعَفَٓاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذ۪ينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ
حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَرَسُولِه۪ۜ مَا عَلَى الْمُحْسِن۪ينَ مِنْ سَب۪يلٍۜ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَح۪يمٌۙ ﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى الَّذ۪ينَ اِذَا مَٓا اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَٓا
اَجِدُ مَٓا اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِۖ تَوَلَّوْا وَاَعْيُنُهُمْ تَف۪يضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا اَلَّا
يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَۜ ﴿٩٢﴾ اِنَّمَا السَّب۪يلُ عَلَى الَّذ۪ينَ يَسْتَاْذِنُونَكَ وَهُمْ
اَغْنِيَٓاءُۚ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِۙ وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ
فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾ يَعْتَذِرُونَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْۜ قُلْ لَا
تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْۜ وَسَيَرَى اللّٰهُ
عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا
عَنْهُمْۜ فَاَعْرِضُوا عَنْهُمْۜ اِنَّهُمْ رِجْسٌۘ وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۚ جَزَٓاءً بِمَا
تَرْضَوْا فَاِنْ عَنْهُمْۚ لِتَرْضَوْا لَكُمْ يَحْلِفُونَ ﴿٩٥﴾ يَكْسِبُونَ كَانُوا ﴿٩٦﴾ الْفَاسِق۪ينَ الْقَوْمِ عَنِ يَرْضٰى لَا اللّٰهَ فَاِنَّ عَنْهُمْ

90. Özür bahane eden bedevî Araplar, kendilerine izin verilmesi için geldiler. Allah'a ve Rasûlü'ne yalan söyleyenler de oturdular. Onlardan inkâr edenlere acı bir azâb erişecektir.

91. Zayıflara, hastalara, harcayacak bir şey bulamayanlara, Allah'a ve Rasûlü'ne karşı samimi oldukları takdirde *(sefere katılmamalarından ötürü)* bir günah yoktur. İyilik edenlerin aleyhine bir yol yoktur. Allah, bağışlayan esirgeyendir.

92. Kendilerine binek sağlaman için sana geldikleri zaman sen: "Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum." deyince, *(ihtiyaç duydukları şeyleri senin yanında bulamadıklarından onları satın almak için)* harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözlerinden yaş aka aka dönen kimselerin aleyhine de *(yol yoktur. Onlar da kınanmazlar.)*.

93. Ancak şu kimselerin *(kınanmasına)* yol vardır ki, onlar zengin oldukları halde

(geri kalmak için) senden izin isterler. Geri kalan kadınlarla beraber oturmaya râzı oldular. Allah da onların kalplerini mühürledi; artık onlar bilmezler.

94. Geri dönüp onların yanına geldiğiniz zaman size özür beyan ederler. De ki: "Hiç özür dilemeyin, size asla inanmayız! Çünkü Allah bize sizin haberlerinizden birçok şey bildirdi. Yaptığınızı Allah da görecek, Rasûlü de. Sonra görülmeyeni ve görüleni bilenin huzuruna döndürüleceksiniz, O size yaptıklarınızı haber verecek.

95. Siz yanlarına geldiğiniz zaman kendilerinden vazgeçesiniz diye Allah'a yemin edecekler. Onlardan vazgeçin, çünkü onlar murdardır. Kazandıkları şeylerin cezâsı olarak varacakları yer de cehennemdir.

96. Size yemin ediyorlar ki kendilerinden râzı olasınız. Siz onlardan râzı olsanız bile Allah, fâsık topluluktan râzı olmaz.

"Özür bahane eden bedevî Araplar, kendilerine izin verilmesi için geldiler."

" عَذَّرَ فِى الْاَمْرِ ", bir işte tembellik etmek, gevşeklik göstermek, gayret sarfetmemek mânâsına gelir. Asıl mânâsı, kişinin bir konuda mazereti olmadığı halde, mâzereti olduğu vehmini vermesidir. Bu izaha göre *"el-muazzirûn"* kelimesi, *"tef'îl"* babından ism-i fâildir.

Ya da " اِعْتَذَرَ " fiilinden alınmadır ki bu durumda, *"tâ"* harfi *"zâl"* harfine idğam edilmiş ve harekesi de *"ayn"* harfine nakledilmiş olur. "Özür hazırladı" anlamına gelir. Bu takdirde *"mu'azzirûn"* kelimesi *"iftiâl"* babından ism-i fâil olur. Özür beyan etmek (i'tizâr) ise bazen yalandan olur bazen de gerçek olur. Çünkü özür beyan etmek demek, özür beyan eden kimsenin gerçekten özrü olsun veya olmasın, mutlak olarak, bir şeyi özür şeklinde ortaya koyması demektir.

" اَلْاَعْرَابُ ", çölde yaşayan Araplar demektir. Kelimenin tekili yoktur. "Arap" ise, "acem" (Arap olmayan milletler) kelimesinin karşıt anlamlısıdır ve "şehirde yaşayanlar" demektir. Veya bu kelime şehir ve çölde yaşayan Arapların tamamı için kullanılır. *"Arabe"* ise Medine yakınında bir nahiyenin ismidir. Kureyş kabilesi Arabe'ye yerleşmiş ve bu yüzden de Araplar buraya nisbet edilmişlerdir. Burası Arapların sahası *Ebü'l-Fesâha* ise İsmâîl (a.s.)'ın sahasıdır. *Kâmûs*'ta bu şekilde açıklanır.

*"Özür bahane edenler"*den maksat, Esed ve Gatafân kabileleridir. Bunlar, Tebük gazvesine çıkılırken geçim sıkıntısını ve çoluk çocuklarının çok olmasını mazeret göstererek savaştan geri kalmak için izin istemişlerdi. Ya da bunlardan maksat, **Âmir b. Tufeyl**'in adamlarıdır. Onlar: "Eğer biz seninle beraber savaşırsak, Tay (kabilesinin) bedevileri âilelerimize ve hayvanlarımıza baskın yapar." demişler, bunun üzerine Peygamber (a.s.): "*Allah, beni size muhtaç bırakmayacaktır*."[238] buyurmuşlardı.

"Özür ileri sürenlerin yapmacıktan mı yoksa gerçekten mi özür beyan ettikleri konusunda âlimler farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Âyetin zâhirine göre onlar

gerçekten özür sahibi oldukları için özür ileri sürmüşlerdir. *Kâmûs* (müellifinin) şu sözü de buna delalet etmektedir: *"el-Muazzirûn";* özür beyan eden, gerçekten de özür sahibi olan kimselerdir. *"el-Muazzir"* bazen hakikati söylemeyen kimse de olabilir. Bu takdirde mânâ: Özürsüz olarak tembel davranan ve gevşeklik gösterenler, şeklinde olur."

Ben derim ki: Her hâl ü kârda onların münâfik oldukları ispat edilemez. Çünkü, gevşeklik ve tembellikten dolayı özür beyan eden kimse her ne kadar kötülenip yerilse de, kâfir olmaz. Bu konuda müfessirler birbiriyle çelişkili şeyler söylemişlerdir. Sana düşen, âyetin yapısına sıkı tutunup ondan çıkan mânâyı almaktır.

"Allah ve Rasûlüne yalan söyleyenler de oturdular." Bunlar, bedevîlerin münâfıklarıdır. Ne Peygamber Efendimiz'in Tebük seferine çıkma çağrısına icabet etmişler, ne özür beyan etmişler, ne de gitmemek için izin istemişlerdi. Böylece onların, îman ve itaat iddialarında Allah'a ve Rasûlü'ne yalan söyledikleri ortaya çıkmıştı.

İnsânü'l-uyûn'da denilir ki: "*Özür bahâne edenler geldiler*." ifadesinde sözü edilenler, zayıf ve fakir bedevilerdi. Savaşa katılmama konusunda kendilerine izin vermesi için Peygamber Efendimiz'e müracat etmişler, Peygamber Efendimiz de onlara izin vermişti. Bunlar seksen iki kişiydi. Geriye kalan bedevî münâfıklar ise özürsüz olarak, gerekçe ortaya koymadan ve Allah'a ve Rasûlü'ne karşı cür'et göstererek savaşa çıkmayıp oturdukları yerde oturdular. İşte Allah Teâlâ: *"Allah'a ve Rasûlü'ne yalan söyleyenler de oturdular."* sözü ile bunları kasdetmiştir."

"Onlardan inkar edenlere" dünyada öldürülmek ve esir edilmek suretiyle, âhirette ise cehennem ateşi ile *"acı bir azâb erişecektir."* "Onlardan" zamiri ile ya bedeviler ya da özür bahane edenler kastedilmektedir. "Onlardan" buyurulması, bedevîlerin tamamının kâfir olmaması sebebiyledir. Bedevîlerin bir kısmının ileride iman edeceğini, özür beyan edenlerin bir kısmının da küfründen dolayı değil tembelliğinden dolayı özür beyan etmekte olduğunu Allah biliyordu.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de denilir ki: İnsanlar üç tabakadır:

1. Özür beyan edenlerdir. Bunlar (Allah'ın ve Rasûlünün) emirlerini yerine getirmede kusurlu davranan, kusurlarını ve günahlarını îtiraf eden, günahlarından tevbe eden ve bu sayede de rahmet ve mağfirete kavuşanlardır.

2. Oturanlardır. Bunlar Allah'a ve Rasûlü'ne inanmayan, devamlı surette yalan söyleyen kâfir ve münâfıklardır. Bunlar, terk edilmişliği ve acı veren azabı kendilerine gerekli kılanlardır. Nitekim Allah Teâlâ onlar hakkında: "*Allah ve Rasûlü'ne yalan söyleyenler de oturdular*." buyurmuştur.

3. İhlaslı, doğru sözlü ve samîmî müminlerdir. Fakat bunlar içerisinde savaşa gitmemek için mazeret sahibi olanlar vardır ki bir sonraki âyet onlara işaret etmektedir.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذٖينَ لَا يَجِدُونَ

مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَرَسُولِهِۜ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ
مِنْ سَبِيلٍۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌۙ ﴿٩١﴾

91. Zayıflara, hastalara, harcayacak bir şey bulamayanlara, Allah'a ve Rasûlü'ne karşı samimi oldukları takdirde *(sefere katılmamalarından ötürü)* bir günah yoktur. İyilik edenlerin aleyhine bir yol yoktur. Allah, bağışlayan esirgeyendir.

Çok yaşlılar ve kötürümler gibi *"zayıflara, hastalara"*, Müzeyne, Cüheyne ve Benî Özre kabileleri gibi fakirliklerinden dolayı *"harcayacak bir şey bulamayanlara, Allah'a ve Rasûlüne karşı samîmî oldukları takdirde"* savaştan geri kaldıkları için *"bir günah yoktur."*

Allah Teâlâ sayılan bu grupların günahtan uzak kalabilmeleri için muayyen bir şart koşmuş ve: "*Allah'a ve Rasûlüne karşı samîmî oldukları takdirde*" buyurmuştur. **Ebü'l-Bekâ** der ki: Bu cümledeki âmil sözün gelişinden anlaşılmaktadır. Yani, işte o vakit savaşa çıkmazlar, demektir.

" اَلنُّصْحُ (samimiyet)" kelimesi, yapılan ameli hile ve sahtekarlıktan saf ve halis kılmak demektir. " اَلنَّاصِحُ ", hâlis mânâsına gelir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Din nasihattır. Din nasihattır. Din nasihatır.*"

Peygamberimiz bu sözü üç defa tekrar etmiştir. Orada bulunan ashâb:

"*Kimin için, ey Allah'ın Rasûlü?*" diye sorduklarında:

"*Allah için, Rasûlü için, Kitâbı için, müslümanların idarecileri için ve bütün müslümanlar için.*" cevabını vermiştir.[239]

"*Din nasihattır.*" sözünün İslâm'ın temeli olduğu söylenmiştir. Çünkü nasîhat, hayır murad etmek demektir. Bu sözün mânâsı "*Dînin direği nasihattır.*" demektir. Nitekim "*Hac Arafat'tır* (Arafat'ta vakfe yapmaktır.)" denilmiş ve bununla "*Haccın direği/esası Arafat'tır.*" mânâsı kastedilmiştir.

Dînin Allah Teâlâ için nasihat olmasının mânâsı, Allah'a iman etmek ve emrettiği şeyleri yerine getirme konusunda ihlaslı olmaktır. Rasûlü için nasihat olması, O'nun vasıtasıyla bize geldiği bilinen her hususta onu tasdik etmek ve onun yolunu (sünnetini) yaşatmaktır. Kitabı için nasihat olması, Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğuna inanmak, muhkem olan âyetleriyle amel etmek, müteşabih âyetlerini de olduğu gibi kabul etmektir. Aslında bu nasihatler kula yöneliktir. Müslümanların idarecileri için nasihat olması, iyiyi emrettiklerinde onlara itaat etmek, gaflet gösterdiklerinde de onları uyarmaktır. Bütün müslümanlar için nasihat olmasına gelince, imkan ölçüsünde kötülükleri müslümanlardan uzaklaştırıp iyilikleri celbetmek demektir. Hadis, **İbn Melek**'in *Şerhu'l-Meşârık* adlı eserinde bu şekilde açıklanmıştır.

Tüm bu açıklamalardan sonra âyetin mânâsı şöyle anlaşılır: Özür sahibi olup da savaştan geri kalanlar, Allah'a ve Rasûl'üne samimi olarak îman ettikleri ve bütün işlerinde Allah'ın ve Rasûlü'nün emrine uydukları takdirde savaştan geri kalmalarında

bir günah yoktur. Uymaları gereken en önemli hususlar şunlardır: Gâzîler hakkında duydukları yalan haberleri yaymamak. Fitne çıkarmamak. Hayırlı ve iyi haberleri mücâhidlere ulaştırmaya çalışmak. Mücâhidlerin evlerindeki gerekli işleri yürütmek. Mücâhidlerin geride bıraktıkları âile fertleri ile ilgili sevindirici haberleri mücâhidlere ulaştırmaya çalışmak.

“İyilik edenlerin aleyhine bir yol yoktur.” ifadesi, önce geçen cümlenin mânasını pekiştiren yeni bir cümledir. Yani, onlara bir günah olmadığı gibi onları cezalandırmaya da bir yol yoktur. Burada zamir kullanılabileceği halde “*iyilik edenlere* (muhsinlere)” buyurularak, savaşa iştirak edemeyen mazeretli müminlerin Allah’a ve Rasûlü’ne karşı samimi olmaları sayesinde “*iyilik edenler*” sınıfına gireceklerine işaret edilmiştir. Bir hükmün uygun bir vasfa bağlanması, o vasfın o hükme illet olduğunu gösterir” diye meşhur bir kaide vardır.

“Allah, bağışlayan esirgeyendir.” Bu cümle, savaşa katılmayanların her ne kadar makul bir özür sebebiyle katılmamış olsalar da Allah tarafından bağışlanmaya muhtaç olduklarına işâret etmektedir. Çünkü insan daima günah ve acziyet içerisindedir. Dolayısıyla onu ancak Allah tarafından affedilmek kurtarabilir.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Güneş yeryüzünün midesini ısıttı
Yer de o pislikleri yedi bitirdi
Onlar toprağın cüzleri oldu, ondan bitkiler bitti
İşte Allah kötülükleri böyle yok eder
Ben de çirkinim, bütün huylarım da çirkin
O beni diken olarak dikti, ben nasıl gül olabilirim?
Dikene gülün güzelliğinin ilkbaharını ver
Şu yılana tavusun süsünü bağışla

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ
عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا
مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾

92. Kendilerine binek sağlaman için sana geldikleri zaman sen: “Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum.” deyince,” ***(ihtiyaç duydukları şeyleri senin yanında bulamadıklarından onları satın almak için)*** **“harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözlerinden yaş aka aka dönen kimselerin aleyhine de** ***(yol yoktur. Onlar da kınanmazlar.)*****.**

“Kendilerine binek sağlaman için sana geldikleri zaman…”

Bu âyet, önceki âyette geçen ***“iyilik yapanlar (muhsinler)”*** kelimesine atfedilmiştir. Yani, “Ne iyilik yapanlara ne de kendilerine binek sağlaman için sana gelen kimselere bir şey (kınama) sabit olmuş değildir. Sana doğru gelip kendilerine izin vermeni ya da savaşa götürmeni istediklerinde…” demektir.

Âyette sözü edilenler, Ensar’dan göz yaşlarını tutamayıp ağlayan yedi kişidir. Bunlar Ma‘kil b. Yesâr, Sahr b. Hansâ, Abdullah b. Ka‘b, Sâlim b. Umeyre, Sa‘lebe b. Ganeme, Abdullah b. Mugaffel ve Uleyye b. Zeyd’dir. Bunlar Rasûlullah (a.s.)’a gelip: “Biz sefere çıkmayı adadık, yamalı ayakkabılarla ve dikili pabuçlarla da olsa bizi bir hayvana bindir, seninle beraber savaşalım.” demeleri üzerine, Peygamberimiz (a.s.): “(Sizi bindirecek binek) *bulamıyorum.”* buyurdu. Onlar da ağlayarak geri döndüler.[240] Bunların Mukarrin’in çocukları olduğu söylenmiştir. Yedi kardeştiler. Hepsi de Peygamberimiz (a.s.)’ın ashabından olmuşlardı. Sahabe arasında onlardan başka yedi kardeş yoktu. *Kurtubî Tefsîri*’nde bu şekilde geçmektedir.

“Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum deyince” Yani, sana geldiklerinde ve sen de “Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum.” derken, demektir. *“Mâ”* edatı, onların Hz. Peygamber (a.s.)’dan istedikleri âdeten üzerine binilmek için bağışlanan hayvanlara ve binitlere şâmildir.

Âyette “Yanımda yok” ifadesi yerine, “*Bulamıyorum*” ifadesinin tercih edilmesi, söze daha nazik bir üslûp kazandırmak ve isteyenlerin kalplerinin hoş tutulması içindir. Bu ifadeden sanki Peygamber Efendimiz (a.s.)’ın onların istedikleri şeyi temin etmeyi sürekli arzu ettiği, fakat bulamadığı anlaşılmaktadır.

“harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözlerinden yaş aka aka” şiddetli bir şekilde boşalarak *“dönen”* senin huzurundan dönüp ayrılan *“kimselerin aleyhine de”* yol yoktur. Onlar da kınanmazlar.

Burada *“akma”*nın göze isnad edilmesi mecâzîdir. Tıpkı “Oluk aktı” sözünde olduğu gibidir. Aslında mânâ “gözleri, gözyaşlarını döke döke” şeklindedir. Gözyaşlarının aşırı bir şekilde aktığını ifade etmek için böyle bir ifade kullanılmış ve böylece sanki gözün tamamının gözyaşı olup aktığı anlatılmıştır.

“*Üzüntüden* (حَزَنًا)” kelimesi, gözyaşlarının akmasının sebebini bildirmektedir.

Kâşifî demiştir ki: Ömer, Abbas ve Osman (r.anhüm) bu kimselere azık, yiyecek ve binit verip götürdüler. Sonra Hak Teâlâ şöyle buyurur: “Bu çeşit insanlar eğer muhalefet ederlerse ceza ve azar yoktur.”

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ اَغْنِيَاءُ ۚ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا
مَعَ الْخَوَالِفِ ۙ وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

93. Ancak şu kimselerin *(kınanmasına)* yol vardır ki, onlar zengin oldukları halde

***(geri kalmak için)* senden izin isterler. Geri kalan kadınlarla beraber oturmaya râzı oldular. Allah da onların kalplerini mühürledi; artık onlar bilmezler.**

"Ancak şu kimselerin" kınanmasına *"yol vardır ki, onlar zengin oldukları"* hem sağlıkları yerinde hem de savaşa hazırlık için varlıkları olduğu *"halde senden geri kalmak için izin isterler."*

Sanki "Zengin oldukları halde niçin izin istediler?" şeklinde bir soru sorulmuş ve bu soruya cevap olarak şöyle denilmiştir: *"Onlar,"* alçaklığa rızâ göstererek ve rahatı tercih ederek *"geri kalan kadınlarla oturmaya râzı oldular."* Bu cümle, daha önceki cümlenin illetini beyan etmektedir.

"Allah da" yardımsız bırakarak *"onların kalplerini mühürledi."* Böylece karşılaşacakları âkıbetin vehametinden gafil kaldılar. Bu sebeple *"artık onlar" râzı* oldukları şeyin (yani savaşa gitmeyip kadınlar gibi evde oturmayı tercih etmenin) âhirette ne kadar değersiz bir şey olduğunu bilmedikleri gibi onun kendilerine vereceği sıkıntıyı, âhirette başlarına getireceği felaketi de asla *"bilmezler."*

Aristo demiştir ki: Erdeme ulaşmak zor, alçaklığa düşmek ise kolaydır.

Hz. İsâ'ya (a.s.) "İnsanların hangisi daha şereflidir?" diye sorulunca iki eline birer avuç toprak alıp: "Bu ikisinden hangisi daha şereflidir?!" diye sordu. Sonra avuçlarındaki toprağı birleştirip yere attı ve "İnsanların tümü topraktandır. Onların Allah katında en değerli olanları, en çok takva sahibi olanlarıdır." buyurdu.

Şu halde yücelik ve şeref, takvada, mücâhedeyi rahata, hüznü ve ağlamayı sevinç ve sürûra tercih etmektedir. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Kıyamet gününde insanların Allah'a en yakın olanları, hüznü, susuzluğu ve açlığı çok olanlardır*."[241] **Hakîm** demiştir ki: "Dünya, âhiretin pazarı; akıl, hayrın kumandanı; mal, kibirlenmenin giysisi; hevâ, günahların biniti; hüzün ise sürûrun habercisidir."

Sâib der ki:

Her sıkıntı rahatlığın başlangıcıdır
Kelîm'in dili yanınca, Hak'la konuştu

Allah Teâlâ münâfıkların sevinmelerini ve alay etmelerini kötülemiş, ihlaslı müminleri de hüzünlü olmaları ve ağlamaları sebebiyle övmüştür. Münâfıkların gülmeleri çok ağlamaya, ihlaslı müminlerin ağlamaları ise ardı arkası gelmeyen gülmeye sebep olmuştur.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Ağlamayınca bulut, nasıl güler çemenler?
Çocuk ağlamayınca anasının sütü nasıl coşar?
Nerede akarsu varsa, orada yeşillik vardır
Nerede akan bir göz yaşı varsa, orada rahmet vardır
Bostan dolabı gibi inleyerek gözyaşı saç

Can bağında yeşillikler bitsin

Sonra Allah Teâlâ kişiyi muradından ancak ona hazır hale gelmesi ve ona olan şevkinin artması için men eder. Görmez misin ki Hz. Peygamber (a.s.) izzet, yücelik ve vakar göstererek: *"Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum."* buyurdu. Nitekim Mûsâ (a.s.): ***"Rabbim bana (kendini) göster; seni göreyim***!" deyince Allah Teâlâ: ***"Sen beni aslâ göremezsin."*** (el-A'râf, 7/143) buyurmuştu. Çünkü Allah Teâlâ bu men ve zorlaştırma ile Mûsâ (a.s.)'ın şevkinin artmasını istiyordu. İşte Hz. Peygamber (a.s.)'ın onların bu isteklerini men etmesi de bu kabildendir. Nitekim daha önce geçtiği üzere onların savaşa olan şevk ve hırsları artmış, şevkleri galebe çalıp talepleri artınca da umduklarına nâil olmuşlar, isteklerine kavuşmuşlardır. İşte sûretin durumu budur. Sen mânânın durumunu buna kıyas et.

Kuş yavrusunun tüyden meydana gelen kanadı büyüyüp gelişmeden önce uçamadığı gibi âşık da kanadı olmadan mânâ âleminde uçamaz. Âşığın kanadı ise ilim, amel, Mevlâ'ya olan şevk ve yüce hazrete (makama) teveccüh sayesinde meydana gelir.

İbn Abbas (r.anhümâ)'nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "*Ca'fer b. Ebû Tâlib'i cennette iki kanadı olan bir melek olarak gördüm. Uçları kanlarla kınalanmış bir vaziyette olan bu iki kanadıyla cennetin dilediği yerine uçuyordu.*"[242]

İmam Münzirî demiştir ki: "Ca'fer, öldüğünde iki elini Allah yolunda kaybetmişti. Allah da ona iki eli yerine iki kanat vermiştir. Bundan dolayı ona Ca'fer-i Tayyâr (Uçan Ca'fer) adı verilmiştir."

Süheylî demiştir ki: "İki kanat" ifadesi üzerinde durulması gerekir. Ca'fer-i Tayyar'a verilen bu iki kanat, ilk akla gelen şekliyle kuşun kanatları ve tüyleri gibi değildir. Çünkü âdemoğlunun sûreti sûretlerin en şereflisi ve en mükemmelidir. Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın: "*Allah, Âdemi kendi sûretinde yarattı*."[243] ifâdesinde, Âdem'in sûretinin büyük bir şerefe hâiz olduğu vurgulanmaktadır. Teşbih ve temsilden Allah'a sığınırız, fakat Ca'fer-i Tayyar'a verilen şey, melekî bir suret ve rûhânî bir kuvvetten ibarettir. Bu sûret ve kuvvet meleklere verildiği gibi Ca'fer'e de verilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, Mûsâ (a.s.)'a: ***"Elini kanadının** (koltuğunun) **altına sok."*** (Tâhâ, 20/22) buyurmuş ve mecaz olarak koltuk altını kanat diye ifâde etmiştir. Halbuki burada uçma sözkonusu olmadığına göre mükemmel insanoğlu sûretinde ve eksiksiz beşerî uzuvlara sahip olmanın yanında kendisine meleklerle beraber uçma gücü verilen bir kişiyi (Ca'fer-i Tayyar'ı), maddi kanat ile nitelendirmek nasıl uygun düşer?

İlim ehli meleklerin kanatları hakkında: "Onların kanatları zannedildiği gibi kuşların kanatlarından değildir. Bunlar melekî sıfatlar olup ancak görmekle anlaşılır." demişler ve ***"...melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamdolsun."*** (Fâtır, 35/1) âyetini delil getirmişlerdir. Bu âyete göre meleklerin kanatlarının kuşların kanatları gibi olması düşünülemez. Çünkü üç veya dört kanatlı bir kuş görülmemiştir. Altı yüz kanatlısı nereden görülecek. Nitekim Cibrîl (a.s.)'ın altı yüz kanadı olduğu

rivâyet edilmiştir. Bütün bunlar bu özelliklerin düşünmekle tesbit edilebilecek özellikler olmadığını göstermektedir. Ayrıca bunları açıklayan bir haber de varid olmamıştır ki onlara inanmamız gereksin.

Bunların keyfiyetini bilme konusunda fikir yürütmek bize bir şey kazandırmaz. Herkes bunu yakında (âhirette) gözleri ile görecektir. Ya ***"Üzerlerine melekler iner. Onlara: "Korkmayın, üzülmeyin, size vaadolunan cennetle sevinin!" derler."*** (Fussılet, 41/30) âyetinde bahsedilen cennnetliklerden olarak görecektir, ya da meleklerin kendilerine ellerini uzatarak: ***"Haydi canlarınızı çıkarın, Allah'a gerçek olmayanı söylemenizden ve O'nun âyetlerine karşı büyüklük taslamanızdan ötürü, bu gün alçaklık azabıyla cezalandırılacaksınız."*** (el-En'âm, 6/93) diyeceği cehennemliklerden olarak görecektir. *Fethu'l-karîb* adlı eserde böyle zikredilmiştir. Her şüpheye düşeni ancak Allah hidâyete eriştirir.[244]

يَعْتَذِرُونَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ
قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ
اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

94. Geri dönüp onların yanına geldiğiniz zaman size özür beyan ederler. De ki: "Hiç özür dilemeyin, size asla inanmayız! Çünkü Allah bize sizin haberlerinizden birçok şey bildirdi. Yaptığınızı Allah da görecek, Rasûlü de. Sonra görülmeyeni ve görüleni bilenin huzuruna döndürüleceksiniz, O size yaptıklarınızı haber verecek.

Münâfıklar, Tebük gazvesinden *"geri dönüp onların yanına geldiğiniz zaman size"* seferden geri kalmaları hususunda *"özür beyan ederler."*

Âyette Rasûlullah (s.a.)'e ve ashabına hitab edilmektedir. Bu münâfıklar, seksen küsür kişiydiler. Âyet, onlar özür beyan etmeden önce inmiştir. Bu yüzden **Kâşifî** âyete şöyle mânâ verir: "*Münafıklar senden özür dileyecek.*"

Âyette "Medine'ye döndüğünüzde" denilmeyip "*onların yanına geldiğiniz zaman*" buyurulması, münâfıkların Peygamber Efendimiz ve ashabının Medine'ye döndüklerinde değil, kendilerinin yanına döndüklerinde özür beyan ettiklerini bildirmek içindir. Belki de onların bir kısmı, daha Medine'ye dönmeden özür dilemeye kalkmıştır.

Ey Muhammed! *"De ki hiç özür dilemeyin,"* boşuna özür beyanında bulunmayın, *"size aslâ inanmayız."* öne sürdüğünüz özürler konusunda sizi asla tasdik etmeyiz. *"Çünkü Allah bize sizin haberlerinizden birçok şey bildirdi."* Allah, sizi doğrulamamızı engelleyen bazı haberlerinizi, içlerinizde taşıdığınız o kötülük ve fesadı bize vahiy yoluyla bildirdi.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Münafığın özrü kabul edilmez
Çünkü o özür dudağındadır, kalbinde değil
Yalan çerçöpe benzer, gönül de ağıza
Çöp ağızda asla gizlenemez

“Yaptığınızı” gelecekte *“Allah da görecek Rasûlü de.”*, bakalım küfürden ve münâfıklıktan tevbe mi edeceksiniz, yoksa bu halinize devam mı edeceksiniz?

Bu ifadeden sanki münâfıklardan tevbe etmelerinin istendiği ve tevbe için kendilerine mühlet verildiği anlaşılmaktadır.

“Sonra” kıyâmet gününde *“görülmeyeni”* kullardan gizli kalanı *“ve görüleni”* kulların bildiğini *“bilenin huzuruna döndürüleceksiniz. O,”* O’na döndürülüp huzuruna vardığınızda *“size yaptıklarınızı”* dünyada sürekli olarak işlediğiniz ve işleyeceğiniz kötü amellerinizi “*haber verecek.”* Allah’ın bu amelleri haber vermesinden maksad, işledikleri kötülüklere karşı onları cezalandırmasıdır. “Sizi cezalandıracaktır” ifadesi yerine “*haber verecektir*” ifadesinin tercih edilmesi şunu bildirmek içindir: O münâfıklar dünyada iken amellerinin hakikatını bilmiyorlardı. Onlar bunları o gün gerçek sûretleri ile gördüklerinde bilecek ve anlayacaklardır.

سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَاَعْرِضُوا
عَنْهُمْ اِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾

95. Siz yanlarına geldiğiniz zaman kendilerinden vazgeçesiniz diye Allah’a yemin edecekler. Onlardan vazgeçin, çünkü onlar murdardır. Kazandıkları şeylerin cezâsı olarak varacakları yer de cehennemdir.

“Siz yanlarına geldiğiniz zaman” Savaştan dönüp o münâfıkların yanına vardığınız zaman *“kendilerinden vazgeçesiniz diye”* işledikleri günahları görmezlikten gelesiniz, kendilerini kınamayı ve azarlamayı terk edesiniz diye yalan mazeretlerini “Vallahi çıkmaya gücümüz olmadı, şayet gücümüz yetseydi elbette geri kalmazdık.” diyerek te’kid etmek için *“Allah’a yemin edecekler.”* Âyette bahsedilen münâfıklar Ced b. Kays, Mu‘teb b. Kuşeyr ve arkadaşlarıdır.

“Onlardan vazgeçin,” fakat bu onların da istediği gibi onlardan râzı olma şeklinde bir vazgeçme değil, onlardan uzaklaşma, onları kınama ve tahkir şeklinde olsun. *“Çünkü onlar murdardır.”* pis koku gibi uzak durulması gereken murdar kimselerdir. Onlarda manevî pislik vardır. *et-Tibyân*’da bu ifâdenin tefsîrinde şöyle denilmiştir: Yani kendileri necistir, amelleri de çirkindir. Onlar kınama ve azarlama yoluyla temizlenmezler.

“Kazandıkları şeylerin cezâsı olarak varacakları yer de cehennemdir.” Bu ifade onlardan niçin vazgeçilmesi gerektiğini açıklamaktadır. Çünkü onların cehennem

ehlinden olmaları, kendilerinden kaçınılmasını gerekli kılan sebeplerden, onların ayıplama ve kınama yoluyla ıslah olmalarını beklemekten vazgeçmeyi gerektiren hususlardandır. Onlar dünyada kazandıkları çeşitli günahlar sebebiyle mutlaka cezalandırılacaklardır.

يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۚ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى
عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

96. Size yemin ediyorlar ki kendilerinden râzı olasınız. Siz onlardan râzı olsanız bile Allah, fâsık topluluktan râzı olmaz.

"Size" gelip Allah'a *"yemin ediyorlar ki"* yalan yeminleri sayesinde *"kendilerinden râzı olasanız"* ve onlara yaptığınız eski muameleye devam edesiniz. *"Siz onlardan râzı olsanız bile Allah, fâsık topluluktan",* küfürde inat etmeye devam edenlerden *"razı olmaz."* Çünkü sizin râzı olmanız Allah'ın râzı olmasını gerektirmez. O münâfıklar Allah'ın kendilerine gazab ve azab edeceği kimseler zümresinde bulundukları sürece tek başına sizin râzı olmanız onlara hiçbir fayda vermez.

Âyetten maksad muhatapları münâfıklara rıza göstermekten ve öne sürdükleri yalan mazeretlerine aldanmaktan çok güçlü ve etkili bir şekilde nehyetmektir. Çünkü Allah Teâlâ'nın râzı olmadığı bir kimseden râzı olmak, bir müminden hemen hemen hiç sâdır olmaması gereken bir husustur. Nitekim *el-İrşâd'*da böyle geçmektedir.

Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (a.s.), Tebük seferinden dönüp Medine'ye geldiğinde: "*Onlarla (münâfıklarla) oturmayın ve konuşmayın!*"[245] buyurmuştur. Bu hadis de göstermektedir ki tevbe edinceye kadar münâfıkları ve günahta ısrar edenleri terk etmek, onlardan uzak durmak gerekir.

Muhammed Bâkır (r.a.) demiştir ki: "Babam Zeynelâbidîn (rh.a.) bana tavsiyede bulunup şunları söyledi: "Şu beş sınıf insanla dostluk kurma, komşuluk etme ve onlarla yola çıkma:

1. Fâsıkla dostluk kurma. Çünkü seni bir lokma ekmeğe ve hatta daha basitine satar. Ben "Babacığım! "Daha basiti nedir ki?" diye sorunca: "Bir lokma ekmeğe tamah eder, sonra da onu elde edemez." dedi.

2. Cimriyle dost olma. Çünkü, en çok ihtiyacın olan şeyi bile senden esirger.

3. Yalancıyla dost olma. Çünkü o serap gibidir. Sana, yakın olanı uzak, uzak olanı da yakın gösterir.

4. Ahmakla dost olma. Çünkü, sana fayda vereyim derken zarar verir. Nitekim, "Akıllı düşman, ahmak dosttan daha hayırlıdır." diye bir söz vardır.

5. Akrabasıyla ilişkisini kesen (sıla-i rahmi terk eden) kimseyle de dost olma. Çünkü

ben böyle insanların Allah Teâlâ'nın Kitabı Kur'ân-ı Kerim'in üç yerinde lânetlendiklerini gördüm."

Yukarıda geçen âyetlerde şu hususlar beyan edilmektedir:

1. Mazereti kabul etmek, haddi zâtında şerefli insanların ahlâkı olmakla birlikte yalan yere yapılan mazeret beyanı, kabul edilmeyip sahibine reddedilir.

Mesnevî'de denilir ki:

Ahmak kişinin özrü, suçundan beterdir
Cahilin özrü, ilmin zehri gibidir

2. Mazeretini ve asıl gayesini örtmek maksadıyla yapılan yalan yemin, din katında bâtıldır, kötülenmiştir. Dahası nice doğru yemin vardır ki takvâ sâhibi mümin, Allah Teâlâ'nın ismini rastgele ağzına almaktan sakındığı için bunlara dahi cesaret edemez. Öyleyse dili zaptetmek lâzımdır. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Kul, sakıncalı olanlardan sakınmak için yapılmasında beis olmayanları da terk etmedikçe müttakîlerin derecesine ulaşamaz*."[246]

3. Münâfıklar murdardır. Yani iyi olmayan, kötü bir tıynette yaratılmışlardır. Bu tıynetin kötülüğü sebebiyle de kötü ameller ve yerilen vasıflar kazanmışlardır. Böylece hem maddi ateşe, yani cehennem ateşine; hem de mânevî ateşe, yani Allah Teâlâ'dan, Rasûl (a.s.)'dan ve bütün müminlerden uzak kalmaya müstahak olmuşlardır.

Şiblî bir kadın gördü. Ağlıyor ve:

"–Heyhat, çocuğumdan ayrı düştüm." diyordu. Şiblî de ağlamaya başladı ve:

"–Heyhat dostlardan ayrı kaldım." dedi. Kadın:

"–Niçin böyle söylüyorsun?" dedi.

Şiblî şöyle cevap verdi:

"–Sen kesinlikle fânî olacak olan mahluk için ağlıyorsun. Ben bâkî olan Hâlık'tan ayrılışıma niçin ağlamayayım?"

Çocuk ve arkadaş nasılsa ölecek sonunda
Ey dost! Ölmeyecek, Hay olandan başkasına gönül bağlama

Öyleyse, mahrumiyete terk edilmiş âşığın ayrılık eleminden ötürü çok ağlaması, ileri derecede vecd ve iştiyak içerisinde bulunması gerekir. Ancak bu sayede umulur ki Allah Teâlâ aradaki perdeyi kaldırır, gam ve kederinden sonra onu sevinçli kılar. İyilerden ve kendisine yakın kullarından nasıl râzı ise ondan da râzı olur ve ebediyyen ona gazap etmez.

---

[238]. Beyhakî, Delâil, V, 319
[239]. Müslim, İman, 95
[240]. İbn Sa'd, II, 165
[241]. Aclûnî, I., 287
[242]. Tirmizî, Menâkıb, 29; Münzirî, Terğîb, II, 437-438
[243]. Buhârî, İsti'zân, 1; Müslim, Cennet, 28
[244]. Onuncu cüz, 1101 senesi Zülhicce ayının 2'sinde Bursa beldesinde bulunan evimde tamam oldu. Allah Teâlâ'ya hamdolsun!
[245]. Süyûtî, ed-Dürru'l-mensûr, IV, 266
[246]. Tirmizî, Kıyamet, 19; İbn Mâce, Zühd, 24

BEDEVÎLER

اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ
عَلٰى رَسُولِهٖۜ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا
يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَٓائِرَۜ عَلَيْهِمْ دَٓائِرَةُ السَّوْءِۜ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ
عَلٖيمٌ ﴿٩٨﴾ وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ
مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِۜ اَلَٓا اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْۜ سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فٖي رَحْمَتِهٖۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٩٩﴾

97. Bedevîler, kâfirlik ve münafıklık bakımından hem daha beter, hem de Allah'ın Rasûlü'ne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

98. Bedevîlerden öylesi vardır ki Allah yolunda harcadığını angarya sayar ve sizin başınıza belâlar gelmesini bekler. *(Bekledikleri)* o kötü belâ kendi başlarına gelmiştir. Allah pek iyi işiten, çok iyi bilendir.

99. Bedevîlerden kimi de var ki Allah'a ve âhiret gününe inanır, verdiğini Allah katında yakın dereceler kazanmaya ve Rasûl'ün duâlarını almaya vesile sayar. İyi bilin ki o, *(verdikleri)* kendileri için yakın dereceler*(e vesile)*dir. Allah onları rahmetinin içine koyacaktır. Muhakkak ki Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

" اَلْاَعْرَابُ (bedevîler)" kelimesi, " اَلْعَرَبِى " kelimesinin çoğuludur. Tıpkı "el-Arab"ın "arabî" kelimesinin, "el-mecûs"un "mecûsî" kelimesinin ve "el-yehûd"un da "yehûdî" kelimesinin çoğulu olması gibi.

"el-Arab" ile *"el-A'râb"* arasındaki fark şudur: *"el-Arab"*, özel bir ırkın (Arapların) adı olup şehirde ve çölde yaşayanlarına şâmildir. "*el-A'râb* (bedevî)" kelimesi ise bu ırkın, çölde yaşayanlarına verilen addır. Dolayısıyla *"el-Arab"* kelimesi *"el-A'râbî"* kelimesinden daha geneldir. Ayrıca "el-Arab" kelimesinin şehir ve köylerde yerleşik olarak yaşayan Araplar için, *"el-A'râb"* kelimesinin ise çöl halkı (bedevîler) için kullanıldığı da söylenmiştir. Demek ki bu iki kelime farklı mânâlara gelmektedir.

"Bedevîler" çölde yaşayan Araplar, şehirlerde yaşayanlardan *"kâfirlik ve münafıklık bakımından hem daha beter"*dirler. Çünkü çöl halkı, itaate yanaşmama, emre boyun eğmeme karakterinde olmaları bakımından vahşi hayvanlara benzerler. Sıcak ve kuru havada yaşamaları kalplerinin katılığını artırmıştır. Kalplerindeki katılık da onlarda kibir, övünme ve haktan sapma gibi kötü hasletleri doğurmuştur.

Ayrıca hiç eğitim görmemiş, ilim ve marifet ehli insanlar arasına girmemiş, Allah'ın kitabını ve Rasûlü'nün nasihatlarını dinlememiş olan kimse, gecesini ve gündüzünü ilim

ve hikmet ehlinin sohbetinde bulunup Kitap ve sünnetin nasihatlarını dinleyerek geçiren kimseyle nasıl denk olur?! Bu yüzden bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Köy halkı, kabir halkına benzer.*"[247] Hadiste geçen "küfûr" kelimesi, "köy" mânâsına gelen *"kefr"* kelimesinin çoğuludur (Kelimede örtmek mânâsı vardır). Köy de insanları örttüğü için ona *"kefr"* denilmiştir. Hadis'in mânâsı şu şekildedir: Köy sâkinleri, ölüler gibidir. Büyük şehir ve cuma yüzü görmezler. *el-Firdevsü'l-a'lâ* adlı eserde şöyle denilir: "Hadisteki köylerden maksat, büyük şehirlere ve ilim ehlinin toplandığı merkezlere uzak olan köylerdir. Bu gibi yerlerde yaşayan insanlar, daha cahil olmakta ve bid'atlara daha çabuk düşmektedir."

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Köye gitme! Köy adamı ahmak eder
Aklı nursuz, fersiz bir hale koyar
Peygamberin sözünü dinle ey seçkin adam!
"Köyde yurt tutmak akla mezar olacak"

Şehir halkı ile çöl halkı arasındaki farkı anlamak istiyorsan, dağda yetişen meyvelerle bahçede yetişen meyveleri karşılaştır.

el-İrşâd'da şöyle denilmektedir: Âyetteki bu ifâde, bir cinsi bazı fertlerinin vasfı ile vasfetme kabilindendir (Yani âyette, bedevîlerin tamamının değil, bazısının bu özellikte olduğu ifade edilmektedir). ***"Gerçekten insan nankördür."*** (el-İsrâ, 17/67) âyetinde de aynı durum sözkonusudur. Çünkü, ileride görüleceği üzere bedevîlerin tamamı bu özellikte değildir. **Kâşifî** demiştir ki: "Kastedilen Temîmoğulları, Esedoğulları, Gatafan ve Medîne civarındaki Araplar olup tam bedevî sayılmazlar. Onlar özel bir topluluktur."

"hem de Allah'ın Rasûlü'ne indirdiği kanunları" Allah katından Rasûlüne indirilmiş olan ibadet ve şer'î hükümlerin sınırlarını, farzlarını ve sünnetlerini *"tanımamaya daha yatkındır"* daha müsait ve müstahaktır. Çünkü onlar Kur'ân ve sünneti duyup dinlemekten uzaktırlar. Bu yüzden bedevînin namazda imamlık yapması mekruh görülmüştür. Haddâdî'nin tefsîrinde bu şekilde zikredilir. *Fethu'l-karîb*'de kaydedildiğine göre âlimler, bir imam namazda mekruh olan şeyleri irtikab ediyorsa ona uymak mekruh olur. Bakanının ve idarecinin onu azletmesi gerekir, demişlerdir.

"Allah" hem çöl halkının, hem de şehir halkının durunmlarını *"çok iyi bilendir",* kötülük yapanlara ceza, iyilik yapanlara sevap verme konusunda "*hikmet sâhibidir."*

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmiştir: Nasıl ki sûret âleminde çöl ve şehir varsa, insanın manevî âleminde de çöl ve şehir vardır. İnsandaki çöl, nefsi; şehir ise kalbidir. Âyette geçen "el-a'râb (bedeviler)" kelimesi, nefse ve nefsin taşıdığı küfür ve nifaktan ibaret olan hevâya işaret etmektedir. Allah'ın insanları yarattığı fıtrat kanununa

göre nasıl ki iman kalbe ait zâtî sıfatlardan ise küfür ve nifak da nefse ait zâtî sıfatlardandır. Nefsin sıfatının kalbe sirâyet etmesi ve böylece kalbin nefsin boyası ile boyanması sebebiyle kalbin kâfir olma ihtimali vardır.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Hava yavaş yavaş suyu nasıl çekerse
Ahmak da sizden bir şeyler çalar, ruhen yoksul bırakır
Senin hararetini çalar, soğukluk verir
Seni soğuk taş üstüne oturmuş kişiye döndürür

Aynı şekilde, nefse kalp sıfatının sirayet etmesi ve böylece nefsin kalp boyası ile boyanması sayesinde nefsin mümin olması da mümkündür.

Sakın öd ağacının aslı ağaçtır deme
Dumanını gör, ne müstesnâ, ne güzel!

Yani, bu koku ona gülsuyuna yakınlık sebebiyle sirâyet etmiştir. Bu meşhur bir husustur.

Kalb, kâfir olsa bile nefis, küfür ve münâfıklıkta o kalbden daha şiddetli olur. Aynı şekilde nefis mümin olsa bile kalb, iman bakımından o nefisten daha kuvvetli olur.

"*Allah'ın Rasûlü'ne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındır."* Yani nefis ve sıfatları, kalbe göre Allah'ın ruhlara nâzil olan vâridâtını (ilhamlarını) tanımamaya daha müsaittir. Çünkü ruh, sûret âlemindeki Rasûl mesabesindedir.

"*Allah çok iyi bilendir,"* bazı kâfir nefisleri mümin, bazı mümin kalpleri de kâfir yapmada *"hikmet sahibidir.*"

وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَٓائِرَۜ
عَلَيْهِمْ دَٓائِرَةُ السَّوْءِۜ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

98. Bedevîlerden öylesi vardır ki Allah yolunda harcadığını angarya sayar ve sizin başınıza belâlar gelmesini bekler. *(Bekledikleri)* o kötü belâ kendi başlarına gelmiştir. Allah pek iyi işiten, çok iyi bilendir.

Bazı fertlerinin sıfatı ile sıfatlanan *"bedevîlerden öylesi vardır ki"* Allah yolunda *"harcadığını"* sûreta sadaka olarak verdiği malı *"angarya"* zarar *"sayar"*

" اَلْمَغْرَمُ (angarya, zarar)": Bir insanın malına, suçsuz yere ârız olan zarar demektir. Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, malını Allah yolunda harcadığında kendisine sevap kazandıracağına, Allah yolunda harcamadığında ise ceza ile karşılaşacağına inanmayan kimse, elbette infak ettiği şeyi zarar ve boşu boşuna mal zâyiâtı sayar. Böyle

kimse infak ediyorsa, bunu ancak gösteriş ya da takiyye için yapar.

“ve sizin başınıza belalar” musîbetler ve âfetler *“gelmesini bekler.”* Münâfıkların, bekledikleri belâlardan maksad, Rasûl’ün (s.a.) ölmesiyle müslümanların devletinin yıkılması, kâfirlerin onlara üstün gelmesi gibi musîbetlerdir. Bunu bekliyorlardı ki bu sayede mallarını tasadduk etmekten kurtulabilsinler.

Bu Fakir (**Bursevî**) der ki: Bu tür nifak bugün de mevcuddur. Görmüyor musun müslüman ismini almış bazı insanlar, infaktan ve sultanın koyduğu vergilerden (tekâlîf-i sultâniyye) kurtulabilmek için nasıl da kâfirlerin gâlip gelmesini arzuluyorlar. Bu yüzden de ancak kerhen tasaddukta bulunuyorlar. Allah böylelerini de, bizi de nefis ve şeytanın tuzağından kurtarsın! Onları ve bizi hakîkî imana sahip olanlardan eylesin!

Bekledikleri *“O kötü bela onların başına gelsin.”* Yaptıkları kötülükler başlarına geri dönsün. Bu, münâfıkların müminler için arzu ettikleri şeyin benzeri ile onlara yapılan bir bedduâdır.

“Allah” onların infak anında söyledikleri hayırsız sözleri *“pek iyi işiten,”* münâfıkların, başınıza belaların gelmesini beklemeleri de dahil içlerinde gizledikleri fâsid şeyleri *“çok iyi bilendir.”*

وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ
عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ اَلَٓا اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ
فِى رَحْمَتِهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾

99. Bedevîlerden kimi de var ki Allah’a ve âhiret gününe inanır, verdiğini Allah katında yakın dereceler kazanmaya ve Rasûl’ün duâlarını almaya vesile sayar. İyi bilin ki o, *(verdikleri)* kendileri için yakın dereceler*(e vesile)*dir. Allah onları rahmetinin içine koyacaktır. Muhakkak ki Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

“Bedevîlerden” el-İrşâd’da zikredildiğine göre: “Mutlak olarak Bedevî cinsinden”, *et-Tibyân*’da belirtildiğine göre ise: “Esed, Cüheyne, Gıfâr ve Eslem bedevîlerinden” *“kimi de var ki Allah’a ve âhiret gününe inanır”*

er-Ravda adlı eserde kaydedildiğine göre bedevîlerden birisi: *“Bedevîler, kâfirlik ve münafıklık bakımından daha beterdir…”* âyetini duyunca ruhu daraldı. Sonra: ***“Bedevîlerden kimi de var ki Allah’a ve âhiret gününe inanır...”*** âyetini işitince: “Allahu ekber! Allah bizi önce yerdi, ardından da övdü.” demiştir.

“verdiğini” Allah yolunda infak ettiği şeyleri *“Allah katında yakın dereceler kazanmaya”* sebep ve vesile sayar.

Haddâdî bu ifâdeleri tefsir ederken der ki: Cihad yolunda sarfettiği nafakasını, Allah katında makam ve sevap elde etmek için Allah Teâlâ’ya bir yakınlık vesilesi sayar. Bu âyette, bütün yakınlık türleri ya da şekilleri dikkate alınarak “ قُرُبَاتٍ ” kelimesi çoğul

olarak getirilmiştir.

Burada şu kudsî hadîse işaret vardır: "*Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım...*"[248]

"ve Rasûl'ün duâlarını almaya vesile sayar." Çünkü, Hz. Peygamber (a.s.) Allah yolunda sadaka verenlere hayır ve bereket duâsında bulunur, onlar için istiğfar ederdi. Bundan dolayıdır ki sadaka alan kimsenin sadakayı alırken sadaka verene duâ etmesi sünnettir. Fakat Hz. Peygamber'in (a.s.) "*Allah'ım, Ebû Evfâ'nın âilesine salât et!*"[249] buyurduğu gibi kişinin kendisine sadaka verene salât etmesi uygun değildir. Çünkü Peygamberimiz'in bir kimseye salât etmesi, kendisine âid özel bir durum olup O'nun dilediği kimseye lütuf ve ihsanda bulunma hakkı vardır.

"İyi bilin ki o," verdikleri şeyler *"kendileri için yakın dereceler"e* vesîle *"dir."* Yani biliniz ki Allah yolunda verdikleri şeyler, onlar için büyük yakınlığa vesîledir. İnfakta bulundukları takdirde bu infakları sayesinde Allah onları kendisine yaklaştıracaktır. Bu ifade onların Allah yolunda infak ettikleri şeyin yakınlıklara sebep olması yönündeki inançlarının doğru olduğuna Allah Teâlâ tarafından onlar lehine yapılan bir şehadet ve onların beklentilerini tasdiktir.

"Allah onları rahmetinin içine koyacaktır." Bu ifade, Allah'ın geniş rahmetinin onları ihâta edeceğine dâir Allah tarafından onlara verilmiş bir vaaddir. Allah katında yakınlığın nasıl olacağını açıklamaktadır.

Kâşifî bu ifâdenin tefsirinde şöyle der: "Allah Teâlâ hemen onları rahmet yeri olan cennetine koyar."

"Muhakkak ki Allah bağışlayandır" tasaddukda bulunanların günahlarını bağışlar, *"esirgeyendir."* kendisine yaklaşanlara merhametlidir.

Sadaka vermenin ve malı Allah yolunda harcamanın fazîleti, herkesçe bilinen bir husustur. Anlatıldığına göre bir zamanlar İsrâiloğulları arasında kıtlık meydana gelir. Bu esnada bir fakir, sokaklardan birine girer. Girdiği sokakta bir zenginin evi de bulunmaktadır. Fakir:

"–Allah rızası için bana sadaka verin!" deyince, zengin ev sahibinin kızı çıkarıp ona sıcak bir ekmek verir.

Yolda zengin adam ona rastgelir ve: "-Bu ekmeği sana kim verdi?" diye sorar. Fakir:

"–Şu evden bir kız." cevabını verince, zengin adam eve girip kızının sağ elini keser.

Bir süre sonra Allah o zenginin halini değiştirir. Adam fakirleşir ve fakir olarak da ölür.

Sonra bu kız güzel olduğu için onu zengin bir genç beğenir ve onunla evlenir. Kızı evine alır, gece olunca kız sofra hazırlar. Yemeği yemek için sol elini uzatır. Zengin genç:

"–Fakirlerin edeplerinin az olduğunu duyardım, sağ elini uzatsana!" der. Kız ikinci ve üçüncü defasında da sol elini uzatır. Bu esnada hâtiften:

“–Sağ elini uzat! Rızasını kazanmak için fakire ekmek verdiğin Rabbin, sağ elini sana geri verdi.” diye bir ses gelir.

Bunun üzerine Allah’ın emriyle kız sağ elini çıkarıp yemeğini yemeye başlar. Bu hikâye *Ravdatü’l-ulemâ* adlı eserde geçmektedir.

Bu hikayeden şu neticeler çıkmaktadır:

Allah Teâlâ bir kimseye nimet verir de o kimse onun şükrünü edâ etmezse o nimetin elinden yok olup gitmesi cezası ile cezalandırılır. Bel‘am’ı görmüyor musun? İslâm nimetine şükretmemişti de Allah onun ruhunu küfür dini üzere almıştı. *Minhâcü’l-âbidîn* adlı eserde böyle kaydedilir. Çünkü kim yaptığı ve terk ettiği her hususta Allah’ın rızasını gözetirse Allah da onun eksiklerini ıslah eder, düzeltir.

Sol el ile yemek yemek edebe aykırıdır. Çünkü şeytan sol eliyle yer. Ancak herhangi bir sebeple mazereti varsa sol eliyle de yiyebilir.

Mesnevî’de denilir ki:

Hz. Peygamber buyurdu: Öğüt vermek için sürekli
Hoş bir şekilde, tatlı bir sesle seslenir iki melek
Derler ki: Rabbim! Cömertleri doyur
Verdikleri her dirheme karşılık yüz bin dirhem ihsan buyur
Allah’ım! Cimrilere, dünyada
Verme, ziyan üstüne ziyandan başka
Para vermek, cömert kişiye lâyıktır
Can bağışlamak, âşıkların cömertliğidir
Sen Allah rızası için ekmek verirsen, sana ekmek verirler
Can verirsen Hak için, sana can bahşederler
Ekin ekenin anbarı boşalır
Ancak bunun iyiliği tarlada belli olur
Fakat kullanılmaz, anbarda saklanırsa
Bitler, fareler ve kurtlar yer onu

Denilmiştir ki: Hak yolda harcanmaktan alıkonan bir malın kat kat fazlası bâtıl yola gider.

Hz. Ali (r.a.) demiştir ki: “Fakirlerin azıkları, zenginlerin mallarında takdir edilmiştir. Şayet bir fakir aç kalmışsa bu, ancak zenginin o fakire hakkını vermemesi yüzündendir. Allah bunun hesabını onlardan soracaktır.”

---

[247]. Aclûnî, II, 477

[248]. Buhârî, Tevhid, 50; Müslim, Zikr, 1-3; Tirmizî, Deavat, 131; İbn Mâce, Edeb, 58

[249]. Süyûtî, ed-Dürru’l-mensûr, IV, 281

İLK MÜSLÜMANLAR

وَالسَّابِقُونَ الْاَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِر۪ينَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذ۪ينَ اتَّبَعُوهُمْ
بِاِحْسَانٍۙ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي
تَحْتَهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَٓا اَبَداًۜ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ﴿١٠٠﴾ وَمِمَّنْ
حَوْلَكُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ مُنَافِقُونَۜ وَمِنْ اَهْلِ الْمَد۪ينَةِ مَرَدُوا عَلَى
النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْۜ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْۜ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ
اِلٰى عَذَابٍ عَظ۪يمٍۚ ﴿١٠١﴾ وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلاً
صَالِحاً وَاٰخَرَ سَيِّئاًۜ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَح۪يمٌ ﴿١٠٢﴾ خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكّ۪يهِمْ بِهَا وَصَلِّ
عَلَيْهِمْۜ اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَهُمْۜ وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿١٠٣﴾ اَلَمْ
يَعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِه۪ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ
اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّح۪يمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ
وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَۜ وَسَتُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَۚ ﴿١٠٥﴾ وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿١٠٦﴾

100. Muhâcirler'den ve Ensâr'dan *(İslâm'a girmekte)* ilk öne geçenler ile onlara güzellikle tâbî olanlar var ya... Allah onlardan râzı olmuştur, onlar da Allah'tan râzı olmuşlardır. *(Allah)* onlara altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş budur.

101. Çevrenizdeki bedevî Araplardan münâfıklar vardır. Medine halkından bir kısmı da münâfıklığı huy edinmişlerdir. Sen onları bilmezsin, onları biz biliriz. Onlara iki kere azâb edeceğiz, sonra da onlar, büyük azaba itileceklerdir.

102. Başka bir kısmı da günahlarını itiraf ettiler, iyi amelle kötü ameli birbirine karıştırdılar. Allah'ın onların tevbesini kabul etmesi umulur. Çünkü Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

103. Onların mallarından kendilerini temizleyeceğin, yücelteceğin bir sadaka al ve onlara duâ et; çünkü senin duân, onlara huzur verir. Allah işitendir, bilendir.

104. Bilmediler mi ki, kullarından tevbeyi kabul eden, sadakaları alan Allah'tır. Ve Allah, tevbeyi çok kabul eden, çok esirgeyendir.

105. De ki: "Yapın *(yapacağınızı)*; yaptığınız işleri Allah da görecek, Rasûlü de,

müminler de. Sonra görülmeyeni ve görüleni bilen *(Allah)*'a döndürüleceksiniz. O size yaptıklarınızı bir bir haber verecektir.

106. Başka bir takımları da var ki Allah'ın emrine bırakılmışlardır. *(Allah)* onlara ya azab eder, ya da tevbelerini kabul eder. Allah en iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

"Muhâcirler'den ve Ensâr'dan (İslâma girmekte) *ilk öne geçenler"* Muhâcirler'den ilk öne geçenlerden maksad, sahâbenin en eskileridir. Onlar ilk iman eden, iki kıbleye (Mescid-i Aksa'ya ve Kâbe'ye) doğru namaz kılan ve Bedir savaşına katılan sahâbilerdir. İlk müslüman olan kişi Hz. Hatîce (r.anhâ)'dır. Âlimlerin ekseriyeti bu görüştedir.

Ensâr'ın ilk öne geçenleri ise Birinci Akabe bey'atında hazır bulunan yedi kişi, İkinci Akabe bey'atı'nda hazır bulunan yetmiş kişi ve bir de Ebû Zürâre, Mus'ab b. Umeyr'in Medine'ye (muallim olarak) geldiğinde iman eden (Medineli) müslümanlardır. Cenâb-ı Hak, (îmanda) ilk öne geçenleri övmüştür. Çünkü öne geçen, peşinden gelenin imamı, rehberidir. Üstünlük, önde olana âittir.

"ile onlara güzellikle" yani, güzelliği/ihsânı kendilerinde bulundurarak *"tâbî olanlar var ya…"* "Güzellik/ihsân"dan maksad, her güzel haslettir.

Burada belirtilen kimseler, Muhâcirler'den ve Ensâr'dan ilk öne geçenlere tâbi olan müminlerdir. Onların Muhâcirler olsun Ensar olsun sahabenin tamamı olduğu da söylenmiştir. Çünkü onlar diğer müslümanlara nisbetle İslâm'a ilk önce girenlerdir. Onlara tâbi olanlar ise kıyamet gününe kadar gelecek müminlerdir.

İtâatlerini kabul etmek ve amellerinden hoşnut olmak suretiyle *"Allah onlardan râzı olmuştur,"* dünya ve âhiret nimetlerine nâil olmaları sebebiyle "*onlar da Allah'tan râzı olmuşlardır."*

Allah *"onlara altlarından ırmaklar akan,"* ağaçlarının altında ırmaklar akan bahçeler *"içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır."* Bu cennetlerde ebedî olarak, hiç sonu gelmeyecek şekilde takdir edilmiş olarak kalacaklardır.

"Ebeden" kelimesi, gelecek zamanın tümünü içine alır. Tıpkı "ezel" kelimesinin geçmiş zamanın tümünü içine alması gibi. Bu iki kelime, iki zamanın (gelecek ve geçmişin) uzunluğunu ifadede çokça kullanıldığı için bazen çoğullarına izâfe edilir ve *"ebedü'l-âbâd"*, *"ezelü'l-âzâl"* denilir. "Dâimî" anlamındaki "sermed" kelimesine gelince, bu hem geçmiş hem de geleceği içine alır.

Her türlü noksanlıklardan münezzeh olan Allah'ın onlar için hazırladığı cennetlerde nâil olacakları büyük izzet ve ikram, *"işte büyük kurtuluş budur."* Bunun ötesinde başka bir kurtuluş yoktur.

Bilesin ki Hz. Peygamber (a.s.) kırk yaşında iken Mekke'de kendisine ilk vahiy geldi.

Ardından insanlardan bir cemaat ona bey'at edip müslüman oldular. Kureyş kâfirleri bu müminlere saldırdılar. Kendi dinlerine geri döndürmek için onlara zulmettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.) onlara Habeşistan'a ve onun meliki Necâşî'ye hicret etmelerini emretti. Peygamberliğin beşinci senesinde Recep ayında yaklaşık seksen kişi olarak yola çıktılar. İşte bu, müminlerin ilk hicretidir.

Daha sonra birinci ve ikinci Akabe görüşmelerinde Ensâr'dan (Medinelilerden) bir grup ona bey'at etti. Birinci Akabe bey'atı peygamberliğin on birinci senesinde, İkinci Akabe bey'atı ise on ikinci senesinde gerçekleşti.

İkinci Akabe görüşmesine katılanlar Medîne'ye dönerlerken Hz. Peygamber (a.s.), Mus'ab b. Umeyr'i Medineliler'e İslâm'ın esaslarını ve Kur'ân'ı öğretmek üzere onlarla birlikte gönderdi. Bu sayede Medineliler'den çok sayıda insan müslüman oldu. Muhâcirler de Rasûlullah (a.s.)'a yardım ettikleri için Medineliler'e "Ensâr" (Peygamber'e yardım edenler) adı verildi. Çünkü Medineliler hem Hz. Peygamber'e (a.s.), hem de kendilerine hicret eden (Mekkeli) müminlere yardım etmişlerdir. Kendilerine geldiklerinde onları barındırmışlar ve her türlü yardımda bulunmuşlardır. Sonra Ensâr ve Muhacirler bütün savaşlarında Hz. Peygamber (s.a.)'e hep birlikte yardım ettiler. Hz. Peygamber (a.s.) peygamberliğinin on dördüncü senesinde Medine'ye hicret etti. Bu da (müminlerin) ikinci hicretidir.

Kıble'nin Beytü'l-makdis'ten Kâbe'ye çevirilmesine gelince bu hâdise, Peygamber Efendimiz'in Medine'de ikamete başlamasının on sekizinci ayının başlarında Şa'bân ayında Çarşamba günü vâkî olmuştur. Bu sene içerisinde Ramazan ayının on dokuzuncu günü büyük Bedir savaşı meydana gelmiştir. Hudeybiye gazvesi ise hicretin altıncı senesinde gerçekleşmiştir. Rıdvân Bey'atı da bu yıl içerisinde yapılmıştır.

Denilmiştir ki: Âlimlerimizin icmâına göre bu ümmetin en fazîletlileri, dört büyük halifedir. Sonra ise Aşere-i Mübeşşere'nin geriye kalan altısı, sonra Bedir savaşına katılanlar, sonra Uhud savaşına katılanlar, sonra Rıdvân bey'atında bulunanlar gelir.

Âyette geçen *"es-sâbikûne'l-evvelûn"* (ilk öne geçenler) hakkındaki diğer bazı yorumlar şunlardır:

1. *"Sâbikûn (öne geçenler)",* kendilerine ezelî inayetin sebkat ettiği, önce ulaştığı kimselerdir. Nitekim Allah Teâlâ onlar hakkında ***"Tarafımızdan kendilerine güzel âkibet takdir edilmiş olanlara gelince, işte onlar oradan*** *(cehennemden)* ***uzak tutulurlar."*** (el-Enbiya, 21/101) buyurmuştur. "Evvelûn (ilkler)" ise inayet kendilerine ilk olarak ulaşan kimselerdir.

2. Yokluktan varlık âlemine çıkarken önde bulunan ve ilk çıkanlardan olanlardır. Onlar ruhlar âleminde Ruhlar askerler gibi saf saf durdukları zaman ilk safta yer alanlardır.

3. Âdem'in sulbünden çıkma esnasında, Âdem'in zürriyetlerinin zerreleri onların sulblerinden alınırken öne geçenler, Rablerinin hitabını ilk işitenler.

4. Allah Teâlâ, Hz. Âdem'i yarattığı çamuru kırk sabah kendi eliyle yoğururken zerreleri Allah'ın kudret eline en önce dokunan kimselerdir. Bu kırk sabahın sonunda Allah'ın kudretini kemal derecesinde üzerlerinde ilk olarak ızhar ettiği kimselerdir.

5. Sülûk ayağı ile Rububiyyet'in huzuruna dönerken akranlarından öne geçenler; helâl duvarlarına ulaşırken ilk sırada yer alanlar.

Bilesin ki öne geçme, Hz. Peygamber'e (a.s.) ve ümmetine mahsustur. Nitekim bunu Peygamber Efendimiz "*Biz, sonra gelen öne geçenleriz*."[250] sözleri ile haber vermiştir. Yani: Biz, sûrete (dünyaya) gelmede sonra, mânâya girme konusunda önde gidenleriz.

Fethu'l-karîb adlı eserde denilmiştir ki: "Biz, dünyaya gelme ve kitap verilme bakımından sonuz. Kıyamet gününde fazîlet, cennete girme ve hesap vermede önde gidenleriz. Dolayısıyla bu ümmet cennete diğer ümmetlerden önce girecektir."

Öne geçmek, ya ayakla olur ya da himmetle. Tercih edilen ve önde gelen, ikincisidir. **Ebü'l-Kâsım Cüneyd** (k.s.)'dan hikaye edilir. O şöyle bir hâdise anlatmıştır:

Ben câmiye erkenden gelirdim. Buna rağmen "Ey Ebü'l-Kâsım, geçildin!" diye bir ses duyardım. Bir sonraki cuma gününde daha da erken bir vakitte geldim. Yine de "Geçildin, ey Ebü'l-Kâsım!" sesini duydum. Bu durum bu şekilde devam etti.

Nihayet ben cuma günü sabah erkenden câmiye gittim. Buna rağmen "Geçildin ey Ebü'l-Kâsım!" sesini duydum. Erkenden gelmeme rağmen beni kimin geçmekte olduğunu bana bildirmesini Allah'tan istedim. Hâtiften, Mihrab'ın bir köşesinden şöyle bir ses geldi:

"Seni geçen, câmiden insanların en sonuncusu olarak çıkacak olan kişidir." Bunun üzerine ben cuma namazını kıldım ve ikindiye kadar (camide) oturdum. İkindi namazını cemaatle kılıp cemaatin çıkmasını bekledim.

Cemaatin en sonunda bir pîr-i fânînin olduğunu gördüm. Hemen ona yapışıp:

"–Ey yaşlı! Cemaate ne zaman geliyorsun?" diye sordum. Yaşlı adam:

"–Zeval vaktinde." cevabını verdi. Ben:

"–Peki hangi sayede beni geçiyorsun? Senin durumun bana bildirildi." dedim. Yaşlı:

"–Ey Ebü'l-Kâsım! Ben, câmiden çıktığım zaman böyle bir güne bir daha kavuşursam câmiye geleceğim diye niyet ederim." dedi. Ben anladım ki öne geçmek ayakla değil himmetledir.

Mesnevî'de şöyle geçer:

İlk düşünce amelde son olarak geldi
Hele bir de ezelî vasfa sahip olan düşünce olursa
Gönül Kâbe'ye gider her an

Beden de Allah'ın lütfuyla gönlün tabiatına bürünmede
Bu uzaklık ve kısalık bedene göredir
İlâhî âlemde uzunluk kısalık olur mu?
Allah bedeni değiştirince
Fersaha, mile ihtiyaç olmadan yürür, gider

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا
عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ
اِلَى عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾

101. Çevrenizdeki bedevî Araplardan münâfıklar vardır. Medine halkından bir kısmı da münâfıklığı huy edinmişlerdir. Sen onları bilmezsin, onları biz biliriz. Onlara iki kere azâb edeceğiz, sonra da onlar, büyük azaba itileceklerdir.

"Çevrenizdeki" yani beldeniz Medine'nin çevresinde bulunan *"bedevî Araplardan münâfıklar vardır."* Bunlar Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Eşca' ve Gıfâr kabileleridir. Bunlar Medine'nin etrafında oturuyorlardı.

"Medine halkından bir kısmı da münâfıklığı huy edinmişlerdir." Nifağı huy edinmişler, onun üzerinde karar kılmışlar veya münafıklıkta mâhir olmuşlardır.

"Medine" kelimesi mutlak olarak söylendiğinde içerisinde Rasûlullah (s.a.)'in evinin, minberinin ve kabrinin bulunduğu hicret yurdu anlaşılır.

Medine şehrinin daha birçok ismi vardır. *"Tâbe"* ve *"Taybe"* bunlardandır. Şirkten hali olduğu, emniyet ve refah içinde olmaları sebebiyle orada yaşayanlara hoş geldiği, orada yaşamak güzel olduğu, toprağı temiz olduğu ya da münâfıklıktan temiz olduğu için böyle isimlendirilmiştir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Körüğün demir pasını uzaklaştırıp yok etmesi gibi (Medine, kötü) insanları uzaklaştırıp yok eder*."[251] Başka bir hadiste ise: "*Îmân, Medine'ye yılanın deliğine eğilip bükülmeden girdiği gibi girer, sığınır.*"[252] buyurulmuştur.

Buradaki Medine'den maksat Şam bölgesinin tamamıdır. Çünkü Medine şehri de Şam diyarındandır. Hadiste Medine isminin özellikle zikredilmesi, şerefine binaendir. Bu izaha göre Medine Şam bölgesine aittir.

İbn Melek de bu görüşü benimsemiştir. **Nevevî** ise şöyle demiştir: Medine, ne Şam'a ne de Yemen'e aittir, o Hicaz'a aittir. **İmam Şâfiî** ise, Mekke ve Medine'nin Yemen bölgesine ait olduğunu söylemiştir.

"Sen onları bilmezsin," Bu ifade *"münâfıklığı huy edinmişlerdir."* ifadesini açıklamaktadır. Yani münâfıklıkta o derece maharet kazanmışlar ki sen mükemmel bir zekaya ve kuvvetli bir firasete sahib olmana rağmen onların bu münâfıklığı, sana gizli

kaldı. Onların halini ve münâfıklıklarını sen bilemezsin. *"Onları"* onların münâfik olduklarını *"biz biliriz."* sırlarına biz muttali oluruz. Senden durumlarını gizlemeye güçleri yetse bile bize bunu asla yapamazlar.

"Onlara iki kere azâb edeceğiz," Rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (a.s.) bir cuma günü hutbeye çıktı ve: "*Çık ey falan! Çünkü sen münâfıksın. Çık ey falan! Çünkü sen münâfıksın...*" buyurarak bir grup insanı mescidden çıkardı.[253] Böylece onları rezil ve rüsvay etti. İşte bu, onların gördüğü birinci azaptır. İkinci azap ise, kabir azabıdır. Eserde geldiğine göre münâfik bir kimseye kırk gün sual sorulur, fakat o bu suallerin hiçbirine cevap veremez.

"İki kere" ifadesiyle, mücerred çokluğun kastedilmiş olması da mümkündür. Tıpkı ***"Sonra gözünü iki kere** (yani tekrar tekrar) **çevir bak..."*** (el-Mülk 67/4) âyetinde olduğu gibi.

"Sonra da onlar," kıyamet gününde *"büyük azaba"* cehennem azabına *"itileceklerdir."* Hakîkatte büyük azab, onların yüce dergahından uzak kalması, Hakk'a kavuşma (likâ) ve rü'yet nuru ile aralarına perde çekilmesidir. Mahrumiyet belâsı ve hicranın verdiği eziyetten daha büyük bir azap yoktur.

Acı olan ayrılıktan söz ediyorsun
Ne istersen yap, ancak bunu yapma!
Senden ayrı düşmekten daha acı bir şey yoktur
Sen korumaz, esirgemezsen, halimiz perişan olur
Yüz binlerce ölüm acısını elinden çekmek bile
Senden ayrı düşmeye, yüzünü görmemeye benzemez
Dünyanın cevri, cefâsı ve bütün eziyetler
Hak'tan uzak düşmek ve gafletten daha kolaydır
Çünkü bunlar geçip gider, ancak o geçmez
Devlet ona derler ki, insanın canı uyanık olsun
Sudan ayrılınca bu topraklar çoraklaşır
Uzak düşen sular da sararır, kokar, bulanır
Cehennem ayrılık yüzünden yanıp kavrulmuştur
Gençlik çağına hasret çeken ihtiyar gibi titrer
Kıvılcım gibi insanı yakan ayrılığı anlatsam kıyamete dek
Yine yüz binde birini olsun anlatamam

وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَاٰخَرَ سَيِّئًاۜ
عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٠٢﴾

102. Başka bir kısmı da günahlarını itiraf ettiler, iyi amelle kötü ameli birbirine

karıştırdılar. Allah'ın onların tevbesini kabul etmesi umulur. Çünkü Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

"Başka bir kısım da" Medine halkından bir başka topluluk da, savaştan geri kalma, rahat ve refahı savaşa tercih etme, münâfıklarla birlikte kalmanın kötülüğüne râzı olma gibi işlemiş oldukları *"günahlarını itiraf ettiler,"* yaptıklarına pişman oldular, yalan mazeretler öne sürmediler.

Bunlar savaştan geri kalan bir gruptu. Savaşa (mazeretsiz olarak) katılmayanlar hakkında inen âyet onlara ulaşınca, kendilerini mescidin direklerine bağlamışlardı. Rasûlullah (s.a.) seferden dönüp Medine'ye geldi. Güzel âdeti üzere önce mescide girip iki rek'at namaz kıldı. Onları kendilerini bağlamış olarak görünce durumlarını sordu. Kendisine "Bunlar, seninle savaşa çıkmaktan geri kalanlardır. Kendilerini bu bağlardan Rasûlullah çözünceye kadar bağlarını çözmeyeceklerine Allah'a söz vermişler ve yemin etmişler." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.): "*Ben de onlar hakkında bana emir verilene kadar onları çözmemeye yemin ediyorum.*" buyurdu. Bu âyet nazil oldu. Rasûlullah (a.s.) da onların iplerini çözdü, mazeretlerini kabul etti.[254]

"İyi amelle kötü ameli birbirine karıştırdılar." İyi amelden maksat, onların daha önce yaptıkları iyi amelleri, önceki savaşlara katılmaları, bu seferki savaşa katılmamakla işledikleri günahlarını itiraf etmeleri, bu kusurlarından ötürü kendilerini kötülemeleri ve duydukları pişmanlıklarıdır. Kötü amelden maksad ise önce ve sonra kendilerinden sâdır olan kötü amelleridir. Tebük gazvesinden geri kalmaları da buna dahildir.

Haddâdî, şunları söylemiştir: Denilir ki: Onlar bir defa cihada çıktılar, diğerinde geri kaldılar. Böylece iyi işle kötü işi birbirine karıştırdılar. Nitekim "Dînâr ve dirhemleri karıştırdı." denilir ki bu, 'ikisini bir araya getirdi.' demektir. Yine "Su ve sütü karıştırdı" denilir ki bu da 'birini diğerine kattı' demektir.

"Allah'ın" günahlarını itiraf etmelerinden anlaşılan *"onların tevbesini kabul etmesi umulur."*

"Çünkü Allah bağışlayandır, esirgeyendir." Tevbe edenin daha önce işlediği günahlarını bağışlar ve ona lütuf ve ihsanda bulunur. Bu cümle, önceki cümledeki "asâ (umulur)" kelimesinin ifâde ettiği, tevbeyi kabulün kesin olmasının gerekçesini ortaya koymaktadır. Çünkü, aslında ümit vermek mânâsına gelen bu fiil, cömertlerin en cömerdi olan Allah için kullanıldığında O'nun bunu mutlaka yerine getireceği anlamına gelir, tam bir kesinlik ifade eder.

Haddâdî der ki: İnsanın dâimâ ümit ile korku arasında bulunması için âyette "asâ (umulur)" fiili kullanılmıştır. Böylece insan, affedilme güvencesinden ve Allah'ın emirlerini ihmalden uzak kalmış olur.

Günahın kötülüğünü bilsen
Seni pişmanlık tarafına çeker
Bilmezsen eğer kötülüğün günahını

Ebedî bedbahtlığın belirtisi olur

Bilesin ki bâzı nefisler münâfik, bâzısı kâfir ve bâzısı da mümindir.

Münâfık nefis, şehvetlerden hayvânî sıfata benzer. Şeriatin siyâseti (kontrolü) ve tarikatın terbiyesi ile kalp nefse hakim olduğunda bu sıfat iffete dönüşür. Fakat bu değişme hakikaten değil zâhiren olur. Çünkü nefiste şehvetin sökülüp atılması şeklinde bütünüyle bir değişme olmaz, bilakis yenik düşmesi söz konusu olur.

Kâfir nefis, yenilen ve içilen gıdaları talep etmede behîmî (hayvanlara mahsus) sıfat gibidir. Bu sıfat zıddı ile, yani yeme ve içmeden müstağni olma hali ile değişmez. Çünkü vücûd kendisinden çıkan şeylerin yerine yeni gıdaya ihtiyaç duyar.

Mümin nefis ise gadab, kibir, düşmanlık, hiyanet gibi yırtıcı hayvanlara ve şeytana âid sıfata benzer. Bu nefis, İslâm nûru ile aydınlandığında, iman nuru kalbe aktığında ve gönül Rabb'inin nûru ile açılıp ferahladığında bu sıfatların zıtları olan hilm, tevâzu, muhabbet, sadâkat ve emanet ile değişmesi imkan dahilindedir.

Nefsin sayılan bu ve diğer sıfatları, tümüyle değişmediği veya bunlar kalp sıfatlarının nurları ile mağlup edilmediği sürece o nefiste münâfıklıktan bazı şeyler var demektir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) yalanı, hiyaneti, vaadini yerine getirmemeyi ve ahdi bozmayı münâfiklıktan kabul etmiş ve şöyle buyurmuştur:

"*Dört şey vardır ki bunlar kimde bulunursa namaz da kılsa, oruç da tutsa, kendisinin müslüman olduğunu iddiâ etse de münâfıktır: Konuştuğu zaman yalan söyler; kendisine bir şey emanet edildiğinde hiyanet eder, söz verdiği zaman yerine getirmez, düşmanlık ettiği zaman haddi aşar. Bunlardan birisi kimde bulunursa, onu terk edinceye kadar o kimsede münâfıklıktan bir haslet var demektir*."[255]

Öyleyse akıllı insanın, münâfıklıktan tümüyle kurtulana kadar bütün gücüyle şeriatın hükümlerini ve tarikatın âdâbını yerine getirmeye çalışıp çaba göstermesi gerekir.

Sonra şunu da bilesin ki suçunu îtiraf etmek, mümine babası Âdem (a.s.)'dan kalan bir mîrastır. Rivayet edildiğine göre o, günahına iki yüz sene ağlamış ve sonunda Allah onun tevbesini kabul etmiş, günahını bağışlamıştır. Bundan dolayı demişlerdir ki: Tevbe eden kimsenin tevbe esnasında çokça ağlaması, kendisini hor ve hakir görmesi ve Peygamber (a.s.) Efendimiz'e sıkça salavât getirmesi gerekir. Çünkü Peygamber Efendimiz, bütün nebî ve velîlerin şefaatçisidir. Bundan dolayıdır ki Âdem (a.s.) Allah'a onunla tevessül vetmiş ve:

"İlâhî! Muhammed'in hakkı için beni bağışlamanı diliyorum." demiştir. Tevbe eden kişinin tüm mümin erkekler ve kadınlar için istiğfârda bulunması da gerekir.

İstiğfâr, kulun Rabb'inden günahlarını bağışlamasını talep etmesi demektir. Allah'ın kullarının günahlarını bağışlaması ise lütuf ve ihsanı ile onların günahlarını örtmesi, onların durumlarını insanlara açmaması, insanlara karşı rezil ve rüsvay etmemesidir.

Tevbenin şartlarından birisi de kulun bir daha günah işlememeye azmetmesidir. Unutma veya hata sonucu kişiden günah sâdır olursa, Allah Teâlâ'nın lütuf ve ihsanı ile o kimse affedilir.

Hâfız der ki:

İsyanın yıldırım gibi Âdem'e isâbet ettiği yerde
Günahsız olduğumuz dâvâsını gütmek bize nasıl yakışır?

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكّ۪يهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْۜ
اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَهُمْۜ وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿١٠٣﴾

103. Onların mallarından kendilerini temizleyeceğin, yücelteceğin bir sadaka al ve onlara duâ et; çünkü senin duân, onlara huzur verir. Allah işitendir, bilendir.

Ey Muhammed! *"Onların"* yâni savaştan geri kalan ve günahlarını itiraf eden o kimselerin *"mallarından kendilerini temizleyeceğin, yücelteceğin bir sadaka al!"* Bu sayede onları, bulaştıkları savaşa katılmama kirlerinden temizler ve tezkiye edersin. Yani bu sadakayla ve onu almak suretiyle onların sevaplarını artırırsın, onları muhlislerin mertebelerine yükseltirsin.

Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (a.s.) onları bağlarından çözüp Allah da onların tevbesini kabul edince, evlerine gidip mallarının tamamını getirdiler ve: "Yâ Rasûlallah! İşte bunlar, bizi seninle savaşa katılmaktan alıkoyan mallarımız. Bunları al ve bizim adımıza tasadduk eyle!" dediler. Hz. Peygamber (a.s.) bunu hoş karşılamadı. Bunun üzerine bu âyet indi. Rasûlullah (s.a.) de tevbelerinin tam olması ve savaştan geri kalmalarının keffâreti sayılması için mallarının üçte birini aldı.[256] Peygamber Efendimiz'in onlardan aldığı bu sadaka, farz olan sadaka (zekat) değildir. Çünkü zekat bu şekilde alınmaz.

Bir başka görüşe göre ise âyet, zenginlerden zekat almanın farziyetini bildirmek üzere inmiş, mânâ yönünden önceki âyetlerden ayrı bir âyettir. Daha önce zenginlerden bahsedilmemiş olsa da böyle bir yorum mümkündür. Nitekim ***"Biz onu kadir gecesinde indirdik."*** (el-Kadr, 97/1) âyetindeki zamirle, daha önce zikri geçmediği halde Kur'an kastedilmektedir. Çünkü cümlenin gelişi onu göstermektedir. Bu takdire göre âyetin mânâsı: "Müslüman zenginlerin mallarından sadaka, yani zekat al." şeklinde olur. -Verilen zekat, kulun Allah'a kulluktaki sadakatini gösterdiği için ona sadaka ismi verilmiştir-. Fakihlerin çoğu bu görüşü benimsemiştir:

el-İhtiyâr adlı eserde denir ki: Zekatı vermekten kaçınan kimsenin zekatını devlet reisi zorla alır ve verilmesi gereken yere verir. Çünkü Allah Teâlâ *"Onların mallarından sadaka (zekat) al!"* buyurmuştur.

el-Eşbâh adlı eserde ise mezhebde mutemed olan görüşün zekâtın zorla alınmaması yönünde olduğu belirtilmiştir.

el-Muhît adlı eserde bu hususta şunlar söylenmiştir: Mal sahibi zekatı vermekten imtina ederse, zekat toplayan görevli ondan zorla almaz. Şayet zorla alırsa bu, zekat

yerine geçmez. Çünkü kişinin ihtiyarı olmadan alınmıştır. Fakat hapsetmek suretiyle onu bizzat kendisinin vermesine icbar eder.

el-Mebsût müellifi ise şunları söylemiştir: Zamanımızda zâlimlerin aldıkları zekatlar, öşürler, cizyeler, haraçlar, vergiler ve musâdere malları konusundaki en sahih olan görüş şudur: Şayet mal sahipleri, bunları verirken, verdikleri kimselere zekat niyeti ile verirlerse zekat borçları yerine geçer. Bazı âlimler de: "Alan kişinin aldığı şeyi (ne için aldığını) bilmesi şarttır, dolayısıyla bu konuda daha ihtiyatlı olan, zekâtın tekrar verilmesidir." demişlerdir.

"Ve onlara duâ et." Onlara hayır ve bereket duâsında bulun, onların bağışlanmasını iste. *"Çünkü senin duân, onlara huzur verir."* Senin duân sayesinde gönülleri huzur bulur. Kalpleri yatışır. *"Allah"* onların itiraflarını *"işitendir,"* pişmanlıklarını *"bilendir."*

el-Kâfî adlı eserde kaydedildiğine göre ölü üzerine namaz kılmak, Allah Teâlâ'nın *"onlara duâ et; çünkü senin duân, onlara huzur verir"* âyeti ve Hz. Peygamber (a.s.)'ın "*Her iyi insanın ve günahkarın namazını kılın*."[257] hadisleri ile meşru olmuştur.

Rivayet edildiğine göre Âdem (a.s.) ölünce cennetten bir kefen ve hanût (kefene saçılan güzel koku) getirildi. Melekler indi ve onu yıkayıp tek parçadan oluşan kumaş içerisine kefenlediler, güzel kokuyu üzerine saçtılar. Meleklerden birisi öne geçti onun namazını kıldırdı, ardında da diğer melekler kıldılar.

Bir başka rivayete göre Âdem (a.s.)'ın oğlu Şîs, Cibrîl (a.s.)'dan "Onun namazını kıldır." diye talep edince Cibril: "Sen öne geç ve babanın namazını kıldır." dedi. Şîs de namazını kıldırdı ve namazda otuz defa tekbir getirdi. Daha sonra melekler, Adem (a.s.)'ın oğlu ve vasîsi olan Şîs ile beraber Âdem (a.s.)'ın kabrini hazırladılar, sonra ona lâhid yaptılar, kabrinin üzerine de kerpiç diktiler. Her şey bittikten sonra melekler Şîs (a.s.)'a:

"Çocuklarına ve kardeşlerine (öldükleri zaman) bu şekilde yaparsın. Çünkü bunlar sizin sünnetinizdir (takip edeceğiniz yol budur)." dediler. Bu rivayetten de anlaşılıyor ki ölüyü yıkamak, kefenlemek, namazını kılmak, defnetmek, lâhid yapmak eskiden beri gelen dînî hükümlerdendir.

Bazı âlimler: "Cenaze namazı, bu ümmetin hususiyetlerindendir" demiştir. Bu söz, yukarıda anlatılanlara ters düşmez. Çünkü cenaze namazının eskiden beri gelen dînî hükümlerden olması, onun Kureyş'te bilinen bir uygulama olmasını gerektirmez. Şayet böyle olsaydı, şüphesiz Kureyşliler de bunu yaparlardı. Bazı âlimlerin sözleri arasında şu ifadeler de yer alır: "Câhiliyye döneminde Araplar ölülerini yıkıyor, kefenliyor ve namazlarını kılıyorlardı." Bu dâ, ölü tabutuna konulduktan sonra velisi kalkıp onun

bütün güzelliklerini anlatması, onu övmesi sonra da: "Allah'ın rahmeti üzerine olsun." demesi, ardından da ölünün defnedilmesi şeklinde cereyan ediyordu.

Rivâyete göre Peygamber (a.s.) Medine'ye geldiğinde **Berâ b. Ma'rûr** (r.a.)'ın ölmüş olduğunu öğrendi. Rasûlullah (s.a.) ve ashabı gittiler. Rasûlullah (a.s.) onun kabri başında namazını kıldırdı, namazında dört defa tekbir getirdi.[258]

Âlimlerin söylediklerine göre cenaze namazı, hicretin birinci senesinde farz kılınmıştır. Cenaze namazının farziyetini inkar eden kimse kâfir olur. *el-Kunye* adlı eserde bu şekilde kaydedilmiştir.

Cenaze ile ilgili olarak şu bahisler vardır:

1. Ölüyü yıkamak, eski bir şeriattır, dînî hükümdür. Cenaze namazının sahih olması ve cenazeyi yıkamak için niyet şart değildir. Niyet ancak mükelleflerin zimmetinden farzı kaldırmak için şarttır. Bu da ölüyü yıkamak suretiyle gerçekleşir. Çünkü ölüyü yıkamak farz-ı kifâyedir. Ölünün yıkanması terk edilirse, herkes günahkar olur. Yıkamaya niyet etmekle, yıkayanın ve diğerlerinin zimmetinden bu farz düşer. Ölüyü yıkayacak olan şöyle der: "Allah Teâlâ rızası için yıkamaya niyet ettim."

Ölüyü yıkamanın sebebine gelince, insan ölünce diğer kanı olan hayvanlar gibi pis ve murdar olur. Ölüye hürmet olmak üzere, onu yıkamak suretiyle temizlenir. Ölü su içerisinde bulunsa, onu da yıkamak lazım gelir. Çünkü yıkamayı emreden hitap âdemoğullarınadır. Su içerisinde bulunan ölüyü ise âdemoğlu yıkamamıştır.

Denilmiştir ki rûh bedenden ayrılıp ruhun sökülüp çıkarılmasının verdiği sıkıntıdan insan kurtulup rahatlayınca meni inzal eder. Dolayısıyla sağ olanların onu yıkamaları gerekir. Nitekim *Es'iletü'l-hikem*'de böyle geçmektedir.

Bu fakir (**Bursevî**) der ki: Bu izah tartışma götürür. Çünkü **Hanefiler**'e göre ancak meni şehvetle çıktığı zaman gusletmek gerekir. Ölüde ise şehvet bulunmaz. Şu kadar var ki bu **Şâfiî** mezhebine göre düşünülürse sağlıklıdır. Çünkü bu mezhebe göre meni hangi şekilde gelirse gelsin gusletmek gerekir. Hatta bir kimse ağır bir yük kaldırsa ve bundan dolayı meni gelse **İmam Şâfiî**'ye göre gusül gerekir.

Yıkanan ölünün müslüman olması ve bedeninin tamamının veya çoğunun mevcut olması gerekir. Kafası ile birlikte bedenin yarısının mevcut olması da ekser hükmüne girer. Dolayısıyla kâfirin ve bedeninin yarısı mevcut olan ve fakat kafası bulunmayan (müslüman) ölünün cesedi yıkanmaz.

Yıkayan kimsenin, ölüye bakması helal olan kimselerden olması gerekir. Şayet bir kadın seferde ölse, kendisine mahrem olan bir erkek ona teyemmüm ettirir. Mahremi bulunamaz ise, yabancı birisi eline bir bez parçası sarar ve ona teyemmüm ettirir. Şayet bir câriye ölürse, yabancı bir erkek eline bez sarmadan onu teyemmüm ettirebilir. Aynı şekilde bir erkek, kadınlar arasında ölürse, ona mahremi olan bir kadın veya câriyesi, eline bez sarmadan teyemmüm ettirir.

Henüz kendisine şehvet duyulacak çağa gelmemiş bir kız veya erkek çocuk ölürse, onu

erkek ve kadın yıkayabilir. İmam Ebû Yusûf'tan rivayet edildiğine göre, süt emme çağında ölen bir kız çocuğunu mahremi (zevi'l-erhâm derecesindeki bir yakını) yıkar, başkasının yıkaması mekruh olur.

Erkek, ölen karısını yıkayamaz. Fakat kadın, ölen kocasını yıkayabilir. Ancak herhangi bir şekilde önceden evlilik bağı kalkmış ise yıkayamaz. Yıkayan kimsenin ölünün en yakınlarından olması müstehabdır. Yakınları içerisinde yıkamayı bilen çıkmaz ise takva sahibi ve emanet ehli bir kimsenin yıkaması müstehabdır. Yine yıkama esnasında ölünün insanların bulunmadığı, örtülü bir yere konulması da müstehabdır. Yıkama yerine sadece yıkayacak olan kimse ve yardımcıları girer. *es-Sîretü'l-Halebiyye*'de böyle geçmektedir.

Müslümanların ölüleri ile kâfirlerin ölüleri birbirine karışırsa, üzerinde müslümanlardan olduğunu gösteren alamet bulunanların namazı kılınır, üzerinde kâfirlerden olduğuna dair alamet bulunan ölülerin namazı kılınmaz.

Üzerlerinde herhangi bir alamet olmaz ve müslüman ölüler çoğunluğu teşkil ederse, tüm ölüler yıkanır, kefenlenir ve namazları kılınır. Namaz kılarken cemaat, kâfirler için değil, sadece müslüman olanlar için duâya niyet ederler ve tüm ölüleri müslümanların kabristanlarına defnederler. Şayet bu durumda müslüman ölülerle gayr-i müslim ölülerinin sayısı eşit ise veya kâfir ölülerin sayısı daha çok ise namazları kılınmaz. Yıkanırlar, kefenlenirler ve müşriklerin kabristanlarına defnedilirler.

Doğumdan sonra ağlayarak ses çıkaran ve (daha sonra ölen) bebek yıkanır, adı konulur ve namazı kılınır. Şayet doğumdan sonra ağlamadan ölmüş ise tercih edilen görüşe göre sadece yıkanır, bir bez parçasına sarılır, namazı kılınmaz.

Bir müslümanın kâfir bir yakını ölürse, cenazesini bir necaset yıkar gibi yıkar, bir bez parçasına sarar, bir çukura atar veya mensup olduğu din ehline teslim eder. **Kuhistânî** demiştir ki: Kâfir ölünün (müslümanlar tarafından) yıkanması asla gerekmez. Ancak *Cüllâbî*'de geçtiği üzere, harbî olmayan ve müslüman bir velisi olan kâfirin cesedini yıkamak mübahtır.

Şehidin cenazesi, yıkanmaz. Ama **İmam A'zam**'a göre cünüp olan şehid yıkanır. **İmam Ebû Yûsuf** ve **İmam Muhammed**'e göre ise yıkanmaz. Kadın hayız ve nifastan kesilmiş bir halde iken şehid edilirse burada da yukarıdaki ihtilaf söz konusudur. Hayız ve nifastan kesilmeden önce şehid edilirse, tercih edilen görüşe göre yıkanır.

Bir kimse katledilmeyip de ölse, ölümü velev ki savaş meydanında da olsa, yıkanır.

Bir kimse recm ile, kısas yoluyla, ta'zir cezasıyla, yırtıcı hayvan parçalamasıyla öldürülürse veya üzerine binanın düşmesiyle, boğulmak suretiyle, doğum esnâsında ve benzeri hallerde ölürse yıkanır. Bu konuda âlimler arasında ihtilaf yoktur. Nitekim isyan, yol kesme gibi suçlardan dolayı öldürülen kimse de bir rivayete göre yıkanır, zâhiru'r-rivâyeye göre namazı kılınmaz.

Asılarak öldürülen kimsenin namazının kılınıp kılınmaması konusunda **Ebû Hanife**'den iki ayrı rivayet vardır. Bir kimse hata sonucu kendini öldürürse namazı kılınır. Bu konuda âlimler hemfikirdir. Kendisini kasden öldürürse tercih edilen görüşe

göre namazı kılınmaz. Çünkü böyle kimsenin tevbesi yoktur. Cenaze namazı ise ölü için şefaat demektir.

2. (Müslüman) ölünün cenaze namazını kılmak âlimlerin çoğuna göre farz-ı kifâyedir. Cenaze namazının vakti, ölünün hazır edildiği vakittir. Bundan dolayı (akşam namazına yetiştirilen cenazenin) cenaze namazı akşam namazının sünnetinden önce kılınır. *el-Hizâne*'de bu şekilde zikredilmiştir. Bir hadis-i şerifte: "*Cenaze konusunda acele ediniz*."[259] buyurulmuştur.

Bu fakir (**Bursevî**) der ki: Aslında zamanımızdaki her memleket halkı bu konuda gaflet içinde hareket ediyor. Allah onları bağışlasın.

Cenaze güneşin doğuşu anında veya öğle vakti tam ortada iken ya da batışı esnasında hazır edilmişse bu vakitlerden birisinde cenaze namazı kılınabilir, bunda kerahet yoktur.

Cenaze namazı kılınırken imam cenazenin göğsü hizasına durur. Çünkü göğüs ilim ve îman nûrunun bulunduğu yerdir. Tekbir getirir ve Allah'a senâda bulunur. Yani imam ve imama uyan ve münferid olan kişi şöyle der:

سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ وَ تَبَارَكَ اسْمُكَ وَ تَعَالٰى جَدُّكَ
وَ جَلَّ ثَنَاؤُكَ وَلَا اِلٰهَ غَيْرُكَ

Ey Allah'ım, seni tesbih ve tenzih eder, sana hamdü senâda bulunurum. Senin mukaddes ismin mübârektir ve senin azamet ve celâlin pek yüksektir. Senden başka hiçbir ilâh yoktur.[260]

" وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ " kısmı meşhur hadislerde zikredilmemiştir. Bu yüzden farz namaz kılan kimse onu okumaz. Nâfile namaz kılanın onu okumasında bir beis yoktur. Çünkü nâfile ibâdetler konusunda müminlere genişlik tanınmıştır.

Halebî, Sübhaneke'deki bu cümlenin cenâze namazı dışındaki namazlarda terk edilmesinin daha evlâ olduğunu söyler.

Cüllâbî'de zikredildiği üzere Sübhâneke'yi okuduktan sonra tekbir getirir ve bildiği bir salât ile Peygamber'e (a.s.) salavât getirir. Ya da *el-Mustasfâ*'da belirtildiği üzere farz namazlarda getirdiği salevâtları getirir ve şöyle der:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَ عَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى اِبْرٰهِيمَ
وَ عَلٰى اٰلِ اِبْرٰهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ * وَبَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَ عَلٰى اٰلِ
مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰى اِبْرٰهِيمَ وَ عَلٰى اٰلِ اِبْرٰهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ *

Ey Allahım! Peygamberimiz Muhammed'e ve O'nun ailesine salât et, onların şeref ve kadrini yücelt, Hz. İbrahim ve ailesine salât ettiğin gibi. Ve yine Muhammed'i ve âilesini mübarek kıl, onların feyiz ve bereketlerini daima arttır, Hz. İbrahim ve

ailesini mübarek kıldığın gibi. Şüphe yok ki sen hamîdsin, mecîdsin, bütün övgü, azamet ve celâl sana aittir.[261]

Bu salevâtın mânâsı, "Allah'ım! Muhammed'e kâmil bir salât ile salât et" demektir. Nitekim, metinde salât'ın mutlak olarak zikredilmesi buna delalet etmektedir.

" وَ عَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ " ifâdesi, "Muhammed'in âilesine de İbrâhîm'e ve ailesine salât ettiğin gibi salât et!" demektir. Meşhur olduğu gibi müşebbehün bih'in (yani Hz. İbrahim ve ailesinin), müşebbehten (yani Peygamberimizin ailesinden) daha güçlü olmasını gerektirmesi bir problem çıkarmaz. Nitekim *Kuhistânî*'de böyle geçmektedir.

Sonra bir tekbir daha alır ve hem ölü için hem de sağ-ölü bütün müslümanlar için duâ eder. *Uyûnü'l-hakâik* adlı eserde geçtiği üzere bilinen şu duânın okunması sünnettir:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَ مَيِّتِنَا وَ شَاهِدِنَا وَ غَائِبِنَا وَ ذَكَرِنَا وَ اُنْثَانَا
وَ صَغِيرِنَا وَ كَبِيرِنَا. اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاَحْيِهِ عَلَى الْاِسْلَامِ
وَ مَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْاِيمَانِ وَخُصَّ «هٰذِهِ» هٰذَا الْمَيِّتَ
بِالرَّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ. اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ
فِى اِحْسَانِهِ وَاِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَلَقِّهِ الْاَمْنَ وَالْبُشْرَى
وَالْكَرَامَةَ وَالزُّلْفَى بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Allah'ım! Dirimizi, ölümüzü, burada olanımızı, olmayanımızı, erkeğimizi, kadınımızı, küçüğümüzü, büyüğümüzü bağışla.

Allah'ım! Aramızdan yaşatacaklarını İslâm üzerine yaşat, öldüreceklerini iman üzere öldür. Bu ölüye de kolaylık ve rahatlık ver, onu bağışla.

Allah'ım! Bu kişi iyi bir kimse idiyse, sen onun iyiliğini artır; eğer kötülük işleyen birisi idiyse, günahlarını bağışla. Onu güven, müjde, ikram ve rahmetine yaklaştır. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi olan Allah'ım.[262]

Sabî (küçük çocuk) veya deli için kılınan namazda istiğfarda bulunulmaz. Çünkü onların günahları yoktur. Bunlar için yukarıdaki duâ yerine şöyle denir:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا، اَللّٰهُمَّ جْعَلْهُ لَنَا اَجْرًا وَذُخْرًا، اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ
لَنَا شَافِعًا مُشَفَّعًا

Allahım! Sen onu bizim için önden gönderilmiş bir sevap vesilesi kıl, Allahım! Onu bizim için ecir vesilesi ve âhiret azığı eyle. Allahım! Onu bize âhirette sözü geçen bir şefaatçı kıl.

Yukarıdaki duâları bilmeyenler şu duâyı okur:

وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى وَلِوَالِدَىَّ وَلِجَمِيعِ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ

"*Allah'ım! Beni, ana babamı ve kadın erkek bütün müslümanları ve müminleri bağışla. Rahmetinle ey merhametlilerin merhametlisi!*"

Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) (vefat edince) kefenlenip tabutuna konuldu, sonra da kabrinin kenarına getirildi. Günlerden Salı idi. Hz. Ebû Bekir (r.a.), kendisine halife olarak bey'at edildikten sonra, muhâcir ve ensârdan evin alabileceği kadar bir grupla içeri girdi. Hz. Peygamber (a.s.)'ın namazını dört tekbirle kıldırdı. Cenaze namazı duâsına şu sözleri de ilave etti:

"Allah'ım! Biz şâhitlik ederiz ki O (s.a.) Allah'ın kendisine indirdiği şeyleri bize tebliğ etti, ümmetine nasihatta bulundu, Allah dinini diğer dinlere üstün kılıncaya kadar ve Allah'ın kelimesi tamam oluncaya kadar Allah yolunda cihad etti.

İlâhımız! Bizi, onunla gönderilen söze (Kur'ân'a) uyanlardan eyle! (Kıyamet gününde) bizi O'nunla bir araya getir ki O bizi tanısın biz de O'nu tanıyalım. Çünkü o müminlere çok düşkün ve çok merhametli idi. Biz, ona imana karşılık bir bedel istemiyoruz. Biz onu herhangi bir pahaya aslâ değişmeyiz."[263]

Ashab Peygamber Efendimiz'e bu duâyı özel olarak yapmışlardır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) buna lâyıktır. Peygambere nasıl duâ edecekleri konusunda aralarında istişare ettiler. Sonuçta bu şekilde duâ etmek uygun görüldü. Sonra tekbir alır, ardından sağ ve soluna selam verir.

Selamı ölü hariç orada bulunanlara niyetle verir. Selam verirken diğer namazlardaki gibi sesini yükseltmez. İkinci selamda sesi biraz daha kısmak sünnettir. Dördüncü tekbirden sonra ellerini (yanlara) salar. Çünkü dördüncü tekbirden sonra zikir yoktur. Cenaze namazının rüknü, dört tekbirdir. Namaz içerisindeki senâ, salât, duâ ve selâm gibi zikirler ise sünnettir. Nitekim *el-Cüllâbî*'de böyle geçmektedir.

Cenaze namazı kılan kimse ellerini sadece birinci tekbirde kaldırır. Çünkü her iki tekbir arasında kişinin bildiği, muktedir olduğu zikirler meşrû kılınmıştır. Okuduğu zikri bitirince diğer zikrin zamanının geldiğini anlar.

el-Eşbâh'ta kaydedildiğine göre bir kimse cenaze namazını kılarken Fâtiha'yı, senâ ve duâ kasdıyla okursa mekruh olmaz. Fakat Kur'ân okuma kasdıyla okursa mekruh olur.

Bir kimse cenaze namazının bazı tekbirleri alındıktan sonra imama yetişse, imamın diğer tekbiri almasını bekler. O tekbirde imama tâbi olur. İmam selam verdikten sonra kaçırdığı rukünleri birbiri ardınca kendisi yerine getirir.

Ebû Yûsuf ve Şâfiî'ye göre ise diğer tekbiri beklemez, hemen tekbir alır ve imamla birlikte namaza başlar. Ancak dördüncü tekbirden sonra yetişirse, İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre tekbir almaz. Çünkü artık namaz bitmiştir. Ebû Yûsuf'a göre ise tekbir alır. İmam selam verince üç tekbiri kaza eder. Şayet namaza başlama tekbiri alınırken cemaate yetişmiş, fakat imamla birlikte namaza ilk başlama tekbirini almamışsa (imamın diğer tekbiri almasını) beklemez, hemen başlar ve tekbirini alır.

el-Muhît adlı eserde kaydedildiğine göre birden fazla cenaze bir araya gelirse bu

cenazelere bir defa namaz kılınır.

el-Mudmerât adlı eserde zikredildiği üzere büyüğün cenaze namazını kılmak, küçüğün cenazı namazını kalmaktan daha faziletlidir.

3. Cenaze namazında rükû ve secdenin farz olmamasının hikmeti nedir?

Denilmiştir ki: Çünkü cenaze namazı duâ, senâ ve ölü için Allah'tan şefaat dilemek demektir. Rükû ve secde ise Allah Teâlâ'ya yapılan vasıtasız ibâdete mahsustur. Allah'a vasıta olmadan ibadet etme şekli Muhammed ümmetine has kılınmıştır. Daha önceki ümmetlerde tazim maksadıyla yaratılmışlara secde etmek câizdi. Biz ise Allah Teâlâ'dan başkasına rükû ve secde etmekten men edildik.

Yine şöyle denilmiştir: Çünkü (cenaze namazı kılınırken) ölü, namaz kılan kişi ile Allah Teâlâ arasında kalır. (Cenâze namazında) rukû ve secde emrolunsaydı İslâm düşmanları ve câhiller rukû ve secdenin ölüye yapıldığını zannederlerdi. Nitekim şeytan, meleklerin secdelerini Âdem (a.s.) için yaptıklarını vehmetti. Daha önce Allah'a secde ve ibadet ediyor olmasına rağmen hasedinden ötürü secde etmekten imtina etti, cehaleti yüzünden de Allah'a âsî oldu. Cehâleti ve hasedi yüzünden fitneye düştü, hakikatte secde edilenin Hak Teâlâ, Âdem'in kalıbının ise mihrab yerinde olduğu gerçeğini göremedi.

Câmî der ki:

Ey yüzü güzellerin kıblesine dönük olan
Beynine derin niçin örtü olmuştur?
Gönlünün şunun bunun peşinde olması hoş değil
Bir gönlün var, o halde bir dost yeter sana

Bir başkası da der ki:

Mescidde olsan da, harâbatta olsan da
O kaşın mihrabından yüz çevirme

4. Cenaze namazı kılınırken üç saf oluşturmak müstehabdır. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Ölen bir müslümanın cenaze namazını üç safa ulaşan bir topluluk (ümmet) kılarsa, Allah o müslümanı mutlaka bağışlar*."[264]

Taberânî *Mu'cem*'inde demiştir ki: Hadisteki "ümmet"ten kasıt, sayıları kırk ila yüz arasında bulunan bir cemaattir. *Müslim*'in rivayet ettiği şu hadiste sayı tasrih edilmiştir: "*Bir müslümanın cenaze namazını kırk kişi kılarsa, Allah onların o kırk kişi hakkındaki şefaatini mutlaka kabul eder*."[265]

Cenaze namazında üç saf oluşturmanın sırrına gelince bu, engin rahmet sahibi olan

Allah’tan ölünün bağışlanmasını isteme ve ümit etme kabilindendir. Sanki onlar (hal lisânıyla) şöyle söylerler: “(Ey Rabbimiz!) Sana üç saf halinde ve şefaatçiler olarak geldik. Bizi umut ve emelleri boşa çıkmış olarak geri çevirme!” Bu durum, mescidlere giderken adımları sık atma hasletine benzer. Çünkü mescide giderken adımları kısa olarak atmak müstehabdır. Çünkü her adım başına bir sevap yazılır, bir günah silinir ve bir derece yükseltilir. Öyleyse bu da Allah’ın engin rahmetini talep ve ümit etme babındandır. Cenaze namazı için üç saf oluşturmak müstehap olduğuna göre zâhir olan şudur: Bu üç saftan her birisi fazilet bakımından birbirine denktir. Dolayısıyla ön safın, diğer saflara karşı bir üstünlüğü yoktur. Çünkü cenaze namazına iştirak edenler, arka saflarda durmakla emrolunmuşlardır.

Halebî demiştir ki: Cenaze namazı saflarının en faziletlisi, -diğer namazların aksine- son saftır. Çünkü diğer namazlarda ilk saftaki kimse imamın hal ve hareketlerini daha iyi görür, ona daha iyi tâbi olur ve neticede daha çok sevap kazanır.

Ebû Saîd Hudrî (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Mescide ilk giren cemaat, namazlarını mescidin yan taraflarında kılsalar bile, ilk safı oluşturan cemaat sayılırlar.*”[266] *Hâlisatü’l-hakâik*’ta böyle geçmektedir.

Kırk kişi olmasının sırrı ise şudur: Çünkü, *Es’iletü’l-hikem*’de ifade edildiği üzere bir cenâzede kırk kişi bir araya gelirse onların içerisinde mutlaka sâlih bir insan bulunur.

Fethu’l-karîb’de kaydedildiğine göre iki durumdan en az biriyle, yani üç saf veya kırk kişinin bulunması ile ölü için şefaat hasıl olur. Müstehab olan, -daha önce de geçtiği üzere- birincisidir (yani üç saf oluşturulmasıdır).

5. Duâ ve istiğfârın ölüye faydası dokunur. Sadaka, köle âzâdı, namaz, oruç, hac, Kur’ân okuma gibi bedenî ve mâlî ibadetlerin sevâbı ona ulaşır. Müslümanlar, ölünün borcunun ödenmesi halinde, borç bedeli yabancı (yani akrabası olmayan) bir kimse tarafından veya terekesinin dışından karşılansa bile, o borcun ölünün zimmetinden düşeceği ve bunun ona faydası olacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Yine sağ bir insanın bir ölüde herhangi bir hakkı olsa ve o insan hakkını helal etse, tıpkı sağ insanın zimmetinden düştüğü gibi bunun ölüye fayda edeceği ve o haktan kurtulacağında ittifak etmişlerdir.

İbn Melek demiştir ki: “Bilesin ki insanın namaz, sadaka ve diğer amellerinin sevabını başkasına bağışlaması, Ehl-i sünnete göre câizdir. Mu’tezile ise bunu câiz görmez. Onların gerekçesi şudur: Sevab cennet demektir. Halbuki hiçbir insan, cenneti başkasına temlik etmeye muktedir değildir.

Bizim delilimiz ise şudur: Hz. Peygamber (a.s.) iki alacalı koç kurban etmiş, birisini kendisi için diğerini de mümin ümmeti için kesmiştir.[267] Şâri’ye (din koyucuya) itiraz etmek bâtıldır. Çünkü ibadetin türleri vardır:

1. Namaz gibi sırf bedenle yapılan ibadetler. Bu tür ibadetlerde niyâbet (başkası adına yerine getirmek) câiz değildir. Çünkü bedenî ibadetlerde esas maksat olan nefs-i

emmâreyi yorma işi niyâbetle hâsıl olmaz.

2. Zekat gibi sırf mâlî ibadetler. Bu ibadet türünde niyâbet câizdir. Çünkü bundaki asıl maksat fakirin ihtiyacını gidermektir. Bu maksat ise niyâbetle hâsıl olur. Fakat vasiyeti olmadan terekesinden alınmaz.

3. Hac gibi hem bedenî hem mâlî ibadetler. Bedenle ilgili olması hasebiyle kişinin gücünün yetmesi halinde niyâbet câiz olmaz. Mal ile ilgili olması yönüyle ise mecbur kalma halinde niyâbet câiz olur. Niyâbete mecbur kalma, haccı edâdan ömür boyu âciz olma hali demektir. Bu söylediklerimiz farz olan hac ibâdeti içindir. Nâfile hac ibadetinde bizzat hacca gitmeye muktedir olsa bile başkasını gönderebilir. Çünkü nâfile ibadetlerde genişlik vardır.

Fevâidü'l-fetâvâ'da kaydedildiğine göre bir müslümanın bülûğ çağına erdikten sonraki bütün ömrünün iskat-ı salâtının yapılmasını vasiyet etmesi daha evladır. Namazlarını hiç teretmemiş olsa da bunu yapması evladır. Çünkü kıldığı namazların fâsid olma veya rükünlerinde noksanlık bulunma ihtimali vardır.

Bir kişi, kılamadığı namazları için ölümünden sonra fakirleri doyurmasını velisine vasiyet etmesi câizdir. Bu vasiyetin malının üçte birinden karşılanması gerekir. Iskât-ı salât için her farz namaz başına yarım sâ' buğday verilir. Nezir orucundaki durum da bu şekildedir. Velisinin ölü adına namaz kılması câiz olmadığı gibi oruç tutması da câiz değildir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.): "*Kimse başkası adına oruç tutamaz, namaz kılamaz*."[268] buyurmuştur.

Kuhistânî demiştir ki: Kıyasa göre namazdan fidye verilmesi câiz olmaz. *Kâdîhân*'da kaydedildiğine göre Belhî de bu görüşü benimsemiştir. İstihsân deliline göre ise oruç ve namazdan fidye verilmesi câiz olur. Oruçta fidye vermek câizdir. Çünkü bu konuda nas (âyet) vârid olmuştur. Namazdan fidye verme konusuna gelince, faziletinin umumi olmasından dolayıdır. Bu yüzden **İmam Muhammed**, "İnşallah namaz yerine kabul edilir." demiştir. Fidyeyi definden sonra vermek câiz ise de cenaze defnedilmeden önce vermek lazımdır.

Fidyeden nisâb miktarı kadar veya fazlasını, borcu olmayan fakire vermek mekruh kabul edilmiştir. Çünkü fidyeyi alan fakir, onu aldıktan sonra zengin duruma gelmiş ve dolayısıyla o maldan faydalanması zenginlik durumunda olur. Halbuki ondan faydalanması fakirlik haline rastlasa daha eksiksiz olur. Fakat fakir, borçlu olursa veya çoluk çocuğu çok olursa, ona nisab miktarı kadar veya daha fazlasını vermek mekruh olmaz. Çünkü verilen miktar ile o fakir zengin hâle gelmez.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ
وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

104. Bilmediler mi ki, kullarından tevbeyi kabul eden, sadakaları alan Allah'tır.

Ve Allah, tevbeyi çok kabul eden, çok esirgeyendir.

O tevbe edenler *"bilmediler mi ki,"* tevbe konusunda samîmî olan *"kullarından"* doğru ve samîmî olarak yapılan *"tevbeyi kabul eden,"* onların günahlarından geçip bağışlayan, bütün *"sadakaları"* onların ve başkalarının sadakalarını *"alan Allahtır."*

Haddâdî, "Tevbenin kabul edilmesi, zorunlu olarak ona sevap verileceğini gösterir." demiştir.

Allah'ın onların sadakalarını almasından maksad, Hz. Peygamber (a.s.)'ın ve ondan sonra gelen idarecilerin almasıdır. Çünkü onların alması ancak Allah'ın emriyle olur. Bu durumda gerçekte alan Allah demektir. **Beydâvî** demiştir ki: Allah, sadakaları, bir şeyin bedelini vermek üzere alan kimsenin kabul etmesi gibi kabul eder. Burada istiâre-i tebeiyye vardır. Çünkü gerçekte sadakayı alan, tayin ettiği kimse değil, Rasûl (a.s.)'ın kendisidir.

"Sadaka" kelimesi: hem farz olan (zekata), hem de nâfile olan için kullanılır. *Fethu'l-karîb*'de belirtildiği üzere halkın dilinde daha çok hayvandan alınan farza (zekâta) "sadaka", bitkilerden alınana "öşür", nakitlerden alınana da "zekat" isminin verilmesi yaygın olmuştur.

"Ve Allah, tevbeyi çok kabul eden," tevbe eden kimseyi bağışlar. O, kendisine itaatten çıkmamak üzere günahından dönen her günahkara, ihsan ve ikramı ile mukabele eder.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmiştir: *"O, tevbeyi çok kabul edendir."* Lütuf ve keremi ile kulu tevbeye muvaffak kılan O'dur. O'nun muvaffak kılması olmasa hiçbir günahkar asla tevbe edemez. Nitekim O'nun tevfîki olmadığı için İblîs tevbe edemez.

Mesnevî'de denir ki:

Allah'ın lütfu ve inayetinden başka kim açabilir gözleri?
Hakk'ın sevgisinden başka kim yatıştırabilir öfkeyi?
Dünyada başarısız gayrete kimse düşmesin
Doğruyu en iyi Allah bilir

Allah tevbe üzere ölen kimseyi *"çok esirgeyendir."* Allah'ın kullarına rahmeti, onlara ihsan ve ikramda bulunmayı murad etmesi, onlardan zararı men etmesi demektir.

"Bilmediler mi" ifadesindeki zamirle, tevbe etmeyen müminlerin kastedilmiş olması da mümkündür. Bu takdirde âyet, günahkarları tevbe etmeye ve sadaka vermeye teşvik etmektedir.

وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَۜ وَسَتُرَدُّونَ
اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَۚ ﴿١٠٥﴾

105. De ki: “Yapın *(yapacağınızı)*; yaptığınız işleri Allah da görecek, Rasûlü de, müminler de. Sonra görülmeyeni ve görüleni bilen *(Allah)*’a döndürüleceksiniz. O size yaptıklarınızı bir bir haber verecektir.

Tevbe konusu onlara belli olduktan sonra onlara *“de ki: Yapın”* yapacağınızı! Dilediğiniz ameli işleyin.

Âyetteki “yapın” emri zâhirde onlara dilediklerini yapma ruhsatı veriyor, onları bu konuda serbest bırakıyor gibi görünse de aslında (iyi amel işleyenleri) teşvik etmekte, (kötü amel işleyenleri ise) korkutmaktadır.

“Yaptığınız işleri Allah da görecek, Hayır olsun şer olsun yaptığınız hiçbir şey O’na asla gizli kalmaz. *“Rasûlü de, müminler de.”* Yâni gördüğünüz ve size açıklandığı şekilde onların amelleri Allah Teâlâ’ya gizli kalmaz.

Bu ifade, bir önceki cümlenin illetini açıklamakta, ondaki iyiliğe teşviki ve kötülükten sakındırmayı iyice pekiştirmektedir.

Bir haberde şöyle buyurulmuştur: “Bir kimse, ne kapısı ne de baca deliği olmayan bir kayanın içerisinde bir amel işlese, onun bu ameli (kıyamet gününde) insanların huzuruna olduğu gibi çıkar.”[269]

Âyetteki “görmek” fiili ile hakîkî mânâsı kastediliyorsa mânâ açıktır. Şayet bununla neticede hayır veya şer olarak görecekleri ceza kastediliyor ise o zaman bu, dünyevî olan karşılığa mahsustur. Yani onlar ya övülme, takdir edilme, güzel şöhret, izzet ve ikram görme gibi mükâfaatları ya da bunların zıtlarını göreceklerdir.

Öldükten *“sonra görülmeyeni ve görüleni bilen (Allah)’a döndürüleceksiniz”*. “Görülmeyen (gayb)”, “görülen (şehadet)”ten önce zikredilmiştir. Çünkü gayb alemi daha geniş, şeref ve kadri daha yüksektir.

İbn Abbas (r.anhümâ)’nın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Gayb, insanların gizledikleri amelleri; şehadet ise açığa vurdukları amelleridir. Nitekim Allah Teâlâ ***“Gizlediklerini de açıkça yaptıklarını da (Allah) bilir.”*** (el-Bakara, 2/77; Hûd, 11/5; en-Nahl, 16/23) buyurmuştur. Bu takdirde “görülmeyen”in önce zikredilmesi, Allah Teâlâ’nın gizli ile açık olanı ihâta eden ilminin bir olduğunu en tesirli ve kuvvetli bir şekilde ortaya koymak içindir. Yoksa Allah Teâlâ’nın, onların gizledikleri amellerini bilmesinin, açıkça yaptıklarını bilmesinden daha önce olduğu vehmini vermek için değildir. Nasıl böyle olmaz ki, noksanlardan münezzeh olan Allah’ın ilmi, sûret hâsıl olması yoluyla olmaktan münezzehtir. Bilakis her şeyin varlığı ve kendince gerçekleşmesi, Allah Teâlâ’ya nisbetle ilimdir. Bu mânâda Allah için açık ve gizli işler arasında durum değişmez.

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilir: Sizden gizli olanı ve sizin kendisinden gizli olduğunuz şeyleri bilen Allah’a amelleriniz vasıtasıyla *“döndürüleceksiniz.”* Sizden gaib olan şeyler, hayır ve şer olarak işlediğiniz amellerin neticeleri ve karşılığıdır. Çünkü şayet bunlar sizden gaib olmasaydı, daha çok hayır işler, şer işlemezdiniz. Sizin kendisinden gaib olduğunuz ise ezeli takdir ve (kader) kaleminin işleyip yazdığı hayır ve şer amellerdeki hikmettir. Siz, gözlerinizin ve kalplerinizin mülk ve melekûtta

müşahede ettiği şeyleri bilen Allah'a döndürüleceksiniz.

Kıyamet gününe kadar uzanan bu döndürülmenin akabinde *"o size"* daha önce dünyada *"yaptıklarınızı bir bir haber verecektir."* Buradaki haber vermekten maksat, göstermek (ızhar etmek)tir. Çünkü bilginin sebebi olmaları yönünden "haber verme" ile "gösterme" arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Allah onların irtikap ettikleri şeyin gerçek halinden cahil, kötü akibetinden gafil olduklarına dikkati çekmek için (dünyada yaptıkları şeyleri bir bir haber verecektir). Yani onların amellerini herkesin gözü önünde ızhar edecek, dünyada sürekli olarak işlemekte oldukları şeyin ne kadar çirkin olduğunu onlara öğretecek ve lâyık olan cezayı verecektir.

Öyleyse akıllı insan Allah'ın, Rasûl'ünün ve tüm müminlerin huzurunda rezil ve rüsvay olmamak için sâlih ameller işleme peşinde koşmalı, yüz kızartıcı, utandıracak fiilleri irtikap etmekten kaçınmalıdır.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de denir ki: Güzel amel işleyen kimsenin (muhsin) ameli ve samimiyeti için bir nûr vardır. Bu nûr o muhsin insanın doğruluğunun ve ihlasının kuvveti ölçüsünde semalara yükselir. Yükselen bu nûru Allah Teâlâ ulûhiyyet nûru ile görür, Rasûl'ün (a.s.) rûhu nübüvvet nûru ile, müminlerin ruhları da imanlarının nûru ile görürler. Bu nûrun berraklığı ve parlaklığı ile semalara yükselmesi, muhsin insanın himmetinin yüceliği, niyetinin samimiyeti, vicdanının saf ve temizliği ölçüsünde olur. Öte yandan günahkar bir kimsenin de ameli için zulmet (karanlık) vardır. Bu zulmet, o günahkarın gafleti, nefsinin pisliği ve kötülüğünün kuvveti ölçüsünde semalara yükselir. Allah Teâlâ onu görür, Rasûlü'nün ruhu ve müminlerin ruhları da görür.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"*Hafaza melekleri kulun namaz, zekat, oruç, hac, umre, güzel ahlâk, susma (az konuşma) ve Allah'ı zikir'den oluşan amelini semalara yükseltir. Bu ameli yedi kat semanın melekleri de teşyî' eder ve bu şekilde Allah Teâlâ'ya ulaştırıncaya kadar bütün hicabları katederler. Nihayet Rab Celle Celâlühû'nun huzurunda dururlar. O kulun amelinin salih ve Allah için samimi olduğuna şâhitlik ederler. Allah Teâlâ onlara şöyle buyurur:*

"(Ey melekler!) Siz, kulumun amelini korumakla görevlisiniz. Ben ise onun içindekileri gözetleyen, murâkabe edenim. Bu kul, bu ameli ile benim rızamı gözetmedi, onu sırf benim rızam için samimi bir şekilde işlemedi. Bu ameli ile neyi murad ettiğini ben daha iyi bilirim. O, âdemoğullarını aldattı. Sizi aldattı. Fakat beni aldatamadı. Gizlilikleri eksiksiz bilen, kalplerdekine muttali olan yalnız benim.

Hiçbir gizli, bana gizli kalmaz, hiçbir uzak bana uzak kalmaz. Olanlar hakkındaki bilgim ile olmayanlar hakkındaki bilgim birdir. Geçmişi bilmem, devam edeni bilmem gibidir. Evvelkileri bilmem, sonrakileri bilmem gibidir. Gizliyi de gizlinin gizlisini de bilirim. Kulum beni ameliyle nasıl aldatabilir?

O ancak bilmeyen yaratılmışları aldatır. Ben ise gizlilikleri eksiksiz bilenim.

Lânetim onun üzerine olsun!”

Kulun amelini götüren yedi bin -veya üç bin- melek de: “Ey Rabbimiz, senin lanetin ve bizim lanetimiz onun üzerine olsun!” derler. Gök halkı da: “Allah’ın laneti ve lanet edenlerin laneti onun üzerine olsun!” derler.”[270]

Sa‘dî der ki:

Gümüşle kaplanmış bakırı,
Ancak işten anlamayanlara yutturursun
Fakat canım, mangıra altın suyu sürme,
Bilgili sarraf onu bir pula bile almaz

Bilesin ki kalemler, âlemin bütün gizlilerini ve açıklarını levhalara yazmıştır. Sonra bu levhalar, bekçilere teslim edilmiştir. Her şey için hazineler yaratılmış, hazinelere de koruyucular ve hiç uyumayan gözetleyiciler görevlendirilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Hiçbir şey yoktur ki onun hazineleri bizim yanımızda olmasın.”*** (el-Hicr, 15/21) buyurmuştur. Sefera (amel defterini yazan) melekleri hazene meleklerinden, hafaza melekleri de sefera meleklerinden yazıp kopya ederler. Amellerin tamamına âid mahzenler (muhafaza yerleri) vardır. Bütün ameller buradan taksim edilir ve yine buraya ulaşır. Sâlih amellerin hazinelerinin nihayeti (ulaştığı en son yer) Sidretü’l-müntehâ’dır.

Buradan anlaşılmaktadır ki hafaza melekleri, kulların işledikleri kalbî ve bedenî amellere muttalîdirler. Fakat, amellerin makbul olanı ile makbul olmayanına muttalî değildirler. Ancak Allah Teâlâ’ya yükselttikten ve arzettikten sonra muttalî olurlar. Kaydedilen her amelin karşılığı verilir. Kul, amelinin gerçek niyetini insanlardan gizlese de Allah Teâlâdan ve meleklerden gizleyemez.

Sa‘dî (k.s.) der ki:

Komşular vâkıf olmasın diyerek
Kendimi sakladımsa da az çok
Gizliye, âşikâra vâkıf olan
Âlimü’l-gayb’a karşı faydası yok

وَآخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللّٰهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۗ
وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

106. Başka bir takımları da var ki Allah’ın emrine bırakılmışlardır. *(Allah)* onlara ya azab eder, ya da tevbelerini kabul eder. Allah en iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

“Başka bir takımları da var ki” yani Medine halkından ve çevresindeki bedevî Araplardan, yukarıda zikredilen ve günahlarını itiraf edenlerin dışında savaştan geri kalan diğer bir topluluk da var ki onlar *“Allah’ın emrine bırakılmışlardır.”* Allah kendileri hakkında dilediği hükmü indirene kadar onlara mühlet verilmiş, te’hir edilmiş kimselerdir

“ مُرْجَوْنَ ” kelimesini kırâat imamlarından **Nâfi’**, **Hamza**, **Kisâî** ve **Hafs**, bu şekilde vâv ile **“mürcevne”** şeklinde okumuşlardır. Bu kıraate göre kelimenin aslı “yâ” ile “ مُرْجَيُونَ ” dir. Diğer kıraat imamları ise hemze ile “ مُرْجَؤُونَ ” şeklinde okumuşlardır. Bu kelime “te’hir etmek” mânâsınadır.

el-Muğrib’de kaydedildiğine göre bu kelimeden türeme olan Mürcie, büyük günah işleyenlerin affedilme veya cezalandırılmaları konusunda kesin bir şey söylemeyen, bu konudaki hükmü ircâ eden, yani kıyamet gününe te’hir eden bir fırkadır.

Eğer bulundukları hal üzere kalırlarsa, yâni bir an önce tevbe etmez ve münâfıklık ederek mazeret beyan ederlerse Allah *“onlara ya azab eder”* Çünkü onlar samimi değildiler. *“ya da”* niyetleri halis, tevbeleri de sağlam olursa *“tevbelerini kabul eder.”* Yani, onlardan ya azap görecek ya da tevbeleri kabul edilecek durumda olanlar vardır.”

“إمَّا (ya, ya da)” edatı, şüphe ifade eder. Allah Teâlâ ise şek ve şüpheden münezzehtir. Çünkü O, onların durumlarının sonunda ne olacağını bilir.” dersen ben buna şöyle cevap veririm: Buradaki şüphe, kullara râcîdir. “Onların durumu sizin yanınızda korku ile ümit arasında olsun.” mânâsına gelmektedir.

Ebu’l-Bakâ demiştir ki: “ إمَّا ” edatı şüphe bildirmek için olduğunda, kendisinden sonra isim de gelebilir fiil de. Eğer tercih (tahyîr) için olursa “***Ey Mûsâ, sen mi atacaksın, yoksa biz mi?***” (el-A‘râf, 7/115; Tâhâ, 20/65) âyetinde olduğu gibi, kendisinden sonra “en” edatı ile birlikte bir fiil gelir.

“Allah” onların hallerini *“en iyi bilendir”*, durumları hakkındaki hükmü te’hir etmek de dahil, onlara yaptığı şeylerde *“hüküm ve hikmet sahibidir.”*

Bu âyet, Tebük savaşına gitmeyen üç kişi hakkında inmiştir. Bunlar, **Ka‘b b. Mâlik**, **Mürâre b. Rebî’ Ömerî** ve **Hilâl b. Ümeyye**’dir. Bunlar Bedir savaşına iştirak edenlerdendiler. Maddi durumları da iyiydi. Buna rağmen Tebük savaşında Rasûlullah (s.a.)’den geride kalmışlardı.

Ka‘b b. Mâlik kendi kendine: “Medine’de en iyi cins deveye sahip olan benim. Ne zaman istesem İslâm ordusuna yetişirim.” demiş, birkaç gün gecikmiş, ondan sonra da İslâm ordusuna yetişmekten ümidini kesmişti. Ardından da yaptığına pişman olmuştu. Diğer iki arkadaşı da aynı şekilde hareket etmişlerdi. Fakat bunlar, Ebû Lübâbe ve arkadaşlarının yaptığı gibi kendilerini mescidin direklerine bağlamamışlar, üzüntü ve kederlerini ortaya koymamışlardı.

Bu âyet indikten sonra Rasûlullah (s.a.) onların hükmünü durdurdu. Müslümanları onlarla oturmaktan, birlikte yiyip içmekten nehyetti. Eşlerinden ayrılmalarını ve onları ailelerine göndermelerini emretti. Hilâl’in hanımı Peygamber Efendimiz’e gelip çok yaşlı olduğu için kocasına yemeğini getirmek için müsâade istedi. Hz. Peygamber (a.s.)

bu konuda ona özel olarak izin verdi.

Şam'dan bir elçi Ka'b'a gelip kendilerine katılmasını istedi. Bunun üzerine Ka'b kendi kendine: "Günah ve fenalıklarım o dereceye vardı ki müşrikler bile bana tamah eder oldu. Genişliğine rağmen dünya bana artık dar gelmeye başladı." dedi.

Hilâl b. Ümeyye o kadar çok ağladı ki, gözünü kaybetmesinden korkuldu. İnsanların bir kısmı: "Eğer Allah onların özrünü kabul ettiğine dair âyet indirmezse helak oldular." diyor, bir kısmı da: "Belki Allah onları mağfiret eder." diye düşünüyordu. İnsanların nazarında onların durumu Allah'ın emrine bırakılmış bulunuyordu.

Nihayet elli gün geçtikten sonra tevbelerinin kabul edildiğini açıklayan ***"Andolsun ki Allah, Peygamber'i ve o güçlük vaktinde ona uyan Muhacirler'i... ve (seferden) geri bırakılan üç kişinin de tevbelerini kabul etti."*** (et-Tevbe, 117-118) âyetleri indi.

Allah Teâlâ onların durumu hakkındaki hükmünü bir müddet te'hir etti. Sonra da tevbelerini kabul ettiğini en güzel bir şekilde beyan etti. Öyle ki tevbelerini Hz. Peygamber (s.a.)'in Muhacirler'in ve Ensâr'ın tevbeleri ile birlikte zikretti.

Bu âyetten şu neticeler çıkmaktadır:

1. Terbiye için birisini yalnızlığa terk etmek (hicran), üç günden fazla da olsa câizdir. Ashâbı görmüyor musun, Allah'ın takdir ettiği süre doluncaya kadar bu üç kişiden selam ve kelamlarını nasıl kestiler?!

2. Samimi niyetli olmak ve işleri Allah Teâlâ'ya havâle etmek, Allah Teâlâ'nın rahmetini celbetmeye sebeptir.

3. Göz yaşı dökmek, tevbenin kabûlünün ve kişinin hâlinin ihlasının esasıdır. Öyleyse günahlara tevbe etmek ve göz yaşı dökmek gerekmektedir.

Feth Mevsılî (k.s.)'un ashabından birisi anlatır: Bir gün Feth'in yanına gittim. Onu ağlarken buldum. Göz yaşları sarıya çalıyordu. Ona: "Efendim, Allah adına söyleyin, kan mı ağladınız?" dedim. "Vallahi, bana Aziz ve Celil olan Allah adına yemin etmeseydin söylemezdim. Evet ben gözlerimden yaş da döktüm, kan da" dedi. Ben:

"–Niçin göz yaşı döktünüz?" dedim. "Allah Teâlâ'dan geri kaldığıma (Allah'tan gafil olduğum zamanlar için) göz yaşı döktüm." dedi Ben:

"–Peki niçin gözlerinizden kan akıttınız?" diye sordum. Cevaben:

"–Göz yaşlarıma, onların benim için geçerli olmaması, kabul edilmemesi ihtimaline kan ağladım." dedi.

Feth öldükten sonra onu rüyada gördüm. Ona: "Allah sana ne yaptı?" diye sordum. Şöyle cevap verdi: "Beni bağışladı, kendisine yakın kullarından kıldı ve bana:

"–Ey Feth! Tüm bu ağlamayı niçin yaptın?" diye sordu. Ben de:

"–Yâ Rabbi! Senin hakkından geri kalmama ağladım." diye cevap verdim. Allah bana:

"–Peki ya kan? Niçin kan ağladın?" diye sordu. Ben de:

"–Yâ Rabbi! Akıttığım göz yaşlarının geçerli olmaması ihtimaline ağladım." cevabını verdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ bana:

"–Ey Feth! Tüm bunlarla ne murad ettin? İzzetim ve celâlim hakkı için senin o iki hafaza meleğin kırk sene boyunca sahifeni (amel defterini) bana yükselttiler. İçerisinde hiç günah yoktu." buyurdu."

Evliyâullahın büyüklerinin durumu işte böyledir. Af ve mağfireti bildikleri halde daima kendileri hakkında kötü zan beslerler ve Allah uğrunda bütün gayretlerini sarfederler.

Fudayl, haclarından birisinde vakfe yaptı. Hiçbir şey konuşmadı. Güneş batınca şöyle söyledi: "Affedilmiş olsam bile vay başıma gelenler!"

Fakir (**Bursevî**) der ki: Bu hak bir sözdür. Çünkü günah bir rüsvaylıktır. Günah bağışlandıktan sonra onun dünyevî izinin kalması da bir rüsvaylıktır. Görmüyor musun, cehennemden âzâd edilen (müminler) cennete girseler bile, Allah Teâlâ onların alınlarına yazılan yazının izini silinceye kadar sevinemezler.

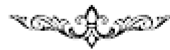
Hâfız (k.s.) der ki:

Ayrılık vuslat meyvesi verse de
Keşke âlem ekincisi bu tohumu hiç ekmeseydi!

Sa'dî (k.s.) ise şöyle der:

Elli yıllık şerefi, ey akıllı
Bir kötü davranış ayaklar altına alır

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle geçmektedir: Âyette ilâhî hikmetin bâzı nefislerin günahlara yönelmesini ve tevbelerinin te'hirini gerektirdiğine işaret vardır. Onlar korku (havf) ile ümit (reca) arasında gidip gelen nefislerdir. Bu arada onlar nefis terbiyesi görürler: Bu, onların havf ve reca kanatlarıyla kabz ve bast makamına ulaşıncaya, oradan üns ve heybet duvarlarına, oradan da üns ve heybet kanatları ile seyr ve tecelli kabe kavseynine, vahdet ev ednâsına ulaşıncaya kadar uçabilmeleri içindir. *"Allah"* kullarını terbiye etmesini "*çok iyi bilendir*", kurb (Allah'a yakınlık) ve kabule uygun olanlar ile bu'd (Allah'tan uzak kalma) ve redde uygun olanlar hakkında *"hüküm ve hikmet sahibidir."*

---

[250]. Buhârî, Cuma, 1; Müslim, Cuma, 19, 20
[251]. Buhârî, Medine, 2; Müslim, Hac, 487-488; İbn Mâce, Fiten, 33
[252]. Buhârî, Fedâilü'l-Medine, 6; Müslim, İman, 233
[253]. Süyûtî, ed-Dürru'l-mensûr, IV, 274

[254]. Beyhakî, Delâil, V, 272
[255]. Buhârî, İman, 24; Müslim, İman, 106
[256]. Süyûtî, ed-Dürru'l-Mensûr, IV, 277
[257]. Münâvî, IV, 201
[258]. İbn Sa'd, Tabakât, III, 620
[259]. Buhârî, Cenaiz, 51; Müslim, Cenaiz, 50, 51; Ebû Dâvud, Cenaiz, 46; Nesâî, Cenaiz, 44; İbn Mâce, Cenaiz, 15
[260]. Ebû Dâvud, Salât, 120, H. No: 776; Tirmizî, Salât, 65, H. No: 243; Nesâî, İftitah, 18, H. No: 898.
[261]. Buhârî, Tefsîru Sûre, 33/10, Enbiya, 10, Deavât, 31, 32; Müslim, Salât, 65, 66, 69; Tirmizî, Tefsîru Sûre 33/23; Vitir, 20; Ebû Dâvud, Salât, 179; Nesâî, Sehv, 49, 50-54; İbn Hanbel, I, 162, III, 47, IV, 118, 241.
[262]. Cenaze kadın ise "*ve hussa hâze'l-meyyite*" kısmından itibaren bu duânın ilgili yerleri müennes şekliyle okunur.
[263]. Ebû Dâvud, Cenâiz, 54, 56, H. No: 3201; Nesâî, 38, 77; İbn Mâce, Cenâiz, 23
[264]. Beyhakî, Delâil, VII, 253
[265]. Ebû Dâvud, Cenaiz, 39; İbn Mâce, Cenaiz, 19
[266]. Müslim, Cenâiz 59; Ebû Dâvud, Cenâiz 45
[267]. Buhârî, Hac, 27, 117, 119
[268]. Tirmizî, Edâhî 22
[269]. *Kurtubî*, Câmi, VIII, 252
[270]. Kenzü'l-ummâl, VIII, 306

DIRAR MESCİDİ -
KUBA MESCİDİ

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَاِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ اِنْ اَرَدْنَا
اِلَّا الْحُسْنٰى وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ اَبَدًا
لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُومَ فِيهِ
فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ اَفَمَنْ
اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ اَمْ مَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ
عَلٰى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ اِلَّا
اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

107. Bir de *(müminlere)* zarar vermek, *(hakkı)* inkar etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşmış olanı beklemek için bir mescid yapanlar var. Onlar: "İyilikten başka bir niyetimiz yoktu." diye mutlaka yemin edecekler. Oysa Allah onların kesinlikle yalan söylediklerine şahittir.

108. Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takvâ üzere kurulan mescid *(Kubâ mescidi)*, içinde namaz kılmana elbette daha lâyıktır. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.

109. Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup onunla beraber kendisi de çöküp cehennem ateşine giden kimse mi? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

110. Yaptıkları bina, kalpleri parçalanıncaya dek yüreklerinde bir şüphe olarak kalacaktır. Allah çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sâhibidir.

"Bir de" Tebük gazvesine katılmayanlar arasında *"...bir mescid"* Kubâ mescidini *"yapanlar"* münâfıklar *"var."*

et-Tibyân'da anlatıldığı üzere "Kubâ", Medine yakınında, Medine'ye yarım fersah mesafede bir köyün ismidir.

Bilesin ki Rasûlullah (s.a.) Mekke'den hicret edip Kubâ'ya gelince Evs kabilesinin bir kolu olan Benî Amr b. Avf kabilesi arasında, Külsûm b. Hidm'in evinde misafir oldu.

Külsûm, Benî Amr b. Avf'ın reisi idi. Onun Hz. Peygamber (s.a.)'in Kubâ'ya varışından önce mi yoksa sonra mı müslüman olduğu konusunda ihtilaf vardır.

Peygamber Efendimiz Kubâ'da Rebîulevvel ayının on ikisi Pazartesi günü misafir olunca Ammâr b. Yâsir (r.a.) kendi kendine: "Rasûlullah sabah uyandığında ona içerisinde gölgeleneceği ve namaz kılacağı bir yer lazım." demiş ve bunun için de taş toplamıştı.

Rasûlullah (s.a.), mescidin temelini attı. Ammâr da binasını tamamladı.

Ammâr, müslümanların geneli için mescid inşa eden ilk kişidir. Kubâ mescidi de Rasûlullah (s.a.)'in içinde cemaat halinde güven içerisinde açıktan namaz kıldığı ilk mesciddir.

Peygamber Efendimiz, Pazartesi, Salı, Çarşamba ve Perşembe'yi Kubâ'da geçirdikten sonra Medine'ye geçti. Ya da *Buhârî*'de nakledildiğine göre Hz. Peygamber (a.s.) Kubâ'da on küsûr gece misafir kalmıştır. *Müslim*'deki rivayete göre ise on dört gün kalmıştır. Hz. Peygamber (a.s.) Medine'ye intikal ettikten sonra da Cumartesi günleri yürüyerek veya bineği ile Kubâ'ya gider, bu mescidde namaz kılar, sonra da geri dönerdi.

es-Sîretü'l-Halebiyye'de zikredildiğine göre Peygamber Efendimiz bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: "*Kim uzuvlarının hakkını vererek güzel bir abdest alır sonra da Kubâ mescidine gelir orada namaz kılarsa, o kimseye bir umre sevabı verilir.*"[271] Bu mescid, çoğu âlimlerin de kabul ettiği gibi Benî Amr b. Avf'ın yardımlarıyla Rasûlullah ve Ammâr'ın sırf Allah rızası için inşa ettiği mesciddir.

Peygamber Efendimiz bir hadisinde: "*Kim bir mescid inşa eder ve bunu gösteriş ve şöhret kasdı olmadan yaparsa Allah da o kimse için cennette bir ev bina eder.*"[272] buyurmuşlardır.

Kurtubî bu hadisle ilgili olarak şunları söyler: Bu mes'ele (yani mescid inşa edene cennette ev inşa edilmesi) bütün yönleriyle zâhiri üzere değildir. Hadisin mânâsı: Allah, o kimse için bina ettiği mescidin sevabına karşılık cennette daha şerefli, daha büyük ve daha yüksek bir bina inşa eder, demektir. Çünkü, amellerin âhiretteki mükâfaatları kat kat verilir. Bir sevaba (en az) on misli mükâfaat vardır.

Bu husus Hz. Peygamber (a.s.)'ın hurma hakkında söylediği "(Allah rızası için verilen) bir hurma, (âhirette) dağ gibi oluncaya kadar artıp çoğalır." hadîsine benzemektedir. Fakat bu kat kat verme, yapılan fiilin ihlaslı olarak yapılmasına bağlıdır.

İnşa ettiği mescidi, ihlassız olarak veya Allah'ın râzı olmayacağı bir şekilde inşa etmişse, bundan dolayı ona herhangi bir sevap yoktur. Şerîatın zahirinde ona mescid hükmü verilip gerekli saygı ve tazim gösterilse de Allah ona değer vermez. Han, yol, köprü ve hamam inşa etmek için de aynı şey söz konusudur. Allah rızası için yapılan bütün binalarda ihlas şarttır. *Şerhu'l-ilmâm*'da bu şekilde kaydedilmiştir. **Nevevî**, yıkılmış bir mescidi tamir eden kimsenin de bu hadîsin hükmüne girdiğini söylemiştir.

Bir mescidin onarımında cemaat bir araya gelse, onlardan her biri için cennette bir ev hasıl olur mu? Nitekim şayet bir topluluk, aralarında müşterek olarak bir köleyi âzâd

etseler onların hepsi ateşten âzâd olur ve sarp yokuşu geçer. Çünkü Allah Teâlâ: ***“O sarp yokuş nedir bilir misin? Köle âzâd etmektir.”*** (el-Beled, 90/12-13) buyurmuş, Hz. Peygamber (a.s.) da âyette geçen “ فَكُّ رَقَبَةٍ ”yi (köle âzâdını), kölenin bazı uzuvlarını âzâd etmek olarak tefsir etmiştir. Bu konuda kıyas, mescidlerin de köle âzâdı konusundaki hükme ilhak edilmesi yönündedir. Çünkü bunda, insanları mescid inşa etmeye ve onarmaya teşvik vardır.

Kâfirin mescid yapmasına imkân verilebilir mi? Bazı âlimlerin görüşüne göre sahih olan, bunun câiz olmasıdır. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur “*Allah, bu dini fâcir/günahkar bir kimse ile de güçlendirir.*”[273] *Beğavî Tefsiri*’nde bu şekilde geçmektedir. **Vâhidî** ise ***“Allah’a ortak koşanlar, kendi küfürlerine kendileri şâhitlik ederlerken Allah’ın mescidlerini îmar edemezler.”*** (et-Tevbe, 9/17) âyetinin tefsirinde şunları söylemiştir: Bu âyet göstermektedir ki kâfirler, müslümanların mescidlerini imar etmekten men edilmişlerdir. Şayet bir kâfir mescid yapılmasını vasiyet etse, vasiyeti kabul edilmez. Müfti **Sa’dî Çelebî** demiştir ki: “Vasiyetinin kabul edilmemesi konusunda Hanefî âlimleri arasında icmaâ vardır.”

Tekrar konumuza dönelim: Benî Amr b. Avf, Kubâ mescidini inşa edince kardeşleri (amcazadeleri) olan Benî Ganem b. Avf onlara haset etmiş ve “Amr’ın karısının eşeğini bağladığı yerde mi namaz kılacağız?” demişlerdi. Çünkü Amr’ın karısı önceleri buraya eşeğini bağlardı. Bazı rivayetlere göre Kubâ mescidinin yeri, (önceleri) Külsûm b. Hidm (r.anhümâ)’nın hurma kuruttuğu yer idi. Benî Ganem, kıskançlıklarından dolayı Kubâ’da bir başka mescid inşa ettiler. Niyetleri fesat çıkarmak, müslüman cemaat arasına ayrılık sokmak ve (rahip) Ebû Âmir Şam’dan dönünce onu oraya imam yapmaktı.

Haddâdî’nin tefsîrinde onların bu mescidi Peygamber (a.s.)’ın izniyle yaptıkları söylenmiştir. Ben derim ki: Bu durum, kıssanın oluş ve anlatılış tarzına açıkça terstir. Ayrıca Allah kendisine işaret vermeden Rasûlullah (a.s.)’ın onlara izin vermesi uzak bir ihtimaldir.

Râhip Ebû Âmir’in hayat hikayesi şöyledir: Ebû Âmir Hazreç kabilesinin önde gelenlerindendi. Câhiliyye döneminde hristiyan olmuş, hristiyan dini üzerinde çalışıp râhip olmuş ve râhip elbisesi giymişti. Tevrat ve İncil’i çok iyi biliyordu.

Kâşifî demiştir ki: (Ebû Âmir) Medine ahalisine sürekli Âlemin Efendisi (s.a.)’in özelliklerini anlatırdı. O Peygamber Medine’ye hicret edince, halk onun cemâline ve kemâline tutuldular. Ebû Âmir’in sohbetinden kaçındılar ve ona tahammül etmediler.

Ey âb-ı hayât! Can bahşeden dudağın varken
Âb-ı hayvandan dem vurulmasına üzülürüm

Bunun üzerine Peygamber Efendimiz’e haset etti ve düşman oldu. Çünkü Peygamber Efendimiz’in ortaya çıkması ile onun riyaseti elden gitti. Peygamber Efendimiz’e:

“Seninle savaşacak bir topluluk bulsam mutlaka onlarla beraber sana karşı savaşırım.” demiştir. Hevâzin savaşına kadar Peygamberimiz’e karşı savaştı. Hevâzin yenilgiye uğrayınca da Şam’a gitti.

Kâşifî der ki: Roma hükümdarı Herakl’in yanına gitti. Rum’dan asker toplayıp müslümanlarla savaşmak istiyordu. Sa‘lebe b. Hâtib ve benzeri münafıklara mektup yazarak “Siz Kuba mescidinin karşısına kendi mahallenizde benim için bir mescid yapın. Ben Medine’ye geldiğimde orada ilimle meşgul olayım.” dedi. Onlar bir mescid bina ettiler. Hz. Peygamber Tebük gazvesine çıkınca mescidi inşa edenler gelip: “Ey Allah’ın Rasûlü! Biz zayıf ve kimsesizlerin soğuk ve yağmurda sığınmaları için bir mescid yaptık. Bu mescidde namaz kılmanı arzu ediyoruz.” dediler. Niyetleri, Hz. Peygamber’in namaz kılması sâyesinde yaptıkları işi sağlamlaştırmaktı.

Mesnevî’de bu şöyle anlatılır:

Mescidi de mesciddekileri de sevindir
Sen bir ay, bizse geceyiz; bir an için bizimle beraber bulun
Senin cemâlinle gece gündüze dönsün
Ey cemâli ruhları aydınlatan güneş!
Ah ne olurdu o sözler gönülden söylenseydi de
Onlar muradlarına erseydi

es-Sîretü’l-Halebiyye’de kaydedildiğine göre onlar orada (mescid-i dırârda) toplanıp Hz. Peygamber (a.s.)’ı ayıplıyorlar, onunla alay ediyorlardı.

Hz. Peygamber (s.a.): “*Şimdi sefere çıkmak üzereyim, meşgul bir haldeyim. Eğer (seferden) dönersek, gelir namaz kılarız*.”[274] buyurdu. Tebük seferinden dönünce kendisine mürâcaat edip mescidlerine gelmesini istediler. Hz. Peygamber (a.s.), onların mescidine gitmek üzere giymek için elbisesini istemişti ki Allah Tealâ bu âyeti indirdi ve şöyle buyurdu:

Münâfıklar arasında *“bir de”* müminlere *“zarar vermek,”* **Kâşifî**’nin belirttiğine göre “Müminlere zarar vermek ve onların sürtüşmesi için”, hakkı *“inkâr etmek,”* içlerinde gizledikleri küfrü takviye etmek için Kubâ mescidinde toplanan *“müminler arasına ayrılık sokmak”* Mescid-i Dırâr’ı kurarak mümin cemaatin bir kısmını oraya çekmek ve müminlerin birliğini bozmak *“ve daha önce”* bu mescid kurulmadan önce veya onlar savaştan geri kalarak münâfıklıklarını ortaya koymadan önce *“Allah ve Rasûlü’ne karşı savaşmış olanı”* Râhib Ebû Âmir’in gelip burada ibâdet etmesini ve Rasûlullah’a üstün gelmesini *“beklemek için bir mescid yapanlar var.”* Bu adamın bütün savaşlarda Rasûlullah (a.s.)’ın karşısında yer aldığı daha önce geçmişti.

Kaşifî’nin belirttiğine göre: Birisi onlara: “Bu mescidi niçin yaptınız?” diye sorduğunda daima şöyle yemin ederler: Onlar “Vallahi *“iyilikten başka bir niyetimiz yoktu.” diye mutlaka yemin edecekler.”* Yani, vallahi bu mescidi bina etmekten maksadımız, namaz kılma, Allah’ı zikretme ve namaz kılanlara genişlik sağlamak gibi

iyi hasletten başka bir şey değildi, diye yemin edecekler. *“Oysa Allah onların”* bu yeminlerinde *“kesinlikle yalan söylediklerine şahiddir.”*

Bu âyet inince ve Allah, onların haberini ve bu mescidi inşa etmedeki esas maksadlarını Rasûlü’ne bildirince Rasûlullah (s.a.), Hamza’nın kâtili olan Vahşî’yi ve onunla birlikte bir cemaati çağırdı ve onlara: “*Halkı zalim olan şu mescide gidin ve onu yakıp yıkın!*”[275] diye emir buyurdu. Onlar da süratle gittiler, yapraklı hurma dalları alıp bunları ateşlediler. Mescidi yerle bir ettiler. Bu hadise akşam ile yatsı vakitleri arasında olmuştu. Hz. Peygamber (a.s.) burasının çöplerin ve leşlerin atıldığı bir çöplük haline getirilmesini emretti. Bir müddet sonra da ev yapması için burasını Sâid b. Erkâm’a verdi. Bu evde asla çocuk doğmamıştır. Burada bir kuyu kazılmış içerisinden duman çıkmıştır.

Ebû Âmir, Şam’da yalnız ve garip olarak ölmüştür. Bunun sebebi şudur: Hz. Peygamber (a.s.) Medine’ye gelince Ebû Âmir ona gelip:

“–Ortaya koyduğun din nedir?” diye sormuş, Peygamberimiz:

“*–İbrâhim’in dini olan hanif dini getirdim.*” cevabını vermişti. Ebû Âmir:

“–Ben de o din üzereyim.” deyince, Hz. Peygamber (a.s.):

“*–Sen o din üzere değilsin.*”, buyurmuşlardı. Ebû Âmir’in:

“–Elbette hanif dini üzereyim, fakat sen hanifliğe onda olmayan şeyleri soktun.”, demesi üzerine Hz. Peygamber (a.s.):

“*–Ben bunu yapmadım, bilakis ben onu bembeyaz ve tertemiz olarak getirdim.*” buyurmuştu. Bunun üzerine Ebû Âmir:

“–Allah, hangimiz yalancıysa onu yurdundan kovulmuş, yalnız başına ve garip birisi olarak öldürsün.” dedi. Hz. Peygamber (a.s.) da

“*–Âmîn!*” diye mukabele etti.

Bundan sonra da ona Rahip Ebû Âmir yerine Fâsık Ebû Âmir adını verdi. Nitekim Şam’da bir belde olan Kınnesrin (veya Kınnisrin)’de ölmüştür. Onun bu pisliğine rağmen Ebû Hanzala adında sâlih bir oğlu vardı. Uhud savaşında şehid düşmüş, cesedini melekler yıkamıştır.

Sa’dî (k.s.) der ki:

Hünerin varsa getir, aslını sürme ileri
Gül dikendendir, Halîl’in babası Âzer

Bu âyette işâret vardır ki hakîkat erbâbının kalp bostanı içerisinde Allah’ı zikrettikleri ve O’nu talep ettikleri bir mescid edindikleri gibi, tabîat ehli insanlar da nefis mezbelesini, hakikat erbabına “*zarar vermek”*, onların hallerini *“inkar etmek için mescid edinmişlerdir.”*

Bu, Allah’ı talep iddiâsında bulunup iddiâlarında yalancı olanların, sıdk ve talep

erbabının kisvesine bürünmüşlerin özelliğidir. Bunu *“müminler arasına”* hak tâliplerinin ve hiçbir art niyet gütmeden davasını ızharda sâdık olan müminlerin arasına *“ayrılık sokmak için”* yaparlar. Yani her türlü hileye baş vurarak Allah uğrunda birbirlerinin kardeşi olanları tefrikaya düşürmek için yaparlar. Bunu da bazan onlarla birlikte sohbet etmeyi ve yol arkadaşlığı yapmayı isteyerek, bazan da meşayihe hizmetten ve ihvanla sohbetten koparmak için onlara çeşitli beldeleri, oralardaki nimetlerin çokluğunu, havalarının güzelliğini, halkının cömertliğini anlatıp onları bu taifeyi özendirmek suretiyle yaparlar.

“Daha önce Allah ve Rasûlü’ne karşı savaşmış olanı beklemek için”. Müminleri, fakr ve marifet iddiacılarından olan ve her şeyi mübah sayan (İbâhiyye) kimselerle sohbet etme belasına düşürmek için yaparlar. Onlar Allah’ın dinini ve şeriatını terk ederek Allah’la, Rasûlü’ne uymayı ve onun sünnetini ihya etmeyi terk ederek de Rasûlü ile muharabe etmektedirler.

“Onlar:” sizi kendisine davet ettiğimiz şeylerle size *“iyilikten başka bir niyetimiz yoktu.” diye mutlaka yemin edecekler. Oysa Allah onların”* davetlerinde ve yeminlerinde *“kesinlikle yalan söylediklerine şahittir.” et-Tevîlatü’n-Necmiyye*’de bu şekilde zikredilmiştir.

لَا تَقُمْ فِيهِ اَبَداًۜ لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ
تَقُومَ فِيهِۜ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُواۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾

108. Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takvâ üzere kurulan mescid *(Kubâ mescidi)*, içinde namaz kılmana elbette daha lâyıktır. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.

Ey Muhammed! *“Onun içinde”* o münâfıkların mescidinde *“asla namaz kılma.”*

Müfti **Sa‘dî Çelebi** demiştir ki: “ لَاتَقُمْ فِيهِ (Orada asla durma)” demek, “O mescidde asla namaz kılma.” demektir. Burada kıyam (durma) ile namaz kastedilmiştir. Arapların “Falan, gece kaimdir” yani geceyi namaz kılarak geçirir, sözünde de aynı durum söz konusudur. Şu sahih hadis de bu kabildendir: “*Kim Ramazan ayında inanarak ve sevabını Allah’dan bekleyerek kaim olursa geçmiş günahları bağışlanır*.”

Var olduğu ve tesis edildiği *“ilk günden”* itibaren *“takvâ üzere kurulan mescid,”* olan Kubâ mescidi, *“içinde namaz kılmana elbette daha lâyıktır.”*

Kubâ Mescidi’ni Rasûlullah (s.a.) tesis etmiş ve Kubâ’da kaldığı günlerde orada namaz kılmıştır. *et-Tibyân*’da kaydedildiğine göre *“takva üzere tesis edilen/kurulan mescid”* ifadesi, Allah’a itaat üzere duvarları bina edilmiş, temelleri yükseltilmiş mescid mânâsına gelmektedir. **Haddâdî** ise, “*takva üzere*” ifadesinin “Allah rızası için” mânâsına geldiğini söylemiştir. *“İlk günden”* ifadesinin mânâsı, “bina edildiği ilk

günden beri" demektir.

Âyetteki mescid ile Rasûlullah (s.a.)'in Medine'deki mescidinin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Fakat Kubâ mescidinin kastedilmiş olması daha meşhur ve kıssaya daha uygundur. Çünkü mescid Kubâ'dadır. Dolayısıyla Mescid-i Dırar'ın Kuba Mescidi ile mukayese edilmesi, Medine'deki Mescid-i Nebevî ile mukayese edilmesinden daha uygundur. **Haddâdî** demiştir ki: Takvâ üzere kurulmuş olan mescid ile her iki mescidin, yani Hz. Peygamber (a.s.)'ın mescidi ve Kubâ Mescidi'nin kastedilmiş olması da mümkündür.

"Allah Teâlâ bu âyette niçin Kubâ mescidi hakkında *"içinde namaz kılmana elbette daha lâyıktır."* buyurmuştur? Habûki zarar vermek, inkar etmek, ayrılık sokmak ve Allah ve Rasûlü ile savaşmış birisini beklemek gibi dört kötülük, diğer mescidde (Mescid-i Dırar'da) namaz kılmasının cevazını zâten men etmektedir." denilirse, bunun cevabı şöyledir:

Bu ifade sözün akışına uygun olarak gelmiştir. Yani, "Eğer Mescid-i Dırar'da namaz kılmanın cevazını farz etmiş olsaydık, Takvâ Mescidi'nde namaz kılmak daha doğru ve daha uygun olurdu." mânâsınadır. Çünkü Takva Mescidi muhkem bir temel üzere kurulmuştur. Mescid-i Dırar'da namaz kılmak ise bâtıldır. Çünkü kötü maksadlar için bina edilmiştir.

Âyetteki " أَحَقُّ (duha uygundur)" kelimesinin üstünlük bildirmek için değil, bilakis "doğrudur, yakışır" mânâsına olduğu da söylenebilir. Nitekim **Molla Ebüssuûd** demiştir ki: " أَحَقُّ " olması ile ona lâyık olması, yaraşması kastedilmektedir. Çünkü Mescid-i Dırâr'ın, içerisinde namaz kılınmayı hak etmesi asla söz konusu değildir. İsm-i tafdil (üstünlük) sıygası ile ifade edilmiş olması ise Takvâ Mescidi'nin bizatihi fazîletinden ve kendi kemâlinden ileri gelmektedir. Ya da üstünlük, mescidi bina eden kimsenin ve akidede ona tâbi olanların iddia ve düşünceleri itibariyledir. Bu yorum âyetin devamına daha uygun düşmektedir.

"Onda" takvâ üzere tesis edilmiş olan mescidde, günah ve kötü huylar gibi gerek bedeni gerekse ameli bütün necislerden ve pisliklerden mutlak olarak *"temizlenmeyi seven adamlar"* yâni Ensâr *"vardır."*

Bu cümle başlangıç cümlesidir (isti'nâfiyye). Önceki cümle Mescid-i Kubâ'nın mahal îtibarıyla namaz kılmaya daha uygun olduğunu açıkladıktan sonra bu cümle de durum îtibarıyla Kubâ Mescidi'nin Hz. Peygamber (a.s.)'ın içerisinde namaz kılmasına daha lâyık olduğunu açıklamaktadır.

"Allah da çok temizlenenleri sever." yâni, çok sevenlerden râzı olur. Sevenin sevdiğini kendisine yaklaştırdığı gibi onları yüce katına yaklaştırır.

Rivâyet edildiğine göre bu âyet nâzil olunca Rasûlullah (s.a.) beraberinde Muhacirler olduğu halde Kubâ mescidine yürüyerek gitti ve Kubâ mescidinin kapısında durdu. Ensâr orada oturuyordu. Hz. Peygamber onlara:

“–*Siz mümin misiniz?*” diye sordu. Onlar sükût ettiler. Hz. Peygamber sonra aynı soruyu tekrar sordu. Bunun üzerine Ömer (r.a.):

“–Yâ Rasûlallah! Onlar elbette mümindirler. Ben de onlarla beraberim.” dedi. Hz. Peygamber (a.s.)’ın:

“–*Kazaya râzı olur musunuz?*” sorusuna, “Evet” cevabını verdiler.

“–*Belâya sabreder misiniz?*” sorusuna “Evet.” cevabını verdiler.

“–*Bollukta ve refahta şükreder misiniz?*” sorusuna da “Evet” cevabını verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.):

“–*Kâbe’nin Rabbi’ne yemin ederim ki siz müminsiniz*.” buyurdu.

Ardından oturdu ve şöyle buyurdu:

“–*Ey Ensâr topluluğu! Şüphesiz Allah sizi övmüştür, küçük ve büyük abdeste çıktığınızda ne yaparsınız?*”

Onlar:

“–Büyük abdestten sonra (pisliği gidermek için) üç taş kullanırız. Ardından da su kullanırız.” cevabını verdiler.

Peygamber Efendimiz:

“Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır.” âyetini okudu.[276]

Bazı âlimlerin belirttiğine göre su ile ilk defa istincâ eden Hz. İbrâhîm (a.s.)’dır.

İstincâ, dışkının insandan çıktığı yeri (pislikten) arındırmak demektir. *el-Muğrib* adlı eserde geçtiği üzere aslında bu kelime bu mânâdan daha umumidir.

Pisliğin çıktığı yer üç müd (1 müd: 687 gr.) su ile yıkanır. Su bulamazsa taş ile, onu da bulamazsa eli ile temizler. Bu üç şeyin dışındakilerle istincâ câiz değildir. Çünkü fakirlik getirir. İstincâdan maksad, (pisliği) temizlemektir. Temizlik bir defada hasıl oluyorsa, kifayet eder. Üç defada da meydana gelmiyor ise sayıyı artırır. Uyumaktan ve yellenmekten ötürü istinca yapılmaz. Çünkü bu bid’attir. *en-Nevâzil*’de belirtildiği üzere normal hayız müddeti bittikten sonra kan gelmesi devam eden kadın, küçük ve büyük abdeste çıkmamışsa her namaz için istinca yapması gerekmez.

(Kurulanmak için) bez parçası kullanmak, edebe uygundur. Bu işlem, kullanılan suyun eserinin tamamen kaybolması için temizlik yapıldıktan sonra ve ayağa kalkmadan önce yapılır. Ensâr, küçük abdestten sonra da (temizlik için) su kullanırdı.

Bazı âlimlerden rivayet edildiğine göre âyetteki temizlenmekten maksad, cünüplükten temizlenmektir. “Onlar cünüp olarak uyumazlar” demektir. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Üç sınıf insan vardır ki melekler onlara yaklaşmaz; kâfirin leşi, safran ve benzeri koku sürünüp yağlanan ve cünüp kimse. Ancak cünüp kimsenin abdest alması müstesna*.”[277]

Hadisteki meleklerden murad hafaza melekleri değil, rahmet ve bereket indiren meleklerdir. Çünkü hafaza melekleri hiçbir halde insandan ayrılmazlar. Bazı âlimler, meleklerden maksadın hafaza ve ölüm meleklerinden başka melekler olduğunu

söylemişlerdir. Meleklerin yaklaşmamasının ‘ona hayır getirmez’ demek olduğu söylenmiştir.

“Kâfirin leşinden” maksad ise sağ olsun ölü olsun zâtıdır. Çünkü kâfir, sağ iken de öldükten sonra da necistir, rahmetten uzaktır.

“Mütedammah” ise, safran ve diğer koku çeşitlerinden elde edilen kırmızı-sarı rengin ağır bastığı meşhur koku terkibi olan *“halûk”* kokusu ve yağı sürünen kimsedir. **Ebû Ubeyde** demiştir ki: Araplarda halûk kokusu, yalnızca safrandır. Hadiste müslümanların halûk kokusundan nehyedilmelerinin sebebi ise onda hafif-meşreplik ve kadınlara benzeme söz konusu olmasıdır. Halûk kokusu kullanma yasağı kadınlara değil erkeklere mahsustur. Nitekim *el-Mefâtîh* adlı eserde böyle geçmektedir.

Cenâbet, sözlükte uzak olma anlamına gelir. Cünüp insan, cünüplükten temizlenmedikçe namaz yerlerine yaklaşmaktan nehyedildiği için ona cünüp adı verilmiştir. Cenabet halindeki bir insan temizlenene kadar insanlardan uzak durduğu için ona cünüp adı verildiği de söylenmiştir. Bu hüküm, guslü özürlü veya özürsüz olarak tehir eden, abdest alma imkanı olduğu halde abdest almayan herkes hakkında geçerlidir.

Denilmiştir ki: Hadisteki cünüpten maksad, cünüp olup da gusül yapmayı te’hir eden kimse değil, guslü hafife alan, terk etmeyi huy edinen cünüp kimsedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) cünüp olduğu halde uyurdu. Tek bir gusül ile hanımlarını dolaşırdı.

eş-Şir‘a adlı eserde şöyle söylenmiştir: Cinsî temastan sonra hafif bir uyku uyunur. Çünkü bu insanı daha iyi dinlendirir. Fakat bu konuda sünnet olan, namaz abdesti aldıktan sonra uyumaktır. Nitekim **İbnü’s-Seyyid Ali**’nin *Şerhi*’nde böyle geçmektedir.

Fethu’l-karîb’de ise şöyle denilmiştir: Buradaki abdestten maksad ihtilafsız, şer’î abdest (namaz abdesti)dir. **Şu‘be**’den gelen rivayet şu şekildedir: “*Önce erkeklik uzvunu yıka, ardından abdest al, öyle uyu!*”[278] Sahih olan budur. Yani, önce erkeklik uzvunu yıkamak ardından abdest almak. Abdest almadan uyuyan kimse Allah Teâlâ’ya istiğfarda bulunsun. Uyumadan önce tekrar cinsî temasta bulunmak isteyen kimse, abdest almalı, yani erkeklik uzvunu ve ellerini yıkayarak temizlenmelidir. Dolayısıyla buradaki abdestten maksad, **Mâlikîler**’in de benimsediği gibi meşhûr şer‘î abdest (namaz abdesti) değildir. *Şerhu’l-Meşârık* adlı kitapta bu şekilde geçmektedir.

“Vudû” (abdest) kelimesi, elleri yıkama mânâsında da kullanılır. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Yemekten önce vudû (elleri yıkama), fakirliği giderir*.”[279]

Namaz abdesti alıp uyumak isteyen cünüp kimse, abdest alırken evla olan küçük hadesi kaldırmaya mı, yoksa tekrar etme sünnetine mi, cenabeti ya da yıkanan uzuvlara isabet eden pisliği gidermeye mi niyet etmelidir? Zahir olan, müstakil bir ibadet olması veya (büyük) hadesi hafifletici olması için birincisine (küçük hadesi kaldırmaya) niyet etmesidir. *Fethu’l-karîb*’de böyle geçmektedir.

Bu durumda abdest almanın illeti hakkında da ihtilaf edilmiştir. Bazı âlimlere göre abdest hadesi hafiflettiği için alınır. Bazı âlimler ise şöyle demişlerdir: Cünüp kimse abdesti, o haliyle uykusunda öleceği korkusuyla iki taharetten birine sahip olarak geceyi

geçirmek için alır. Çünkü, içinde cünüp bulunan eve melekler girmez. Bu hal ise abdest ile zâil olur. **Şâfiî** ve **Mâlikî** mezheblerinde cünüp olan kimsenin uyumadan önce abdest alması müstehabdır. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) böyle yapardı. Bazı Mâlikî âlimleri demişlerdir ki: Cünüp bir insan, uyumadan önce abdest almayı terk etmekle, ondan "adalet" vasfı sakıt olmaz. Çünkü âlimler bu konuda ihtilaf etmiştir.

Bazı âlimler âyet hakkında şunları söylemiştir: *"Temizlenmeyi severler"* ifadesi, "günahlarına keffaret olan humma hastalığı ile temizlenmeyi severler" anlamına gelmektedir. Nitekim, onların tamamı humma hastalığı geçirmiştir.

Câbir'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Humma hastalığı, Rasûlullah (s.a.)'in yanına girmek için izin istedi. Rasûlullah (a.s.):

"–Kim o?" diye sordu. Hummâ olduğu söylendi. Peygamber (a.s.) ona Kubâ halkına (gitmesini) emretti. Kubâ halkı Allah'tan başkasının bilmediği sıkıntılarla karşılaştı. Sonunda Hz. Peygamber (a.s.)'a gelip şikayet ettiler. Hz. Peygamber (a.s.):

"*–İsterseniz Allah'a onu sizden kaldırması için duâ edeyim. İsterseniz (öyle kalsın da) sizin için (günahlarınızı) temizleyici olsun.*" buyurunca, onlar:

"–Bu onu yapar mı (günahlarımızı temizler mi)?" diye sordular. Peygamberimiz (a.s.):

"*–Evet*" buyurdu. Onlar da:

"–Öyleyse onu bırak (öyle kalsın)" dediler.[280]

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Bir gece sıtma sıkıntısı çekmek, bir senelik (günahlara) keffarettir. Kim bir gün sıtma olursa bu onun (cehennem) ateşinden kurtuluşu olur. Annesinden doğduğu günkü gibi bütün günahlarından çıkar.*"[281]

Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edildiğine göre o, Medine'ye geldiğinde hummaya yakalanmıştı ve ona lanet etmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.):

"*–Ona lanet etme! Çünkü ona öyle emredilmiştir. Fakat dilersen sana bazı kelimeler öğreteyim, onları söylediğin zaman Allah Teâlâ onu senden giderir.*" buyurdu. Hz. Âişe:

"–Bana öğret." dedi. Hz. Peygamber (a.s.): *Şöyle söyle:*

"–Ey Allah'ım! Rakik cildime, dakik kemiklerime şiddetli ateşe karşı merhamet et! Ey sıtma! Eğer ulu olan Allah'a inanmış isen başımı ağrıtma, ağzımı pis kokutma, etimi yeme, kanımı içme, benden uzaklaş, Allah ile birlikte bir ilah daha tanıyan kimseye git (musallat ol)!" Hz. Âişe bu duâyı okudu ve sıtma ondan yok olup gitti.[282]

Medine'nin havası muhacirlerin sağlığına iyi gelmeyip mizaçlarına uymadı. Bu yüzden de çoğu hasta olup zayıf düşünce Mekke-i Mükerreme'yi özlemeye başladılar. Bu durumu gören Hz. Peygamber (a.s.) bir gün semaya baktı. -Çünkü sema duânın kıblesidir- ve:

"*Allah'ım! Mekke'yi bize sevdirdiğin gibi, Medine'yi de sevdir!. Medine'nin sâ' ve müd ile ölçülen azık ve rızıklarına feyü bereket ihsan eyle! Medine(nin havasını) bizim için düzelt ve hastalıklardan salim kıl!. Vebâsını da Mehîa'ya gönder!*" diye

duâ etti.

Mehîa, Cuhfe demektir. Cuhfe ise Mısır yönünden gelen hacıların ihram mahalli olan Râbiğ'a yakın bir yerleşim yeridir. O vakit buranın sakinleri yahudi idi.

Hz. Peygamber (a.s.)'in müminlere Medine'yi sevdirmesi için Allah'a duâ etmesi, insan fıtratında mevcûd olan vatan sevgisi ve onu özleme özelliğinden dolayıdır. Bu yüzden Hz. Âişe (r.a.)'ın hadisinde geldiği üzere o, Mekke'den Medine'ye gelen bir adama, Hz. Peygamber (a.s.)'ın huzurunda: "Mekke'yi nasıl terk ettin (Mekke'de ne var ne yok)?" diye sordu. Adam Hz. Âişe'ye Mekke'nin güzel vasıflarından bahsetti. Bunun üzerine Rasûlullah (a.s.)'ın gözleri doldu ve: "*Mekke'yi özendirip durma, ey adam!*" buyurdu.

Dostun meskeni ve oturduğu yer hatırıma gelince
Toplulukta benim yanmamdan fitneler kopar

Es'iletü'l-hikem adlı eserde zikredildiğine göre sünnet olmak, temiz olmak içindir. Çünkü temizlik, ilâhî muhabbeti icab eder. Nitekim Allah Teâlâ: *"Allah, çok temizlenenleri sever"* buyurmuştur. Sünnet olmak suretiyle idrardan korunma ve temizlenme meydana gelir. Fakihler demişlerdir ki: Sünnetsiz bir kimsenin (taharetlenirken) suyu sünnet derisinin içine kadar ulaştırması gerekir. Çünkü bunda bir zorluk yoktur. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*İdrardan korunun. Çünkü kabir azabının çoğu idrardan dolayıdır. Kulun kabirde hesaba çekileceği ilk şey de odur*."[283] Nitekim *et-Terğib*'de böyle geçmektedir.

Bilesin ki âyette geçen münâfıkların mescidi, nefis mezbelesine; takvâ üzere tesis edilen mescid ise kalp mescidine işarettir. Kalp mescidi, Allah Teâlâ'nın *"Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?"* hitabı ve ***"Elbette bizim Rabb'imizsin"*** (el-A'râf, 7/172) cevabının verildiği o mîsak gününden bu yana, (Allah'a) kulluk, itaat ve O'nun birliğini ikrar üzerine tesis edilmiştir. Kalp mescidine sahip olanlar, kötü sıfatlardan ve alçak huylardan, hatta vücud (varlık) kirinden, hudûs pisliğinden temizlenmiş kimselerdir. Allah temizlenenleri, yani varlıklarından fânî olup Allah ile bâkî olanları sever. Eğer Allah'ın onlara muhabbeti olmasaydı, kendilerini temizlemeye muvaffak kılmazdı. Mutlak olarak onların temizlenmiş olması, Allah'ın onlara olan muhabbetinin eserlerinden bir eserdir.

Hâfız der ki:

Eğer âşık ciğer kanıyla temizlenmezse
Aşk müftüsünün fetvâsına göre namazı sahih olmaz

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Yıkanmamış yüz, hûrilerin yüzlerini göremez
“Namaz ancak temiz olarak kılınabilir” buyurdu Peygamber

“Tahûr” kelimesi, temizlemek mânâsında masdardır. Bu kelime “*Namazın anahtarı temizliktir*”[284] hadisinde bu mânâda kullanılmıştır. Ayrıca kendisiyle temizlenilen şeye de denir. *el-Muğrib*’de bu şekilde zikredilmiştir.

اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ اَمْ مَنْ اَسَّسَ
بُنْيَانَهُ عَلٰى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهٖ فٖى نَارِ جَهَنَّمَ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى
الْقَوْمَ الظَّالِمٖينَ ﴿١٠٩﴾

109. Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup onunla beraber kendisi de çöküp cehennem ateşine giden kimse mi? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

Onların durumu bilindikten sonra mescidinin *“binâsını Allah korkusu ve rızası”* tâatlerle meşgul olarak onun hoşnutluğunu talep *“üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır,”*

Bu cümle, başlangıç cümlesi olup bir önceki âyette bahsedilen kişilerin Mescid-i Dırâr halkından daha hayırlı olduklarını beyan etmektedir. Âyetin başında yer alan soru edatı (istifham hemzesi) inkar içindir.

“et-Te’sîs”, binanın temelini sağlam yapmak demektir.

Ayetteki “takvâ (Allah korkusu)” ile onun ikinci derecesi, yani bir şeyi yapmak veya terk etmekten dolayı günaha girilen her şeyden sakınmak mânâsı kastedilmektedir.

Âyette Mescid-i Dırâr ehlinin inançlarına “hayırlı” denilmesi, kendilerinin hayırlı olmakta müşterek oldukları inancından ileri gelmektedir.

“yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup onunla beraber kendisi de çöküp cehennem ateşine giden kimse mi?” İki gruptan hangisi daha hayırlıdır? Yani kendileriyle dostluk kurmaya, birlikte namaz kılmaya hangisi daha lâyıktır? Mescidinin binasını, Allah’a itaat ve takvâ kasdıyla tesis eden Kubâ Mescidi halkı mı, yoksa mescidinin binasını nifak, küfür, müminlerin arasını açmak amacıyla ve işi gücü müslümanlara hiyanet etmek, İslâm’ın gücünü zayıflatmak olan kâfiri beklemek gayesiyle tesis eden Mescid-i Dırar halkı mı?

Âyetteki ikinci *“bünyân”* kelimesinin daha önce geçtiği halde yerine zamir gelmeyip isim olarak tekrar gelmesi, o iki binanın (Kubâ Mescidi ile Dırar Mescidi) hem öz hem de vasıf ve alâka yönünden birbirinden farklı olduklarını bildirmek içindir.

“ جُرُفٍ (yar)”, altını sellerin götürdüğü, oyup yediği toprak demektir. “ اَلْهَارِى (yıkılacak)” ise çatlamış, düşmek üzere olan mânâsınadır.

Katâde demiştir ki: Bize anlatıldığına göre Mescid-i Dırar'dan bir bölge kazılmış, oradan duman çıktığı görülmüştür. **Câbir b. Abdullah** ise Mescid-i Dırar'dan duman çıkarken gördüğünü söylemiştir.

Haddâdî âyetin tefsiri ile ilgili olarak şunları söylemiştir: Yukarıda özelliği anlatıldığı gibi bir ırmak kenarında bina yapan kimsenin binası nasıl suya yıkılırsa münâfıkların müminlere muhâlefet ve düşmanlık için yaptıkları mescid de cehennemin kenarında altı oyulmuş, çatlak toprak üzerine kurulan ve içinde bulunanları cehenneme yuvarlayan bir binaya benzer.

"Allah, zalimler topluluğunu" kendilerine zulmedenleri ya da eşyâyı bulunması gereken yerden başka yere koyanları *"doğru yola iletmez."* Yani, onları kurtuluşlarının ve iyi âkıbetlerinin bulunduğu şeye ulaştıran bir irşad ile asla irşad etmez. Ancak onlara kendilerini irşad edeceği yeri gösterir. Onlar ona ulaşmayı isterlerse bu şüphesiz gerçekleşir.

Hakîkatte zulüm, dünyaya kulluğu, dünya sevgisini, onu kazanma hırsını Allah Teâlâya ibadet, O'nun muhabbeti ve O'nu talebde sadakat yerine koymaktır.

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذ۪ي بَنَوْا ر۪يبَةً ف۪ي قُلُوبِهِمْ اِلَّٓا اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْۜ
وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿١١٠﴾

110. Yaptıkları bina, kalpleri parçalanıncaya dek yüreklerinde bir şüphe olarak kalacaktır. Allah çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sâhibidir.

"Yaptıkları binâ" ifâdesi, onların o binayı en zayıf ve en çürük bir temel üzerine yapıp kurduklarını bildirmek ve hükmün illetini haber vermek içindir. Yani onların bu mescidi, yapılmış ve yıkılmış olarak onların *"kalpleri parçalanıncaya"* param parça olup hiçbir idrak ve (küfrü) gizleme kabiliyeti kalmayacak şekilde parçalara ayrılıncaya *"dek yüreklerinde bir şüphe"* dinde şek ve şüphe sebebi, hatta sanki bizzat şüphenin kendisi *"olarak kalacaktır."*

İnşâ edilmiş haliyle şek ve şüphe sebebi olması, açık bir durumdur. Çünkü onların müminlerden ayrılıp (Mescid-i Kubâ'nın) karşısında bir toplantı mahallinde toplanmaları ve burada kalplerindeki şirk ve nifak eserlerini ortaya dökmeleri, işlerini buradan sevk ve idare etmeleri, burada görüş alış verişinde bulunmaları, müminler hakkında işittikleri sırları birbirlerine aktarmaları, onların dindeki şek ve şüphelerini artıran şeylerdir. Yıkılmış haliyle şek ve şüphe sebebi olmasına gelince, bu yüzden onların kalplerinde var olan şer ve fesat iyice yerleşmiş, onun eserleri ve hükümleri kat kat artmıştır.

Âyetteki *"kalpleri parlanıncaya dek"* şeklinde ifâde edilen istisna, bütün vakitlerden olabileceği gibi bütün hallerden de olabilir. Yani, onların inşa ettikleri bina, her zaman veya her durumda şüphe olarak kalacaktır. Ancak kalpleri parçalandığı zaman bundan

kurtulacaklardır. Kalpleri sağlam olduğu sürece kalplerindeki şüphe bâkî kalacaktır. Böylece münâfıklar ölünceye kadar içlerindeki şüphenin kalplerinden zail olmasının mümkün olmadığı tasvir edilmektedir.

Kalplerinin parçalanması ile ölmeleri değil de bizzat kalplerinin parçalanması da kastedilmiş olabilir. Bu da öldürülme esnasında veya kabirlerinde çürüme şeklinde ya da cehennemde olur.

“Allah çok iyi bilendir,” Hak Teâlâ o binayı inşa ettiklerini ve ne niyetle yaptıklarını da çok iyi bilendir. Onların mescidlerini yıkma hükmünü ve emrini vermede, onların nifakını ortaya çıkarmada *“hüküm ve hikmet sâhibidir.”*

Bilesin ki bu iki âyette şu hususlara işaret vardır:

1. Kalb saflığı ve inanç güzelliği, amellerde temel durumundadır. Nasıl ki bir bina su üzerinde değil ancak sert toprak üzerinde durursa, insanların amelleri de ancak sağlam itikad temeli üzerinde ayakta durabilir. Sağlam itikad, insanı amelde ihlaslı olmaya sevkeder. Amelde ihlas, Allah Teâlâ’ya yaklaşmayı, O’nun emrine saygı göstermeyi ve dâvetine icabeti murad etmektir.

Sağlam itikadın zıddı ise nifaktır. Nifak Allah Teâlâ’yı bırakıp halka yaklaşmak demektir. Mükâfât talebindeki ihlâsa gelince bu, dünyada işlenen hayırla âhiret menfaatini murad etmektir.

İhlâsın zıddı ise riyâdır. Riyâ, âhiret ameli ile dünya menfaati beklemektir. Riyâkârın dünya menfaatini Allah’tan ya da insanlardan beklemesi birdir. Çünkü riyâda önemli olan kişinin ne beklediğidir, kimden beklediği değil.

Öyleyse akıllı insana düşen, dininin temelini sahih itikat üzere, ihlâs ve takvâ temeli üzerine kurmasıdır. Onun dini ancak bu sâyede “***kökü yerde sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibi***” (bk. İbrâhim, 14/24) olur.

2. Münâfıklar, sûretâ namaz kılmak için bir mescid binâ ettiler. Aslında onlar onu kendileri için bir konuşma yeri, pis söz ve fiillerini ortaya döktükleri bir mahal olarak bina ettiler. Bu yüzden orası yıkıldıktan sonra içerisine cife atılmaya lâyık oldu. Onlar az bir süre zevk ve safa sürdüler, ardından topluca ateşe atıldılar. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Şüphesiz Allah, bütün münâfıkları ve kâfirleri cehenneme toplayacaktır.”*** (en-Nisâ, 4/140) buyurmuştur. Münâfıkların pislik yuvası durumundaki meclislerinde onlarla birlikte oturup sohbet eden kimse nasıl ki gerçek mânâda bedbaht olursa sıddîkların ve âriflerin tertemiz meclislerinde, nezih toplantı yerlerinde onlarla birlikte oturan, onlarla sohbet eden kimse de ebedî saadeti elde eder, gerçek mânâda temizliği kazanır.

Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Onlar öyle bir topluluktur ki onlarla olan kimse bedbaht olmaz*.”[285] Hadiste geçen “celîs” kelimesinden maksad onları dinleyip sözlerine kulak veren kimse veya onlarla birlikte oturan, düşüp kalkan kimsedir. Çünkü gerek birlikte oturup kalkmak gerekse dinlemek sevgiden kaynaklanır. Hz. Peygamber (a.s.): “*Kişi sevdiği ile beraberdir.*”[286] buyurmuştur. Burada tasavvufî bir sır vardır: Hz. Peygamber (s.a.) kişinin hem dünyada hem de âhirette Sevdiği ile (yani Allah ile)

beraber olduğunu ifade ediyor. Kişi dünyada itaat ve şer'î edeb ile Sevdiği ile beraberdir, âhirette ise bizzat gözü ile görmek ve müşâhedede yakın olmak sûretiyle O'nunla beraberdir.

3. Münâfıklar, inşa ettikleri o bina ile müminlere karşı tuzak ve hile kurmak istediler. Allah Teâlâ'nın kendilerine karşı olan mekrinden gafil oldular. Bu yüzden de rezil ve rüsvay oldular.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Allah'ın hilesi, bu hilelerin kaynağıdır
"Kalp yüce Allah'ın iki parmağı arasındadır"
Gönlüne hile ve kıyası veren Allah
Hırkanı ateşe vermeyi de bilir

4. Bedbahtlığı aslî ve ezelî olan kimseyi Allah Teâlâ'nın sınayıp denemesi, o kimsenin ancak sapıklığını, kinini ve inkarını artırır. Akıllı insan dünyada rüsvay olmayı tercih eder. Çünkü dünya rüsvaylığı ahiret rüsvaylığından çok daha hafiftir.

Bu helâki düşünme, mert olmaya bak
Çünkü bu helâk, kurtuluşa vesiledir

5. Rasûlullah (s.a.) daima insanları ateşten ve ateşe düşmekten alıkoymaya çalışmaktadır. İşte bu yüzden Mescid-i Dırar'ı yıkmıştır. Çünkü eğer onu olduğu gibi bıraksaydı, inecek olan musîbetin zararı herkese dokunurdu ki bu manen cehennem demektir. Yine o bina olduğu gibi kalsaydı, bazı insanlar fitneye düşerdi. Dinde fitneye düşmek ise hakîkatte cehenneme gitmeye sebeptir.

Fesad ve şer ehli insanların içinde bulundukları kötü halleri kabul ve ikrar etmezler. Bilakis onların içlerinde gizledikleri şeyler ortaya dökülerek rezil ve rüsvay edilerek, gerek görüldüğünde meskenlerinden çıkarılarak, ev ve yurtları yıkılarak onlar en şiddetli bir şekilde red ve inkar edilir.

Fetâvâ-yı Ebü'l-Leys'te zikedildiğine göre bir kimse sağ olduğu sürece mülkiyetinde kalmak şartıyla müslümanlar için bir ribat (hangâh) bina etse, içerisinde şarap içilmesi ve benzeri gibi Allah'ın râzı olmadığı bir fâsıklık işlenmedikçe kimse ribatı onun elinden alamaz, mülkiyetinden çıkaramaz. Çünkü vakıf şartlarına riayet etmek gerekir. Zaruret olmadıkça bu şartları terk etmek câiz değildir.

Nisâbü'l-ihtisâb'da denilmiştir ki: Bir hangâh, fâsıklığından dolayı bânisinin elinden alındığına göre nasıl o hangâhta fâsık veya bid'atçı bırakılabilir? Fâsık ve bid'atçilere misal şunlardır:

1. Demir giyinen veya takınan Hadîdiyye. Çünkü demir, cehennem halkının ziynetidir. Takılan demir ister yüzük olsun, isterse bilekte, burunda veya boyunda halka şeklinde olsun farketmez.

2. Çuval ve çok kaba dokumadan yapılmış elbise giyinen ve sakallarını tıraş eden Cüvâlıkıyye. Bu iki davranış da münkerdir, dinen kötü kabul edilir. İlkinin münker olmasının sebebi, onun şöhret elbisesi oluşudur ki o yasaklanmıştır. İkincisi ise Frenkler'in yaptığı bir fiildir. Onda Allah Teâlâ'nın yarattığını değiştirme ve kadınlara benzeme söz konusudur.

3. Yüzlerindeki bütün tüyleri, hatta kaş ve kirpikleri dahi kesen Kalenderiyye. Onlar hakkında **Hâfız** der ki:

Kalenderlik sakal, kıl ve baş tıraş etmekle olmaz
Kalenderlik yolu, tam tamına uymakla olur
Başı tıraş etmek Kalendirîlik'te kolaydır
Hâfız gibi kim baştan geçerse, kalender odur

Diğer bid'at ehli fırkaları onlara sen kıyas et artık.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*İçimden geçirdim ki, bir kişiye cemaate namaz kıldırmasını emredeyim, ben de cemaate gelmeyen kimseleri araştırıp onların evlerini yakayım.*"[287] Bu hadis, cemaate gelmeyen kimsenin evini yakmanın câiz olduğunu gösterir. Çünkü günah olan bir şeye azmetme durumunun Rasûl (a.s.)'dan sâdır olması câiz değildir. Çünkü günaha azmetmek de günahtır. Sünnet-i müekkedeyi (cemaate devamı) terk eden kimsenin evinin yakılması câiz olduğuna göre vâcibi, farzı terk eden kimselerin evlerinin yakılması konusunda ne düşünürsün?! Allah bizi ve sizi kötü söz ve fiillerden korusun!

---

[271]. Terğîb, I, 38
[272]. Süyûtî, ed-Dürru'l-mensûr, IV, 288
[273]. Buhârî, Salat, 65; Müslim, Mesacid, 24-25; Nesâî, Mesacid, 1; İbn Mâce, İkamet, 100; Dârimî, Salat, 113
[274]. Buhârî, Cihad, 182; Meğazi, 38, Kader, 5; Müslim, İman, 178
[275]. Beyhakî, Delâîl, V, 260
[276]. Süyûtî, ed-Dürru'l-Mensûr, IV, 290-291
[277]. Ebû Dâvud, Tereccûl, 8
[278]. Ebû Dâvud, Taharet, 82; Nesâî, Taharet, 129; *Muvatta*, Taharet, 55
[279]. Aclûnî, II, 448
[280]. Bk. Kenzü'l-ummâl, III, 322, 326
[281]. *Deylemî*, Hadis No: 2788. Bundan maksat; hastalığın tedâvisini aramayıp, katlanmak değildir. Tedâviye başvurmak ama sonuç alınmazsa sabredip, isyana düşmemek olsa gerektir. Çünkü dinimiz tedâvi olmayı tavsiye etmiş, Hz. Peygamber Allah'ın her derdin devâsını verdiğini ifâde buyurmuştur.

[282]. Müslim, Birr, 53
[283]. Nesâî, Sehv, 88; İbn Mâce, Taharet, 26; Müsned, II, 326, 388
[284]. Ebû Dâvud, Taharet, 31; Tirmizî, Taharet, 3; İbn Mâce, Taharet, 3; Müsned, 1, 123
[285]. Buhârî, Deavât, 66; Tirmizî, Deavât, 129
[286]. Buhârî, Edeb, 96; Müslim, Birr, 165
[287]. Dârimî, Salat, 19; Müsned, I, 394, 402

CAN VE MAL KARŞILIĞINDA CENNET

إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ
فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ
وَالْقُرْاٰنِ وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهِ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِى بَايَعْتُمْ
بِهِ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾ اَلتَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ
السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْاٰمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّٰهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

111. Allah, müminlerden canlarını ve mallarını cennet kendilerinin olmak üzere satın almıştır. Onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve öldürülürler. Bu, Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da va'dettiği gerçek bir sözdür. Kim Allah'tan daha çok sözünde durabilir? O halde O'nunla yaptığınız bu alış verişinize sevinin. Gerçekten bu, büyük başarıdır.

112. Tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, ma'rufu emredip münkerden men edenler ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar... İşte o müminleri müjdele.

Rivayet edildiğine göre Medine halkından yetmiş veya yetmiş dört kişiden oluşan Ensâr, Mekke'de Akabe gecesinde Rasûlullah'a biat ettikleri vakit Abdullah b. Revâha:

"–Yâ Rasûlallah! Rabbin için ve kendin için dilediğin şartı koş." dedi. Rasûlullah (a.s.):

"*–Rabbim için, O'na ibadet etmenizi ve O'na hiçbir şeyi şirk koşmamanızı şart koştum. Kendim için de canlarınızı ve mallarınızı koruyup savunduğunuz gibi beni koruyup savunmanızı şart koştum.*" buyurdu.

Abdullah b. Revâha:

"–Biz bunu yaparsak, bize ne var?" diye sordu.

Rasûlullah (s.a.),

"*–Cennet*." cevabını verdi.

Orada bulunan Ensâr: "Kârlı bir alış-veriş! Biz bu anlaşmayı ne fesh ederiz, ne de bozarız." dediler.[288] İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Ezel gününde seninle alış veriş yaptık

Bu alış verişi bozmak uygun değildir

"Allah," münâfik ve kâfirlerden değil cihâda başlayan *"müminlerden canlarını ve"* Hak yolunda infak ettikleri *"mallarını cennet kendilerinin olmak üzere"* yâni malları ve canları mukabilinde cenneti hak etmek üzere *"satın almıştır."* Çünkü münâfiklarda ve kâfirlerde bu alış veriş akdini yapma kabiliyeti yoktur.

Hasan (**Basri**) demiştir ki: Allah Teâlâ'nın her mümin ile yaptığı şu kârlı alış veriş akdine iyi kulak verin. Vallâhi, yeryüzünde bu alış verişe girmeyecek hiçbir mümin yoktur.

Allah Teâlâ'nın müminlerle yaptığı bu sözleşme, âyette mâlî takasa benzetilerek mübâyaa (satış sözleşmesi) olarak adlandırılmıştır. **İbn Melek**, *Şerhu'l-Meşârık* adlı eserinde şöyle der: "Rasûlullah cihetinden mübâyaa (alış-veriş), sevap vaadi, müminler cihetinden ise ona devamlı olarak itaat şeklinde gerçekleşir.

Ayetteki "can (nefs)" ile insanın tüm vücûdu ve insânî mücerred rûhun kemâlât elde etmesinin vâsıtası olan bedeni kastedilmektedir. Mal ise bu mürekkeb vücûdun yararına olan şeylerin gözetilmesinin vesilesidir.

Âyette "cennet karşılığında" değil "cennet kendilerinin olmak üzere" buyurulması, verilecek karşılığın (cennetin) kendilerine mutlaka ulaşacağını ve kendilerine özel olarak verileceği mübâlağa ile belirtmek içindir. Âyette sanki şöyle buyurulmaktadır: Allah onların canlarını ve mallarını, kendileri için sabit ve kendilerine mahsus olan cennet karşılığında satın almıştır.

"Köle de, malı da efendisine âit olduğu halde bir kimse kendi mülkünü yine kendi mülkü ile nasıl satın alır?" diye sorulursa şöyle cevap verilir: Bu ifade, müminleri savaşa teşvik babında zikredilmiştir. Yani ey kul, nefsini ve malını sarfetmek senden, ebedî cenneti ihsan etmek ise benden, demektir. Dolayısıyla bu ifadede, müminler bedenî ve malî ibadete davet edilirken ince ve nazik bir üslup kullanılmış ve yapılan ibâdetin mükâfaatının mutlaka verileceği vurgulanmıştır. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Kimdir o adam ki, Allah'a güzel bir borç versin de, Allah da ona kat kat fazlasyla (verdiğini) ödesin."*** (el-Bakara, 2/245) buyurmuştur. Allah Teâlâ, mümini sadaka vermeye teşvik için onun vereceği sadakayı "borç" olarak zikretmiştir. Çünkü alınan bir borcun mislinin mutlaka geri ödenmesi gerekir. Sanki Allah Teâlâ kullarına bir şeye malik olmayan (yani borç isteyen) kimsenin muamelesini yapmıştır.

Âyette geçen "satın almak" ifadesi, Allah Teâlânın müminlerden kendi yolunda feda ettikleri mallarını ve canlarını kabul etmesinden ve bu hareketlerinin karşılığında onlara cenneti mükafat olarak vermesinden istiâredir. Burada Allah Teâlâ satın alan, mümin de satan konumundadır. Müminin bedeni ve malları da yapılan bu alış-veriş akdinin konusunu teşkil eden mebî' (satılan) yerindedir. Cennet ise alış veriş vasıtası olan semen (bedel) durumundadır.

İfade tersine çevrilerek "Şüphesiz Allah cenneti müminlere canları ve malları karşılığında satmıştır." buyurulmamıştır. Bu, yapılan akidden maksadın cennet olduğunu,

müminlerin cennet karşılığında harcadıkları can ve malların cennete ulaşmanın vesîlesi olduğunu göstermek içindir. Ayrıca insanların canlarına ve mallarına ileri derecede önem verdiklerine de dikkat çekilmektedir.

Ca'fer-i Sâdık'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre o şöyle derdi: Ey âdemoğlu, canının kadrini bil. Allah Teâlâ sana canının kadrini öğretti. O, senin canın karşılığında cennetten başka bir bedele râzı olmadı."

Mesnevî'de denir ki:

Zavallı insan, kendini gereği gibi bilmedi
Çok ötelerden, ezelî âlemden geldi bu kirli dünyaya
İnsan kendini ucuza sattı
Atlas gibi değerli bir kumaştı, tuttu kendini bir hırkaya yamadı

Kâşifî der ki: Nefs, şer ve ıstırabın sermayesidir. Mal, tuğyan ve gururlanmanın sebebidir. Bu iki kusurlu ve ayıplıyı Hak yolunda harca ve beğenilen ebedî cenneti al.

Taşı bırak, mücevheri al
Toprağı ver, altını al
Hor ve zelîl olan fânînin karşılığında
Ebedî ve temiz olan nimeti al

Tefsîr-i Kebîr'de anlatılır: Haberde bildirildiğine göre şeytan bu âyetle Rabb'iyle mücâdele ve münâkaşa eder. Alış verişteki "Bir müşteri ayıplı bir malı satın aldığı zaman o malı satana iade eder." şeklindeki şer'î meseleyi öne sürer ve şöyle der: "Ey Rabb'im! Sen onların canlarını ve mallarını satın aldın. Halbuki onların canları ve mallarının tamamı ayıplı. Şerîatının ve adaletinin gereği olarak kullarını bana iade et. Onlar da benim olduğum yerde (cehennemde) benimle birlikte olsunlar." Allah Teâlâ şu cevabı verir: "Sen benim şerîatımı, adaletimi ve lütfumu bilmiyorsun. Bir müşteri, lütuf ve keremiyle bütün ayıplarına rağmen bir malı satın aldığı zaman onu satan kimseye iade etmesi benim şerîatımda hiçbir mezhebe göre câiz değildir." Bu cevap üzerine şeytan, kovulmuş ve yalnız başına bırakılmış bir halde seke seke huzurdan uzaklaşır.

Mesnevî'de denir ki:

Eskiliğinden dolayı insanların hiç bakmadığı kumaşı
O kerem sahibi Allah satın alır
O hiç bir kalp parayı geri çevirmez
Çünkü onun satın almaktan maksadı kâr değildir

Hak Sübhânehû ve Teâlâ bizim ayıplarımızı bildiği halde satın almıştır. Umulur ki keremli dergâhından geri çevirmez. *Nefahâtü'l-üns*'te şöyle nakledilir:

Sen ezelî ilminle beni gördün
Ayıplı gördüğün halde satın aldın
Sende o bilgi, bende de o ayıp vardı
Kendi beğendiğin şeyi geri çevirme

“Onlar Allah yolunda savaşırlar.” Bu cümle daha önce zikredilen satın almanın bir sonucu olan “satma” (konusunu) beyan etmektedir. Sanki burada “Onlar canlarını ve mallarını cennet karşılığında nasıl satarlar?” diye sorulmuş ve cevap olarak: *“Onlar Allah yolunda”* yâni Hakk’ın yolunda ve O’nun rızâsını taleb uğrunda *“savaşırlar.”* denilmiştir. Bu, onların canlarını ve mallarını Allah Teâlâ uğruna feda etmeleri, canlarını ve mallarını yok olmaya maruz bırakmalarıdır.

Haddâdî şöyle demiştir: Burada onların canlarını ve mallarını satmaktan maksadlarının ne olduğu beyan edilmektedir. O da Allah’a itaat yolunda düşmanla savaşmalarıdır.

Ben derim ki: İlâhî fiillerin belli maksadlara bağlı (muallel) olup olmadığı konusunda âlimler arasında ihtilaf vardır. Eş‘arîler bunu reddederken, fakihlerin çoğu kabul etmiştir. Çünkü maksadsız bir fiil abestir. Hakîm olan Allah’tan abesin sâdır olması ise muhaldir. Bu konu tefsir kitaplarında ***“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”*** (ez-Zâriyât, 51/56) âyetinin tefsirinde tüm yönleriyle işlenmiştir.

“Öldürürler” yâni, kâh düşmanları öldürürler. Bunlar gâzilerdir ki onlar için cennet vardır. *“ve öldürülürler.”* yâni, kâh onlar tarafından öldürülürler. Bunlar ise şehidlerdir ki onlar için de cennet vardır.

el-İrşâd’da şöyle denmiştir: Bu ifade, Allah yolunda öldürülmenin canı feda etmek anlamına geldiğini, Allah yolunda savaşan bir kimsenin de sâlimen ve ganimete kavuşmuş olarak yurduna dönse bile canını feda eden kimse (hükmünde) olduğunu beyan etmektedir. Çünkü iki fiildeki (öldürme ve öldürülme) isnad, ikisinin beraber olması şartına bağlı olmadığı gibi elbette sadece birini niteleme yoluyla da değildir. Bilakis bütünün, bir bölümünün haliyle nitelenmesi yoluyladır. Çünkü savaşa katılanların tümünden veya bir kısmından öldürme ve öldürülme fiillerinden her ikisi veya sadece biri gerçekleşmişse, onların tümü savaşmış olur. Dahası, savaşan taraflardan öldürme ve öldürülme fiillerinden hiçbiri gerçekleşmemiş olsa dahi bu tahakkuk eder. Mesela karşılıklı vuruşma gerçekleşip iki tarafta da katl fiili bulunmaması sözkonusu olabilir. Ya da sıcak çatışma olmadan da katil gerçekleşebilir. Çünkü cihad, sırf savaş için sefere çıkmakla veya ordunun sayısını artırmakla/orduya katılmakla da tahakkuk eder.

Âyette öldürme hâlinin, öldürülme hâlinden önce zikredilmesinin sebebine gelince bu, gerek öldürmenin gerekse öldürülmenin, savaşmanın canı feda etmek anlamına geldiğinin göstergesi olmaları bakımından iki hâl arasında fark olmadığını bildirmek içindir.

Âyetin bu bölümü *“öldürülürler ve öldürürler”* şeklinde takdim-te’hir ile de

okunmuştur. Bu okuyuşta şehadetin dinde asîl ve yüce bir yerinin olduğuna dikkat çekilmiş, mücâhidlerin Allah yolunda ölmeye aldırmadıklarını, bilakis Allah yolunda ölmenin onlara sağ kalmaktan daha sevimli olduğu bildirilmiş olmaktadır. **Hasan Basrî** bu okuyuş şeklini tercih etmiştir. Çünkü âyet bu şekilde okunduğu zaman canı satışa arzetme daha yakın olmaktadır. Bir şeyi satan kimse sattığı şeyin bedelini teslim almaya, ancak sattığı malı teslim etmekle hak kazanır.

(Şâir) **Asma'î**, Ca'fer (r.a.) için şu şiiri söylemiştir:

Can karşılığında Allah ile alış veriş yapıyorum.
O canın bütün mahlukat içerisinde bir bedeli yoktur.
Cennet o can ile alınır. Canı cennetten başka bir şey karşılığında
Satarsam, bu büyük zarar ve zıyan demektir.
Canım, başıma gelen bir felaketten dolayı yok olur giderse,
O zaman dünya da, canın bedeli de yok olur gider.

Ebû Ali Kûfî ise şu şiiri söylemiştir:

Yüce Adn cennetinde, Tûbâ'nın gölgesinde
Binaları yüksek kubbeyi kim satın alır?
Onun aracısı Mustafa, Allah ise dilediği kimseye satıcısı,
Cibrîl de ona çağıran münâdîsidir.

Bilesin ki: Kim canını ve malını cenneti talep için feda ederse, onun için cennet vardır. Bu, cihad-ı asgardır (küçük cihad). Kim de kalbini ve ruhunu Allah'ı talep uğrunda feda ederse, ona da cennetin Sâhibi vardır. Bu da cihad-ı ekberdir (büyük cihad). Çünkü tasfiye ve (kötü) ahlâkı değiştirme yolu, zâhir düşmanlarla savaşmaktan daha zordur. Öldürme (katl) ya zâhir düşmanı öldürme şeklinde ya da bâtın düşman olan nefis ve hevasını öldürme şeklinde olur.

"Bu, Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da va'dettiği" yâni Kur'ân'da belirtildiği ve zikredildiği gibi Tevrat ve İncil'de de belirtilen ve zikredilen *"gerçek"* **Kâşifî**'nin belirttiğine göre içinde hilaf bulunmayan sâbit ve ebedî *"bir sözdür."* Yâni, bu ümmetten Allah yolunda savaşanlara cennetin vaadedilmesi, Allah tarafından indirilen kitaplarda zikredilmiştir. Âyet, Tevrat ve İncil ehlinin de Allah yolunda cihadla me'mur olduklarını ve onlara da cennetin vaadedildiğini gösterir.

" وَعْدًا (sözdür)" kelimesi, Allah yolunda savaşın bedelinin âhirette olacağını te'kit etmektedir Çünkü cennetin dünyada olması mümkün değildir.

Müfti **Sa'dî Çelebi** demiştir ki: Âyetteki "Cennet kendilerinin olmak üzere Allah onların canlarını ve mallarını satın almıştır" ifadesi, "Allah onlara cenneti kendi yolunda cihad etmeleri şartıyla vaadetmiştir." mânâsına gelmektedir.

"Kim Allah'tan daha çok sözünde durabilir?" Yani, hiç kimse söz ve vaadine, Allah

kadar sâdık kalamaz. Çünkü Allah Teâlâ sözünde durmaya daima kadirdir. O'nun dışındakiler ise Allah muvaffak kılmadığı sürece bundan âcizdirler. Nitekim *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de bu şekilde açıklanmıştır.

"O halde O'nunla yaptığınız bu alış verişinize sevinin." Yani böyle olduğu zaman, nâil olduğunuz cennete sevinebildiğiniz kadar sevinin, ferahlayabildiğiniz kadar ferahlayın.

Kişinin sevinmesi, alış verişin kendisini cennete götürmesi bakımından olduğu halde âyette *"alış verişinize sevinin"* denilmesinin gâyesi, onları alış veriş olarak ifâde edilen cihada teşvik etmektir.

Yapılan bu akid âyette "şirâ (satın alma) olarak zikredilmedi. Çünkü satın alma işi onlar tarafından değil, Allah tarafından yapılmaktadır. Teşvik ise ancak onlar tarafından yerine getirilecek hususlarda yapılır.

Haddâdî der ki: "Canlarınızı Allah'a satmanıza sevinin. Çünkü Allah'tan daha kadri yüce bir müşteri, cennetten de daha yüksek bedel yoktur."

Âyette özellikle "*O'nunla yaptığınız bu alış verişinize*" buyurulması, müminlerin yaptığı bu alış verişi daha da pekiştirmek ve bunun diğer alış verişlere benzemediğini bildirmek içindir. Çünkü bu alış verişte fânî olan verilip bâkî olan alınmaktadır. Ayrıca her iki bedel de aslında Allah Sübhânehû ve Teâlâ'ya aittir.

"Gerçekten bu," yâni, müminlerin feda ettikleri can ve mallarının mukabilinde kendilerine verilen cennet, *"büyük başarıdır."* Ondan daha büyük başarı yoktur.

Haddâdî demiştir ki: İşte bu, büyük kurtuluştur, çok bol mükafaattır. Çünkü bu, fânî can ile bâki cenneti elde etmektir.

Âyetteki " ذٰلِكَ (bu)" işâret isminin, müminlerin sevinmekle emrolundukları alış verişe işaret olması da mümkündür. Bu takdirde bu alış veriş büyük başarı kabul edilmiş, hatta bizzat başarının kendisi sayılmış olur.

Bilesin ki bütün kâinat Allah'ın mülkü, bütün insanlar da O'nun kullarıdır. Allah mülkünde ve kulları hakkında dilediğini yapar. "***O yaptığından sorumlu tutulamaz, onlar ise sorumlu tutulacaklardır.***" (el-Enbiyâ, 21/23) "Allah, niçin murad etmedi, neden olmuyor?" denilemez. Bununla birlikte O, katından bir lütuf olarak müminlerin canlarını, yüce katında değerli oldukları için satın almıştır.

Yine bilesin ki ecel, hükme bağlanmıştır ve kesinleşmiştir. Rızık, paylaştırılmıştır ve bellidir. Nasib olmayan elde edilemez. Herkesin belirlenen payı ise kendisine ulaşır. "***Her can ölümü tadacaktır***." (el-Enbiyâ, 21/35) Ezelde takdir edilen bir şey, mutlaka gerçekleşir. "*Cennet kılıçların gölgeleri altındadır*."[289] En büyük doyma ve kanma, ölüm kadehlerinden içmededir. Ayakları Allah yolunda tozlanan bir kimseye, Allah ateşi haram kılar.

Bir dinar infak eden kimseye yedi yüz dinar, bir başka rivayette de *yedi yüz bin dinar sevabı yazılır.*[290]

Şehidler Allah katında gerçek diridirler. Onların ruhları, yeşil kuşların

karınlarındadır. Cennette diledikleri yerde ikamet ederler.[291] *Şehidin bütün günahları ve hataları bağışlanır.*[292] *Ailesinden ve çocuklarından yetmiş kişiye şefaat eder.*[293] *Kıyamet günündeki o "en büyük korku"dan emin olur. Ölümün sıkıntısını ve mahşerin korku ve dehşetini duymaz.*[294] *Öldürülme acısını hissetmez.*

Cihad esnâsında yiyen ve uyuyan kimse, hazarda oruç tutan ve gecesini ibadetle geçiren insanlardan daha faziletlidir. Allah yolunda gözcülük yapan (nöbet tutan) kimsenin gözleri ateş yüzü görmez.[295] *İslâm hududunda nöbet bekleyen bir askerin (murabıtın) salih amelinin mükafaatı kıyamete kadar devam eder.*[296] *Bin gün, onun bir gününe denk olamaz.*[297] *Onun rızkı şehidinki gibi işler, asla kesilmez.*[298]

Bir gün nöbet beklemek, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır.[299] *Nöbet bekleyen asker kabir fitnesinden ve azabından emin olur.*[300] *Allah ona kıyamet gününde "varılacak güzel yer"i ihsan eder.*

Durum böyle olunca, her akıllı insanın bu mertebeyi elde etmeye çalışması, ömrünü onu talep uğrunda geçirmesi, paçaları sıvayıp var gücüyle cihada atılması, Allah'ın iradesine boyun eğmeyen her türlü inatçılara karşı topluca sefere çıkması, İslâm ordularını ve seriyyelerini techiz etmesi, bunun için yardım ve bağış yapması, mallarını, karşılığını kat kat verecek ve onları temizleyecek olan yüce Zât'a borç vermesi, ticaret malı konumundaki canını bekletip geciktirmeden alıcısına (yani yüce Allah'a) teslim etmesi, gerek hafif ve gerekse ağır olarak Allah yolunda savaşa çıkması, Allah'ın düşmanları dinlerinden çıkıp İslâm'a girinceye kadar veya imanlarını zillet ve hakaret altında bırakarak cizye verinceye kadar yahut canları bedenlerinden sökülüp atılıncaya kadar, başları taçlarından çekilip alınıncaya kadar, onlarla gerek piyade ve gerekse süvari olarak cihada yönelmesi gerekir.

Kâfirlerin toplulukları, her ne kadar sayıca çok olsa da aslında parça parçadır. Allah'ın irâdesine boyun eğmeyenlerin orduları (savaş) bilgi yönünden önde ve daha techizli olsalar da, bozguna uğramaya ve helak edilmeye mahkumdur. Fizikî görüntüleri erkek görünümünde ve büyük cüsseli olsa da küfür yolunun erkeklerinin sebat ve sabırları, kadınlarınkinin yerine koyulmuş ve horlanmışlardır. Baksana Allah Teâlâ bir müslümanın onlardan ikisine galip gelmesini sağlamıştır.

Öyleyse artık gerek piyade ve gerekse süvari olarak İslâm düşmanlarının üzerine süratle gidip hücüm etmemiz, onlara baskın yapmamız lâzımdır. Esir durumda ve sıkıntı içerisinde olanları kurtarmak için çalışmamız, her tehlikeli ve (Allah katında) sevimli şeyi ganimet bilmemiz, kuvvet ve metanet sahibi müminlerin elleriyle şirkin hâmîlerini ve yardımcılarını helak etmemiz gerekir. Perdeleri yırtılan küfrün dâvetçilerine keskin kılıçlarla saldırmamız, müşriklerin ve kâfirlerin kanlarıyla günahlarımızın kir, kötülük ve felaketlerinden temizlenmemiz gerekli olmuştur. İşte o zaman, cennetin kapıları açılır, döşekleri kabarır, kadehleri konulur, eşlerine düşkün ve onlarla yaşıt olan hurileri ortaya çıkarılır.

O yiğitler ki (meşhur) Meşref kılıçlarıyla düşmanın boynunu uçurdular. Ölümün acı

tadı, onlara tatlı geldi. Onlar şu fâni hayatı, bâki hayata karşılık sattılar. Öyle bir şehadet pınarına erdiler ki ondan sonra asla susamadılar. Ticaretleri çok kârlı oldu. Bahtiyarların en bahtiyarı oldular. Satış akitlerinde kârlı çıkanlar ancak ve ancak onlardır. Allah'ın lütfundan verdiği nimetle sevinirler ve mutlu olurlar.

Yalnızca sana ey Allah'ım, zayıf ellerimizi açarız. Bizi de onlardan kılmanı, kıyamet gününde bizi onlardan ayrı bir kenara koymamanı dileriz. Seni bizden râzı edecek şehadeti bize nasib etmek, bellerimizi büken, bize sıkıntı veren günahlarımızı bağışlamak, yoluna arzettiğimiz canlarımızı katından bir rahmet, lütuf ve ihsan ile kabul buyurmak suretiyle bizi lütfunla rızıklandırmanı dileriz. Senin keremin, bizi umut ve emelleri boşa çıkmış bir halde geri çevirmekten çok yücedir. Sen merhametlilerin en merhametlisisin!

Abdülvâhid b. Zeyd (k.s.)'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bir gün meclisimizde savaşa çıkmak için hazır bir vaziyette bulunuyorduk. Ben arkadaşlarıma Kur'ân'dan iki âyet okumalarını emrettim. Meclisimizde bulunan bir kişi:

"–Allah, müminlerden canlarını ve mallarını cennet kendilerinin olmak üzere satın almıştır..." âyetini okudu.

O anda on beş yaşlarında bir çocuk ayağa kalktı. Babası ölmüştü ve kendisine çok miktarda mal bırakmıştı- ve şöyle dedi:

"–Ey Abdülvâhid b. Zeyd, Allah: "*Allah, müminlerden canlarını ve mallarını cennet kendilerinin olmak üzere satın almıştır*" buyuruyor değil mi?" dedi. Ben de:

"–Evet evlâdım." dedim. Çocuk:

"–Ben seni şâhid tutuyorum, cennet benim olmak üzere canımı ve malımı (Allah'a) sattım gitti." dedi. Ben ona:

"–Kılıcın keskinliği bundan daha şiddetlidir. Sen bir sabîsin. Ben senin adına sabredememenden ve savaştan âciz kalmandan korkarım." dedim. Bunun üzerine çocuk:

"–Ey Abdulvâhid! Ben Allah ile cennet karşılığında anlaşma yapacağım sonra da âciz kalacağım, öyle mi? Allah şâhidim olsun ki ben, onunla kesinlikle satış akdi yaptım." cevabını verdi.

Abdulvâhid der ki:

"–(Çocuğun bu sözleri karşısında) nefislerimiz gözümüzde o kadar küçüldü ki, kendi kendimize: "Bir sabî akledebiliyor da biz edemiyoruz." dedik.

Çocuk, atı, silahı ve nafakası hariç bütün malını çıkarıp verdi. Sefere çıkma günü gelip çattığında yanımıza gelen ilk kişi o oldu ve: "es-Selâmü aleyke yâ Abdelvâhid!" dedi. Ben de: "Ve aleyke's-selâm, inşallah kazançlı bir alış veriş olur." dedim.

Daha sonra arkadaşlarla birlikte yola çıktık. Çocuk da bizimle birlikte yola çıktı. Gündüzleri oruç tutuyor, geceleri de ibadetle geçiriyordu. Bize ve hayvanlarımıza hizmet ediyor, uyuduğumuz zaman bize bekçilik yapıyordu.

Nihayet bu şekilde Rum diyarına gelmiş ve (bir ara mola vermiştik). Çocuk birden:

“–Vah Aynâ-i Mardiyye’ye (ceylan gözlü hoşlanılan kadın) olan şevkime vah!” diyerek yanımıza geldi. Arkadaşlarım:

“–Herhalde bu çocuk vesveseye kapıldı, aklı karıştı.” dediler. Ben:

“–Evlâdım! Aynâ-i Mardiyye de nedir?” diye sordum. Çocuk şunları anlattı:

“–Biraz uyumuştum. Rüyamda gördüm ki yanıma birisi gelip bana:

“–Aynâ-i Mardiyye’ye git!” dedi ve beni içerisinde suyu hiç bozulmayan bir nehrin bulunduğu bir bahçeye sürdü. Nehrin kenarında üzerlerinde anlatamayacağım güzel ve yeni elbiseler olan kadınlar vardı. Onlar beni görünce sevindiler ve:

“–Bu Aynâ-i Mardiyye’nin kocası!” dediler. Ben de:

“–Allah’ın selamı üzerinize olsun, Aynâ-i Mardiyye aranızda mı?” diye sordum. Onlar: “Biz onun hizmetçileri ve câriyeleriyiz, ileri doğru devam et!” dediler. İleri doğru devam ettim. Birden kendimi bir bahçe içerisinde tadı değişmeyen bir süt ırmağının kenarında buldum. Bahçede her türlü ziynet eşyası ve kadınlar vardı. Kadınları görünce, güzelliklerine tutuldum. Onlar beni görünce sevindiler ve:

“Vallahi bu, Aynâ-i Mardiyye’nin kocası!” dediler. Ben:

“Allah’ın selamı üzerinize olsun, Aynâ-i Mardiyye aranızda mı?” diye sordum. Onlar selamımı aldılar ve: “Ey Allah’ın velîsi, biz onun hizmetçileri ve câriyeleriyiz. Sen önüne doğru ilerle!” dediler. Ben de ilerledim. Kendimi birden bir şarap ırmağının kenarında buldum. Vâdinin (nehrin) kenarında, geride bıraktığım güzellikleri bana unutturan kadınlar vardı. Ben:

“Allah’ın selamı üzerinize olsun, Aynâ-i Mardiyye aranızda mı?” dedim. Onlar:

“Hayır, biz onun hizmetçileri ve câriyeleriyiz. Önüne doğru devam et.” dediler. Ben de devam ettim. Birden kendimi süzme baldan bir başka ırmağın kenarında buldum. Beyaz inciden yapılmış bir çardağa ulaştım. Çardağın kapısında bir câriye, üzerinde de anlatmaktan âciz olduğum güzel ziynet eşyası ve elbiseler vardı. Beni görünce sevindi ve:

“–Ey Aynâ-i Mardiyye! İşte kocan geldi.” diye çadıra seslendi.

Ben çadıra yaklaştım, içeri girdim. Aynâ-i Mardiyye, inci ve yakut süslemeli altından bir divan üzerinde oturuyordu. Görür görmez ona tutuldum. Bana:

“Merhaba ey Allah’ın velisi! Yanımıza gelme vaktin yaklaştı.” diyordu. Onu kucaklamak için yaklaştım.

“Acele etme, sabırlı ol! Çünkü beni kucaklama vaktin henüz gelmedi. Çünkü sende hayat rûhu var. Bu gece yanımızda iftar edersin inşallah.” dedi. Ben de o anda uyandım, ey Abdulvâhid. Ona kavuşmaya sabırsızlanıyorum.”

Abdülvâhid der ki: “Çocukla konuşmamız bitmemişti ki bir düşman seriyyesi karşımıza çıktı. Çocuk onlara saldırdı. Saydım, dokuz düşman askerini öldürdü. Kendisi de (ölenlerin) onuncusu oldu. Yanına vardım, kan revan içerisindeydi. Ağız dolusu gülüyordu. Nihayet dünyadan göçtü.

Şâir ne kadar da güzel söylemiş:

Ey bakası olmayan dünyaya sarılan,
Aldanmış ve aldatıcı olarak akşamlayıp sabahlayan kişi!
Dünyayı kucaklamayı terketmen gerekmez miydi?!
Firdevs (cennetinde) bâkireleri kucaklayabilmen için.
Ebedî cennetlerde sâkin olmayı istiyorsan,
(Cehennem) ateşinden emin olmaman gerekir.

اَلتَّٓائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّٓائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ
الْاٰمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ
اللّٰهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

112. Tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, ma’rufu emredip münkerden men edenler ve Allah’ın sınırlarını koruyanlar... İşte o müminleri müjdele.

“Tevbe edenler” Bir önceki âyette zikredilen mücâhidler gibi tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler... de cennetliktir, mânâsınadır. Bu takdire göre Allah’ın cennet vaadi, hem mücâhidler hem de cihada karşı çıkmamak ve onu terk etmeyi kastetmemek şartıyla cihad etmemiş olan diğer müminler için geçerlidir.

Âyetteki “*tevbe edenler*” ile şirkten, münâfıklıktan ve küçük-büyük her türlü günahtan tevbe edenler kastedilmektedir. Tevbe aslında “dönmek” demektir. Kulun tevbe etmesi demek, cezayı (gerektiren şeylerden, Allah’ın) af ve rahmetini (celbeden şeylere) dönmesi demektir. Tevbenin derhal yapılması gerekir. Ayrıca tevbeden önce terk edilen günahın günah olduğunun bilinmesi lazımdır.

Tevbenin kabul edildiğinin dört alâmeti vardır:

1. Tevbe eden kimsenin, fâsıklarla olan ilişkisini tamamen kesmesi. Sâlih zatlarla birlikte olması ve nerede olurlarsa olsunlar onların meclislerine devam etmesi.

2. İbadetlerle meşgul olması. Çünkü insan gerçekten kalbiyle dönüş yaptığı zaman, bütün uzuvların yaratılış gayesine boyun eğdiği müşâhade edilir. Bir ağacın kökü iyi olduğu zaman dalı meyva verir.

3. Ondan dünya sevincinin gitmesi. Çünkü Allah’a yönelen kimse O’nun dışındaki bir şeyle sevinmez. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) sürekli hüzün ve tefekkür halinde idi.

4. Tevbe eden kimsenin gönlünü, Allah’ın kendisi için kefil olduğu rızık konusunda değil, Allah Teâlâ’nın emrettiği şeylerle meşgul etmesi. Allah Teâlâ bir (hadis-i kudsîde) buyurmuştur ki: “*Ey Âdemoğlu! Ben seni önce topraktan, ardından da nutfeden yarattım. Seni yoktan yaratmak beni yorup acze düşürmedi de yaşadığın sürede sana ekmek vermek mi beni yoracak?*”

Tevbe eden kimsede bu alâmetler bulunduğu zaman, müslümanların onu sevmeleri lazımdır. Çünkü Allah onu sevmiştir. Müslümanların ayrıca Allah’ın onu tevbesinde

sabit kılması için duâ etmeleri, daha önce işlediği günahları sebebiyle onu ayıplamamaları, onunla birlikte oturmaları, ona ikramda bulunmaları gerekir. Öte yandan tevbe eden kimse de verdiği sözü bozmaktan ve günahlara geri dönmekten sakınmalıdır.

Yahyâ b. Muâz: "Tevbeden sonra yapılan bir günah, tevbeden önce yapılan yetmiş günahtan daha çirkindir." demiştir.

Kuşeyrî (k.s.) demiştir ki: Tevbe edenler sınıf sınıftır. Bazıları vardır ki işlediği zelleden, ibadet ve tâate döner. Bazıları da nefsini müşâhadeden, Allah'ın lütfunu müşâhedeye döner. Bazıları da var ki kendine ve hemcinslerine ihsandan, Rabb'inin hakikatlerinde istiğrâk haline döner.

Allah Teâlâ'ya samîmî olarak, ihlasla *"ibadet edenler,"*

İbâdet samimi niyetle yapılırsa iyidir

Yoksa içinde beyin olmayan deriden ne çıkar

İbadet, Allah Teâlâ'ya ta'zim ve saygıyı gösteren bir fiili yerine getirmek demektir.

Anlatılır ki **İmam-ı Azam** (rh.a.) yirmi yıl yatsı abdesti ile sabah namazı kıldı. Hiçbir zaman yere yan gelip uzanmadı. Gece elbisesi yoktu. Başı açık oturdu, ayağını uzatmadı.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Mahlukatın Allah'a en sevimsizi sıhhatli olduğu halde (kalbi Hak'tan) boş olanıdır*."[301]

Kuşeyrî (k.s.) demiştir ki: *"İbadet edenler"* her yönden Allah'a boyun eğen kimselerdir. Onları ne dünya nimetleri ne de âhiretin büyük nimetleri kul köle edinebilir. Kul ancak sonradan olanların (hâdis) hepsinden tecerrüd etmedikçe gerçek mânâda Allah'ın kulu olamaz.

"Hamdedenler" yani verdiği nimetlere karşılık Allah'a hamd ü senâda bulunan, nimetlerine karşı O'na şükreden, üstün sıfatları ve isimleri ile O'nu medhedenler.

Bazı âlimler hamdi genelleyip insanların hem uhrevi hem de dünyevî nimetlere karşı hamdetmeleri gerektiğini söylemiştir. Ayrıca dünyada ailesine, kendisine ya da malına gelen şiddet ve musîbetlere dahi hamdetmesini gerekli görmüşlerdir. Başa gelen sıkıntı ve musibetler de gerçekte nimettir. Çünkü bunlar kula pek çok mükâfâtlar kazandırır. Hatta çocukların ölüm anında katlandığı şiddetli sıkıntılar dahi sabırlı velîye sevap olarak döner. Sahih bir rivayette geldiğine göre Rasûlullah (s.a.): "*Başa gelen iyi kötü her hale Allah'a hamdolsun.*"[302] buyurmuşlardır. Nitekim *Minhâcü'l-âbidîn*'de bu şekilde geçmektedir.

Bilinmesi gereken hususlardan birisi de şudur: Allah Teâlâ'nın bir kulu tevhid akidesine muvaffak kılması, o kul için büyük bir nimettir. Öyleyse mümin daima: "اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى دِينِ الْاِسْلَامِ وَ عَلٰى تَوْفِيقِ الْاِيمَانِ" *"Bize İslâm dinini ihsan eden, bizi imana muvaffak kılan Allah'a hamdolsun"* demelidir. Nitekim (tâbiîn âlimlerinden) Mücâhid, ***"Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?"*** (el-En'âm, 6/53) âyetini, "Allah, tevhid akîdesi nimetine şükredenleri daha iyi bilmez mi" şeklinde tefsir etmiştir.

Bunu öğrendikten sonra, "Bizzat din, kezâ İslâm ve iman aslında kendileri nimet

değildir, öyleyse bunlara karşılık nasıl hamdedilir?!" diyen kimsenin bu sözü seni aldatmasın!

Kuşeyrî der ki: *"Hamdedenler"* öyle kimselerdir ki, Allah'ın kudreti ile meydana gelen şeylere asla itiraz etmezler, Allah için yapılması gereken ibadet ve tâatlerde de asla isteksizlik göstermezler.

"Seyâhat edenler" **İbn Abbas**'tan (r.anhümâ)'dan rivâyet edildiğine göre, Kur'ân'da zikredilen her seyâhat ile oruç kastedilmektedir. Bir hadiste: "*Ümmetimin, seyahati oruçtur*."[303] buyurulmuştur.

Şâir de şöyle demiştir:

Onu gece gündüz namaz kılarken, gündüzünü de
Oruçlu olarak Allah'ı çokça zikrederken görürsün.

Oruç, seyahate benzetilmiştir. Çünkü seyahat eden kimse canının istediği her şeyi yapamadığı gibi, oruç da insanı nefsânî arzularından alıkoyar. Aynı şekilde seyahat eden kimse seyahat sayesinde bilmediği ve görmediği yerlere ulaştığı gibi oruç tutan kimse de nefsânî bir riyâzat olan oruç sayesinde mülk ve melekûtun sırlarına vâkıf olur.

Âriflerden birisi şöyle söylemiştir: "Orucun seyahate benzetilmesindeki nükte şudur: Seyahat eden kimse, yeryüzünde dolaşıp hangi beldede ikamet etmeyi güzel görürse orada ikamet eder. Hoşuna gitmezse oradan başka bir beldeye geçer. Aynı şekilde oruç tutan kimse de cennete girdiği zaman kendisine: "Dilediğin kapıdan gir! Hangi oda ve köşk hoşuna giderse oraya yerleş." denilir. O da, yeryüzündeki seyyahın yaptığı gibi cennetin dilediği yerindeki köşklerini ve evlerini gezer."

Hasan Basrî demiştir ki: *"Seyahat edenler,"* helaller konusunda kendilerini tutan (azıyla iktifa eden), haramları ise tamamen terk eden kimselerdir. Vallahi ortalıkta öyle insanlar var ki kendilerini helalden tutuyorlar, fakat haramı hiç terk etmiyorlar. Allah'ın gazabı daima onların üzerine olacaktır.

Kuşeyrî de bu konuda şunları söyler: *"Seyahat edenler"*, Allah'tan başkası ile birlikte olmaktan saim (oruçlu), Allah'tan yine Allah ile yetinen ve iktifa eden kimselerdir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de denilir ki: *"Seyâhat edenler,"* kendilerini Allah'tan alıkoyan şeyleri terk ederek Allah'a doğru seyr edenlerdir (seyr ilallah).

Atâ demiştir ki: *"Seyahat edenler"*den maksad Allah yolunda cihad eden gâzîlerdir. Onlar, kâfirlerin diyarına ulaşıncaya kadar pek çok menzil ve merhale kat'ederler ve karşılaştıkları kâfirlerle Allah yolunda savaşırlar.

İkrime der ki: Onlar, ilim tahsili için bir yerden diğerine seyahat eden ilim tâlibleridir. Nitekim **Câbir** (r.a.), tek bir hadis için Medine'den Mısır'a yolculuk yapmıştır. Bu yüzden bir kimse seyâhat yapmadıkça (ilimde) kâmil sayılmaz, hicret etmeden de maksuduna ulamaz.

Âlimler demişlerdir ki: İttibâ silsilesiyle kendisine ulaştığı, kalbindeki perdeyi açan

bir üstâzı olmayan herkes, bu yolda babası olmayan bir torun, nesebi olmayan bir evlatlık durumundadır.

Namazda "*rükû edenler, secde edenler*" Namazdan kinâye olarak rükû ve secdenin zikredilmesi, onlarda ibadet yönünün namazın diğer rükünlerine nisbetle daha belirgin olmasındandır. Çünkü namazın rükünlerinden olan kıyam ve kuûd, insanlar tarafından namaz dışında da âdet olduğu üzere yerine getirilir. Rükû ve secde ise farklıdır. Onlar insanların tabî olarak yaptıkları hâl ve hareketler değil, ancak ibâdet kasdıyla yaptıkları hal ve hareketlerdir. Dolayısıyla bu iki rukün, namaza mahsus olma yönünden namazın diğer rukünlerine göre üstünlüğe sahiptir.

Kuşeyrî der ki: *"Rükû edenler,"* tecellî kudretinin altında sönüp sakinleşmek sûretiyle bütün hallerinde Allah'a boyun eğenlerdir. Bir haberde şöyle vârid olmuştur: "*Şüphesiz Allah, bir şeye tecellî ettiği zaman, o şey Allah'a itaat edip boyun eğer*."[304] "*Secde edenler*," zâhirde nefisleriyle ubûdiyyet yaygısı üzerine, bâtında ise rubûbiyyeti müşâhade esnasında kalpleriyle secde edenlerdir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de ise şöyle: "*Rükû edenler*," kendi varlıklarıyla kıyam makamından, Mevcudlarıyla kıyam makamına dönenlerdir. "*Secde edenler*," keder ve hüzünden, keder ve hüzünün olmadığı vahdet eşiğine düşenlerdir.

Kadîm olan Allah'ın sıfatları tecellî edince
Hâdis olanın vasıflarını yakar yandırır

"*Ma'rufu"* yani imanı ve tâati *"emredip münkerden"* şirkten ve günahlardan *"men edenler.*"

Haddâdî der ki: Âyette geçen *"ma'ruf"* sünnet, *"münker"* ise bid'attır.

İbn Melek "*Bid'atın her türlüsü dalâlettir*."[305] hadisiyle ilgili olarak şunları söylemiştir: Yani, Hz. Peygamber'in (a.s.) yapmadığı her yeni haslet dalâlettir. Çünkü dalâlet, doğru yolu terk edip başka yola gitmektir. Doğru yol ise şerîattir. Ancak bid'at-i hasene bu hükme girmez. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) teravihin cemaatle kılınması hakkında "Ne güzel bid'at!" demiştir.

İslâm âlimleri bid'atı beş sınıfa ayırmışlardır:

1. Vâcib olan bid'at: Mülhidlerin ve başkalarının İslâm hakkında ortaya attıkları şüpheleri reddetmek amacıyla deliller ortaya koymak gibi.
2. Mendûb olan bid'at: Kitap yazmak, medreseler bina etmek ve benzerleri.
3. Mübah olan bid'at: Yiyecek ve benzeri şeylerin çeşitlerinde artış yapmak.

4-5. Mekrûh ve haram olan bid'at ki bunlar bellidir.

Fakir (**Bursevî**) der ki: İlim tahsili için inşa edilen bir bina, ya zâhir ilmi tahsil etmek için inşa edilir ya da bâtın ilmi öğretmek için. Medrese inşâ etmek bid'at-i hasene olduğuna göre tekke ve zâviye (hânkâh) inşa etmek de bid'at-i hasene olmalıdır. Üstelik tekke ve zâviye inşa etmek, orada elde edilen ilmin, mârifetullâh'ın şerefinden dolayı, daha şereflidir.

“Mekke ve Medine’de tekke ve zâviye yok, Rum diyarındaki ve diğer yerlerdeki tekke ve zaviyeler de ne oluyor?” diyen ve tekkeleri yasaklayan, zikir cemiyetlerine katılmak, halvet ve riyâzat yoluyla ıslâh-ı hâl etmek amacıyla oralara gidip gelmeye engel olan kimse, söylediği bu sözü cahilliğinden ve ahmaklığından dolayı söylemiş, yasaklayan da dalâletinden ve bedbahtlığından dolayı yasaklamıştır. Herkesin mâlûmu olduğu üzere böyle bir kimse iyiliği emreden kötülüğü nehyeden değil, tam aksidir. Günümüzde (müellifin yaşadığı XVIII. yüzyıl) ellerinde hiçbir delil ve burhanları olmadığı halde (tekke ve zaviyelere) dil uzatan kötü niyetli insanlar çoğalmıştır. Yardım ancak Allah’tan dilenir.

Kuşeyrî demiştir ki: Âyette geçen “emredenler ve nehyedenler,” halkı Allah Teâlâ’ya davet eden, onları Allah’tan başkasından uyarıp sakındıran, birbirlerine Allah’a yönelmeyi, Allah’tan başkası ile meşgûliyeti terk etmeyi tavsiye eden kimselerdir.

Sonra âyette *“emredenler”* ifadesiyle *“nehyedenler”* ifadesi arasına *“vav (ve)”* harfi girmiştir. Bunun sebebi, iyiliği emretmenin ve kötülükden men etmenin bir tek haslet hükmünde olduğunu, biri olmadan diğerine itibar edilmeyeceğini göstermek içindir. Buna göre âyette müminler hakkında sayılan sekizinci vasıf *“Allah’ın sınırlarını koruyanlar”* sözü olur. Sekizinci sıfatın *“münkerden men edenler”* ifâdesi olduğu da söylenmiştir.

Kurtubî der ki: Bu kullanım bazı Araplara âid fasih bir lügattir. Nitekim ***“Rabbi ona... dul, ve bakire eşler verir.”*** (et-Tahrim, 66/5), ***“Onlar... ve sekizincileri köpekleridir, diyecekler.”*** (el-Kehf, 18/22) ve *“...* ***ve onun (cennetin) kapıları daha önce açıldığında***...” (ez-Zümer, 39/73) âyetlerinde de aynı durum sözkonusudur. Çünkü cennetin kapısı sekizdir. *Dürretü’l-gavvâs* adlı eserinde **Harîrî** başta olmak üzere bazı âlimler bu görüşü benimsemiştir.

Nesefî ise *et-Teysîr* isimli tefsirinde bu konuda şunları söyler: Muhakkık âlimlere göre bu sözün aslı esası yoktur. Sekiz sayısında, söylenenleri gerektirecek bir özellik bulunmamaktadır. Böyle bir kullanım, sayıların peşpeşe gelmesi hasebiyledir. Nitekim ***“Allah,... melik, mukaddes, esenlik veren, güvenlik veren, gözetip koruyan, aziz, istediğini zorla yaptıran, çok uludur.”*** (el-Haşr, 59/23) âyetindeki sekizinci sıfatın başına vav harfi gelmemiştir, yine ***“Şunların hiçbirisine itaat etme: Yemin edip duran, aşağılık...”*** (el-Kalem, 68/10-13) âyetinde de sekizincide vav harfi gelmemiştir.

“*Allah’ın sınırlarını koruyanlar*” yâni, Allah’ın açıklayıp tayin edip belirlediği hakikatleri ve hükümleri yerine getirmek ve insanları da buna teşvik etmek suretiyle Allah’ın sınırlarını koruyanlar.

Kuşeyrî der ki: Onlar, Allah’ın durmalarını istediği yerde duran ve hareket etmelerini istediğinde hareket eden, sâkin olmalarını istediği zaman sâkin olan, Allah ile beraber olup nefeslerini muhafaza eden kimselerdir.

Sonra şer’î mükellefiyetler, âyette zikedilenlerle sınırlı değildir. Bilakis şer’î mükellefiyetlerin bir çok sınıf ve kısımları vardır. Onlar ayrıntılı olarak ancak ciltler

dolusu kitaplarda açıklanabilir. Onun için Allah Teâlâ diğer şer'î mükellefiyet kısımlarını kısaca "*Allah'ın sınırlarını koruyanlar*" sözüyle zikretmiştir.

Fakihler şer'î mükellefiyetleri açıklama sadedinde (fıkıh kitaplarında) anlattıkları şeylerin yeterli olduğunu zannettiler. Halbuki durum böyle değildir. Çünkü mükelleflerin fiilleri iki kısımdır:

1. Organların fiilleri.
2. Kalplerin fiilleri.

Fıkıh kitapları sadece uzuvların amelleriyle ilgili mükellefiyet kısımlarını içermektedir. Kalplerin amelleriyle ilgili mükellefiyetlere gelince bunlar fıkıh kitaplarında çok nâdir olarak bulunmaktadır. Bazı bahisleri kelam kitaplarında işlenmiş, diğer bazı bahisleri ise **İmâm Gazâlî** ve emsali âlimler ahlâk ilminde açıklamışlardır. Bunların tamamı Allah Teâlâ'nın *"Allah'ın sınırlarını koruyanlar"* kavlinde münderictir.

Şeyh **Ahmed Gazzâlî** kardeşi İmam **Muhammed Gazzâlî**'ye şöyle dedi: "Senin tüm ilmini iki kelimede özetledim: Allah'ın emrine saygı göstermek, Allah'ın yarattıklarına şefkat göstermek."

Haddâdî der ki: Âyetteki *"Allah'ın sınırlarını koruyanlar"* sıfatı, kulların Allah'a itaat, O'nun emirlerini yerine getirip yasaklarından uzak durma özelliklerini en mükemmel güzellikte ortaya koymaktadır. Çünkü Allah Teâlâ emir ve nehiy konusundaki sınırlarını belirtmiş, kullarını teşvik ettiği ve muhayyer bıraktığı şeyleri açıklamış ve Allah'ın rızasına uygun olması bakımından hangisinin daha evlâ olduğunu beyan etmiştir. Kul Allah Teâlâ'nın farz kıldığı şeyleri yerine getirip O'nun istediği şeylerin nihayetine ulaştığı zaman *"Allah'ın sınırlarını koruyanlar"*dan olur.

Halef b. Eyyûb'dan rivayet edildiğine göre o, gecenin bir kısmında karısına çocuğunu emzirmeyi bırakmasını emretmiş ve "Allah'ın çocuk için tayin ettiği iki senelik emzirme süresi tamam oldu." demiştir. Kendisine: "Bıraksaydın da bu gece de emzirseydi." denilince o: "Allah Teâlâ'nın: *"Allah'ın sınırlarını koruyanlar"* kavli nerede kaldı?!" cevabını vermiştir.

"İşte" sayılan bu faziletlere sahip olan *"o müminleri müjdele."*

Burada zamir kullanılabilecek yerde *"müminler"* kelimesi kullanılmıştır. Bu, müminlerin sahip oldukları imanın kendilerini buna davet ettiğine ve kâmil müminin böyle olduğuna dikkat çekmek içindir.

Müminlerin ne ile müjdeleneceğinin âyette zikredilmemesine gelince bu, müjdelenecek şeyin büyüklüğünü ifade etmek içindir. Sanki şöyle söylenmiştir: Onları, akılların alamayacağı, sözlerin ifade edemeyeceği derecede yüce ve büyük şeylerle müjdele. Müjdelerin en büyüğü ise selâmet yurdu olan cennette Allah Teâlâ'yı görmektir.

Bilesin ki her amelin kendisine münasip (âhirette) özel bir mükâfâtı vardır. Mesela orucun mükâfâtı (cennet nimetlerinden) yemek ve içmektir. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Geçmiş günlerde** (dünyada) **yaptığınız işlerden ötürü âfiyetle yeyin, için."*** (el-

Hâkka, 69/24) buyurmuştur. Diğer amelleri sen buna kıyas et. Güzel bir hal elde edebilmek için var gücünle çalış. Allah bizi ve sizi rızasını kazanma yollarına muvaffak eylesin.

---

[288]. Beyhakî, Delâil, II, 451
[289]. Buhârî, Cihad, 22, 112; Müslim, Cihad, 20; Ebû Dâvud, Cihad, 89
[290]. *İbn Hıbban*, Sahîh, X, 504
[291]. *Tirmizî*, Cihad, 13; *Dârimi*, Cihad, 18
[292]. *Heysemî*, Mecmeuzzevâid V, 293
[293]. *Ebû Dâvud*, Cihad, 26
[294]. *Heysemî*, Mecmeuzzevâid V, 293
[295]. *Heysemî*, a.g.e., V, 287
[296]. *Heysemî*, a.g.e., V, 289
[297]. *Heysemî*, a.g.e., V, 289
[298]. *Heysemî,* a.g.e., V, 289
[299]. *Buhârî*, Cihad, 73
[300]. *Heysemî,* Mecmeuzzevâid V, 289
[301]. Deylemî, Hadis No: 1459
[302]. Bk. Süyûtî, ed-Dürru'l-mensûr, IV, 297
[303]. Süyûtî, ed-Dürru'l-mensûr, IV, 297-298
[304]. Nesâî, Küsuf, 16; İbn Mâce, İkame, 152
[305]. Müslim, Iydeyn, 22; Müslim, Cuma, 43

MÜŞRİKLER İÇİN AF DİLEMEK

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا
اُو۬لٖى قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحَابُ الْجَحٖيمِ ﴿١١٣﴾
وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهٖيمَ لِاَبٖيهِ اِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَٓا اِيَّاهُۚ فَلَمَّا
تَبَيَّنَ لَهُٓ اَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّاَ مِنْهُۜ اِنَّ اِبْرٰهٖيمَ لَاَوَّاهٌ حَلٖيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا
كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ اِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَۜ
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلٖيمٌ ﴿١١٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ
يُحْيٖي وَيُمٖيتُۜ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصٖيرٍ ﴿١١٦﴾

113. Akrabâ bile olsalar, cehennemlik oldukları belli olduktan sonra müşrikler için mağfiret dilemek, peygamberin ve inananların yapacağı bir iş değildir.

114. İbrâhim'in babası için mağfiret dilemesi, sadece ona verdiği bir sözden ötürü idi. Fakat kendisine onun bir Allah düşmanı olduğu belli olunca ondan uzak durdu. Gerçekten İbrahim çok içli *(ah çeken)* ve halîm idi.

115. Allah, bir kavmi doğru yola ilettikten sonra, sakınmaları gereken şeyleri kendilerine açıklamadıkça onları saptıracak değildir. Allah her şeyi bilendir.

116. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O, diriltir ve öldürür. Sizin Allah'tan başka ne bir dostunuz, ne de yardımcınız vardır.

O müşrikler *"akrabâ bile"* yâni müminlerin yakın akrabaları da *"olsalar,"* küfür üzere ölmeleriyle veya onların bu hal üzere öleceklerini haber veren vahyin inmesiyle "*cehennemlik"* cehennem ehlinden *"oldukları"* Peygamber (a.s.)'a ve müminlere *"belli olduktan sonra"* belli olup ortaya çıktıktan sonra *"müşrikler"* Allah'a ortak koşanlar *"için mağfiret dilemek"* affedilmelerini taleb etmek *"peygamberin ve"* yalnızca Allah'a *"inanların yapacağı iş değildir."* yâni Allah Teâlânın hüküm ve hikmetine göre geçerli ve doğru değildir.

Rivâyet edildiğine göre hicretten üç sene önce, Hz. Peygamber (a.s.)'ın bi'setinden/gönderilmesinden on sene sonra Ebû Tâlib hastalandı. Hastalığının şiddetlendiği haberi müşriklere ulaşınca birbirlerine: "Hamza ve Ömer müslüman oldu. Muhammed'in dini bütün Kureyş kabileleri arasında yayıldı. Gelin Ebû Tâlib'e gidelim. Kardeşinin oğluna bizim için engel olsun. Onun bizimle uğraşmasını engellesin. Vallahi biz, müslümanların dinimizi elimizden zorla almalarından korkuyoruz." dediler.

Başka bir rivayette ise şöyle söylemişlerdir: Biz bu ihtiyarın (Ebû Tâlib'in) ölmesinden ve elimizden bir kaza çıkmasından, yâni Muhammed'i öldürmekten, bu yüzden de Araplar'ın bizi ayıplayıp: "Ona önce dukunmadılar, nihayet amcası ölünce hemen onu ortadan kaldırdılar." demelerinden korkuyoruz."

Aralarında Rabîa'nın iki oğlu **Utbe** ve **Şeybe**, **Ebû Cehil**, **Ümeyye b. Halef** ve Mekke'nin fethi gecesi müslüman olan **Ebû Süfyân**'ın da bulunduğu Kureyş'in önde gelenleri Ebû Tâlib'in evine gittiler. Önce bir adam gönderdiler. Adam onlar için Ebû Tâlib'den izin isteyip: "Dışarıda kavminin eşrafi yanına gelmek için senden izin istiyorlar." dedi. Ebû Talib: "Onları içeri al." dedi. İçeri girdiler ve Ebû Tâlib'e şunları söylediler:

"Ey Ebû Tâlib! Sen bizim seyyidimiz ve büyüğümüzsün." Sana hastalık gelip çattı. Biz ölmenden korkuyoruz. Bizimle kardeşinin oğlu arasında olanları biliyorsun. Onu çağır. Onun adına bizden, bizim adımıza da ondan söz al. O bizi kendi dinimizle başbaşa bıraksın, biz de onu kendi dini ile başbaşa bırakalım." dediler. Bunun üzerine Ebû Tâlib Hz. Peygamber (a.s.)'a bir adam gönderdi. O da geldi.

Hz. Peygamber (a.s.) Ebû Tâlib'in bulunduğu odaya girince Ebû Tâlib ile orada bulunan topluluk arasında bir kişinin oturabileceği bir boşluk bulunuyordu. Ebû Cehil, Hz. Peygamber (a.s.)'ın bu boşluğa oturmasından ve dolayısıyla kendisinden daha yüksek bir mevkide bulunmasından korktu. Mel'ûn hemen kalkıp oraya oturdu. Hz. Peygamber (a.s.) Ebû Tâlib'in yakınında oturacak bir yer bulamadı ve kapının yanına oturdu.

Ebû Tâlib, Rasûlullah (a.s.)'a: "Ey kardeşimin oğlu! Bu adamlar, kavminin eşrâfıdır. Senden istediklerini onlara ver! Sana insaf ediyorlar. Senden kendilerinin ilahlarını kötülememeni istiyorlar. Bunu yaparsan seni de ilâhınla başbaşa bırakacaklarını söylüyorlar" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.) onlara: "*Bakın, eğer ben size istediğinizi verirsem, siz de bütün Araplar'a hükmedeceğiniz ve Arap olmayan milletlerin de size itaat edip boyun eğecekleri bir kelimeyi bana verir misiniz?*" diye sordu. Ebû Cehil: "Sana o kelimeyi de veririz, onunla birlikte on mislini de. Nedir o kelime?" dedi. Hz. Peygamber (a.s.):

"–Lâ ilâhe illallâh" diyeceksiniz ve Allah'ın dışında ibadet ettiklerinizden vazgeçeceksiniz." buyurdu. Bunun üzerine onlar ellerini birbirine vurdular ve:

"–Ey Muhammed! Bizden bu kelimeden başka bir şey iste." dediler. Peygamber Efendimiz:

"*Güneşi getirip ellerimin arasına koysanız dahi sizden onun dışında bir şey istemem.*" buyurdu.

Bu cevap üzerine birbirlerine: "Vallahi, bu adam sizin istediğiniz hiçbir şeyi vermez. Allah sizinle onun arasında hüküm verinceye kadar atalarınızın dinine devam edin." dediler. Ardından da dağıldılar.

Hz. Peygamber (a.s.) Ebû Tâlib'e hitaben: "*Ey amcacığım! O kelimeyi bari sen söyle de onunla Allah'ın huzurunda senin için şahitlik edeyim*." dedi. Ebû Tâlib:

"Vallahi, ey kardeşimin oğlu! Öldükten sonra sana ve amcazâdelerine ar korkusu olmasa, Kureyş'in o kelimeyi benim sırf ölümden korktuğum için söylediğimi zannetmelerinden korkmasam onu kesinlikle söylerdim." dedi.

Ebû Tâlib kelime-i tevhîdi söylemeye yanaşmayınca Hz. Peygamber (a.s.): "*Bana yasaklanmadığı sürece senin için istiğfar etmeye devam edeceğim*." buyurdu.[306]

Hz. Peygamber'in Ebû Tâlib'e karşı bu şekilde davranması, amcasının mağfiret edilmesini çok arzu etmesinden dolayı idi. Çünkü Ebû Tâlib, Peygamber Efendimiz (a.s.)'ı koruyor ve ona yardım ediyordu. Nitekim Ebû Tâlib ölünce Kureyş, Ebû Tâlib'in sağlığında cür'et edemediği ezayı (o öldükten sonra) Rasûlullah (a.s.)'a yapma fırsatı buldu. Hatta bir ara Kureyş'in rezil ve arsızlarından birisi Peygamber'in (a.s.) başına toprak saçmış, Peygamber Efendimiz de toprak başında olduğu halde evine girmişti. Evinde kızlarından biri bir taraftan başındaki toprağı siliyor, bir taraftan da ağlıyordu, Rasûlullah (a.s.) da ona: "*Ağlama ey kızcağızım! Allah babanı korur*." buyurmuştu.

Hz. Peygamber (a.s.), bu âyetin indiği vakte kadar Ebû Tâlib için istiğfar etmeye devam etti.

İbn Abbas (r.a.)'ın anlattığına göre Rasûlullah (s.a.) anne babasından hangisinin kendisine daha yakın zamanda öldüğünü sordu. Kendisine: "Annen Âmine" denildi. Hz. Peygamber: "*Onun kabrinin yerini biliyor musunuz? Belki oraya gider, onun için istiğfarda bulunurum. İbrâhim (a.s.) da anne babası için isiğfarda bulunmuştu*." buyurdu. Müslümanlar: "Biz de anne babalarımız ve akrabalarımız için isiğfarda bulunuruz." dediler. Rasûlullah (s.a.) Mekke'nin fethi senesinde yola çıktı. Mekke ile Medine arasında bir yer olan Ebvâ'daki annesinin kabrine vardı.[307]

Babası Abdullah bir hâcet için gittiği Medine'de ölüp orada defnedildikten sonra Peygamber Efendimiz doğmuştu. Hz. Peygamber (a.s.) annesi Âmine ile beraber kalmıştı. Peygamber Efendimiz altı yaşına gelince Âmine Medine'deki dayılarını ziyaret etmek üzere yola çıkmış, ziyaret sonrası onu Mekke'ye geri getirirken Ebvâ'ya gelince orada vefat etmişti. Âmine'nin (Mekke'deki) Hacûn denilen yerde defnedildiğini söyleyenler de vardır. Bu iki sözün arasını şu şekilde cem etmek mümkündür: Âmine önce Ebvâ'ya defnedilmiş, ardından da bu mahalden Mekke'ye nakledilmiştir. *es-Sîretü'l-Halebiyye* adlı eserde bu şekilde geçmektedir.

Hz. Peygamber (a.s.) annesinin kabrinin yanı başında oturup uzun bir süre gizlice niyazda bulundu. Sonra da şiddetli bir şekilde ağladı. Onun ağlamasına biz de ağladık ve: "Yâ Rasûlallah! Niçin ağladın?" diye sorduk. Allah'ın Rasûlü şöyle buyurdu:

"*Rabb'imden annemin kabrini ziyaret etmek hususunda izin istedim, bana izin verdi. Onun için istiğfarda bulunma hususunda izin istedim, izin vermedi ve bana şu iki âyeti* (et-Tevbe, 113-114) *indirdi*."[308]

Bazı âlimler, âyetlerin iniş sebebinin (sebeb-i nüzûl) birden fazla olmasında bir mâni bulunmadığını, bu iki âyetin Peygamber Efendimiz'in hem annesi hem de amcası için istiğfarda bulunması sebebiyle inmiş olabileceğini söylemişlerdir.

Fakir (**Bursevî**) der ki: Bu uzak bir görüştür. Çünkü eğer bu âyetler Peygamber Efendimiz'in annesi için istiğfarda bulunması sebebiyle daha önce inmişse, amcasına istiğfarda bulunmaya nasıl devam edebilir? Bilindiği gibi bu sûre-i kerîme (Tevbe sûresi) Kur'an'ın en son inen sûrelerindendir. Aksi durum da (yani önce amcası, sonra annesi için istiğfarda bulunması üzerine inmiş olması) aynı şekilde uzak bir ihtimaldir. Öte yandan Hz. Peygamber'in annesi ve amcası için yaptığı iki istiğfarın farklı şeyler olduğunu iddia eden kimsenin de iddiâsına delil getirmesi gerekir.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُۚ
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّأَ مِنْهُۜ إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾

114. İbrâhim'in babası için mağfiret dilemesi, sadece ona verdiği bir sözden ötürü idi. Fakat kendisine onun bir Allah düşmanı olduğu belli olunca ondan uzak durdu. Gerçekten İbrahim çok içli *(ah çeken)* ve halîm idi.

"İbrâhim'in babası için mağfiret dilemesi..." Hz. İbrahim: Îman etmeye muvaffak kılmak, ona hidayet ihsan etmek sûretiyle ***"Babamı da bağışla."*** diye duâ ederek babası için istiğfarda bulunmuştu. Nitekim ***"Çünkü o sapıklardandır."*** (eş-Şuarâ, 26/86) sözü de bunun gerekçesini açıklamıştır.

"sadece ona verdiği bir sözden ötürü idi." Yani, Hz. İbrahim'in babası Âzer için yapmış olduğu istiğfar, başka şeyden değil sadece İbrâhîm'in babasına verdiği bir sözden kaynaklanıyordu. Babasının gerçek durumu henüz belli olmadığı için iman eder ümidiyle İbrahim (a.s.): ***"Andolsun senin için mağfiret dileyeceğim."*** (el-Mümtahine, 60/4), ***"Senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim."*** (Meryem, 19/47) diyerek babasına istiğfar sözü vermişti.

"Fakat kendisine" İbrâhim (a.s.)'a *"onun bir Allah düşmanı olduğu"* babasının küfürde ısrarcı olduğu ve asla inanmayacağı vahyedilmek suretiyle *"belli olunca ondan uzak durdu."* onun için mağfiret talep etmekten kaçındı, tamamen vazgeçti.

'Hz. İbrahim'in babasının bir Allah düşmanı olduğu küfür üzere ölmesiyle belli olmuştur.' da demişlerdir. Fakat birinci izah (vahiy yoluyla belli olması), âyette yer alan "onun bir Allah düşmanı olduğu" sözüne daha uygun düşmektedir. Çünkü onun düşmanlıkla nitelendirilmesi onda henüz ölüm halinin bulunmadığını gösterir.

“Gerçekten İbrahim çok içli (ah çeken)…” “Ah çekmek” sıkıntı ve acı çeken birisinin “âh!” veya duyduğu acı sebebiyle sesini daha da uzatarak “âvvâh” diye ses çıkarmasıdır. “ أَوَّاهٌ ”, korkan ve yalvarıp yakaran mânâsınadır.

Anlatıldığına göre Hz. İbrâhim her ne zaman bir kusurunu hatırlasa veya kendisine âhiretin zorluk ve sıkıntılarından söz edilse korku ve dehşetinden âh çekerdi. Nitekim Ka‘b: “Evvâh”, yanında cehennem anıldığı zaman “âh” diyen kimsedir.” demiştir. “Evvâh” kelimesinin Habeş dilinde “ağırbaşlı, saygılı” mânâsına geldiği de söylenmiştir. Şu kadar var ki Kur’ân’da Arapça’nın dışında (yabancı) kelime bulunmadığını söyleyen kimseler, bu kelimenin hem Habeş dilinde hem de Arapça’da kullanılan bir kelime olduğunu kabul ederler.

“Evvâh” kelimesi hakkında burada en uygun olanı onun “son derece merhametli ve ince kalpli” mânâsından kinâye olmasıdır. Çünkü bu kelime Hz. İbrahim’in müşrik olan babası için mağfiret talebinde bulunmasının gerekçesini beyan sadedinde kullanılmıştır. “O merhametli, ve şefkatlidir. Merhamet ve şefkati o derece ileriydi ki kâfir olan babasına dahi acırdı.” demektir.

“ve halîm idi.” kendisine yapılan eziyete karşı çok sabırlıydı. Bundan dolayıdır ki babası sert mizaçlı ve katı kalpli olmasına, üstelik kendisine ***“Andolsun seni taşlarım.”*** (Meryem, 19/46) demesine rağmen yumuşak davranır, onun verdiği eziyetlere tahammül eder ve bağışlanması için duâ ederdi.

İbrâhim (a.s.)’ın müşrik olan babası için mağfiret talebinde bulunması gibi Rasûlullah (s.a.) de müşrik olan amcası için mağfiret talebinde bulunup ardından da kâfir için mağfiret dileğinde bulunmaktan men edilince, yasak gelmeden önce müşrik ölüleri için mağfiret talebinde bulunanların özürlerini beyan etmek üzere şu âyet inmiştir:

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ اِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ ۜ
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلٖيمٌ ﴿١١٥﴾

115. Allah, bir kavmi doğru yola ilettikten sonra, sakınmaları gereken şeyleri kendilerine açıklamadıkça onları saptıracak değildir. Allah her şeyi bilendir.

“Allah, bir kavmi doğru yola” İslâm’a *“ilettikten sonra, ”* dînen mahzurlu olup *“sakınmaları gereken şeyleri kendilerine”* vahiy gönderip açıkça veya delalet yoluyla *“açıklamadıkça onları saptıracak değildir.”* onları “hak yoldan sapmış olmakla” nitelendirme ve onlara hak yoldan sapanlara yönelik hükümlerini icra etme gibi bir âdeti yoktur. Dolayısıyla daha önce sâdır olan şeyler hak yoldan sapma (dalâlet) olarak adlandırılmaz ve bunlar yüzünden de cezaya çarptırılmazlar.

Bu âyet göstermektedir ki akıllı bir insan (peygamber gelmedikçe) aklıyla bilmesi mümkün olmayan şeylerden sorumlu değildir.

“Allah her şeyi bilendir.” yâni Allah Teâlâ eşyânın tamamını bilendir. İnsanların

ihtiyaç duydukları ve yalnız başına akıllarıyla kavrayamadıkları iyi ve kötü şeylerin açıklanmasına olan ihtiyaçları da buna dâhildir. Bu âyette yaptığı gibi insanlara bunları da açıklamıştır.

إِنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ يُحْيٖ وَيُمٖيتُۜ وَمَا لَكُمْ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصٖيرٍ ﴿١١٦﴾

116. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O, diriltir ve öldürür. Sizin Allah'tan başka ne bir dostunuz, ne de yardımcınız vardır.

"Göklerin ve yerin mülkü" mülkiyette hiçbir ortağı olmaksızın *"Allah'ındır."*

Celâleddîn Rûmî (k.s.) der ki:

Mülk sahibi oluşta tektir, ona eşit yoktur
Kullarına ondan başka başbuğ yoktur
Yarattıklarına O'ndan başkası sahip değildir
Helâke düşenden başkası onunla ortaklık davası güdemez

"Diriltir ve öldürür." yâni ölüleri diriltir, dirileri de öldürür. Yeryüzünde, bedenlerde ve milletlerin kalplerinde hayatı ve ölümü îcâd eder, yaratır.

O'nun dostluğunu ve yardımını önemsemeyip haddi aştığınız takdirde *"Sizin Allah'tan başka ne bir dostunuz, ne de yardımcınız vardır."*

Allah Teâlâ müminleri, akrabaları da olsa müşrikler için mağfiret talebinde bulunmaktan men edip onlardan tamamen uzak durmalarını emrettikten sonra onlara, Allah'ın her varlığın mâliki olduğunu, her varlığın işini üzerine aldığını, ona hâkim olduğunu, velâyet ve nusretin ancak kendi katından geldiğini bildirmiştir. Ta ki müminler bütün benlikleriyle Allah'a yönelsinler, O'nun dışındakilerden uzak dursunlar. Yaptıklarında ve yapmadıklarında Allah'tan başka bir maksudları kalmasın.

Burada açıklanması gereken bir husus kaldı ki o da şudur: Âlimlerin büyük bir kısmının kabul ettiğine göre Hz. Peygamber (a.s.) veda haccında (annesinin mezarının bulunduğu) Akabetü'l-Hacûn'a uğramış, Allah'tan annesini diriltmesini istemiş, Allah da annesini diriltmiş, annesi iman etmiş, ardından Allah onun rûhunu geri almıştır.[309]

İnsânü'l-uyûn adlı eserde denilir ki: "Bu haber sâbit olmuşken ve bir çok hadis hâfızı bunun sahih olduğunu söyleyip karşı çıkanların sözüne iltifat etmemişken: "Öldükten sonra iman nasıl fayda verir?" denilemez ve buna itiraz edilemez. Çünkü biz deriz ki: Bu husus Hz. Peygamber'e mahsus özellikler cümlesindendir. **Kurtubî**'nin sözleri arasında "Allah Peygamber Efendimiz'in eliyle bir grup ölüyü diriltmiştir." ifadesi de vardır. Bu sabit olduğuna göre Hz. Peygamber'in anne babasının diriltildikten sonra iman etmiş olmalarına mâni yoktur. Üstelik bunun böyle olması Peygamberimiz için

fazladan bir ikram ve fazîlet demektir. Şayet Peygamberimiz'in anne babasının diriltilmeleri îmanlarına ve tasdiklerine fayda vermeyecek olsaydı, kesinlikle diriltilmezlerdi. Nitekim güneşin her gün tekrar doğması, vaktin devamı konusunda faydalı olmasaydı, tekrar tekrar doğmasına gerek duyulmazdı. En doğrusunu Allah bilir."

Fakir (**Bursevî**) der ki: Hz. Peygamber (a.s.)'ın anne babasının, aynı şekilde amcası Ebû Tâlib'in ve dedesi Abdulmüttalib'in diriltildikten sonra îman etmeleri hususunda Bakara sûresindeki ***"Cehennem halkından sen sorumlu değilsin."*** (2/119) âyetini tefsir ederken doyurucu bilgi verdik. Oraya mürâcaat et.

Bir haberde geldiğine göre Abdulmuttalib ömrünün sonlarına doğru putlara tapmaktan vazgeçmiş, Allah'ın birliğini kabul etmiştir. O bir takım sünnetler (uygulamalar) yapmıştır ki bunların çoğunu Kur'ân ve sünnet (hüküm olarak) getirmiştir. Mesela yaptığı nezre vefa göstermesi, mahremlerle nikahlanmayı yasaklaması, hırsızın elini kesmesi, kız çocuğunu diri diri öldürmeyi yasaklaması, şarap ve zinayı yasaklaması, Beytullah'ı çıplak olarak tavaf etmemesi bunlardan bazılarıdır. **Sıbt İbn Cevzî**'nin sözleri arasında böyle geçmektedir.

Ebkâru'l-efkâr fî müşkili'l-ahbâr adlı eserde denmiştir ki: "Abdulmuttalib çoğu hallerinde Hz. İbrâhim'in (a.s.) şeriatıyla ibadet eder, Hz. İsmâil (a.s.)'ın sünnetleriyle hareket ederdi. Hz. Muhammed (a.s.)'ın nübüvvetini de inkar etmemişti. Çünkü onun sağlığında Hz. Muhammed peygamber olarak henüz gönderilmemişti. Fetret döneminde ölen bir kimsenin küfrüne kesin olarak hüküm verilemez. Böyle bir insanın hükmü, Peygamber (a.s.)'ı idrak eden müşrik kâfirlerin cehennemde kömür olacakları yönündeki hüküm gibi olamaz."

es-Sîretü'l-Halebiyye'de denilir ki: Hz. Peygamber'in (a.s.) annesi için mağfiret talebinde bulunmasını kabul etmemek, "Fetret döneminde yaşayıp da dinini değiştiren veya onu bozan ya da putlara tapan kimse cehennemde azap görecektir." görüşüne dayanmaktadır. Bu, (vahiy olmasa bile) akıl ile kişinin îman ve tevhid inancına sahip olması gerektiği temeline bina edilmiş zayıf bir görüştür.

Ehl-i sünnet ve'l-cemâat âlimlerinin çoğuna göre kişinin cehennemde azap görmemesi için îman ve tevhid inancına sahip olması şartı ancak rasûller gönderildikten sonrası için geçerlidir. Herkesçe kabul edilen bir gerçektir ki Araplar'a Hz. İsmâil (a.s.)'dan sonra Peygamber Efendimiz'e kadar peygamber gönderilmemiştir. Hz. İsmâil'in (a.s.) risâleti de diğer peygamberlerinki gibi ölümüyle sona ermiştir. Öldükten sonra risaletin devam etmesi, sadece bizim Peygamberimiz (a.s.)'a mahsus bir durumdur. Fetret döneminde yaşamış Araplar, dinlerini değiştirmiş veya bozmuş ya da putlara tapmış olsalar da azap görmeyeceklerdir.

Yukarıda adı geçen kişilerin veya dinini değiştiren, bozan ya da putlara tapan kimselerin (cehennemde) azap göreceklerine dair rivayet edilen hadislere gelince bunlar, ya te'vil edilmiştir ya da insanları İslâm'a teşvik etmek için bu durumlara düşmekten sakındırmak için söylenmiştir.

Ben bâzı âlimlerin şunu tercih ettiğini gördüm: Allah Teâlâ'ya iman etmenin ve tevhid inancına sahip olmanın, yani putlara ibadet etmemenin vücûbu konusunda bir şahsın yükümlü tutulması için Allah'a imana ve tevhid inancına davet eden bir rasûlün varlığı kâfî gelir. Bu rasûlün o şahsa gönderilmesi şart değildir. Şahıs o peygambere yetişmemiş olabilir.

Gönderilen rasûlün Allah'a imana ve tevhîd akîdesine davet ettiğine dâir haber o şahsa ulaşmışsa veya o şahsın bunu öğrenme imkanı varsa o şahıs yükümlü sayılır.

Allah'a îman ve tevhid akîdesi dışında kalan fıkhî konularda mükellef tutulabilmesi içinse bu rasûlün o şahsa gönderilmiş olması ve dâvetinin de ona ulaşmış olması gerekir.

Buna göre Peygamber Efendimiz'in zamanını ve ondan önceki rasûllerin zamanını idrak etmemiş (fetret ehli) bir kimse, putlara tapmışsa Allah'a şirk koştuğu için azap görür. Çünkü önceki rasûllerin insanları Allah'a îmana ve tevhid akîdesine davet ettiğine dair haberin ona ulaşmadığını farzetsek bile onun bunu bilme imkanı vardı. Dolayısıyla ona verilecek azap, kendisine rasûller gönderilmeden önce değil, rasûller gönderildikten sonra olmaktadır.

Bu durumda **Taberânî**'nin *el-Evsat*'ta sahih bir senedle İbn Abbas (r.anhümâ)'dan rivayet ettiği şu hadisi izahta bir zorluk yoktur:

İbn Abbas şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.)'i şöyle söylerken işittim:

"*Allah, her bir peygamberi bir kavme gönderip ardından onun ruhunu aldıktan sonra mutlaka bir fetret dönemi yapmıştır ki bu fetret dönemindeki insanlarla cehennemi doldursun*."[310]

Bu hadiste muhtemelen çoklukta mübâlağa kastedilmektedir. Çünkü Şeyhayn (*Buharî* ve *Müslim*), **Enes** (r.a.)'dan Hz. Peygamber (a.s.)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"*Cehenneme (cehennemlikler) devamlı atılırlar. Cehennem: "Daha yok mu?" der. Nihayet Rabbu'l-izze ayağını cehennemin üzerine koyar. Cehennem birbirine girip büzülür ve: "Kâfî, kâfî." der*."[311] yani izzet ve keremin adına yeter! der.

İman ve tevhid akidesi dışında kalan fıkhî konulara gelince kendilerine bir rasûl gönderilmediği için o dönemdeki insanlar bu ameller sebebiyle azap görmezler. Fetret ehli her ne kadar Allah'ın varlığını ikrâr etse de putlara tapmak suretiyle Allah'a ortak koşmuşlardır. Nitekim Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de onların şu sözlerini hikaye etmiştir: ***"Biz bunlara, sırf bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz."*** (ez-Zümer, 39/3).

İman ve tevhid akîdesi ile bunların dışında kalan fıkhî konuların arası şöyle ayırdedilir: Allah'a îman ve tevhîd akîdesi açısından peygamberlerin getirdiği bütün şeriatlar tek bir şeriat gibidir. Çünkü bütün şeriatlar Allah'a iman ve tevhid akidesinde ittifak etmiştir.

Haberde geldiğine göre fetret ehli, kıyamet gününde imtihana tâbi tutulacaklardır.

Bezzâz’ın **Sevbân**’dan rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur:

“*Kıyamet gününde cahiliye halkı (fetret ehli) sırtlarında putlarını taşır oldukları halde gelirler, Rableri onlara sual eder. Onlar da:*

“Rabb’imiz! Sen bize herhangi bir rasûl göndermedin, senin emrin de bize gelmedi. Eğer bize bir resûl gönderseydin, senin en itaatkâr kulların biz olurduk.” derler. Rab’leri onlara:

“Durun bakalım! Eğer ben size bir şey emretsem, itaat eder misiniz?” der. Onlar da:

“Evet” derler. Allah bu şekilde onlardan sağlam söz alır. Onlara ateşe girmelerini emreden birisini gönderir. Onlar giderler. Ateşi gördüklerinde korkup geri dönerler ve:

“Rabbimiz! Biz ondan korktuk. Oraya girmeye gücümüz yetmez.” derler. Bunun üzerine Allah Teâlâ:

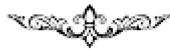
“Oraya aşağılık olarak girin!” buyurur.

Hz. Peygamber (a.s.) demiştir ki: “*Eğer onlar ilk seferinde oraya girselerdi, ateş onlara serin ve esenlik olurdu*.”[312]

Hâfız İbn Hacer şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.)’in bi‘setten önce ölmüş olan ailesi hakkındaki zannımız şudur ki, onlar Hz. Peygamber (a.s.)’a ferahlık ve göz aydınlığı olsun diye (Allah’tan) bir ikram olarak imtihan esnasında Allah’ın, “ateşe girin” emrine itaat edeceklerdir. Abdulmuttalib’in de Allah’ın bu emrine itaat etmesi sebebiyle cennete girenler arasında olacağını ümit ediyoruz. Ancak Ebû Tâlib hariç. Çünkü o, bi‘seti idrak etmiş fakat kendisinden iman etmesi istendiği halde inanmamıştır.”

Her halde o, peygamberin ölen yakın akrabalarının diriltilip Peygamber’e iman ettikten sonra geri öldürülmeleri mes’elesini kabul etmemiştir. Bu yüzden de Ebû Tâlib hakkında böyle söylemiştir.

Beni ezelî lütuftan mahrum etme
Sen ne bileceksin perdenin ötesinde kim güzel, kim çirkin?

---

[306]. Beyhakî, Delâil, II, 342-346
[307]. Aclûnî, I, 63
[308]. Müslim, Cenâiz, 108
[309]. Aclûnî, I, 63
[310]. Deylemî, Hadis no: 6260
[311]. Buhârî, Tefsir (50), 1
[312]. *İbnü’l-Mübarek*, ez-Zühd s. 466

TEBÜK GAZVESİ'NDEN GERİ KALANLARIN BAĞIŞLANMASI

لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي
سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ
عَلَيْهِمْ اِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا
حَتّٰى اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ
اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا اَنْ لَا مَلْجَاَ مِنَ اللّٰهِ اِلَّا اِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا
اِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾

117. Andolsun Allah, Peygamber'i ve o güçlük saatinde O'na uyan Muhacirler'i ve Ensâr'ı affetti. İçlerinden bir kısmının kalpleri kaymağa yüz tutmuş iken yine de onların tevbesini kabul buyurdu. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.

118. Ve geri bırakılan o üç kişinin de tevbesini kabul buyurdu. Bütün genişliğine rağmen yeryüzü başlarına dar gelmiş, canları sıkıldıkça sıkılmış ve Allah'tan, yine kendisine sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra Allah onları tevbeye muvaffak kıldı ki tevbe etsinler. Çünkü Allah, tevbeyi çok kabul eden, çok esirgeyendir.

"Andolsun Allah, Peygamberi ... affetti."

İbn Abbas (r.a.) demiştir ki: Allah, Hz. Peygamber'i, münâfıklara (Tebük savaşında) savaşa katılmama konusunda izin vermesinden dolayı affetmiştir. Bu izin yalnızca Peygamber (a.s.)'dan sâdır olmuşsa da bütün (müminlere) isnad edilmiştir. Çünkü bir kişinin yaptığı iş, bir topluluk içerisinde işlendiği zaman onların tamamına isnad edilir. Nitekim "Falan oğulları Zeyd'i öldürdüler." denilir.

Peygamberimiz Efendimiz'in bu günahı, zelle kabilindendir. Çünkü bize göre peygamberler büyük ve küçük günahlardan mâsumdurlar. Zira günah işlemek, müminlerin gönüllerinden günah işleyen kimsenin haşmetini ve ona gösterilen tâzimi giderir. Peygamberlerin heybetli ve saygın kişiler olmaları gerekir. Bu yüzdendir ki onlar, cüzzam gibi insanları tiksindirici hastalıklardan da korunmuşlardır.

Peygamberlerin zelleleri, onların haktan bâtıla kaymaları mânâsında değildir. Fakat bu, onların efdal olandan fazîletli olana kaymaları demektir. Peygamberler, Allah katındaki kadir ve kıymetlerinin büyüklüğünden dolayı bu tür hareketle dahi kınanırlar.

Nitekim **Ebû Saîd Harrâz** (k.s.): "Ebrârın (iyi insanların) güzel amelleri, mukarrebûnun (Allah'a yaklaştırılan kulların) günahları durumundadır." demiştir.

Sülemî der ki: Âyette önce Peygamber (a.s.)'ın tevbesi zikredildi ki ümmetin tevbesine bir giriş olsun. Tâbi olanın tevbesi, ancak böyle bir girişle geçerlilik kazanıp kabul edilir.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şu açıklamalar yer alır: Tevbe, Allah katından bir lütuf, O'na mahsus bir rahmettir. Tevbeyi kabul etmek suretiyle Allah kullarına nimet verip ihsanda bulunur. Allah'ın kullarına ulaştırmak istediği her nimet ve lütfun kullara geçişi nübüvvet velayeti üzerinden olur. İşte bu velâyetten Muhacir, Ensar ve ümmetin tamamının üzerine de nîmet ve lütuflar saçılır. İşte bundan dolayıdır ki Allah: *"Andolsun Allah, Peygamberi ve Muhacirleri ve Ensârı affetti."* buyurmuştur. Buna Peygamber'in (a.s.) "*Allah'ın benim göğsüme akıttığı her şeyi mutlaka ben Ebû Bekir'in (r.a.) göğsüne akıtmışımdır*."[313] sözü de delalet eder.

"Ensâr" kelimesi, ya "nasîr" ya da "nâsır" kelimesinin çoğuludur. Ensar", Rasûlullah'ı (s.a.) barındıran Medineli sahâbilere verilen addır. Ensâr, Allah Teâlâ'nın Evs ve Hazrec kabilelerine verdiği İslâmî bir isimdir. Evs ve Hazrecliler Rasûlullah (s.a.) Efendimiz'e yardım etmeden önce ve Kur'an bu ismi kullanmadan önce "Ensâr" diye adlandırılmıyordu. Ensâr'ı sevmek vâcibdir. Ensâr sevgisi, kişinin îmanının göstergesidir. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Müminin alâmeti Ensâr'ı sevmektir. Ensâr'ı sevmek îmanın alâmetidir. Münâfıklığın alâmeti de Ensâr'a buğzetmektir*."[314] *Fethu'l-karîb* adlı eserde bu şekilde kaydedilmiştir.

Muhacirler, Ensâr'dan daha faziletlidir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.)'ın "*Hicret olmasaydı, şüphesiz ben Ensâr'dan bir kişi olurdum*."[315] sözü bunu göstermektedir. **İbn Melek** demiştir ki: Bu hadiste Ensâr'ın sahip olduğu şeref ve fazilet anlatılmaktadır. Çünkü hicretten sonra dîne yardım etmekten daha yüce bir rütbe yoktur. Bu konuyla ilgili diğer açıklamalar, ***"Muhacirler'den ve Ensâr'dan ilk öne geçenler..."*** (et-Tevbe, 9/100) âyetinde geçti. Âyetin tefsirine müracaat et.

"ve o güçlük saatinde" yâni Tebük gazvesinin yapıldığı zamanda *"O'na uyan"* Hz. Peygamber'e (s.a.) uyan, savaşta ondan geri kalmayan, onun emirlerinden hiçbirisini ihlal etmeyen *"Muhacirler'i ve Ensâr'ı affetti."*

Tebük gazvesinde Muhacirler ve Ensâr çok büyük sıkıntı çekmişlerdi. Hava çok sıcaktı. Az sayıda binekleri vardı. Öyle ki on kişi bir deveye nöbetleşe biniyordu. Azıkları da yetersizdi. Hatta anlatıldığına göre iki kişi bir hurmayı bölüşüyordu. Öyle zaman oluyordu ki bozulmuş suyunu içmek için bir grup bir hurmayı emmek durumunda kalıyordu. Su kıtlığından deve işkembesinin suyunu dahi içmişlerdi.

Hz. Ömer (r.a.) şöyle anlatır: Şiddetli yaz sıcağında yola çıktık. Yolda şiddetli susuzluğa tutulduk. Öyle ki kişi suyunu içebilmek için devesini boğazlıyor ve işkembesini sıkıyordu. **Kâşifî** der ki: "Onun karın ve bağırsak rutûbetiyle dudaklarını ıslatıyorlardı.

İşte bu yüzden bu gazveye “güçlük gazvesi”, gazveye katılan orduya da “güçlük ordusu” adı verilmiştir. Bu isim, Hz. Peygamber (a.s.)’ın ashâbına, şiddet vaktinde Hz. Peygamber’e tâbi olmaları sebebiyle verilen övgü sıfatıdır. Tüm bu sıkıntılara katlanmalarına rağmen onlar yine de tevbeye muhtaç iseler onların çektikleri sıkıntıları çekmeyen kimseler hakkında ne düşünürsün?!.

“İçlerinden bir kısmının kalpleri kaymağa yüz tutmuş iken” yani içlerinden bir grup, bu gazvede başlarına gelen sıkıntı ve felaketler yüzünden savaştan geri dönmeleri konusunda kendilerine izin verilmeden ve geri dönme vakti henüz gelmeden geri dönmeye yeltenerek Hz. Peygamber (a.s.)’la beraber sebat göstermekten kalpleri sapmış olmasına rağmen sabrettiler. Katlandıkları sıkıntıların sevabını Allah’tan beklediler. Kalplerine gelen şeylere pişman oldular. Allah da onların tevbesini kabul etti.

“Yine de onların tevbesini kabul buyurdu.” Onlardan sâdır olan günahlardan geçti. Bu cümle mânâyı te’kîd için getirilmiş tekrar cümlesi olup müminlerin güçlüklere katlanmaları sebebiyle tevbelerinin kabul edileceğine dikkat çekilmektedir.

Hâfız der ki:

Sıkıntıdan şikayet etme, çünkü bu yolda
Zahmet çekmeyen râhata ermedi

“Çünkü O” yani Allah Teâlâ *“onlara karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.”* Bu cümle (Allah’ın müminleri affetmesinin) illet ve sebebini açıklayan başlangıç (isti’nâf) cümlesidir. Çünkü, Allah’ın şefkat ve merhamet sıfatı, kulunun tevbesini kabul etmesini ve onu affetmesini çağrıştırır. Ayrıca *“Raûf”* (çok şefkatli) isminin, kula isabet edecek zararı izale etmek, *“Rahîm”* (çok merhametli) isminin ise kula menfaat ulaştırmak mânâsına gelmesi de mümkündür. Ayrıca bu isimlerden birisinin müminlerin geçmiş günahları için, diğerinin ise gelecek günahları için olması da mümkündür. Habîbi’ni göndermesi ve pek çok mu’cizeler ortaya koyması da yüce Allah’ın rahmetinin kemâlinin bir göstergesidir.

Rivâyet edildiğine göre Tebük gazvesinde ashâb Hz. Peygamber (a.s.)’a su sıkıntısından şikayette bulundular. Hz. Ebû Bekir (r.a.): “Yâ Rasûlallah! Allah Teâlâ sana hayır ve bereket duâsında bulunmanı itiyad haline getirmeni öğretti. Bizim için Allah’a duâ et.” dedi. Peygamberimiz: “*Bunu istiyor musun?*” diye sordu. Hz. Ebû Bekir: “Evet.” cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.) ellerini kaldırdı. Daha ellerini indirmemişti ki Allah bir bulut gönderdi ve yağmur yağdı. O kadar çok yağmur yağdı ki herkes suya kandı. İhtiyaç duyacakları kadar suyu da yanlarına aldılar. Bu bulut, sadece ordunun bulunduğu bölgeye birikmişti.[316]

Yine rivayet edilir ki: İslâm ordusu Tebük gazvesinde bir gün çölde susuz bir yerde konaklamıştı. Susuzluktan deve ve atların neredeyse boyunları düşecekti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.), (ashabına) seslenip: “*Şu su kabının sâhibi nerede?*” diye sordu. Birisi: “Burada, Yâ Rasûlallah.” dedi. Hz. Peygamber (a.s.): “*Su kabını bana getir.*”

buyurdular. Onu getirdi, içerisinde bir miktar su vardı. Peygamber Efendimiz mübarek parmaklarını kabın üzerine koydu. On parmağının arasından birden su çıkmaya başladı. Herkes su almak için geldi. Su o kadar çok akmıştı ki herkes suya kandı. At ve develerini de suladılar. Orduda on iki bin at, on beş bin deve ve otuz bin, bir rivayette de yetmiş bin asker vardı.[317]

Osmanlı hâkanlarından **Sultan I. Selim** der ki:

Kevser O'nun ihsan çeşmesinin bir nemidir
Âb-ı hayât da Mustafa'nın kadehinden bir damladır

Rivâyet edildiğine göre Tebük gazvesinde İslâm ordusuna açlık isabet edince sahâbe: "Yâ Rasûlallah! İzin verseniz de develerimizi kesip yağlansak!" dediler. Ömer (r.a.) buna itiraz edip: "Yâ Rasûlallah! Eğer bunu yaparsan, bineklerimiz tükenir. Onun yerine askerlerin azıklarından arta kalanları iste ve onların azıklarına bereket vermesi için Allah'a duâ et! Belki Allah bereket ihsan eder." dedi. Hz. Peygamber (a.s.): "*Pekala*" dedi ve deri bir yaygı istedi. Onu yere yaydı. Sonra askerlerin azıklarından arta kalanları istedi. Kimi bir avuç mısır, kimi bir avuç hurma, kimi de başka yiyecek maddesi getirmeye başladı. Sergi üzerinde az miktarda yiyecek maddesi birikti. Hz. Peygamber (a.s.) bereket duâsında bulundu ve ardından: "*Bundan kaplarınıza doldurun*." buyurdu. Onlar gelip aldılar. Orduda bulunan bütün kapları doldurdular ve doyuncaya kadar yediler, bir miktar da arttı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "*Ben şâhidlik ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve ben Allah'ın elçisiyim. Şüphe içerisinde olmayan bir kul bu inanç ile Allah'a kavuşursa Allah o kulu mutlaka cehennemden korur*."[318]

Şeyh Mağribî (k.s.) der ki:

Şirk, hased, kibir, riyâ ve kin dikeni
Olan toprakta tevhid gülü bitmez

Âyetteki işâret şöyledir: *"Andolsun Allah, Peygamberi ... affetti."* Allah, Hakk'ın ilhamıyla dinin hakikatlerini alan ve onları kalp, nefis, cevârih ve âzâlardan oluşan ümmetine tebliğ eden peygamber konumundaki "ruh nebîsi"ni affetti. Yani Allah, ruh nebîsine, onunla birlikte rûhâniyet Mekke'sinden cesedâniyet Medine'sine hicret eden o ruh nebisinin sıfatlarının muhacirlerine ve cesed Medine'sinin sakinleri olan kalb, nefis ve nefsin sıfatlarından oluşan Ensar'a rahmet füyûzâtı akıtmıştır. Onlar, zorlukla yücelikler âlemine dönüş saatinde ruh nebisine uymuşlardır.

Nefsin, sıfatlarının ve hevâsının bir kısmının kalpleri kaymağa yüz tutmuş iken ulvî âleme seyr onlara zor gelir. Çünkü süflî âlemde yetişmişlerdir. Onlar, tabiî olarak süflî âleme meylederler. Ama Yine de onları tabiatlarından daha yüksek mertebelere çıkarmak için rabbânî feyzi onlara dökmek suretiyle onları affetti. *"Çünkü O, onlara*

karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.” Böylece onları şerîat iksiriyle hakikat âlemine dönmeye kabiliyetli hale getirir. *et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’de bu şekilde zikredilmiştir.

وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتّٰى اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا
رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا اَنْ لَا مَلْجَاَ مِنَ اللّٰهِ اِلَّاۤ
اِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾

118. Ve geri bırakılan o üç kişinin de tevbesini kabul buyurdu. Bütün genişliğine rağmen yeryüzü başlarına dar gelmiş, canları sıkıldıkça sıkılmış ve Allah’tan, yine kendisine sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra Allah onları tevbeye muvaffak kıldı ki tevbe etsinler. Çünkü Allah, tevbeyi çok kabul eden, çok esirgeyendir.

“Ve geri bırakılan” haklarında verilecek hüküm vahiy inene kadar te’hir edilen ve durumları konusunda kesin bir şey söylenmeyen *“o üç kişinin de tevbesini”* de Allah *“kabul buyurdu.”* Bu üç kişi, şâir **Ka‘b b. Mâlik**, **Mürâre b. Rebî’ Anberî** ve **Hilâl b. Ümeyye Ensârî**’dir.

“Bütün genişliğine rağmen yeryüzü başlarına dar gelmiş,” yâni Onların durumu yeryüzü başlarına dar gelinceye kadar te’hir edilmişti. Selam alıp verme şeklinde de olsa müslümanlar kendileri ile konuşmaktan yüz çevirdikleri için yeryüzü geniş olmasına rağmen onların başlarına dar gelmişti. Onlar bu hal üzere ölmekten ve Peygamber (a.s.)’ın ve müminlerin cenaze namazlarını kılmamalarından korkuyorlardı.

“Bütün genişliğine rağmen yeryüzü başlarına dar gelmişti” ifadesi, onların içinde bulundukları şaşkınlık ve tedirginliğin şiddetini anlatmak için yapılmış bir temsildir. Sanki hiçbir yer onlara mesken olamıyor, hiçbir ev de huzur ve sükun vermiyordu.

“Canları sıkıldıkça sıkılmış” Kalpleri yalnızlık korkusu ve keder ile o derece dolu idi ki kalplerinde rahat, ünsiyet ve sevinç namına bir şey kalmamıştı. Âyette onların rahat ve sürûrlarının kalmadığının ifade edilme şekliyle rahat ve sürûrlarının kalmamasının bizzat kendilerinin yok olması mesâbesinde olduğuna dikkat çekilmiş olmaktadır.

“Ve Allah’tan, yine kendisine sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı.” Allah Teâlâ’nın gazabından yine O’na istiğfar etmekten başka sığınma ve kurtuluş olmadığını anlamışlar ve kesin olarak bilmişlerdi.

Âyetteki “ظَنُّوا (zannettiler)” fiili, “anladılar, bildiler” mânâsında kullanılmıştır. Çünkü Allah Teâlâ bu vasfı onları övgü ve sena sadedinde kullanmıştır. Övgü ise ancak onların bunu bilmeleri durumunda gerçekleşir.

Yani, onlar şunu anladılar ki Allah’ın gazabından hiçbir kimseye iltica edilemez, ancak ve ancak O’na edilir.

İlk dönem âlimlerinden birisi şöyle demiştir: Üzerinde Allah'ın nimetleri görünen kimse Allah'a çokça hamdetsin. Üzüntü ve kederi artan kimse de çokça istiğfarda bulunsun.

Bilesin ki varlıkta Allah'tan başkasını görmeyecek şekilde tevhid denizine dalan kimse yalnızca Allah'a iltica eder. Her hâl ü kârda kaçış yalnızca O'nadır. Görüntüler, şekiller (mazâhir) ve mahaller ise sebeplerden başka bir şey değildir.

Mesnevî'de denir ki:

Ey oğul! Gerçi gölge insanın yansımasıdır
Ancak gölgeden hiç bir fayda elde edemezsin
Kendine gel de gölgeyi görünce adamı ara
Sebebi geç, sebebi yaratana yürü

"Sonra Allah onları tevbeye muvaffak kıldı ki tevbe etsinler." günahtan dönsünler.

Bilesin ki âyette üç husus vardır:

1. Allah'ın onları tevbeye muvaffak kılması. Buna âyetin *"sonra onları tevbeye muvaffak kıldı."* kısmı delalet etmektedir.

2. Tevbenin kendisi: Buna da âyetin *"ki tevbe etsinler"* kısmı delalet etmektedir.

3. Allah Teâlâ'nın tevbeyi kabul etmesi. Buna ise *"Ve geri bırakılan üç kişinin de tevbesini kabul buyurdu"* kısmı delalet etmektedir.

Birinci husus, üçüncüye " ثُمَّ (sonra)" edatı ile atfedilmiştir. Çünkü o hepsinin aslıdır, ayrıca üçüncüden iki mertebe daha öndedir. Bu durumda " ثُمَّ (sonra) " edatı "mertebe yönünden sonra gelme" mânâsını ifade etmektedir.

Âyetin *"Sonra onları tevbeye muvaffak kıldı ki tevbe etsinler"* şeklinde mânâ verilen kısmına şu şekilde mânâ vermek de mümkündür: "Sonra onların tevbelerini kabul buyurdu, yani tevbelerinin kabul edildiğine dair vahiy indirdi ki tevbe etsinler, yani tevbe edenlerden olsunlar ve onlardan sayılsınlar." Bu mânâya göre " ثُمَّ " edatı aslî mânâsını (yani zaman yönünden sonra olmayı) ifade eder. Çünkü tevbelerinin kabulünün indirilmesi, *"ve geri bırakılan üç kişinin de tevbesini kabul buyurdu"* kavlinde zikredilen kabûle bina edilmiştir.

"Allah, tevbeyi çok kabul eden, çok esirgeyendir." Allah, tevbe edenlerin günde yüz kere dönseler de tevbelerini çok kabul eden, her türlü azabı hak etmelerine rağmen onlara çeşit çeşit nimetlerini ihsan edendir.

Senin lütfunun yetişmezse yardımı
Hem tevbe bozulmuş olur, hem yemin
Tevbe senin kabul edeceğin ümidiyle yapılır
Sen kabul etmezsen, tevbe tevbe olmaz

Rivâyet edildiğine göre müminlerden bazıları Rasûlullah (s.a.) ile birlikte Tebük seferine çıkmamışlardı. Onlardan bazıları fikir değiştirdi, bulunduğu durumu beğenmedi ve hemen (yola çıkıp) Peygamber'e (a.s.) yetişti.

Hasan Basrî'nin şöyle dediği rivayet edilir: Bana ulaşan (habere) göre onlardan birisinin kıymeti yüz bin dirhemden daha fazla olan bir bahçesi vardı. Adam kendi kendine dedi ki: "Vah bahçem vah! Beni (Hz. Peygamber'le birlikte savaşa gitmekten) senin gölgenden ve meyvelerini beklemekten başka bir şey alıkoymadı. Git! Artık sen Allah yolunda (infak edilmiş) bir bahçesin!"

Bir başkasının da karısından başka bir şeyi yoktu. Adam: "Ey âilem! Beni (Hz. Peygamber'le birlikte savaşa gitmekten) senden ayrılamamaktan başka bir şey geciktirip geri bırakmadı. Vallahi şüphesiz ben susuz çöllere katlanıp Rasûlullah'a yetişeceğim." dedi ve hayvanına atlayıp yetişti.

Bir diğerinin de ne malı ne de ailesi vardı, yalnızca nefsi (canı) vardı. Dedi ki: "Ey nefsim! Beni, (Hz. Peygamber'le birlikte savaşa gitmekten) hayatı senin için sevmemden başka bir şey alıkoymadı. Vallahi tüm sıkıntılara katlanıp Rasûlullah (s.a.)'e yetişeceğim." dedi ve azığını yüklenip Hz. Peygamber (a.s.)'a yetişti.

Rivâyet edildiğine göre **Ebû Zer Gıfârî**'nin devesi (yavaş hareket ettiği için) onu geciktirmişti. Bunun üzerine azığını sırtına yüklendi ve yürüyerek Rasûlullah (s.a.)'in peşine düştü.

Yol yakın, fakat ben çok geç kaldım
Bu binicilikten adamakıllı usandım artık

Rasûlullah (s.a.) Ebû Zerr'in karaltısını görünce "*Bu, Ebû Zer olmasın.*" buyurdu. Yanındakiler: "Ta kendisi." dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.): "*Allah Ebû Zerr'e rahmet etsin. O yalnız başına yürür, yalnız başına ölür ve yalnız başına diriltilir*."[319] buyurdu.

Hz. Peygamber'le birlikte savaşa çıkmayanların bir kısmı ise Medine'de kaldı. Hz. Peygamber (a.s.)'ın peşine düşüp ona yetişmediler. Bunlar da yukarıda adı geçen üç kişiydi. **Ka'b,** Akabe bey'atında hazır bulunmuştu. **Hilal** ile **Mürâre** ise Bedir savaşına katılmışlardı.

Ka'b anlatır: Rasûlullah (s.a.) seferden dönünce huzuruna vardım, selam verdim, (sefere katılmadığımı) hatırlayınca selamımı öfkeli bir şekilde aldı ve:

"*Keşke Ka'b geride kalmasaydı*." buyurdu. Kendisine:

"Onu senden geride bırakan, elbiselerinin güzelliği ve kendini beğenmişlikten başka

bir şey değil.” denildi. Peygamberimiz (a.s.):
“*Ben onun fazilet ve İslâm’ından başka bir şey bilmiyorum.*” buyurdu. Ve bana:
“*Seni benden geri bırakan şey neydi? Sen binmek için deve satın almamış mıydın?*” diye sordu. Ben:
“Beni hiçbir özür geri bırakmadı. Sırf tembelliğim ve (savaşa gitmeyi) fazla önemsemeyişim yüzünden geri kaldım.” cevabını verdim. Hz. Peygamber (a.s.):
“*Allah senin hakkında hüküm verinceye kadar kalk yanımdan!*” buyurdu.[320]

Peygamber Efendimiz Ka‘b’ın diğer iki arkadaşına da aynı şeyleri söyledi. Onlarla konuşmayı ashâbına yasakladı. Bunun üzerine müminler, onlardan uzak durdular. Yakın-uzak hiç kimse onlarla konuşmadı. Ka‘b hariç diğer ikisi evlerine kapanmış, ağlıyorlardı. Ka‘b ise müslümanlarla birlikte namaz kılmaya (mescide) geliyor, çarşılarda dolaşıyor ve fakat kimse onunla konuşmuyordu.
Ka‘b demiştir ki: (Bir gün) Medine’nin çarşısında yürüyordum, gıda maddesi getirip Medine’de satan Şamlı bir Nabatî -Nabatî’ler, Kûfe ile Basra arasındaki Batâih’ta oturan bir kavimdir-: “Ka‘b b. Mâlik’i bana kim gösterebilir?” diye soruyordu. Oradakiler bana işaret etmeye başladılar. Adam yanıma geldi ve bana Gassân meliki Hâris b. Ebî Şemmar’dan bir mektup verdi. Mektup bir ipek parçasına sarılmıştı. Açtım şunlar yazılıydı:
“Bana ulaşan bilgiye göre arkadaşın (Muhammed) senden yüz çevirip alâkasını kesmiş. Allah seni hakaret yurdunda, zillet köyünde (yaşayacak) bir mevkide yaratmamıştır. Bize katıl, sana yardım edelim.”.
Mektubu okuyunca, kendi kendime: “Bu da Allah’ın bir imtihanı” dedim ve mektubu alıp fırına attım (yaktım).
Ka‘b devamla şunları anlatır: “Kırk gece geçmişti ki Rasûlullah (s.a.)’in bir elçisi bana geldi ve:
“–Rasûlullah, sana karından ayrılmanı emrediyor.” dedi. Ben:
“–Onu boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım?” dedim. Elçi:
“–Hayır, ondan uzak dur, ona yaklaşma.” dedi. Rasûlullah, diğer iki arkadaşım Hilâl ile Mürâre’ye de aynı emri iletmek üzere elçi göndermiş.
Ben karıma: “Ailenin yanına git, bu konuda Allah hüküm verinceye kadar onların yanında kal.” dedim. Hilâl’in karısı Rasûlullah (a.s.)’a gelmiş ve:
“–Yâ Rasûlallah! Hilal hizmetçisi olmayan kimsesiz yaşlı bir adamdır. Ona benim hizmet etmemin sizce bir sakıncası var mı?” diye sormuş, Peygamber (a.s.):
“*–Hayır, fakat sana yaklaşmasın.*” buyurdu. Karısı da:
“–Vallahi! O hiçbir şeye hareket edecek durumda değil. Vallahi! Bu iş başına geldi geleli sürekli ağlıyor.” dedi.
Bundan sonra on gece daha geçti ve böylece bizimle konuşma yasağından bu yana elli gece tamamlanmış oldu. Ka‘b devamla der ki: “Ellinci gecenin sabahında sabah namazı

vakti olmuştu, Seli’ dağınının tepesinden “Ey Ka‘b b. Mâlik, müjde!” diye alabildiğine bağıran birinin sesini işittim.

Müjde ey kavm, çünkü ferahlık geldi!
Sevinin ey kavm, artık sıkıntı bitti.
Müjdeci her dertlinin kulağına bağırır:
“Kalk ey talihsiz, devlet yolunu tut”
Ey bu hapiste, kokmuş yerde, bitler içinde kalan
Kendine gel, kimse duymasın, kurtuldun, sus
Neden şimdi susuyorsun ey dostum!
Her kılın dibinden bir davul sesi gelmede

Hemen secdeye kapandım. Rasûlullah (s.a.)’in Allah’ın bizim tevbemizi kabul buyurduğunu bildirdiğini anladım. Sesini duyduğum kişi Hamza b. Amr Evsî imiş. Yanıma gelince elbiselerimin ikisini de çıkardım müjdelik olarak ona giydirdim. Vallahi! O vakit bu iki elbisemden başka giyecek bir şeyim yoktu.

Müjde verip yüzlerce canı alacakları an uzak değil
Bu müjde yakın zamanda geldi

Amcamın oğlu Ebû Katâde’den iki elbise ödünç aldım ve onları giydim.
Hilâl b. Ümeyye’nin müjdecisi Es’ad b. Sa’d, Mürâre b. Rebî’ninki ise Silkân b. Selâme idi.

Ka‘b devamla şunları anlatır: Allah Teâlâ tevbemizi kabul buyurduğuna dair vahyi, Peygamberi’ne gecenin son üçte birlik bölümünde indirmiş. Rasûlullah o vakit Ümmü Seleme’nin (r.a.) yanında imiş. Ümmü Seleme, benim hakkımda iyi şeyler düşünen, durumuma yardımcı olan bir kadındı. Peygamber (a.s.):
“–Ey Ümmü Seleme! Ka‘b’ın tevbesi kabul olundu.” buyurmuş. Ümmü Seleme:
“–Ona birisini göndersem de müjdelese olmaz mı?” diye sormuş, Peygamber (a.s.):
“*–O takdirde evde izdiham olur, insanlar gecenin geriye kalan kısmında size uyku uyutmazlar*.” buyurmuş. Nihayet Rasûlullah (s.a.) sabah namazını kıldırınca Allah’ın bizim tevbemizi kabul buyurduğunu ashabına bildirmiş.

Ka‘b anlatmaya devam ediyor: Rasûllah’ın huzuruna varmak için yola çıktım. İnsanlar bölük bölük beni karşıladılar. Tevbemin kabulünü tebrik ediyorlar ve: “Allah’ın tevbeni kabûlü mübarek olsun!” diyorlardı. Nihayet mescide girdim. Rasûlullah (s.a.) oturuyordu. Etrafında da insanlar vardı. Talha b. Ubeydullah hemen kalktı ve koşarak geldi, benimle musafaha yaptı ve beni tebrik etti. Vallahi ondan başka muhâcirlerden hiç

kimse benim için ayağa kalkmadı. Talha'nın bu güzel hareketini hiç unutmam. -Peygamber (a.s.) Medine'ye geldiğinde bu iki sahâbîyi birbirine kardeş yapmıştı-. Rasûlullah (s.a.)'e selam verdiğimde yüzü sevinçten parıldıyordu. Peygamber (a.s.) sevinçli olduğu vakit yüzü bir ay parçası gibi parlardı.[321]

Osmanlı sultanlarından **Sultan I. Selim** der ki:

Ve'ş-şemsi ve'd-duhâ'nın mânâsından haberdar isen
Mustafa'nın gönüller süsleyen ay yüzünün tarifi olduğunu bilirsin
Feleğe bak, yıldız askerlerinin azametine bak
Bunlar Mustafa'nın ipekli elbisesinin incilerin parıltısıdır

Rasûlullah (s.a.)'in huzurunda oturdum. Bana: "*Müjde ey Ka'b! Bugün annenden doğduğundan beri üzerinden geçen en hayırlı gün!*" buyurdu ve ardından bize âyeti okudu. Bu âyetler, *"Andolsun Allah, Peygamberi ve..."* âyetinden, ***"Doğrularla beraber olun!"*** (et-Tevbe, 9/117-119) âyetine kadar olan âyetlerdir. Bunun üzerine ben:

"Yâ Rasûlallah! Tevbemden olmak üzere bütün malımı Allah'a ve Rasûlü'ne sadaka olarak veriyorum." dedim. Rasûlullah:

"*Malının bir kısmını kendine alıkoy. Bu senin için daha hayırlıdır*." buyurdu.

Rivâyet edildiğine göre **Ebû Bekir Varrâk**'a nasûh tevbe sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Nasûh tevbe, yeryüzü geniş olmasına rağmen tevbe eden kimseye dar gelmesi, canının da sıkıldıkça sıkılmasıdır. Tıpkı Ka'b b. Mâlik ve iki arkadaşının tevbesi gibi."

Allah'a gerçekten bir tevbe ettim
Can bedenden ayrılıncaya dek bu tevbeyi bozmam

Bilesin ki bu üç kişinin kıssasında şu husûsa işaret vardır: Müslümanların, (günahkar) bir müslümanı terk edip onunla alâkayı kesmeleri, şayet bunun ona dini yönden bir faydası olacaksa haram olmaz. İşlediği günahı bıraktığı ve ondan tevbe ettiği anlaşılıncaya kadar o kimseyle ilgi ve alâka kesilebilir. Aynı şekilde bid'at, fâsıklık ve benzeri şeylerden dolayı kötü hal sahibi olan bir kimseyi, o halinden tevbe ettiği anlaşılıncaya kadar yalnızlığa terk etmek haram olmaz. Çünkü onu terk etmek, din yüzünden olduğu için Allah hakkına ait bir meseledir. Böyle bir durumda üç günden fazla (birisini terk edip alakayı kesmek) câiz olur. Dünyevî işlerden ve nefsî arzulardan dolayı birisine darılıp onu terk etme meselesine gelince bunun üç günden fazlası câiz olmaz. Üç günü affedilmiştir. Çünkü âdemoğlu öfke, kötü huy ve benzeri mizaçlarda yaratılmıştır. Üç günlük dargınlık affedilmiştir ki bu hal gitsin.

Öyleyse akıllı insanın Allah yolunda kardeş edinmeye koşması, hasedleşmekten, birbirine buğzetmekten ve birbirinden yüz çevirmekten kaçınması gerekir.

Bir kardeşin bir kardeşe merhameti yok
Babanın çocuğuna şefkatini görmüyorum
Bütün kızlar anneleri ile kavga edip duruyor
Oğullarının babalarına kötülük beslediklerini görüyorum

---

[313]. Aclûnî, II, 565
[314]. Buhârî, İman, 10, Menakıbu'l-Ensar, 4; Müslim, İman, 127-128; Nesâî, İman, 19
[315]. Buhârî, Menakıbu'l-Ensar, 2, 45; Müslim, Zekat, 139; Tirmizî, Menakıb, 65; İbn Mâce, Mukaddime, 11
[316]. Beyhakî Delâil, V, 231
[317]. Beyhakî Delâil, V, 231
[318]. Müslim, İman, 45
[319]. Beyhakî, Delâil, V, 221-222
[320]. *Buhârî*, Megazi 79; *Müslim*, Tevbe 53
[321]. Ka'b b. Mâlik'ın kıssası için bk. *Buhârî*, Megazi 79; *Müslim*, Tevbe 53

SÂDIKLARLA BERABER OLMAK

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِق۪ينَ ﴿١١٩﴾ مَا كَانَ
لِاَهْلِ الْمَد۪ينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ
اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِه۪ۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا يُص۪يبُهُمْ ظَمَاٌ
وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَؤُ۫نَ مَوْطِئًا يَغ۪يظُ
الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِه۪ عَمَلٌ صَالِحٌۜ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُض۪يعُ اَجْرَ الْمُحْسِن۪ينَۙ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغ۪يرَةً
وَلَا كَب۪يرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾ وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَٓافَّةًۜ فَلَوْلَا نَفَرَ
مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَٓائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدّ۪ينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا
رَجَعُٓوا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا قَاتِلُوا
الَّذ۪ينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا ف۪يكُمْ غِلْظَةًۜ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ
مَعَ الْمُتَّق۪ينَ ﴿١٢٣﴾

119. Ey îman edenler, Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.

120. Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplar'a Allah'ın Rasûlü'nden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa dûçar olmaları, kâfirleri öfkelendirecek bir yere ayak basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine sâlih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah güzel davrananların mükâfâtını zâyi etmez.

121. Küçük, büyük bir masraf yapmaları, bir vâdiyi geçmeleri, mutlaka onların lehine yazılır ki Allah onları, yaptıklarının en güzeliyle mükâfatlandırsın.

122. Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Ama her kabileden bir grubun dini iyice öğrenmeleri ve kavimleri dönüp geldiklerinde onları uyarmaları gerekmez mi? Umulur ki onlar sakınırlar.

123. Ey îman edenler! Yakınınızda bulunan kâfirlerle savaşın, onlar sizde *(kendilerine karşı)* bir katılık bulsunlar. Bilin ki Allah, takvâ sahipleriyle beraberdir.

"Ey îman edenler" diliyle söylediğini kalbiyle tasdik eden müminler! Rızasının

olmadığı hususlarda *"Allah'tan korkun ve"* her hususta *"doğrularla berâber olun."* hakkı söyleyen ve hak ile amel eden kimseler zümresinde yer alın.

Âyetteki *"* مَعَ الصَّادِقِينَ (sâdıklarla beraber)*"* ifadesi, "doğrulardan olun" ya da "doğrular arasında yer alın" mânâsına gelmektedir. Onlar sâdıkların yanında oldukları zaman bu üç mânâ üzere olmuş olurlar. Yâni sâdıklardan olun, onların tamamıyla veya bir kısmıyla berâber olun.

Âyet, doğruluğun faziletini ve derecesinin yüceliğini göstermekte ve müminleri doğruluğa teşvik etmektedir. Ma'rifet ehli bir zat demiştir ki: 'Sürekli yapılması gereken farzı eda etmeyen kimseden, (namaz, oruç gibi) muvakkat farz kabul olunmaz. Kendisine: "Dâimî farz nedir?" diye sorulmuş, o da: "Doğruluk." cevabını vermiştir.

Noksanlığa nereden düştün?
Doğru olursan, tüm sıkıntılardan kurtulursun
Kimse doğruluğunu gizlemedi
Doğru sözlü olduğun için kimse sana zarar vermedi

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Tâcirler, kıyamet gününde fâcirler olarak haşrolunacaklardır. Ancak yalandan sakınanlar, yeminlerinde doğru olanlar ve sözlerinde sâdık olanlar müstesna*."[322]

Hadiste geçen fâcir kelimesi, ma'sıyetlere ve haramlara dalan kişi mânâsına gelir. Rasûlullah'ın onlara "facirler" diye isim verişi, yaptıkları alış verişte yalan yemin, aldatma, müşteriden malın kusurunu gizleme ve hemen hepsinin az çok bulaştığı faizden dolayıdır. Bundan dolayıdır ki hadisin devamında, "*ancak yalandan sakınan, yeminin de sâdık olan ve sözünde doğru olanlar müstesna*" buyurulmuştur.

Hadisin bu kısmına şu şekilde mânâ veren âlimler de vardır: "Ancak Allah'tan korkan, emirlerini terketmeyen, yasaklarını işlemeyen, herkese iyi davranan, kimseye eziyet etmeyenler, hiç kimseye zararı dokunmayanlar, malının fiyatı konusunda doğruyu söyleyen malını yalan yeminle satmayan; mesela daha az paraya satın aldığı halde: "Bunu yüz dirheme satın aldım vallahi." gibi yalanlara başvurmayanlar müstesna.

Allah, yalan yeminle satılan malın bedelinin bereketini yok eder. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Kazancın en hayırlısı, söyledikleri zaman yalan söylemeyen, emanet edildiği zaman hıyanet etmeyen, vaadettikleri zaman caymayan, satın aldıkları zaman kötülemeyen, sattıkları zaman övmeyen, borç aldıkları zaman borçlarını savsaklamayan ve borç verdikleri zaman da zorluk çıkarmayan tacirlerin kazancıdır*."[323] Demek ki doğruluk her halükarda övülmeye ve takdire şayandır. Doğru sözlü kişi de hem dünyada hem de âhirette övgüye lâyıktır.

Bilir misin o ne sebepten mutlu ve yemyeşil
Niçin sürekli bahçe gibi yemyeşildir
Çünkü onun yolu hep doğruluktur

Çemen onun sebebiyle yemyeşildir

Sonra âriflerin Allah'dan talebi, kullukta (ubûdiyyet) sadâkat ve rubûbiyyetin hukukunu yerine getirmektir.

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Süleymân Dârânî (k.s.)'a: Ben İsrâiloğulları'na gıpta ettim." dedim. "Hangi sebeple?" diye sordu. Ben: "Sekiz yüz sene yaşamalarına. Onlar böylece eski tulumlar, yaylar ve kirişler gibi köhne ve perişan oluyorlar." dedim. Dârânî şu cevabı verdi: "Ben de önemli bir şey söyleyeceğini sanmıştım. Allah bizim derilerimizin kemiklerimizin üzerinde kuruyup köhneleşmesini istemiyor. O, bizden kendi katında olan şeyler konusunda samîmî niyetten başka bir şey talep etmiyor."

Nice ömürler var ki çok uzun olmasına rağmen kazancı az olur. İsrâiloğulları'nın ömrü işte böyledir. Onlar, çok uzun yaşamalarına rağmen, mesela onlardan birisi bin sene veya ona yakın müddet yaşasa bile Hz. Muhammed (a.s.) ümmetinin elde ettiğini elde edemez.

Nice ömürler de vardır ki kısa olmasına rağmen kazancı çoktur. Hz. Muhammed (a.s.) ümmetinden kendisine keşf yolu açılan ve Allah'ın yol göstermesiyle O'nun inayetine ulaşan kimsenin ömrü gibi. Nitekim **İmâm Gazzâlî** (k.s.) *Minhâcü'l-âbidîn* adlı eserinde şöyle demiştir: Onlardan kimisi bu sarp yokuşları yetmiş senede kateder, kimisi yirmi senede, kimisi on, kimisi bir senede, kimisi bir ayda, kimisi bir cuma gününde, kimisi de, Hz. Mûsâ'nın sihirbazları gibi bir saat içerisinde kateder.

Hikâye edildiğine göre Basralı Râbia yaşlı bir câriye idi. Basra sokaklarında (satılmak için) dolaştırılır, yaşı büyük olduğu için kimse ona rağbet etmezdi. Tâcirlerden birisi ona acıyıp yaklaşık yüz dirheme satın almış, daha sonra da âzâd etti. Râbia da hak yolunu tercih edip kendini ibadete verdi. Henüz bir yıl dolmadan Râbia'nın (ulaştığı) makamın büyüklüğü sebebiyle Basra'nın bütün âlimleri ve kurrâları onu ziyarete gelir olmuştur.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de denilir ki: *"Sâdıklarla beraber olun."* Yani Allah'ın ***"Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?"*** sorusuna ***"Elbette Rabb'imizsin."*** (el-A'râf, 7/172) diye cevap verdikleri mîsâk günündeki sözlerinde sâdık olan kimselerle beraber olun. Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceklerine, O'na dünya ve âhirete âid maksadlarından hiçbir şeyi ortak koşmayacaklarına dâir verdikleri sözde sâdık olanlarla ve tüm yaratılanlardan tecerrüd eden, hatta kendi bedeninden bile geçen kimselerle beraber olun.

Mesnevî'de denilir ki:

Ayran içinde yağ nasıl gizli ise
Doğruluk cevherinde yalanda gizlidir

O yalanın şu fânî tendir
Doğrun da rabbânî olan can

Fakir (**Bursevî**) der ki: Hz. Şeyh Osman Fazlî Efendi (k.s.) bana yazdığı kıymetli mektuplarından birisinde şöyle dedi:

"Size niyet ve amelde mutlak olarak doğruluğu (sıdkı) tavsiye ederim. Bu cidden ihlâsa yönelik bir husus olup kulun hareket ve sekenâtında Allah'tan başka asla bir sâik olmamasıyla ilgilidir. Eğer ona nefsânî hazlardan bir şey bulaşırsa doğruluk bâtıl ve geçersiz olur. Böyle bir kimseye yalancı demek câiz olur. Onun derecelerinin de nihayeti yoktur. Bazan kulun bazı işlerinde doğruluk olur, bazılarında ise bulunmaz. Eğer kul bütün işlerinde sâdık (özünde ve sözünde doğru) olursa o gerçek mânâda sıddîkdır. Sâdık ve muhlis (ihlâslı olan) aynı sınıftan olup mutlak olarak nefsânî sıfatların lekelerinden kurtulmaktır. Öte yandan sıddîk ve muhlas (ihlâslı kılınan) da aynı sınıftan olup o da gayriyyet lekelerinden kurtulmaktır. İkincisi daha geniş ve ihâtalıdır. Her sıddîk ve muhlas aynı zamanda sâdık ve muhlisdir, aksi ise doğru değildir." Hz. Şeyh bu sözlerinin sonuna İnşirah sûresinin tefsirini içeren uzun bir kelâm ilave etmiştir. Allah onun kelâmının zevkine varmayı bize ihsan eylesin. Bizi de onun makamına ulaştırsın.

Ayrıca sâdıklar, vusûl yolunun mürşidleridir. Sâlik, onların sevdikleri arasında yer alır ve onların kapılarının eşiğinde onlara hizmet edenler zümresinden olursa, onların sevgisi, terbiyesi ve velayetlerinin kuvveti sayesinde seyr ilallah ve Allah'dan başkasını (mâsivâ) terk etme konusunda mertebeler kateder.

Hz. Şeyh-i Ekber demiştir ki: Eğer fiillerin senden başkasının (mürşidinin) murâdı doğrultusunda cereyan etmiyorsa ömür boyu nefsinle cihâd etsen de nefsânî arzulardan (hevâ) geçmen mümkün olmaz.

İçinde kendisine hürmet etme isteği hâsıl olan bir kimse (mürşid) bulduğun zaman ona hizmet et. Onun önünde bir ölü ol. Seni dilediği gibi evirip çevirsin. Onun yanında senin bir tasarrufun olmasın. Bu takdirde sana emrettiği ve yasakladığı şeylere uyduğun için bahtiyar olarak yaşarsın. Eğer sana bir işte çalışmayı emrederse çalış. Ama bunu onun emri olduğu için yap. Yoksa senin nefsânî arzularından ötürü değil. Çalışmamanı emrederse çalışma, otur. Bunu da onun emrinden dolayı yap, yoksa kendi heva ve hevesin yüzünden değil. Çünkü o senin menfaatlerini senden çok daha iyi bilir. Öyleyse ey yavrucuğum, seni irşad edecek, bu yolda karşılaşacağın vesveselerden koruyacak olan bir şeyh bulmaya çalış. Ta ki zâtın ilâhî vücûd ile kemal bulsun. İşte o zaman nefsini keşfî i'tisâmî vücûd ile idare edebilirsin. *Mevâkıu'n-nücûm* adlı eserde böyle geçmektedir.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Pîri seçtin mi, nazik ve tahammülsüz olma

Balçık gibi gevşek ve salık olma
Eteğine yapıştın mı, teslim ol
Hz. Musa gibi Hızır'ın emrine gir
Önde ve rehber olan şeyhi
İmtihan etmeye kalkışan mürid eşektir

Allah Teâlâ'dan bizi itikad kaymasından muhafaza etmesini, Hak erlerinin yolunda dâim ve sâbit kılmasını niyâz ederiz.

مَا كَانَ لِاَهْلِ الْمَدٖينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ
رَسُولِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهٖ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا يُصٖيبُهُمْ
ظَمَاٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَؤُ۫نَ مَوْطِئًا يَغٖيظُ
الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهٖ عَمَلٌ صَالِحٌ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُضٖيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنٖينَ ﴿١٢٠﴾

120. Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplar'a Allah'ın Rasûlü'nden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa dûçar olmaları, kâfirleri öfkelendirecek bir yere ayak basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine sâlih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah güzel davrananların mükâfâtını zâyi etmez.

"Medine halkına..."

Arapça'da mutlak olarak "yıldız" denildiğinde Süreyya yıldızı anlaşılması gibi "Medine" kelimesi de hicret yurdunun özel ismidir. Eğer Medine kelimesi ile başka bir şehir kastedilmek istenirse o zaman kayıt getirilir. Hicret yurdu olan Medine şehrine nisbet yapılmak istendiğinde "Medenî" denilir. Diğer şehirlere nisbet yapıldığında ise ondan ayırdetmek için "Medînî" denilir. *İnsânü'l-uyûn* adlı eserde böyle geçmektedir.

İmam Nevevî der ki: Beldeler arasında Medine ve Mekke'den daha çok isme sahip olan başka bir belde bilinmemektedir. Bazı âlimler Medine şehrinin yüz kadar isminin olduğunu söylemişlerdir. Bazıları şunlardır: *Dâru'l-ahyâr* (Hayırlılar yurdu), *Dâru'l-ebrâr* (İyiler yurdu), *Dâru's-sünne* (Sünnet yurdu), *Dâru's-selâme* (Selamet yurdu), *Dâru'l-feth* (Fetih yurdu), *el-Bârre* (İyi belde), *et-Tâbe ve et-Tayyibe*. Son iki ismin verilmesi bu şehirde yaşamak güzel olduğu için, başka şehirde bulunmayan güzel bir kokunun onda bulunması sebebiyledir. Toprağı, cüzzam ve alaca hastalıklarına, hatta bütün hastalıklara şifadır. Acve'si (iyi cins bir hurma) zehirlenmeye şifâdır. Allah Teâlâ, Mekke ve Medine şehirlerine özel bir imtiyaz tanımıştır; vârislerin en hayırlısı

olan Allah yeryüzüne ve yeryüzünde bulunanlara varis oluncaya (kıyamet kopuncaya) kadar bu iki şehir ilim, fazilet ve din ehlinden boş kalmayacaktır. Medine, kıyamet kopmadan kırk yıl önce harap olacak, halkı da açlıktan ölecektir.

"ve onların çevresinde bulunan" Müzeyne, Cüheyne, Eşca', Gifâr kabileleri gibi *"bedevî Araplar'a"* Allah'ın elçisi savaşa çıktığında ve kendilerinin de topluca çıkmalarını isteyip buna teşvik ettiğinde *"Allah'ın Rasûlü'nden geri kalmaları"* doğru olmaz, onlara yakışmaz. *Şeyhzâde Hâşiyesi*'nde böyle geçmektedir. Âyet onların bu şekilde davranmalarını yasaklamaktadır. İfade te'kit için nefiy lafzıyla gelmiştir.

Kâşifî der ki: "Medine halkının ve onların çevresinde bulunanların tahsis edilmesi, yakınlıkları ve Hz. Peygamber (a.s.)'ın Tebük tarafına sefere çıktığını bilmeleri cihetindendir."

"ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz." doğru ve düzgün olmaz.

Ayetin lugavî mânâsı şöyledir: Kendi nefislerini Hz. Peygamber'in (a.s.) nefsinden yüz çevirir kılmasınlar. Canlarını O'nun mübarek canından uzak tutmasınlar. Yani O'nun kendisini attığı savaşın sıkıntı ve dehşetlerinden kendilerini alıkoymasınlar, kendi canlarını O'nun canını esirgemediği şeylerden esirgemesinler. Bilakis O'nun göğüslediği sıkıntıları birlikte göğüslesinler. Çünkü Rasûlullah (s.a.) sıcak ve meşakkat altında iken onların kendi canları için rahatı, refahı ve güzel hayatı tercih etmeleri yaraşmaz.

Haddâdî der ki: Onların kendi canlarını Muhammed (s.a.)'in canından daha öncelikli ve daha korunmaya lâyık görmeleri yakışmaz. Bilakis onların kendi canlarını Hz. Peygamber (a.s.)'ın canına siper etmeleri gerekir. Çünkü kendilerini îmâna çağırıp O'nun sâyesinde hidayete ermeleri ve cehennemden kurtulmaları itibarıyla O'nun onlar üzerinde ödenmesi gereken hakları vardır.

"İşte" Yâni geride kalmanın yasaklanması, onun zıddı olan Ona tâbi olmanın ve desteklemenin emredilmesi demek olduğu için O'na tâbi olmalarının gerekliliği, "*onların*" Hz. Peygamber (a.s.)'la birlikte olmaları sebebiyle *"Allah yolunda"* ve O'nun kelimesini yüceltme uğrunda başlarına gelecek basit bir *"bir susuzluğa,"* bedenlerine ârız olacak *"bir yorgunluğa ve"* herhangi "*bir açlığa dûçar olmaları,"* gerek kendi ayaklarıyla gerekse atlarının ve develerinin ayaklarıyla *"kâfirleri öfkelendirecek"* ova olsun dağ olsun küffâr arazisinden *"bir yere ayak basmaları"* onların kalplerini öfkelendirir. Çünkü kendi toprağına başkasının ayak basması insanı öfkelendirir. *"ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları"* yani öldürme, esir alma, hezimete uğratma ve korku salma gibi düşman tarafına âfet ve sıkıntı vermeleri *"ancak bunların karşılığında kendilerine"* tüm bu şeyler sayesinde müslümanlara *"sâlih bir amel"* ve makbul bir sevab *"yazılması içindir."* Bununla onlar pek çok sevabı hak ederler. Yani Allah yolunda uğrayacakları bir susuzluk, şunun ve bunun hepsi için her halükarda onlara sevab yazılır.

"Gayz (öfkelendirme)" insanın hoşuna gitmeyen bir şeyi görmesi sebebiyle canının

sıkılmasıdır. “Gazap” ise intikam alma arzusudur. **Kâşifî** der ki: “Kendilerine ulaşan her fenâlık için sevap kazanırlar. **İbn Abbas** şöyle der: Düşmandan onların kalbine ulaşan her korku için yetmiş derece sevap yazılır.” Tefsirlerin ekseriyetinin işaret ettiği şey budur.

“Çünkü Allah güzel davrananların mükâfâtını zâyi etmez.” Allah, iyi davrananların, bu iyiliklerine karşılık ecirlerini boşa çıkarmaz. Bu ifade, onlara sâlih bir amel yazılmasının sebebini bildirmek ve cihadın da iyilik (ihsan) olduğuna dikkat çekmek içindir. Cihadın kâfirler için ihsan (iyilik) olması ise doktorun deliye vurarak tedavî uygulaması gibi mümkün olan en nihâî şeyle kâfirleri olgunlaştırma husûsunda bir gayret olması sebebiyledir.

Sefihlere te’dib etmek fayda verir
Mecnunlar ise sopa ile def edilir

Müminler hakkında ihsan olmasına gelince müminler için cihad, kâfirlerin hücûmundan ve istîlâsından korunma demektir.

لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾ وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا اِلَّا كُتِبَ

121. Küçük, büyük bir masraf yapmaları, bir vâdiyi geçmeleri, mutlaka onların lehine yazılır ki Allah onları, yaptıklarının en güzeliyle mükâfatlandırsın.

Allah yolunda cihâd için bir hurma veya bir kamçı sapı ya da bir at nalı ile de olsa *“küçük,”* Hz. Osmân ve Abdurrahman b. Avf’ın (r.anhümâ)’nın “zorluk ordusuna” (Tebük seferine çıkan orduya) yaptıkları infak gibi -ki bu husus bu sûrenin 79. âyetinin tefsirinde geçmişti- “*büyük bir masraf yapmaları,”* gerek sefere giderken gerekse seferden dönerken *“bir vâdiyi geçmeleri, mutlaka onların lehine yazılır”* yani yaptıkları bu infak ve vâdi katetme amelleri, amel defterlerine kendi lehlerine olmak üzere kaydedilir.

“Vâdi”, dağların ve tepelerin (arasında) bulunan ve selin bir tarafından girip öbür tarafından çıktığı genişçe yer demektir. Daha sonraları mutlak olarak yer için kullanılması yaygınlaşmıştır.

“ki Allah” bununla *“onları, yaptıklarının en güzeliyle mükâfatlandırsın.”*

Yenâbi‘de şöyle buyurulmuştur: Meselâ bir gazinin bin tâati olsa ve onlardan birisi değirlerinden üstün olsa, Hak Teâlâ ona büyük sevap verir. Diğer 999’u onun tufeyli olarak kabul eder ve O’nun mücâhidlere olan kereminin herkes tarafından bilinmesi için her birini o sevapla bir tutar.

Cihadda diğer amellerde bulunmayan bir çok fazilet vardır. Cihad Hz. Peygamber (a.s.)’ın mesleği ve sanatıdır. **Ebû Hüreyre** (r.a.)’dan şöyle rivâyet edilmiştir:

“Rasûlullah (s.a.)’in ashâbından bir kişi, tatlı bir su pınarının bulunduğu bir vâdiye rastladı ve burası onun hoşuna gitti. Kendi kendine: “İnsanları terk edip de şu vâdiye yerleşsem! Ama bu işi Rasûlullah (s.a.)’den izin almadan yapmayacağım.” dedi. Durumu Rasûlullah (s.a.)’e açtı. Rasûlullah (s.a.): “*Yapma! Çünkü sizden birinizin Allah yolunda (cihad ederek elde edeceği) makam, yetmiş yıl namaz kılmasından daha faziletlidir. Allah’ın sizi bağışlamasını ve cennete sokmasını istemez misiniz?!. Allah yolunda savaşın! Kim Allah yolunda bir deve sağımı müddeti kadar savaşırsa cennet ona vacip olur*.”[324] buyurmuştur.

Hadiste geçen “fevâk (bir deve sağımı müddeti)” kelimesi, deveden süt sağarken kişinin elini devenin memesi üzerinde (bir kere) yukarıya kaldırıp indirmesi sırasında geçen süredir. Ayrıca iki sağım arasındaki süre olduğu da söylenmiştir.

Bu hadiste Allah yolunda cihad etmenin ve cihada talip olmanın, ibadet maksadıyla uzlete çekilmekten daha faziletli olduğuna işaret edilmiştir.

Fethu’l-karîb adlı eserde denilir ki: Be adam! uzletinde, ibadetinde ve yediğinin temiz ve helal olması konusunda kim bu sahâbîye ulaşabilir?! Buna rağmen Peygamber (a.s.) ona “*yapma*” buyurmuş ve ona cihadı tavsiye etmiştir. Bunca güvenilmez, az amellerle, çokluğundan dolayı kurtulma imkânı olmayan günahlarla, men edildiği şeylere salıverilmiş uzuvlarla, nehyedildiği şeyler dışında her şeye karşı çıkan nefislerle, ihlas bulunmayan niyetlerle, Allah’ın yardımı olmadan kurtuluş ümidi olmayan kötü âkıbetlerle bizden birisi cihadı nasıl terkedebilir ki?

Hâfız der ki:

Bir şeyler yapalım, yoksa mahcup oluruz
Can yükünü diğer dünyaya götürdüğümüz gün

Bilesin ki mazereti sebebiyle savaştan geri kalan kimse, savaşa gitmeyi arzu etmek konusunda niyeti samimi ise ecir ve sevabda mücâhide ortak olur. Nitekim rivayet edildiğine göre Tebük gazvesinden dönünce Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Medine’de bıraktığımız bazı insanlar var ki, bizim girdiğimiz her geçit ve vâdîde mutlaka onlar da bizimle beraberdiler. Onları (sefere çıkmaktan) mazeretleri alıkoymuştur*.”[325] Yani, onlar niyette bizimle beraber oldukları için sevabı hak etme konusunda bizimle müşterektirler. Bizimle sefere çıkmaktan mazeretleri sebebiyle geri kaldılar. Mazeretleri olmasaydı mutlaka bizimle bizzat beraber olurlardı.

İbn Melek der ki: Bu hadisten, mazeretleri sebebiyle savaşa iştirak etmeyenlerin bizzat savaşa katılanlarla eşit düzeyde sevab elde edecekleri zannedilmemelidir. Çünkü Allah: ***“Allah, mücâhidleri, oturanlardan çok daha büyük ecirle üstün kılmıştır”*** (en-Nisâ, 4/95) buyurmuştur.

Fakir (**Bursevî**) der ki: Bu âyet mutlaktır. Mazeret olup olmamasından söz etmemektedir. Âyeti, mezkur hadis kayıtlamıştır. Savaştan özrü sebebiyle geri kalan müminin, savaşa iştirak eden mücâhidle sevabda ortak olması çok uzak bir ihtimal

değildir. Bilakis, himmetin tesiri daha kuvvetlidir. Nice niyetler vardır ki amelden daha hayırlıdır. Bu hususta, akl-ı selîm sahibi insanlar için açık şâhidler vardır.

Son iki âyetin işârî yorumu şöyledir: *“Medine halkına”* Kalb Medine’sine, nefs ve hevâdan oluşan halkına *“ve onların çevresinde bulunan”* nefsânî ve kalbî sıfatlardan oluşan *“bedevî Araplar’a Allah’ın Rasûlü’nden”* rûh rasûlünden *“geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri”* o fenâ fillâh ile kendi varlığını feda ederken onların kendi varlıklarını fedâ etmekten geri durmaları *“yakışmaz.”* Çünkü ruh rasûlü Allah’a dönücü ve O’na seyr hâlindedir (seyr ilallah).

İşte onların Allah yolunda” Allah’ı taleb uğrunda şehvetlerin suyundun *“bir susuzluğa,”* çeşitli mücâhedeler sebebiyle *“bir yorgunluğa ve”* lezzetlerden ve dünya malından kesilmek sebebiyle *“bir açlığa dûçar olmaları, kâfirleri”* nefis ve hevâ kâfirlerini *“öfkelendirecek bir yere”* fenâ makamlarından bir makama *“ayak basmaları ve düşmana”* şeytan, dünya ve nefs düşmanına *“karşı bir başarı kazanmaları,”* bela, sıkıntı, fakr, mahrumiyet, zahmet, hüzün ve bunlar gibi “fenâ fillâh” sebeblerini elde etmeleri *“ancak bunların karşılığında kendilerine”* fenâ fillah miktarınca bakâ billahdan *“sâlih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah güzel davrananların”* Allah’da fânî olanların *“mükâfâtını zâyi etmez.”* Müşahede üzere kendisine ibadet etmeleri için onları Allah ile bâkî kılar. Çünkü “*İhsân Allah’a O’nun gürüyormuşsun gibi ibadet etmendir*.”[326]

“Küçük, büyük bir masraf yapmaları,” -küçük olan kendi sıfatlarını, büyük olan ise kendi zâtını Allah Teâlâ’nın sıfatlarına ve zâtına fedâ etmektir-; dünya, âhiret, nefs, heva, kalp ve ruh vâdilerinden *“bir vâdiyi geçmeleri, mutlaka onların lehine”* bu vâdilerden her birini geçmeleri sebebiyle onlara mutlaka bir kurbet (Allah katında yakınlık), bir menzile ve bir derece *“yazılır”* Nitekim Allah (bir kudsî hadiste): “*Bana bir karış yaklaşana, ben bir kulaç yaklaşırım*.”[327] buyurmuştur. *“ki Allah onları, yaptıklarının en güzeliyle”* nefislerinden fenâ karşılığında onları Allah ile bakâ makamıyla, Allah’ı talep ederken kullukta bulundukları makamın en güzeliyle *“mükâfatlandırsın.”* Çünkü onların talebleri, ma’rifetleri ve gözlerinin bakışı kadardır. Allah’ın mükaafatını onların akıl ve idrakleri kavramaktan âciz kalır. Nitekim Allah Teâlâ (bir kudsî hadiste): “*Sâlih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların duymadığı, hiçbir beşerin hatırına bile gelmedik şeyler hazırladım*...”[328] buyurmuştur. *et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’de bu şekilde geçmektedir.

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ
طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ
يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

122. Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Ama her kabileden bir grubun dini iyice öğrenmeleri ve kavimleri dönüp geldiklerinde onları uyarmaları gerekmez mi? Umulur ki onlar sakınırlar.

"Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir." Yani nasıl ki onların topluca savaştan veya ilim talebinden uzak durmaları doğru değilse, aynı şekilde tamamının topluca savaşa veya ilim talebine çıkmaları da doğru ve uygun değildir. Çünkü bu toplum hayatını bozar.

"Ama her kabileden bir grubun dini iyice öğrenmeleri ve kavimleri dönüp geldiklerinde onları uyarmaları gerekmez mi?" yâni gerekir ve zorunludur.

Kabile ve bir belde halkı gibi büyük bir topluluktan az bir cemaatin dini iyice öğrenmeye (fıkh) çalışmaları ve onu tahsil etmenin meşakkatlerine katlanmaları, kavimleri geri geldiklerinde uyarıldıkları şeylerden sakınırlar umuduyla onları uyarmaları, bütün çaba ve gayretlerini, fakih olmadaki bütün maksatlarını kavmi irşad etmeye ve uyarmaya etmeye yönlendirmeleri gerekmez mi?

Âyet, "fırka" ile "tâife" kelimeleri arasında (mana yönünden) fark bulunduğuna; "fırka"nın "tâife"den daha çok ferdi içine aldığına delâlet etmektedir. Çünkü kural olarak, az olan çok olandan çıkarılır. "Tâife" kelimesi, bir ve daha fazla ferd için kullanılır.

Fıkh, dînî hükümleri bilmek, demektir.

İnzar (uyarmak) daha önemli olduğu için âyette tebşir (müjdeleme) değil inzâr zikredilmiştir. (Kötü huyları) terk etmek, (güzel huylarla) süslenmekten önce gelir.

Bu âyet, dîni iyice öğrenmenin (fıkh), (insanlara) vaaz ve nasihatta bulunmanın farz-ı kifâyelerden olduğuna, bu ilmi öğrenen kişinin gayesinin istikamet üzere olmak ve başkalarını da istikamete yöneltmek olması gerektiğine delildir. Yine âyette, günümüzdeki insanların âdeti olduğu üzere insanların önüne geçip baş olmak suretiyle onlara karşı büyüklenmek, onları hakir görmek, güzel elbiseler, binekler, köle ve cariyelerle memleketleri enine boyuna dolaşmak olmaması gerektiğine delil vardır. Allah yardımcımız olsun.

Öyleyse ilim tâlibinin gayesi Allah'ın rızasını ve âhiret yurdunu kazanmayı talep, kendisindeki ve diğer cahillerdeki cehaleti gidermek, dîni ihya etmek, İslâm'ın bakasını temin etmek olmalıdır. Çünkü İslâm'ın bakası ilimledir. Cehaletle sağlıklı bir zühd ve takva mümkün olmaz.

İlim bilginin delili oldu
Cehâlet ise noksanlık ve sapkınlığın
İlim ve irfan sahiplerinin katında
Nasıl tamam olur, o noksan?

İlim tâlibine, Allah Teâlâ'nın ***"Allah sizi, annelerinizin karnından çıkardı. Hiçbir şey bilmiyordunuz. Size işitme (duyusu), gözler ve gönüller verdi ki şükredesiniz."***

(en-Nahl, 16/78) âyeti ile amel ederek öğrendiği ilmi, akıl nimetine, beden sıhhatine, duyularının selâmetine şükretmek niyetiyle öğrenmelidir. Yine ilim talebesi iyice düşündükten sonra en bilgili, en takvalı ve en yaşlı hocayı seçmelidir. Tıpkı **Ebû Hanîfe**'nin hoca olarak **Hammâd**'ı seçmesi gibi. Nitekim o şöyle anlatmıştır: Basra'ya gittim. Bana sorulacak bütün sorulara cevap veririm sanıyordum. Fakat bana bazı konularda sorular sordular, bunlara verecek cevap bulamadım. Bunun üzerine kendi kendime Hammâd'dan hiç ayrılmamaya yemin ettim ve yirmi sene onunla beraber oldum. Kıldığım bütün namazlarımın sonunda anne babamla birlikte mutlaka hocam Hammâd için de duâ ederim.

Salih hocaların nefeslerinde ve kâmil insanların duâlarında insanı hayrete sevkeden tesirler vardır. Hikaye edildiğine göre Ebû Hanîfe'nin babası Sâbit, Hz. Ali b. Ebû Tâlib'e Nevruz ve Mehrican (Büyük Festival) gününde pelte (tatlı çeşidi) hediye etmiş ve Hz. Ali de ona ve evlatlarına bereket duâsında bulunmuştu. Sâbit, "Ben Hz. Ali (r.a.)'dan sâdır olan bir duânın bereketi içerisindeyim." der ve bununla âlim çocukları ile iftihar ederdi.

Bir talebe, âlim ve ilmiyle âmil bir hoca bulduğu zaman ilimler içerisinden en güzelini ve âhirette kendisine en faydalı olanını seçmelidir. Önce farz-ı ayn olan ilimlerle başlamalıdır. Bunlar, zâhiren ve bâtınen inanılması, yapılması ve terk edilmesi zorunlu olan şeylerin bilgisidir. Buna "İlm-i hâl", yani insanın hemen ihtiyaç duyduğu dini bilgiler de denir.

İz b. Abdüsselâm demiştir ki: Farz ve lazım olan ilimler üç türlüdür:

1. *Tevhid ilmi*: Dînin esaslarını bilecek kadar tevhid ilmine sahip olman gerekir. Herşeyden önce Ma'bûdu (Allah'ı) tanıman ve sonra O'na ibadet etmen gerekir. Ma'bûd'unu isimleriyle, zâtî sıfatlarıyla, hakkında vacip ve muhal olan sıfatlarıyla bilip tanımadan O'na nasıl ibadet edebilirsin? Bunları bilmeden, belkide O'nun sıfatları hakkında gerçeğe ters olan şeylere inanırsın, bu yüzden de yaptığın ibadetlerin heba olup gider.

2. *Sır ilmi*: Bu ilim, kalp ve onun tasarrufları ile ilgilidir. Bir müminin tevekkül, tevbe, haşyet (Allah korkusu) ve rızâ -ki insanın tüm hallerinde vâki olur- gibi kalbe ait halleri bilmesi ve hırs, gazap, kibir, hased, gurur, riya ve benzerlerinden sakınması farzdır. Peygamber Efendimiz (a.s.)'ın "*İlim tahsil etmek her müslüman erkeğe ve kadına farzdır*."[329] hadisinde kasdedilen ilim sır ilmidir. Çünkü eğer hadisteki ilimle, tevhid ilmi kastedilmiş olsa, tevhid bilgisi (müminde) zaten mevcuttur. Eğer namaz bilgisi kastedilmiş olsa, bir şahsın namaz kılmaya kuşluk vaktinde mükellef olması ve öğle namazı girmeden önce de ölmesi muhtemeldir. Dolayısıyla hadiste geçen "*her*" lafzının ifade ettiği genel mânâ isabetli olmaz. İkisinin dışında kalan bilgilere gelince

bunların kastedilmiş olması açıkça mümkün değildir. Dolayısıyla kalbî muamele bilgisinden başka bir ilim kalmamıştır. Çünkü bu ilmi bilmenin farziyeti her şahıs için her zaman ve mekanda gerçekleşmektedir.

3. *Şeriat (fıkıh) ilmi*: Bu ilim, şer'î yükümlülüklerden üzerine vacip olanları içerir. Üzerine düşen görevleri emrolunduğun şekilde şeriat dairesinde eda edebilmen için bu ilmi bilmen gerekir. Bu ilim aynı zamanda terk etmen gereken bütün yasakların bilgisini de ihtiva eder ki bunları terk edesin. Bu ilim, ibadetlere ve muâmelâta şâmildir. Alış-verişle uğraşan herkesin yaptığı muâmelelerde, zanaatla uğraşanın da zanaatını icra ederken elde edeceği kazançta haramdan sakınmasını bilmesi gerekir. Dînî yönden her zaman değil de bazı zamanlarda vâki olan şeyleri belleyip öğrenme meselesine gelince bu, kifaye yoluyla farzdır. Şer'î (dînî) ilimler beş tanedir: Kelam, tefsir, hadis, fıkıh ve usûl-i fıkıh.

Aynu'l-maânî adlı eserde şu bilgiler verilir: Âyetteki *"dîni iyice öğrenmeleri için"* sözüyle âhiret ilmi kastedilmektedir. Çünkü âyetin devamında uyarma (inzâr) ve sakınma (hazer) ifadeleri yer almıştır. Âhiret ilmi, hem muâmele hem de mükâşefe ilmini içine alır. Muâmele ilmi, insanı Allah'a yaklaştıran ve uzaklaştıran şeyleri öğretir. Bu ilme, insanın uzuvlarının ve kalbinin amelleri de girer. Mükâşefe ilmine gelince, bununla "*Âlimin âbide üstünlüğü, benim ümmetime olan üstünlüğüm gibidir*."[330] hadisinde bahsedilen ilim kastedilmektedir. Çünkü diğerleri amelin bir şartı olarak sâbit olduğu için amele bağlıdırlar.

İlim tahsil eden kişinin (farz-ı aynları) bilgi ve amel olarak tamamladıktan sonra tefsir, hadis ve fetva gibi farz-ı kifaye olan ilimleri tahsile başlaması câiz olur. Yalnız bu konularda çok nadir meselelere girmemeli, insanı maksaddan yani amel etmekten alıkoyan hususlara dalmamalıdır. Kıbleyi ve namaz vakitlerini tâyin edebilecek kadar astronomi bilgisi, hastaları tedâvi edebilecek miktarda da tıp bilgisi öğrenmesi câizdir.

el-Eşbâh adlı eserde şöyle denilir: Tahsil edilecek ilimler içerisinde;

1. Farz-ı ayn olanı vardır: Bir müminin dinini yaşayabilmesi için muhtaç olduğu bilgileri öğrenmesi bu gruba girer.

2. Farz-ı kifaye olanı vardır: Bu da başkalarına faydalı olmak için farz-ı ayn olan ilmin yanında bazı ilave bilgiler öğrenmektir.

3. Mendub olanı vardır: Fıkıh ve kalb ilimlerinde derinleşme bu sınıfa dahildir.

4. Haram olanı vardır: Gözbağcılık (illüzyon), müneccimlik (yıldız falına bakma), remil (kumla fala bakmak), eşyanın tabiat, karakter ve tavırlarını göz önünde bulundurarak kehanette bulunanların uğraştıkları ilimler, sihir ve benzeri ilimler bu sınıfa girer.

5. Mekruh olanı vardır: Müvelled şairlerin (klasik dönemden sonraki Arap şairlerinin) söyledikleri gazel ve kahramanlık şiirleri bu gruptandır.

6. Mubah olanı vardır: Mesela müvelled şâirlerin, içerisinde saçma şeyler olmayan

şiirleri bu sınıfa dahildir.

Ali el-Hannâvî demiştir ki: "Bizim âlimlerimizin kitaplarında mantık ilminin haram olduğuna dair bir görüşe rastlamadım. Bu ilmin haram sayılmasının gerekçesi, ömrü zayi etmesi ve bu ilimle meşgul olan talebenin çoğunlukla felsefeye meyletmesidir. Dolayısıyla mantık ilminin yasaklanması sedd-i zerâi' (Harama götüren yol ve vâsıtaların da haram sayılması prensibi) kabilindendir. Yoksa mantık ilminde şerîate ters düşen bir şey yoktur."

Kuhistânî şöyle demiştir: **Esnevî**'nin *el-Mühimmât* adlı eserinde zikredildiğine göre üzerinde nahiv ilmi gibi hurmete şayan bir ilim yazılı şeyle istinca yapılmaz. Esnevî, "hürmete şayan ilim" kaydı ile mantık ilmi gibi hikemî ilimlerin (felsefeye âid ilimlerin) bu hükmün dışında kaldığını ifade etmiştir."

Hz. Şeyh-i Ekber (kuddise sirruhu'l-athar) *Mevâkı'u'n-nücûm* adlı eserinde şöyle der: "Talebe, ihtiyacı olmadığı konularda haddinden fazla bilgiler tahsil etmesin. Çünkü daha mühim konular dururken ihtiyacı olmayan konularda çok bilgi sahibi olmaya çalışmak, vakti zayi etmeye sebep olur. Bir beldede fetva makamını (lâyıkıyla) yürüten bir âlim varken, o beldedeki bir tâlibin bu makama kendisini koymaya güveni yoksa, onun dînî hükümlerin tamamını öğrenmesi gerekmez. Çünkü bu, başkası hakkında fuzûli ilim tahsili demektir." Öyleyse akıllı insan, ihtiyacı kadar ilim tahsil etmeli ve öğrendiği şeylerle meşgul olmalıdır.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Kim Allah'ın cehennem ateşinden âzâd ettiği kimselere bakmak isterse, ilim tahsil edenlere baksın. Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki âlimin kapısına gidip gelen her talebe için Allah mutlaka adım başına bir sene ibadet sevabı yazar. Her adımına cennette bir şehir inşa eder. Yerde yürürken yer onun için istiğfarda bulunur. Bağışlanmış olarak yürür ve melekler onun Allah'ın cehennem ateşinden âzâd ettiği kimselerden olduğuna şâhidlik ederler*."[331]

İlmi yaymakda ve ilimle insanları irşad etmekte de pek çok faziletler vardır. Peygamber Efendimiz (a.s.) Muâz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken ona şöyle buyurmuştur: "*Allah Teâlânın senin sâyende bir kişiyi hidayete erdirmesi, senin için üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha hayırlıdır*."[332] "*Âlimler peygamberlerin vârisleridir*."[333] Peygamberler nasıl ki tebliğ ve irşad ile meşgul olmuşlarsa, onların varisleri de aynı şeyleri yapmaktadırlar. Peygamber varisi olan bir mürşidin yegane hedefi Rasûlullah (s.a.)'e tâbi olanları çoğaltarak O'nun şan ve şerefini devam ettirmek, O'na tazimde bulunmak olmalıdır. Nitekim o: "*Ben, diğer ümmetlere sizin çokluğunuzla övüneceğim*."[334] buyurmuştur.

Avârifü'l-maârif'de denilmiştir ki: "Sûfîler, bir hocadan okuyarak öğrenilen ilimlerden (ilm-i dirase) nasiplerini almışlardır. Bu ilimler onlara öğrendikleri ile amel etmeyi temin etmiş, bildikleri ile amel edince de bu amelleri onlara verâset ilmini kazandırmıştır. Onlar, öğrenilen ilimlerde diğer âlimlerle aynı seviyededir. Buna

ilâveten, elde ettikleri verâset ilimleri ile diğer âlimlerden temâyüz etmişler, onlardan öne geçmişlerdir.

Verâset ilmi, dinde ince anlayış ve kavrayış (fıkh) demektir. Allah Teâlâ "*Her kabileden bir cemaatin dini iyice öğrenmeleri ve…*" buyurmuştur. Bundan da anlaşılmaktadır ki "uyarma" (inzâr), fıkıh tahsili aldıktan sonra gelir.

İnzâr, uyarılan şahsı ilim suyu ile ihyâ etmek demektir. İhyâ ise dinde fakih olan kimsenin rütbesidir. Dolayısıyla dinde fıkıh, rutbelerin en mükemmeli ve en yücesidir. Bu ilim, dünyaya önem vermeyen (zâhid) ve takvâ sahibi olan âlimin sahip olduğu ilmdir. O, bu ilmi sayesinde inzâr mertebesine ulaşır.

Hidayet ve ilmin kaynağı Rasûlullah (s.a.)'dir. Hidayet ve ilim ona ilk olarak Allah Teâlâ'dan gelmiş, Rasûlullah (s.a.) zâhirî ve bâtınî olarak bu ilim ile kanmış (doymuş) ve onun kalbinden kalplere, nefsinden de diğer nefislere intikal etmiştir. Kişi bu ilmi temenni ile değil, çalışıp çabalamakla elde edebilir. **Cüneyd**'i görmüyor musun, kendisine: "Elde ettiğin bu makamı ne ile elde ettin?" diye sorulunca, evindeki bir merdivene işaret ederek: "Otuz sene şu merdivenin altında oturmakla." cevabını vermiştir."

Allah'ın Hâfız'a verdiği saâdet hazinesi
Seherlerde yapılan duâ ve virdlerin bereketindendir

Bu âyette müminler, faydalı ilim tahsili için vatanlarından çıkmaya teşvik edilmektedir. Nitekim Câbir, tek bir hadis için Medine'den Mısır'a yolculuk yapmıştır. Bu sebeple bir kimse ancak yolculuk yaptıktan sonra (ilimde) kâmil sayılır, maksadına da ancak hicret ettikten sonra ulaşır.

Denilmiştir ki:

Sefere çık! Ayrıldığın kimseye bedel birini bulursun.
Durmadan çalış, çünkü şeref çalışmakla elde edilir.
Arslan, yatağından ayrılmasa arslan olmazdı.
Ok yaydan ayrılmasa hedefi bulmazdı.

Sa'dî (k.s.) der ki:

Cefa çekmeden dostun kadrini ne bileceksin?
Gönlün istediğini kazanmak, çalışmakla güzeldir

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de özetle şöyle denilir: "Âyetteki işâret şudur: Allah Teâlâ bu âyette seçkin kullarını sûret ve mânâ yolculuğuyla görevlendirmektedir. Sûret yolculuğu, kendi kâmil olan, başkalarını da kemâle erdiren, kendi vâsıl olan ve başkalarını da vuslata erdiren kemal ehlini taleb için olur. Tıpkı Mûsâ (a.s.)' ın Hızır (a.s.)'ı bulmakla görevlendirilmesi gibi. Mânâ yolculuğuna gelince bu, İbrâhîm (a.s.)'ın

hali gibidir. O: ***“Ben Rabb’ime gidiyorum.”*** (es-Sâffât, 37/99) demişti.

Mânâ yolculuğu, kalıp (beden) ve sıfatlarından kalbe ve sıfatlarına, kalp ve sıfatlarından ruh ve sıfatlarına, ruhtan da kendi sıfatlarından fena ayağı ile Allah’ın ahlakı ile ahlaklanmaya yol almaktır. İşte bu seyr ilallah (Allah’a seyr)’dir. Allah’ın sıfatlarının tecellisi sâyesinde kendi zâtının fenâ ayağı ile Allah’ın ahlakından da Allah’ın zâtına seyr ki bu da seyr billah (Allah ile seyr)’dir. Kendi enâniyyetinden O’nun hüviyyetine, O’nun hüviyyetinden de ilelebed ulûhiyyetine seyrdir. Bu ise seyr billahi minallahi ilallahi Teâlâ ve Tekaddes’tir.”

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا قَاتِلُوا الَّذ۪ينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا ف۪يكُمْ
غِلْظَةًۜ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّق۪ينَ ﴿١٢٣﴾

123. Ey îman edenler! Yakınınızda bulunan kâfirlerle savaşın, onlar sizde *(kendilerine karşı)* bir katılık bulsunlar. Bilin ki Allah, takvâ sahipleriyle beraberdir.

“Ey îman edenler!” Allah’ı ve O’nun birliğini ikrar edip Risâletin Sâhibi’ni ve hakkâniyyetini tasdik edenler! *“Yakınınızda bulunan kâfirlerle savaşın”* Yani önce yanınızda ve yakınınızda bulunan düşmanla savaşın, uzaklık sırasına göre yakından başlayarak cihad edin. Yakın düşmanı bırakıp da uzaktaki düşmanla savaşmaya yönelmeyin. Aksi takdirde yakın olan düşman beldelerinize, ailelerinize ve çocuklarınıza kasteder. Müslümanların en yakın düşmandan emin olduktan sonra daha uzakta olanla savaşmaları uygun olur.

Bilesin ki, uzak olsun yakın olsun bütün kâfirlerle savaşmak müminlere vacibdir. Fakat en yakın düşmandan başlayarak savaşmak daha öncelikli bir vacibdir. Bu yüzdendir ki Hz. Peygamber (a.s.) evvela kendi kavmi ile savaştı, daha sonra diğer Araplarla savaşa geçti, daha sonra da Şam (Tebük) savaşını yaptı. Aynı şekilde sahâbe (r.anhüm) de Şam’ı fethettikten sonra Irak’a girdiler. Bunun gibi her bölge halkına düşen, bir başka nahiye halkı kendilerine saldırmadıkça önce yakın olan düşmanla savaşmalarıdır. İslâm’a davet de bu tertibe göre olmuştur. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) evvela akrabalarını uyarmakla emrolunmuştur. Çünkü yakın akraba şefkate ve ıslâh edilmeye daha lâyık ve daha fazla hak sahibidir. Çünkü onların hakkı daha önceliklidir.

Âlimler, farz-ı aynlardan sonra en faziletli amelin hangisi olduğu meselesinde ihtilaf etmişlerdir: **İmam Şâfiî** (r.a.): “Namaz, bedenle yapılan ibadetlerin en faziletlisi; nafile namaz da, nafile ibadetlerin en faziletlisidir.” demiştir. **İmam Ahmed b. Hanbel** ise: “Farzlardan sonra cihaddan daha faziletli bir ibadet bilmiyorum. Çünkü cihad, Hz. Peygamber (a.s.)’ın mesleğidir.” demiştir.

İmam Ebû Hanîfe ve **Mâlik** ise şunları söylemişlerdir: “İyi ameller içerisinde farz-ı aynlardan sonra ilimden daha faziletli olanı yoktur. Çünkü ameller, ilim üzerine bina edilir. İlimden sonra cihad gelir.”

Ebû Hanîfe'nin ilmi o dereceye ulaşmıştı ki bir şahıs rüyasında Rasûlullah (a.s.)'a: "Yâ Rasûlallah! Seni nerede arayayım?" diye sormuş, Rasûlullah (s.a.)'in: "Ben Ebû Hanîfe'nin ilminin yanındayım." dediğini işitmiştir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*İnsanlar içerisinde peygamberlik derecesine en yakın olanlar, âlimler ve mücâhidlerdir*."[335]

Âlimler, peygamberlerin Allah katından getirdikleri şeyleri insanlara gösterirler, onlara bu konuda rehberlik ederler.

Mücâhidlere gelince onlar, kılıçlarıyla peygamberlerin getirdikleri şeyler uğrunda cihad ederler.

Cihad hayatta kalma vasıtasıdır. Çünkü insanlar cihadı terk ederse düşman onlara galebe çalar ve onları öldürür.

Cihada karşılık âhirette daimi bir hayat vardır. Çünkü cihad, insana âhiretteki daimi hayatı kazandıran şehâdete (şehidliğe) vesile olur. Şehidler ölü değil, diridirler.

Mesnevî'de denilir ki:

Noksanlarda nice fazlalıklar var
Şehitlere hayat, yokluktadır

"Onlar sizde (kendilerine karşı) bir katılık" yani sertlik ve savaşa karşı sabır *"bulsunlar."*

"Sizde bir katılık bulsunlar" sözü, "Seni burada kesinlikle görmeyeyim" sözüne benzer. Çünkü bu ifade, her ne kadar sözü söyleyen kişinin kendisini, muhatabın orada görmesinden men ediyor gibi olsa da aslında maksat, muhatabı orada bulunmaktan men etmektir. Âyetteki durum da aynı şekildedir. Âyetteki ifade her ne kadar kâfirlere, müminlerde bir katılık bulmalarını emir şeklinde gelmiş olsa da aslında mânâ, kinâye yoluyla müminlere kâfirlere karşı katılık ve sertlikle muâmele etmelerini emirdir. Burada gerekli olan (lâzım) zikredilip ona bağlı olan (melzûm) kastedilmiştir.

Mesnevî'de denilir ki:

Her peygamberin dünyada yüzü pektir
Bir tek süvari olduğu halde padişahların ordularına saldırır
Bir şeyden korkmaz, gamlanmaz, yüz çevirmez
Tek başına bütün dünyayı mağlup eder
Koyunlar sayılamayacak kadar çok olsa
Kasap onların çokluğundan nasıl korkar?

İskender'e: "Dârâ'nın (Darius III) ordusunda bir milyon savaşçı var." denilince: "Koyunların çokluğu kasabı korkutmaz." cevabını vermiştir. Araplar: "İnsanı cesâret

korur, korkaklık öldürür." derler. Dikkat edin kaçarken öldürülenlerin sayısı, saldırırken öldürülenlerden daha çoktur.

Sa'dî (k.s.) der ki:

Savaşa giren kendi kanıyla oynar
Savaş günü meydandan kaçan da askerlerin kanıyla oynar

Söyleyen ne güzel söylemiş:

Kahramanlar gibi cesur değilsen, kadınlar gibi evde otur
Yok meydana çıkarsan, ok yağmurundan kaçma

Bilesin ki orduya nisbetle sultanlar, vezirler ve vekiller, organlara nisbetle kalp gibidirler. Nasıl ki kalp sıhhatli ve sağlam olduğu zaman cesedin tamamı iyi ve sağlam olursa, tıpkı onun gibi komutan sebat eder, şecaat gösterirse ordunun tamamı da sebat eder.

Behram şöyle der: "Başında tac olan kişinin baştan vazgeçmesi, yakîn mülküne adımını atan kimsenin de malı mülkü, neyi varsa gözden çıkarması gerekir."

"Bilin ki Allah," koruması ve yardımı ile *"takvâ sahipleriyle beraberdir."* Beraberlikten maksat, daimî velâyettir/dostluktur. Âyette "Allah sizinle beraberdir." denilecek yerde Allah'ın yardımının illeti olan takvâya işâret etmek üzere takvâ sâhipleri bizzat savaşa girişen kimseler olduğu için beraberlik onlara nisbet edilmiştir. Zamir kullanılacak yerde açık isim (takvâ sâhipleri) kullanılmıştır. Sanki şöyle denilmiştir:

"Biliniz ki şeriat makamında tevhid, İslâm, îman ve itaatiniz sayesinde şirkten, küfürden, nifaktan ve isyandan; hakikat makamında ise Allah sayesinde mâsivâdan korunmanız sebebiyle Allah'ın yardımı sizinle beraberdir, müşrik, kâfir, münâfık ve âsilerle beraber değil. Gerçi onlara şavaşta lâzım olacak araçları vermiştir fakat bu onlara tuzak (mekr) ve kendilerini yavaş yavaş kötü sonlarına doğru yaklaştırma (istidrâc) maksadıyladır. Oysa bu savaş âletlerini size kerem ve ihsan olarak vermiştir.

Mahlûkattan Hak ile ne ölçüde korunursanız, Allah da o ölçüde halkı sizin hizmetinize verir; nefsânî kuvvetlerinizi Allah'ın emrine vermeniz ölçüsünde, Allah kâfirleri sizin hizmetinize verir. Rûhânî kuvvetlerinizi Allah'ın emrine vermeniz ölçüsünde de müminleri hizmetinize âmâde kılar.

Hz. Şeyh-i Ekber (kuddise sirruhu'l-athar), *Mevâkıu'n-nücûm* adlı eserinde şunları söyler: Bilesin ki ey yavrucuğum! Şanı yüce olan Allah, özel kulunu yüce makamlara yükseltmek istediği zaman o kuluna düşmanlarını yaklaştırır. Böylece ona bu düşmanları ile cihad büyük olarak gözükür ve daha uzakta bulunan düşmanlarla savaşmadan önce evvela onlarla savaşmakla meşgul olur. Nitekim Allah Teâlâ: *"Ey îman edenler! Yakınınızda bulunan kâfirlerle savaşın, onlar sizde (kendilerine karşı) bir katılık*

bulsunlar. Bilin ki Allah, takvâ sahipleriyle beraberdir." buyurmuştur.

Sûfînin ve Allah'ın tevfikine mazhar olmuş her insanın bu âyetten nasibi şudur: Kişi burada nefs-i emmâresine (sürekli kötülüğü emreden nefsine) bakmalıdır. Allah'ın kendisine verdiği fıtrattan dolayı dinde mahzurlu ve mekruh olan her şeyi işlemeye teşvik eden, vacip ve mendub olan her şeyden saptıran, kişinin nefs-i emmâresidir.

Bir sûfî için nefs-i emmare, kâfir ve düşmanlarının en yakın olanıdır. Önce nefsiyle cihad edip onu öldürdükten veya esir aldıktan sonra, makam ve menzilesinin gerektirdiği ve elverdiği ölçüde, diğer düşmanlara bakması doğru olur. Nefis, mukavemet yönünden düşmanların en şiddetlisi, kararlılık yönünden de en kuvvetlisidir. Dolayısıyla nefisle cihad, işte "en büyük cihad" (cihad-ı ekber) budur. Cihad demek, nefsin hevâsına karşı gelmek, onun kötü sıfatlarını (güzel olanlara) dönüştürmek ve onu Allah'a boyun eğmeye zorlamak, demektir.

Mesnevî'de denilir ki:

Ey padişahlar! Öldürdük dışardaki düşmanı
Ondan daha beteri kaldı içimizde
En küçük cihattan döndük, ama
Peygamberle beraber en büyük cihattayız
Bil ki safları bozup dağıtan aslanla savaşmak kolaydır.
Asıl aslan, nefsini mağlup edendir.

Nefsin, yiğit ve azametli insanların boyunlarını kesen keskin iki kılıcı vardır. Bunlar, karın ve cinsel şehvetlerdir. Karın şehveti, cinsel şehvetten daha kuvvetli ve daha şiddetlidir. Çünkü cinsel şehvet güç ve kuvvetini karın şehvetinden alır.

Beyaz ekmek için yüz suyu döktüğünden
Söğüt ağacı gibi meyven yok

Helâl ile dolan karından daha kötü bir kap doldurulmamıştır. Bu, yenen gıdanın helal olduğu durumdadır. Haram olduğu zaman durumun nasıl olacağını artık siz düşünün. Yemek ve (özellikle) çok yemek insanı mânevî yoldan alıkor. Hz. İsâ (a.s.)'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: "Ey Havârîler topluluğu! Karınlarınızı aç, ciğerlerinizi susuz bırakın! Belki bu sayede kalpleriniz Allah Teâlâ'yı görür."

Konuşmak ve insanların verdiği eziyetten rahatsız olmak da aynı şekildedir. Kişinin buna sabretmesi ve onları eza verenler olarak görmemesi gerekir. Çünkü o müvahhiddir (tevhid ehlidir), ona göre kendisine kötülük yapan da iyilik yapan da eşittir. Üstelik kötülük yapanı iyilik yapan (muhsin) olarak görmesi gerekir.

Uyku da aynı şekildedir. Âlimlerden birisi demiştir ki: "Kim kırk geceyi halis bir şekilde uykusuz olarak geçirirse semâların melekûtu ona keşf olunur." Allah bizi ve sizi gaflet uykusundan uyandırsın. Şüphesiz O, duâları kabul edendir.

---

[322]. Tirmizî, Büyû, 4; İbn Mâce Ticaret, 3; Dârimî, Büyû, 7; Müsned, III, 428
[323]. Münâvî, II, 424
[324]. Tirmizî, Fedâilü'l-cihad, 17; Müsned, II, 4, 524
[325]. Buhârî, Cihad, 35; Ebû Dâvud, Cihad, 19; İbn Mâce, Cihad, 6
[326]. Buhârî, Îmân, 37; Müslim, Îmân, 57; Ebû Dâvud, Sünnet, 16; Tirmizî, Îmân, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 9; Müsned, I, 27, 51, II, 107, IV, 129
[327]. Buhârî, Tevhîd, 50; Müslim, Zikir, 1-3, 20-22; Tirmizî, Deavât, 131; İbn Mâce, Edeb, 58; Müsned, II, 251, 316; III, 40, 127, 130
[328]. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8; Müslim, Cennet, 2
[329]. İbn Mâce, Mukaddime, 17
[330]. Tirmizî, İlim, 19
[331]. Aclûnî, II, 290
[332]. Buhârî, Cihad, 102, 143; Müslim, Fedailu's-sahâbe, 35; Müsned, V, 238
[333]. *Ebû Dâvud,* İlm 1, (3641); Tirmizî, İlm 19, (2683); İbn Mâce, Mukaddime 17
[334]. Ebû Dâvud, Nikah, 3; Tirmizî, Taharet, 2; İbn Mâce, Menasik, 76; Müsned, V, 412
[335]. Aclûnî, II, 539

HER YIL SINANDIKLARINI GÖRMÜYORLAR MI?

وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا
الَّذِينَ اٰمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي
قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ
﴿١٢٥﴾ أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ
لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ
بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرٰيكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوا صَرَفَ اللّٰهُ
قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

124. Ne zaman bir sûre indirilse onlardan kimi: “Bu, hanginizin îmanını artırdı?” der. İman edenlere gelince, bu onların imanını artırır ve onlar sevinirler.
125. Kalplerinde hastalık olanlara gelince *(bu)*, onların pisliklerine pislik katar. Ve onlar kâfir olarak ölürler.
126. Kendilerinin her yıl bir veya iki defa sınandıklarını görmüyorlar mı? Yine de tevbe etmiyor, öğüt almıyorlar.
127. Bir sûre indirildiği zaman: “Sizi birisi görüyor mu?” diye birbirlerine bakar, sonra sıvışırlar. Anlamaz bir topluluk oldukları için Allah onların kalplerini *(imandan)* çevirmiştir.

“Ne zaman” Kur’ân sûrelerinden *“bir sûre indirilse”*

Kur’ân sûrelerinin sayısı, ittifakla yüz on dörttür. Sûre, Allah Teâlâ’nın kelamından bir bölüm demektir.

“Onlardan kimi” münâfıklardan bir kısmı inkar ve alay kabilinden olmak üzere arkadaşlarına: *“Bu”* sûre *“hanginizin imanını artırdı?” der.”*

Münâfıklarda asla iman olmadığı halde burada îmanın artmasından bahsedilmesi, müminlerin itikadı itibâriyledir. Bu sözde alay etmenin, nifak alâmetlerinden ve inkar emârelerinden olduğuna işâret vardır.

Sonra Allah Teâlâ, yeni vahiylerin gelmesiyle hâsıl olan ilim ve onunla amel yoluyla îmanın artacağına inanan müminlerle münâfıkların alay etmelerine ve onların inkarlarına cevap olarak şöyle buyurmuştur:

Allah Teâlâ’ya ve O’nun katından gelenlere *“iman edenlere gelince bu onların îmanını artırır ve onlar”* sûrenin inişiyle ve o sûredeki uhrevî ve dünyevî menfaatlerle *“sevinirler.”*

Bu şekilde îmanın artması, Hz. Peygamber (a.s.)'ın zamanına mahsustur. Şimdi ise kabul edilen görüşe göre iman ne artar ne de eksilir. Yalnızca îmânın dereceleri kuvvet ve zayıflık yönünden farklılık arzeder. Çünkü bir şeyi uzaktan gören kimse yakından gören gibi değildir. Genel olarak bilen kimse ayrıntılı olarak bilen gibi olamaz.

İmanın sûreti, icmâlî ve tafsîlî olarak kalb ile tasdiktir. İmanın hakikati ise ihsandır. "*İhsan ise Allah'a, sanki O'nu görüyormuşsun gibi ibâdet etmendir. Her ne kadar sen onu görmesen de O seni görür.*"[336] İhsân'ın hakîkati ise "*Ben onun kulağı ve gözü olurum.*"[337] mertebesidir ki bu mertebe, nâfilelerle elde edilen yakınlıktır. Onun üstünde farzlarla elde edilen yakınlık mertebesi vardır ki buna ***"Semiallâhu limen hamideh*** (Allah kendisine hamdeden kimseyi işitir.)" sözüyle işaret edilmektedir.

Hâsılı Kâbe'ye inanan kimse onu uzaktan gördüğü zaman yakîni artar. Sonra ona yaklaştığı zaman kemâle erer. Ardından içine girdiği zaman kemâli artar. Dolayısıyla itikadın özünde aslında farklılık olmaz. Keyfiyetinde olur.

وَاَمَّا الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْساً اِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا
وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾

125. Kalplerinde hastalık olanlara gelince *(bu)*, onların pisliklerine pislik katar. Ve onlar kâfir olarak ölürler.

"Kalplerinde hastalık" küfür ve kötü akîde *"olanlara gelince"* bu, *"onların pisliklerine pislik katar"* kalplerindeki küfre ilave yeni küfür, bâtıl akîde ve kötü huylar katar. Bu durum, onlar o hal üzere ölene kadar yerleşip kuvvetlenir.

Haddâdî der ki: "Allah âyette nifakı hastalık olarak isimlendirmiştir. Çünkü ağrı/sızı bedenin hastalığı olduğu gibi kalpteki tereddüt ve şaşkınlık da kalbin hastalığıdır.

Fakir (**Bursevî**) der ki: "Bunların ikisi de (yani gerek kalbin gerekse bedenin hastalığı) insanı helake götürür. Zâhirî hastalık, bedenin helak olmasına götürür. Bâtınî hastalık ise rûhun helâkine götürür. Öyleyse bunlardan her birinin kendisine uygun bir usulle tedavi edilmesi gerekir.

Âyette geçen " رِجْسٌ (pislik)" kelimesi ile yine pislik anlamına gelen " نَجَسٌ " kelimesi arasındaki fark şudur: *"Rics"* daha çok aklın pis ve murdar gördüğü şeylerde, *"neces"* ise daha çok insan tabiatının pis ve murdar saydığı şeylerde kullanılır.

"ve onlar kâfir olarak ölürler." Yani bu hal onlar ölünceye kadar devam eder. Allah Teâlâ bu âyette, gökten bir sûrenin inmesiyle müminler için iki şeyin hasıl olduğunu beyan etmiştir: İmanın artması ve sevinme. Bu iki şeye mukabil münâfıklar için de iki şeyin hasıl olduğunu beyan etmiştir. Onlar da pisliklerinin artması ve küfür üzere ölüm.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Allah, bu kitap sayesinde nice kavimleri yükseltir, nicelerini de alçaltır*."[338] Yani kim Kur'ân'a iman eder, onun şânına ta'zim gösterir ve onunla amel ederse Allah onun âhiretteki derecesini yükseltir ve ona izzet ve şeref ihsan

eder. Kim de ona inanmaz, onunla amel etmez ya da şânına ta’zim etmezse Allah onu hem dünyada hem de âhirette yardımsız bırakıp hor ve hakir kılar.

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِى كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ
وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

126. Kendilerinin her yıl bir veya iki defa sınandıklarını görmüyorlar mı? Yine de tevbe etmiyor, öğüt almıyorlar.

“Kendilerinin her yıl bir veya iki defa sınandıklarını görmüyorlar mı?” Yani münâfıklar, kendilerinin her yıl bir veya iki defa sınandıklarına bakmazlar ve görmezler.

Âyetteki soru onların bu hareketini doğru bulmama ve onları azarlama mânâsı ifade etmektedir.

“Bir veya iki defa” ifadesi ile onların imtihana tâbi tutulmalarının âyette yazılı olan sayı kadar vâki olduğu mânâsı değil çokluk kastedilmektedir. Yani onlar her yıl hastalık, şiddet gibi kişiye günahlarını ve Yüce Rabb’inin huzurunda (hesap vermek üzere) duracağını hatırlatıp Allah Teâlâ’ya imana götüren çeşitli belalarla sınandıklarını görmüyorlar mı?

“Yine de tevbe etmiyor, öğüt almıyorlar.” Önceki cümledeki sorunun ifade ettiği inkar ve azarlama kapsamına bu cümle de dahildir. Yâni onlar iman etmelerini gerektiren her yıl çeşitli defalar sınandıklarını, sonra da içinde bulundukları nifaktan tevbe etmediklerini, ibret almayı ve tevbe etmeyi gerektiren bu imtihanlardan hiç öğüt almadıklarını görmüyorlar mı?

et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’de denir ki: Âyette ifade edilen imtihan, diri olan kalbin uyanmasını gerektirir. Münâfıkların kalpleri ölüdür. Ölü kalp ise Allah’a tevbe edip dönmez. Böyle kalbe nasihat edenlerin nasihati tesir etmez. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Sen ölülere duyuramazsın.”*** (en-Neml, 27/80) ve ***“****(Bu Kur’ân Muhammed’e verildi)* ***ki, diri olanları uyarsın.”*** (Yâsîn, 36/70) buyurmuştur.

*Mesnevî’*de şöyle denilir:

Aybını söylemiyorsan, bari sus
Gösterişte, hile ile kendini öldürme
Doğruluktan bir para bulduysan, ağzını açma
Çünkü Hak yolunda sınama taşları vardır
Allah: “İnsan doğumdan bu ana dek
Her sene iki imtihan olur” buyurur
Ey oğul! İmtihan içinde imtihan vardır
Aklını topla da küçük bir imtihanla kendini satın alma
Deniz, balıkları dışarı atmaz

Karadakileri de denize sokmaz

❀

وَإِذَا مَآ أُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلٰى بَعْضٍۜ هَلْ يَرٰيكُمْ مِنْ اَحَدٍ
ثُمَّ انْصَرَفُواۜ صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

127. Bir sûre indirildiği zaman: "Sizi birisi görüyor mu?" diye birbirlerine bakar, sonra sıvışırlar. Anlamaz bir topluluk oldukları için Allah onların kalplerini *(imandan)* çevirmiştir.

Önceki âyet (124. âyet) münâfıkların vahyin tebliğ edildiği mecliste bulunmadıkları, bu âyet ise hazır bulundukları zaman bir sûre indiği vakit söyledikleri sözleri ve takındıkları tavırları açıklamaktadır:

"Bir sûre indirildiği zaman:" inen sureyi işittiklerinde tedirgin ve rahatsız olmadıkları görüntüsünü vererek vahyin tebliği esnasında kendilerini gülme tutar ve sonunda da rezil ve rüsvay olurlar endişesiyle mescid ve meclisten sıvışmak için: *"Sizi"* müslümanlardan *"birisi görüyor mu?" diye"* diyerek *"birbirlerine bakar,"* Burada "bakmak" ifadesi ile inen sûreye dil uzatma ve onunla alay etme anlamı taşıyan özel bir bakış kastedilmektedir. Yani inen sûreyi inkar ve onunla alay etmek için gözleriyle birbirlerine işaret ederler.

"sonra sıvışırlar." Bu cümle önceki cümleye bağlıdır. Buradaki sonralık, (meclisi terk etme) fırsatını bulma ve müminlerden birisinin kendilerini görmediğine vâkıf olma itibarıyladır. Yani, rezil ve rüsvay olmaktan korktukları için vahiy meclisinden topluca sıvışırlar.

Âyetin mânâsı şöyledir: Birbirlerine: "Meclisten kalktığınız takdirde sizi müminlerden birisi görür mü?" derler ve eğer kimse görmüyorsa mescidden çıkarlar. Eğer bilirlerse ki onları birisi görüyor, o takdirde Hz. Peygamber (a.s.) hutbesini bitirinceye kadar mecliste kalmaya devam eder, sonra ayrılırlar.

Kötü anlayışlı olmaları veya tefekkür etmemeleri sebebiyle *"anlamaz bir topluluk oldukları için Allah"* meclisi terk etmeleri hasebiyle *"onların kalplerini"* imandan *"çevirmiştir."* Bu cümle, haber cümlesi olabileceği gibi beddua mânâsına da gelebilir (ki bu takdirde mânâsı: "Allah onların kalplerini imandan çevirsin!" şeklinde olur).

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denir: Onların kalp anlayışları yoktur. Çünkü kalp anlayışı (fıkhu'l-kalb), kalbin canlılığının emârelerindendir. Cehalet, kişinin içinde bulunduğu ve ne yapacağını bilemediği bir karanlık olduğu gibi kalp anlayışı da kendisiyle Hakk'a yol bulduğu bir nûrdur. Allah'ım! Bizi iyice düşünenlerden, öğüt ve ibret alanlardan eyle!

Âlimlerden birisi demiştir ki: İnsanlar sahip oldukları kalpleri itibarıyla üç sınıftır:

1. Hayvanlar gibi olanlar. Allah Teâlâ onlar hakkında: ***"Kalpleri vardır, fakat onlarla anlamazlar."*** (el-A'râf, 7/179) buyurmuştur.

2. Bedenleri insanoğlunun bedeni gibi ruhları da şeytanların ruhları gibi olanlar.

3. Allah'ın gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmayacağı günde Allah'ın gölgesinde bulunacak olanlar.

Ebû Bekr Varrâk'ın (Allah ona rahmet etsin) şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Kalbin altı hali vardır: Hayat, ölüm, sıhhat, hastalık, uyanıklık ve uyku hali. Onun hayatı hidayet, ölümü dalâlet, sıhhatı saflık, hastalığı (Allah'tan başkasına) ilgi ve alaka, uyanıklığı zikir, uykusu ise gaflettir."

Mesnevî'de denilir ki:

Her sabah Süleyman Mescid-i Aksâ'ya gelir,
İhlâsla ibadet ederdi
Her gün mescidde yeni bir ot bittiğini görür
Adın nedir, faydan nedir?
Ne tür bir ilâçsın, nesin, sana ne derler?
Kime zarar verir, faydan kimedir? derdi
Her ot adını , etkisini söyler
"Ben şuna can, şuna zehirim" derdi
Sonra Süleyman bir köşede
Başağa benzer bir bitmiş bir bitki gördü
"Adın nedir, dilsiz dudaksız söyle" dedi
"Ey âlemin şahı, bana keçiboynuzu derler" dedi
"Sende ne özellik vardır?" diye sordu Süleyman
"Bittiğim yer yıkılır, viran olur" diye cevap verdi
Ben keçiboynuzuyum, bittiğim yer perişan olur
Şu suyun, toprağın yıkıcısıyım, ben
Süleyman o an hemen anladı
Ecel gelmiş, göçme vakti görünmüştü
Dedi ki "Ben hayatta oldukça bu mescid
Yeryüzündeki âfetlerden bozulup yıkılmaz
Şu halde şüphesiz bizim mescidimiz
Ölümümüzden sonra yıkılıp harap olacak
Bu gönül bir mesciddir, beden orada secdeye kapanmıştır
Nerede böyle bir mescid varsa,
Kötü huylu arkadaş onun keçiboynuzudur
Eğer senin gönlünde kötü bir arkadaş bitmişse
Kendine gel, ondan kaç, onunlu az konuş
Onu kökünden sök at, çünkü baş verir
Boy atar seni de mescidini de yıkar harap eder.

[336]. Buhârî, Îmân, 37; Müslim, Îmân, 57; Ebû Dâvud, Sünnet, 16; Tirmizî, Îmân, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 9; Müsned, I, 27, 51, II, 107, IV, 129

[337]. Buhârî, Rikak, 28

[338]. Müslim, Müsafirin, 269; İbn Mâce, Mukaddime, 16; Dârimî, Fedailu'l-Kur'an, 9

İÇİNİZDEN GELEN BİR PEYGAMBER

لَقَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ
عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

128. Andolsun size içinizden öyle bir Rasûl geldi ki, sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir; size düşkün, müminlere çok şefkatli ve merhametlidir.

129. Eğer *(inanmaktan)* yüz çevirirlerse de ki: "Allah bana yeter. O'ndan başka ilah yoktur. O'na dayandım. O, büyük arşın Rabb'idir.

"Andolsun size içinizden öyle bir Rasûl geldi ki," Âyetteki hitabın Arap ve Arap olmayanların tamamına (bütün insanlara) yönelik olma ihtimâli vardır. Bu takdirde mânâ şu şekilde olur: Ey insanlar! Andolsun size şânı büyük bir Rasûl gelmiştir. Rasûl, Allah Teâlâ'nın, hükümlerini tebliğ etmesi için insanlığa gönderdiği insan demektir.

Rasûl, insanlar ondan ürküp de ona tâbi olmaktan imtina etmesinler ve "Bizim ona uymaya gücümüz yetmiyor. Çünkü o bizim cinsimizden değildir" demesinler diye içinizden, yani meleklerden veya başkalarından değil sizin cinsinizden, sizin gibi âdemoğlundan gönderilmiştir.

Rasûlün beşer cinsinden olduğu hususunu Allah Teâlâ'nın şu âyetleri de desteklemektedir: ***"De ki "Ben de sizin gibi bir insanım."*** (el-Kehf, 18/110), ***"Andolsun ki, Allah, müminlere büyük lütufta bulundu: Zira onlara kendi içlerinden... bir rasûl gönderdi."*** (Âl-i İmrân 3/164). Çünkü âyette geçen "müminler" lafzı her ırktan bütün insanlara şamildir.

Bu takdirde "kendi içlerinden" ifadesinin mânâsı, "kendi cinslerinden" demek olur. Çünkü melek ve cin, insan cinsinden olmadıkları ve beş duyu ile idrak edilemedikleri için onlardan (peygamber olarak) faydalanılamaz. Öyleyse bu konuda iki yönlü; tecerrüd (beşerîlikten soyutlanma) ve taalluk (insanlarla irtibat kurabilme) yönü olan beşer cinsinden bir vâsıtaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu vâsıtanın Kuds tarafından vahyi alabilmesi için tecerrüd yönünün, aldığı vahyi insanlar tarafına aktarabilmesi için de taalluk yönünün bulunmasına ihtiyaç vardır.

Bu vâsıta Rasûlullah (s.a.)'dir. Bundan anlaşılıyor ki Rasûl, son derece latif olduğu için latif (rûhânî) cisimler olan cinlerin de ondan vahiy alabilmesi mümkün olmuştur. Bu yüzden onları, bir beşer gibi davet etmiştir.

Yeryüzü sakinlerinin gecesini aydınlatan bir meş'ale

Feleklerdekilerin otağının kandili

Âyetteki hitabın sadece Araplara olma ihtimali de vardır. Bu takdirde mânâsı: "Ey Araplar! Andolsun size sizin gibi Arap olan ve sizin dilinizi konuşan bir Rasûl gelmiştir." Böyle olması onunla ülfet kurmaya daha yakın, inatçılığa daha uzaktır, ortaya konulan hucceti daha çabuk anlamayı sağlar, çünkü irşad ancak konuşulan dili bilmekle olur.

Anlatılır ki İranlı, Arap, Türk ve Rum'dan oluşan dört kişi yolda bir dirhem buldular. Buldukları bu parayla ne yapacakları konusunda anlaşamadılar. Hiçbiri diğerinin maksadını bilmiyor ve anlamıyordu. Dört dili de bilen birisi onlara kendi dilleriyle sordu. Anladı ki hepsinin de maksadı bu para ile üzüm almakmış. Bu dilleri bilen kişi, onlardan parayı alıp üzümü satın aldı. Böylece aralarındaki ihtilaf da ortadan kalktı.

Âyetteki " مِنْ اَنْفُسِكُمْ " ifâdesi, "fe" harfinin fethası ile " مِنْ اَنْفَسِكُمْ " şeklinde de okunmuştur. Bu takdirde mânâsı: *"Andolsun size en şerefliniz ve en faziletliniz olan bir Rasûl gelmiştir"* şeklinde olur. "Enfes" kelimesi "nefâset" (çok kıymetli olmak) kökünden gelmektedir.

Peygamberimiz'in Araplar'ın en şereflisi ve en faziletlisi olmasının izâhı şudur: O, Külâb oğlu Kusay oğlu Abd-i Menâf oğlu Hâşim oğlu Abdulmuttalib oğlu Abdullah oğlu Muhammed (s.a.)'dir. Babasının ve annesinin nesebi Külâb'da birleşir. Çünkü annesi Âmine, Külâb oğlu Zühre oğlu Abd-i Menâf oğlu Vehb'in kızıdır. Güzel hasletleri yönünden Hâşimoğulları, Arap kabilelerinin Hz. İsmâil (a.s.)'a ulaşan en faziletli kabilesidir. Külâb'ın nesebi şu şekildedir: Külâb oğlu Mürre oğlu Ka'b oğlu Lüey oğlu Gâlib oğlu Fihr.

Neseb âlimleri Kureyş kabilesinin Fihr'den dağılıp yayıldığında ittifak etmiştir. Dolayısıyla Fihr, Kureyş kabilesinin nesep itibarıyla birleşip toplandığı şahıs olmaktadır. Fihr'e Kureyş denilmesinin sebebi şudur: Fihr, muhtaç durumda olanların ihtiyacını soruşturup araştırır ve onların ihtiyaçlarını kendi malıyla karşılardı. Fihr'in çocukları da hacca gelenlerin ihtiyaçlarını araştırıp soruştururlar ve onlara rifâde hazırlarlardı. Bu yüzden onlara ("ihtiyaç sahibini araştırıp ihtiyacını karşılayan" mânâsına gelmek üzere) Kureyş ismi verilmiştir.

Rifade, hac mevsiminde hacılar için hazırlanan ve hacdan ayrılana kadar kendilerine ikram edilen yemek demektir.

Kureyşliler, Kusay'ın zamanında her hac mevsiminde mallarından bir kısmını çıkarıp Kusay'a verirlerdi. Kusay da toplanan bu mallarla hacılara yemek hazırlardı. Fakir ve azığı olmayan hacılar bu yemekten yerdi. Onun bu âdetini oğlu Abd-i Menâf, Abd-i Menâf'tan sonra oğlu Hâşim, Hâşim'den sonra oğlu Abdulmuttalib, sonra onun oğlu Ebû

Tâlib devam ettirmiştir. Bu âdeti Abdulmuttalib'den sonra oğlu Abbas'ın sürdürdüğü de söylenmiştir. Bu gelenek Peygamber Efendimiz (s.a.)'in zamanına kadar, Peygamberimiz'den sonra da halifeler zamanına kadar devam etmiştir. Halifeler döneminde de halifelik Bağdat'ta, sonra da Mısır'da son bulana kadar sürmüştür.

Enes b. Mâlik (r.a.)'tan şöyle rivayet edilmiştir: "*Kureyş'i sevmek imandır. Onlara buğzetmek ise küfürdür*."[339] Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Kureyş'in âlimi, yeryüzünü ilimle doldurur*."[340]

İmam Ahmed b. Hanbel'den nakledildiğine göre bu âlim Şâfiî'dir. Çünkü sahabeden olsun diğerlerinden olsun Kureyş kabilesinden yetişen âlimler arasında İmam Şâfiî'nin ilmi kadar yeryüzünde yayılan olmamıştır. İmam Şâfiî'nin nesebi, Abd-i Menâf'ta Rasûlullah (s.a.)'in nesebi ile birleşir. Abd-i Menâf, İmam Şâfiî'nin dokuzuncu göbekten dedesidir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuşur: "*Ben sizin gerek neseb gerek sıhriyet (evlilik yoluyla akrabalık) ve gerekse soyluluk bakımından en temiz olanınızım. Atalarım içerisinde Âdem'den bu yana gayr-i meşrû olanı yoktur. Tamamı nikah yoluyla dünyaya gelmiştir*."[341]

Bu böyledir, çünkü veled-i zinâdan velî olmazken nasıl peygamber olsun? Bu hadiste asıl hilkatteki peygamberin cevherinin kıymetli olduğuna işaret vardır. Çünkü o, Allah Teâlâ'nın yarattığı ilk cevherdir.

Ebû Hüreyre (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (a.s.), Cibrîl (a.s.)'a: "*Ey Cibrîl! Kaç yaşındasın*?" diye sordu. Cibrîl: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bilmiyorum. Ancak, dördüncü hicabda (perdede) bir yıldız var. Her yetmiş bin senede bir defa doğuyor. Ben o yıldızı yetmiş iki bin defa gördüm." cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.): "*Ey Cibrîl! Rabb'imin izzetine yemin olsun ki o yıldız benim.*" buyurmuştur.

Allah Teâlâ, Âdem (a.s.)'ı yaratınca Habîbi'nin nûrunu onun sırtında yarattı. Bu nûr onun alnında parlar dururdu. Sonra bu nûr Âdem (a.s.)'ın vasîsi olan üçüncü oğlu Şîs'e intikal etti. Havvâ, her batında bir erkek ve bir kız doğururdu. Şîs'in hâricinde bir batında tek bir çocuk dünyaya getirmemiştir. Bu durum bu nûra hürmeten olmuştur. Sonra bu nûr Âdem (a.s.)'ın çocuklarından birinden diğerine intikal ederek Abdulmuttalib'e kadar geldi. Abdulmuttalib'den oğlu Abdullah'a ondan da Âmine'ye intikal etti.

Hz. Peygamber (a.s.), bütün kâinâtın var edilmesinin esas gâyesidir. Şerefli vücûdu ve latîf bedeni yaratılmışların en üstünü, pak rûhu kudsî ruhların en mükemmelidir. Kabilesi, kabilelerin en üstünü, lisanı lisanların en hayırlısı, Kitab'ı ilâhî kitapların en hayırlısı, ailesi ve ashabı ailelerin ve ashabın en hayırlısı, doğduğu zaman zamanların en hayırlısı, ravza-i münevveresi (nurlu kabri) mutlak olarak bütün mekanların en

yücesi, mübarek parmaklarından fışkıran su, mutlak olarak suların en üstünüdür. Ondan sonra en faziletli su zemzemdir. Çünkü mirac gecesinde Hz. Peygamber (a.s.)'ın göğsü bu su ile yıkanmıştır. Eğer zemzemden daha üstün bir su olsaydı Hz. Peygamber (a.s.)'ın göğsü o su ile yıkanırdı.

Sonra *"Andolsun size ... geldi"* sözünde Hz. Peygamber (a.s.)'ın Allah Teâlâ'dan insanlara verilmiş çok büyük bir hediye ve armağan olduğuna işaret vardır. Allah'ın hediyesinden ancak kâfir ve münâfıklar yüz çevirir.

Hz. Şeyh Attâr (k.s.) der ki:

Kendisini arasâtın efendisi olarak isimlendirdi
"Ben hediye edilmiş bir rahmet olarak gönderildim" dedi

"Sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir" En büyük sıkıntı cehennem ateşine girmektir. Şu halde sıkıntıya düşmeniz, yani imanı terk etmeniz sebebiyle sıkıntı ve acı çekecek olmanız ona çok ağır gelir. O sizin adınıza kötü âkıbetten ve azâba düçar olmanızdan korkar. Hz. Peygamber'in bu hasleti, yukarıda anlatılan, aynı cinsten olmanın bir neticesidir.

Kâşifî şöyle demiştir: Bazıları âyetteki "Azîz" lafzında vakıf yaptılar ve bu lafzı Rasûl'ün sıfatı bildiler. "*Aleyhi mâ anittüm*"ün mânâsı, Yaptığınız günahların yükünü üzerinizden indirin. Yani kıyamet gününde şefaatiyle sizin imdadınıza yetişmek ister. Bu mânâda şöyle demişlerdir:

Senin gibi bir efendi önder oldukça
Günahları yüzünden kimse azap çekmez
Amel defterin günahtan arınmış değilse
Nasılsa O senin özrünü kabul eder, korkma

"Size" sizin iman etmenize, hâlinizin iyi olmasına *"düşkün"*dür. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.)'ın onların zatlarına düşkün olmadığı âşikardır.

Haddâdî'nin tefsirinde kaydedildiği üzere "hırs" kelimesi, bir şeyi gönülden istemek ve onun uğrunda gayret ve çaba göstermek, demektir.

"müminlere çok şefkatli ve merhametlidir." Şefkat (re'fet), merhametin (rahmet) daha kuvvetlisidir. Övgü yapılırken üstün olandan daha üstün olana doğru sıralanması gerekirken burada fâsılaya (âyetlerin son harflerinin uyumuna) riayet için tersi yapılmıştır.

Tahsis ifade etmesi için *"bi'l-müminîne"* lafzı ilgili olduğu *"raûf"* kelimesinden önce getirilmiştir. Buna göre mânâsı şöyledir: Rasûl, ancak müminlere şefkatli ve merhametlidir. Kâfirlere gelince, O'nun onlara şefkat ve merhameti yoktur.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilir: Metin/kuvvetli olan dinde yumuşaklıkla terbiye etmek için *"müminlere çok şefkatli ve merhametlidir."* Nitekim Hz. Peygamber

(a.s.): "*Bu din metindir. Dolayısıyla ona şefkat ve merhametle davet edin. (Allah) onların günahlarını affeder*."[342] buyurmuştur. Ayrıca Allah Teâlâ Peygamberimiz'e: ***"Yine de onları affet, aldırma."*** (el-Mâide, 5/13) diye emretmiştir.

Allah Teâlâ, Peygamber'i (s.a.) hakkında: *"Müminlere çok şefkatli ve merhametlidir."* buyururken yüce Zâtı hakkında: ***"Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli, merhametlidir."*** (el-Bakara, 2/143) buyurmuştur. Bu iki ifade arasında zarif ve çok büyük bir incelik vardır. Şöyle ki: Peygamber (s.a.), yaratılmış olduğu için onun şefkat ve merhameti de yaratılmıştır. Yaratılmış olmanın zayıflığından dolayı da onun şefkat ve merhameti müminlere mahsus olmuştur. Allah Teâlâ ise yaratıcı olduğu için O'nun şefkat ve merhameti kadîmdir. Yaratıcılığının kuvvetinden dolayı da şefkat ve merhameti insanların hepsine şâmildir. Nitekim Allah: ***"Rahmetim her şeyi kaplamıştır."*** (el-A'râf, 7/156) buyurur. Kendisine Yaratıcıya ait şefkat ve merhamet ulaşan kişi, Peygamber'e âid şefkat ve merhameti almaya hazır hale gelir. Çünkü Peygamber'e mahsus olan şefkat ve merhamet, Yaratıcı'ya mahsus şefkat ve merhametin bir neticesidir. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki sen onlara yumuşak davrandın."*** (Âl-i İmrân, 3/159) buyurmuştur." *et-Te'vîlât*'tan yapılan nakil burada sona erdi.

Hikmet ehli bir zât demiştir ki: Allah Teâlâ Muhamed'i, yani onun rûhunu yarattı ve ona dünyadaki şekline benzer rûhânî bir sûret verdi. Başını bereketten, gözlerini hayâdan, kulaklarını ibretten, dilini zikirden, dudaklarını tesbihten, yüzünü rızâdan, göğsünü ihlastan, kalbini rahmetten, gönlünü şefkattan, ellerini cömertlikten, saçını cennet bitkilerinden, tükürüğünü cennet balından yarattı. -Görmez misin ki Medine'deki suyu çok acı olan Rûme kuyusuna tükürünce tatlı hale geldi.- Allah onu bu özelliklerle kemâle erdirince bu ümmete gönderdi.

Rivâyet edildiğine göre Ebû Tâlib'in ölümünden sonra Kureyşliler Hz. Peygamber (a.s.)'a amcası sağken yapamadıkları zulüm ve işkenceleri yapma fırsatı buldular. Peygamberimiz Kureyşliler'in akrabalarının hatta en yakınlarının özellikle amcası Ebû Leheb ve karısı odun hamalı Ümmü Cemil'in hiciv, hakaret ve yalanlamalarna maruz kaldı. Müşrikler: "Bizim çok sayıdaki ilahlarımızı tek bir ilah yapan sensin, öyle mi?!" diyorlar (ve ona hücum ediyorlardı).

Hz. Ebû Bekir bir taraftan onlardan kimine vuruyor kimini kovuyor, bir taraftan da: "Bir adamı, "Rabb'im Allah'tır." dediği için mi öldüreceksiniz?!" diyordu.

Hz. Peygamber kendisine yapılan bu haksızlıklardan dolayı üzüntülü ve aklı karışık bir vaziyette Tâif'e gitti. Nübüvvetin onuncu senesinde gerçekleşen bu Tâif yolculuğunu yalnız başına yapmıştı. Beraberinde âzadlı kölesi Zeyd b. Hârise (r.a.)'ın bulunduğu da söylenir. Hz. Peygamber, (Tâif'te yaşayan) Sakif kabilesinin İslâm'a girmesini istiyordu. Müslüman olurlar, İslâm uğrunda kendisine yardım ederler, kendisine karşı çıkan kavmine birlikte karşı koyarlar diye ümit ediyordu. Sakifliler, Hz. Peygamber

(a.s.)'ın dayı (çocukları) idi.

Peygamberimiz Tâif'e varınca Sakiflilerin eşrâfı ile görüşmek istedi. Bunlar üç kardeştiler. Onlarla birlikte oturdu ve onlara (Allah'tan) getirdiği dîni anlattı. Üç kardeşten birisi:

"Bu adam, Kâbe'nin örtüsünü kesiyor, çalmıyor!" dedi. Diğeri:

"Allah, (peygamber olarak) gönderecek senden başkasını bulamadı mı?!" dedi. Üçüncüsü de:

"Vallahi! Sana asla bir şey söylemiyeceğim. Eğer sen söylediğin gibi gerçekten Allah katından gönderilmiş bir Rasûl isen, sen kadri çok büyük bir kimsesin. Benim sana cevap vermemden çok daha büyük bir insansın. Yok eğer Allah'a karşı yalan söylüyorsan sana bir şey söylememe gerek yok." dedi. Bu cevaplar üzerine Hz. Peygamber (a.s.) onların yanından üzüntülü bir şekilde kalktı ve onlara: "*Benim (buraya geldiğimi) gizli tutun, kimseye söylemeyin*." dedi. Hz. Peygamber, bu yolculuğundan kavminin haberdar olmasını, bu yüzden de kendisine yaptıkları zulüm ve işkenceyi artırmalarını istemiyordu.

Onlar Hz. Peygamber'e (a.s.): "Bizim beldemizden çık, git!" dediler. Ona sefihlerini (cahil ve arsızlarını) musallat ettiler. Bu sefihler Peygamber Efendimize hakaret edip ona bağırıp çağırmaya başladılar. Hattâ insanlar toplandı, O'nun geçeceği yolun iki yanına dizildiler. Hz. Peygamber (a.s.) aralarından geçerken ayaklarına taş atmaya başladılar. İki ayağını kanattılar. Zeyd'in de başını yardılar.

Hz. Peygamber (a.s.) onlardan kurtulunca ayaklarından kan akar vaziyette bir bostana girdi. Bir üzüm asmasının gölgesine gidip oturdu ve şöyle duâ etti:

"*Allah'ım! Ben sana kuvvetimin zayıflığını, çaresizliğimi, insanlar karşısındaki hor ve hakir vaziyetimi şikayet ediyorum. Ey Merhametlilerin en merhametlisi! Sen zayıf ve düşkünlerin Rabb'isin! Sen benim Rabb'im olduğun halde, beni kime bırakıyorsun! Eğer bana kızgın değilsen ben hiçbir şeye aldırış etmem.*"

Hz. Peygamber (a.s.) daha sonra mahzun bir halde gitti, yoluna devam etti, Necidliler'in veya Yemenliler'in mîkâtı olan Karnu's-seâlîb denilen yere vardı. Burası ile Mekke arasında bir gün ve bir gecelik mesafe vardır. Allah Teâlâ, Cibrîl'i dağlardan sorumlu melekle birlikte gönderdi. Melek, Peygamber Efendimiz'e: "İstersen, bu iki dağı Sakifliler'in üzerine geçireyim." dedi. Hz. Peygamber (a.s.): "*Hayır ben, Allah'ın onların sulbünden Allah Teâlâ'ya ibadet eden ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayan kimseler çıkaracağını umuyorum.*" cevabını verdi. Bu cevap karşısında dağlarla görevli melek, Hz. Peygamber (a.s.)'a: "Sen, Rabb'inin isimlendirdiği gibi gerçekten çok şefkatli ve merhametlisin!" dedi.[343]

Mesnevî'de denilir ki:

Lütuf ve merhamet sahibi olan Allah'ın kulları
İşleri düzeltmekte Allah'ın huyuna sahiptir
Onlar şiddet zamanı ve sıkıntı vakti

Rüşvet almaksızın, acırlar, yardımda bulunurlar
Ey Süleyman! Kuzgunla doğan arasında
Allah'ın hilmine bürün de bütün kuşlarla uzlaş
Ey hilmi yüzlerce Belkıs'ı zebûn eden!
Ey "kavmime sen doğruyu göster, onlar bilmiyorlar" diyen!
Hak yüzbinlerce kimya yarattı ama insan,
Sabır gibi bir kimya görmedi

Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'tan bizi hilim ve kerem sahibi kimselere katmasını, kötü ahlak ve huylardan arındırmasını niyaz ederiz.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

129. Eğer *(inanmaktan)* yüz çevirirlerse de ki: "Allah bana yeter. O'ndan başka ilah yoktur. O'na dayandım. O, büyük arşın Rabb'idir.

Rasûlullah (s.a.) teselli edilmek üzere şöyle buyurulmuştur: *"Eğer"* sana inanmaktan ve senin nasihatini kabul etmekten *"yüz çevirirlerse"* ve sana tâbi olmazlarsa *"de ki: "Allah bana yeter."* O bana kâfîdir. Çünkü Allah, onlar tarafından maruz kalacağın kötülüğe karşı seni koruyacak, onlara karşı sana yardım edecektir.

Burada şuna işaret edilmektedir: Hz. Peygamber (a.s.) tarafından risâletin tebliğ edilmesi, O'nun Allah'a yakın olmasını ve Allah'ın O'nu kabulünü gerektirmektedir. Peygamber risaletini tebliğ edince Allah katından kabulü ve O'nun kurbeti (yakınlığı) hasıl olmuş demektir. Onlar ister kabul etsinler ister yüz çevirsinler.

"O'ndan başka ilah yoktur" Bu ifade daha önce geçen ifadeye delil gibidir.

Fakir (**Bursevî**) der ki: Bu kelime-i tayyibe "Lâ ilâhe illallâh" hükmündedir. Çünkü zamir (hüve, hû) âyetin baş tarafında zikredilen lafza-i celâle âiddir. "Hû"nun zamir olması, onun isim olmasına ters düşmez. Çünkü zamirler isim cinsindendir. Tasavvuf sâlikleri arasında "Hû" zamiri ile zikir yapılmasının meşhur olması, "Hû"nun isim olması sebebiyledir. Kâinâtın varlığı mevhum (hayâlî), Hakk'ın varlığı ise muhakkak (hakîkî) ve mâlum olduğuna göre, özellikle mutlak olarak zikredildiğinde hakîkatte Allah'ın rakibi bulunmadığı için "Hû" zamiriyle Allah Teâlâ'ya işâret geçerli ve doğru olur. Henüz seyr ü sülûkün başında olan (mübtedî) kişi, gaybet hâlinde olduğu için onun "Hû" zamiriyle zikir yapması uygundur. Fakat küllî olarak terakkî ettiği vakit "Hû" ile ancak hüviyyet-i mutlakaya işaret edilir. Allah'tan bizi tahkik mertebelerine ulaşmaya muvaffak kılmasını niyaz ederiz.

"O'na dayandım." O'na güvendim. Dolayısıyla ancak O'ndan umar, ister ve ancak O'ndan korkarım. Tevekkül, kalbin Allah'a itimad etmesi, Allah Teâlâ'ya bağlı olduğu

için kalbin huzur ve güven duyması, tedirgin olmaması demektir.

"O, büyük arşın Rabb'idir." Büyük arş ile kastedilen, büyük mülktür. Ya da duânın kıblesi ve meleklerin tavaf ettiği arş olup Hak Teâlâ'nın kudretinin ve korumasının kemâline işarettir. Yani: Sekiz bin sütunu olan, bir rivayette üç yüz bin kâidesi ve her kâide arasında üç yüz bin yıl uzaklık bulunan, hepsi saf tutmuş meleklerle dolu olan arşa bütün azameti ile bakmakta olan Allah, beni de münâfıkların şerrinden muhafaza eder. Çünkü kulları koruyan ve alçak gönüllülere yardım eden O'dur.

O'ndan iste yardım, çünkü yardım eden O'dur
O'na sığın, çünkü bütün bunlar O'ndandır
Kendisine sığınan kimse
Kindarın fitnesinden niçin tasalansın!

Haddâdî der ki: *"Büyük arşın Rabbi"* ifadesi, "göklerden ve yerden daha büyük olan büyük tahtın yaratıcısı" mânâsına gelir. Özellikle arşa büyük denilmiştir. Çünkü Allah Teâlâ, azametine rağmen o büyük arşın Rabbi olduğuna göre büyüklükte onun altında kalanların haydi haydi Rabbi olur. Bu ifadenin arşın yüceliğini ve şânının büyüklüğünü ortaya koymak için kullanıldığı da söylenmiştir.

Bilesin ki hayatın temel unsurları ve gezegenler (anasır-ı erba'a ve felekler) şu sıraya göre tertip edilmişlerdir: Toprak, su, hava ve ateş, daha sonra Ay, Utarid (Merkür), Zühre (Venüs), Güneş sistemi, Mars, Müşteri (Jupiter), Zühal (Saturn), ardından sabit (hareket etmeyen) yıldızlar, sonra "en büyük gezegen/felek" adı verilen gezegenlerin gezegeni (felekü'l-eflâk) vardır. Gök cisimlerinden ve temel unsurlardan oluşan bütün cisimleri ihâta eder. Onun ötesinde boş ya da dolu bir şey yoktur. Bu gök cisimlerinden ve unsurlardan ihâta edici durumda olanlardan her biri, yukarıdaki tertibe göre kendisini izleyen ve ihâta edenle, aralarında boşluk bulunması mümkün olmadığı için temas halindedir. Sayılan bu gök cisimlerinin, temel unsurların ve onların içinde bulunanların tamamına "âlem" adı verilir.

Tahkik ehlinden birisi demiştir ki: Allah arşı şu sebeplerden dolayı yaratmıştır:

1. Hz. Muhammed (s.a.)'in şerefini göstermek için Allah Teâlâ Peygamberi'ne hitaben: ***"Rabb'inin seni övülmüş bir makama (makam-ı mahmud'a) ulaştırması umulur."*** (el-İsrâ, 17/79) buyurmuştur. Makâm-ı mahmûd, arşın altında bulunan makamdır.

2. Arş, "iyilerin kitabı"nın madeni/kaynağıdır. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Hayır, iyilerin kitabı/yazısı İlliyyûndadır*** *(yücelerdedir)**."*** (el-Mutaffifîn, 83/18) buyurmuştur.

3. Arş, meleklerin aynasıdır. Melekler kıyamet gününde şahitlik yapmak için insanları ve onların durumlarını bu aynadan görürler. Çünkü arştaki mânâ ve sûret âlemi, kürsüdeki harita gibidir.

Hz. Şeyhimiz (k.s.) 1089/1678 senesinde tasnif ettiği *er-Risâletü'l-İrfâniyye* adlı eserinde özetle şöyle der: *"Büyük arş (arş-ı azîm)"*, büyük insan; "kerim arş (arş-ı

kerîm)" ise küçük insandır. Büyük arşın ve büyük insanın dışı (zâhiri) değişme ve başkalaşma, içi (bâtını) devam ve sebat üzeredir. "Kerim arş"ın ve küçük insanın ise içi değişme ve başkalaşma, dışı devam sebat ve üzeredir."

Bu kadri yüce Seyyid'e (Osman Fazlî Efendi) intisab etmekle iftihar eden fakir (**Bursevî**) derim ki: "Allah kendisinden râzı olsun, herhalde o şunu söylemek istiyor: Büyük arşın bâtını melekût adı verilen ve her şeyi ihâta eden arştır. Zâhiri ise onun altındaki cisimlerdir ki ona "kevn ve fesad âlemi" denilir. Arşın zâhiri, kevn ve fesad âlemi olduğu için değişme ve başkalaşma üzeredir. Arşın bizzat kendisinin kastedildiği bâtını ise bulunduğu hal üzeredir. İnsanın kastedildiği kerim arş ise bunun tam tersinedir. Çünkü onun zâhiri ömrünün başından sonuna kadar sebat üzeredir. Bâtını ise başkalaşma üzeredir. Çünkü onun kalbi çeşitli fikirlerden ve değişikliklerden hâlî kalmaz. İşte Allah Teâlâ hem zâhirde hem bâtında, hem evvelde hem âhirde, hem büyük arşın hem de kerim arşın yaratıcısı ve sâhibidir.

Tevbe sûresinin bu son iki âyetinin fazîleti hakkında şu rivâyetler zikredilmiştir:

Rivayet edildiğine göre Ebû Bekr b. Mücâhid Makarrî'nin yanına Ebû Bekr Şiblî (k.s.) gelmişti. Mescidinde onun yanına varınca Ebû Bekr b. Mücâhid ayağa kalktı. Bunun üzerine Ebû Bekir b. Mücâhid'in arkadaşları onların bu durumunu ağızlarına doladılar ve:

"Sen vezir Ali b. İsâ için ayağa kalkmadın, Şiblî için ise kalkıyorsun?" dediler. Bunun üzerine:

"Rasûlullah (s.a.)'in değer verdiği kimseye ben kalkmayayım mı?! Rüyada Rasûlullah (s.a.)'i gördüm, bana şöyle dedi:

"Ey Ebû Bekir! Yarın senin yanına cennet ehlinden birisi girecek. O girdiği zaman ona ikramda bulun!"

Ebû Bekir b. Mücâhid der ki: "Bu hâdiseden iki gece sonra Rasûlullah (s.a.)'i rüyada gördüm, bana:

"Ey Ebû Bekir! Cennet ehlinden bir kişiye ikramda bulunduğun için Allah da sana ikram etti." buyurdu. Ben:

"Ey Allah'ın Rasûlü! Şiblî, senin katındaki bu makamı ne ile hak etti?" diye sonrdum. Şöyle buyurdu:

"O öyle bir kişidir ki beş vakit namazını kılar, her namazın sonunda beni hatırlar ve Tevbe sûresinin son iki âyetini okur. Bunu da seksen seneden beri yapar. Bunu yapan kimseye ben ikram etmiyeyim mi?" *Ikdü'd-dürer ve'l-leâlî* adlı eserde böyle kaydedilmiştir.

Yine aynı eserde şöyle bir kıssa anlatılır: Sâlih zatlardan birisi, şiddetli bir maddî

sıkıntıya düşmüştü. Hz. Peygamber (s.a.)'i rüyasında görmüş ve kendisine:

"Ey falan! Üzülme! Mahzun olma! Yarın vezir Ali b. İsâ'ya git, benden ona selam söyle. Benim kabrimin başında bana dört bin defa salevât getirdiğini îmâ yoluyla söyle. Sana derhal yüz dînar verecektir." buyurdu.

Sabah olunca adam doğruca ona gitti ve rüyasını ona anlattı. Ali b. İsâ'nın gözleri yaşla doldu ve: "Allah ve Rasûlü doğru söyledi, sen de doğru söyledin ey Adam! Bunu Allah ve Rasûlü'nden başka kimse bilemezdi. (Hizmetçisine:) Getir evladım para kesesini! dedi. Hizmetçi keseyi getirip önüne koydu. Vezir keseden üç yüz dinar çıkardı ve: "Şu yüz Rasûlullah (s.a.)'in söylediği, şu yüz müjdelik, şu yüz de sana hediyemdir." dedi.

Adam vezirin huzurundan elinde üç yüz dirhemle ayrıldı, tasa ve üzüntüsü kaybolup gitmişti. Allah bu vezire ihsanda bulundu; vezirliği, riyasetin verdiği büyüklüğü, saltanatın zulmünü ve zâlim hükümdarların gurur ve kibrini bıraktı, Peygamber (s.a.)'in kendisini anması ve o adamı özellikle kendisine göndermesinin bereketiyle Mekke'ye gitti, oraya yerleşip mücavir oldu. Çünkü onun durumunun bu hayırlı ve güzel neticeye döneceği Allah Teâlâ'nın ezelî ilminde mevcuddu.

Ey Allah'ım! Fâtıma'nın çocukları hürmetine
İman sözüyle sözümü tamamlayayım

Übey b. Ka'b (r.a.)'ın: "*Kur'ân'dan en son inen bu iki âyettir*."[344] dediği rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber'den (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "*Kur'ân bana âyet âyet ve harf harf indirildi. Ancak Berâe (Tevbe) sûresi ve İhlas sûresi müstesna. Bu iki sûre yetmiş bin meleğin oluşturduğu saf eşliğinde (toptan) indirildi*."[345]

Bilesin ki *Keşşâf* müellifinin sûrelerin sonunda zikrettiği ve ona müfessirlerin büyüklerinden **Kâdî Beydâvî** ve **Molla Ebussuûd**'un (r.h.) tâbi olduğu hadisler hakkında âlimler çok şeyler söylemişlerdir. Bu hadislere müsbet yaklaşanlar olduğu gibi, **İmam Sağânî** vb. âlimlerin yaptığı gibi uydurma olduklarını iddiâ edip, bunları inkâr ile reddedenler de vardır.

Kadir olan Allah müsâmaha göstersin şu fakir kula (Bursevî) zâhir olan şudur: Bu hadisler ya sahih ve kuvvetli ya illetli ve zayıf yahut da yalan ve uydurmadır. Eğer sahih ve kuvvetli iseler bunlar hakkında konuşmaya gerek yoktur. Eğer bunların senedleri zayıf ise **Nevevî**'nin *el-Ezkâr*'ında, **Ali b. Burhâneddîn Halebî**'nin *İnsânü'l-uyûn*'unda, **İbn Fahruddîn Rûmî**'nin *el-Esrâru'l-Muhammediyye*'sinde ve diğer eserlerde ifade edildiği üzere hadis âlimleri ittifak etmişlerdir ki zayıf hadisle sadece iyiliğe teşvik ve kötülükten sakındırıp korkutma (terğib ve terhib) konularında amel etmek câizdir. Yok eğer bunlar uydurma ise Hâkim ve diğer bazı âlimler anlatmıştır ki: Zâhidlerden birisi Kur'ân'ın ve Kur'ân sûrelerinin fazileti hakkında hadisler uydurmakla tanınmıştı. Ona: "Bunu niçin yaptın?" diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "İnsanların Kur'an'a rağbet etmeyip onu terk ettiklerini gördüm. Bunun

üzerine onları Kur'ân'a teşvik etmek istedim." Kendisine, Hz. Peygamber (s.a.)'in, "*Kim kasden bana yalan isnad ederse, cehennemdeki yerini hazırlasın.*"[346] hadisi hatırlatılınca şu cevabı vermiştir: "Ben onun aleyhinde bir yalan isnâd etmedim. Sadece onun lehinde yalan isnâd ettim."

Hadiste geçen "*cehennemdeki yerini hazırlasın*" ifadesi "cehennemdeki yerini edinsin" demektir. Hadîs lafız itibarıyla emir, mânâ itibarıyla haber durumundadır. Yani "Allah ona cehennemde oturacağı yeri hazırlamıştır." mânâsına gelmektedir. *et-Terğîb ve't-terhîb*'in şerhi olan *Fethu'l-karîb*'de bu şekilde geçmektedir.

Burada o zâhid kişi şunu ifade etmek istemiştir: Hz. Peygamber aleyhinde bir yalan isnad etmek, İslâm'ın temellerini yıkmaya, şeriatı ve dîni hükümleri bozmaya götürür. Fakat O'nun lehinde bir yalan isnad etmek böyle değildir. Çünkü bu, insanları onun şeriatına tâbi olmaya, O'nun getirdiği yolda O'nun izine uymaya teşvik etmek içindir.

Şeyh İzzüddîn b. Abdüsselâm bu konuda şunları söylemiştir: "Söz, insanı maksadlarına ulaştıran bir vesiledir. (Din yönünden) güzel kabul edilen bir maksada hem doğru söylemekle hem de yalan söylemekle ulaşmak mümkünse, burada yalan söylemek haramdır. Eğer maksada doğru söylemekle değil de yalnızca yalan söylemekle ulaşmak mümkün oluyorsa ve o maksadı gerçekleştirmek mubah ise burada yalan söylemek mubah olur. Eğer o maksad vâcib ise yalan söylemek de vâcib olur."

Şeyh Sa'dî der ki:

Bilgeler şöyle demiştir ki: Daha iyidir.
Hayır için söylenen yalan, şer için söylenen doğrudan

Özet olarak söylemek gerekirse kişi bu konuda muhayyerdir. Dilerse büyük âlimlere hüsn-i zan besleyerek bu hadislerle amel eder. Çünkü bu âlimler bu hadisleri kitaplarına, özellikle büyük tefsir kitaplarına kaydetmişlerdir. Şu açık bir gerçektir ki onlar bir harfi dahi tekrar tekrar gözden geçirmeden eserlerine almazlar. Dilerse bunlarla amel etmeyi terk eder ve pek çok menfaatten de mahrum kalır. Artık onunla münakaşa ve mücadele etmeye gerek yoktur.

Haddi zâtında hadîsin kendisinde sıhhat olmadığı halde muhaddisler bazan bir hadisin sıhhati üzerinde ittifak etmiş olabilirler. Çünkü insan yanılma ve unutmadan mürekkebdir. İlmin hakikati Melik ve çok ihsan sahibi olan Allah'ın katındadır.

Bu yüzden **Hz. Şeyh-i Ekber** demiştir ki: Hükmü (doğrudan) Allah'tan alan "halife"den bazan konuyla ilgili bir hadîse aykırı hüküm ortaya çıkar. Bu durumun ictihaddan kaynaklandığı tahayyül edilir. Halbuki öyle değildir. Gerçek şu ki (o hadisle) hüküm sabit olsa bile o imâmın yanında Hz. Peygamber (s.a.)'den keşf yoluyla sâbit olmamıştır. Hadîsin rivayet zinciri adalet vasfını taşıyan kişilerden oluşsa dahi âdil kişi, yanılma ve unutma sebebi olan vehimden veya te'vil ve tahrîfat sebebi olan mânâ ile nakilden masum değildir. Buna benzer durum (yani bir hadisin hükmüne ters hüküm verme) günümüzde de halîfeden vâki olmaktadır." Bu söz şüphesiz haktır. Abbâdân'ın

ötesinde de köy yoktur (Artık söylenecek bir şey kalmamıştır.).

Burada izah edilmesi gereken bir husus daha kaldı. O da şudur: İlk dönem âlimlerinden bazıları, Kur'ân'ı üç bölüme ayırmıştır. Onlara göre Kur'an'ın ilk üçte biri, Tevbe sûresinin 90. âyetindeki "***Allah'a ve elçisine yalan söyleyenler oturdular***." sözünde son bulur. İkinci üçte biri, Ankebût sûresinin 46. âyetindeki "***…ancak en güzel tarzda mücadele edin***" sözünde son bulur. Âlimlerin geneline göre ise Kur'an'ın ilk üçte biri, 10. Cüz'ün sonu olan Tevbe sûresinin 93. âyetindeki "***Allah da onların kalplerini mühürledi; artık onlar bilmezler.***" sözünde sona erer. Öyle anlaşılıyor ki birinci görüş araştırma neticesinde ortaya konulmuş, ikincisi ise yaklaşık olarak ifade edilmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Fakir, kurbanlık (peygamberin) adaşı İsmâil Hakkı (noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah, onu en yüksek tecellî ve terakkîlerle şereflendirsin, vücudunun günahlarını bağışlasın, enâniyetlerinden geçsin, atalarına, analarına, evlatlarına ve zürriyetlerine ihsan eylesin.) der ki: Ben bu mühim ve şerefli işe, yani hiç şüphe olmayan bir ilhamla "***Rûhu'l-Beyân fî tefsîri'l-Kur'ân***" ismi verilen bu derlemeyi (cem'i) yazmaya başladığımda -zaman elverirse- onu bir veya iki cild olarak tamamlamayı düşünmüştüm. Allah'a hamdolsun, tefsirin bu (üçte birlik) bölümü ihtiva ettiği pek çok marifet çeşitleriyle büyük bir hacim ve miktarda ortaya çıkınca, onu üç cild halinde yazmayı uygun buldum. Birinci defteri yüce haberleri ihtiva eden Tevbe sûresinin sonunda bitirdim.

Bu iş, üç beldeden birisi olan Allah tarafından himaye edilmiş Bursa şehrinde, bana âid ve "Müderris Seyyid Mehmed Sebzî'nin evi" olarak bilinen ve tanınan meşrûtada hicrî 1102 senesi Safer ayının 10'u (14 Kasım 1689) Pazar günü gerçekleşmiştir.

Bu bölümü tamamlama nimetini bahşettiği için Allah'a hamdolsun. Salât ve selâmın en üstünü Rasûlüne, selamların ve ikrâmın en mükemmeli onun âilesine ve ashâbına olsun.

Hamdü lillah, günlerden Pazar aylardan Safer
Rûhu'l-Beyân'ın birinci defterini yazmayı tamamladım
Ey Hakkî, cevherî (noktalı) harflerle ona şöyle târih düştüm:
Hâliyen ez cild-i evvel fâriğu'l-bâl âmedem *(1102)*

(Şimdi birinci cildi gönül hoşluğuyla tamamladım.)

---

[339]. Tirmizî, Menakıb, 50; İbn Mâce, Mukaddime, 11
[340]. Münâvî, II, 105; Aclûnî, II, 69
[341]. Beyhakî, Delâil, I, 174
[342]. *İbnü'l-Mübarek* ez-Zühd, s. 469

[343]. İbn Sa‘d, I, 211-212
[344]. İbn Kesîr, II, 405; Sââtî, XVIII, 174
[345]. İbn Kesîr, II, 331; Süyûtî, ed-Dürru’l-mensûr, IV, 119
[346]. *Buhârî*, İlim, 38; *Müslim*, Zühd, 72; *Ebû Dâvud*, İlim, 4; *Tirmizî*, Fiten, 70; *İbn Mâce*, Mukaddime, 4